TECHE UDINE

MANOSCRITTI

FONDO JOPPI

Manoscritto n. **J_MSS_0691**

I manoscritti che compongono compongono il fondo, assieme alle migliaia di testi a stampa - compresi rari incunaboli e cinquecentine - il Fondo Joppi, sono quasi esclusivamente di interesse friulano. La raccolta si è formata nell'arco di una sessantina di anni grazie alle ricerche di Vincenzo ed Antonio Joppi.

Collocazione:

Biblioteca Civica "Vincenzo Joppi", Udine - Inventario dei manoscritti del Fondo Joppi

https://www.techeudine.it/fondo-joppi

https://www.sbhu.it/

691

Paratitla
seu
breuis et Methodica
Explicatio
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Spaddtoni

Paratitla,
seu
Breuis, et Methodica
Explicatio
Quatuor Institutionum
Librorum
Sacratissimi Iustiniani
Imperatoris

Breves et Vtiles Prenotiones Canonicę et Civiles Quibus Ecclesiastici ac Cesarei Studii Principia et Volumina Explicantur

Novus Juris auditor peregrino, et inconsulto incederet gradu, si ad disciplinam accederet, arduis Juris Consultorum responsis, Gravibus Imperatorum Constitutionibus conflatam, nullo eius cognito Principio, ac libris ex quibus tota auritur nobilis hęc scientia, non auditis. Ideo vobis legum cupidis non absre breves, sed utiles huius studii prenotiones seu Principia tradere per necessum existimavi.

Nec novum videatur nostri operis institutum canonicas, scilicet, et Civiles explicandi notiones, etsi namque Civile tantum aggrediamur exponendum jus, quod in Institutionibus, seu Elementis contentum, quia tamen est indivisa Canonica, et Civilis Lex, ac utriusque Juris volutentur volumina a Juris consultis, Inde de utroque pauca dicere fas putavi, de suo nimirum ortu, ac libris, quibus tota utitur Jus dicentium classis, ac a quibus leges desumunt Judices, ac Tribunalium Patroni.

Vnde non eas vobis proponam longas legum, et legislatorum series, quas Accuratiores J.C. cronologicas vocant Historias, quia nostro instituto incongruas, ut nimium oblongas, sed meras Romani, ac Justinianei Juris, quo nos utimur, Breves notitias.

Est.

Deinde sciendum, quod Romana illa Gens tri-
plici sub quo vixit regimine, triplex adhuc, et cognovit Jus, et 1º à Regibus guber-
nabatur, 2º à Consulibus, Reipublicae Formam accipiens, 3º quod adhuc viget uni-
us recognovit Imperium, Imperator, Cesar, Augustus, dici à Cesare, Ottaviano, Au-
gusto nomen desumentis, et successoribus relictum.

Primus igitur Urbis Conditor, Legislator, et Rex
Romulus collectivae illius Gentis Dux non alia effrenos illos Homines gubernabat,
nisi naturali Lege, suoque placito, idest Matrimonii, Sobolis educationis, ac Paren-
tum Jura firmando, quae à ceteris in Regno succedentibus Numa Pompilio, et Servio Tullio
confirmata, et aucta fuere cum Gentium Sacrorum Rituum, ac Contractuum Legibus quae
omnia in unum collexit Volumen Sextus Papirius, Papirianum Jus comuni voca-
bulo appellatum.

Hoc viguit gubernium, usque dum Romanus Po-
pulus Tirannidem suorum cognovit Regum, et à sede insimul cum dignitate, et Do-
minio expulit, in Rempublicam se gubernare disponens, Duos Consules Trienales
eo tunc creavit, qui Reipublicae resedere, et curare debebant, Senatum à Romu-
lo dispositum Auctoritate, et dignitate fulcivit, Plebis Tribunis Potestatem supre-
mam donavit, aliosque Magistratus vel confirmavit, vel abrogavit, Aristocratico,
idest Optimatum, et Democratico, idest Populari gubernio se regens.

Et quia data veterum Regum instituta ad
priscam illam gentem regulandam non sufficiebant propter Negotia, et Cives, qui in di-
es crescebant; Ideo novis indigentes Legibus tres misere in Greciam Legatos, ut Le-
ges illas ex Atheniensibus, Lacedemoniis, et Greciae Urbibus collectas in unum addu-
cerent, Jusque Romanum efficerent, quod fuit in causa, ut Romam redeuntes aliis se-
ptem ipsis additis viris (qui Tribus illi Juncti denarium effecere numerum, Decemvi-
ri sunt appellati) Potestatem corrigendi, et interpetrandi illas novas Leges habenti-
bus

bus, Iuncto sibi Adjutore Ermedoro Ephesio Romae, tunc exultante Graecae linguae peritissimo leges omnes ordinaverunt, et perfecere, quas factas in 10 Eris Tabulis sculpsere, ac toti Populo publicaverunt, unicuique corrigendi, ac adjungendi libertatem tradendo, binas adjungendo Tabulas pro universo efficiendo Iure Romano. Unde 12 Tabularum Lex fuit dicta, cujus fragmenta, quae apud nos extant, satis non iniucundo stilo, et ordine à Iano Vincentio Gravina referuntur, ad quas libenter remitto.

Et quia nonnulla à Senatu, et Plebis Tribunis fuerat statuta, explicandi copius sunt addita Senatus Consulta, et Plebis Scita, quibus Responsa Prudentum à Iuris Peritis in legum Glossegmata facta, ac Ius Honorarium ex Magistratuum edictis, Principumve Placita ex Caesarum statutis accessere.

Ex dictis iam videtis quanta erat Romanorum legum Copia et Iurisprudentum responsis resultans, ut vix leve quodcumque Negotium etiam per annos definiri non poterat, cumque enim omnia illorum volumina per manus Iuvenum volutarentur, quorum lectione opprimebantur, difficile Iurisprudentium evaserat.

Huic iam gravi, ac periculoso Reipublicae damno occurrens Vigilantissimus Iustinianus, tot abolitis voluminibus, et legum operâ per illustrium virorum, novum ex illis excerpere Ius curavit.

Iustinianus igitur Princeps si non religione optimus certè in Populi Gubernio solertissimus, Belli, et Pacis Tempore Populo felicissimus, Imperio enim suscepto anno a Christo Nato 527 arma contra Persas, Vandalos, et Gothos movit, ope strenuorum Ducum Narsetis, scilicet, et Belisarii, illos ad Romanam Populi dictionem reduxit, Italiamque à Gothorum varia, et Improba Dominatione laceratam liberavit, Hostibus hinc expulsis, ad regimen Civile vocavit, legesque sua obscuritate ~~[illegible]~~ induit, primoque adhibens studium ad Antecessorum Principum colligendas constitutiones, et decreta, quae prius confuso ordine congesserat Gregorius

an

anno Christi 272 duce Divino ab Adriano, usque ad Valerianum, et Gallienum Imperatores, qui est dictus Gregorianus.

Hunc laborem fuerat prosequutus Hermogenianus sequentium Imperatorum usque ad Constantinum decreta colligens, Hermogenianum dando codicem, ita ab Auctoris nomine appellandum.

Tandem Theodosianus accesserat Codex, qui cura Theodosii Imperatoris fuerat compilatus, Antecedentium usque ad sui Imperii tempora continens leges, cui non paucam attribuit Auctoritatem Alaricus Gothorum Rex, et Carolus Magnus, qui qualiscumque existit, si non ad Iubendum, certe ad Nostrum Iustinianeum codicem explicandum inservit l. 1 C. de Iustin. Cod. emen. Ex quibus C. et veterum Iuris Consultorum responsis suum Primum edidit Codicem Iustinianus anno Imperii sui III, et Christi 530.

Et ut Iura dicentium Animos sublevaret, qui tanta librorum copia, et legum serie premebantur, Prudentissimus Imperator suo Amicissimo, ac eximio Triboniano, aliisque Insignioribus Viris mandavit, ut ex his omnibus legibus tantum necessarias, ac utiliores colligerent, unumque efformarent volumen decennio ipsis praefinito, quod Tribonianus nec potius consulens Gloriae, quam Posterorum utilitati quadriennio donavit, ex rerum varietate in ipso contentarum Pandectas vocans, ac ad exemplum editorum a Iuliano Iurisconsulto Digestorum, Digesta appellavit.

Priusquam vero digesta haec manaret Iustinianus quatuor Institutionum libros composuit (quos Deo duce nos explicabimus) ex Caii, Ulpiani, Marcianique Institutionibus exceptos, quatuor Iuris Prudentiae Elementa vocans, tanta certe elegantia, brevitate, ac eruditione, ut in ipsis omnis pene Lex scripta inveniretur, et confirmavit anno Imperii sui VI, 1. mense ante editionem Digestorum, unde prius fuere absoluta Digesta, sed confirmata, et edita

post

postea Institutiones edidit anno Imperii sui VI, et Christi nati 533, in Institutiones mense 9bris, Digesta mense 10bris.

Verum cum aliquae Juris emergerent Controversiae, et diversae super his prodirent Juris Peritorum sententiae, ne Judicum Mens, quomodo illam nescia remaneret, aliquas edidit constitutiones suo priori Codici Justinianus, quo denuo recudit primo derogato anno Domini 534. Illumque vocavit Codicem repetitae praelectionis, et emendatior, et Auctior ille Codex, quo nos hodie utimur.

Novo edito Codice adhuc remanebant non nullae constitutiones Imperii tempore, usque ad suae vitae finem prodiere extra Corpus Juris vagantes, Ideo in unum cogeri volumen Jussit Justinianus anno Christi 565, et ultimo Imperii 38 Novellae appellatum propter Novum quod continebant Jus; Et et Graeca sunt editae lingua, in et in Latinam versae, à quodam Anonimo, ac evulgatae Imperante Justino II, quae Legis Auctoritatem habuere, quia Anonimus Iste iuxta praeceptum Justiniani eas de Verbo ad verbum verterat, Ideo Authenticum appellatae; Anonimi verò haec versio in Tenebris latuit, usque dum Lotharii II tempore, Irnerius Juris consultus anno Christi 1140 perturbato illarum Novellarum numero, alterum protulit in 9 collactiones distinctum. Collactiones dictae, quia fuere quasi collatae ad derogandas, vel abrogandas priores codicis Leges: quod volumen aliis sprentis editionibus Authenticum fuit appellatum, utpote quia à Caeteris Imperatoribus Auctoritatem recepit.

Clarè ex dictis bene colligitur, quae sint Nostrarum Legum volumina, et libri scilicet Digesta, primum, Codex, et Authenticum.

Et et Digesta in triplex dividuntur volumen, quorum unum Digestum vetus vocatur, tractans de Jure primo Gentium, Contractuum, et similium, alba cohoperiebatur pelle ad puritatem animi in contractibus necessariam ostendendam, Secundum Infortiatum, utpote quod fortia Jura doceat; Ultimarum animi lunitarum Doctrinam, ac interpretationem tradit, nigro operiebatur corio, quia quieti, et

et mortis res perractat, dicitur etenim de ipso.

Sum liber formis disponens spolia mortis.

Et clausis portis discat ~~me~~ lector in hortis.

Tertium tandem Digestum Novum, ubi crimina punienda statuit, rubra vestiebatur pelle, quia sanguinis, et vindictae leges tradit. Unde Contractus Leges in Digesto veteri, ultimarum voluntatum in Infortiato, Criminum in Digesto novo invenitur; quae omnia duplici ff citantur V.S. l. Fructus ff de rei vindic. et à non doctis litera D, l. sed et si D de usufructu: qui libri ut diximus, etiam pandectae vocantur, à verbo greco Pan, quod totum, et decte quod doctrinam significat, omnesque 50 continet libros, leges 9123.

Secundo. Codex reperitur pro praelectionibus, 12 continet libros, quorum 9 sunt in ipso Codice, 3 posteriores in ipso Autho inveniuntur. Unde quando citatur lex cum Tit.o C. litera C. Majuscula notato sine libro in ipso Codice quaeratur. Ut l. si quis, Heredem C de Instit. et Substit: si veró libri Numerus addatur, ut L. sicut proponis C de Municip. et Horigin: lib. 10. in Autho legitur.

Tandem Authum in 5 est divisum partes, in quarum 1.a 3 ultimi libri Codicis, in 2.a 9 collationes, in 3.a 4 libri feudorum, qui 10 Collatio dicuntur, in 4.a sub Extravagantes, dicta 11 Collatio, et in 5.a quatuor Imperialium Institutionum libri inveniuntur.

Proinde iuxta partium diversitatem diversimodè citari solet, ut V.G. L. sicut proponis C de municip. et Horigin. lib. 10 in 1.a parte Authi invenitur, ut legatur §. hoc autem Collat. 2.a vel Autho ut Iudices sine quo suffragio fiant in 2.a parte, si citatur autem §. ideo de natura feudi, in 3.a parte reperitur, et si datur § cum extravaganti in 4.a parte, et 5.o cum institutionibus ut §. ideo Institutionum legit: Patron: Tut: in 5.a parte legitur.

Et quia Multa Authi Iura Correxerunt Codicis

dicu, ante datas Leges, ideo non paucæ eiusdem Authi constitutiones in ipso Codice ad maiorem utilitatem editæ fuere, et sub nomine Authcæ feminini Generis ad differentiam Authi Neutre generis citantur, ut Autha res quæ (comm: de Legat: et in ipso Codice Iantæ.

Hæc Vniversæ Orbi donavit Ocularissimus Princeps Iustinianus, et Viris, et Virtutibus summis, in extollenda, ac deprimenda Catholica Religione curvis non impar, sed inde saluti dubius obiit anno Christi 565 Cæsar verè, et sui seculi ornamentum, et futuri exemplar, pro quo Iure dimicant Iurisconsulti in sanctorum albo scribendo, qualibus vanè iuxta Theologorum Iudicium.

Hæc autem Iustinianea Iuris Prudentia nullum ea tunc habuit sectatorem, cum nec vivo Iustiniano, nec multo post Romam, et in Italiam fuerat, et Gothorum Legibus, et paucis Iuris Romani fragmentis ibi servatis, in quibus tandem sexcentis à Iustinianei operis promulgatione annis in honorem haberi, et doceri cœpit. Legale hoc opus.

Iuirenis Melphi Balli, vulgò volumen de Malphi Antiquissimum hoc Iustiniani exemplum cuius repertum ob illam civitatem à Lotario anno 1136, e Longobardorum Tirannide liberatam, et ita ut Palladium ab Alto delapsum Pinus, et Blattis expurgare venerare cœpit vigil sui Pisanis ab Codem Lotario, et Innocentio Pontifice donatum, ibique diu asservatum, donec Gamius Caponius Milites Duces anno 1406 Pisis in Potestatem redactis, in Dictiones simbolum Florentinae ad se transtulerunt.

Hæc ergo Iustinianea opera è tenebris excitata post longum exilium in Patriam restituta Imperatoris Lotarii Auctoritate Publico Edicto, et in scholis doceri, et in Fora venerari cœpit, prout nostra adhuc viget tempestate indies semper, et scribentium, et Doctorum Auctoritatibus audacta, quæ etiam usque à suo restitutæ Lucis initio accessere, quorum Primus fuit Hirnerius illius ætatis Celeberrimus vir, et inde non pauci, ut Ioannes Bosonius, Martinus Gosius, Bulgarus, Elisanus, Vgolinus, Placentinus, quos tantum memoriæ sufficiat, ne nostri instituti excedamus fines, et Tempo:

portis angustias

Sit tamen pro omnimoda dictorum coronide insignis Franciscus Accursius Florentinus, qui pene quadragenarius Bononiae huic scientiae operam dedit Azone Doctore, in qua adeo profecit, ut Primos suae et praesentis aetatis superaverit Auctores; Nam Publicis pre electionibus relictis se in solitudinem recepit, ubi septennium consumpsit in elaborandis Pandectarum, et Authenticorum Glossematis, ita in praetio habitis, ut fere in Margini, et ore librorum Juris sint adjecta. Adeo ut contextui cohaluisse, et unitatem fecisse videantur, in quibus intima Juris Prudentiae Doctrina, et Brevis Dissidentium Legum Conciliatio elucet, ut proinde Juris Scriptori nihil desiderandum videtur, nisi ut feliciori vixisset aetate, in qua Cultior, puriorque Latinus Sermo fuisset, et Romanae Historiae vera, et firmior Cognitio.

Hinc quedam (ne quid intactum reliquisse videatur) De Glossographia delibabimus: Glosa enim pro Lingua, pro Dictione, pro Dictionis interpretatione sumitur, quae postrema usurpatio convenit ei, de qua agimus, cum Nostri Scribentes Singuli ad hanc interpretandam Jurium compositionem incumbuerint, et studuerint, inter quos ceteris relictis fulgent interpretationes, seu Glosse Accursii, Odofredi, et Azonis, Iisdem Justinianei Juris libris additis, ita ut nostrarum Legum professores pari praetio, quo Textum habent illas excipiunt, et sequuntur. Citatis sub verbo Glo VS in l Siquis ff de leg: 3 quamvis has adhuc expositas Glossas omnino reprobaverint Florentiores Gallie Accademiae, putantes prae Glossarum, et Interpretum Antiquorum fide Textum negligi, et spuria pro veris intrudi. Verum quidquid de hac tam rigorosa Textus lectione, cum Nostri Judicii non sit illam definire, solum quae experiunt in dies, consideramus, Adeo nostris temporibus commentariorum, et Glossarum libris incumbunt non pauci Jurium professores, utpote Textus lectionis cura post habita interpretes sequamur nullo scriptorum examine prohabito, an quidem Justiniani Injuriae, prout Nostrae vires permittunt occurremus, in praesentibus Institutionum

Pa:

Parandis solummodo veras Textus, et legis mentes secanda.

Accedimus ad pauca de Civilis Juris ortu, quod nostri instituti est, diximus, non nulla de Canonicis legibus dicenda remanent.

Et sciamus esse tria dari librorum genera, Canonica, nimirum, seu Divina, Apographa, et Apocrypha.

Libri Divini, seu Canonici sunt illi, qui in Trid. sess. 4 ut Sacri ac Fide Divina credendi fuere statuti, et sunt Sacræ Bibliæ libri, à nobis utpote à Spiritu Sancto dictati, venerandi, Oecumenica Concilia, idest Generalia, omneque id, quod Pontifex ex Cathedra, ut Fide Divina credendum proponit; Canonica hæc omnia dicuntur, quia à Canone Concilii nobis credenda proponuntur, ad nostramque tuendam, venerandam, ac firmandam Catholicam Fidem inserviunt.

Apographi libri, ut pote à Divinis distincti illi sunt, quos dedere vel Summi Pontifices, vel SS. Patres pro nostris dirigendis moribus, nobisque erudiendis; Et quamvis si stricto vocabulo canonici non sint, modo supra explicato, adhuc tamen Canonici dicuntur, quia sunt regula nostrorum morum, à verbo Canon dicti, quod regulam significat, Can: Canone Dist. 2. inter quos nostri libri Canonici numerantur, Decretum, scilicet, Gratiani, Decretales Gregorii IX, et Decretales, dicti VI Decretalium Bonifacii VIII.

Hinc patet, quid sint Apocryphi libri, sunt enim illa volumina, quæ nec à Pontifice, nec à Patribus fuere approbata, ex quibus non nulla vel commodè credi possunt, cum nec piè nec sanctè narrentur: quæ ita explicata qualibus Publicè legi nequeant, privatim tamen qualibet posse docet cum multis Covarruvias 4 variarum cap: 17 N. 2 in fine.

Dixi ita explicata, quia Gelasius Pontifex, qui horum Librorum fecit divisionem, inter Apocryphos Hæreticorum libros, ac incerti Auctoris, falsam Doctrinam continentes numerat, qui certè nec privatim, nec publicè legi possunt.

quo

quo librorum cognitio discrimina, ac negociorum precepta natura.

Sciamus 1º quod post varias Antiquorum Canonum Collectiones Dionisii cognomento Exigui, Cresconii, et aliorum, Accuratior tandem prodiit Compilatio Gratiani Patria Etrusci ordinis S. Benedicti, qui sub Nomine Discordantium Canonum Volumen edidit, in quo omnia Pontificum, Conciliorum ac Patrum Discordantia dicta inter se consona fieri curavit, opus elaboratum, ut refert Genebaldus lib. 4 Chronographiæ in Vita S. Felicis, et cujus anno 1050, quod multis scatet mendis, aut temporum Injuria, aut Typographi incuria maximè in Historiis referendis, pro quibus ulla adhiberi fides debeat, ut apud Covoar: Cit. lib: 4. Var: Cap: 1A. videri potest, n. habet.

Quæ verò sit danda fides singularis decretis, qualem Auctoritatem obtineant, si ad instar legis, minimum, vim habeant obligandi r. Est cum distinctione procedendum, Aut sunt Decreta Pontificum et Conciliorum à Gratiano descripta, ac reperiuntur in suis Authographis, et legis privilegia retinent, seu verè si non inveniuntur. Aut sunt puræ sententiæ Patrum, et tunc nullam habent Auctoritatem obligandi: Hæcque est Differentia inter Decretales Bonifacii, et Gregorii, cum Decreto Gratiani, quia illa Cæco debent venerari intellectu, cum ab habente potestatem leges ferendi veniant.

Decretum igitur Gratiani in tres principales dividitur partes. Prima Decreti pars habet 101 Distinctiones, ubi à prima usque ad 13 de Auctoritate Juris agitur, à 13 usque ad ultimam de Ministris Ecclesiæ Pontifice, scilicet, Cardinalibus, Episcopis &c. fit sermo. Secunda pars continet causas 36, et Causæ subse continent quæstiones, Causa vero 33 habet quæstiones sex, quarum 3 non dividitur in Canones (prout ceteræ quæstiones dividuntur) sed in septem distinctiones tractantes de pœnitentia formantes, quæ Distinctiones subdividuntur in Canones, et Secunda ista pars complectitur Causas Simoniæ, Spolii &c. Tertia tandem pars divisa in Distinctiones quinque, tractatum de Consecratione tradit.

Hinc

Hinc notare, quod si citatur hoc modo Can: Jus Naturale Dist 1. in prima parte Decreti invenitur, si vero citetur hoc alio modo Can. Viduas hono: ra 1 Q 2. in 2a parte; Et enim si citetur Can. Non potest de penit. Dist. 1. in eadem 2a parte reperitur. Tandem si additur Tit. de consecrat. ut Can Nos autem de consecrat. Dist 2. in 3a parte ejusdem Decreti.

Post hanc Decreti collectionem non nulli Doctores Epistolas Decretales Pontificum in unum collexerunt, et emanarunt, quarum multae partim erant à sede approbatae, aliae absolute Apocriphae, Ideo ex his omnibus multis rejectis innumeris emendatis Gregorius IX librum presentem Decretalium opera S. Raimundi de pegña fortu ordinis Predicatorum edidit anno 1230, quo nunc utimur in 5 libros divisum, diversa continentem Capitula, Ideo citatur verbi Cap. Venerabilem de Elect.

His accessit compilatio Juris Canonici à Bonifacio VIII facta continens Epistolas suorum predecessorum à Gregorio scilicet IX usq. ad sua Tempora, et Duorum conciliorum Lugdunensium, primi sub Innocentio IV anno Domini 1245, secundi sub Gregorio X anno 1273 Celebrati, Et quia 5 libris Decretalium addebantur, Ideo sexti libri nomen ab eodem Pontifice habuit, et retinet, quo Defuncto, Clemens V, qui successit sua Decreta in ipso volumine edere curavit, et quia morte preventus adimplere non potuit Joannes XXII in sede successor illas sub Nomine Clementinarum edidit anno 1317, et addidit non nullas proprias constitutiones sub eodem Nomine Joannis XXII, cum aliis innominatorum Pontificum extravagantibus, ita dictis, quia extra corpus Juris vagabantur.

Vnde citatur hic liber eodem modo quo citantur Decretales, addito solum in 6 ut Cap: nullus de Elect: in 6. Clementinae vero citantur hoc modo. Clemen Fidei de Sum Trin: et Fid. Cathol, vel Cap: Fidei de summ. Trin: et Fid Cathol in Clemen. Extravagantes tandem inveniuntur citatae hac forma, Extravag. Execrabilis de preben: et Dignit: vel Cap. Execrabilis extra de preben et Dignit.

Dan

Jam ex eis Concilia, quorum Canones in mo:
ribus dirigendis instituti promulgata, et lege servantur. Verum non sic illico pede in his currendum; quia pro diversitate Conciliorum est diversimode discurrendum.

Concilia enim primo sunt Generalia, seu Oecumenica, et Particularia. Oecumenica sunt ea quae congregat Pontifex unus cum omnibus orbis Episcopis ad aliquod determinandum pro fide, et moribus et a Pontifice confirmata pro lege habentur.

Concilia Particularia sunt Provincialia, Nationalia, Synodalia, et Capitularia alia.

Provincialia sunt, quae Archiepiscopus Patriarcha, vel Primas Praesens cum omnibus suae Provinciae Suffraganeis convocat, et pro moribus eiusdem aliquid determinat Can. Si Episcopus Metropolitanus dist. 18 Sess. 24. de refor. Cap. 2. quibuslibet tribus annis congreganda Iubet.

Nationalia, quae cum Provincialibus conveniunt, Natio Particularis congregat.

Synodalia ea sunt, quae Episcopus, vel Archiepiscopus in sua Dioecesi cum Capitulo et Parochis convocat, Cap. quod super his de Major. et obed. et Trid. ut loco, quolibet anno congreganda decernit.

Capitularia sunt Religiosorum Capitula, quae alio nomine Capitulum vocantur, Cap. in singulis, et Cap. eaque de stat. Monac. quae pro notitia Crasse sufficiat.

Ex quibus colligendum illa Universalia Concilia vigorem Legis habere pro toto orbe, et nos obligare, Caetera vero in sua propria Dioecesi soli morum Normae inservire.

Pro coronide Canonici Iuris agendum restat de Declarationibus Sacrae Congregationis Concilii, Extravagantibus Bul:

Bullis Pontificiis, Regulis cancellariæ, et Rotæ Decisionibus.

Et Sacræ Congregationis Concilii Declarationes cum Tappia Lib. 4. de legib. q. 8. Art: 8 Generaliter venerandas esse censeo, et ab eis nonnisi gravi ex causa recedendum, ni concurrant Circumstantiæ in Bulla 74 Sixti V relatæ, ut sunt Consensus Pontificis, Interventus Cardinalium, sigillum, et subscriptio Eminentissimi Cardinalis Secretarii, Tunc enim Legis vigorem obtinent Sacræ Congregationis Declarationes.

Et Regulæ Cancellariæ sub duplici sunt differentia: Aliæ Particulares ipsi cancellariæ, et ab ipsa observandæ, quæ certè pro Lege non habentur. Aliæ sunt Generales, et hæ sunt illæ, quas Sanctissimus Pater Paulus V die 17 Maji anno 1605 Juxta Prædecessorum Ritum promulgavit (et nunc quilibet Papa ad Papalem assumptus dignitatem observat) pro toto orbe servandas, ac in Legum numero continentur, et in forensibus disceptationibus allegantur, relatæ à Quaranta in summa Bullarii folio mihi 551

Apostolicæ Bullæ nihil aliud sunt, quam Sententiæ in membrana descriptæ Plumbo, Funibus pendentibus, Ideo Bullæ appellatæ, quia Bulla SS Petri et Pauli Apostolorum signantur, ad differentiam Brevium, quæ in Brevis scriptura formantur, et Cera signantur Annulo Piscatoris, idest, Divi Petri Piscatoris.

Bullæ ipsæ Plumbatæ tunc obligant, si cum extra curiam afferuntur, in authentica forma exibeantur. Si verò extra Curiam solo vice Cancellarii signo, ut docet Penna in fine Directorii Inquisitorum Tract. de Auctor: Extravag.

Rotæ Romanæ tandem Decisiones (quia nulla in hisce decisionibus potest assignari methodus) non levi ex causa spernendas

das puto, sed ab eis iuxta causæ, et circumstantiarum veritatem discederint.

Utriusq: Iuris Breve hanc explicationẽ vobis afferre existimavi, ne in Iuribus primo inwoheuntibus hæc prima principia ignorent, ipsaq: in quibus continetur nostrum Ius, volumina sciant. Nunc ad quartum Institutionum Librum explicandum clara, qua possumus methodo progrediamur, Deo annuente laborum nostrorum Duce, eiusq Integerrima Matre, ac Sponsa Maria Adjutrice, reliqua Iustinianei Episodij explicatione inutile nobis proficiente.

Municipalis, seu Nostri Siculi Iuris Breves notiones.

Præter communes, et Canonicas, et Civiles leges quarum usq. nunc tradidimus primas fontes, et initia cuilibet nationi, et civitati sua peculiaria consideranda Iura, à qua suum proprium detrahunt nomen, ut pote à Gallia Gallicum, ab Hyspania Hyspanum, à Germania Germanum, sicq. de cæteris, unde à nrã Sicilia Siculum, cuius nunc tm exponemus libros in quibus tale has depromitis, ut aliqualis eius notio proveniat

Triplici proinde sunt in classe Siculæ Legum volumina, Constitutiones una, Capitula alia, Pragmaticæ tertia vocantur

Constitutiones sunt Regia decretâ à Siculis Principibus Promulgatæ in Regni, et Incolarum Gubernio, quæ quã à Regibus Neapolitani, et Siculi Regni dominis emanabant pro utriusq. regimine, utriusque Siciliæ Constitutiones appellantur in quibus glossandis præcipue floruit Andreas de Isernia Neapolitanus cuius Glossæ ore, et margini Constitutionum sunt annexæ et ferè cum Textu se præferunt Authem.

Verum non omnes in hoc volumine

con:

continentur constitutiones nostras obligant Siciliam, nam illa, quæ sub nõe Caroli II. editæ sunt tm Neapolitanos obligant, qñ eas condidit Carolus dictus Claudus Caroli de Angiò filius, qui post expulsos ab hoc Regno Gallos in semper memorandis Siculis Vesperis anno Dñi 1282 Neapolitanum solummodo Regnum gubernavit. Unde illæ Constitutiones obligant nostra Tribunalia, quæ ad Carolum usq: de Angio se extendunt.

Capla Regni Siciliæ ea sunt decreta, quæ Princeps suo particulari placito disposuit eo ferè semp petitus Regni annuit congregati in suis comitiis suo trium Brachiorum congressu, et õia optimum retinent nræ Siculæ nationis regimen. Antiqua uno claudebantur volumine Recentiora duplici tomo edita leguntur, et inchoantur à Iacobo Primo Siciliæ Rege Anno... Usque ad Regnantem Carolum III. Hyspaniarum Infantem, quem Deus nostris votis incolumem servet.

Pragmaticæ tandem sunt ferè oẽs illæ leges quæ Proreges cum Magno Consilio Sacri Solii assistentium prodeunt. Dixi ferè oẽs, nam aliquæ immediate ab ipso Rege emanatæ sunt. Oẽs hæ pragmaticæ tribus sunt divisæ Tomis, quoniam tertius adest à Sesino correctus, et auctus, in quo etiam non nullæ leguntur Pragmaticæ, quæ per non usum abolitæ fuerunt

Hæ positæ Siculæ leges per toto Regno servantur, dantur tñ particularia Iura non scripta, et per longam meram observantiam introducta cõi nõe vocata consuetudines cuius civitatis propriæ ut Panormi in quibus scribit Eruditus Marius Muta, Messanæ Giurba, Catanensis Nepita, et si aliqua Regni Civitas particulares non habet Consuetudines, cum ea se conformet cuius Territorii, et districtus est.

Istis explicatis municipalibus legibus, ac cõibus tam Canonicis quam Civilibus pro omnimoda istorum notione tñ restat animadvertere oẽs huius scientiæ Doctores et librorum

Aucto.

21 16

Liber Primus

Auctores in nonnullas divido classes, quarum ...

Prima est ea, quæ D.r scribentium, quorum studium fuit leges glossare, et interpetrari, ac ferè oẽs, quæ ex ipsis oriuntur controversias soluere, et maximè in hoc opere labore emicant, Bartholus, Baldus, Jaliceus, Castrus, et alij quorum volumina in quacumq: legali Bibliotheca inueniuntur.

Secunda D. Statamentum, quã Authores ad partia statuta aliuius Vrbis, uel nationis scripsere, utputa Molphesius ad statuta Neapolitana, Gomesius ad leges Tauri, seu Ciu.tis quæ uocabatur Taurus.

3.a D.r decisionantium, et sunt oẽs illi Jurisprudentes, qui mag.e Jaliuius decisiones et Arresta partia scribunt, in quibus refulget nr Masuillius, qui S.R.C. Trib.lis Dec.nes scripsit, ac Castillus, qui eius uestigia fuit sequutus, Muta, et alij nostratum, inter Exteros R.e R.a decis.nes marum Tomi á Paulo aucti sunt ted in unã earum collectione, quod parti.

4.a D.r Tractantium, seu eorum, qui aliuius peculiaris mãtæ scripsere, ut Intrigliolus de Pheud: Aucell. de Donat Burgius de Laudimio nostrates, et alij exterorum innumeri inter quos annumerari poũnt mysellanei, seu uarias Scribentes Mãtas, ut sunt Cancerius uariarum resol.num Civiacus, et precipuè Emus et Doctrina, et Dignitate Cardinalis Joẽs Bapta de Luca, quæ sub diuersis Tomis, uerę Jurisprudentię suiq: legalissimi Judicij specimen relinquit, nulli certe inferior tore in suo opere cuiq: meo Jud.o preponendus.

5.a D.r Consulentium quę infima horum classis ẽ cum maximè scribunt, et consilia referunt, quę ad causę opportunitatem, uti Patroni dedere, paucis aliquibus exceptis qui uere ad rei ueritatem se reducunt, ut fecit Spata in suis Consilijs, Marcus Ant.us Peregrinus, et alij

Hæc adhuc scripta pro cornide oĩum legalium locorum libasse sufficiat, cum satis supq: sit Tironi dandum p.o in hoc Jurisprud.e studio introeunti, ut secura manu possit ita laboribus ceptis dirigere.

Totius Proemij finis.

Parat:

Paratitla, seu Breuis, et Methodica Explicatio Libri Primi Institutionum Diui Iustiniani Imperatoris.

Titulus Primus De Iustitia, et Iure

In sui operis limine Justinianus duos preponit Titulos toti oper. generaliter convenientes, Presentem de Justitia, et Jure, alterum qui sequens est, de Jure Naturali, Gentium, et Civili. Nam Justitia est totius operis, et Imperialis, ac Nostri laboris scopus, prout ait Plutarchus = Finis Legis Justitia = ac Jus, ex quo Justitia fuit progressa, Nam ut Juris Consulti illud definiunt, est = Ars Boni et Equi, quo quis merito nos Sacerdotes appellat = { 1 ff. de Justit. et Jur. quoniam per illud tribuunt Jus dicentes, ac Sacrificium Justitie Deo quod Jus juxta temporum diversitatem fuit agnitum, ei Naturale per efferatos illos primos Homines in Silvis degentes, et Gentium per prima, et si inculta Hominum Commercia, et Civile per Nationes, et Civitates bene constitutas dispositum, ut Melius sequenti Titulo. Igitur in Presenti Titulo de Ista Justitia, et Jure agitur cui respondent Tit. 1.us et 2.us Libri p.i Pandect: ac Tit. 1.o Libri Codicis

Textus, Iustitia est constans, et perpetua voluntas Ius suum unicuique tribuens.

In hac Iustitiæ definitione Voluntatis nomine venit habitus in voluntate residens, quoniam sola Iustitia illam moderatur: Et ratio est, cur à Vulpiano voluntas vocatur Iustitia, quæ constans et perpetua dicitur, quia difficulter mutatur, et habitus iste seu affectio ex se habet esse perpetuum; idest permanentem, ut Cic. in 13 Filippica = quorum habentis cognitas voluntatis in Rempublicam, easq. perpetuam et constantem =

Unicuique tandem quod suum est tribuens, Officium enim proprium Iustitiæ et Iusti est, quod suum est cuique donare, Et in hoc ab aliis differt virtutibus, ut ultra D. Thomam, docet ipse Tullius in lib 2 Rhetor. Reth. - Iustitia è habitus animi, comuni utilitate conservata suam cuiq. tribuens dignitatem =

Hanc comuniter in 3. dividunt species, Legalem, quæ privatorum Bona ad Comune commodum disponunt; Commutativam, qua equalitas servatur inter res donatas et acceptas, ut sunt contractus, Et Distributivam, qua Personæ, et earum Merita recognoscuntur, ac premia, et penæ iuxta qualitates pravam distribuuntur. Glos in can. 3 Ver. non cogatur Dist. 41 et L fin ff ad leg. cornel.

Hinc si quæras, quam exerceat Iustitiam Iudex, si aliquem ut reum habeat iuxta allegata et probata, secundum vero propriam conscientiam innocentem certo cognoscat?

Dic omnem adhibere debere diligentiam, ut eum liberet, si Inferior Iudex sit, qua adhibita, si nihil proficit, eum damnet, ut docet D. Thomas in 2. 2. q. 67 Art. 2 Covar. lib. 1 Cap. 1 N. 6 si superior sit, et maxime Prin-

caps-

ceps leges laxabit, quia hic est legum Dominus, ille tamen Administrator, hic subditus

Verum solus hac in re audatur Illustrissimus Caramuel in sua Theologia preter intent. in 5° Decal: prec, Cap. 13. N° 1776 hec denique post quam firmavit Judicem iuxta allegata, et probata debere Judicare = sic sentio. Interim ita affectus sum, ut licet hoc mea conscientia possim facere, de quo non ambigo, mallem mille officia deponere, quam Innocentem condemnare capite, quem scientia privata noscerem =

§. Iuris Prudentia est Diuinarum, atque Humanarum rerum Notitia Iusti, atque Iniusti Scientia.

Ex hac Juris Prudentie definitione habetur in Nostro Jure Divina, et Humana tractari; Homines, scilicet ita sapientes effici per leges, ut Divina, et Humana tractent, et inde Justum sequi, et Injustum reprobare addiscant, Ita ut nec decipi, nec decipere possint, (Justin Verbo Scientia § in T

§. His Igitur.

Admonet hic Imperator Juvenes legi deditos, ut prius Breviorem et Planam sequantur viam, que in Institutionibus suis invenitur, inde exactiorem, et difficiliorem cognoscant, que Pandectarum est, quod Philosophi docent, et Rethor Quintilianus in suo lib: 8. Inst. Orator, Cujus verba sunt = His fere que in proximos quinque libros collata sunt, ratio inveniendi, atque inventa disponendi continetur, que ut per omnes numeros, penitus cognoscere ad summam scientiam necessarium est, ita Incipientibus brevius, et simplicius tradi magis convenit. Non enim difficultate Institutiones numerose, atque operose deterrere solent = Cujus institutiones ratio est, ne primo difficultas sciente Juvenem deterreat, vel, ut ait Justinianus, pereffore faciat

§. Iuris Precepta.

Tria hic leges precepta tradit Juris Consul-

nus-

rus, et in l. Justitia 10. §1 ff eodem, nimirum, Honeste vivere, alterum non lædere, Jus suum unicuique tribuere.

Per primum moralis Honestas, vitæ integritas, ac inhonesta vitare præcipitur, can. Porro 35 Q. 5 prout omnes Jubent leges, l. non omne 144 ff de reg. Jur. ipseque Cicero Lib. 1. de orat. docuit = Ex his enim (legibus scilicet) et honestatem maximè expetendam videmus, cum Verus, Justus, atque honestus labor honoribus, premiis, atque splendore decoratur =

Per secundum (quod proprium Juris est) læsio vitæ, Famæ, et Honoris proximi prohibetur, Unde nemini Auctoritate propia alienum interficere licet tot. Tit. ff et C. ad leg. Cornelia de Sicar; nisi quis oppressus vi quis videat aliter se defendere non posse modo, nisi aggressorem interficiendo, Nam tunc cum moderamine inculpatæ Tutelæ inimicum occidere permittitur, Cap: Interfecisti de Homicidio l. Ut vim ff de Just. et Jur.

Moderamen autem hoc consistit, et in necessitate inimicum occidendi, si enim cedat hostis verbere, non est interimendus; Et in temporis lapsu, eadem enim hora, qua est aggressus, et debet se defendere; Et tandem in armorum parilitate, Juste etenim aggressor, non est gladio expellendus.

Per tertium denique illæsa cuiusque res mandatur servanda, et quod suum est, cuique donetur, prout initio in definitione Justitiæ diximus, et Pulcrè Triphoninus, in l. Bona fides 31 ff depositi Et probo, inquit, hanc esse Justitiam, quæ suum cuique tribuit =

§. Huius Studii.

Bipartitum esse Jus docemur hoc in §, Publicum, scilicet, et Privatum. Publicum est, quod ad Rempublicam ordinandam pertinet, et in ipso sacra Jura quoque continentur Hinc vires habet Personarum

species Sacerdotes, Milites, et Magistratus, § 2 I. hoc Tit, cujus gravissimæ partes sunt Vectigalia, Viæ Publicæ, Scholæ, Ludi, ac Res Militares.

Privatum est, quod ad singulorum spectat utilitatem, quæ est maxima Juris Civilis causa, et Origo, Hocque est tripartite collectum ex Naturali, Gentium, et Civili Jure, et ad ipsum reducuntur, servitutes, Matrimonia, Testamentum &c Quæ à Jure Gentium suum sumpsere ortum, à Jure vero Civili solemnitates, de quo in sequenti Tit sermonem instituit Imperator tractans tantum in his elementis de Jure privato, utpote facilior, et proprio Juris prudentis. Publicum enim Jus Viri Politici est.

Titulus Secundus
De Iure Naturali, Gentium, et Ciuili

Titulus hic est pars Prioris Tituli, atque ad facilitatem studentium divisus datur. Nam in Pandectis sub uno conjunguntur Titulo et Justitia, et Jus Naturale, Gentium et Civile, Ideo illius connexionem cum priore exponere non debemus; quid etenim mirabile est in Institutionum libris, et fere in toto Jure quemlibet Titulum precedenti connecti, ac quendam inter se ferè Divinum, ac Mirum ordinem?

Textus, Ius Naturale quod Natura omnia Animalia docuit.

Est ergo Naturale hoc Jus, Imperium, Impulsus quidam, quo non nulla facit Homo et Brutum; Hinc utrisque comune est, ut ex ipsis Philosophis habetur, per Plutarcum à Camillo = Lex, ait, naturæ est, cujus et Bestiæ sunt participes, ut Imbecillior cedat, ac parcat Potentiori = Verum dicta non sunt eo intelligenda modo, ut Jus [illegible] etiam in Bestias cadat, Quoniam dicimus Jure naturali fieri, quia Homo aliqua ductus ratione facit, Bestia vero naturali ex instinctu § 2. 5. huius studii ff de Just: et Jur can Jus Naturale Dist 1

Ex hoc autem Jure docet hic Imperator tria

pro-

produce Hominibus, et Bestiis Comunia: Maris, et Feminę conjunctio, Liberorum Procreatio, et eorundem educatio.

Maris autem, et Feminę Conjunctio, si legitima est, quam Matrimonium appellamus, veré Bestiis non competit, quia illa venereis Impetu faciunt, Homo tamen ratione utitur. Sic Matrimonium non concubitus sed consensus facit, l. Nuptias ff de reg. Iur.

Liberorum Procreationis, ac educationis Ius idem naturale docuit, inde á Parentibus omnes sunt alendi Filii, Improbi, spurii, émancipati &c l. si quis et tot. tit. ff de liber agnoscen. et alien. ac eodem Iure tenentur Filii genitores alere, si non habeant unde l. 4. et 5. C. de alien. lib.

Solent hic quęrere Glossographi utrum an Succurrere debeat Filius in extrema necessitate proprio Filio, an Patri? Et postquam in varias abierint sententias comuni sensu concludunt Filium subveniendum et non patrem, rationes assignant, et quia Filius in successione Avum excludit, l. Ita et si Parentibus ff de Inoffic. Testam. et quia amor descendit, et non ascendit, et quia Filius est verus Sanguis Patris.

§. Ius autem Civile, cum §. Sequenti.

Civile Ius est = Quod quisq. Populus, quęlibet Civitas sibi proprium constituit = Ut definitur in textu hic, et l. omnes Populi ff hoc Tit. suumq. recepit nomen á Civitate cujus est proprium, prout áb Athenis, Atheniense, á Romanis Romanum, et similibus.

Ius vero Gentium est = Quod Naturalis ratione omnes gentes constituit, et apud omnes ęque observatur = ut legitur in nostro textu. Cujus causa efficiens sit naturalis ratio, quę potest esse pura, et absoluta una, quam alio nomine Ius Gentium primarium vocant Doctores hic ex illa ratione, quod iam nos debere ea quę ex hoc Iure proveniunt Ut suum cuiq. Tribuere, Neminem lędere,

Deum

Deum, Parentesq colere. Alia comparata, seu respectiva, quod Jus Gentium secundarium appellant, q.d. non fuit ab initio cum Hominibus natum, et ipsis a Natura insitum, sed postea usu exigente, et Humanis necessitatibus postulantibus Gentes illud sibi constituerunt. Ut explicat hic Imperator, et l. 1 ff de Just. et Jur. Aliqua nimirum orta sunt necessitatibus postulantibus humanis, ut Contractus, Dominia, Bella, servitutes, Naturali enim Lege, quilibet Homo nascitur liber, de quibus omnibus melius infra.

Ex his Jura inde convenit Jus civile cum Jure Gentium, primo quia utroque omnes Populi hodie utuntur, secundo q.d. partim idem sit scriptum, partim non scriptum, in moribus nimirum consistens §. Constat infra hoc Tit. Et Tertio q.d. utrumque et Pacis, et Belli tempore servetur. Ambo autem differunt, q.d. Juris civilis causa efficiens est Civitas, Gentium sola naturalis ratio, rursus q.d. Jus civile est angustius, et unius civitatis, Gentium latius, ut omnium universi orbis Hominum, et tandem, q.d. civile facile mutetur §. penultimo infra hoc Tit. Gentium vero difficulter.

§. Constat autem.

Explicato Jure naturali Gentium et Civili, nunc de Divisione Juris civilis agitur, q.d. duplex esse docemur. Scriptum, et non scriptum, hoc ultimum in moribus populi consistit, ut suo loco in §. ex non scripto dicemus. Scriptum vero a partibus, quas continet, definit Imperator, in legibus, scilicet, Plebis scitis, Senatus consultis, Principum Placitis, Pretorum edictis, Responsis prudentum, de quibus singulatim.

Et quamvis Cicero in Top. res Judicatas, seu Tribunalium sententias etiam pro Juris parte afferat, attamen Sententia nec Jus est, ut ult. C. de. ent. et interloc. Judic. Nec Jus facit, nisi in paucissimis casibus l. res Judicata 207 ff de reg. Jur.

Liber Primus.

§. Lex est.

Legis verbum latissime sumptum omnibus competit tam plebis scitis, quam senatus consultis, Responsis Prudentum &c Verum hic tanquam pars Juris, quam Populus Romanus constituebat, sumptum, sic ab Imperatore Declaratur = Lex est quod Populus Romanus constituebat senatorio Magistratu interrogante veluti consule = Idest fiebat per senatum statuta, quae consul populo convocato promulgabat, cui si respondebant, Placent, erant tales jam leges, ita dictae quia in Tabulis scribebantur, ut ab omnibus legerentur l. 2 ff de orig. Jur.

Vere tamen Lex definitur, iuxta communem sensum = Recta ratio seu sanctio sancta Jubens Honesta prohibens contraria = Per eam enim Homines arcentur Improbi, ac puniuntur iniquitates, Bonique introducuntur mores, et Honesta consortia.

Lex autem ex Can. Erit autem Lex Dist. 4. nonnulla habebit, ut obliget, et maxime, ut sit a legitimo superiore lata, et a Majori Parte Populi vel a populo acceptata.

Unde pro universo orbe Pontifex, et Imperator leges condunt, Can. Duo sunt 10 q. 1. et Can. duo sunt Dist. 96. pro Regimine alicujus provinciae, in spiritualibus Episcopus, cujus constitutiones dicuntur synodales, in temporalibus Princeps, Rex, et in nostro regno etiam Prorex, cum Procerum concilio, quae dicuntur proprie Pragmaticales sanctiones, seu Jus Municipale.

Hinc Lex haec dividitur juxta suum respectivum latorem 1.° in Divinam, et est illa quae a Deo fuit lata, ut precepta decalogi, 2.° In Humanam, et est ea quae fertur ab Homine, quaeve si est lata a Principe Ecclesiastico, dicitur Ecclesiastica, alio nomine Canonica, a seculari Gubernatore, secularis, 3.° tandem in Negativam, et affirmativam Negativa erit si aliquid prohibeat fieri, et obligat semper

pro-

pro semper Affirmativa, si aliquid mandet faciendum, et obligat in illa actus emissione.

§. Plebis Scitum.

Quae fuerit Plebis scita, ita in Textu explanantur = Quod, nimirum, Plebs Plebejo Magistratu interrogante velut Tribuno constituebat = Tribunus quippe, qui erat Magistratus Plebis constitutiones illas, quas condebat, Plebi promulgabat, si placerent, quae respondens Placent. Jus erat Plebis scitum, seu sancitum l. 2 §. Exactis. ff de orig. Jur.

Opponentes hic Jurisconsultus Plebem Partibus Populi vocat l. Plebs 238 ff de verb. signif: quia inter se opponebantur Patricii, Senatores, et Plebs, et quia haec satis ab illis depressa videbatur, Leges constituere caepit, quae prius Nobiles non obligabant, sed ex post lex Horatia, lex Publicia, et lex Hortensia, quas tulit Quintus Hortensius Dictator, omnes obligare, sicut et Lex, l. 2. § Deinde cum esset ff de orig. Jur

§. Senatus Consultum.

Quod Senatus Jubet, et constituit dicitur Senatus Consultum, Romana enim Gens eo aucta erat numero, ut difficile convocari poterat pro legibus constituendis; Ideo fuit tota auctoritas Senatui translata et quod Mandabant Patres illi (qui primo 100 fuere constituti et ex post non nulli alii, additis usque ad numerum 400, et Ideo dicti fuere Patres conscripti), legis vim habebant. Hinc nonnulla, quae hodie videmus Senatus Consulta, ut Macedonianum, Vellejanum, Orficianum etc. ab ipsis emanavere, et quae fuere appellata a diverso Regnante, vel Imperante Consule, a quo diversum sumebant nomen. l. 2. § deinde quia 9 ff de orig. Jur.

§. Sed et quod Principi.

Omni penes Principem translata potestate Populi Romani, quod inde Principi placuit legis vigorem habebat. Erat adhuc Prin

cip-

apis potestas duret, Ideo hodie advertere oportet, quod, et hec triphario fit modo, vel per epistolam, vel per decretum, vel per edictum, ut habetur hic in textu.

Epistola, que, et rescriptum vocatur, est constitutio, qua Imperator per epistolam rescribit petenti.

Decreta sunt Magistratuum sententie, causa co: gnita pronunciate, à Principibus confirmate, ut in aliis causis Jus faciant, prout sunt constitutiones Imperatorum Severi, et Antonini in Pandectis existentes.

Edictum est lex publica preconis voce promul: gata. Et ita fuere multe ab Imperatoribus leges late, ut Edictum D. Marci, edictum D. Adriani &c. Hinc et edictalis lex sive constitutio l. hac edictali C. de secun: Nupt.

Et hec omnia principum placita dicuntur sta: tuta, seu constitutiones hic in textu, que vel speciales, vel generales sunt. speciales si alicui communitati, ecclesie, vel personae conceduntur, et hec proprie privilegia dicuntur, et Jus singulare l. Jus singulare 16 ff. de leg. Generales si ad publicam conce: duntur utilitatem, et ad consequentias, seu ad interpretandos alios casus porriguntur l. quod vero 14 ff. de leg. et hic in §. plane.

§ Pretorum quoque Edicta.

Quia multories Pretorii Juris in Pandectarum, et in Institutionum libris fit mentio, Ideo sciendum Pretores fuisse quasi Judices, et Juris Civilis executores. Unde viva vox Civilis Juris appellabantur l. Nam et ipsum 8 ff. de Just. et Jur. Hinc totum Jus in duo dividebatur in Civile, idest, et pretorium, alio nomine Honorarium dictum Jus (quodcumque enim statutum à Magistratibus proveniens honorarii nomen meretur, propter eius latores inter honores constitutum l. 2 § eodem tem: pore ff. de orig. Jur.) Eratque primo Annuum, ut dicit Cicero in Ver. quia Annuus erat Magistratus; fuit verò ex post perpetuum auctoritate Divi Adriani, et Theo: dosii Junioris.

§. Responsa Prudentum.

Erat Antiquitus ante Augusti tempora Juris consultis concessa facultas Populo respondendi de Legibus interrogantibus, quod responsum tenebatur sequi Judex in decidendo tanquam Legem. Unde inter Juris partes Quarta posita hec responsa prudentum.

Sed Hodie, quæ prius erant responsa prudentum evasere opiniones Doctorum, non tamen ut Leges servandæ, sed ut sanè mentis oraculum habendæ: Unde si hinc inde serventur sententiæ Doctorum, quæ sit attendenda probabilior, an pure probabilis? Dicimus, quod in moribus honestate licitum est sequi opinionem minus probabilem, ut docent Mendo in Epithome in discursu circa opiniones probabiles, Gobat cardinas et alii. In Judicando verò semper tutior est sequenda opinio, ut Decrevit Innocentius XI. in damnatione prop. 2. dicentis = Probabiliter existimo Judicem posse Judicare, juxta opinionem etiam minus probabilem =

§. Ex non Scripto, et Sequenti.

Adhuc de Jure scripto diximus, nunc de non scripto dicamus, quod Jus comuni nomine Consuetudo appellatur et definitur = Diuturni Mores consensu utentium approbati = ita hic in Textu, eo quia hæc non statim, sed temporis cursu introducitur et usu totius, vel Majoris Partis Populi, qui debet esse rationabilis, frequens, et uniformis Cap. cum tanto de Consuet. L. Nemo §. Temporalis ff de reg. Jur.

Quæ consuetudo, seu assuetudo triplex est, secundum legem, scilicet quando id, quod à Lege precipitur observatur, et illam declarat; quia consuetudo est optima legum interpres L. si interpretatione ff de Leg. Contra Legem, scilicet quando lex abrogatur, si tota lex illi adversatur, aut derogatur si partialiter Cap. fin. de consuet. Preter legem, scilicet quando novum introducitur Jus, Cujus exempla videri possunt in Can. Illa Dist. 11. Cap. 2 de obser. vat: Jejun. et Cap. fin. de Feriis

Verum non quolibet sufficit tempus ad inducendam consuetudinem contra Jus; Nam sive illud sit canonicum, sive civile requiritur, et sufficit decennium, pro qua etiam tacitus requiritur principis consensus, idest Patientia, et scientia legislatoris.

Notandum tamen, quod non sola actuum frequentia inducit legem, Nonnulli enim adsunt a Populo frequentati mores, qui non obligant, Nec ideo usus nos adstringit, cujus transgressio est punita, eiusque transgressores, ut legis ruptores ad supplicia damnantur: Haecque est regula, quam tradit Celeberrimus Caramuel in sua Theologia intentionali lib. 1. Disp. [illegible] N. 1112. et 1113 qua dignoscitur, quae consuetudo sit, ut lex habenda, quae vero non.

Ex dictis videtur, Romanorum Jus constare ex leges scriptas, et non scriptas; ea ratione, quam assignat Imperator in §. et non in. eleganter, quia scilicet Romanus legis duplex constituit Jus Lacedemoniorum, nimirum, qui non scripto utebantur, immo apud ipsos erat publice cautum ne scriptis legibus uterentur, et Atheniensium, qui Solonis constitutiones scriptas habebant L. 2. ff de orig. Jur. et Romani utrosque imitati merito hoc duplex Jus constituerunt

§. Sed Naturalia.

Explicavimus quomodo constituantur leges, Nunc quibus ex causis tollantur. Et 1° Naturalia Jura, quae pura sunt, et mera nimirum, naturali ratione inducta, quaeque sunt Jus Gentium primaevum, nec tolli, nec mutari possunt, Jus vero Gentium secundarium, seu respectivum interdum mutatur, et tollitur, ut servitutes, quas hodie videmus sublatas.

Secundo Civilia Jura duobus possunt tolli, vel mutari modis, lege, nimirum, et desuetudine Sextus; Lex enim posterior priorem abrogat L. ult. ff de const. Princip. Et usque adhuc legem tollit sive sit contrarius legi, sive sit non usus legis, Nam tum demum quaelibet Lex valet cum usu approbatur, et confirmatur, ut docet Paulus in L. Imo 36 ff de legib. et Preclare Aristoteles lib. 3 Politic. Usum,

ait.

ut, et semper esse Legum, et Iuris velut Iudices, ac Magistratus=

§. Omne autem Ius.

Tandem in hoc §. finali totam Iuris materiam dividit Imperator, eamque circa tria versari docet, Personas nimirum, Res, et Actiones, de primis hoc in libro agit, de secundis ab initio secundi libri usque ad Titulum sextum quarti libri, et de tertiis à citato Tit. sexto usque ad finem: quae divisio est certè mirabilis, nam totum Ius Romanorum in arctum revocat.

Et prius de personis, quia personarum causa est hoc Ius constitutum, hoc est, ut suum cuique tribuatur l. 2. ff. de stat. Homin; Rursus quia personarum major est dignitas, quam rerum l. Iustissime 44 in princ. ff. de Edil. Edict.

Titulus Tertius
De Iure Personarum.

De Personis, et earum Iure incipit agere Imperator, de quibus promisit hoc in libro tractare. Et quia sub duplici sunt Iure, Gentium scilicet, et Civili; Ideo sub duplici continentur differentia. In primo, alii sunt in libertate, et servitute, et Homines dicuntur servi, vel liberi, et liberi partim ingenui, partim Libertini.

In secundo, alii sunt sui, vel alieni Iuris. Alieni Iuris, ut filii Patri, servi Domino, Impuberes Tutori, Minores Curatori subjecti sui verò Iuris sunt, qui nulli subjiciuntur, de quibus infra in suis respectivè Titulis agemus. Hic tantum dicemus de primis, de liberis idest et servis; Et quia Ius hoc servitutis inter Christianos desit, Breviter nos Titulum hunc percurremus.

§. Et Libertas dicitur Naturalis Facultas eius, quod cuique facere libet, nisi quod Vi, aut Iure prohibetur.

Et optimè quia à Natura habet quisque posse facere.

facere q̄d valet ſ. summa 3 ff de stat Hom. Clausula autem illa = Nisi q̄d vi aut Iure prohibetur = Communi sensu necessaria non est; Quia vis libertatem non imminuit ſ. non videtur nr. ff de acquir poss; licet Impediat actum possessionis liberorum, Ius denique non solum non tollit libertatem, sed ut bené ait Cic. pro Cluentio = servi legum sumus, ut liberi esse possimus =

§. Servitus est Constitutio Iuris Gentium qua quis Alieno Dominio se subjicitur.

Homines ergo alterius Dominio subjecti, servi dicuntur; quia capti in bello non solent occidi, sed servari, ut servirent Victoribus. Hinc etiam Mancipia dicti, eo quod ab hostibus manu capiebantur ſ. libertas 4 ff de stat Hom.

§. Servi Autem.

Modos quibus servi efficiuntur enumerat hic Iuris consultus, et triplices assignat, Nativitatem, captivitatem, et Venditionem.

Per Nativitatem, cum ex ancilla nascuntur, et dicuntur Vernae ſ. servitus §. fin. C de rei vindic.

Per Captivitatem, si fuerint in Bello Iusto capti ſ. servorum ff de stat. Hominum.

Per venditionem cum Homo liber se vendi patitur, q̄d fuit Iure Civili introductum, in quo casu debet esse 1° ut aliud vendi facere, 2° ut vendatur à sciente suam libertatem, et 3° ut Emptor credat illum esse liberum, et vendens de pretio participet ſ. liberis 7 ff de lib. causa.

§. In Servorum Conditione.

Servos inter se nullam pati divisionem docet hic Textus, sed tantum quoad munera dividi, quia alii sunt Dispensatores, alii Coqui, alii Unctores &c. Ingenuos veró dicit esse, alii libertini, alii Ingenui, Quamvis nostris moribus omnes sint Ingenui, ut Pravissime constituit Iustinianus Nov. 78.

Tit.

Titulus Quartus De Ingenuis.

Quae sit ratio, quare de Ingenuis hoc in Titu[lo] tractetur, clara est, Propter nimirum primam liberorum Hominum divisionem. Hinc ingenuus dicitur à nostro Textu = Ille, qui statim ac natus est, liber est = Idest, is, qui unquam in servitute fuit, dicitur Ingenuus, sive Nascatur ab utroque Parente Ingenuo, sive ab uno ingenuo, et altero Libertino, et tandem sive ab utroque libertinis, Severorum de stat. Homin. à qua, ut in plus est totus hic Textus fictitius

Partus denique liber nascitur, si mater aliquo tempore libera extiterit vel partus, nimirum, vel conceptionis, vel in medio, inter Conceptionem, et partum Textus hic, quia partus sequitur ventrem (quia Mater ff de in Jus vocan[do]) Quamvis Pater, servus sit. Cujus vera est ratio, quia solam Matrem certam habere possumus (quia semper Certa ff cit. Tit. et nos statum certum sequimur, qui est Matris, libertas. Rursus quia Amitteret Dominus Ancillae partum semper restaret [illegible] ex libero natum.

§ Cum autem Ingenuus.

Manumissio tandem ingenuitati non nocet, si Manumissus fuerit ex injusta, vel putativa servitute, ut a latronibus captus. Itaque sunt libertini, qui ex justa servitute manumittuntur, non qui ex Injusta (liber ff cit. Tit. et nos infra.

Titulus Quintus De Libertinis.

Explicatis jam Ingenuorum speciebus, propius est libertinorum genus explanare, Ideo libertini nomine venit ille, qui à Justa servitute manumissus est Textus et (libertini ff de stat. Homin.

Dicitur Manumissus, quia à manu, et potestate Domini est liberatus, et ideo manumissio est quasi manu datio, Nam nomine manus venit po: te:

terras, Imperium. et Manus Regia. Et hec manumissio est de Iure Gentium, quia naturali Iure omnes Homines nascuntur liberi, et ex Gentium Iure venere Bella, et que inducta Iure Servitus, inde adinventa Iure manumissio. l. manumissio ff. de Just. et Iur. et ille, qui Manumittitur, dicitur Libertinus, qui Manumittit Patronus, et respectu Patroni eius Manumissus dicitur Libertus.

§. Multis autem Modis.

Modi, sive genera Manumissionis hic exponuntur, quorum 1.us est Ecclesia, quoniam, idest coram Episcopo dabat Dominus libertatem Servo in Ecclesia. l. 1. et 2. C. De his, qui in eccles. Manumitt. 2.us Vindicta, quando Dominus coram pretore ducebat servum, quem Tangebat Iudex virga, et ter dicebat = Hic esse liberum more quiritum = l. 3. C. si advers. libert. 3.us Inter Amicos, cum coram Amicis servus manumittebatur. 4.us Scriptura, vel Epistola, quoniam quinque Testibus subscripta scripturam Dominus servo tradebat, et cum ea libertatem. qui modi in usu hodie non sunt, sed tantum inter Testamenta, Codicillos, et contractus inter vivos libertas donatur. l. 1. In principio ff. de Testam. Manumissis, ubi Glossa

§. Libertinorum.

Manumissionum Generibus datis procedit Imperator ad servorum species explicandas, quas substulit. Alii enim servi dicebant Cives Romani, et hi erant Manumissi in Testamento, in Ecclesia, aut coram consule. Alii Latini, et hi libertatem habebant, aut per Epistolam, aut inter Amicos, aut inter convivia. Alii tandem dedititii, et hi manumittebantur, postquam suredim pene erant affecti, et cicatrices seu signa igne aut ferro facta ferebant. quorum primi omnes Ius Civile habebant factionem. V.G. activam et passivam Testamenti, et aliud simile. Latini aliquid habebant privilegium, sed sicut dedititii nec Testamenta condere, nec recipere ex Testamento poterant. Postremi nullum habebant Romanorum Ius. Iustinianus vero Iustiniani constitutiones, nunc statim hac libertate consequuntur omnes Libertini fiunt, et quecumque acquirunt, urbes

ra dicta l. C de lat libert tollen

§. Serui veró.

Quia favorabilis, et voluntarius actus est manumissio, ideo docet Iuris consultus illam quocumque loco fieri posse, et quocumque modo, sive idest Iudicii strepitu etiam in Ecclesia l. non est t ff de manumissis vindicta.

Cumque Ecclesia sit sacer Refugii locus, orationis domus, ac Ipsius Dei tremendum habitaculum, in ipsa tantum pietatis actus exerceri posse deducitur ex digno Textu, et claré determinatur in cap. decet in 6 de Immun. Eccles. non veró contentiosos, et Iurisdictionales cap. 2 et cap. cum Ecclesia eodem. Ideo solent recentiores scribentes non nulla de Ecclesiarum Immunitate hic adungere, et nequis illam sicco transeamus pede, quia non levis ponderis est materies, breviter

Dicemus dari Immunitatem, et Nomine Ecclesiasticam in Iure Canonico, Immunitas est concessa Ecclesiis, earumque cemeteriis ... et eorum bonis Barb. de Iur. Eccles. l. 1 cap. 3 n. 1. et 2. Verum duplex hac ... sub uno nomine ab aliis libertas vocatur, quae dividitur in Personalem, Realem et Localem. Personalis est Clericorum Privilegium à Iudice laico eximens personas. Realis est Bonorum Ecclesiasticorum immunitas à quibuscumque oneribus collectis ... Localis tandem est exemptio Ecclesiis concessa à seculari potestate, et ad illam confugientes immunitate hac gaudent, aut ad eius confines, qui antiquitus pro Ecclesia Matre erant 40 passus, pro ceteris veró 30 can. sicut Antiquitus, can. definivit, can. quisquis 17 q. 4 et passuum mensura erant quinque pedes progredientis passu, et quilibet pes 15 continebat digitos Glos. singularis in cit. cap. sicut Antiquitus (quae mensura hodie in ceteris servatur) sed ex consuetudine nostri Regni et Ecclesiarum multiplicitate fuere sublati ut refert Castillo Decis. 156. N. 24

Igitur gaudet Immunitate confugiens ad Ecclesiam, vel scalam, vel portam, vel seras eiusdem tangens nec potest à secularibus Ministris

extra

extrahi, nisi patraverit delictum in Bulla Gregorii XIV. exceptum, propterque dicta Immunitate privatus, ubi Gregorius sequentia excepit delicta Immunitate Ecclesiastica orbata.

Et 1º Latrones Publicos, et Grassatores viarum, illos idest, qui in Publicis viis extra Urbes Viatores obsident, et spoliant, aut furantur et occidunt.

2º Agrorum depopulatores, seu devastatores Vinearum

3º Homicidas, Mutilatores Membrorum data opera in Ecclesia, vel eius Cemiterio.

4º Proditores, qui Amicitiæ veste se tegentes occidunt.

5º Assassinos, hi scilicet, qui Media pecunia aliquem interficiunt. Et tunc Mandans, et Mandatarius dicta Immunitate non gaudent.

6º Hereticos ex Heresis delicto non verò Ceteros Infideles ut Turcas &c qui hi non sunt privati. Barb. in collect. Can. Tº 2 Lib 3 Tit. 49. Cap. 6. N. 36

Et 7º Rubelles Lesæ nimirum Majestatis Reos in Personam Principis

Hæc exceperat Gregorius, et Immunitate privaverat, sed quia hac stante Bulla, non nullæ emerserant questiones, Novissimè Benedictus XIII alia in Bulla omnes sustulit controversias, et declaravit alios casus, in quibus Talis Immunitas non datur.

Et 1º non solum occidentes in Ecclesia Hominem extra Ecclesiam existentem, sed etiam interficientes extra Ecclesiam Hominem in Ecclesia commorantem, hac immunitate privavit.

2º Latrones, etiamsi primum commiserint furtum, dummodo Homicidium intercesserit non gaudere declaravit.

3º Mandatarios, idest Assassinos, quamvis

Pecu-

pecunia non fuisset soluta, sed promissa.

4.° Occidentes animo premeditato, et deliberato

5.° Falsificantes Literas Apostolicas

6.° Fraudantes monetas Dietarij, vel aliis Publicis Bancis, si fuerint ministri.

7.° Conflantes Adulterantes, vel tondentes non solū pecunias propii Principis, sed etiā exterorū, dummodo fuerit approbata in Regno, Inde scienter illas expendentes

8.° Illos tandē, qui sub ficto Nomine Ministrorū Justitiæ furantur, vel occidunt, vel mutilant. Hæc autē Bulla nostris adhuc temporibus nullā in Regno nostro potuit obtinere executionē. Et hæc pro Immunitate breviter dicta sufficiant, ne vobis penitus incognita remaneat.

Titulus Sextus
Quibus ex Causis Manumittere non Licet.

Quid sit, quibusque fiat modis manumissio explicavimus, Nunc à quibus et quibus ex causis fieri non potest dicemus hoc in Tit. Cui respondet Tit. ff qui et à quibus manumis. et Tit. C qui manum. non poss.

Et cū non Manumittere sit Generis prohibitivi, omnes fere Manumittere possunt, nisi in Jure expressè prohibeantur, qui per Legē Aeliam Sentiā scribuntur

Fuit Lex hæc rogata â Consulibus Aelio Cato seu Catulo, et Cajo Sentio Saturnino anno Urbis conditæ 756, et sic ab utriusq. Gentili nomine dicta Lex Aelia Sentia, quæ hos prohibebat Manumissionis Cajus, quorū primus erat debitor, qui non est solvendo, quia tunc Manumissio fieret in fraudē, et secundo minor viginti annis

S. fi=

§. Licet autem.

Eradem verò Lege Aelia Sentia permit-
titur servi manumissio in creditorum præjudicium, quoties servus Hæres instituitur, et requisiti:
tendo 60 et 88 ff de Hered Instit. l. a C de necess. Hered Instit quia libertatem, et
Hæreditatem acquirit, nam necessario iste servus debet hæreditatem Domini debitoris
adire, quia libertatem etiam acquirit l. quidam 5 C cit. tit. ut sic bona non nomine de-
functi vendantur, quod apud Romanos aliquam inferebat Infamiam, sed servi Hæredis no:
mine. Et sic satisfactum erat Creditoribus, et defuncto.

Verum si multos habebat servos decoctus, sive
debitor, unum nominatim instituere poterat Hæredem, et non omnes propter Creditorum
præjudicium.

§. In Fraudem.

Ex dictis infert Juris Consultus non quam-
cumque fraudem impedire manumissionem, sed illam quæ dolum, idest, animum fraudan:
di verò habeat l. ergo 4 §. si in fraudem 19 ff de fidei commissariis libertatibus.

Hinc requiritur quod ex tali manumissione De:
bitor, vel fiat non solvendo, vel si dum sit non solvendo manumittat. Rursus inten-
tio fraudis, quæ probatur, quando omnia bona, vel majorem partem Bonorum alienet vili
pretio, ac post alienationem, vel fugiat, vel possideat l. si venditor §. in Bonis in fine
ff de privilegiis creditorum l. sicut 8 §. sufficit vacuum ff quibus modis Pignus vel Hipotheca servatur

§. Eadem Lege, et §. Cum Ergo Ultimo.

Cautum erat eadem Lege Aelia Sentia ser:
vum manumitti non posse à minore 20 annis inter vivos, nisi sola vindicta, et cau:
sa apud Prætorem Probata; In ultimis vero voluntatibus nullo modo posse, et
si quamvis illi fuerit data omnium Bonorum Dispositio tamen Libertatis favor erat

ei-

ei sublatus. q̃d cum iniquũ videretur Justiniano, statuit 17 annum habentes posse et testari, et manumittere, ac tandem in Authentico, ut sponsalitia largitas Collat. 9 cuicumque dedit libertatem testandi, dedi, et manumittendi.

Titulus Septimus
De Lege Fussia Caninia Tollenda.

Erat prius lex haec Fussia (quamvis alii Fusiam, vel Furiam vocant) salutaris apud Romanos propter manumissionum licentiam ut testatur Dio lib 55. sed hodie propter eius duritiem est hic sublata et in C. sub tit. de l. Fus. Cann. Tollen.

Huius autem legis Auctores fuere Quintus Fusius Calenus, et Caius Caninius Galus consules, Imperante Augusto A V. 752, in qua statuebat servos manumitti non posse testamento, nisi à duobus usque ad 10 eorum dimidiam partem, à 10. usque ad 30 tertiam, a 30. usque ad 100. quartam. à 100, usque ad 500, quintam, et ultra nulli amplius, quam 100 servos licet erat manumittendi.

Quae fuerit huius legis derogatae, causa hic explicatur ab Imperatore, ob nimirum libertatis favorem, et morientis ampliorem facultatem. Durum enim erat in ultimis constituto eius ultimam restringere voluntatem

Titulus Octauus
De His, qui sunt Sui, uel Alieni Iuris.

Personarum hoc libro dicendum est explicari Iura, ac divisiones; cuius principales sunt iuxta Ius civile, duae, id est Alieni, et sui Iuris, Ideo videbimus, quae sint Personae alieni Iuris in hoc Tit. Eo quia iis cognitis facile cognoscuntur, quae sint sui Iuris; Contrariorum enim eadem est disciplina

Sunt autem hae Personae Alieni Iuris in duplici

Dif.

differentias. Aliq; sub potestate Dominorum, Aliq; Parentum. Et quia Dominorum Potestas est de Jure Gentium, sicut et Servitus. Ideo de Potestate Dominorum hoc in Tit. tractabimus, qu. ex a. 1 et a. ff hoc Tit. desumptus

§. In Potestate, et Finali.

Hujus Dominii effectus sunt duo, circa Bona, et Circa Personam. Circa Bona, quod quidquid acquirit servus Domino acquirit l. quod servus ff de acquir. Possess. et latius infra in § Item tertio per quas Personas nob. acquir.

Circa Personam, quod poterat olim etiam Impunè servum occidere, quia erat Dominus vitæ et necis; sic et Cæsar in Lib. de Bello Gallico, olim apud Gallos, aut Maritum jus fuisse vitæ, et Necis in Uxores. Hoc tamen tempore, ex constitutione D. Pii non potest servus occidi, sed emendari, de qua re est Tit. C. de emen. serv. Quæ correctio debet esse moderata, et non supra modum, quia ut Flagellis cædere, alimenta denegare, et Famæ in hujusmodi genere aut, Sinne violare dicta l. a. ff H. Tit. Nam nunc cogitur Dominus cum vendere Justo precio l. siquis sepulcrum ff de Rel. et sumpt. Funerum. Ini. num. C de contrahen. Empt. Quod etiam est utile Domino, quia servi gravi injuria affecti machinari possunt in prejudicium Dominorum, et Reipublicæ.

Titulus Nonus
De Patria Potestate.

De Dominorum Potestate diximus, nunc congruè de illa Parentum loquimur. Parentum ergo potestas aliud nonnisi Jus quod descendens legitimus Ascendenti Virili subjicitur l. Jus in Potest. ff de his qui sunt sui vel alieni Juris. Hinc Nepotes, et Pronepotes erant in potestate Avi, nam cum; Nepotes 2 ff eod. et in ex legitimo matrimonio, quia ex illegitimis conjunctionibus nati non sunt sub potestate, l. ex Jure ff de stat. homin. Xiis. Hi Fuerint

per

p subsequens matrimonium, aut p rescriptum Principis legitimati, quia tunc Domi-
nio Parentum subsunt, sicut et Adrogati, qui in Potestatem Adrogantis transeunt quare
triplex est causa Patriæ Potestatis 1° Matrimonium 2° Legitimatio, 3° Adoptio.

Sciendum tamen qd de Iure Nostri Regni
statim Filii emancipantur, ac se matrimonio collocant (exceptis Messanens. Urbe eiusq.
districtu) Unde Liberi ex ipsis oriundi sui Patris dominio subjiciuntur, et non Avi Pa-
terni [illegible] Avi Paterni, quia materni ex se nullam habent Patriam Potestatem sicut et
ipsa mater (l. [illegible] et Femina ff de Adoption. Filii enim Familiam Patris, et non
Matris sequuntur (l. cum legitimæ ff de stat. hominum (l. [illegible] Familiæ ff de Verb. Signi.

§. Ius autem Potestatis.

Hoc in Tit. [illegible] consonat Tit. C. de Patria
[illegible], et Tit. ff de his qui sui, vel alieni Iuris, origine talis potestatis donat Imperator,
et illam esse Iuris Civilis, ac Legeq. regia introductam, et ideo multos producit effectus quorum

Primus est moderata Filiorum castigatio, qd.
[illegible] Economicum dicitur, (l. Aut facta ff de poenis quamvis olim erant vitæ Parentis Ius occi-
dendi suos, qd ut Luminis ipsi naturæ dissonum fuit sublatum (l. unica C. de his, qui parentes vel
Fil. occid.

2us est [illegible] obligationis [illegible]
[illegible] Patrem et Filium (l. [illegible] Pater [illegible] de conditionibus [illegible], et Pater una
persona censentur [illegible] C. de Impuberum, et aliis substitutionibus

3.us est Filii venditio, Patri permissa in
[illegible] angustiis [illegible], vel obligatio [illegible] de Patri qui Filios suos distraxerunt

4.us est Bonorum acquisitio facta Pa-
tri de rebus Filii quicquid enim [illegible] acquirit Patri acquirit (l. [illegible] vendit [illegible]
[illegible] ff de in diem Adjecti.

[illegible] non indistincte hoc procedit, sed

Iusta

iuxta diversitatem peculii à Filio acquisiti, quod iuxta communem quadruplex est castrense, quasi castrense, profectitium, et adventitium, de quo et eius origine late infra per quas personas nobis acquiritur. Lib. 2.

5.us est Coactio facta Filio à Patre, vel Filiae ut Religionem ingrediatur dum Impubes est, Trid. sess. 25 cap. 8.

6.us est Licentiae Necessitas, ut Filius contra aliquem in causam civili citat l. final. 5 Necessitate C de Bonis quae Liber. In criminali vero talis Facultas non ex. g. 17 l. nec Liberos 5 pena ff ad Legem Iuliam de Adulter.

7.us est obligationis nullitas ex mutui contractu cum Filio Familias facto qua de est hic Macedoniano tantum C. ... ff. t. C ad Senatus cons. Macedon quod constitutum fuit contra nequitiam Macedonis pessimi generationis qui Filiis mutuabat pecuniam ut patris substantiam dissiparet.

8.us est Privilegium l. 2. ff quod cum eo qui in aliena potest. est dandum Filio Familias se inscienti Patre obligato, quia nimirum non potest conveniri, nisi in quantum facere potest deducto ne egeat, Iuncta Dec. 43 Lionen. ... iste Filius vel tali non renunciaverit beneficio ... Dec. 162 vel non habuerit castrensia vel quasi idem Dec. 30

Ceteros Paternae potestatis effectus relinquimus, et ut parvi momenti, et ut in aliis institutionum suo ordine dicendos.

Titulus Decimus
De Nuptiis.

Prima Patriae Potestatis causa sunt Nuptiae legitimae, ideo progreditur Iurisconsultus hic de illis tractare, sed quia in istis solum Ius canonicum attenditur, et non civile, nisi fuerit confirmatum ab ipso Iure Canonico; Hinc relicto ordine nostri Textus, de Nuptiis agemus, prout canonistae locuntur: Et cum in illis tria semper concurrant sponsalia, Matrimonium, et Impedimen

mentorum defectus, nos perinde triplici § distinguemus omnem Nuptiarum materiam, et in 1° agemus de sponsalibus in 2° de Matrimonio, et in 3° de Impedimentis eiusdem

§ Primus
De Sponsalibus.

Cuiuslibet rei optimum est ethimologiam perscrutari, ideo advertendum quod Sponsalia dicta fuere à verbo spondeo ... sponsal. ... quia in illis filia à Patre promittitur viro in sponsam. Et ... qui promittit dicitur sponsor, ... sponsus et mutuus ille consensus sponsalia. Unde ... mutua conventio, et repromissio futurarum nuptiarum ...

... futurarum nuptiarum, quia ... est discrimen inter sponsalia, et Matrimonium. Nam per Matrimonium contrahuntur nuptiae de presenti, seu sponsalia de presenti, quae sunt verum Matrimonium ... quod est mutuus ille consensus hic et nunc contrahendi; quia consensus facit matrimonium et non concubitus ... Nuptias ff de reg. Iur ... sponsalia vero de futuro ... nuntiata ... futurus contractus, ut Ducam te in Uxorem, Ducam te in Virum, de quibus ... loquimur, et pro quorum valore multa requiruntur.

Et 1° Utriusque contrahentis liber consensus quia si esset vi aut metu, et ebrietate datus, tunc non tenent sponsalia ... 3 ... 4; Qui consensus etiam sufficit tacitus, ut si Matrimonii precedant verba, et sponsus mitteret sponsae anulum, aut osculares, amplecteret ... Sanchez ... per totam

2° Etas septem annorum in utroque ... accessit, et cap. ad dissolvendum de Desponsat. Impub. quia in illa etate incipit ... ideo ... etiam septennio completo Iudicio caveant, neque contrahere possunt cap: Puberes de Desponsat. Impub.

Hec eadem sponsalia triplici possunt

in

contrahi modo, Puré, Adjecta Die, et sub Conditione cap. 2 et cap. sicut de sponsal.

Pure cum absoluté dicant Erij mea Uxor, erij meus Vir.

Adjecta Die si dicant Hoc transacto anno ducam te in Uxorem, ducam te in virum.

Sub conditione si ita contrahant. Accipio te in Uxorem, si dederis mihi centum Accipiam te in virum si donaveris V.S. Margaritas, hoc casu non sunt Firma sponsalia, nisi purificata conditione.

Sed quia conditiones sub triplici sunt differentia pro ut explicantur in cap. Fin. de condit. apposit. (ad quodcunque obligationum genus se extendentes) Ideo supra conditionis appositae naturam discurrendum est.

Aliquae enim sunt contra substantiam Matrimonii, quae matrimonium annullant Ut si adulterium commiseris, si generationem vitaveris ducam te in uxorem

Aliae turpes, et Impossibiles, et habentur ut non appositae Ut si Caelum digito tangas, mare aquis ortaveris, Vir meus eris.

3ae Denique Honestae, et Possibiles, quae non nisi purificatae, sponsalia firmant.

Dato igitur libero consensu, et purificata conditione, si adsit, tenentur contrahentes matrimonium inire propter fidem datam et si aliquis sit invitus, compellitur per Judicem Ecclesiasticum, etiam si opus fuerit censuris cap. ex litteris de spons. quis his etiam stantibus contrahere nolit, pars culpa cujus dissolvantur sponsalia tenetur ad duplicatas arras l. arras et l. finali C. de sponsal. Idest ad donaria missa inter sponsum et sponsam in signum Matrimonii contrahendi.

Hoc procedit, si nulla adsit dissolutionis legitima causa, quia si est justa ratio dissolvendi tunc sponsalia rescinduntur. quae sunt

De Diruptis

Dirupt. rescissionis causas illas enumerat Glossa Final in can. Si quippe 27 q. 2 his Versibus

Lepra superveniens, Furor, Ordo, Sanguis, et Absens
Laesaque Virginitas, Membri damnum, Minor Etas
Heresis, et Raptus, Fideique remissio, prorsus
Sponsos dissociant, et Vota Futura retractant

Lepra superveniens, Furor. Si uni ex sponsis superveniat Lepra, Mania, Paralisis, Furor, quia per hanc mutationem, tanquam fit deterioris conditionis, et sponsalia non fuissent contracta

Ordo. Si sponsus sacros ordines susceperit, quia tunc non solum sponsalia, sed etiam Matrimonium subsequens dissolvitur ut infra dicemus

Sanguis. Si intercesserit copula cum consanguinea sponsae, in 2º gradu Tridentinum Cap 4 de refor. Matrim. Sess. 24

Absens. Si vir post sponsalia per orbem vagaverit quia tunc non tenetur de Iure Canonico expectare Mulier; cap. de Illis de sponsal.

Laesaque Virginitas. Si sponsa etiam violentiam passa fuerit stuprum. Can. Raptor 27 q. 2

Membri Damnum. Si mutilata alicui ex sponsis fuerit aliqua pars principalis Corporis vel fiat Mulier valdè deformis

Minor Etas. Si sponsalia à Parentibus contracta pro Filiis infantibus, non fuerint à Minoribus Filiis iam in septennio completis ratificata.

Heresis, Raptus. Si in Heresim incidat unus ex contrahentibus

Fideique Remissio. Per utriusque nimirum consensum etiam Iurata dissolvuntur sponsalia. Per eas etiam causas per quas aliquid convenitur, per easdem dissolvitur Cap. 2 de Reg. Iur. Hinc etiam per ingressum Religionis Trid. can. 6. de Sacram. Matrim. Sess. 24

Haec de sponsalibus breviter attigisse sufficiat. Iam

§. Secundus
De Matrimonio.

Sponsalibus contractis succedit matrimonium supra n. 5 Nuptiae precedit. Iste à Iustiniano definitur = legitima Viri et Mulieris conjunctio, individuam Vitae consuetudinem continens = § 1 ff de sponsal. ex qua habetur hanc Viri et Feminae conjunctionem debere esse legitimam, idest à lege probatam et non iam prohibitam, ut fratris cum sorore, cum Eunucho, Rursus cum femina unica, et uno Viro ad Poligamiam excludendam, quae multiplicitatem Vxorum concedit § n de Incest Nupt. l. cum qui duas 18 ad l. Iuliae de Adult.

In illa denique conjunctione Animorum intelligitur consortium, et non corporum l. Nuptias ff de reg. Iur. cap. Fin de sponsal; quia potest stare verum Matrimonium sine usu corporis, quale fuit illud B. Mariae cum Iosepho. Hanc individuam habet Vitae consuetudinem quo primum vinculum nectitur, Math. cap. 19 et 1. ad Cor. 7. § quo, et vicissitudinibus communes expositi sunt Vterque Conjuges.

Explicatum connubium (hic enim Verba conjugium, consortium, Nuptiae, Matrimonium sunt sinonima) triplex est legitimum, Ratum et Consumatum.

Legitimum est celebratum consensu non prohibito Iure Naturae, ut est illud Infidelium.

Ratum est Celebratum à Christianis, à Parochio et testibus, et Sacramenti dignitate assumit, cap. Quando de Divort.

Consumatum est Corporis usus ab Vtroque Conjuge factus; per quem indissolubile fit:

Et quia ex Matrimonio duplex oritur Vinculum et Cohabitationis, et contrahendi Novi conjugii. Ideo si primum dissolvatur, dicitur separa

ratio quoad Thorum, Conjuges, idest, Thoro privantur, quae privatio alio Nomine dicitur Divortium.
2. secundo rumpatur, dicitur dissolutio quoad Vinculum, Vir, idest, Uxore Vivente potest
cum alia contrahere. Verum si Matrimonium fuerit consumatum non potest dissolvi
quoad Vinculum ob Nullam causam, neque Potest Pontifex in illo dispensare Cap.
cum Inferior de Majoritate et Obedientia.

Bene vero potest dissolvi quoad Thorum
triplici ex causa, 1° ex causa Adulterii alterius conjugis, quia tunc Innocens Conjux po-
test propria Auctoritate se separare, dummodo de Delicto constet Can. Admonere
33 q. 1. Cap. ex parte de Sponsal. et si Mulier fuerit fornicata amittit Dotem et Do-
tarium Cap. Plerumque de Donat. Inter.

2° ob Viri Saevitiam, si nimirum Maritus
Verberibus, Fame, aut aliquo alio modo Uxorem affligat, quamvis Vir teneatur restit-
uere Uxori Dotem, et Dotarium, et Mulier non ipsi restituenda, nisi cautionem praestet de
non saeviendo contra ipsam Cap. Litteras de Restit. Spoliatorum.

Si autem fuerit Matrimonium Ratum tunc
dissolvitur etiam quoad Vinculum, et per professionem solemnem Religionis, et per summi
Pontificis dispensationem.

Per professionem religiosam: Unus enim
ex conjugibus qui religionem ingrediatur, et ibi profiteatur statim a Matrimonio recedit,
et remanens in saeculo potest iterum contrahere Cap. Ex publico de Convers. Conjugatorum
Trid. Sess. 24 de Matrim. Can. 6. 6. = Si quis dixerit Matrimonium Ratum non
consumatum per solemnem Religionis professionem non dirimi, anathema sit = Quia
est status perfectioris electio. Inde per Cit. Capitulum ex publico datur conjugibus Bi-
mestre ad consumandum, interim non possunt compelli ad Matrimonium perficien-
dum sed Facultatem habent si statum meliorem velint eligere, deliberandi, dummo-
do Matrimonium sit Ratum. quia semper Rato existente etiam tali tempore

tran

transacto quadrimestri ad copulam possint compelli, tamen si profiteatur in approbata religione aliquis ex conjugibus, dissolvuntur sponsalia, communis Doctorum opinio apud Sanchez.

Per dispensationem summi Pontificis, quoties Papa illud ex dispensatione dissolvit, quam in materia audiatur solus Navarrus in Manuali cap. 22 N. ... = Dividitur etiam ante consumationem per dispensationem Papae, jure de causa facta secundum Glossam singularem in cap. Ex publico de convers. conjugat. receptam ab omnibus puris canonistis, et à Theologis canonum peritis contra puros Theologos . . . quorum opinio adeo servatur, ut reiv. quater, ad pertinere consilio meo antequam in Urbe venissem Beatus Paulus III et Pius IV per suas dispensationes dissolverunt quaedam matrimonia nondum consumata =

Dissolvitur tandem, seu irritatur ex praecedentibus matrimonium si fuerit aliquod in contrahentibus Impedimentum. Ideo sit

§. Tertius
De Impedimentis Matrimonii.

Ante responsionem breviter advertendum, quod de Jure Civili personae matrimonii capaces erant soli cives Romani, idest Romanes liberi, et non servi. Sed de Jure Canonico possunt etiam servi matrimonium inire per cap. 1 et tot. Tit. de conjug. servor. Si servilis conditio fuerit nota conjugi. Rursus liberi pro matrimonio contrahendo valdè consensum Parentum requirebant; sed quia matrimonium ab alieno non debet pendere arbitrio, ideo per Tridentinum de reformatione matrimonii cap. 1 statuitur posse contrahi sine Parentum consensu

Solum ergo remanet matrimonii capaces esse quascumque personas supradictas, et non minores decimoquarto anno, si fuerint masculi, duodecimo si fuerint foeminae, quia hoc anno coeundi poten-

tes

De Impedi[mentis]

es sunt et Decto pollent Judicio Cap Attestationes. Cap Puberes de sponsal. Im:
pub. que possunt contrahere, et presentes, et absentes per procuratorem specialem man
datum habentes cap finali. v6. Glos. de presumptionibus

ed aliquo non debent esse ligatus Impe:
dimento quae Impedimenta in duplici sunt classe, alia Impedientia tantum alia
Impedientia, et dirimentia simul.

Impedimenta tantum Impedientia
matrimonium contractum non dirimunt idest non reddunt nullum, sed solum inli:
citum, contrahentes, scilicet, huic Impedimento obnoxii mortaliter peccant sed va:
lide contrahunt. quae Impedimenta sunt 5 et hoc continentur carmine.

Interdicta Dies, Crimen, Sponsalia, Votum

Interdictas si Episcopus tale in:
terdixerit, aut prohibuerit Matrimonium Cap Vnic de sponsa duorum. et Cap unico
de Clandestin. Desponsatione.

Dies sunt feriae, seu tempus sollen
niter contrahendi prohibitum, et incipit a prima Dominica Adventus usque ad Epi
faniam Domini, a die Cinerum usque ad Octavam Paschae. Trid. ses. 24 Cap. 10 de
reform. matrim

Sponsalia legitima non dissoluta,
etiam Impediunt cum alia contrahendo Matrimonium.

Votum Sacerdoti castitatis adhuc Impedit

Crimen tandem, ut Occisio presentis
mulieris, etc. Impedit cum alia Matrimonium contrahere. Sed hodie ipsi hoc
criminis Impedimentum fuit sublatum, ut testantur omnes Theologi apud Busem
baum lib 6. tract. 6 Cap. 3. Dub 2. Navar in manu Cap. 22 N. 65

Impedimenta vero dirimentia Ma.
tri-

trimonium non solum reddunt illicitum, sed etiam nullum, quae his continentur versibus

Error, Conditio, Votum, Cognatio, Crimen,
Cultus Disparitas, Vis, Ordo, Ligamen, Honestas,
Si sis affinis, si forte coire nequibis,
Si Parochi, et duplicis desit presentia Testis,
Raptave sit mulier, nec Parti reddita tutae
Haec Facienda vetant, connubia Facta retractant.

Quae ut videris ea sunt de Jure Novo Tridentino, quod addidit ad tot clandestina, idest clam facta matrimonia vitanda Parochi, et Testium presentiam, quae nos omnia breviter tractabimus.

Error, si fuerit contra substantiam, qui error, ut Petrus credere Bertam in uxorem, ducat Catharinam, quia tunc errantis nullus est consensus. Nihil consensui ff de reg. Jur: Non vero si error fuerit circa qualitatem, quia tenet Matrimonium: Ut si quis putet ducere Catharinam pulcram, et illam deformem inveniat. Nisi talis qualitas fuerit forma conditionis apposita. Ut ducam te in uxorem si pulcra eris, quia tunc qualitate deficiente deficit contractus. Sanchez de Matrim. lib. 2 Disp. 18 cap. 89 n. 6.

Et ad omnia tollenda dubia ex hoc impedimento orientia sufficit errorem eo casu dirimere Matrimonium, quoties talis est, ut causam dederit contractui, contrahens idest si ad talem advertisset circumstantiam non contraxisset.

Conditio. Erit hoc Impedimentum, si quis putaverit contrahere cum libera, et illam servam inveniat, quia tunc fit deterioris conditionis Cap. proxet fin. de Conjugio servorum. Potest enim impediri à Domino reddito debiti tempore servitutis, quae non est levis injuria sponsis.

De Sponsis

... vero Dominus videat, quam eius contrahentes, et non reclamet, tunc evadit libera, Eustachius ad hoc C de latin libert tollen

Votum dirimens Matrimonium. Votum sollemne professionis, vel ordinis sacri, sed cum distinctione, quod sollemnis professione, etiam dirimit ratum et contrahendum Cap. Meminimus, Cap. Rursus, Cap. Insinuante qui clerici, vel Monachi. Ordinis tamen sacri dirimit Matrimonium contrahendum, non vero iam contractum, et ratum, Trid. sess. 24 de Reform. Matrim. Cap. 9 c. Consuluit, de convers. Conjugat.

Cognatio. Non abs re puto huc cognationis nomen, et species breviter explanare, ut hoc Impedimenti genus dignoscatur. Cognatio inde aliud non est, nisi = Vinculum personarum ab eodem proximo stipite descendentium = Hocque importat, quod si duo sint proximi sui in Natalibus respectu ascendentis communis, tunc datur cognatio inter eos per commune Vinculum, quod triplex est iuxta triplicem cognationem, cujus una est naturalis, alia legalis, 3a spiritualis.

Naturalis cognatio = est vinculum personarum ab eodem proximo stipite carnali propagatione contractum = [illegible] numeris communicationem transfusum, et est [illegible] ab eâdem descendit generante alio nomine. Stipite dicto, tunc sanguis communicatus consanguinitatem affert. Inde prohibitum est Matrimonium inter Patrem, et Filiam, Avum, et Neptem, Abavum, et proneptem, Triavum, et trineptem, quae linea recta ascendentium, et descendentium dicuntur quatenus generantes, et geniti sunt: etiam contrahere non possunt Patruus, idest frater Patris cum nepte, Patruus Magnus, idest frater Avi cum pronepte, et Propatruus, idest frater Abavi cum trinepte, itaque de ceteris similibus [illegible] qui lineae transversalis dicuntur, eo quia non sunt inter se per continuam generationem conjuncti, sed per transversam qui usque ad quartum gradum existentes in Matrimonio copulare non possunt iuxta Trid. de Reform. Matrim. Sess. 24. Cap. 4

Liber Primus

Hic non nulli Textus eiusq. ordinis soliti solent adjungere Graduum computationem, quo nimirum pacto cognoscatur distantia uniusq. ex consanguineis cum alio, sed nos clarius, et uberius loquemur de illa in Tertio libro, ubi de successione ab Intestato dicemus cum Imperatore, et veram graduum linearumq. trademus cognitionem tam de Jure Civili, quam de Jure Canonico.

Conjungi ergo non possunt etiam jure inspecto naturali Pater, et Filia, Filius et Mater, quia ex ipso naturali Jure docemur deberi parentibus obsequium, et reverentiam, quae per copulam amittitur. Sanchez de Matrim. disp. 51 lib. 7. n. 21. In ceteris vero Consanguineis nullum est Primaevum Jus Naturale, idest vel Gentium, quod Maritalem Copulam prohibeat, sed solum Canonicum attenditur Jus, quod in quacumque linea, et collaterali, et recta usq. ad quartum gradum, ad quartam, scilicet, generationem matrimonium prohibet cap. Non debet de consanguin. et Affin.

Ex quo habetur, quod sunt interdictae Nuptiae inter Fratrem, et Sororem, inter duos consobrinos primos, et secundos, inter Nepotes, et Amitam, sorores, scilicet, Patris, et Matertera, sorore, scilicet, Matris, inter Pronepotes, et Amitam Magnam, seu Sorores Avi, aut Materteram Magnam, seu Sorores Aviae, et ita de ceteris usq. ad quartum gradum conjunctis

Cognatio Legalis = est Propinquitas vir. [illegible] ex adoptione proveniens = Quamvis enim inter Adoptantem, et Adoptatum, vel Adoptatam nullum sit vinculum Sanguinis, est tamen Jus Agnationis L. 23. ff de Adopt. Et quod aliqua Honesta naturalis ratio inducitur, quae nuptias prohibeat inter Adoptantem Patrem et Adoptivam Filiam, Uxorem Adoptantis, et Filium adoptatum, et tandem inter Filiam Legitimam, et Naturalem Adoptantis et Filium Adoptivum Can. Adoptantes 30 q. 3 Can. per Adoptionem 30 q. 1 Cap. Unico de cognat. legal. quod ipsa ratio suadet, quia naturalis honestas non patitur ut quae est quasi Mater, et Soror, etiam sit Uxor quae Honestas et Pudor Naturalis maxime in Nuptiis spectatur L. Adoptiv.

pro[illegible] 14. L. Semper 42 ff de Rit. Nupt.

Hocque Impedimentum inter Patrem Adoptantem, et Filiam Adoptivam, inter Filium Adoptivum, et Uxorem Adoptantis durat etiam dissoluta adoptione dicta l. Adoptivus, In reliquis vero extinguitur dissoluta Adoptione, quia Civilia Iura dissolvuntur ablato vinculo Civili, quod est Adoptio.

Cognatio spiritualis = Est vinculum personarum ex collatione Sacramenti Baptismatis, vel confirmationis proveniens = qui igitur Puerum suscipit in Sacramento Baptismatis, aut confirmationis, impedimentum contrahit, Matrimonium futurum dirimens inter ipsum Puerum, et Matrem, et Patrem Baptizati, vel confirmati Trid. sess. 24 cap. 2 de Reform. Matrim. quod statuit hos puerum tenentes Patrinos vocari, et non posse esse nisi duo, idest unum et unam, et inter ipsos vinculum aliquod spirituale induci ex nova regeneratione in Baptismatis Fonte facta Cap. Si Filiorum, cap. Veniens de Cognat. spirit.

Sed ut hoc inducatur Impedimentum debet puer ab eodem Patrino, et Baptizari, et sollemnitatibus Ecclesiae teneri, quia si puer ex necessitate domi Baptizatus Infans, et sollemnitatibus adhibitis in Ecclesia ex post adhibitis nulla oritur spiritualis cognatio Navar: in Manuali Cap. 22 N. 40, et tandem declaravit Pius V in suis Literis datis Romae anno 1566 quae in Bullario videri possunt

Crimen. Interficiens Coniugem animo contrahendi cum Adultera, etiam si ipsa ignoret non potest cum illa contrahere, propter Impedimentum Criminis, Hinc Fortiori Iure si interficiatur Uxor consensu Mulieris, cui vult nubere, hoc oritur Impedimento Can. Si quis vivente 31 q. 1 cap. Super hoc de eo qui duxit in Matrim. eam quam polluit per adulterium

Rursus Adulterium committens cum pacto, ut ipsa futuri Matrimonii mortua etiam Uxore non potest cum Maecha coniungi ob Pactum Fraudis, quod semper captandae mortis votum continet, can. Relatum 31 q. 1.

cap.

cap. cum haberet, et Cap: fin. de eo qui duxit (fin ff de Pact.)

Cultus Disparitas: Fidelis cum Turca non potest contrahere, et Matrimonium si sit factum est nullum, sive ambo sint Infideles, et expost unus convertatur ad Fidem, et alter Infidelis remaneat; sive ab initio unus sit Infidelis alter christianus; et hoc Impedimentum inter solos infideles cum Fidelibus copulantes, habetur Can. cave 28. q. 1 Covar. § 2 cap. 6. et ult. Non verò inter Hereticos Divus Thomas in 4 Dist. 39 q. 1. Art. 1.

Et si non sint ambo Baptizati, et Utrique convertantur ad Fidem, Matrimonium evadit Sacramentum, statim ac Novum se induunt Hominem, et Religionem reassumunt Catholicam Sanchez de Matrim. Disp. 9.

Vis. Nuptiae vi, et metu celebratae sunt nullae Cap. Veniens 3. Cap: Consultationis 28 de sponsal. sed vis haec, et metus debet esse gravis, ut contrahens, idest, cadat in virum constantem, et injustè incussus sit talis timor ad finem etiam matrimonium contrahendi Cap. Veniens Cap. 2 Vb. Gloss. Ver. Coactus de his qui vi metusve causa fiunt Hinc Coactus VS ducere Bertam ab Aliquo privato sub vitae discrimine, Matrimonium cum Berta contractum est nullum, ob datum metum injustè incussum cadentem in virum constantem, et ad finem matrimonii contrahendi. Quod si fuerit Judex, qui cogeret stupratorem ut Puellae Violatae nubat, matrimonium est validum ob metum justè incussum, quia ob delictum Jure cogitur à Judice ad contrahendum Cap: ex literis de sponsal.

Idem servatur, si Parens Violatorem Filiae velit interficere ob ejus honorem, et fornicarius promittat illam in uxorem ducere, ut se vitamque liberet à Vindicta Patris, matrimonium valet, quia metus non fuit incussus ob matrimonii finem, Sanchez lib. 4. Disp. 42 N. 5

Tandem reverentialis Patris metus contractum Matrimonium dirimit a Filia factum, Minae etenim, verbera, aliaque Paternas

iu:

supplicia sunt veniy Methog ad Matrimonium invalidandum

Ordo: de Hoc ordinis Impedimento loqui sumus, ubi tractavimus de voto: Hic solum notandum remanet Latini Ritus sacerdotes ante sacerdotium contrahentes ab exercitio ordinum suspendi, seus vero Graecus presbiterum, quia ipsum, et officium ordinis exercet, et cum Uxore remanet cap. cum olim de Cleric. Conjug.

Ligamen. Nuptis Ligamen ad secundum constituendum Matrimonium; quia una, vel uno vivente conjuge, alius vel alia non potest duci conjux, quia sic daretur locus Poligamiae, quocumque Jure prohibitae L. Nemini 2 C. de Incest. Nupt. ut statuit Trid. sess. 24 de refor. Matrim. Can. 2 Ibi = Siquis dixerit licere Christianis plures simul habere Uxores, et hoc nulla legge divina esse prohibitum, Anathema sit =

Et quod primi Patres plures habuerint Uxores, ut David, Salomon, et alii, hoc ex divina dispensatione fuit, ut dixit Christus Dominus Math. Cap 19. Vers 18.

Honestas: ex validis sponsalibus de futuro purè contractis oritur hoc Impedimentum, quod dicitur Publicae Honestatis, ob reverentiam, scilicet, et Honestatem debitam Primis Uxoris, et Viri parentibus, Inde non possunt ex. Jubere sponsus cum sorore sponsae, aut eius matre, et vicissim sponsa cum fratre sponsi, et eius Patre, quod ultra non extenditur ex Nova Trid. Constitutione sess. 24 cap. 3

Dixi purè, quia si fuerint cum conditione celebrata, nullum oritur Impedimentum.

Si vero fuerint sponsalia de praesenti, idest Matrimonium Ratum, hoc Impedimentum se extendit usque ad quartum gradum, et illas scilicet personas, quas numeravimus in cognatione Trid. cit. Loc. Hinc licet Matrimonium fuerit nullum ex defectu consensus, quia nulla habetur publica honestas. Trid. cit. cap. 3. et Bulla divi Pii V, quae incipit ad Romanum

Si

Si sit Affinis. Priusquam hanc Impedimenti speciem explicemus, quid nomine affinitatis intelligatur, nosse oportet, estque = Personarum Vinculum ex coitu Naturali consumato proveniens = cap. Non debet §. de Consan. et Affin. Trid. sess. 24. cap. 4. Per copulam enim Maritalem consumatam vinculum aliquod inducitur, quod affinitas dicitur inter consanguineos Uxoris cum Viro, et inter consanguineos viri cum Uxore, quia per coitum unius dicitur ad fines alterius accedere. L. Non facile §. Affines ff. de Gradibus.

Et quia haec provenire potest ex duplici coitu, ex naturali scilicet consumato licito, et ex illicito, Ideo si nascatur ex licita commixtione se extendit usque ad quartum gradum, cap. Non debet, et cap. fin. de consang. et Affin. Ex illicita, seu Fornicaria copula usque ad secundum gradum inclusive. Cap. 1. Cap. Non debet, et cit. cap. fin. Trid. sess. 24 de Reform: Matrim. Cap. 4.

Sed in nullo gradu est Iure Naturae prohibitum Matrimonium inter affines, sed solo canonico, et civili; Hinc in illis potest in quocumque Gradu Dispensare Pontifex etiam cum Fratre ad Contrahendum cum Uxore Fratris sui premortui ad Excludendam controversiam, et Heresim inde sequutam in Regno Angliae pro matrimonio Henrici VIII. cum Catherina Uxore sui Fratris premortui Dispensatione Summi Pontificis sequuto, ut docent omnes Theologi, et Canoniste apud Sanchez de Matrim. lib. 7 disp. 66, N. 7. et Praxis Nostrae Sanctae Sedis.

Verum affinitas haec oritur tantum inter consanguineos Uxoris cum Viro, et Contra, sed non inter ipsos consanguineos, quorum exempla affert L. Tiria 134 ff. de Verb: Obligat. Nam hi dicuntur affines comparatione conjugum, et inter se verè non sunt Affines; Inde possunt Nuptias Celebrare.

Si forte coire Nequibis Conjuges Impeditur perpetua, et antecedenti Impotentia ad coeundum Nulliter contrahunt, eorumque Matrimonium est Nullum tot. Tit. de Frigid. et Malefic. Hinc Frigidus, Eunu:

nuchus, languidus, et Mulieres arcta Uteri ferre nequeunt; quia prestare non possunt ad quod se obligant, ut Declaravit Xistus V motu proprio anno 1581.

Atque Impotentia debet esse perpetua, et non temporalis, quia tunc expectatur, quod triennium conjux Impotens, si forte possit se tali liberari Impedimento, quo transacto Nuptiae declarantur Nullae Cap. Laudabilem, cap 2 et fin de Frigid: Autha. sed Hodie C. de Repudiis. Rursus debet Matrimonium antecedere, quia si superveniat Matrimonium invalidari non potest, quod semel validum semper est validum Can. Regula 32 § 4.

Si Parochi, et duplicis desit presentia Testium: Hec duo postrema Impedimenta, ut advertimus fuere a Trid. sess. 24 de Refor. Cap. 2. Imposita ad tot clandestina, et scandalosa vitanda connubia contraque statuit Sacrosancta Synodus, ut in posterum ad hoc ut Matrimonia In: delebilium sint Valida adsint duo Testes solum usum rationis habentes cujuscumque sint generis Excomunicati, Infideles, Femine &c. Et presentia Parochi enalad Ma: trimonium requirunt Doctores omnes apud Conine Disp. 27 Dub. 4 concl. 1

Rursus statuit tres debere fieri sollemnes denunciationes in Ecclesia quocumque Die, dummodo adsit frequen: tia Populi, quorum defectus Matrimonium non reddit nullum Trid. Cit. loc.

Raptae, sit Mulier nec parti red: dita tute. Per raptum Impeditur Matrimonium inter raptam et Raptorem, inter eum scilicet, qui violenter ad aliud locum Mulierem adduxit causa Matrimonii contra: hendi (et si sit Honestae Conditionis Raptor Morte Punitur L. unica C. de Raptu Virgin.) Nisi illam tuto in loco ponat, ut ibi si vult libere consentire contrahat Trid. Cit. Cap. 6.

Haec sunt Impedimenta Matrimo: nium dirimentia, cum quibus si aliquis contrahat sine dispensatione Matrimonium e nullum. Sun.

oro

Pro coronide totius Tractatus aliqua de Dispensatione dicemus

Dispensatio est = Rigoris Juris per eum ad quem spectat misericors canonice facta relaxatio = Cap. Requiritis & Nisi Rigor 1. q. 7. ubi Glos. in verb. Rerum quae triplex est Debita una, Permissa alia, Prohibita 3a Glos. In cap. Ut constituerentur verbo Detrahendum Dist. 50.

Debita est illa quae fit instante necessitate.

Permissa utilitate suadente.

Prohibita tandem Ecclesiastico statui Repugnante, quo casu dispensari non potest, ut contra Evangelium, Misteria Fidei &c. Cap. sunt quidam art. 2. &c.

Sed ad rem nostram deveniendo, omnia ecclesiastica Impedimenta à solo Pontifice dispensari possunt, de Jure comuni Trid. Cap. 5. de refor. Matrim. sess. 24.

Unde nec Legatus à Latere, nec Episcopus possunt dispensare, nisi quatuor concurrant circumstantiae à canonistis relatae 1a erit si Matrimonium sit iam contractum, et consumatum inter personas quae Impedimentum ignorabant Trid. ut loc. 2a si tale Impedimentum sit occultum 3a si ex hoc divortio scandalum oriretur 4a si contrahentes sint pauperes, et non possint ire vel mittere Romam pro dispensatione obtinenda Navar. in Manual. cap. 22. n. 85

Et hoc de Jure comuni, ex privilegio vero Judicis Regiae Monarchiae Nostri Siciliae Regni concesso, potest dictus Illustris Judex ex bulla Novitiae concessa à Benedicto XIII. dispensare in tertio, et quarto gradu consanguinitatis, et affinitatis, dummodo contrahentes pauperes sint. Quae paupertas juxta statum, et qualitatem personae est consideranda.

Est sciendum predictum Judicem Regiae;

giae Monarchiae posse dispensare impedito secundo, et tertio gradu consanguinita-
tis, vel affinitatis, cuius ratio est, quia semper remotior dispensat Gradus, proximior
verò declarat non obstare, ut testatur de stylo curiae Franciscus Leo in Thesauro Fori
Eccles. parte 2 cap. 8 N. 43; Si inde sub remotiore Gradu cadit dispensatio
optimè à Judice Regiae Monarchiae, secundi in tertio gradu prohibiti relaxantur,
ipsa sacra Congregatione annuente nostro tempore ad consultationem Reverendis-
simi de Passas Aqua Theologi Illustris de Ris... Judicis Regiae Monarchiae

Tandem commissarius Bullae Cru-
ciatae ex facultate ab ipsa bulla concessa potest in primo, et secundo affinita-
tis gradu dispensare ante Matrimonium ex fornicatione contracto, dummodo occul-
tum fuerit tale Impedimentum, alterutro contrahentium ignoraverit, et ex post de Im-
pedimento certificatus ratificaverit. Et hoc in foro conscientiae dumtaxat; Hinc
si inde publicum Pontificia indigent dispensatione.

Haec de dispensationibus Matri-
monii pro absoluta totius Nuptiarum tractatus materia dicta sufficiant, Nunc ad
Methodum nostri Textus redeamus. Hinc

§. Si Adversus ea.

Ex dictis non omnibus unà licitè Nu-
ptiae, aut omnibus, sed semper ad eorum Impedimenta est recurrendum, Ideo contra-
hentes contra legum praecepta mystas contrahunt Nuptias, eorumque coniugium est sta-
tim nullum, ut hic et l. qui contra C. de Incest. Nupt.

Inde primo ex illicitis Nuptiis,
nati non sunt sub Patris Potestate, et si fuerint ex connubia dicuntur Nothi, ex me-
retrice vulgo concepti, et quesiti, ex Honesta generaliter spurii, ex cognata Incestuosi

Secundo coniuges sine dote, nec do-
nationis propter Nuptias actionem habent l. Incestuosae ff de rit. Nupt.; Quia dos sine
ma-

Matrimonio existere nequit, multasq. alias habent pœnas quas in suis constitutionibus numerare dicit Imperator ut l. cum Ancillis 3. l. siquis Incestis C. de Incest. Nupt. et tandem Tridentini Iure sess. 24 cap 6. de Refor. Matrim. sancitum quo Impedimento irretitos contrahentes spe etiam spe dispensationis carere debent

§. Aliquando.

Inter Patriæ Potestatis causas fuit secundo numerata legitimatio, quæ id circo hic tractat Imperator, quia eam filius illegitimus capax redditur omnium effectuum tam Iuris Civilis, quam Iuris Canonici. Itaque triplici fit modo per oblationem curiæ, subsequens Matrimonium, et Rescriptum Principis.

Oblatio curiæ, quæ exolevit nostris temporibus fuit introducta à Theodosio Majore l. siquis 3 C. de Natur. liber. Resmu. Nam olim quia Curiarum magna erant onera, et plerique Decuriones, seu Curiales fieri recusabant, cogebantur Principes homines invenire, quibus curiæ possint compleri; quare Theodosius instituit, ut qui Curiales fieret, ex spurio fieret legitimus dicta l. siquis 3. sed quamvis hic non adesset modus, adest tamen oblatio Curiæ Celestis per professionis emissionem quâ quis sacrorum ordinum fit capax

Per subsequens Matrimonium legitimatio fit, à Constantino Imperatore inventa, à Zenone renovata, maximeq. aucta, et confirmata à Iustiniano l. cum quis 10 C. de Natur. liber. Regnt. Et hoc modo legitimantur filii nati ex soluta ex illa, scilicet, cum qua, tempore commercii nullum erat impedimentum ad contrahendum, et ex post desponsata evaserit legitima Uxor, filii tunc in illo primo nati ad quoscumq. legitimantur effectus, tam civiles, ut ad successiones etiam feudales, tam canonicos ut ad Beneficia etiam curata cap. tanta est vis, qui filii sint legitimi, præter cardinalatum, ut habetur ex Bulla Divi Pii V. Garsias de Benef. Par. 7. Cap. 2 N. 28

Et hoc etiam si tempore intermedio fue.

fuerit coniugatus parens, quia Matrimonium ad tempus habile retrotrahitur, Pascalis de Viribus Patriae Potestatis Par. 2. Cap. 4.

Rescriptum Principis, quod propterea fuit à Iustiniano adinventum Novell. 89 et vere dicitur legitimatio quoniam Filius etiam Nothos, et Spurios legitimat; Quoties illos Pater per preces Principi oblatas in libello legitimari petat, et Filii legitimationi saltem tacitè assentiantur, et in ipso legitimos, et naturales non habere exprimat Authentica presenti (de Naturalibus liberis) tunc enim Princeps illos reddit capaces, si sit Secularis, ad successiones, non vero ad cognationem, si sit Ecclesiasticus ad solos Iuris canonici effectus, ad Beneficia, nimirum, et Ordines.

Titulus Vndecimus
De Adoptionibus.

Quia tertia Patriae Potestatis causa est adoptio; ideo hoc in Tit. Imperator agit de Adoptionibus cui respondet Tit. ff. de Adopt.

Et si Noster Textus hic definire Adoptionem omiserit, tamen non incongruè pretermittendam existimo illius communem et acceptam definitionem his verbis positam = Legis actio, vel actus legitimus, quo quis alteri Filius efficitur, tanquam ab ipso genitus = l. Magistratus 4 ff. de Adopt. Filium enim habentem per solum hunc legis actum sine Matrimonio; Hinc legitimi tantum dicti l. Mulierem 5. C. eod.; Inde illi ex Iusto Matrimonio nati dicuntur legitimi, et Naturales, et ut à lege approbati, et a Natura donati.

Textus. Non solum autem Naturales Liberi, secundum ea, quae diximus, in potestate nostra sunt: Verum etiam ii, quos adoptamus.

Cognita adoptionis quidditate, Modi quibus fiat, nunc explicandi sunt, ex quibus diversa resultat adoptionum spe-

species.

Primus inde modus, quo adoptare potest, est per Magistratum, ex quo resultans species dicitur simplex adoptio, de quo nunc in §. sequenti.

Alter per Principem, cum scilicet quis precibus Principis oblatis causa exposita aliquem in filium adoptat, et haec dicitur verè adrogatio, ex illa ratione, quod adrogandus, seu Adoptandus rogatus solet ab Adoptante si velit in sui potestate [redigi] l. ... ff. de Adopt. hinc talis adrogatus filius subjicitur potestati adrogantis, ut melius infra.

§. Sed Hodie.

Simplex Adoptio, quae fieri debet per Magistratum tria necessario requirit, 1º Majorem aetatem in adoptante, quae habere debet annis 18 supra Adoptandum, ut Natura imitetur, quoad filiorum Procreationem, prout latè infra in §. Minorem natu dicitur, 2º subjectionem Patriae Potestatis in adoptato, quod, scilicet, Adoptandus sit filius familias, sic per necesse Patris sui legitimi et Naturalis consensu, et libertatem in ipso filio, quod, scilicet, non sit servus, sed liber, 3º Magistratus seu Judicis auctoritate.

Quibus habitis simplex resultat adoptio, per quam si adoptans est extraneus, filius adoptatus non transit in potestate Patris adoptantis, sed remanet sub dominio Patris sui Naturalis, et quidquid filius iste acquirit Patri suo Naturali acquirit. Et sic si testatus decedat adoptans nihil relinquere tenetur filio huic adoptato, si verò Intestatus, succedit adoptivus filius in ceteris legitimis, et Naturalibus liberis adoptantis l. Adoptivum 10 § Si vero C. de Adopt. et inde contra si moriatur filius adoptivus sine filiis legitimis et naturalibus, non succedit Pater legitimus, sed naturalis.

Diximus si adoptans est extraneus;

quia

quia si fuerit adoptio facta ab ascendente etiam materno, tunc adoptatus transit in potestatem Adoptantis Avi, cui ex testamento debet succedere in quartam Bonorum partem, quae dicitur Divi Pii, et est quarta legitimaria, quae debetur etiam filiis legitimis et naturalibus cit. l. 10. §. si vero pater.

§. Cum autem Impubes.

Simplicis adoptionis requisitis, et effectibus traditis, procedit Imperator ad rogationem explicandam, quae, ut diximus, fit ex Principis preces oblatas, et eorum primarium requisitum est de adrogandis sui Juris, qui, idest, adrogandi sunt, non debent Patriae Potestati subjici, inter quos veniunt Impuberes, minores scilicet 14 anno si fuerint masculi, 12 si fuerint foeminae, ut infra videbitur, qui etiam se adrogari possunt, et hinc si Impubes adrogetur duo concurrere debent.

1° Pupilli consensus, sed quia hic ab ipso praestari non poterit (ut advertit Divus Antoninus hujus adrogationis auctor) utpote infirmi Judicii, nec a Tutore cujus non est potestas liberum caput suae fidei commissum alienae potestati subjicere; ideo fit causa cognita a Judice, si nec ne expediat Pupillo talis adrogatio.

2° Cautio, seu fidejussio, si Impubes sit dives, ab Adrogante praestanda, ut mortuo pupillo adrogato in pupillari aetate omnia bona restituantur a Patre adrogante iis, ad quos successio intestata Pupilli spectat.

§. Item non Aliter.

His explicatis adrogationis requisitis, sequitur ejusdem primarium, et fere unicum exponere effectum Tribonianus Leg. Patria Potestas in adrogatore, et quae omnes paterni actus in Patria Potestate supra expositi resultant l. Adrogato ff h. t. Immo peculiare est quod si vult filium hunc Pater adrogans invitum emancipare, idest sine justa causa non potest, et si

ema-

emancipet, tenetur omnia bona restituere Filio hunc cohaeres emancipato, una cum quarta supra citata. Et de bonis propiis, quae est quarta legitimaria, seu Legitima Filiis debitam, ut supra diximus.

Verum unicum, et speciale est quo ad successionem patris adrogantis in Filii adrogati bonis, quod si Filius iste Impubes moriatur non succedit Pater adrogans, sed sui Consanguinei, qui à lege ad talem successionem vocantur, pro quibus prestare cautionem Patrem hunc diximus; si verò decedat Pubes non Consanguinei, sed Adrogator succedit dummodo sine Filiis decedat. Dicta l. Adrogato, et l. si Pater familias ff eod. Tit.

§. Minorem Natu, et §. Licet autem.

Cum hic Lex Naturam imitetur in filiorum Legitima, ut ita dicam, procreatione voluit, proinde ut adoptans, vel adrogans sit supra annum Adrogati, vel Adoptati; quia ut ait Textus ridiculum est dare nomen Patris generare Impotenti.

Ex hac verò prima Legum consti=tutione duo erumpunt casus, in quibus Lex Naturam non imitatur 1.º Cum quis in Nepotem aliquem adoptet Filios non habens; Per legem enim fingitur Filium habuisse, ex quo fuit natus Nepos L. 48 ff h. T. 2.º Cum emancipatus Filius in locum Nepotis adoptatur, quia nunc ut persona extranea adoptantis fingitur.

§. In Plurimis.

Quae adhuc diximus optimè demonstrant, quam habeant Filii adrogati, et Filii Legitimi, et Naturales simi=litudinem inter se; Sicut enim Filius Naturalis, et Legitimus potest dari diverti in sim=plicem adoptionem, sic et Filius adrogatus. L. Adoptare 37, §. 1. ff h. T. Pluris eadem Patriae Potestati utrique subjiciuntur, sic à Patre in testamentaria dispositione eodem modo honorandi, ac ex nobilitatem ab eodem acquisitam distinguendi, cum Pa=

Patris nobilitas transeat tam in Filium Legitimum, et Naturalem, quam in Filium adrogatum L. cum Adoptivus 4. C. de decurionibus.

§. Sed et illud, et §. Feminæ.

Etsi non leve sit inter adoptionem simplicem, et adrogationem effectum, ut vidimus discrimen, tamen hæc debet esse equalis in adoptante, et adrogante conditio, ut ambo nequeant esse castrati, idest, utroque Teste, et spada carentes, nec Eunuchi, utroque nimirum teste orbati, quia sicut Hi naturali tramite Filios generare non possunt, ita nec Lege adjuvante L. Generalis §. Illud 2. ff h. Tit. Qui tamen uno sunt tantum teste, et spada prediti, alio nomine dicti spadones, possunt adoptare, quia in illis generandi spes subest, ut Novissime statuit Justinianus in Novel. 26.

Erant et Feminæ adhuc adoptare prohibitæ, utpote Patria Potestate, et Familiari Imperio privatæ, sed illis adhuc ex privilegio, illis in qualibus Filios amisere in solatium defunctæ prolis, fuit permissa adoptio L. si suspecta 29. §. quoniam ff de Inoffic. Test. Verum talis est Filius, et non Filius Familias, Mulier, idest, adrogans non habet Patriam Potestatem in hunc Filium, sed tantum successorem acquirit L. Mulierem 5. C. h. T.

§. Illud Propium.

Cum simplex adoptio facta ab ascendente adoptatum in Potestatem Adoptantis donet: Non est tamen hæc Patria Potestas eadem adrogationis, quoniam per adrogationem in adrogante non solum transit adrogatus, sed etiam eius Filii, si quos habeat, et omnes eius Fortunæ L. Adrogato 40 ff h. T. In potestatem vero adoptantis solus ille, qui adoptatur non vero eius Filii, et Bona dicto L. Adrogato, ea ratione, quod adrogatus est sui Juris, et sic translato capite in alienam Familiam, cetera ut necessaria transferuntur. Adoptatus vero est alieni Juris, sic se tantum transfert in Alie-

tam

tiam potestatem ex Privilegio, non vero caetera eius Bona dicta l. Adrogato.

§ Apud Catonem.

Vari adoptionem diximus, quae tantum Ius Filii, et non Filii Familias tribuat, nunc loquimur de illa adoptione quae neque Filii nomen donat. Et est adoptio servi, cum enim servus adoptari non possit, si adoptatur non efficitur Filius, sed liber, ut sua constitutione cavet Imperator in l. 1. § Similique modo C. de Latin: libert: Tollen.

Titulus Duodecimus

Quibus Modis Ius Patriae Potestatis tollitur.

Quae sit ratio ordinis est perspicua, quia actenus de modis constituendi, nunc de modis tollendi, aut solvendi patriam Potestatem dicendum erat.

Haec Patria potestas solvitur 7 modis, qui sunt Mors naturalis Patris, vel Avi, Deportatio, Servitus penae, Patriciatus, aliaeque dignitates, Captivitas, Emancipatio, et Adoptio de Iure communi, de Iure etiam municipali in nostra Felici Urbe Panormi per consuetudinem 48 ubi illa Filius vel Filia Nuptiis celebratis à Patria Potestate eximuntur.

Mortuo igitur Patre, vel Avo tollitur Patria potestas, quia Ius hoc personale est, quod extinguitur extincta persona l. Privilegia 196 ff de reg. Iur.

Verum non absolute Filius Patre mortuo à Patria potestate eximitur, de Iure comuni, sed cum distinctione est procedendum, aut Natus est Patre suo non emancipato, et tunc ipso defuncto recidit in Potestate Avi; Aut emancipatus, idest sui Iuris inveniebatur Pater tempore nativitatis Filii, et eo ipso Patre mortuo liberum caput evadit l. si quis nepotem 40. et l. sequenti, l. si Pater 42 ff de Adopt.

Tandem per mortem Avi etiam nepotes

Libe.

liberat[ur] à Patria Potestate, multoties non. Liberat[ur] cu[m] ia[m] exierit a Paterna Manu, et deinde se adoptaverit Avo, quamvis reinciderit in Dominio Avi, tamen non reincidit in Potestate[m] Genitoris, quia sufficit q[uo]d semel exierit. Non liberat[ur] quoties utriq[ue] est subjectus, et mortuo Avo Patris reassumit subjectione[m] ita l. si Pater Familias 41.

§. Cum autem.

Secunda causa solutionis Paternæ Potestatis, est mors civilis, quæ potest esse Meritoria, ut si in Religione[m] profiteret[ur] Pater et Filius, quia Monacus est mundo mortuus, l. Deo nobis C. de Episc. et Cler: et pœnalis de qua hic loquimur, quæ erat vel primo deportatio ad insula[m], qua quis, idest, spe re:deundi privatus ad aliqua[m] mittebat[ur] insula[m], cui hodie successit perpetua damnatio ad Triremes; Na[m] sic damnatus amittit Jura Civilia, ita et patria[m] Potestate[m] l. cum quida[m] 17 ff de pœn: alioq[ue] nomine dicit[ur] servus pœnæ.

Vel 2.º damnatio ad Bestias, et ad metalla, quæ hodie morti comparat[ur], p[er] qua[m] omnia amittunt[ur] Jura l. si quis 6 ff de In, ups. Nupt. l. In metallu[m] 8 ff de Jure Fisci.

§. Filius Familias si militauerit.

Tertia causa qua eximit[ur] Fi:lius à Patria Potestate, est Dignitas eminens ipsi superveniens, prout erat antiquitus consulatus, præfettura pretoriana, patriciatus et aliæ numeratæ in novella 81 à Justinianea quibus hodie successit summa Principu[m] Romani Imperii, Equitum Aurei velleris, et Sti. pariter aliæ magnarum dignitas, et Auctoritas aliisq[ue] simili excelsus gradus

Hinc militia, quis à Patris manu non eximit[ur], ut docet hic, et l. Filius Familias 35 ff de Rit. Nupt; Eo quia honore auget[ur] non capite minuit[ur], idest non fit sui Juris, ut infra.

§. Si ab Hostibus.

Quartus modus, seu causa, qua à Pa:

à Patris potestate liberat, Filius est captivus, cuius adest Tit. in ff. etc de captivis et post liminio reversis. Quocunque genere casu fiebant captivi, aut Pater, aut Filius Patria potestas, aut Filiali subiectio suspendebatur, ut pote illi prius liberi homines erant effecti capientium usque dum Jure postliminii antiqua illa civilia Jura repetebant, inter quae et Patriam Potestatem l. Postliminii 5. l. Bona rei. ff. cit. Tit.

Postliminium namque nomen à duplici hoc verbo compositum =Post= et= =limen= ut docet hic in nostro Textu, idem importat, ac illos ab Hostibus captos, et extra limina Imperii commorantes, si ad eadem vel fuga, vel redemptione, vel nova victoria redierint, omnia pristina recupere Jura l. In Bello 12. § Facti a ff de captivis,

Sed hec omnia sunt sublata inter Christianos, cum inter eos nulla detur servitus, etiamsi Bellum fuerit Iustum. Hec etiam à Turcis capti illorum servi efficiuntur, quia cum ipsis fidelibus non habent Infideles Iustum Bellum l. Hostes ff de verb. signif. et l. Hostes ff de captivis.

§ Praeterea

Quintus modus, quo solvitur Patria Potestas est Emancipatio, sic dicta, quia est quasi liberatio à manu Patris, sicut et Manumissio à manu Domini

Erant vero tres antiquitus Emancipationis species, una sollemnis et Antiqua, quae fiebat per Immaginariam venditionem qua Pater uno nummo Filium vendebat, et eum Emptor à sua et Patris Potestate liberabat, cuius vestigium relictum in l. liberos 3. ff de cap. minutione. De qua etiam videri potest Brissonius lib. 1. Antiquit. Jur. Cap. 21.

Altera Anastasiana, ab Anastasio Imperatore introducta exemplo adoptionis, qua sine sollemnitatibus per principem, sive libello Principi oblato Filium suum quis emancipare poterat l. penult. C de emancipationis Liberis

3a Iustiniana, et recentior, qua

Pater

quibus mod: ius Patr: potest: tollitur

Pater Filium ad Magistratum adducebat eumque coram ipso emancipabat sine ullis sollemnibus, prout sua celeberrima constitutione sancitum refert idem Imperator Justinianus, quae extat in fin: alt. C. tit:

Hodie vero abolitis iam praedictis solemnitatibus, Principis rescripto sicut ad opus, et per Magistratum coram, nimirum, Judice competente, Testibus, et Publico Notario dicta l. alt.

Cum Filio sic emancipato, quidquid obvenerit, ipsi acquiritur, et non Patri, ac contrahendi, et se obligandi libera datur Facultas.

Patri vero emancipanti, in Premium Beneficii emancipationis Filio concessi, datur medietas usus Fructus Bonorum adventitiorum ante emancipationem à Filio acquisitorum, ex dispositione legis cum oportet §. cum autem ff de Bonis quae Liber.

Rursus ipsi, et Patrono manumittenti servum datur Bonorum possessio contra tabulas Filiorum, et liberorum, si eos in testamento praeterierint, querela, scilicet, inofficiosi testamenti l. 1 ff de Bon: libert. et l. 1. ff si a Paren: quis manumiss. Quae Bonorum possessio contra tabulas in Jure dici assolet, de qua adest Tit. in Pandect. Si à Parentibus quis manumissus fuerit, quia si intestati decederent succederet Pater Filio etiam emancipato, ut et Patronus Liberto §. ulto infra de legit. Agnat. success.

§. Admonendi autem.

Liberum est Avo si Filium, et Nepotem in sua Potestate habuerit, quem voluerit emancipare, quod est discrimen Adrogationis, quia adrogatus se suosque Filios, ac Bona aliena subjicit Potestati l. Adrogato 40 ff de adopt. sic si adrogatus emancipatur, eius quoque liberi emancipantur.

§. Sed et si Pater.

Ultimus, quo Patria Potestas tollitur mo-

modus, est adoptio facta Avo, vel Proavo Materno, non ab extraneo, ut supra distin:ximus in §. Sed Hodie de Adopt.

§. Illud autem scire, et Ultimo.

Alteri n.° hic exponuntur Casus, et in l. Sime. tibi 13. ff de Capt. et post lim. Reverss. Quorum primus est, 2do Avus emancipat Filium dum nurus est Pregnans, tunc Filius, qui ex ipsa nascitur in Potestate Avi nascitur, quia in Naptiis Justis tempus conceptionis respicitur l. 19 et l. 24 ff de stat. Hom. Alter, 3to Filium emancipat idem Avus, qui postea procreat Filios, hi Filii, qui tunc nascuntur, tunc liberi à Potestate Avi nascuntur, sed in Potestate sui Patris ob allatam rationem.

Tandem in § ult. ait Imperator neminem cogi ad suos emancipandos Filios l. Non potest 31 ff de Adopt.; Nisi aliquæ concurrant cohactionis causæ, 1.° Pater si Filium durius tractet l. ult. ff si quis à Paren. Manumis. Iuer. 2.° Si Parens Leno (Filias prostituere velit l. si Lenones 12 C de Episc. audient. 3.° Si Pater legatum sibi relictum ea conditione, ut Filium emancipet, acceperit, l. sicut legatum 92. ff de Condit. et Demonstr. 4.° Si Impubes adrogatus, postea pubes factus, ostendat adrogationem sibi esse inutilem l. Non nunquam 32, et l. sequenti ff de adopt., et pater sic cohacte emancipans Filium, partem etiam usus fructus in Bonis adventitiis amittit.

Contra, et Filius invitus emancipari non potest, nisi aliqua concurrat Justa Causa, quæ esset legitima etiam exheredatio: nis, Doctores communiter hic et Novell. 81.

Titulus Decimus Tertius
De Tutelis.

Expositis duabus personarum Divi: sionibus, transit Imperator ad alias ipsarum species tractandas, ad illas, scilicet, quæ sui Iur:

De Tutelis

Iuris sunt, et quia illarum quaedam sunt sub tutela, quaedam sub cura, et aliae sub neutra. Ideo primo agit de tutorum potestati subjectis, quia ipse etate ceteros procedunt, datur enim Tutor solis Impuberibus, de quibus in C. late in Tit 28 et 46. Tit sequent lib 5 in Pandect Tot. lib 26, et 27, in Novell. 49 115, et 118. et in hoc Tit sub quo 5 continentur, ordo quo fuit explicatus, Personarum Divisio, et ad illam dedimus, definitio tutelae, Tutela testamentaria, de qua hic et in Tit. proximo, ac divisiones Tutelae, de quibus singulatim.

Tutela igitur, ut Servius definivit Dialecticae peritissimus, quem saepe laudat Cic. = Est vis, et Potestas in capite libero ad tuendum eum, qui propter aetatem se defendere nequit Jure Civili data ac permissa = l. 1 ff h. T.

Vis, et potestas nominatur, Jus ut legant nonnulli, quia est verus Frasis haec duo conjugere valde elegans, ut Terentius = qui vim Potestatem habent tantae auctoritatis = l. Si idem Codicilli 41 de codicil.

Rursus ad indicandam potestatem, et Dominium, quod habet Tutor in persona, et Bonis Pupilli, qui in Nostro Jure Dominus Pupilli appellatur.

In capite libero, sic veteres Pupillum appellabant, ut Cic. in 4. Ver. = Hic de capite libero Judicabit = Ex quo intelligitur Tutores dari iis, qui sui Juris sunt; Nam Filio Familias non datur cum sit sub Potestate Patris l. muto 6. ff de Tutel; Nec servo datur Tutor, nisi de libertate cum Domino litiget l. Si Impuberi 13. ff de Tut. et Curat. datis. Horum ratio est, quia sunt sub Potestate Servus sui Domini, Filius Familias sui Patris, et non potest quis sub duorum potestate esse argumento l. cum qui aedes 23 ff de Usu Capion.

Ad Tuendum eum, et in hoc differunt ceterae potestates, a Potestate Tutoris, quia Tutorum officium est Tuitionis sive defensionis, ne nimirum Pupillum indefensum relinquat, ut ait Marcianus in l. Tutores 30 ff de administ. et peric. Tutor.

Haec

Hæc autem tuitio, seu defensio maximè consistit in persona Pupilli, et non in Bonis quæ est differentia curæ, qua prius curator tuetur Bona, et inde personam Minoris infra Tit: de curat:

Qui propter ætatem se defendere nequit. In hoc etiam differt à curatione, quia curator datur minori, et Morboso, vel Furioso, prodigo &c §. Furiosi infra dicto Tit. Tutor verò soli Impuberi.

Jure Civili data, atque permissa. Hæc clausula non est necessaria ad definitionem, sed tantum his verbis indicat servum servum tutorem esse non posse l. in servili 4 C Qui dari Tut. poss.

Ex dictis colligitur Tutores dici Defensores, idest Tuitores personæ et Bonorum Pupilli, defensum esse Pupillum, et ipsam definitionem Tutelam, quæ antiqua lingua idem erat, ac Tuitio.

Dividitur tutela veteri Jure in Pupillarem, et Muliebrem, ut refert Gellius lib. 5. cap. 13. l. Constitutione 3. C de legit.a Tutela Erant enim Romæ Mulieres perpetuæ Tutelæ mancipatæ sed hodie sola extat pupillaris, quam Bimembrem Ulpianus donat legitimam, et Dativam, Jus verò nostrum Trimembrem Testamentariam, legitimam, et Dativam l. Generaliter 15. C. de Episc. et Cleric Et legitima subdividitur in Agnatorum, Patronorum, Parentum, et Fratrum, seu Fiduciariam tutelam.

§. 1. de Testamentaria agitur quia quandiu tutela, vel Hereditas ex testamento expectatur, tandiu legitimæ non est locus l. quandiu 89. ff de reg Jur l. Si quis sub conditione 11. ff de testam Tut. Inde de legitima, quia quoties à lege datur Tutor à Magistratu dari non debet l. si Hereditas 19. ff eod. ne Tutores habentibus, Tutor l. idem Jiet 17. ff cit. Tit

§. Permissum est.

Hoc Tit. ubi de testamentaria Tutela

tela agit Imperator, et Tit. lege explicat qui, quibus, et ubi, sive quomodo dari debeant Tutores, deinde Tit. proximo qui dari possunt, de quibus suo loco.

Et dare Tutor à lege 12 Tabularum l. verbis legis 120 ff de verb. signif. à quibuscumque Parentibus, qui Filios Impuberes habent in sua potestate, Paterni, scilicet, ascendentes possunt in testamento perfecto relinquere Tutores non solum propriis liberis, sed etiam Nepotibus, Pronepotibus, Agnatis, cum hoc tamen discrimine, quod Filiis absolute dantur Tutor, Nepotibus non essent in Patris Potestate recasuri l. Filiabus 5 l. quod si Nepotes 6. ff. h. T.

Contra inde dari non possunt Tutores, qui Patriam Potestatem non habent, ut Mater, Avus, et Avia Materna l. in et ult. ff de Confir. Tut. Nec 2° his dari possunt Tutores, qui sub potestate non sunt, ut Filiis emancipatis, spuriis, Naturalibus, l. 1. ff eod. Nec 3° In Testamento Imperfecto, vel solis codicillis, aut Epistola danti, quamvis si dentur à Pretore confirmantur l. Nec 2 C. de confir. Tut. et nos infra.

§. Cum autem in compluribus.

Tutores etiam potest Pater dare Posthumis, idest non natis, sed post mortem Patris nascituris, quia si nascerentur Vivo Patre in eius Potestate nascerentur, et sui essent Heredes. Sic illis Parens tutorem donat l. 1. §. Tutorem ff de Testam. Tut.

Et non solum Posthumis, sed etiam exheredatis dantur Tutores, quia exheredatis Filius à Patris potestate non eximitur l. ult. ff Unde legitimi.

§ Sed, et si Emancipato.

Hoc in §. cui respondet Tit. ff et C. de confir. Tut. agitur de Tutoribus confirmandis à Judice, seu Pretore, pro quo

Advertendum, quod multoties tutela

valet statim, et ipso Iure, et est, quod non indiget confirmatione, et tunc habita Tutelæ notitia a Tutore debet statim ab ipso administratio assumi, quam si negligat, periculo ipsius negligit. Mulierem non valet statim, et ipso Iure, sed indiget confirmatione, quam non tenetur tutor petere l. Impubere ff de Adminis. et peric. Tutor. et periculo Pupilli Bona remanent. Hoc notato.

Ad Tutores, et Curatores confirmandos redeamus, ad illos scilicet, non legitime datos, qui debent a Magistratu confirmari, Hi potius Dativi, quam testamentarii dici debent l. Iure. 16 ff de Testam. Tut. Quorum origo est ex constitutionibus Principum l. 1 ff de confir. Tut. Causa, optima Iuris presumptio quia idest semper presumitur Patrem aut Matrem in deligendo Tutore optime Filio prospexisse l. si Patronus 4 l. 8 ff h. T. Ideo illos semper Magistratus confirmat.

Verum a Patre datus confirmatur

Tutor quoties deficit datio vel in modo, vel in Auctoritate, vel in persona tutoris,

In modo, si vel testamento injusto, vel codicillis testamento non confirmatis, vel Fidei commissio, vel Epistola det Tutorem Pater, vel si donet curatorem testamento, ut infra l. 1 et l. quia Pater 3. ff h. T. In auctoritate, si det Tutorem Filio vel emancipato, vel Naturali, vel Impuberi l. Naturalis 4. ff de confir. Tut. l. ult. C eod. In persona Tutoris, ut si det Mariti l. Iure 16. ff de Testam. Tutel.

Confirmatur etiam tutor, si Fuerit datus a Matre, Avo, Avia Materna, Patruo, Patrono vel quovis alio extraneo si Impuberem heredem instituerit (absque hoc enim eorum datio est plane inutilis) l. Mater 4. C. de testam. Tut. l. 2. C. de confir. Tut.

Tandem confirmatur ab eodem Iudice, qui potest eum dare § Sed hoc Iure 4 infra de Atil. Tut. Et a Patre velutus sine inquisitione confirmatur, nulla scilicet adhibita diligentia, sed omnimode, et ab:

soluté l. Pater 4 ff de testam: Tut: quatenus inquisitio requirat, exponit in §. Na: turali 7 ff de confir: Tut, ut nimirum pro Tribunali decreto interposito causa cognita confirmet Iudex, qd servatur in Tutele à Matre dato, qui indiget inquisitione ante confirmationem

Titulus Decimus Quartus
Qui Testamento Tutores dari Possunt.

Testamentariam Tutelam prosequitur pertractare Imperator, et exponit 1º Personas quae Tutores dari possint 2º Regulam dandi Tutores, et 3º Modum.

Et dari possunt Tutores omnes, qui non sunt prohibiti, dummodo sint liberi, Unde non solum Pater Familias, sed etiam Filius Familias relinquitur Tutor, quia Tutela est munus Publicum, et in Publicis Filius Familias habetur pro Patre Familias l. Filius Familias 9 ff de his qui sunt sui vel alieni Iur. Immo si Pater eius agnoverit tutelam insimul cum Filio Pupillo obligatur l. Lucius Titius ff de Adminis. et peric. Tut.

§. Sed et Servus.

Dictum est supra Tutorem liberum esse debere l. In servilis 7 C. qui Tut. dari poss, Unde si de servo loquamur an possit dari Tutor l. distinguendus est Proprius ab Alieno, proprius et recte datur sive cum libertate, sive sine ut = Stichus liber esto et Filii mei Impuberis tutor esto = quoniam per hanc dationem utrumque obtinet Servus et libertatem, et Tutelam, aut = Stichus Filii mei Impuberis tutor esto = Omissa mensione libertatis, et valet haec datio Tutele ex Benigna testatoris interpretatione, nam voluntatem dantis tutorem servum ita largé interpretamur, ut Testator, quem Tutorem dederit censeatur quoque ei libertatem dedisse l. cui n. ff de Testam, Nam sine libertate tutor esse non potest.

Sed dicta limitantur si Testator illum veré servum putaverit per errorem liberum, quia tunc non valet datio, et hic neque liber

ne.

neq: Tutor erit { Siquis Tutores 22. ff de Testam: Tut. quia errantis nullus est consensus { Non id circo. C. de Iuris et Fact: Ignora

Si verò fuerit alienus Servus, et tunc nulla erit datio Tutelæ, quia nemo potest invito Domino alieno servo Libertatem dare, et Ius alienum auferre. Benignius verò subsistebit propter Favorem Pupilli, ut hæc tacitè ei inesse videatur conditio, ut cum Liber erit, ita hic in §. Servus.

§. Furiosus.

Furiosus durante Furore, et Minor minori ætate, Tutores esse non possunt, quia sub curatore sunt, sed eorum datio subsistebit, et differt ad tempus, quo Furiosus sit mentis compos, et minor major, cujus Majorennis ætas in Iure comuni est 25 annorum, nostri verò Regni 18, quia isti dari intelliguntur sub conditione cessante, scilicet Furore, et Minore ætate { Furiosus 11. ff de Tut. Et interim datur Tutor à Magistratu dicta { siquis sub conditione, ubi excluditur Tutor Legitimus quòd speratur Testamentarius.

§. Ad certum Tempus.

Regula hic traditur, qua relinqui potest Tutor à Testatore 1º potest constitui, ut Simplex administrator, Glos: in { Iure Nostro §. 1. ff de Testam: Tut. 2º Ut purus, et simplex Pupilli defensor, et Instructor, et nonsuarum rerum curator { qd si Tutor §. Sunt quidam ff de Adm. Et 3º Purè, si absolutè dicat = Titius Filii mei Impuberis tutor esto = Sub conditione si dicat = Titius Filii mei Impuberis Tutor esto si Navis ex Africa venerit = dicta { Siquis sub conditione, et ex certo tempore ut = Post Pascatis Tutor esto = ad certum tempus ut = Usq: ad Nativitatem Domini tutor esto = quibus in casibus ante et post tempus à defuncto præfinitum administrare non possunt dari Tutores { obligationem 43 §. 2. ff de obligat

Et hac invé differt Tutela, ab Adoptio:

Qui testam: Tutores dari possunt
Tit: 14.

ptione, et Institutione Heredis, quia nec adoptari, nec institui Heres potest usque ad pubertatem ... § Heres purè ... infra de Hered: Instit. Tutor vero potest, ea ratione, quod in Tutela semper attenditur Favor Pupilli, cui Bene prospectum habet in amore paterno Leges L. si plures 3 §. 1. ff de adminis. Tut; unde quia post certum illud Tempus auxilium superest illud à Magistratu, quod Pupillo in posterum prospici potest. §. Sed et si in Testam: infra de Atil. Tut:

Quae verò non procedunt in Tutore Dativo, seu Atiliano, qui neque ad tempus, neque sub conditione dari potest L. mutio 6. §. 1 ff de Tut; quia Tutelae datio est actus Legitimus, qui non recipit nec diem, nec conditionem L. actus 77 ff de reg. Jur. neque illud aliud superest auxilium, quo pupillo prospiciatur.

Tandem datur ante vel post Heredis institutionem in quacunque, scilicet, Testamenti Parte, sicut et Legata, quae olim non nisi post Heredis institutionem relinqui poterant.

§. Certe autem Rei.

Qua possit Tutor constitui regula tradidit Imperator, nunc quo non possit constitui modo scribit. Et scilicet ad certam rem vel causam, ut Fundi Tusculani V.S. litis cum Titio &c. non retinent Tutelam, quia Principaliter Tutor datur personae, cujus Jus est individuum, et non rebus; unde et administratio dividi non potest L. certarum 12 ff de Testam: Tut. quod est aliud discrimen inter Heredis institutionem, et Tutelam, nam Heres in re certa institutus substinetur, et valet: Ut heres universalis detracta rei mentione L. 1. § ex fundo ff de Hered. Instit, et sic testatoris voluntas servatur. In Tutela verò talis Titio, et detractio non juvat, quia neque Magistratus prospicere potest, neque ipsa causa propter quam datur subsistet; Datur enim personae Pupilli, et non Bonis, L. quia 14. ff de Testam. Tut.

Huic verò obstat 1º Textus in

L

L. Pater 4. ff eod. quia approbat dationem tutoris Marij Filio Herede instituto, ea ratione, quod hic Tutor est datus rebus et non personae; 2º. Textus in L. Si tamen 15 ff de testam. Tut. Ubi duos datos Tutores rei certae, unum nimirum Africanae, alterum Siliacae approbat Juris consultus.

Sed quo ad primum dicimus Tutelam illam valere ex amore, et benevolentia Materna cujus argumentum est institutio, et ideo prius requirit Textus institutionem, inde promittit dationem Tutelae, et Tutor qui relinquitur, relinquitur propter res non tam ad solas res.

Quo ad 2um patet, quod administratio, non jus Tutelae dividitur, quod simplex, et individuum est, adeo ut plures unius Pupilli Tutores, loco unius habentur L. ult. C. de Auctor. praest.

Solet autem propter Pupilli utilitatem administratio interdum dividi, vel Tutorum ipsorum consensu, vel Magistratus Auctoritate, vel Testatoris praecepto L. inter Tutores 36. ff de administr. Tut. sed remanent omnes Pupillo obligati.

§. Si Quis Filiabus.

De modo tandem hic, seu de verbis quibus dantur Tutores, qui relinqui possunt sub multiplici formula, et 1º = Filijs, sive Filiabus meis Titius Tutor esto; 2º Liberis meis Tutor esto, 3º Postumis meis Tutor esto =

In prima an nomine Filiorum veniant postumi et contineri dicitur in L. Nomen 164 ff de verb. signif. Rursus an veniant Nepotes et non convenire statuitur hic, quia propriè Filius á Nepote differt, quamvis si Justa subsit causa Filiorum Nomine Nepotes continentur L. Justa 101. ff de Verb: Signif.

In 2º Liberis meis Tutor

esto, et Filiis et Nepotes venire docemur l. liberorum 220 ff. cit. Tit.

In 3.tio Posthumis Tutor esto, quos: adq: Liberos contineri ait Imperator dicta l. Nomen 164 ff. de verb: signif. et hic in seq. §. qui fuit desumptus ex Ulpiano l. si quis, 5 et l. seq. ff. de testam. Tut.

Advertendum tandem, quod si dixerit Testator relinquo Cajum Tutorem Filiis meis, tunc etiam datus intelligitur Filiabus, quia Masculinum comprehendit Femininum l. Si ita scriptum ff. de Legat. 2. Contra si dixerit Cajus Filiabus meis Tutor esto, tunc masculis non est relictus tutor, quia Femininum non comprehendit masculinum dicta l. Si ita scriptum

Titulus Decimus Quintus
De Legitima Agnatorum Tutela.

Recte prosequitur Tribunianus agere de legitima Agnatorum Tutela, quia testamentaria (quae omnes excludit) deficiente, succedit legitima propter eminentiam in Tabularum traditam, a quibus Iure introducta, et in Pandect. et C. explicatur sub uno Tit. de legit. Tutela

§. Sunt autem Agnati.

Ad legitimam hanc Tutelam sunt vocati Agnati, et non Cognati, illi nimirum, qui Pupillo virilis sexus sanguine sunt conjunguntur, ut Frater Patris, Filius fratris, et his similes; quia isti quasi ab eadem dicuntur connati Patre, ut definit Textus in l. sunt autem 7. ff. de legit. Tut.; Et hanc praelationem habent ob honorem, quem in successione retinent, sicut enim caeteris in successione praeferuntur, ita et in Tutela primi vocantur; Nam haec duo Tutela, et Hereditas tanquam commodum, et Incommodum ad eosdem deferuntur l. quo Tutela 73. ff. de reg: Jur.

Unde cognati sunt, qui Feminini sexus cognatione Pupillo junguntur, ut Soror Matris, Filius eiusdem sororis Matris

rijs, et hi nec ad successionem, nec ad Tutelam vocantur. Attamen nostris moribus est explosum Jus hoc agnationis, et cognationis, et eodem Jure quo ad Bona, eodem ad Tutelam admittuntur l. constitutione 3. C. de legit. Tut. Auth. Sicuti Heredibus C. eod.

Verum hic non abs re notandum in legitimis, et Justis Nuptiis liberos sequi Patrem, seu Familiam Patris, In conjunctionibus vero Illegitimis sequi Matrem l. cum legitime 19 ff de stat. Hom.

§ Quod autem.

Locum autem obtinet haec legitima Tutela, quoties intestatus decesserit Pater Pupilli, quod accidere potest vel si omnino nullum fecerit Testamentum, vel si fecerit liberis de Tutore non prospexerit l. Intestatus 64. ff de verb. signif. et tandem si mortuus sit datus Tutor Vivente Testatore

§ Sed Agnatis Vltimo.

Vnum fuit allatum discrimen inter agnationem et cognationem, hic aliud assignatur, et est agnationis Jus quacumque capitis deminutione tolli, Cognationis vero non l. amissione 5. § ult. ff de cap. Demin. Ratio differentiae est, quia Agnatio est Civilis, Cognatio vero Naturalis, et cum capitis deminutio sit Civilis l. Penult. ff de cap. Demin. Recte ff rationem civilem Jus Civile aufert.

Titulus Decimus Sextus
De Capitis Deminutione.

Claruit ordinis vario ex dictis, quia Tutelam capitis deminutione aufert, congrue inde de illa hic agitur, de qua etiam in Pand. sub Tit: De cap. minut: Et dicenda, ac scribenda Capitis deminutio non diminutio ut scribunt veteres Textu Festo in verbo diminutus Capite. Minuere autem idem sonat Latine ac mutare, ut Minuere, idest, mutare propositum, et Institutum Vitae l. Nec audiendum 17 in fine ff de operis Libert.

vnde

De capitis deminutione.

Unde capitis Minutio idem sonat, ac mutatio, quae ab Imperatore definitur = prioris status commutatio = Nam status, et Caput idem valet, et in Iure proprie de personarum conditione predicantur. Hinc hec tria Caput, status, et conditio ad personarum Iura pertinent libertatem, Civitatem, et Familiam indicantia, ut videre est in Tit. Pandect: de Stat. Hom: Et ita servus Capite non minuitur, quia nec statum, nec caput, nec conditionem habet l. liberos 3. § ult: ff de cap: Minut.

Haec autem capitis Minutio tribus accidit modis, quos Ulpianus vocat species, Paulus Genera l. ult: ff de cap: Minut: Idest Maxima, Media, et Minima amissione, Maxima Libertatis, Civitatis, et Familiae, Media Civitatis, minima Familiae, retenta Civitate, et libertate. Et ita est distincta, quia in Civis Romani persona tria considerantur libertas, Civitas, et Familia, ut Docte Terentius in Eunucho his verbis complexus est = Principio dico eam esse Liberam, Civem Atticam, meam sororem =

§. Maxima cum Duobus §§. sequentibus.

Maxima ergo Capitis deminutio est, cum quis Libertatem, Civitatem, et familiam perdit, ut est persona ad Triremes damnatus, et olim ad Metalla, qui efficiebantur servus poenae, vel commendatus ob ingratitudinem cum Patrono habitam, quae poena, et actio ingrati fuit Instituta ab Imperatore Claudio, et est Tit. C. de libertis et eorum Liberis

Media, seu Minor est sola Civitatis amissio retenta libertate, ut erat in eo, cui igni, et aqua interdictum erat, vel deportatio ad Insulam.

Minima est, quando quis Civitatem, et libertatem retinens solam Familiam amittit, quod duplici modo accidit 1° cum quis emancipatur, et à Patris Familia in propriam transit, et Caput evadit Liberum 2° cum quis se in adrogationem donat, et alienam acquirit Familiam, alii-

aliq: se subjicit potestati, ita hic in §. minima; Familiæ enim mutatio est itarus commutatio l. ult. ff de cap. minut.

§. Servus.

Servus manumissus capite non minuitur l. 3. in fine ff h. t. quamvis novus videatur Homo, sed quia nullum habebat caput, idest Libertatem, Civitatem, et Familiam per manumissionem non fuit mutatus status l. Sempronius 16. ff de Vsu, et Vsufructu legato.

§. Quibus.

Dignitate privatus neq: capite minuitur, quia dignitatis non est status, seu personæ est mutatio; In quibuslibet enim personis duo considerantur, unum est caput, seu status, ut hic et in tit. ff de stat. Hom. Aliud Dignitas, de quo in hoc §. quibus, et l. cognitionum 5. ff de extraordinariis Cognit. Vnde si primum mutetur accidit capitis deminutio, si secundum vero non l. senatorem 3. ff de Senatoribus

§. Quod autem.

Quæ diximus in §. ult. de legit. Agnat. Tut. hic pertinent, ac proinde hinc illuc sunt traslata. Quod igitur dixit Tribonianus in tit. §. ult. Cognationis Jus non tolli capitis deminutione hic interpretatur, illam dicendo de minima accipiendam esse, nam mediâ et maxima tollitur cognatio: Et quidem per mediam Jura civilia amittuntur, scilicet successionis, et Tutelæ Jus. l. Sicut quidam 1. ff de pen. Per Maximam Jura Gentium, quod accidit in Servitute, quia etiam si manumissus fuerit servus, adhuc cognationem non acquirit, quia manumissio non est modus inducendæ cognationis sed libertatis l. is qui 1. ff Vnde cognati l. Homo liber 21. ff de stat. Hom:

Hinc maxima, vel media capitis deminutione notati civiliter sunt mortui, adeoq: omni carent Jure Civili, et ita

ita nec testari, nec ab Intestato capere possunt, et successiones ac Tutelas amittunt, quamvis Jus sanguinis, seu Naturale remaneat, quia ff Jus Civile non potest fieri quod Frater non sit Frater, quamvis possit prohiberi, ut Frater succedat Fratri l. 4 quis ff unde cognati.

§. Cum autem.

Tutela ergo quae defertur agnatis ex l. 12 Tabularum, et hodie ex Justinianea Lege etiam cognatis, proximiori est deferenda, idest gradu Pupillo propinquiori l. proximus 92 l. Proximi 155 ff de Verb. Signif. et si plures sint eque proximiores omnes admittuntur l. si plures 9 ff de legit. Tut. Ratio est petenda ab Hereditate, in qua eadem fit interpretatio § si plures 5. infra de legit. Agnat. Succes. et in hoc casu ubique ad plures tutela defertur, uni conceditur administratio, periculum vero rerum pupillarium est omnium l. Legitimo ff de legit. Tut.

Titulus Decimus Septimus
De Legitima Patronorum Tutela.

Sicut et in personarum divisione prius de Ingenuis, inde de Libertinis fuit dictum, sic prius hic de Ingenuorum Tutela, ex post de illa Libertinorum agitur.

Verum Tutela quae defertur Patronis servorum manumissorum, est non solum ex verbis 12 Tabularum, sed ex sententia quia ex eadem lege 12 Tabularum ad successionem Libertini vocatur Patronus, sic ad eius Tutelam, quia qui sentit commodum, debet et incommodum sentire l. quo Tutela 73 ff de reg. Jur. Unde dicitur legitima.

Verum honestiores Patroni hoc subsinnent onus, quia a quibus datur successionis Honor, et non Tutelae onus, quorum est 1us Minor, sed Minor Patronus Emolumentum successionis habet, sed

non

potest esse Tutor, §. ult: infra de Fiduc. Tut. Alius Femina, Patrona enim suo liberto succedit, sed Tutrix non est l. 1 §. 1. et §. ult. ff de legit. Tut quod procedit in qualibet Femina extraneorum tutelam volente, eo quia Tutela est munus Publicum et virile seu Civile l. ult: ff de Tut:

Excipiuntur Mater, et Avia ex nova Valentiniani constitutione impetrare liberorum Tutelam valentes, si secundis Nuptiis, et Vellejano renuncient l. 1 et 3. C quando Mulier Tut. offic. Fungi potest Novell. 94. et 94. mo praeferuntur quibuscunque Agnatis etiam Avo Paterno Auth. Matri, et Aviae C eod. Tit. et si ad secunda transierint vota, ut suspecti removentur à Tutela Auth. sacramenta C quando Mulier Tut. off. Fung. potest, et tunc datur à Judice Tutor, quia loco suspecti venit Dativus l. si quis sub conditione ff de testam. Tut

Titulus Decimus Octavus
De Legitima Parentum Tutela.

Exemplo Patronorum Pater qui Filium emancipavit ad Tutelam ejusdem admittitur, et dicitur Tutor legitimus l. si superstite 5. C de dolo malo, non jam ex lege, aut Sententia 12. Tabul. sed ex interpretum Mente, qui ducuntur ex illa regula, quod qui sentit commodum debet et onus subire

Sed hodie non, jam ex hac legitima tutela, sed ex Agnationis Jure succedit, quia fuit sublatum Jus agnationis et Cognationis

Hoc etiam si ad secundas transierit Nuptias, quia Pater est Majori praeditus Judicio Matris §. Quoniam omnino Auth. de Nupt. l. fin. C de Bonis Mater:

Titulus Decimus Nonus
De Fiduciaria Tutela.

Haec ultima Tutorum vocatio non dicitur legitima, sed Fiduciaria, quia defertur vocatis non jam ex lege, sed ex praesum=
pta

pta eorum Fide à Lege; Vnde quia multum Lex in ipsis confidit, illos Fiduciarios vocat Tutores; quas tamen ad legitimam reducuntur Tutelam in Pandect. sub Tit. de legit: Tut.

Fiduciarii ergo sunt illi parentes, qui Impubere Filio emancipato mortuo eius Patre essent Successuri, ut Fratres Patris &c. § si relinquero 8 ff de legit Tut; Quia enim huius exercet negotia Fratris Frater, quam extraneus § Servius Saturninus 46 ff ad Trebell.

§. Atqui Patrono.

Differentiam assignat Tribunianus inter Filios Patroni, et Filios Patris emancipantis, quia primi Tutores dicuntur legitimi, secundi Fiduciarii et dicit rationem esse, quia illi idem Ius dominicale habent, ac Pater respectu sui liberti, et inde in eius hereditate § 1 §. liberos 5 ff si à Parent. Quis manumiss. fuer. Fratres verò Impuberis emancipati tale non retinent Ius, dicto §. liberos 5.

Sed quia hodie fuit explosum Ius hoc agnationis tanquam legitime ad successionem, et Tutelam veniunt Fratres, reliquique proximiores

§. Ita Tamen.

Dicens Tutores vel Testamentarios, vel legitimos perfectè debere esse etatis, hoc est 25 annorum statuit Imperator, quamvis vetere Iure legitimi poterant esse Minores § quero 9 ff de testam Tut. Novo verò Iure omnes debent esse 25 annorum ex constitutione Iustiniani in fin Cod. de legit. Tut. Quæ perfecta etas de Iure nostri Regni est 18. annus.

Titulus Vigesimus
De Attiliano Tutore, et eo, qui ex Lege Iulia, et Titia Dabatur.

Explicatis Tutelis Testamentaria, et Le=

legitima, supererat de Dativa loqui. Hinc presens ponitur Titulus de Atiliano Tutore, et lege Julia, et Titia, quia hec Tutela ex his veteribus legibus ortum habuit, de quibus nulla extat mensio in Jure preterquam hic. Nam Jus dandi Tutores in Urbe veteri Jure erat penes Pretorem Urbanum, et Tribunos Plebis ex lege Atil. In provincijs postea acquisitis, Jus quoque dandi Tutores datum est Presidibus earum ex lege Julia et Titia, ita Imperator hic.

Hinc hodie Tutela hec Dativa

= est actus legitimus quo datur Tutor Impuberi à Judice ad personam Matris, vel proximiorum consanguineorum Testamentario, et legitimo deficiente = l. si quis sub conditione ff de testam. Tut. Et verè ad personam Matris, vel proximiorum, quia ad eos spectat Tutorem Pupillo à Judice petere aliter successione privantur l. sciant qui 10 C de legit. ered: Inst. Nisi fuerit mater minor, quia tunc excusatur, si non petat l. sciat C. et Tit.

§. Sed et si §. ab Hostibus

In principio Textus et hic exponuntur casus, in quibus est usus Tutoris dativi et 2o. sunt, Unus si nullus sit planè Tutor vel ex Testamento vel ex Lege, Alter si sit quidem aliquis ex Testamento, vel ex Lege, sed Impeditus, Impedimenta autem sunt varia, sed tantum hic 4or exponuntur Conditio, Dies, Aditio hereditatis, et captivitas, que nos explicabimus.

Unde Tutor non potest dari nisi Tutor verè non extat, ea ratione quod habenti Tutorem tutor dari non potest tot. Tit. C in quibus casibus tutorem habenti tutor dari potest, in quâ re differt à curatore, quia curatorem habenti alius potest dari curator l. venire 10 § 1 ff de Tut. et cur: datis; curator enim datur rebus, que dividi possunt, Tutor personæ, que est individua, sed de hoc latius infra §. interdum §. de Curat.

Si fuerit igitur Tutor relictus sub conditione

dinone ad certum tempus, vel Heres de adeunda Hereditate annum ad delibe: randum voluerit, et tandem si fuerit datus Tutor a Hostibus Captus semper venit tutor dandus; quia quandiu sperat Tutela testamentaria, cessat semper Legitima dicta l. si quis sub condit. ff. de testam: Tut.

§. Sed ex his Legibus, §. Sed hoc Iure, §. Nos autem

Tria exponunt tempora, in quibus Magistratibus concedebat Tutoris datio et 1° ex Lege Attiliana, et Iu: lia Titia datum erat Pretori Urbis, et Presidibus Provinciarum Tutores Dare

Secundo ex nova constitutione fuit introductum, quod Tutores Satisdare debeant, rem Pupilli salvam fore, de qua nos in Tit. de Satisdatione Tut. et quod Magistratus possit compellere Tutores ad Tutelae administrationem, utendo remediis pretoris, idest Multa, auctoritate propria contra nolentem Tutelam gerere, vel administrare l. 1 et l. illa s. §. Gessisse autem ff. de admin: Tut. Id autem notandum, quod coactio ad omnes perti: net Tutores, satisdatio ad solos Legitimos, ut §. 1. infra de satisd. Tut.

Tertio Aetate Iustiniani fuit sta: tutum iuxta locorum differentiam Ius dandi Tutores apud Magistratum, ibi presidentem, et Gu: bernantem

Sed Mores nostri mirifice va: riant, quoniam datur Tutor â Iudice ordinario loci competente tam Pupillo, quam Tutori, et sic minori, et Curatori l. finali ff. de Iurisdictione omnium Iudicum.

Unde quia quilibet tribus ex causis potest esse Iudici subiectus, vel ratione originis, loci, nimirum, in quo natus est, vel Domicilii, loci, idest, in quo commoratur, vel Facultatum, loci, scilicet, in quo sunt omnia, vel major pars Bonorum; Ideo unus ex his tribus Tutorem dat

Qu

pupillo l. cum unus 12. §. huiusque ff de Bonis Auctor. iure Iudicis Possidendis

Hinc si Pupillus debitores conveniat Iudex coram quo illos convenit Tutorem donat. l. fin: § 2. C. de administr. et peric. Tut.

§. Impuberes.

Hic §. communis est toti tractationi De Tutelis, et non soli huic Tit. convenit, Ita in ipso legimus quod sciat Tutor, Pupillum sibi commissum esse, et non permissum, ut eleganter Cic. pro Rabirio, hoc est ut meminerit suae administrationis reddendas rationes. Vnde dicitur hic et l. 1. ff de minor. Impuberes tantum propter infirmitatem aetatis in sua senum prudentiam constituendum, et regendum esse, eiusque fidei, et Tutelae donari, ut sua quaeque negotia administret.

Qua inde transacta Tutela rationes reddere debeat administrationis factae, de qua adest Tit. in Pand. et C. de administr. et peric. Tut. Vbi copiose explicatur omnes Tutores tam Testamentarios, quam legitimos, quam dativos Pupillo computa teneri reddere l. si plures 3. §. 2. ff de administr: Tut. Et etiam si fuerit Pater Tutor Filii emancipati, qui huic fortiori Iure non potest illas in Testamento prohibere l. quidam decedens ff de administr. et peric. Tut. Et de Iure nostri Regni tenetur tutor, vel curator quolibet anno reddere rationes administrationis apud acta Publica, ut suo loco dicemus.

Et hoc servatur adhuc si mater transierit ad secundas Nuptias, quia si rationes prius non reddiderit sunt Hypotecata pupillo et Bona Mariti, et secundi Viri l. 2. C. quando Mulier Tut. off. fungi potest l. si mater C. in quibus casibus Pignus, vel Hypoteca.

Itaque rationes administrationis petit Pupillus actione, quae dicitur actio directa Tutelae, l. Nisi 4. l. si Tutor 9. §. ult: ff de Tutelis et rationibus distrahendis.

Titulus Vigesimus Primus De Auctoritate Tutorum.

Diversas Tutorum species explicavit Justinianus, nunc de ipsorum Auctoritate prosequitur agere hic et in ff sub Tit de Auctor Tut, et C de Auctor praest. quod multum differt à negotio gerendo, Aliud est enim gerere Negotium Pupilli, Aliud Auctoritatem interponere, quoniam in 1o ipse Tutor negotium gerit, in 2o Pupillus contrahit, et Tutor Auctoritatem praestat, Et ideo hec duo sub diversis ponuntur Titulis de Admin. Tut et Auctor. Tut.

Haec verò Auctoritas est consilium, et interventus personalis comprobans actum in negotiis spectantibus ad Pupillum Textus in §. 3. ff de Auctor: Tut:

Textus, Auctoritas autem.

Exemplis, et regulis exponuntur casus, in quibus est necessaria Tutoris Auctoritas, et regula haec est. In his causis eam esse necessariam, ex quibus Pupilli conditio deterior fit, In quibus vero melior eam non esse necessariam § Pupillus g infra de inutilibus stipulationibus Contra n° ff de Pactis § obligari g ff de Auctor Tut, quae regula locum obtinet in furioso, et Prodigo §. his cum Bonis ff de Verb. obligat. Et ratio est Favor Pupilli, aut Infirmae etatis, aut consilii harum personarum

Ausus regulae adferuntur hic exempla, ut Stipulatio, Donatio, Legatum, Mutuum, ex quibus omnibus melior fit contrahentis Pupilli conditio, Tales Mutuae obligationes, in mutuis, scilicet, illis contractibus, ex quibus hinc inde oritur obligatio, ut emptio, Locatio &c Nam in istis contrahentes Pupillo obligantur, et non invicem Pupillus, ea ratione, quod sine Tutoris Auctoritate alienare non possunt, rursus quod meliorem non deteriorem rem suam facere possunt quae

om.

omnia sunt allata à Cajo in L. obligare 9 ff h. T.

Hinc quaeritur hoc loco, an Pupillus obligari possit? Et Distinguenda est obligatio Civilis à Naturali, rursus, ex contractu, et ex delicto. Et Pupillus ex Contractu Civiliter se obligari non potest sine Tutoris interveniente, Naturaliter verò potest, idest in eo, in quo locupletior sit, ut si ex re mea certum lucratus sit L. In Pupillo 66 L. sticum 96, § Adicho ff de solut. Ex delicto, tandem si est doli capax, idest Pubertati proximus verè et efficaciter se obligare potest § In summa 18 infra de obligat: quae ex delict: nasc. sed mitius, et lenius punitur L. 2. § Impubes. L. 4. ff de Se Consultu Silleiano

§ Neque tamen.

Alia afferuntur exempla, in quibus Pupillus non nisi cum Tutoris Auctoritate se obligare potest. Et sunt Hereditas, Bonorum possessio, et Fidei Commissum; quia ex his Pupillus obligetur ex quasi contractu tam Legatariis, quam Creditoribus Hereditariis, tum quia in Hereditatis multa insunt metuenda Vexatio, Negotiorum Multitudo, Cumulus aeris alieni quidda dispensa, ut Invidia etc. et eleganter ait Ulpianus in L. qua poterat 4 in fine ff ad Trebell, quamvis illa lucrosa possit esse, sed quia in ea semper aliquid potest esse Novum, et ex illa semper obligaretur Pupillus, ut diximus. Ideo Auctoritas Tutoris est necessaria L. apud Julianum § fin ff quib: ex caus: in possess. eat.

§ Tutor.

Modus exponendae Auctoritatis hic diligentissimè exponitur, isque in 4.^or consistit Tempore, Presentia, Expressa approbatione, et Pura approbatione.

Debet igitur eodem Tempore, quo Pupillus negotium gerit, Tutor actum approbare, et non ex post, quia Auctoritas illa est tunc frustranea L. si quis Mihi ns § Jussum 4 ff de acquir hered. Quae Auctoritas

ritas debet adhuc ab ipso Presente praestari, non per Nuncium, aut per Epistolam, ut hic in Textu. Rursus necessarium est ut Tutor expressè, et non tacitè approbat, Nam silentium hoc loco pro approbatione non accipitur, et tandem purè, et non sub conditione l. Et si conditionali 8 ff h T. Cuius ratio est utilitas Pupilli, et Favor eiusdem, Unde aut Ratihabitio, aut Tacita approbatio, sive silentium, aut Epistola, sive Nuncius ut in aliis actibus in auctoritate praestanda non recipiuntur, Ideo ita illam definivit Cujacius = Auctoritas Tutoris est approbatio expressa, et pura, quae interponitur ipso eo quod pupillus Presente Tutore gessit =

Per epistolam verò potest Pupillus vendi, dummodo ipsi emenn Tutor auctoritatem praestet l. obligari 9 §. ult ff h T

§§ Si inter Tutorem.

Ait hic Imperator, quod si oriatur lis inter Tutorem, et Pupillum, tunc non novus Tutor, sed curator datur Pupillo, ut in Judicio agat cum suo Tutore, et notat Tot. Tit. C. de in litem dando Tutore vel curatore l. quo habet 3 §. Si Pupillus ff de Iudiciis, Et ratio est, quia nemo in re sua potest fieri Auctor l. quod dicimus 7. ff h T. Idest nemo debet actum proprium approbare, sed debet ab alio probari, quod à se ipso geritur l. etiam 3 ff de Auctor Tut, eo modo quo, nemo potest esse in re sua FideJussor, Testis, et Judex, l. Nullus 10 ff de testib §. 1. infra de FideJussionibus.

Et curator hic, finita lite, desinit esse curator, et recassumit Tutelam Tutor, ita hic in §. et toto Tit. Cit. C.

Qua de causa verò detur curator, et non Tutor, ea est, quod iste debet lites, et Judicia agere, quae Judicia cum non sint, ut olim sollemnia, et ordinaria, sed extraordinaria antiquis Formulis sublatis, et Tutor nonnisi in Judicio sollemni interveniebat; Ideo curatoris nomen ipsi Imposuit Tribonianus l. 2 1 et 3 C. de in litem dando Tutore. Et hoc argumento potest

pro:

probari nostris moribus nullos esse Tutores, sed curatores potius, quia nullis utimur sollemnibus.

Curator autem iste non datur si plures fuerint Tutores, quorum auctoritate in Judicium veniret Pupillus l. 2 et ult. C. de in litem dando Tutore.

Advertendum, quod Pupillo infante, citatur et vocatur ad Judicium Tutor, Infantia verò excedente ipse Pupillus Citatur, et non Tutor, cujus Auctoritate comparebit Bartolus in l. 1 § sufficit ✗ ff de excusat Tut

Titulus Vigesimus Secundus Quibus Modis Tutela Finitur.

De Modis constituendae Tutelae, deque eius officio, et auctoritate est dictum, nunc de Modis finiendae dicendum. Sunt autem hi modi 8. Pubertas, Adrogatio Pupilli, Deportatio, Capitis diminutio, Mors, Remotio, Excusatio Res, et Conditionis Eventus, de quibus singulatim, ut hic et Tit. C. quando Tutor, vel curator esse desinit

Textus Pupilli Pupillaeque.

Pubertati Pupilli, et Pupillae extinguitur Tutela, ea ratione, quod favore et auxilio etatis deficientis fuit introducta; Ideo ipsa adveniente, cum jam sibi consulere calleat desinit Tutela, ne in damnum earundem convertatur illos cogendo Tutori obedire, vel tanquam servire, et ideo aliquid facti, velut quid Juris, Pubertas idest, dirimit Tutelam, quae etsi ipse est quid facti, quia tamen Jure, et legibus est ad certum tempus restricta, ac definita, aliquam induit Naturam Juris, Argumento Legis Juris Gentium ff de pactis.

§ Pubertas autem.

Quo sit inspiciendus Modo Pubertatis eventus, decidit Imperator. Et etatis adventu determinat 14 anno, nimirum, in

in Masculis completo, et in Feminis Pupillus Puberes effici, omne tollendo dubium inter priores Jur. dicentes, An scilicet illa ex habitu corporis, eiusque Viribus sit Inspicienda, An vero ex ætate, an tandem ex utroque, ut meminit Ulpianus in l. ult: C. quando Tut. esse desinit. Et decisionis rationem honestatem esse dicit Tribunianus, sed verè est allucinatus, ut Jacobus Rovardus testatur l. 4 Variar. cap. 10, qui non existimabant Pubertas ex Pubis inspectione, sed ex habitu, et externa Figura corporis, et ita Paulus in l. Minor 25 annis ff de Minor:

Ex tali adveniente tempore debet Tutor admonere Pupillum, ut Curatores petat, aliter eius periculo res minoris erunt l. Admonere C. qui petant Tut.

§. Item finitur.

Adhuc Tutela finitur omni Capitis deminutione Pupilli l. si adrogati 14 ff de Tutel. ex qua sumptus est totus hic §. Minima, scilicet, Media, et Maxima.

Minima, si se in adrogationem dederit, quia Tutela est in caput liberum; Nemo enim potest esse et in Tutela, et in Patria potestate l. ult. §. Quibus C. de sententiis passis.

Media, si fuerit Deportatus; Ex deportatione etenim amittit Civitatem, inde omnia Jura Civilia, et Tutelam, quæ est Juris Civilis §. Est autem supra de Tutel.

Maxima, si fuerit captus ab hostibus, et servus efficiatur Pupillus; ratio est, quia servus non potest esse in Tutela l. Muto § in fine ff de Tut:

Quæ diximus de capitis deminutione pupilli procedunt in Tutore Dato ad certum tempus, sub conditione, et ad conditionem, ita hic in §. usque ad certam conditionem. Ad certum tempus adveniente

Dic

die à Testatore praefinita, sub conditione si Navis VS ex Africa venerit, incipit Tutela à die Adventus Navis. Ad conditionem dum Navis VS ex Africa venerit, et finitur Tutela Navis adventu, quia pendente itinere Navis, seu conditione fuit datus Tutor l. Tutor datus 8. §. 2. ff de Testam: Tut.

§. Simili Modo.

Alter modus peremptionis Tutelae est mors Naturalis ~~[illegible]~~ Pupilli, et Tutoris, quia Tutela est Jus in Personam, et Jura personalia Morte extinguuntur l. Privilegia 196 ff de reg: Jur: Inde hoc Onus non transit ad heredes l. Tutela Plerumque 17 ff de Tut: Quia in istis eligitur fides, Industria, et Probitas Personae, Actio tamen Tutelae ad Heredes transit, l. 1. §. ult: ff de Tut. et rationibus distrahendis.

§. Sed et Capitis Deminutione.

Capitis Deminutione Pupilli, quaecunque illa sit diximus finire Tutelam, Nunc de eadem si sit Tutoris dicendum. Et per Maximam et Mediam capitis Deminutionem amittit Tutor Tutelam, ut lo. si captus ab Hostibus fiat Servus Tutor, l. si adrogati 14. §. ult. et l. sequen: ff de Tut. nro. si fuerit deportatus, si verò se in adoptionem ascendenti, vel adrogationem dederit Tutor à Tutela non removetur, l. Tutela 4. ff de Tut. Nam Tutor potest esse sive Emancipatus sive sub potestate supra Instit. Qui Testam: Tut. dar: poss: Ex capite legitimis, quia per Minimam capitis Deminutionem Tutelam amittunt, et hujus dispositionis ratio est, quod Tutela haec agnatis proximis defertur, et per minimam capitis Deminutionem agnatio tollitur, inde et per eandem Tutela legitima.

Verum hodie quia nullum est discrimen inter Agnatum, et Cognatum Tutela haec à capitis Deminutione minima adhuc eximitur, illa idest non finitur, ut benè advertit Glossa hic verbo legitimo

§. Desinunt.

Assi:

Assignatur alius modus quo finitur Tutela, estque propria Tutoris excusatio, eiusque remotio ut suspecti de quibus infra Tit. 25 et 26; et his modis finitur Tutela, et cura L. 1 C. quando Tut. vel cur. esse desinat.

Titulus Vigesimus Tertius
De Curatoribus.

Quae sit ratio ordinis est perspicua, nam explicatis personis, quae sub Tutela sunt, congruum erat agere de illis, quae sunt sub cura, quamvis in Pandect. et C. sub Tit. de utroque conjunctim agat Imperator, nimirum sub Tit. de Tut. et Curat. Hic vero singillatim, quia distinctio haec est accommodatior Tironibus.

Et verbum hoc cura dicitur plerumque munus, et Curatio, ac est commune tutorum, seu omnium civilium. L. 1. § cum 3. ff de postulan. et Barbari curatelam vocant. Hic vero sicuti Tutelae respondet Pupillus, ita et curae Minor pubes, seu adultus minorennis, et puella viripotens usque ad 25 annum, et in nostro regno usque ad 18 annum.

Unde potest definiri Curatio = Potestas in Bona eius, qui vel propter aetatem, vel propter morbum, furorem, aliasque causas ea ipse administrare non potest Lege aut Magistratu data = Ex qua habetur quod curatores bifariam dividuntur, in Legitimos, et Honorarios, seu Dativos. Legitimi sunt, qui veteri Jure, ex lege idest XII Tabul. dantur prodigis et furiosis, et ad eorum exempla Mutis, surdis, Fatuis, ac perpetuo morbo laborantibus a Praetoribus dari coeperunt L. sed et si ff de curato. fur. et aliis extra minores dandis, ad quorum curam sunt vocati eorum proximiores Agnati. Dativi sunt, qui ex constitutionibus Principum dantur Puberibus, seu Minoribus Veneris, vel pupillis in locum Tutorum de quibus omnibus breviter in h. T.

Dixi ex constitutionibus Principum

quo

quoniam olim, nullus dabatur curator Minoribus sed tantum erat Lex Letoria, à Laeto Letorio Tribuno Plebis lata anno V.C. 550, quam Plautus in Pseudolo vocat quinavicenariam, quae succurrebat Minoribus Prodigis, et Lascivientibus de Curatore ut ait Cic. lib. 3 de Offic. Inde ipsis minoribus contrahentibus concedebatur restitutio in integrum de qua in l. 1. ff de minor. Et tandem ex Oratione Divi Marci fuit introductum hoc beneficium Curationis, ut scilicet omnes Minores curatorem acciperent, ut ait Capitolinus in Vita Marci = De curatoribus, inquit, cum ante non nisi ex l. Letoria, vel propter lasciviam (prodigis) vel propter dementiam (Furiosis) darentur, ita statuit, ut omnes adulti Curatores acciperent non redditis causis, scilicet, Furoris aut profusionis, aut Morbi = quod extat in l. 1 ff de Tut. et Curat. l. non solum 61 § Pomult. ff de Rit. Nupt. ex quibus habetur Curatores istos ex Principum Constitutionibus esse Donatos.

Unde nos hic tractabimus 1.° De Curatoribus Puberum, 2.° De curatoribus Furiosorum, et Prodigorum, § Furiosi 3.° De Curatoribus Impuberum, sive Pupillorum § Interdum usque ad finem Tituli.

Textus Masculi Puberes.

Omnes igitur, qui adhuc eius etatis sunt, ut non possint gerere sua Negotia curatores accipiunt, quamvis ipsis adolescentibus non datur Curator, nisi petentibus, seu volentibus ut infra §. Item inviti h. T. Unde possunt contrahere si curatores non habeant, et eorum contractus rescinditur Beneficio restitutionis in integrum l. 1. ff de minor scilicet in pristino reponuntur Jure, et se habent ac si non contraxissent; Si veró sub Cura sint, est sine Authoritate Curatoris, celebratus contractus ipso Jure nullus, ac nulla obligatio l. si curatorem 3. C. de in Integrum restitutione minorum.

§. Dantur autem.

Magistratus iidem, qui dant Tu:

Tutores, donant et Curatores; Ideo recolenda quae diximus §. sed hoc Iure 4 supra de Attil. Tut.

Advertendum verò dari posse ab eodem Judice, coram quo litigat minor etiam ad certam litem, ac etiam si minor sit Laicus, et Judex Ecclesiasticus Et Contra Laicus clerico minori Curatorem assignabit, quod virtute re: conventionis fit l. fin. § et si quis C. de admin: et peric. Tut. cap. fin. de Judic. in 6.

Testamento verò curator non datur filio minori l. Tutelae 4. C. de Testam: Tut; quia quamvis multum confidat Lex in amore paterno; Tamen quia de rebus filii adveniente pubertate pater disponere non potest; Ideo illi Curatorem relinquere nequit ita hic in §. sed Testamento Rursus ea quae scribuntur in Testamento non debent pendere ab alieno arbitrio. l. Illa Institutio 32 ff de Hered: Instit: Curatio autem Puberum pendet ex Arbitrio Addolescentis, non enim datur invito. Hinc valet talis datio Curatoris, si fuerit confirmata à Praetore, ut ait Modestinus l. 1. in fin: ff de Confir. Tut: quae Confirmatio ab Ipso minore peti debet, ut Communis Doctorum Schola apud Gratianum Discept: 182. N. 2.

§. Item Inviti.

Ex hoc famigerato §. habetur minores non nisi volentes curatorem obtinere, et ideo Papinianus dicit in l. si Impuberi 13 ff de Tut: et Curat: l. Matris 6. C qui pet. Tut. ea ratione, quod olim habere Curatorem turpe erat; Adferebat enim profusionis, aut Furoris indicium Et rerum suarum administratio nemini invito tolli debet l. Remandata 21. C. Mand; Sicut et ipsa proprietas.

Verum clarè huic opponitur dispositioni l. 1. 2. et sequens ff de minor. Ubi dicitur curatores etiam invitis dari, Atcum Vulpianus = Administrationem Minoribus non committi, quamvis res suas bene gerentibus =

Haec Legum Antinomia ita tor:

torsit recentiorum et veterum ingenia, ut non nulli ad Jacobo Revardo scripta in hoc §. Inuitis fraude, seu in scitia Triboniani esse posita dixerint. o primo quidem veteri Jure, inquiunt, ex l. Letoria non dabatur inuitis Adolescentibus Curator, sed ex oratione D. Marci in cit. l. cogunt illum recipere, ut alii aliter dixere, ut videri potest apud vela Dissert. n. § totam. Sed quidquid de tot Doctorum Glossegmans que legi possunt apud cit: vela, tamen verè est Tribonianus loquens ibi; enim in l. 1. loquitur Vulpianus de Minore Curatorem habente, et certè Minor qui Curatorem sponte acceptavit, etiamsi illum ex post nolit: cogitur retinere et rerum suarum administratio non committitur ante annum 25, (et in nostro Regno 18) ut l. 1, et 3. clarè loquuntur.

Ex quo colligitur Minorem sine Curatore contrahi posse, et res suas alienare, sed sine effectu, hoc est, ita ut quod gessit per in integrum restitutionem rescindi possit, si læsus fuerit. l. ait Prætor in princip. ff de minor: et tot: Tit ff de Minor. Attamen de Jure municipali Nostri Regni omnes contractus à Minore Celebrati, et à Pupillo sine Tutoris et Curatoris Auctoritate ipso Jure sunt nulli, ut disponitur per Capitulum 18 Regis Caroli. Unde verè hodie Adolescens se miserum esse dicere potest, quia nemo vult ei credere et cum illo contrahere l. quod si Minor n. 4 §. Non semper 2. ff eod.

Sed Inuito Minori Prætor Curatorem donat 1º si ipse litem cum alio ingrediat, vel alius cum ipso Minore, ut huc et l. 1 C. qui petant Tut. eo quia Minoris persona non est legitima in Judicio, l. cum et 4. C. si adversus rem Judic. 2º si is qui fuerit Tutor velit reddere rationes ei, qui jam minor est anno 14; hoc est cogitur Adolescens Curatorem accipere ad rationes cognoscendas l. admonere 7. C. qui pet. Tut. 3º Solet quoque compelli minor à Prætore ad petendum curatorem, si debitor eidem velit, aut cogatur solvere ita l. 7. quorum ratio est ne procacitas Minoris aliis noceat.

Et curator ipse potest etiam dari ad certam rem, idest ad certam litem, vel causam, de quo adest Tit: C. de in lit. dan. Tut. vel curat.

§. Furiosi.

Actenus de Curatoribus Minorum, nunc de curatoribus Majorum, sed morbo laborantium. Et quidem istis morbosis ex L. 12 Tab dabantur ipso Iure Agnati sui curatores, de quibus est Tit. ff de curat: Fur: dan. sed hodie, ut hic inquit Imperator non sunt amplius ipso Iure vocati agnati, sed cum inquisitione dantur à magistratu, idest, si inveniuntur Agnati Idonei, Iudex illos curatores donat, aliter extraneos assignat, ut Tribonianus ait in L. 1. ff de curat. Fur. dan. Rursus requirit Iudex sive verè sit nec ne Prodigus vel Furiosus, et namque adminis[tratio] rerum suarum non tollitur, nisi fuerit à Magistratu prohibitus, Atque inde ante interdictionem à prodigo, vel Furioso Celebrati, valet, licet interdictione habita nulli declarentur, L. Iulianus. ff. eo. Tit.

Curator enim datur mente captis, surdis, mutis, et perpetuo morbo laborantibus, ut sunt Febres perpetuae, Podagra etc. L. et qui 3. ff de postulando.

Et verè mente Captus distinguitur à Furioso L. Furiosi 25 C. de Nupt. Quia mente captus, seu demens est qui sine tumultu, et clamore desipit, quod plerumque perpetuum esse solet; Furiosus verò certis intervallis plerumque cum tumultu, et sine clamoribus insanit, minus est autem stultus.

§. Interdum autem

Nunc de tertio genere Curatorum qui dantur Impuberibus tutorem habentibus, et in hoc tribus in casibus 1° si Tutor sive Testamentarius, sive datus, aut Legitimus non est Idoneus, idest Imprudens, Negligens etc. 2° si excusetur ad tempus, 3° si morbo impediatur, quo minus bona Pupilli ad-

administrare possit.

Et ibi Vult Imperator Tutori dato vel Testamento, vel Magistratu, vel lege recte Tutelam non gerenti Curatorem ei adjungi, non vero alium Contutorem, ea vulgata regula, quod habenti Tutorem Tutor dari non potest, curator vero potest l. Idem si est ar ff de Testam: Tut

Sed ab hac regula, quod Tutorem numerum habenti, alius detur Tutor, excipitur quoniam Pupilli bona sunt ita dispersa, ut illa bene non possit administrare Tutor, hoc enim casu, si Tutor velit, alius ex decreto pretoris adjungitur l. Tutores qui 39 §. Pannus 8. ff de admin: Tut: l. Propter litem 21. §. ult: ff de excus: Tut:

Secundo Tutori Temporali morbo, aut causa excusato adjungitur Curator, ita hic in §. in loco; Nam si in perpetuum sit Impeditus, vel excusatus Tutor dari solet l. quaesitum 12 ff de Tut.

Hac occasione sciendum dari etiam Curatorem Postumis, qui dicitur curator ventris causa l. Bonorum 8 ff de cur. fur. aand; = Ubi curatorem dari oportet, qui prospiciat rebus Postumi, et Alimenta administret pregnanti = Et cogitur Mater Curatorem petere ventri pregnanti, sub pena amissionis successionis l. 2. §. Confestim, §. Mater, et §. quod si Pregnans ff ad Sc. Tertullianum, et eius Curatio desinit Nativitate postumi l. 1 ff de ven. inpossessio nem Mittendo.

§. Quod si Tutor.

Dictum est Pupillo Tutorem habenti dari curatorem, Nunc addit Imperator eidem etiam dari Actorem, de quo adest Tit. C. de Actore à Tutore seu Curat. dando, Cujus nomen sumptum est ab eiusdem officio quia munus suum est, actum substinere, idest, res Pupilli aut Minoris administrare, Tutore aut Curatore Impedito l. Actor g. ff rami rem habere Inde Actor dicitur, Agere

re enim, Administrare, et gerere res, et Negotia ideo valent { Solet 13. ff de Tut. Et hic Auctor datur causa adversae valetudinis, et absentiae Curatoris non ad Reipublicae causa, sed Domesticae curae, Etatis, Dignitatis &c. Dicta L. solet. L. Decreto 24 ff de admin: Tut: Et datur ab eodem Magistratu, qui Tutores, et Curatores constituunt et periculo eiusdem Tutoris petentis; Nam ad petitionem eius datur { L. C de Actor. à Tut. dan. L. Curatorem 20 C. qui dare Tut, et hic in verbo quem velit actorem

Instituitur verò hic Actor Pupillo infante, vel Absente, quia si esset presens ipse sibi constituit procuratorem, et non Tutor; quia Procurator à solo Domino constituitur, et Pupillus est tantum Dominus rerum suarum { Decreto 24 ff de admin Tut. Sunt igitur subtiliter hi quatuor distinguendi Tutor, Curator, Actor, Procurator, et quibus in casibus quisque Pupillo detur.

Ex dictis clarè sunt Discrimina Tutoris, et Curatoris, 1º quia Tutor datur Impuberibus, Curator Puberibus 2º Tutoris origo est ex L. 12. Tab. Curatoris, minorum, ex constitutionibus Principum, 3º Tutor datur Invitis, Curator volentibus, nisi in litem 4º Tutor personis, Curator rebus 5º Tutor triplex est, Curator tantum Dativus, seu à Magistratu datus 6º Tutorem habenti, Tutor dari non potest, benè vero Curatorem habenti datur Curator, 7º Curator certae rei, vel causae datur, Tutor ad Universum Patrimonium, 8º Curator datur Ventri, Tutela non item { Ventri 20 ff de Tut: et Curat 9º Actio Tutelae qua convenitur Tutor est generalis, et de universis rebus, Actio in curatorem est specialis, et de uno negotio { aut pretor 3. §. Negotia 2 ff de negot gestis, et tandem 10 Mater Tutorem non petens punitur, Curatorem non petens minori non punitur { 2 ff qui pet. Tut. L. Mater 6. C eod.

Denique eaedem personae, quae prohibentur accipere Tutelam, sunt prohibitae subire curam, ut Furiosus, Caecus, Creditor

ror, et Debitor Pupilli, vel minoris, Mulieres, nisi sint Mater et Avia, l. cujus bonis ff de curat. Fur: dan. Aucta minores C. qui dare Tut: vel Curat. poss. l. sumne bus Cod.

Titulus Vigesimus Quartus
De Satisdatione Tutorum, et Curatorum.

Distinctè, et separatim de Tutoribus, et Curatoribus Auditor, nunc conjunctim de his hic, et duobus Titulis sequentibus agitur. Et 1º de satisdatione, de qua tractatur in ff sub Tit. de Fidejussoribus Tutorum, et de Magistratibus conveniendis, in C. lib. 5. Tit: 42, 46, 57, et ult. Et hæc satisdatio = Est cautio illa, quam præstat Tutor, vel curator legitimus dato fidejussore de rebus Pupilli benè administrandis = l. Martio §. sub condit. C. de Tut: et triplex esse potest 1ª Simplex, quæ fit sola stipulatione promissionis rem pupilli salvam fore, 2ª Plena, quæ fit cum fidejussoribus, idest cum illis, qui pro Tutore, et Curatore se obligant, ut dicemus infra lib. 3. de fidejussoribus, 3ª Plenissima, quæ fit mediante pignora l. plus cautionis ff de reg: Jur.

Textus. Ne tamen Pupillorum.

Ut melius sit Pupillo cautum, res Pupillares conserventur, statuitur hic Tutores et Curatores satisdare cogi à Pretore. Cujus satisdationis, et Cautelæ origo est ex Constitutionibus Principum, et fortasse Trajani l. propemodum ... ff de Magist: conven.

Duo verò sunt satisdationum genera, unum in personam, aliud in rem l. plus cautionis ff de reg. Jur. In personam satisdatio est illa qua cogitur Tutor promittere personam Pupilli defensuram, dato fidejussore, qui idem promittit, hinc est Tit. ff et C. de fidejussor: Tut: et Curat. Cautio in rem seu satisdatio est illa, qua cavetur pupillo rem suam salvam fore, et Jure ipso est pupillo cautum, Nam bona Tutoris sunt tacitè obligata Pupillo l. ult. C. de admin. Tut; et toto Tit. ff

in

in quibus casis Pignus, vel Hypoteca tacita contrahatur, sed de ea hic non agitur.

Verum non omnes Satisdare coguntur, sed soli Legitimi Tutores, Nam Testamentarii, et Datiui cum inquisitione dati Satisdare non tenentur ✠ l. penult. C. de Tut. et Curat. qui Satisdare tenentur ✠ Et de Testamentariis ratio est hic expressa, quia Paternum Testimonium pro Satisdatione sufficit l. de creationibus C. de Episc. audien. De Attilianis inquisitio est pro Satisdatione argumento l. 1.º ff. de offic. Presidis.

Hinc Legitimi, et Simpliciter dati sine inquisitione Satisdare debent, quia neque Patris Iudicium, neque Magistratus inquisitio in his reperitur loco Satisdationis, l. Tutores 5 ff. de confir. Tut.

Verum si sit Pater Tutor Filii emancipati, aut Patronus Servi Manumissi, seu sui Liberti, hi non tenentur Satisdare, 1.º ob fidem Paternam, quae si alteri prodest, fortiori Jure sibi prodesse debet, 2.º ob beneficium Libertatis, de quibus Guttierez de Tut. p. 1. Cap. 3 N. 15

§. Sed et si ex Testamento.

Hic affert casum, quo Tutores Testamentarii, vel Datiui Satisdationem offerunt: Et est quoties plures sunt Dati Tutores, vel Curatores, tunc ad verum Pupillarium administrationem non omnes, sed unus solet admitti, quia utilius est Pupillo ut unus tantum Gerat l. Si Plures 3. ff. de admin. Tut. Ideo edicto Pretoris Digestum cautum fuit quadrifariam 1.º ut ei Gestus Committatur, qui satis offerat, 2.º si nemo satis offerat, ut ei committatur cui testator commiserit, 3.º Si nemini Testator Commiserit, ut ei Committatur, quem major pars elegerit, 4.º Si in eligendo dissenserit, ut tunc Pretor partes suas interponat, et ipse eligat, cui actus committatur, adest et 5.º hic omissum, quod numerum si Tutores de Electione Pretoris non sint contenti, hoc casu omnibus est permittenda administratio, quia omnium est periculum Dicta l. Si plures 3 in fine

§. Sciendum autem est.

Liber primus

In priore hujus Tituli parte de satis:
datione actum est, qua pupillorum cavetur, nunc in hac posteriore de subsidiaria tractatur actione, quae Pupillo datur ultimum subsidium rei suae recuperandae l. non omnium 4. C. h. T.

Igitur actio haec subsidiaria dicitur, eo quia non directe Pupillo competit pro male administratis; Nam 1º ei tenentur actio: ne Tutelae ex stipulatu, et Hypotecaria Tutores, et Curatores, eorumque Heredes l. fin et tot. Tit. C. de Heredib. Tut: vel Curat: Et 2º Fidejussores, eorumque Heredes eadem actio: ne ex stipulatione l. 1 l. cum ostendimus ff de fidejussoribus nominatoribus Tut: Quibus excussis, ad hanc actionem devenitur, qua tenetur Magistratus, vel scriba, qui satisdationem recepit, vel non idoneam, vel nullam de damno Pupillo advenientis; Et ideo fuit dicta Subsidiaria Actio, quae est Sacra Ancora, et Supremum levamen, ad quod recurrit Pupillus, et ipsi cavetur, ut res sua sit omnino salva, de qua Magistratus obligatione adest Tit: C. et ff de Magistratibus conven.

Sed non contra illos Magistratus, qui satisdationem exigunt, sed contra illos, qui recipiunt, Et in nostris Regionibus contra Actuarium, eiusque Heredes, cujus munus est idoneam recipere cautionem ita hic in Tribunali.

Ex dictis colligitur non contra om: nes Tutores dari hanc subsidiariam actionem, sed contra solos legitimos, qui sa: tisdare coguntur, ut supra dictum est.

Verum quod ius Pupillus omnes Tutores, si sint plures in solidum convenire possit, quia sunt in pari culpa l. 2 in princ. C. de divid. Tut. Sive omnes, sive unus gessit Tutelam, Tamen si fuerit facta Divisio administrationis vel a Testatore, vel a Judice Pupillus in solidum convenire non potest, et unus non tenetur de facto alterius contutoris, nisi ipsius culpa damnum illud evenerit Pupillo l. 2. § in divisionem C. cit. Tit: Unde si agat contra unum contutorem, nunc proponi potest ab illo iudicium excussionis contra alium, ut prius idest conveniatur

ille

ille, qui Tutelam administravit. l. fin. C. eod.

Titulus Vigesimus Quintus
De Excusationibus Tutorum, et Curatorum.

Prosequitur Imperator Conjunctim de Tutoribus, et Curatoribus agere, et quia ipsi etiam inviti accipiunt Tutelam, vel curationem, ut a Magistratu Cogi possint pignoris capione, Mulcta, Carcere et interdicto etiam manu militari l. qui restituere 68 ff. de rei vindic. et erudite Brissonius lib. 4 Antiquit. Jur. Cap. 2, Ideo ne compellantur, et insimul honerentur, solent suas afferre excusationes, quas 13 enumerat hic Justinianus 1o liberi, 2o Fisci Administratio, 3o Absentia Reipublicae causa 4o Magistratus, 5o lis cum Pupillo, 6o 3 Tutelae, 7o Paupertas, 8o Morbus 9o Imperitia literarum 10 Inimicitiae capitales, 11 Controversia status 12 Etas, seu senium, 13 Artes liberales, de quibus singularem librum scripsit Modestinus, cujus Maxima pars superest in ff ut Testatur Dominus Cujacius in commentario ad Tit. ff de excusat. tut., qui respondet huic Titulo cum Tit. C de excusat. et temporibus earum et nos singulatim explicabimus

1o Igitur Causa est Numerus liberorum, qui explicatur in Tit. C qui num. lib. se excus. poss. et hic assignatur statuendo tres liberos Romae, 4. In Italia, et 5 in aliis provinciis sive Masculos, sive Feminas, a Tutela vel Cura excusare, cujus excusationis ratio est naturalis, quia multis honeratus liberis, est honeratus Domestica curis inde gravari Tutela, vel cura non debet, ut pote in personalibus istis muneribus liber l. penult. et fin. C de his qui num. lib. licet a Patrimonialibus muneribus, seu Honeribus, Datiis, et Gabellis non sit exoneratus, ubi pro horum exemptione requiritur numerus 12 liberorum l. Siquis Decurio 2a n. C. de Decur. lib. 10, ut hic in Regno ad dies observatur, et in Regno Neapolis Franciscus Decis. 225.

Filii vero isti, sive emancipati, sive in

in Potestate semper prosunt Patri, quia Emancipata proles affert semp onus alendi parentis, ut pote Naturales, sicq commodum excusationis {l. si quis aliis § 1 ff de liberis Agnosc.

Et non solum Filii, sed etiam Nepotes Avo Paterno juvant, non Avo Materno {l. 2 § Non solum 4 ff h T {l. 2 C. quo num liber. Ratio est quia duobus prodesse non possunt Avo Paterno, et Materno, sicq in conflictu utriusq: Avo Paterno prosunt.

Verum omnes hi filii debent esse superstites {l. ult ff de vocat. et excus. muner. quia Respublica mortis omnibus Civibus vocat, et Pater molestus in illis educandis {l. Semper 5. §. Demonstrat 2. ff de Iur. Immun nisi interfecti fuerint Bello, quia hi Patrem a Tutela et aliis muneribus excusant ob vitae Amissionem reipublicae causa factam. {l. Bello 18. ff de excus. Tut.

Limitantur dicta in filiis Adoptivis, quia hi Patri suo Naturali prosunt, et non Adoptanti {l. 2 §. Adoptivi 2 ff de vacat: mun. Quia excusationum causae sunt Naturales, et proinde Natura, seu Generatio, et non Patria Potestas est spectanda. Preterea Beneficia propter liberos dari solent, eo q. Rempublicam numero Civium augeant, q. fit pro Creatione, non Adoptione {l. ult. § si plures 3. ff de Bonis damnatorum.

Hinc etiam Filius ab Hostibus captus excusationem Patri non prebet {l. 2 C de his qui num: lib. Et tandem Filius in Utero existens, quia inutilis, et Civis tanquam non natus se habet {l. 2. § qui autem ff de excus. Tut. licet in multis comparetur Filiis natis, ut in successionibus &c.

§. Item Diuus.

2.a Excusationis causa est administratio rerum Fisci, et Principis, in quibus continentur omnes Principi Inservientes {l. exactores 10 C ut. Tit. {l. ult. C. qui dari Tut. poss. Imo videntur contineri omnes Aulici, et Consiliarii, qui sunt in comitatu ejusdem Principis {l. Juris Peritos 30 ff h. T.

§. Item qui.

3a Causa est Absentia Reipublicæ utilitate, Favor enim Publicus excusat à Muneribus, ne impediatur Reipublicæ commodum ob Tutelas, vel Curas, l. Non solum 10 in princ: l. penult: ff h. T. Et qui Causa Reipublicæ abesse dicantur, exponuntur in l. 4. 5. 6. 7 et 8. ff ex quib: caus: Major: Inq, In quorum Numero sunt Duces, Milites, Tribuni &c.

Verum hic sunt distinguendi 2o casus. Et 1us est Si qui abest ante absentiam erat Tutor, et tunc tempore absentiæ datur Pupillo Curator, et statim reversus Tutor tutelam recipit. 2us est, si dum est datus Tutor absit, et tunc non statim Tutelam recipit reversus, sed habet anni vacationem, sive excusationem à Tutela l. 10, et l. penult: ff h. T. Ubi Modestinus eleganter ait: Hunc annum dari ad Futuras Tutelas, non autem ad Priores, hoc est ante absentiam susceptas.

§. Et qui Potestatem.

4a Causa est Magistratus l. Athletæ in princ ff de excus: Tut. Et non solùm Magistratus Majores, qui à stis opus non habent excusatione, Nam Tutores esse non possunt l. Prætor 4 ff de Tut. dat. ab his; sed etiam Minores à Tutela suscipienda excusantur, l. 17 §. fane et §. 15 qui ff de excus: Tut.

Dixi à suscipienda Tutela: quæ si fuerit suscepta, superveniens Dignitas non excusat Ducta l. 17. et Noster Textus hic: Multa enim quæ impediunt, à Principio et ex post facto tenent.

§. Item Propter Litem

5a Causa est Lis de omnibus Bonis inter Tutorem, et Pupillum, et ratio est aperta, quia inutile est Pupillo Tutorem habere Inimicum, et sit finibus gravioribus l. Propter litem ff h. T. Et Novis:

5:

simo Iure non solum de omnibus, sed etiam de una re qualibet Lis removet à Tu-
tela excepta Matre, et Avia Novel: 72. et 74. Creditor enim, et Debitor Pupilli non
potest esse eius Tutor Authā Minoris Debitor C qui Tut: vel: Curat. dari poss.

§. Item Tria.

6ª Causa, est onus Tutelarū, vel Cura-
tionum Onus, sive partim Tutelæ, partim Curæ, de qua latè l. 2. §. ult. l. 3. et seq. in
sequentibus ff h. T. Ratio est Favor Pupilli, et Tutoris Onerati; Pupillo enim non
bene est prospectum p̄ Tutores Tot Tutelis, vel curis gravatum et Tutori est parcendū,
qui tanta fert Onera, Ideo tres Tutelæ à quarta excusant Tutela, non vero à cæte-
ris muneribus l. Tria 3. ff de excus. Tut.

Hæ vero Tutelæ non debent esse
affectatæ, idest quæsitæ ut in l. spadonem 15 §. est autem 15 ff eod; quia sibi impu
tet qui Onera et incommoda ultro experitur, et dicitur non excusare ios gᵈ quis
affectavit Gloss: in l. 2. §. ult: ff si quis cautionis &c. Sunt insuper computandæ
non ex pupillorum numero, sed ex Patrimoniorum, et Bonorum Diversitate, ut siqui
in Tutela retineat Plures Fratres consortes, qui unum habeant Patrimonium indivisum,
quia eorum tutela una erit, si vero Divisum, erunt Tutelæ, quot sunt Diversa bo:
na l. si is qui tres §. ult: ff h. T. Ubi ait Paulus non Numerum Pupillorum, sed
Patrimoniorum separationem plures Tutelas Facere, eo quia in excusatione spectatur
Onus, et Molestia, quæ ex rerum, et non p̄sonarum Diversitate resultat.

§. Sed et Propter.

7ª Causa, est Paupertas Tutoris,
vel Curatoris, ita tamen Pauper, ut sit impar Oneri, sive Tutelæ administrandæ,
l. Paupertas 7 ff h. T. Quia Paupertas est gravius Onus Lena, ut ait Cato Major, Ideo
novum non debet adjungi cum Pupillo incommodo, Argumento l. penult. §. ult: ff h. T.

Verum si tutor iste Salarium habe-
at

at, Paupertas cessat, et de Consuetudine constituitur à Judice salarium Pupilli, et Tutoris attenta qualitate.

§. Item Propter.

6a Causa, est adversa valetudo, cujus nomine Continentur Morbus perpetuus, Insania, et Muti, ac Surdi vitia. l. 1 C. qui Morb. se excus: poss. qui Morbi non solùm suscipiendam, sed etiam susceptam Tutelam excusant, si superveniant l. 40 ff h. T.

Nam ante susceptam, non solùm excusant, sed etiam Impediunt; Quia Mutis, Surdis, Furiosis, et valetudinariis perpetuus datur Curator ob rationes supradictas l. 1 §. Mutus 2 ff de Tut.

§. Similiter eos qui Literas.

9a Causa, est Literarum Imperitia, Modo verum, ac Negotiorum hic sit etiam inscius l. si duas 6. §. penult. et ult. ff h. T. Et hæc Literarum inscitia consistit in eo, quod quis nesciat legere, et scribere, quorum Contrarium dicitur Scientia l. Pater 38 ff de acquir. Hered.

§. Item Si Propter Inimicitias.

10 Causa, est Inimicitia in qua sunt duo distinguenda. 1o quando Testator relinquit Tutorem Inimicum, ut eum Oneraret Tutela. 2o Si capitales Inimicitiæ inter Patrem Pupilli, et Tutorem intervenerunt.

Et in 1o excusatur à Tutela Tutor, quia hæc committi solet amicissimis l. Amicissimos ff de excus. Tut., Nisi Patri Promiserit Filii Tutelam administraturum, quia tunc ipsa Tutor hic non habet excusationis Causam l. spadonem §. qui Patri dixerit ff h. T.

In 2o absolutè ad hanc non admittuntur, hi Tutores Inimici, quia Inimico nec nos, nec Filium credere debemus Quæ verò sint Inimicitiæ Capitales Disputant Doctores in l. si duas §.

Tum

dat remissionem in ff h. T. et concludunt eas dici capitales Inimicitias, quae ex capitis accusatione fuere ortae, ut si Tutor Testamento datus ipsum Testatorem capitis accusaverit, prout probat, et docet Cujacius in dicta l. si duas.

Nos vero concludimus quaslibet esse gravissimam inimicitiam, quae non solum ex accusatione, sed etiam ex gravissimis Injuriis ortum habuit l. si quis ita 3. §. ult. ff de adimen. legat.

Sed bene Inimicus excusatur, non vero Testatori ignotus ut hic in §. non esse: Nam tamen si Tutela committatur Amicis, idest Notis, tamen etiam committitur Viris ignotis modo probis dicta l. spadonem, quemadmodum in Testamentis Amici, et Noti instituuntur, ac etiam ignoti §. ult. infra de Hered: instit.

§. Item Is qui Status.

IIa Causa, est Controversia status, ut si Pater Pupilli petierit in servitutem Tutorem, et contra Tutor Pupillum l. si duas §. Amplius 18. ff h. T. ex hoc enim inter eos capitalis oritur Inimicitia; capitis enim accusare, et petere in servitutem comparantur l. qui cum major 14 ff de Bonis libert:

§. Item Major.

IIIa Causa, est Etas, idest Senectus de qua est Tit. C. qui etate se excus: poss: Majores enim 70 annis ab omnibus Oneribus excusantur, sed completis l. Majores 3. ff de Jur: Immuni. Quoniam ipsa senectus est morbus, et ideo Tutori parcitur, et Pupillo consulitur l. Manifesti 9. C. cit. Tit, verum a ceteris Oneribus personalibus excusat annus 55 l. fin. C. qui etate se excus lib. 10

Actenus de Senis, excepta nunc de eiusdem defectu, et si Senes propter annorum Onus excusantur, Adolescentes ob annorum hinc Judicii carentiam non solum excusantur, ut antiquitus sed absolute esse non

pos-

possunt, et excusatione non indigent ut sunt Minores 25 annis { Fin: C de legit: Tut

Vnde est diligenter notandum quosdam dari Tutores, qui excusantur, quosdam verò qui non excusantur, et Hi postremi sunt in duplici Classe: Alii enim esse non possunt, et sic excusationibus opus non habent, ut sunt Muti, Surdi, Furiosi, Milites, Clerici in sacris ordinati, et Monachi { generaliter 52 C de Episc. et Cleric. et Nouel 123 Cap 5. quamuis Hi postremi ad legitimam Tutelam possint admitti cum ordinarii licentia Can: peruenerit Dist. 86 { Orphanotrophos 30 C de Episc: et Cleric. Alii necessario Tutelam recipere debent, ut sunt legitimi, quia Hi ipso Jure ac successionis commodum capiunt, Tutelæ onus effugere non possunt, ex quo excusatio ipsis non prodest. Reliqui ergo Tutores Testamentarii et Datiui possunt se excusare, et ipsis excusationis Capita allegata iuuant.

§. Item Romæ Grammatici.

13.ᵃ Causa, est artium liberalium professio, et hoc propter Reipublicæ utilitatem, et occupationis exercentium tales artes, qui non solum à Tutela, sed etiam à ceteris muneribus excusantur { ult. §. ult. ff de muner. et Oner: Verum non omnes liberales artes, et omnes Professores hic excusantur, sed tantum tres, Grammatica scilicet, Rethorica, et Medicina, quibus additur Philosophia { si duos 6. §. Grammatici 1 et §. sequenti ff h. T. Reliquæ verò non, ut Geometria, Mathesis, Poetica, Musica, et Juris Prudentia (nisi sit Consiliarius Principis) quia Judicantis onus est defendere { Juris periti 30 ff h T. { Poetæ 3 C de professoribus. lib 10.

Et dicti professores excusantur si tres habeant conditiones, idest 1º Si sint in numero illorum, qui Reipublicæ inseruiunt, ut sint valde excellentes, et Egregie docti dicta { si duas §. valde tamen ff h T. 2º in Actu tales exerceant artes, et benè ac sedulo suo fungantur officio dicta { si duas §. utique. Et 3º tandem ut in Patria, vel Romæ, quæ est Communis

Pa-

Patria proficiscantur, exceptis excellentibus viris, qui etiam extra Patriam excusantur, dicta l. si duas §. valde tamen.

§. Qui Autem vult se excusare.

His expositis excusationis causis progreditur Imperator ad dubium quoddam forte oriturum solvendum: et est, an plures habens excusationes possit omnibus uti, ita ut allegata una, et non recepta, possit aliam allegare?

Et respondet posse, ait et Modestinus in l. spadonem §. 1. ff h. t. eo modo quo quis pluribus adjutus excusationibus, seu exemptionibus una idonea non reperta, alia potest uti; eo quia hæ exemptiones naturali jure fuere inventæ ad vitandum damnum, et onus l. Marcellus 66. ff de rei vin.

Contra in Actionibus, nam qui plures potest exercere actiones, una electa, alia non potest uti, quia istæ concessæ sunt vel jure civili ad lucrum petendum dicta l. Marcellus.

An vero si multas habeant excusationes, quarum nemo est per se idonea, possit illas insimul conjungere, et singulas, quæ non prosint, unitæ iuvent, ut si v. g. duas habeat tutelas, et annum 55 excusare se queat à Tutela? Et supradictus Modestinus respondit non posse, dicta l. spadonem.

§. Qui Autem.

Excusare se volentibus datur hic à Justiniano Modus, et tempus, quibus se excusari debeant.

Et 1°. possunt excusationem suam afferre sine appellatione coram ipso Judice ordinario competente, absque eo quod à Tali creatione appellent sicut et in ceteris Muneribus l. si ad 4 l. cavet 11. C. de appe

Secundo non statim, sed intra tempus ex.

excusationem satis est offerre, qui est terminus 50 dierum lapsurus, non solum a die Decreti, vel Testamenti, sed cognitionis, hoc est ex ea die qua Tutores se cognoverint Datos l. scire oportet 13 in fin. ff de excus.

Verum non quibuscunque Tutoribus currit hoc spatium 50 dierum, sed illis qui ultra centesimum lapidem non distant, idest intra centum Milliaria illius loci, in quo sunt Dati Tutores habitent. Nam si ultra pro quibuslibet viginti milliaribus datur alter dies, quia unius diei iter conficiunt, l. Inuere 3 ff de verb. signif. et dicta l. scire oportet, § aliud etiam, sic hi habent ultra 50 dies tandem dies, quot vigesimis milliaribus distant.

Dies attamen isti sunt continui, et non utiles, ut ait textus hic, idest nulla facta interjectione computantur. Nam in Jure bifariam dividuntur Annus, Mensis, Dies in continuos, nimirum, et utiles l. 2 § Dies 9. ff de acquir. et alen. liber. Continui sunt Naturales ut VS annus constat diebus 365 dicta l. scire oportet §. Quinquaginta. Utiles vero sunt Dies illi, quibus Magistratus pro Tribunali sedet, et Facile adeo habetur accessus, alioque nomine dicti sunt Fasti, de quibus in l. utile §. Dies 2. ff quis: ordo in poss: bonorum servet. l. 9 cum s. § sex autem ff ut in poss: legata.

Dictum tempus est incipiendae litis, ideo datur etiam finiendae quod est spatium 4 mensium intraque debet terminari Judicium excusationis, et ipso delapso prosequi nequit nisi prorogetur dicta l. quinquaginta §. h. t.

§. Datus autem Tuto

Hic Tribonianus ad alias excusationis causas, quas relinquit, redit, et datum Tutorem ait, non ad bona singularia precise, sed ad universum Patrimonium l. Curatores 11 C de excus. quia Tutela est individua, ut pote personam individuam spectans.

Vn

Unde datus Tutor potest se excusare ne ultra centesimum lapidem administret Tutelam, ut ait Marnanus in l. Propter litem 21. §. li. cet n. ff h. t.

§. Qui Tutelam.

Qui Impuberis Tutelam gessit, eiusdem Puberis curationem suscipere cogi non potest hic, et l. Curator 20 C. de Curat: Cogno san, usque: Fuit exoneratus, qui tutelam gessit, et ad aliud subeundum onus invitus trahi non debet, Argumento l. Tutores 39 §. Qui se negotiis n. ff de admin. Tut. Excipitur vero Libertus, qui et Tutelam, et Curam Patroni Minoris subire cogitur l. Libertus 5 C. h. T. ob beneficium immensum Libertatis, pro quo omnem operam debet Patrono, eiusque Filiis l. si quis, à libertis 5 §. penult ff de liber. agnosc.

§. Idem Rescripserunt.

Potest tamen Maritus se excusare a Curatione Bonorum Uxoris, l. Amplissimi C h. T. pro cuius intelligentia

Prenotandum Bonorum Uxoris triaque genera, Dotem, Preter Dotem, que vulgo Paraferna, seu Parafernaria dicuntur Bona, et extra Dotem, seu receptitia.

De Dote Notum est, quod sunt Bona, que Uxor Marito in dotem dedit ad onera matrimonii sustinenda, (de quibus nos meliùs suo loco) et horum est quasi Dominus Maritus, non Curator l. Dote ancillam C. de rei vindic.

De Parafernis Clarum est, quod illa vocantur Bona, que Maritus ab Uxore in custodiam recepit l. Si ego g. §. Dotis autem ff de Iure Dot. et horum vir est legitimus administrator l. ult. ff de Pact: Conven: sup. dote.

De Ex

De extra dotalibus verò sciendum est Bona illa quorum Maritus nullam habet administrationem, et curam l. Maritus 21. C. de procurat. l. Mortis causa 31. §. Sine a. Ver sed et dos ff de Mortis causa donation, et de his potest vir se excusare ad suscipiendam eorum curam, eo quia Maritus Vxoris Iretus indulgentia male bona administrare potest. Vnde etiam vir si administrationi se immiscuerit, potest inde se excusare, si vult, quod est singulare, quia in aliis excusationibus excusationem habens, et in ea non allegata, se immisceat administrationi, postea non auditur l. non tantum 17 §. Is qui ff. h. T.

§. Si quis Autem.

Huic § respondet Tit. C. Si Tut. vel curat. Falsis allegat. vbi statuitur falsis, et Fallacibus excusationibus tutores non liberari ab onere Tutelae, et recte, quia nec sententia ex Falsis instrumentis, et testibus lata valet Tot Tit. C. Si ex Falsis instrum. l. Si ex Falsis 42 C. de transact. Nemo enim ex Delicto lucrum reportare debet

Titulus Vigesimus Sextus De suspectis Tutoribus, uel Curatoribus.

Bifariam desistit tutor vel curator, Volens, et Invitus; Volens si excusatione Iuvatur, Invitus sicut suspectus removetur, et iam agnitis his, quae ad excusationem pertinent, de his, quae ad suspicionem spectant nunc dicendum, de quibus etiam in Tit. ff et C. excusatio est quiddam benignius, actio verò suspecti est quoddam odiosum, et proinde in ultimum rejecta locum.

Et 2º suspecti Crimen a l. 12. Tabul. descendit, ut dicitur hic et l. 1 ff h T. Tutores etenim male administrantes

et fraudolenter crimine suspiciones possunt accusari quadam contra hos dato pu:
pillo Judicium de distrahendis rationibus finita Tutela ex eadem l. quo omnia
omissa, vel dilapidata consequitur, Attamen quia melius est Jura intacta servare,
quam post vulneratam causam remedium quaerere l. fin. C. in quib. caus. in integr. restitutio
non est necessaria, Ideo in administrationis ipsius cursu removentur hi pessime
administratores, quod suspiciones Judicium potest inventari, et Civiliter, et Criminaliter
Civiliter, si tantum remotio petatur novum Tutorem, Criminaliter, si praeter remotionem
infligatur pena arbitrio Judicis petatur. l. 1 §. fin. ff. h. t.

§. Datum est Autem.

Iisdem Judicibus, quibus datum est Tutores
constituere est concessum, et ut suspectos removere, Ideo Romae Praetori, In Pro:
vinciis praesidibus eandem l. 1 §. damus autem 3 ff. h. t. et hic nostris regioni:
bus, quos diximus competentes Judices constitutionis, eos et remotionis esse cer:
tum est, licet Gutierez de Tut. part. 2. Cap. 18 n. 7. doceat Judicium crimina
liter tentatum coram Criminali Judice instituendum, Civiliter coram Civili.

§. Ostendimus cum §. Et omnes.

Quo Jure, et a quibus Judicibus remo:
veantur Tutores suspecti, ostendit Imperator, nunc contra quos Tutores hoc cri:
men suspecti institui potest docet.

Et omnes Tutores sive Testamentarii,
sive Dativi, sive legitimi, facile de hoc crimine accusari possunt, cum hoc ta:
men discrimine, quod quoties accusatio infamiam affert contra propinquos, et
Cognatos institui non debet, ea ratione, quod hi ut Parentes Pupilli infamiam
non sunt temere afficiendi, Ideo illis potius adjungitur Curator, quam detur re:
motio l. si Tutor 9. ff. h. t. Idem, et in Patrono liberti sui Tutore, qui remove:
ri non debet tali delicto, ut eius famae parcatur, Verum contra parentes, et Pa:
tro-

rionis actiones famosae instituinon debet l. non debet 11 ff de Dolo l. Pa=
rens 5. §. sed nec ff de obsequiis Parentibus et Patronis praestandis.

§. Consequens est, cum §. Impuberes.

Remanet videre, qui possunt Tutores suspectos postulare, et Imperator inquit hic ut pote Publicum praejudicium, Publicam esse actionem, ideo omnibus datur Tutores suspectos accusare l. 1. §. Consequens 6. l. Tutor 3. §. 1 in fine ff h. T. Imo idem Praetor sine accusatione potest illum repellere, quia favor Pupillorum ab omnibus est Prosequendus dicta l. Tutor 3. §. Praetoria 4.

Et quod singulare est in hoc Judicio Mulieres etiam Pietate, et Honestate motae ad accusandum admittuntur l. 1. § quinimmo, l. Pietatis 6. C. ad S. C. Turpillianum, quia in ceteris Judiciis prohibentur, nisi suam prosequantur injuriam l. Feminas 41. ff de Procur.

Unde in his Judiciis suspicionis Mater, Avia, et Nutrix absolute tenentur, Ceterae mulieres, nisi honestas eas moveat non possunt Textus hic §. consequens.

Ab his attamen excipiuntur Impuberes, qui suos Tutores, ut suspectos accusare nequeunt l. Impuberibus 7. ff eod Triplici ex ratione 1º quia Impuberes legitima non sunt Persona standi in Judicio, 2º quia eorum Infirmum, vel Ferè nullum est Judicium, et 3º denique quia Tutor, est Patris loco, et aliqua Paterna reverentia, ac obsequium debetur, qua de causa est ipsis necessarium propinquorum consilium, ut accusent ita hic in §. Impuberes et l. Impuberis in Principio ff de suspectis Tut.

§. Suspectus autem est.

Quae nunc sint suspicionis causae, videndum, de quibus est l. 3 §. nunc videamus ff h. T. et recte 1º suspectum Tutorem av.

arguendus esse non ex Divitiis, sed ex mala administratione, et Malis moribus; Hinc fraudolenta administratio, et Callida Bonorum Pupilli alienatio Tutorem suspectum faciunt l. si creditores 32. §. sed suspectus 1. ff de rebus Auctor. Judicis possid. Endsi iste satisdationem offerat, satisdatio enim malos non mutat mores, l. quamvis ff de suspect. Tut. ibi = Qua satisdatio propositum Tutoris malevolum non mutat, sed diutius grassandi in re Pupilli facultatem prestat. =

Secundo, ut suspectum removeri si inventario non confecto in Bonis Pupilli se immiscuerit l. Tutor 3. §. Tutores ff. h. T., quia fraus presumitur ex ipsius administratione confusa.

Tertio, si unam Tutelam male gessit, ab hac secunda removeri potest, ut dissipator l. 3 §. Praeterea ff de suspect. Tut.

Quarto, si Pupilli bona dissipet, vel sine decreto Judicis alienet, suspectus Judicatur dicta l. 3 §. severus; Quin etiam si Pupilli pecuniam otiosam conservet, et in mercimonia, vel fructiferi Praedii Emptionem non implicet. dicta l. 3. §. Tutores.

§. Suspectus autem Remotus.

De Poena suspecti Tutoris reliquum erat, que generaliter est infamia, si ob dolum fuerit Remotus, non vero ob solam culpam. Ideo sunt valde distinguendi Dolus, et Culpa l. 3. §. Nunc videamus 5 et §. ult. ff h. T. quoniam ob solam culpam a Tutela remotus, hoc est segnitiem, Inertiam, Rusticitatem, simplicitatem infamis non fit dicta l. 3. §. ult. ff h. T., quamvis fuerit lata culpa; quia in ea nulla intervenit fraus, adeoque requiritur Dolus, ut quis infamia afficitur Tutor l. Tutor quoque §. ult. ff. h. T.

§. Si Quis autem.

Lite suspicionis contra Tutorem mota interim ei administratio interdicitur, et interim a Judice datur Curator Pupillo ad

Fr:

finem litis duraturus, et hoc ob Pupilli Favorem, l. ad quem 7 C. h. T. In reliquis enim lite pendente nihil innovari debet.

Et Judicium hoc morte Tutoris extinguitur, quia finita Tutela nulla est Actio suspecti l. 1 C. h. T. et l. pendent: ff eod. cum elegans Hotomannus advertit hic finis hujus Judicii est abrogatio Tutelæ, quæ si sua ponte finita fuerit, et ipsa actio cessare debet. Rursus sicut et cætera Crimina, quæ morte reorum extinguuntur l. ex si 2. l. si is quem 3. C. si Reus, vel Accus: mortuus fuerit.

§. Si Quis Tutor.

Afferuntur hic duo casus, in quibus Pœna suspecti est non solum Infamia, sed etiam aliqualis Punitio Judici remittenda.

Et 1.us est, si se abscondat Tutor, ut Pupillo alimenta deneget. Alter si redimerit proprio Tutelam, de quo in sequenti §.

Quo ad primum si Tutor sit absens, decernuntur à Judice alimenta Pupillo, qui Mittitur in possessionem Bonorum Tutoris, non ut vendat, sed rei suæ servandæ causa l. Tutor 3. §. Tutor qui ad alimenta cum l. 7. ff h. T. et inde à Tutela removetur Tutor ut suspectus, dicta l. 7. §. præterea 2.

§. Sed si Quis per Mendacium.

Secundus, ut diximus, casus est, si pretio Tutelam redemerit Tutor, vel Bona pupilli celet, et mentiatur bona pro ipso alendo Pupillo non sufficere, cum revera satis sint. Tunc non solum removetur, sed etiam præfecto Urbis, id est Judici mittitur, ut puniatur, dicta l. Tutor 3 §. sed et 15, ubi Juris consultus putat idem, et pretio Tutelam redimere, et Bona Pupilli celare, et insuper etiam prius mentiri l. 1. §. solent 7. ff de off: Præfect: Urbis.

§. Ho:

§. Novissime Autem

Quando: Tutores tandem existimari debeant suspecti, docet Imperator, non solum ex facultatibus, aut paupertate, sed ex malis moribus, ut diximus supra §. Suspectus autem; Ideo Tutor pauper, si diligens, et fidelis sit removeri non potest §. suspectus 8. ff h.t. Et si ita pauper sit, ut Pupilli substantia periclitetur, non removebitur, sed locuples ei adjungetur curator, ut Pupillo magis sit cautum §. Pesan, 6. C. h.t. Et ratione est optimi mores, quocunque in negotio, quacunque in re spectantur; Plus enim, juxta vulgarem monitum valet Bonum nomen, idest morum honestas, quam divitiae multae.

Finis Libri Primi

Paratitla,

seu

Breuis, et Methodica Explicatio Libri Secundi Institutionum Diui Iustiniani Imperatoris

Titulus Primus

De Rerum Diuisione, et Acquirendo earum Dominio.

Docuit Imperator praecedenti libro in tit. [illegible] de iure Naturali Gentium, et civile totum Ius ad tria versari personas scilicet, Res, et Actiones, Cumque de personis, utpote Nobilioribus egisset, proximum erat de rebus tractare, de quibus hoc in libro usque ad Titulum sextum libri quarti agit.

Et quia est valde diffusus tractatus, ad duo principaliora membra revocabimus, scilicet ad res, quae sunt in nostro Patrimonio, vel extra, et ad res corporales et Incorporales. De primis tradenus quomodo acquiratur earum Dominium Naturali, et civili acquisitione, si acquiri possunt, sunt enim res, quae sub Dominio esse non possunt, ut sacrae, divinae, et Publicae res. De secundis exponemus earum naturam non corporalium, quia innumerabiles, sed Incorporalium, quae ad 5 reducimus genera, Servitutes Praediorum, scilicet, usus fructus, usu, et habitationem, Hereditatem, Obligationem. Et haec est tota Materies seriesque huius tractatus, et ratio ordinis.

De rerum Diuisione.

Verbum hoc rerum, quaelibet cognatum

-it cum his Patrimonium, Pecunia, substantia, Bona, tamen differt ab ipsis, et Generalissimum est, et ut Dialectici vocant Trascendentalis Terminus, quia ad omnia commodari potest l. Res 5 l. Rei 23. ff de verb. Signif. tam ad ea quae sunt in nostro Patrimonio, tam ad ea quae in nostro non sunt Dominio, ut est Aer, Mare, Flumen &c. Haec verba tamen Patrimonium, Pecunia, &c ad ea pertinent tantum, quae nostra sunt Patrimonii l. Pecuniae verbum 178 l. Pecuniae nomen 222 ff eod: Quamvis Patrimonii vox interdum latius, interdum Angustius pateat latius quoties omnia quae sunt in nostro Dominio, significat. Angustius, quando sola Bona Patrita, et Avita, aut Materna indicat.

Res vero tripliciter dividuntur in Iure, quaedam enim 1.o vel sunt Divinae, vel Humanae l. 1. ff h. t. 2.o vel Mobiles, ut liber, vel solo, idest solo continentur, et Immobiles sunt, ut Domus, vel se moventes, ut Animalia l. ult. C de quadriennii Praescriptione 3.o tandem quaedam res sunt Corporales, ut fundus, quaedam sunt Iura, ut servitus, Vectigal, et aliae denique quantitas sive haec quae consistunt in Numero, Pondere, et Mensura, ut oleum, vinum, frumentum, Pecunia numerata l. 1. §. et omne 7. ff ad l. falcidiam.

Dividuntur denique vulgato Iuris consultorum sermone in Burgenses, Feudales, et Allodiales.

Res Burgenses sunt Bona illa, quae ex antiquo in Familia conservantur, et in Generali obligatione non veniunt.

Feudales res sunt itadictae à Fide, vel Federe, quia dantur à Principe vassallis pro fide servanda.

Allodiales tandem sunt omnes illae res liberae, quarum alienatio libera est Domino.

Et Acquirendo Ipsarum Dominio.

Verba haec sunt delenda, et quia absunt in

in omnibus Manuscriptis, et quia in ff Tit: est ita conceptus de rerum divis et qualit, Et licet de modis res acquirendi hic agatur, attamen solet Imperator Titulum à Parte denominare, ut in Tutelis, quamvis ibi de Testamentaria agat, nihilominus de solis Tutelis agere dicit. De Dominio hic agendum cum ceteris Glossantibus esset, Nos vero infra latè explicabimus in §. Singulorum. Huic Tit. tandem respondet Tit: ff de rerum divis:

Textus Modo uideamus de rebus.

Prima rerum divisio Singularis hic notatur: Et est, quod quedam sunt in nostro Patrimonio, quedam extra. In Patrimonio sunt res, quae nostri Dominii, vel quae esse possunt in nostro Dominio { quod 14 ff de acquir: rer Domin ac res hae dicuntur etiam esse in Bonis { 2. ff de usu Fructu legato, et usu.

Extra Patrimonium sunt res, quae nullius sunt, ut Res Communes, Publicae, et universitatis, et Hae propriè dicuntur nullius, ut definit Marcianus in { quedam 2 ff h.T.

§. Et Quidem Naturali Iure.

Ad hujus §. Plenam notitiam ubi de rebus communibus agitur non est incongruè distinguendum comuna à Publico, nam Publica semper dicuntur communia, communia Publica { Aristo 10 ff h T sed verè datur in his discrimen. commune enim sepius est, quod Homo cum Bestiis commune habet ex primo naturali Jure, ut sunt Elementa, Aer, Terra, Mare. Publicum vero quod ad solum Hominis usum spectat, ut Flumina, Portus Idem dicitur de Tempore, quod distinguit Cic lib: 2 Veter. Rethor. in comuna quod accidit omnibus, ut est Ver, Estas, Autumnus, Hiems, Publicum, ut Bellum, Ludi &c Et Singulare, ut Nuptiae, Funus. Et eleganter pro Sexto Roscio ait = Etenim quid est tam Comune, quam spiritus vivis, Terra Mortuis, Mare Fluctuantibus, Littus ejectis. =

Et ergo Naturali Jure commune, etiam Iurisconsulti volunt Jure Gentium, quod primo illo quo communes retinebantur a Gentibus

bus, quae adhuc rerum dominiae non devinxerant l. ex hoc Iure 5 ff de Iust et Iur. Proquo assignatur Aer, Aqua, Mare, et Littora l. Injuriarum 1. §. si quis me prohibeat ff de iniur.

Aer l. quidam 2. ff h. T., qui quinde puritione maculari non potest in comune Beneficium l. 2. §. Idem ait, ubi Glossa ff ne quid in loco Publico, et in eo de Iure Naturali gentium Potest quisque ad coelum edificare l. Altius C. de servitut: et Aqua.

Aqua, idest aqua profluens ex Fluminibus, et Publicis Fontibus l. quedam 2. ff h. T. et Ovidius 6° Methamorf

Quid prohibens aquas usus communis aquarum est.

Dicitur Aqua profluens ad differentiam Aquae Pluviae, quae de Coelo cadit, Aquae stagni, quae in Gisterna continentur, et Aquae, quae ex Privato Fonte fluit quae omnes non sunt communes, sed Privatae l. Aquam 4 l. Preses 6 C. de servit: et Aqua.

Fluminum inde aqua est communis, potest, enim in ea quisque adacquare pecus, lavare, Piscari, et Navigari ut infra in §. Flumina.

Mare est etiam commune l. Ergo 30 in fine ff de acquir rer domin: et l. Aristo 10 ff h. T. ubi mare dicitur Publicum sumpto publico pro comuni.

Littora Maris; Est etenim Littus veluti pars, et accessorium maris, si inde eius Principale est commune, est etiam et illi accedens l. Littora 52 ff de contrahen: Emptione.

In illis ergo potest quisque Casulam extruere ad retia exiccanda, Gemmas, et alia colligere, Naves appellere. Inde nemo potest prohiberi ut Piscari, et aucupari possit, et contra prohibentem agit actione injuriarum l. Injuriarum 13. § ult ff de Injur, nisi ibi fuerint monumenta, et Villae, quae sunt Privatorum, et non Pu-

bli:

licii ejus l. qd in littore 14 ff de acquir. rer. domin; Nam ibi frustis, qd est nullius est primi occupantis, inde fit propius primi edificantis, et remoto edificio locus iterum fit rursus communis l. Insanus 6 ff de divis: rer.

§. Flumina.

Nunc de rebus Publicis agitur que sub duplici sunt differentias, aliq sunt Publica Juris Gentium, ut hic §. Riparum § Littorum sequen: tium. Aliq sunt Publica Populi Romani eqq Triphariam 1º Dominio sive Patrimonio, ut Metalla Publica, Agri, Vectigalia, Saline, Silve et qd in littore 14 ff de acquir. rer. Domin: 2º Usu, que proprie dicuntur universitatis, de quibus in § Univer sitatis infra, et Hec Publice dici solent l. Inter 17 ff de verb: signif 3º Imperio ut quia provincie, Flumina, ipsa maria, ac littora l. littora 13 ff ne quid in loco Publico. Hic tantum tractatur de primo genere rerum, hoc est Publicarum Jure Gentium. De ceteris infra in §. Universitatis; Nomine enim Publica interdum commune venit, ut diximus, et hic tantum 1º adferuntur Flumina, et portus in quibus singulatim

Flumen ergo Publicum est l. Nemo 4. §. cod Flumina ff h.T. Cujus nomine venit aqua illa magna perenniter fluens, hoc est perpetuo l. 1 § Fluminum ff de Flumin ibi = Publicum flumen Cassius definit esse qd perenne est = Nam si Hieme tantum currat est torrens dicta l. 1 §. Torrens.

Portus nomine stationes Naturales intelliguntur in quibus Naves à maris Impetu se defendunt, Nam si proprie edificatione sunt opera Juris Civilis dicuntur, et non Juris gentium l. Portus 59 ff de verb signif

In His inde quilibet piscari, Naves appellere, Merces reponere potest Piscandi vero, et Aucupandi Jure infra dicemus in § Ferg

Ex quibus patet quid sit Littus, qd à ludendo vel alliderdo venit l. 112 ff de verb signif Est enim pars illa terre usq quo Maris Hibernus fluctus excurrit, ita hic Ripa vero definitur qd Naturalem cursum Fluminis retinet, ita

In.

Vulpianus in L. 2. §. Ripa 5. ff de Flumin.

§. Riparum, §. Litorum.

Adnotantur hic, quæ sunt Publica quo ad usum 1° Gentium Jure, et sunt Ripæ, et Litora, inter quæ et similitudo, et discrimen datur. Similitudo, quod utrumque est Publicum usus Juris Gentium. Discrimen quod proprietas Litorum est communis, sive Publica, aut Nullius, Riparum verò est privatorum, qui prædia Fluminis vicina possident L. Riparum 5. ff de rer: Divis: L. ergo 30. §. 2. ff de acquir. rer: domin.

Cuius est diversitatis ratio, quod Flumina alveos, et ripas ex Privatorum Agris adjacentibus detractas videntur, Flumina enim multoties alveos suos mutant, et Novos ex Agris alterius aut ripis faciunt. Sicus incommodum vicino illa habenti afferunt. Litora verò à vicinis non sunt sublata prædiis, quoniam Mare eundem tenet Cursum, inde alveum, et inde Litus. Inde Maris Litora etiam quo ad proprietatem sunt omnium, Ripæ verò Fluminis sunt vicinorum, ex quibus huius Juris ratione possunt arbores ibi natas exsiccatas capere, Fructus ab iis dem arboribus natos colligere, et ligna Fluminis Impetu in Ripis dejecta accipere vicini. Nequeunt verò in perniciem Publici aliquid in Ripis illis innovare, ut Arbores in quibus naves alligantur excidere, quia omnium est, et in Litoribus, et in Ripis naves appellere easdem alligare, et in illis piscari, et contra prohibentem datur actio Injuriarum L. Injuriarum 13. §. ult: ff de Injur: Etiam si quis ibi solus spatio multorum annorum piscaverit, Nam præscriptio huic non juvat L. Præscriptio 45. ff de Usurpat: et Usu capion:

Verum in L. Si quisquam 7. ff de Divers: Tempor: rescript. apertè dicitur prohiberi posse piscandi Jus Ceteris à Piscante solo spatio multorum annorum. Sed huic verè datur talis exceptio, non jam dominium afferens sed solam prohibitionem ut in L. Sane 14. ff de Injur:

§. Vniversitatis.

Quæ competunt alicui communitati, quo ad proprie-

pietatem, et omnibus Hominibus de communitate quoad solum usum sunt res universitatis alio nomine publicę dictę h. Civitatibus, l. 6 ff de legat: 1° Et quia harum communitatem dest Civitatem, Collegiorum, Universitatem, tamen sunt operę, ideo tantum illa Jus singuli habent rebus illis utendi. Et 1° non nullę sunt ad defensionem, ut Turres, Portę, Muri, de quibus in § Sanctę infra. 2° Alia ad religionem ut Ędes Sacrę, de quibus in § Sacrę infra, et 3° Alterae ad opportunitatem, ut Portus, Portubus, Balnea, Theatra, Fora, Ambulationes, Vię, Basilicę, Studia &c. de quibus hic.

§. Nullius

Resque sunt nullius tripliciter distinguuntur. Nam alię sunt nullius, nec cujusquam esse possunt, alię sunt nullius, sed alicujus esse pos. sunt, vel occupatione, ut Lapilli, res derelictę, vel Aucupatione, ut Ferę, Volucres, Pisces. Postremę sunt nullius, quoad Singulos, sed sunt in Patrimonio, et Dominio Universitatis, cujus sunt ut Balnea, Turres &c, de quibus supra: Hic agitur de primis, de secundis enim infra.

Res ergo, quę vere nullius sunt, sacrę, religiosę, et Sanctę res sunt, quę quamvis interdum confundantur, ut apud Jesum Verbo sacer cujus Gallus moneo, hic tamen distinguuntur, et l. instantum 6. §. sacrę 2. ff de divis rer: de quibus singulatim.

§. Sacrę Res Sunt

Sacrę res sunt, quę per Pontificem, vel Episcopum fuere consecratę, et cultui divino dicatę, ut Assolent Catholici suo Peculiari Ritu Calices enim, Ędes, et Vasa Sacra Oleo Sancto unguntur, et consecrantur, et ita divinis ministeriis destinantur, Et hę res in nullius sunt Dominio, Immo post speciale constitutionem l. Sancimus 21 C de Sacrosanctis Ecclesiis, ab Imperatore alienari prohibitę fuere nisi casu Redemptionis captivorum, ut hic

Et hoc loco notandum prę res Sacras da vi

ri bona Ecclesiastica, seu Ecclesiæ, quæ Subventationi Ministrorum inservit, ut sunt prædia, et Hæc alienari non possunt, nisi summi Pontificij accedat Licentia, et Ecclesiæ necessitas, ac Vtilitas, ut in Extravaganti Ambitiosæ de rebus Ecclesiæ non alienandis statuitur.

§ Locus autem.

In alicujus Dominio esse non possunt non solum ædes sacræ, sed etiam si illud ædificium sacrum diruatur, locus occupari non potest, ut ait Papinianus in § ædes 73 ff de contrahen: Emptione; quia consecratio, aut Benedictio solo inest, quod aliud est in profanis, Vnde si in littora occupetur locus, ædificio sit privatus, ipso diruto statim fit publicus, § quod in littore 14 ff de acquir: rer. Domin.

§ Religiosum.

Religiosus locus à religando, et à relinquendo dictus diversimode hic accipitur, ac ut apud nos est, hodie enim locus non est religiosus si Episcopi licentia, aut Benedictio non accedat ad celebrationem Missarum faciendam Cap: ad hæc de relig: Domib. Can. Nemo de Consecrat: Dist: 1. Noster verò in Textu definitur religiosus locus, is in quem mortuus infertur, et ideo religiosus dictus à Reliquiis mortui hominis ibi sepulti § Julia 4 § non fit 6 ff ad Legem Juliam peculatus. Vnde non totus fundus in quo sepeliebatur mortuus, sed tantum quantum corpus humanum est, locus ille religiosus evadebat § locum 2. § sepulcrum 5. ff de relig: et sumptibus funerum.

Et quia nos solum explicamus Justiniani Verba supponimus, prout antiqui moris erat Humana cadavera in campis sepelliri, et sic non nostrum religiosum sequimur tempus, in quo mortui Homines in cemeteriis, vel Ecclesiis sepelliuntur, quamvis possint nonnulla ad Hodiernos mores adaptari, quæ hic dicuntur.

Hinc 1º distinguitur locus, in quo sepelliendus est

Mor·

Mortuus, aut est locus suus, aut communis, aut huius usufructus est alienus, aut planè alienus.

De primo idest in suo potest quisq: quem vult sepellire, et locum illum facere religiosum l. locum 2 ff de relig. et sumpt. funer.

De secundo, idest communi ea est lex si locus non sit purus, seu profanus, sed religiosus, ubi scilicet sepulcrum adsit socius potest inferre quemlibet extraneum etiam invito socio, quia potest re communi uti ad eum usum cui est destinata argumento l. si ædes 12 ff commun. divid. et ideo in puro loco non potest inferre mortuum nisi consentientibus sociis dicta l. 2 §. qui mortuum, quia rem communem socius deteriorem facere non potest l. nemo ex his socii ff pro socio dicta applicari possunt sepulcro patronatui communi subjecto

De tertio, cujus scilicet usufructus est alienus, et ipse tantum sit proprietarius, certum est ipsum invito fructuario locum religiosum facere non posse dicta l. 2. §. si usumfructum, quia proprietarius fructuarii conditionem facere non potest deteriorem l. sed si quid 15 §. proprietarius 6. et l. sequenti ff de usu fructu

De quarto, idest plane alieno loco ea regula est, quod nemo invito domino in illum mortuum inferre potest l. 2. §. 1. et sequenti ff de relig. et sumpt. funer. quod procedit in sepulcro patronato l. qui sepulcrum 4. C. de sepulcro violato.

Tandem locus sacer evadit, qui mortuus fuerit sepultus in loco alieno domino permittente, etsi dominus inde peniteat, rationem non habeat l. in tantum 6. §. religiosum 4. ff h. t.

§. Sanctæ quoque Res.

De verbi *sanctus* origine sciendum a sanciendo venire, eo quia, quod lege vel instituto munitum est ne violetur, sanctum dicitur.

Jure

Festus verbo Religiosus, Unde muri Civitatis Romanæ sancti sunt, ut ait Cic. lib. 2 de Natura Deorum = Muros Urbis vos Pontifices sanctos esse dicitis = Et eius portæ l. ult. ff. Ne quid in loco Publico, quia muros, et portas frangens, vel transcendens pœna capitis punitur, sed tempore Belli, ut glossant omnes Interpretes Argumento l. 3. §. in Bello 15 ff. de re militari. Unde hæ res sunt nullius, quia sunt juris Divini et Muri dicebantur Diverti propter ceremonias Pontificias Festus verbo sacer.

Sic, et Leges Sanctiones dicuntur, inquantum quicontra legem facit punitur l. Sanctio 41 ff. de pœn: Cic. in Verr: Accus. 4; ubi inquit legem dici sanctionem in ea tantum parte, in qua pœna continetur contra ipsam facientem, Ceteræ enim legis partes, ut Proemium, et Epilogus, non dicuntur Sanctio, sed Lex.

§. Singulorum.

De Rebus, quarum Dominium nullius est explicatis, Jure progreditur Imperator de rebus, quarum Dominium est singulorum sive privatorum agere, deque modis ipsas acquirendi tam naturalibus, quam Civilibus, quem tractatum continuat usque ad Tit: de obligationibus lib. 3. Et quia difficilis, ac diffusa est Materies toto in Jure, ideo videbimus prius de Dominio, inde de eiusdem Dominii acquisitionibus.

Quo ad Dominium, quia est, Jus quoddam rei, et non personæ, est notandum, Res quadrifariam spectari posse 1º Usu, 2º Possessione, 3º Jure in re, et 4º Dominio.

Usu res habetur (qui est illorum minimus) quoties non ut Domini, sed Usuarii rei alicuius sumus, ut in commodato precario.

Possessione (quæ habet plus iuris Usu, et pro Usu late accepto interdum accipitur) res retinetur, quando continuato tempore possidetur. Unde est Usucapio, et ideo possessio fuit definita ab Ælio Gallo apud Festum in verbo possessio = Usus quidam Agri, vel ædificii = quam approbat Cujacius lib. 9 observa:

no:

rium Cap: 33 . et de qua nos infra ad Tit: de usucapionibus.

Iure in re, res verè non apprehenditur, sed allegata nobis venñet, cujus multæ sunt species, et 1a servitus prædiorum, 2a usufructus, usus, Habitatio, et annui redditus, Emphiteusis nomine, census Bullales, superficies, Feudum. 3a Pignus, et Hipoteca.

Dominio tandem res possidetur, si liberi ejus Domini simus, ac nostrum erit, si illas vendere, alienare, aut donare velimus. Unde

De Dominio tria sunt notanda Nomen, Definitio, Divisio.

Nomen suum traxit Dominium à Domino, qui est enim Dominus Dominium habet. Et adhuc dicitur mancipium, Propietas, Nam Antiquiores Romani mancipii verbo utuntur, et non dominii, Varro lib 4 de lingua latina, et hic Mancipi, et non Mancipi res, significat res esse, vel non esse sub nostro Dominio: Et mancipatio est Civilis translatio Dominii. Propietas etiam nomine idem multoties venit, ac Dominium l. si Procurator 13 l. 36 ff de acquir rer. Domin. Aliquoties vero pars Dominii, et opponitur usu fructui, ut dicitur propietarius nudus, idest sine usu fructu l. Fructus 3 ff de rei Vindic. Postremo vocant Antiquiores illi etiam Auctoritatis verbo pro Dominio ut in 12 Tabulis – quia subreptum erit ejus rei eterna Auctoritas esto, idest Dominium = Sed ex omnibus usitatius est Dominii nomen, ut pote proveniens à Domino, qui etiam multis nominibus dicitur, ut Pater familias, Mater familias, Auctor, et Heres, qui veteri lingua idem valebant ac Dominus l. His verbis 48. ff de Hered Inst

Definitio Dominii vera, ac ejusdem propria hæc est = Ius in re corporali libere utendi, et alienandi, et vindicandi = Quoniam Dominus rem suam et alienat, si in suis manibus est, et vindicat si in alienis manibus videt, quam potestatem non habent nec Fructuarius, nec Colonus, nec Creditor

Pi-

Pignorantius, nec Vassallus, nec Bonæfidei possessor, nec Solus Dominus.

Divisio Dominii à non nullis multifaria affertur, sed vulgo dividunt Dominium in Directum, et Utile. Directum (quod alio nomine proprietatem vocant) est sola proprietas sine usu Fructu retentio, Utile, est Fructuum tantum dominium, cuiusque possessor dicitur Dominus Utilis.

Quid, et quotuplex sit Dominium diximus, nunc quibus modis nobis acquiratur dicemus: Et Hi modi 1° vel sunt Jure Gentium, vel Civili, idest res acquirimus Jure Gentium, vel Jure Civili quæ adipiscimur Jure gentium, multis modis acquirere possumus, quos nos verius cum Justiniano hoc in Titulo iuxta divisionem §. 12 assignamus, quorum 1.us est occupatio, seu Captura animalium, 2.us spolia Hostium, 3.us Inventa in littore, 4.us Fetura Animalium, 5.us Alluvio, 6.us Insula, 7.us species, 8.us confusio, 9.us superficies, 10 Possessio Bonæfidei, 11.us Thesaurus, 12.us Traditio.

Jure Civili acquirimus res Singulares 5 modis Usucapione, Longi temporis possessione, sive Præscriptione, Donatione, Legato, et Fidei commisso. Isti tamen modi revera sunt tres, Usucapio, Donatio, et Legatum, Res verò Universales adipiscimur 4 modis additione Hæreditatis, Acquisitione Bonorum possessionis, Adrogatione et additione Bonorum servandorum libertatum causa.

Quibus expositis congruo ordine incipit Imperator Naturales acquisitionis modos exponere, ut potè digniores, quia cum ipso Homine natos, et Antiquiores Civilibus, ita hic.

§. Feræ.

Primus Naturalis acquirendi modus est occupatio, pro qua datur regula, quod quidquid nullius est, occupanti primo conceditur, ut sunt Animalia, Agri, Gemmæ, Lapilli &c. L. quod enim 3 ff de acquir. rer. dom. cuius regula ea est ratio, qua quod natura comune dedit, id industriæ est

præ:

premeua. Hic vero non comprehenduntur Hereditas Iacens, Res sacræ, Religiosæ, Vniversitatis, quia dominium Horum vel est Dei, vel Hominum de Vniversitate, vel ipsius Hereditatis, sicque nullius sunt, quatenus nemo privatorum Dominium in illas habet.

Feræ igitur et Volucres quandiu in libertate sunt Primi occupantis fiunt, qd non valet in piscibus stagno, vel Flumini Privato residenti: bus, quia sunt Domini stagni, et Fluminis, et Ideo illos non nominat Imperator l. In: juriarum 13 in fin: ff de Injur:

Et adeo Animalia Fera capientis fiunt, ut si merint capta in alieno fundo, etiam invito Domino Aucupantis sunt, et non Do: mini fundi Dicta l. Injuriarum, quamvis Dominus predii habeat contra hunc injuria: rum Actionem, vel legis Aquiliæ l. quemadmodum 29 ff ad legem Aquil quia potest Dominus prohibere, ne quis suum ingrediatur Fundum l. Divus 16 ff de servit Rustic prædior.

Capti vero feræ tandiu sunt occupantis usq: dum se in naturalem libertatem non receperit, si itaq. ab oculis eius, et custodia co: hercentur, in primevam se reddunt libertatem. contra inde si custodiam, aut persecutionem non effugerint l. Pomponius 44 ff de acquir: rer: Domin:

§. Illud Quesitum est.

Movet hic dubium Imperator, an si ita sit vulnerata Fera, ut eam capi possis, si illam non capias, sed alter an capientis, vel tua sit?

Etalii cum Trebatio docuere illam esse vulne: rantis, quia vulnus est captionis causa. Alii vero capientis Texte Catone l. Naturalem 5 §. Illud 1 ff h. t., quia multa accidere solent, quæ vulnerantem impediunt, ut capiat Bestiam. ed decidit cum hac postrema Imperator esse nimirum vulneratam

Fe:

Feras capientis. Verum nostris moribus Trebatii opinio est recepta: Eodem modo Fera in [illegible] unius illaqueata est Domini laquei, non jam capientis, qua sub custodia illius est, ut diximus.

§. Apium quoque.

Apes Ferae Naturae esse docet hic Imperator, et Ulpianus in l. Apes 26 ff de Furtis, Ideo sunt Primi Capientis, et Favi in arbore alicuius facti sunt occupantis, et non Domini Arboris, obdicta ratione.

Examen vero Apium desinit esse Domini si se in Naturalem libertatem donavit, et a Domini conspectu sine acquisitionis spe evolaverit, quia si evolat et revolat secundum consuetudinem manet prisini Domini l. Possideri 3. § Item Feras 14. ff de acquir: possess.

§. Pavonum.

Pavones, et Columbae ferae Naturae adhuc dicuntur hic et l. Si Pavonem 37 ff de Furtis, sed non nullae earum sunt Ferae, Aliae cicures ut ait Varro lib. 3. de re Rustica cap. 7. de Columbis; Ideo non statim hac effugiunt haec animalia nostra esse desinunt, sed tunc amittimus, quando nec revertuntur, nec animum revertendi habeant, idest si redire soleant, et non redierint l. Naturalem 5 § Pavonum 5 ff de acquir. rer. domin. Idem docet Imperator de Cervis; Dantur enim ita mansueti, ut ire in silvam, et redire soleant, ut canit Virgilius lib. 7. Aeneidos de Cervo Ascanii

. . . . rursumq: ad limina notas.
Ipse domum seras, quamvis se nocte ferebat.

§. Gallinarum.

Cicurum, et Mansuetorum Animalium ea est regula, quod etiamsi effugerint Domini sunt, ut sunt Gallinae, Anseres, Pecudes, Canes, Boves ac quae haec non sunt Ferae Naturae, idest nullius, et sic occupanti non conceduntur.

Immo contra haec retinentem animo lucrandi datur

actio

actio furti, furtum enim est = Contrectatio rei alienæ lucri causa = §. 1 infra de oblig: quæ ex delicto nascuntur. Nec obstat, quod sint res minimi valoris, et sicuti pro ipsis non datur actio de dolo l. si quis 9 §. ult. ff de dolo malo, ita nec actio furti, quia ubi est furtum, est furti actio, quæ est ordinaria, et ipso iure competit, non sic vero actio de dolo quæ est extraordinaria, et non facile conceditur l. sed 4 ff de regul: in integr: Unde enim pro ovo Anseris ec. actio furti competit l. si pavonem 37 ff de furti.

§. Item ea, quæ ex Hostibus.

Secundus acquisitionis modus spolia Hostium, narrantur l. 5 §. ult. ff de acquir. rer: domin: et hinc enim quidquid capiunt milites in Bello iusto, militum est, et hoc ex ipso iure gentium habuere, ut ipsi prædæ alacriores in pugnando reddantur.

Verum non omnes res sunt capientium; Nam sunt res soli, ut Arces, oppida ec. hæ publicantur, idest fiunt Principis, Reipublicæ l. 20 captivus 20 §. 1 ff de capti. et post limini reversis, si vero res mobiles, et hæ vulgares militi conceduntur, si preciosæ, et magnæ Ducis sunt, nisi tota præda à duce militi fuerat donata l. si quis pro redemptione 36 C. de donat Ut mos etiam Romanorum fuisse liv.o. Homines vero in Bello capti evadunt servi, nisi totum Regnum capiatur, quia illius cives vassalli remanent Bartolus in l. Hostes ff de capt. et post. limin: reversis

§. Item Lapilli.

Tertius modus inventio rerum in litoralibus l. ult. lapilli, ff de rer: div: gemmæ enim, et Margaritæ in litore maris inventæ, et natæ sunt capientis, quia hæ sunt nullius, non sic in litore Publico, quia sunt ipsæ primi Domini, et non inventoris, immo per præconium sunt reddendæ, alioqui furtum committitur l. falsus §. qui alienum ff de furtis, et ut voluit versus lex = quæ non posuisti, ne tollas = l. 2 ff de Leg.

§. Item

§. Item ea.

Quartus modus, Foetura animalium, pro qua quidquid nascitur ex nostris animalibus, Nostrum est, quia foetus est pars ventris, et portio viscerum Argumento l. partus 7. C. de rei vindic: sic V.G. Equulus ex Equa mea, quam Equus tuus pregnantem fecit, meus est non tuus, finis 5 §. idem scribit, ff de rei vindic.

§. Praeterea.

Quintus Modus alluvio, de qua breviter hic tria exponuntur ex l. Adeo §. 1 et 2. ff h. T. et l. Ergo 30 § Alluvio 3 ff eod. Jus ipsum, Definitio, et Discrimen inter alluvionem et Impetum Fluminis.

Jus. quia quidquid per alluvionem flumen Agro meo adjecit, id meum est, et quidquid detraxit, amisi.

Definitio: Nam alluvio est latens incrementum, idest ut Definit Cassius = quidquid Aqua lambendo abstulerit, id possessor amittit, et alteri accrescit = Verum non semper huic alluvioni datur locus, et 1º si Agri certis fuerint definiti Agri l. in Agris 16 ff de acquir. rer. Domin. 2º in lacubus, et stagnis, que terminos suos retinent, ut ait Callistratus in l. lacus 12 ff eod.

Discrimen inter alluvionem et Impetum est, quod quidquid meo accrescit, vel a meo amittitur predio per alluvionem tacite, vel acquiritur vel Aufertur; Per vim vero, seu Impetum Fluminis semper prioris Domini est, nisi tanto tempore terra avulsa in alieno fuerit predio, ut ibi Arbores fuerint natae et radices cohaeserint, nunc enim partes illius Fundi dicuntur in hoc, et dicta l. Adeo

§. Insula, et Sequenti.

Sextus modus Insula, quae est distinguenda aut nata in Mari, aut in Flumine. In mari orta, quod raro accidit propter altitu-

di:

rimo mare, nisi solo terremotu eveniat ut scribit Plinius lib. 2. cap. 8. nullius est, sicut et ipsum mare, ac litus, proinde cedit occupanti q. Insula 56 ff. h. T. l. 1 §. si Insula 6. ff. de Flumin.

Nata in flumine, et eius omnis est distinguendus, quia triplici accidere solet 1º cum flumen paulatim colluendo locum eminentem fecerit intra alveum, 2º cum flumen cursum suum teneat, sed paulatim diviso agrum alicuius circumfluat, atque inde ex eo insulam faciat. 3º si alveo naturali derelicto flumen alia parte fluat, et terram partem circumfluere coepit.

Insula ergo in medio fluminis orta eius est, cuius ager est flumini proximior, et si aeque distat omnibus convicinis praedis communis ut l. Adeo 7 § Insula 3 ff. h. T. ea ratione, quod insula illa videtur de terra a terra proximiori, propterea proximiori conceditur, et ab agris utrisque, si equaliter utrique sit proxima, sed iuxta latitudinem cuiusque agri dimetienda, quantum idest cuiusque fundus, et ripa extenditur, ut optime novunt Bucuss in lib. de fluvialibus insulis, et Magnus, in 4 miscell. cap. 2. Et hoc ius si flumen sit publicum; nam propter vicinorum possessorum incommoda ad eos pertinere dicitur.

Agrum vero quem ad modum insulae flumen circumfluendo fecit, eius esse dixit Imperator, cuius prius erat dicta l. 1 §. item si amnis ff. de Flumin. quia agri facies non est immutata.

Si vero flumen alveo pristino relicto novum sumit, et ibi insulam fecerit. Tunc insula eodem est metienda iure, ut diximus, id est eorum quorum agri sunt proximiores, ita hic in §. quod si naturalis, ac alveus pristinus est etiam proximior concedendus, quia videtur quasi pars proxima agri. Novus vero est eius de iure, ac flumen, quod sit iuris publici, et gentium, alveus est eiusdem iuris, ita hic.

Quod si post aliquod tempus hunc novum alveum reliquerit flumen, et veterem reassumat, tunc iuris rigore non redit ad pri=

sti

sinnum dominum, sed vicinorum est l. si ager 23. ff quib. mod. usufruct. amitt. (et) Equitate tamen suo conceditur domino l. Adeo §. Insulas ff de acquir. rer. domin.

Tandem si flumen non circumfluat, sed inundet agrum alicujus, Ager ille domini est, ea ratione, quia inundatus ager Agri speciem, et faciem non mutat, ita hic in §. Alia sane causa l. hoc amplius q. §. Alphenus 1. ff de damno infecto.

§. Cum ex Aliena, et §. Sequenti.

Septimus modus confectio, quae accidit cum ex aliena Materia confertur novae species, quae diligenter exponitur in l. Labeo 7. §. cum quis 7, et l. 24 25, et 26 ff h. t. et hic ubi sex ponuntur exempla, Vuae, vinum, Aurum, Vinum, Mel, Medicamenta, Lana, Tabulae.

Non levis erat inter antiquos Juris consultos controversia pro hac determinanda quaestione, cujus idest erat nova illa species domini ne Materiae, an Artificis: ut si ex auro Petri fuerit à Paulo conflata statua, an Paulus Artifex illam acquirebat, an vero Petrus auri dominus statuae adhuc remanebat dominus.

Proculiani Formam, Sabiniani Materiam referebant: Erant duae celebriores in Jure sectae, una Sabinianorum, quae et Cassiani interdum dicuntur, eorum Princeps erat Alterius Cassio, cui successit Sabinus, et huic Cassius Longinus. Altera Proculianorum, quae et Proculei dicuntur a Proculo Juris consulto, eorum Princeps fuit Antistius Labeo l. 2. §. post hunc verbo Hi duo ff de orig. Jur.

In hac igitur quaestione Sabiniani dominum Materiae putabant esse dominum speciei, quia nulla species sine Materia contingit, porro contra Proculiani Artificem effici dominum Materiae docebant, quia quod factum est ante nullius fuerat, ita Cassius in l. Adeo 7. §. cum quis 7 ff h. t.

Verum Justiniano placuit cum ceteris Juris consultis Cajo, Paulo, et Ulpiano mediam inhire viam, per quam interdum Materiae ter

verdis Forma preferatur: quoties enim dividi potest Materia à Forma, ad pristinamque nimirum reduci queat Materiam, ut statua v.g. in aurum, tunc Dominus Materiæ sit Dominus Formæ. Si vero reduci non potest ut Vinum in uvas, Dominus Formæ sit Dominus Materiæ, ea ratione, quod priore casu dominatur Materia, posteriore verò Forma. Itaq: Pars potior, seu Dominans trahat ad se minorem. q. quæsitum 78 & illud de 4 ff. de legatis 2°. ...

Et hoc si Artifex omnimode ex aliena Materia novam confecerit speciem, namque si partim ex sua, partim ex aliena, eo tunc sine dubio est eius, qui fecit, quia duo præstitit, et Formam, et Partem Materiæ, ut bene advertit Imperator hic in §. quod si Partim.

Præterea vero procedunt in casu Bonæfidei, in quo Dominus remanens tenetur alteri vel Materiam, vel Formæ Artificium solvere. l. demonstr. si quis, ... ff. ad exhiben.

§. Si Tamen.

Simile primo quæsito aliud accedit ab Imperatore hic explanandum. Si nimirum Aurum Alienum, vel Purpura fuerit alienæ Vesti intexta, an Purpura cedat Vesti? Quæ propie accessio dicitur. Pro qua solvenda difficultate

Firma est ponenda regula, quod species confectæ res addita, sive sit pretiosior, sive vilior ipsius speciei, semper cedit ei, cui adjungitur, ut pars, eg. ut ... , ut statuæ Pes, Navi Tabula &c. q. sed si ex meis ff. de acquir. rer Domin. Unde Purpura alienæ vesti addita, vesti cedit, etiamsi ipsa sit pretiosior veste, q. quod quædam 7 infra ff de rei vindic. Non enim hic spectatur pretium, sed cui accedit, datur tamen contra hunc intexentem alio Jure et conditio l. Mala 4 C. de condit. ex lege, et sine causa

Pro qua sciendum Dominum rei Furatæ posse eam vel vindicare, si extat, condicere verò, si non extat: Vindicat, si extat, et illam demonstrans, dicens v.g. Fundum tusculanum meum esse ajo §. 1. infra de action. Condicit si est extincta (ex:

tunc artis ejus demonstrari, inde vindicari non possunt) rem Furatam non demonstrando, sed illa à Fure petendo l. si Pignore 22 § si Praedio 1. ff de Pignorat: actione.

Inde Aurum alienum vesti additum à Domino vindicatur, si est Praesens, exemptum verò condicitur non solum à Fure, sed etiam à quibuscumque possessoribus, ita hic in praesenti §. cui obstat lex ultima ff usufructus quemadmodum petatur, ubi dicitur neminem posse rem suam condicere nisi à Fure; verum dicendum à Fure solo posse condici condictione furtiva, a tertiis possessoribus condictione sine causa, ut loquitur dicta l. et l. mala 3. C. de condict: ex lege, et sine causa.

§. Si Duorum, et tres §§. Sequentes.

Octavus Modus confusio, pro quo notandum tria dari corporum Genera: sejuncta alia, Continua altera, et Composita tertia.

Sejuncta sunt, quae facile disjungi possunt, ut Acervus frumenti, Grex, Legio &c: Continua sunt ea, quorum partes dividi nequeunt, ut Populus, scyphus, &c. Composita sunt, quorum conjunctione corpore destructo disjunguntur ac dividuntur, ut Navis, Domus, Armarium, &c l. in rem 23 §. Tum quaecunque 5. ff de rei vindic:

Igitur si acciderit Materiarum confusio, quae corpus constant continuum, ut Mustum ex vino et Melle conflatum, vel statua ex auro, et aere composita, et tunc aut voluntate Dominorum fuere commixtae, aut casu Fortuito, semper compositum commune remanet l. Adeo 7. § voluntas 8 l. fabius 12 § 1. ff de acquir: rer: domin. Hujus ratio est, quod cum utrique adsit Materia, non est aequum, ut unius sit corpus ex duabus Materiis factum.

Corpus verò confectum ex Materiis facius diversis, quod sejunctum dicatur non est eodem Jure menendum, sed hac regula distinguendum, aut mixtae fuerint partes voluntate Dominorum, et fit comune, aut casu, et quisque suam accipiet speciem l. Idem Pomponius 5. ff de rei vindic: quae singulorum res suam retinent Formam

rum, proinde à Dominis agnosci, iisq: reddi possunt, ita hic in §. qd si frumentum, ubi exemplo gregis confirmatur data doctrina, quia statuitur duorum pecora commissa non fieri communia, sed cuiq: Domino sua tradi corpora, quae facile internosci possunt; quia durant in propria substantia l. 5. l. interdum 23. §. idem 5. ff de rei vindic. In frumentorum tandem commixtione, quoties divisio est facienda, quia V.S. voluntate Domini conjuncta non fuere, alia est habenda regula; In illis enim Domino restituendis non solum quantitas, sed etiam Bonitas est consideranda, ne injuria fiat ei, cujus frumentum est meum. Itaq: non tantum mensura, sed etiam Bonitas extimabitur Boni viri Arbitratu, idest Judicis, ita hic in §. sed nec magis et l. quoquidem 4. ff de rei vindic.

§ Cum in suo Solo.

Nonus Modus superficiei, per quem Dominus soli fit Dominus edificii ut hic in l. Adeo 7 §. cum in suo ff h.T. In hujus verò naturali acquisitionis modo ea notanda est regula Naturalis, qd major cedit minori accessio Principali, sicq: Edificium solo, quia civilis ratio, naturam confirmat l. Jus civile ff de Just: et Jur: Ideo statuitur Principale occupare accessorium, cujus accessionis quinque hic ponuntur exempla, Edificium, Planta, frumentum, Scriptura, et Pictura.

Qui igitur in suo Privato solo (non iam in comuni et Publico, quia solum cedit edificio l. in tantum 6. ff de rer: divis:) ex aliena materia edificat, edificium est Domini soli, non iam materiae, quamvis Dominus materiae non sit. qd dissonum videtur, esse domus Dominum, et non Materiae, sed sciendum in Jure tantum divisi à Partibus. Et quidem totum edificium soli, sed non materia, quae est ejus pars l. Rerum 30. ff de usurpat. Ideo datur Domino materiae non iam actio ad vindicandum, et ad exibendum, quia ita Publicus Urbis aspectus deformatur, sed actio de Tigno juncto, qua actione petit Dominus materiae duplum, duplicatum idest valorem omnium cementorum ex l. 12 Tab. quia et Datur Domino Tignum, qd fuit sublatum, ejusq qd interesse compensetur, qd duplo taxari solet l. Tinus 43, et l. sequenti ff de action empti

Sic

Hoc nomine vocabulo, quæ ad ædificiarum vineas pertinent, continentur, ut ad ædes, Trabes, saxa, lateres, cementa &c. Ad vineas Perticæ, Pedamenta & Tigni 62. ff de verb. signif. L. Tigni 1 ff ad exhibendum.

Et si Dominus Tigni non fuerit duplum consequutus, diruto ædificio, sua vindicabit cæmenta L. Pretor ait § Hoc interdictum ff de operis novi nunciatione, quod etiam de Bonæfidei ædificatore procedere potest, non solum Malæfidei, quia res illa dicitur Furtiva, et adhuc si duplum fuerit consequutus, semper rem suam vindicabit Dominus L. ult. ff de Tigno iuncto.

§ Ex Diverso.

Contra ex dictis sequitur, quod ædificans ex propria Materia in alieno solo ædificatum amittit, utpote solo cessum; cum hoc tamen, quod bona fide ædificaverit, idest putans proprium solum, tunc consequetur à Domino soli omnes expensas, etiam utiles, sicut et quilibet Bonæfidei possessor L. Paulus ff de Dolo Malo, et metus exceptiones, et contra Dominum soli, si illas deneget, datur exceptio Doli, quæ consistit in retentione Domus, usque dum solvatur pretium, quia nemo debet locupletari cum aliena Iactura L. Paulus 14. ff de Doli Mali et metus exceptione.

Si tamen fuerit Malæfidei ædificator, tunc repetere illam non potest materiam, quia videtur illam donasse, ita hic in Textu, et L. qui alienum 14 ff de Donat: nisi probet se non ædificasse animo donandi; quia tunc remanet materiæ Dominus, et diruta Domo eam vindicat L. Inferiorem a C. de rei vindic.

Sed hodie de æquitate dantur etiam omnes necessariæ, et utiles expensæ L. Paulus ff de Doli et Metus Mali exceptione.

§ Si Titius.

Aliud exemplum est Planta si Titius nimirum propriam arborem in solo Mevii posuerit, Mevii est Arbor, et non Titii, et contra si in solo suo Titius Arborem plantaverit Mevii, est Titii, et non Mevii, ita hic, et dicta L. Adeo 7 §

Sit

ult: l. Arbor 19 ff commun: divid. duplici ex causa 1° quia accessorium cedit principali, et solo Arbor, 2° quia ubi figit radices Arbor, ibi dominium est eius, nam radices sunt vis coalitionis, et arborum vita in radicibus consistit l. 3 § 1. et 2. ff arbor. furtim caesarum

Quanta est radicum vis, ut si arbor Titii in suo solo plantata, et inde in convicini agro radices transtulerit, et egerit, convicini est, et non Titii; et propterea huius arboris commutatur, ut loquitur hic Imperator verbo Adeo autem.

Sed huic sententiae obstant l. si plures 6. in fin: ff arbor. furt. caesar. l. ult: ff quod vim aut clam, l. hoc amplius 9. § Alphenus 2 ff de damno infecto, ubi dicitur eius agri esse Arborem in quo suam primam habuit originem, et non illius in cuius solo radices suas propagaverit arbor, quam antinomiam inexplicabilem putat Ottomannus hic.

[illegible] arboris Domino duo spectandum, et ipse truncus cum Ramis, et corpus cum radicibus, unde in cuius fundo est corpus Arboris, vivus ac eius est, licet inde radices porrexerit in alieno, vel ramos, quasi vere alter à terra, illius, in qua corpus ipsum situm est, et dantur vicino, si ei radices, vel Rami noceant, diversae actiones, ut loquuntur dictae l. 6. 9. et ult. Hic vero, et dicta l. Adeo 7. § ult: et l. sequenti ita sunt intelligendae, ut etiam corpus, et radices in alieno solo inclinaverit arbor, siquidem eius Dominium transfertur, et Pristino Domino remanet utilis actio. l. si frumentum ff de rei vindic:

Quo posita constitutione arbor nata prope confines (olim ex l. 12. Tab relinquebantur inter vicinos fundos 5 pedes, qui confines dicebantur) si radices in affini fundo egerit, et partim quoque ipsa inclinaverit, est communis pro diviso l. Arbor 19 ff commun: divid. eodem modo si nata fuisset in confinio, idest in illorum 5. pedum spatio

§ quo

§ Qua Ratione.

Tertium exemplum est Frumentum, seu Sata l. qua ratione 9 ff h. t. Frumenta enim in alieno solo sata solo cedunt, et non serenti ob dictas rationes, et quia in percipiendis frugibus ius corporis, ex quo percipiuntur, et non ius seminis, ex quo oriuntur inspicitur. Datur tamen ei, qui alienum Fundum conseverit Bona fide Impensarum repetitio, idest Actio utilis, et si illas noluerit solvere fundi Dominus, doli mali exceptio, ut supra explicavimus, nam si mala fide severit impensas amittit, et sibi imputet l. sumptus 45, et l. sin autem 24. §. in rem ff de rei vindic. Consulitur tamen de equitate malafidei seminatori officio Iudicis implorato, aut fructus auferre, aut sumptus sibi refundere à Domino soli dicta l. sin autem §. in rem l. Iulianus 14 ff de rei vindic:

§ Litterae Quoque.

Quartum exemplum est Carta; quia etiam si sint Aureae litterae, scriptura cedit cartis ob dictas rationes l. in rem 23. §. sed et id 3 ff de rei vindic: cum hoc quod Domino scripturae datur repetitio valoris eiusdem Nostris vero moribus absolute Carta cedit scripturae soluto pretio cartae Doctores hic.

§ Si Quis In Aliena Tabula.

Quintum exemplum est pictura, de qua dicta l. qua ratione 9 § sed non uti 2. ff h. t. Erat controversia inter veteres Iuris consultos, quam indicat Paulus in l. in rem 23. §. sed et id 3. ff de rei vindic: An is, qui pinxit in aliena Tabula fiat Dominus Tabulae, ut fortasse sentiebat Paulus in cit. §. sed et id An vero Dominus Tabulae evadat Dominus Picturae ut volebat Caius in dicta l. qua ratione 9 §. sed non uti 2.

Pro qua dirimenda statuit Imperator Tabulam

ce:

cedere Picturae, quia aut, ridiculum est rem pretiosissimam servire rei vili, ut est Tabula, et firmat Paulus § Iustissime. 44 ff de aedil. edict. Datur inde Pictori in Dominum Tabulae retineat Picturam rei vindicatio; Tabulae Domino si pictor non solvat pretium Tabulae Actio utrius, quia hic verus Dominus est Pictor, et sic datur ei rei vindicatio

Huius sententiae, pro fundamento, est Pictura dat novam formam Tabulae, sicque non est accessoria sed Principale; unde quod diximus de Purpura, Auro, et Argento vesti connexis, quae vesti cedere, non currit hic, quia illa ornant et non immutant; Pictura vero immutat, et innovat Tabulam.

§. Si quis à non Domino.

Decimus modus Possessio Bonae fidei. Pro quo sciendum possessorem Bonae fidei dici eum, qui rem alienam retinet, putans esse suam, vel illam emit à non Domino, existimans illum esse Dominum, qui dicitur possessor cum Titulo, qui emptionis habet Titulum. Inde Malae fidei possessor est ille, qui rem alienam possidet, sciens esse alienam. Rursus utrosque Dominus veri, comparentibus ad rei restitutionem teneri, non vero ad fructus omnes, nisi sit Malae fidei possessor, qui omnes tenetur ut rem restituere fructus § Fundum C. de rei vindic. Nam Bonae fidei possessorem iuxta fructuum diversitatem obligant Iura. Unde in multiplici specie sunt fructus Alii sunt Naturales, Alii industriales, alii denique Iuris, quos vulgus vocat Industrialissimos

Naturales sunt, qui sua pte natura, sine hominum cultura, et labore nascuntur, ut Nuces, Poma, Pira &c.

Industriales sunt, qui Hominum industria, et diligentia proveniunt, ut Vinum, Frumentum, Oleum.

Iuris denique aut Industrialissimi sunt, qui sine hominum diligentia nobis donantur, et à nobis acquiruntur, ut Mercedes, vecturae, operae, usurae &c. § Usurae 34. ff de usur:

Rursus novam recipiunt divisionem praedicti fructus

ens, quorundam enim priores sunt fundi, et sperantur a Domino, ut vendemiae, messes venturae. Aliorum pendentes, qui adhuc in arbore non collecti servantur l. fructus pendentes ff de rei vindic: Aliorum percepti iam separati a suis fructibus, sed adhuc humi inherentes l. si eius qui ff de rei vindic. Aliorum percipiendi, et illos percipere poterat, et non percepit possessor sua culpa l. quidquid. C arbitrium Tutelae, Aliorum consumpti a Domino, idest iam destructi et venditi l. quesitum infra ff de acquirit. rer. Domin: Non nullorum tandem extantes a Domino suis in horreis servati l. certum C. de rei vindic.

Igitur Bonae fidei possessor omnes fructus perceptos, et consumptos suos facit, nec tenetur restituere Domino, ea naturali ratione, quod Bona fide fundum illum possidebat, et sibi, non aliis propriis labor ac industria proficere debueret l. in fructus 4 ff de usu fructu.

Ideo illos tenetur restituere, quos percepit a die litis contestatae, in qua rei in mala fide posuit l. item veniunt §. certum ff de petit. hered: et omnes extantes, idest pendentes, qui sunt Domini fundi l. quod in certum 34. ff de Legat primo. Rursus fructus Naturales etiam consumptos tenetur Domino restituere, quia illi non sunt nulla possessoris industria ac diligentia, inde vero Domino nati fuere l. qui scit 25. l. fructus 45. ff de usur:

Malaefidei vero possessor omnes cum rei restituet fructus iam consumptos, quod perceptibiles l. sifundum C de rei vindic.

§. Is vero.

Quia Usufructuarius non dissimilis est Bonaefidei Possessori. Ideo hic Imperator de Fructuario aliquid dicit illos q. docet fructus omnes perceptos suos facere, pendentes vero ad Heredes non transmittere, sed ad Dominum fundi l. fructus 4. ff de rei vindic: q. In singulos & ff de annuis Legatis, et si Maritus sit Fructuarius Dotis, qui tunc ad suos Heredes transmittit fructus pro temporis mensura, qua vixit, et onera Matrimonii sustinuit l. Pro oneribus eo C de Iur

Jur. Gor. ꝛ De divisione 5. et l. fructus 7 ff solut. matrim.

Idem dicitur de Colono qui omnes fructus suos facit, cum hac tamen differentia, quod ipse ad heredes transfert, fructuarius autem non l. vias veritatis 10 C. locati. Colonus ille est qui rusticum predium conducit, et si fructus partes cum Domino dividit dicitur Colonus Proprietarius, si pensionem solvit, dicitur nummarius. vide Gloss. hic verbo de Colono.

§. In Pecudum.

Hactenus ostensum est ad Bonae fidei possessorem, et fructuarium fructus pertinere, nunc res, quae sint fructui annumerandae, dicimus. Et in presenti § qui est ex l. in Pecudum 28 ff de usur. statuitur Animalium foetus esse in fructu, non vero ancillarum quae fuit controversia inter Brutum, et Manlium, ac Scevolam, nam Manlius et Scevola docebant esse in fructu, Brutus negabat teste Cic. lib. 1 de finibus, et Ulp. in l. vetus 68 ff de usufructu Bruti sententia obtinuit dicta l. vetus, quia homo fuit in Mundo Rex constitutus, et non servus, ideo absurdum est, ut in fructu numeretur. Rursus ut vult Paulus in l. Ancillarum 27 ff de Petit. Hered. Partum ejus est ut serviant, non ut pariant.

Contrarium tamen videtur dicere l. Respondit 14 ff de usur. ꝛ Faludie 24 § ide 2 ff ad Legem Falcidiam, quae statuunt gravatum Ancille partum ante hereditatem restitutionem retinere, et imputare sibi in quartam, seu in fructus quarte. Verum haec imputat sibi in Falcidiam, sed non tanquam fructus, sed tanquam ex hereditate provenientes, notum est enim quod quidquid heredi provenit ex defuncti hereditate in quartam sibi imputari § quantitas 2. infra de lege Falcidia.

Fructuarius inde sicut omnes percipit fructus rei fructuarie, ac omne commodum, ratio postulat, ut et incommodum sentiat sicque gregis capita deesse supplere aliquibus de mortuis, et Arborum numerum servare reddendo aliquibus

ma-

mentibus § 66. l. arboribus 12. ff. de usufructu, quia illa debet colere, et tanquam Bonus Paterfamilias uti, ita hic.

§ Thesauros.

Undecimus modus Thesaurus, qui ita explicatur in l. nunquam 32. § 1. ff. de acquir. rer. Domin. = Vetus depositio Pecuniae, cujus memoria non extat, adeo ut Dominum non habeat = Inde Naturali, et Gentium iure Inventori acquiritur, sed non sic absolute. Est enim procedendum cum distinctione iuxta diversam Thesauri inventionem factam. Nam vel est inventio Thesauri facta in loco suo, vel in alieno sed Privati, aut in alieno sed Ecclesiae, vel Fisci, seu Principis. Et tunc si in loco suo totus est inventoris, si in alieno partim inventoris, partim Domini, si in fiscali, idest Publico cum Fisco partitur, ut cavit Divus Adrianus iuxta ea, quae refert Historicus Spartianus in vita eiusdem Adriani, ibi = De Thesauris cavit Divus Adrianus, ut si quis in suo reperisset ipse potiretur, si quis in alieno dimidium Domino daret, si in Publico cum Fisco partiretur =

Spartianus autem hic non meminit loci Sacri, et Religiosi, de quo disponit Imperator in hoc textu Thesaurum in Loco religioso inventum, totum esse inventoris, deteriori reputans conditione Ecclesiam, quam Fiscum.

Verum alia est dispositio l. 3. §. ult. ff. de rebus Fisci, ff. illa enim Thesaurus partim datur inventori, partim Fisco, idest Ecclesiae. Et ad hanc antinomiam conciliandam desudant non nulli Doctorum, aliqui inexplicabilem autumantes, et diversa dicunt adesse iura iuxta temporum diversitatem, ut Brocus hic N. 2. Sed non incongrue advertit Gifanius, et nostrum Textum, et Legem illam bene loqui, nostro namque in § loquitur de loco religioso, sed religioso, et mortui sepulturam facto, adeoque de loco privato. Bene inde datur totus Thesaurus inventori, quia est in suo loco repertus. Citata vero Lex 3. agit de loco reli

religioso publico, idest de Ecclesia, sicq. ut pote inventus in loco publico dividitur inter Inventorem, et Ecclesiam. Et hic est verus, et Germanus hujus textus, et § 3. sensus.

Dicta tamen sunt intelligenda de Thesauro casu, et fortuito invento, qui opere Magica inventus, privatur Inventor Thesauro, et pena capitis punitur l. unica C. de Thesauris lib. 10, et hec est praxis Nostri Regni, ut testatur Castillus Decis: 140.

§ Per Traditionem et § Venditae.

Quodcumque modus Traditio, per maxima, et insignis naturalis Juris acquisitio, que ita communiter definitur = Naturalis acquisitio, qua res corporalis à Domino alteri traditur ad Dominium transferendum = Eaq. duplex est vera, et ficta. Vera fit de Manu in Manum aliquid alteri tradendo. Ficta fit simbolo aliquo dato loco rei tradendae, ut clavibus loco Domus, et Fuste loco agri ut olim fiebat l. clavibus 74 ff de contrahen Empt

Traditio autem haec non debet esse [illegible] sine animo Dominium transferendi, sed plena voluntate nimirum Domini formata, que est animo translationis Dominii, Potest enim res tradi sine Dominii concessione, ut Ex commodati, Depositi causa. Ideo ad veram traditionem, que Dominii translationem, et acquisitionem importat, 4 requiruntur, Res corporalis, Causa, seu Titulus, Voluntas, sive consensus, et Dominium in tradente, Itaq. si non sit Dominus, qui tradet Dominium transferre non potest ex regula Juris in l. Nemo plus ff de reg. Juris

Et hoc modo alienantur quecumq. res corporales (Incorporalis enim res veré tradi non potest, sed simbolo traditur, ut explicavimus) cujuscumq. Generis sint, inter quas enumerat Imperator Predia tam Tributaria, quam Stipendiaria, quam ipsa Italica.

Tributaria haec predia, que unde Stipendiaria sunt

dicta

dicta, reddebant pensum illud, quod cives Romani pro sua quaeque Tribu solvebant (inde tributum dictum) quod ad subactas Civitates rejecerunt, idque stipendium vocavere, et praedia illa Tributaria et stipendaria fuere dicta, ut indicat Dio Lib. 52, et Appianus Lib. 2. de Bello Civili apud Broeum hic N. 8. Nam devictis Gentibus Romanus Populus agros illarum, vel publicabat, vel victoribus partiebat, et ipsis in meritum assignabat, vel denique ipsis victis restituebat aliquo imposito onere, quod propriè stipendium dicebatur, et praedia illa stipendaria vocabantur possessiones, ut indicat Jo. Solennis in L. quaesitum 115 ff de verb. signif. et in provincijs dicebantur posita praedia quarum prima fuit Sicilia Gens anno U.C. 538, ardente punico Bello secundo à Marco valerio Levino Consule in provinciam redacta Livius Lib. 24, et Cic. in Verre 7a. ait = Sicilia omnium nationum exterarum Princeps, se ad amicitiam, fidemque Populi Romani applicuit, Prima omnium, id quod ornamentum Imperii est, Provincia est appellata. Prima docuit majores nostros, quam praeclarum esset exteris gentibus Imperare =

Retinebant inde ex stipendarijs Praedijs solam possessionem Quirites, ex Italicis vero verum et effectum Dominium, Inde Dubitari poterat si provinciales illi Agri alienari poterant? Et statuit hic Justinianus sublata Italicorum, ac Provincialium Agrorum distinctione aequè alienari, et tradi posse à Romano Populo.

Inter requisita traditionis diximus debere adesse Titulum, qui est, vel Donatio, vel Venditio, vel Dos, vel Legatum, vel fidei commissum etc. Ideo Imperator hic assignat discrimen inter Titulum Donationis, Dotis, Legati, fidei commissi etc. et Venditionem, Nam in primis statim facta traditione transfertur Dominium, in Venditione vero non transfertur, nisi soluta pretii solutione, vel aliunde fuerit si cautum venditori per fidejussionem, aut Pignus, vel tandem Venditor fidem habuerit Emptori de pretio L. quod vendidi 19 ff de contrahen. Empti quia hoc est mens

con:

contrahentibus ut pro Mercede recipiant pretium; Venditor enim, et necessitate compulsus res suas vendit, et pretium accipit. Et hoc sive a Domino, sive a Procuratore, vero habente sui Principalis verum administrationem fuerit facta traditio, quia transfert Dominium (Procurator 58. ff de Procurat. (communi servus 4 n. ff de acquir possess.

§. Interdum.

Per traditionem studam Dominium non transferri ait Imperator, nunc casum assignat, in quo nuda traditio Dominium affert, si quo fuerit in res commodati titulo tradita, et postea a Domino fuerit eadem, vel vendita, vel donata tunc illa simplex traditio prima cum Mutatione voluntatis sufficit, ut Dominium acquiratur (qua ratione 9 §. interdum, et §. sequenti ff n.)

§. Hoc Amplius.

Reponit inter numerantur res, quae sine traditione, et conventione transferuntur in alienum Dominium, et haec sunt Missilia; Earum quae Populo Romano sui in Triumphis mittebant Imperatores, et Consules, (et hodie Pontifices, et Reges in suis inagurationibus mittunt) et in incertam personam se referebant, primo occupanti Dominium transferre putabant Haec vero, quae mittebantur, inde Missilia dictae, duplicis erant Generis, a Martiale his versibus explicata.

Nunc veniunt subitis lasciva numismata nimbis
Nunc dat spectatas Tessera larga feras.

In primo versu explicantur numismata Gemmis ornata Populis missa (Numismatum 28. ff de usufructu. In secundo Tesserae, quae erant Globuli certis, pecies quibusdam notis inscriptis, et dictis, in quibus frumenta, Mansuetae, Ferae, Aves, Vestes, Aurum, Argentum dabatur ut Erudite explicat Brodeus hic N. a videndus.

§ Pro

§. Pro Derelicto.

Adjicit hic alterum exemplum incertae personae, quod est res, ita ejici, ut pro derelictis habeantur, eo nimirum animo, ut in numero nostrarum rerum non sint, inde incertae personae donantur, Primo idest occupanti, ut tot. tit. ff pro derelicto, quia sicut res acquirimus animo ~~et corpore~~ amittimus l. Privilegia 156 ff de reg. Jur.

Hinc patet res ejectas non esse inventoris, etiam res sunt illae, quas ejiciunt Naufragantes necessitate inducti levandae navis causa, ut Tot. Tit. C. de Naufragiis. Unde eorum manent Domini, et contra occupantem datur Actio furti, si eas non restituat Domino l. Falsus 43 § qui alienum 4 ff de furtis. Vel is qui elapsum, vel ejectum, vel aliud quid alienum reperit, tenetur in itinere libello proponere, nisi velit pro fure haberi.

Licet eorum nomine etiam veniunt res ejectae e domo incendii causa, aut fortuito elapsae, quaecumque tandem animo non alienandi a nobis projiciuntur nostrae remanent l. quaecumque 58 ff de acquir. rer. dom.

Titulus Secundus
De Rebus Corporalibus, et Incorporalibus.

Jam rerum divisionibus succedit alia, quae etiam generalis est corporalium, et Incorporalium sumpta ex Cajo l. 1 § 1 ff de rer. Div. In qua tractat Imperator hic sequitur Philosophos dividentes res in Materiales, et Immateriales.

Et corporales, seu Materiales res sunt illae, quae sensibus corporeis percipi possunt, ut Aristoteles 4 Phisic. ut vestis, Aurum, Argentum &c.

Incorporales, seu Immateriales sunt, quae solo intellectu percipiuntur, et vere Jurisconsultorum voce Jura dicuntur, ut hereditas, usus fru-

cus, usus, obligationes, quoquo modo contractæ, et servitutes, quæ postremæ alio nomine, Iura dicuntur prædiorum l. si quis ut § ultra ff de Pignor.

Ex qualibus Hereditas in rebus Corporalibus consistat, ut Fundo, Vino, Argento etc. Attamen et ipsa Incorporalis dicitur, quia Hereditatis verbo ius Hereditatis intelligitur l. Hereditatis appellatio 119 ff de verb. signif.

Titulus Tertius
De Servitutibus Prædiorum Rusticorum, et Vrbanorum.

Rerum Incorporalium s[...] exemp[...] recutor, inter quæ sunt servitutes, nunc ideo de illis primo agit in Brevi hoc Tit. [...] toto lib. 8. Vnde

Servitutis verbo venit vel Ius in personam quæ dicitur servitus personalis, de qua locuti sumus lib. 2; vel Ius rei, quæ vere est servitus Prædii, et de qua hic tractabimus, ac à Connano definitur lib. 4. Cap. 5 N.3 = Ius prædii, quod ipsi prædio inheret, et ad eius utilitatem pertinet = quod Ius dividitur in rusticum et urbanum, erit idest servitus Rustica, si debeatur villæ, seu Prædio rustico, nam prædium Rusticum latine villa dicitur. Erit vero urbana si Prædio Urbano, idest ad usum Urbanum, seu ad habitationis ædificatum, debeatur l. 1 ff de servit.

Textus. Rusticorum Prædiorum Iura.

Agit hic Tribonianus de Rusticis servitutibus, et post utrianoribus, quæ sunt Iura, quod villæ, et Rustico Prædio inheret, Ius nimirum quod dominandum sequitur, dominantem, et servientem afficit.

Harum servitutum quatuor hic enumerantur species Iter, scilicet, Actus, Via, Aqueductus, quæ quatuor sæpius conjunguntur l. viæ 5 § via 13 ff de servit.

Iter est Ius eundi, ambulandi pedibus, vel Equo

l. in

l. inter 12 ff de servit Pred Rustic sella gestatoria, aut lectica, quod est genus ambulare, Ambulando enim fit pedibus. Gestando vero sella, ut advertit Broeus lit. N 3.

Actus est Jus agendi Jumentum, vel vehiculum, et teste Plinio Lib. 18 Cap. 3 est locus in quem Boves aguntur, et unico impetu arantur, et per illum etiam pecora minantur.

Unde qui actum habet, habet et iter, non expresse ut illud vindicari possit, sed per consequentiam, quia cui plus licet, debet et minus licere, l. non debet ac ff de reg. Juris, l. 1. ff de servit Rustic Pred.

Via a Vehendo dicta, ut vult Varro lib. 4. de lingua latina est Jus eundi, et agendi per alienum fundum. Hinc qui illam habet potest et vehiculum ducere, et Actum agere. l. 1 ff cit. Tit.

Et quamvis ad Actus definitionem nihil videatur addere Imperator in definitione viae, ut idem existimatur Actus et via, Attamen via est Jus longe latius actu. Nam qui viam habet potest utrumque idest iter et actum, vel conjunctim, vel separatim vindicare, ut potest expresse in via concessa l. 1 ff quemadmodo servit amittitur. Actum vero possidens non nisi tacite Iter habet, ut diximus, et illud vindicare non potest. Rursus quod viam habenti longe majus spatium competit illius qui Actum habet, et latitudo viae est definita à Lege 12 Tabularum 8 pedum in directo 16 in Anfractum, seu flexum l. Viae latitudo 8. l. certo 13 § Si totus 2. ff de servit Rustic Pred. Actus vero spatium est arbitrarium ab arbitris desuper definiendum.

Tandem qui viam habet potest lignum, lapidem trahere l. qui sella 7 ff eod cum periculo et damno ipsius servientis Predii, cui asta non habuerit, si scilicet via astae altitudinem, et latitudinem non haveat. Unde si quis, Astam ... onerata per alienum fundum vehit, quibus finales Arbores (ita vocantur arbores in viae limitibus positae) laedit, tunc asta exigitur, ut dejiciatur, cujus culpa evenerit Damnum, Nam si erecta Asta ramos tangat et finales Arbores ledat, earum fructus diminuendo tunc

tunc Domino fundi servientis imputabitur, qui extra terminum viæ parum arbores non plantavit. Contra vero si aqua illas non attingat, ut Erudite advertit Broeus nu. Jig [illegible] non nullorum corrigens, qui allucinati ex textu ... Sella, ubi aqua concedit viæ servitute habenti, dixere tunc dari etiam facultatem exercitum ferendi, quoniam et si nomine Aiter, tenuat mutare instrumentum, Attamen in viis Publicis, et Consularibus est itinera intelligendum, ut ajunt Latinus et Mirsennus in, verbis = Monumenta sonalia militari viæ non consunguntur =

Aqueductus est. Jus aquæ ducendæ per fundum alienum ad proprium irrigandum fundum ut nec et , Servitus ff de Servit. Rust. Pred. Et hinc licet per omnes fundi partes illas ducere (l. si mihi ne ff Cat. Jit. (una tamen via electa non potest amplius illas variari (fin ff de aqua quotid. et Estiva.) et Tubos edificare ut aquas ducat etiam serviente predio Domino contradicente suis vero expensis , l. 1 ff de Servit

§ Prædiorum Urbanorum

Edificium, ubicumque Urbanum comparandum erit Urbanum servitus proinde, quæ ei debebitur erit Urbana, Edificium ad Rurs commoditatem faciendum erit Rusticum, ut ad co[l]igendos fructus et servitus ipsi debita erit Rustica, sicque ab usu et non a loco, et Materia distinguuntur, quamvis Solus Neratius in l. Rusticorum ... ff de servit. Rustic. Pred. ipsa a loco distinxerit, et predia in Urbe sita, Urbana vocaverit, Rure Rustica, qui solus inter Juris consultos nostros fuit sententiæ, nec ullum habuit Adstipulatorem, vulgo sequitur opinionem

Urbanæ inde servitutes = hic enumerantur ab Imperatore, servitus, numerum, Oneris ferendi, Tigni immittendi, Stillicidii, Fluminis, recipiendi, Altius non tollendi, ne luminibus officiatur: quæ ut videtur duo continent et in sui natura important, ut quis, scilicet, aliquid non faciat, et ut quis aliquid patiatur, ut § finali h. T. l. 15 in fin. ff de servit. Nam si est servitus altius non tol-

len

lendi, luminibus non officiendi est prohibitio, ut aliquis aliquid faciat, sicut servitus Tigni immittendi, Oneris ferendi &c. est Onus, ut quis aliquid patiatur.

Unde non Bene Vulgariter Doctores illas in affirmativas, et Negativas distinguunt, Affirmativas vocando eas, quae in aliquo faciendo consistunt ut stillicidii immittendi &c. Negativas in non faciendo, ut ne luminibus officiatur. Natura etenim servitutum non est, ut quis aliquid faciat quia hec non est servitus sed liberas, tamen cum quis aliquid non facit, vel aliquid patitur, est vere servitus, l. quoties 15 in fine ff de servit. l. etsi 6. §. etiam 2. ff si servit. vindic: Ceterum hec servitutes activas tollendi, Tigni immittendi &c Jure dicuntur servitutes, quia aliquid pati à decente servitutem dicunt, et ita dictae, quia à Predio dominante, denominationem sumunt, ut Bene advertit Carlodorus quotidianarum questionum Cap: 15.

Prima ergo servitus Urbana est, ut Vicinus Onera vicini sustineat, et quas Porticus, columnas, aliaq. Onera ferre, et substinere cogitur. vicinus l. 2. et l. cum 33. ff de servit: Urban: Predi: Et hec speciali quadam lege a ceteris distinguuntur, quia hanc servitutem habens, et Onus feret et parietem reficiet l. 6. § etiam ff si servitus vindicetur; In ceteris enim servitutibus serviens tantum patienter, et nihil facere debet l. quoties 15 §. ult. ff de servit.

Secunda est in pariete vicini liceat vicino tigna immittere. posset idest ligneam tabulam oblongam in vicini pariete requiescere facere l. sicut 8. §. competit ff si servit: vindic. Et hic nomine tigni non venit omnis materia lignea edificio apta, ut diximus sed sole Trabes, quas tantum substinere cogitur Dominus servientis Predii.

Tertia, ut stillicidium, vel flumen quis recipiat in edes suas. Per stillicidium venit Jus avertendi aquam è celo venientem in Domum, vel Aream alterius l. 2. ff de servit. Urban: Pred: Per Flumen intelligitur Jus immittendi aquam sordidam in alienam Aream, que veré cloacha dicitur alio re nomine vocari

porest Ius cloace l. Ius cloace 4 ff de servit. Vnde stillicidium mittatim sive stillatim mittitur, Flumen sive cloacha cum impetu, et colluvie, et stillicidium ex alto, sive ut loquitur Iuris consultus ex superiore loco. Flumen verò ex Imo l. foramen 27 ff de servit: Vrban: Pred:

Quarta ne altius quis edes suas tollat, et quinta ne luminibus Vicini officiatur: Hę quamvis duę videantur servitutes, una attamen sunt, namque obtinuit ne vicinus edes suas altius tollat, obtinuit etiam ne luminibus officiatur, ne idest lumina obscurentur l. luminum 4 ff de servit. Vrban Pred. Rursus adeptus est ne prospectus offendatur, nec impediatur aspectus Maris, Fluminum, Montium etc l. inter 15 ff de servit: Vrban: Pred: Et eandem adeptus est servitutem luminum, ne scilicet quis Fenestellam, foramen, aut vitrum aperiat in suo orto, ad dispata servitute ne luminibus officiatur, quia per eam impeditur edificium lumina vicini obscurantur. Vnde Hę dantur servitutes, sub una sola, altius non tollendi, ne luminibus officiatur, ne prospectus offendatur, et luminum; ac hę contrarię altius tollendi, ut luminibus officiatur, prospectus offendatur et lumen. que quondie agitantur utpote frequentiores, et ideo Regiis legibus fuit prescripta edificiorum forma l. 1. C de servit: Et hic Panormi adest consuetudo 24, ubi Mura.

§. Inter Rusticorum Prediorum

Rusticis servitutibus alias 5 adiungit hic Imperator. Aquę, scilicet haustum, Pecoris ad aquam appulsum Ius pascendi, Calcis coquendę, et Arenę fodiendę, quamvis et alię adsint, ut silvę cedue Tugurii habendi Iure., aut Torquelaris ad uvas Premendas, l. Mela 14. infin. ff de alimentis legat., veluti 6 § 1. ff de servit. Rustic. Pred. Tamen illas primas enumerat, quas ideo prius non apposuit, quia Naturę sunt incertę, an numerum sint Personales, vel reales, ex veteri Iuris consultorum controversia inter Sabinianos, qui reales autumabant, ut indicat Vulpianus in l. ergo 5 ff de servit Rustic Pred. Et proculianos,

qui

qui personales esse docebant.

Verum pro his haec est habenda regula, quod si predii fructus in illis consistat Iuribus pascendi, idest, Calcis coquendae etc: tunc reales sunt servitutes, quia predio inherent, et serviunt. Si vero ad personarum commodum sint impositae, utputa quia testator illas legavit, ipsae personales erunt, et ita distinguit Papinianus l. Pecoris, 4. ff de servit. Rustic. Pred. Hinc haec Iura possunt esse Mixta, et Realia et personalia, quae et personis, et rebus deberi possunt, ut est Usufructus.

Ex ergo Aquaehaustus Ius auriendae Aquae pro pecoribus Predii nostri ex Fonte, aut puteo vicini l. 1. in fine l. 2. § 2. et 3. et l. 9 ff. eodem et hic haustus Pecoris est Ius predii, Aquae tamen haustus, ad usum personae, vel eorum, est Ius personae, ut ait Vulpianus indicata l. Mela 14 ff de alimen: legat.

Pecoris ad aquam appulsus est Ius pecoris appellendi ad aquam vicini l. ergo 5. l. veluti 6. ff de Servit: Rustic: Pred:

Ius pascendi, quod et compascendi dicitur, est pecora compascere in fundo Alieno l. penult: § 1. ff si servit: vindic. et vocatur compascui Ius quia illud concedens potest et sua pecora pascere cum illis, quibus tale Ius concessit l. Preses 6. C de Servit: Rerum enim incorporalium servitutes Cumulative, et non privative conceduntur Cap: dudum 14 §. nos igitur de preben: in 6.

Calcis tandem coquendae, Arenae fodiendae, Cretae eximendae, Marmoris, et Lapidis cedendi Iure quid veniat, quidve exigatur, videantur l. ergo 5. veluti 6. ff de Servit: Rustic: Pred:

§. Ideo autem

Dicitur supra has servitutes esse Iura prediorum, seu rerum, quibus rebus inherent; Ideo subiicit hic Tribonianus illas constitui non posse sine duorum prediorum existentia, serviente scilicet uno, Dominante altero. Sed contrarium videtur docere Textus in l. Labeo 10 ff de Servitut: Rustic Pred: Servitutem Iure

ro

vocando impositam approbans; sed veré hec contraria non est dispositio, quia illa non dicit, vera effecta servitus, sed tantum spes illam acquirendi capta edificii, vel prede acquisita l. Servitutes 4 ff cod. Ex quibus colligitur, quod neque servitutem imponere valet, qui predictorum Dominus non est, hinc socius in comuni predio illam constituere non potest l. Propius 5. in fin. ff commun. Pred. Ubi Fructuarius, aut Emphiteuta invitis Dominis Directis, seu Proprietaries, quia Domini non sunt, l. de servitutibus 2. § 1. et 2. ff si servitus vindic.

§. Si Quis Velit

Tandem in hoc §. Modi Constituendae servitutis traduntur, non tamen finiendae, quia de illis infra in §. finit. Titulo sequenti, et Tot. Tit. ff quemadmodum servit: amitt.

Tres vero assignantur Modi constituendae, hique sunt Pactum, Stipulatio, Testamentum.

Pacto aut stipulatione (quibus interdum utimur in servitutibus prediorum tradendis) servitus acquiritur, quoties promittitur aut contractum inter vivos, stipulatur servitutis concessio l. cum esset 33 § 1. ff de servit: Rustici Pred., ut illam donando, vendendo &c in quibus requiritur traditio, quia purum, et nudum Pactum, pura, et nuda stipulatio Dominium non transferunt, ut diximus l. Nunquam 31 ff de acquir. Rer. Domin: que traditio in servitutibus consistit in Patientia, seu Cessione, ut loquitur Juris consultus in l. Julianus 30 ff de petit. Hered. = Ita ceduntur servitutes. cum quis vacuam possessionem servitutis adversario relinquit = Res enim Incorporales, que tradi non possunt, quasi traduntur, idest ceduntur, ut ait Broeus hic N. 3

Testamento etiam servitus donatur duplici modo 1.° Heredem damnando, ne edes altius tollat, ut vicini lumina non obscuret, ut fenestram in orto illius non aperiat. l. 3. in princip. ff de Ususfructu. 2.° Vicino permittendo, ut Tignum V.G. in suos Parietes immittat, de quibus adest totus Tit. ff de servitute Legata.

Adest alius modus servitutis acquirendae, qui est

est Usu Capio, de quo infra in Tit: de usu capionibus.

Titulus Quartus
De Usu Fructu

Prædialibus servitutibus expositis hoc et proximo Titulo personales, vel ut alii volunt, mixtæ servitutes explicantur, quia ad personarum commodum spectant, et hæ præcipue sunt Ususfructus, et Usus, quibus adjungitur Habitatio in toto lib. 4 ff. explanatæ: At primo de Ususfructu agitur propter eius magnum usum, ac summam commoditatem, quod est ratio ordinis.

Textus Usus Fructus est.

Ususfructus definitur in nostro §. = Jus utendi fruendi alienis rebus salva earum substantia = ita et Paulus in l. 1 ff de usu, et usufructu legato. Ex quo clarescit usufructuarium omnem habere utilitatem sive rei mobilis, sive stabilis l. Ususfructus 4. ff de usufructu, rei inquam alienæ, non suæ propriæ, quia huius proprietas seu dominium haberet, et non ususfructus, Res enim sua nemini servire dicitur l. uti frui 5 ff si ususfructus petatur, ut nemo sibi ipsi servit. Et illius substantiam, seu Proprietatem non deteriorando, ut docent illis verbis Imperator salva rerum substantia; licet recte hic intelligat Justinianus tamdiu durare usumfructum, quamdiu res durat, hoc est salva fructuantis rei substantia, ut indicant sequentia verba = Est enim Jus incorporale, quo sublato, et ipsum tolli necesse est = Et l. est enim 2. ff de usufructu. Diviserunt Glossographi usumfructum in formalem, et causalem, Formalem dixere illum, qui est divisus a Proprietate, illumque habens fructuarius, non est Dominus. Causalem cum Proprietate conjunctum docuere, et Causalem vocavere, quia causam fructus, idest fundum annexum habet Usufructuarius hic causalis.

Sed Injuria talis processit divisio, quia usus fructus vere unius modi est, idest solum formalis, quoniam ille, qui et fructuum, et proprietatis commodum habet est vere Dominus, ut ait Ulpianus = qui habet proprietatem utendi

Fru-

fruendi Jus separatum non habet, eo quia res sua nulli servit = L. Ususfruct. 5. ff si usus fruct. pet.

§. Usus Fructus

Quod Usufructus Jus sit à Proprietate separatum, diximus, nunc quot modis separetur, exponit Imperator, quibus idest Modis constituatur, Ususfructus Jus: hi sunt Legatum, Pactum, et Stipulatio.

Legatum, quod in ultimis voluntatibus factum dicitur, est quoties Heredi relinquitur Nuda proprietas, et Legatario Ususfructus, ut Titio fundi Corneliani usumfructum do lego, vel eidem pensiones L. Proculus 19. L. Titius 50. ff de usufructu. Et contra legatur Fundi Nuda propietas, et Heredi donatur Ususfructus ut Titio fundum Cornelianum do lego, deducto, vel detracto usufructu, L. Si alii 19. ff de usu, et usufructu legato.

Pactum et Stipulatio, quae in contractibus inter vivos fiunt, sunt Donationes, venditiones, Promissiones cum vera traditione ususfructus, ut supra in servitute explicavimus.

Datur alter modus servitutis constituendae, qui est Lex, ususfructus, nimirum, lege operante alicui competens, ut ususfructus Patri debitus ex Bonis adventitiis filii, de quo infra in Tit: per quas personas cuique acquiritur.

§. Constituitur

Quia Ususfructus diversis in rebus relinqui potest; ideo iuxta rerum diversitatem distinguitur, sunt enim aliquae res, quae usu et fructu non consumuntur, idest in fructibus proprie consistunt, ut Fundus, Gemma, Arbor, &c. Aliae quae usu consumuntur, et capi ullo modo potest fructus sine eorum Dominio, ut Vinum, Frumentum, Pecunia numerata &c. quae vere in abusu consistunt, ut loquitur Vulpianus in L. Hoc senatus Consultum 5. § si pecuniae 1. ff de usu fructu earum rerum quae usu consumuntur. Inde Ususfructus duplex est Proprius, qui veré est earum rerum, quae usu non minuuntur, seu consumuntur. Improprius, qui consistit in rebus usu consumptis, de quo est.

est Tit. ff. usufr. earum rerum quae usu consumuntur vel minuuntur.

Noverant veteres Jurisconsulti difficultatem et Naturalem, et Civilem, in usufructu agnoscendo rebus illis, quae usu consumuntur; Nam verè Natura non patitur, ut duo in eodem concurrant, et Usus, et Abusus, ut ait Cicero Topicis, et Jus naturam imitans non permittit, quod res sua Domino serviat, ut supra, cumque hae res consumptione regrediantur, proinde earum usumfructum habere non possumus, ita in presenti §. in princip:

Verum utilitatis causa ut nimirum hominum voluntates suum sortiantur effectum, fuit Senatus Consulto (cujus nomen non habemus) introductum, ut omnium rerum, quae in Patrimonio sunt ususfructus legari posset L. 1 ff. de usufructu Legato; dummodo fuerit Proprietario cautum per fidejussores de re restituenda L. ususfructus 16. ff. usufructus quemadmodum caveatur. pro qua

Sciendum duas dari in Jure Cautiones, prout duplex est ususfructus propius, et Impropius Prima est (de qua hic non agitur sed in tot. Tit. ff usufructus quemadmodum caveatur) illa quae datur pro usufructu propio, in qua duo caventur, et re illa recte utendi, et restituendi, quae pretoria cautio dicitur L. 1. ff. cit. Tit:

Secunda, quae hujus Senatus Consulti est, illa verum cujus datio est necessaria in usufructu Impropio, et tantum consistit in restituendo, in illa nimirum re restituenda, prout fuit extimata tempore constituti usus fructus, non jam finiti L. 2 C. de usufructu; et si illa extimata non fuerit de ea restituenda ejusdem qualitatis mortuo, vel capite deminuto fructuario L. si tibi 6. et L. sequenti ff. de usufructu earum rerum.

Verum si ita sit Pauper Usufructuarius, ut neque fidejussorem inveniat, tunc rei fructuariae possessio datur Proprietario de fructibus omnibus praestita cautione fructuario solvendis L. si fidejussor §. penult. ff. qui satisd. cogantur L. ita est utrique provisum, Proprietario, qui rem

suam

sua indemnes habet, Fructuario, qui fructus, etiam cautione non inventa percipit.

§. Finitur Autem

Ut certis modis constituitur usus fructus, ita et certis modis finitur, quos 5 tantum assignantur in hoc §. Mors scilicet, Capitis Diminutio, Non usus, Consolidatio, et rei Interitus, ac traduntur in tot. Tit. ff quibus Modis usus fructus amittatur. His ultimis tribus modis etiam extinguntur servitutes, non iam primis illis duobus, morte, idest, et Capitis Deminutione; quia hi duo personam attingunt, et solus usus fructus est servitus adhuc personalis; Inde istis modis extinguitur usus fructus, et non servitutes, quae sunt Prediales qualitates L. sicut 3. §. ult. ff quibus modis usus fructus amittatur.

Mors Naturalis Usufructuarii usum fructum extinguit; quia est Ius quod inheret personae, et omnia Iura personae Coherentia morte extinguuntur L. Privilegia 196. ff de reg. Iur. Et si Testatoris Iussu ad Fructuarii Heredes transire debeat usus fructus, ad primos tantum transit, et non ad ulteriores Heredes, ne inutilis remaneat proprietas L. Antiquitas C. de usufructu. Unde usus fructus communitati, civitati relictus lapsu 100 anni extinguitur L. An usus fructus 62 ff de usu, et usufructu legato.

Capitis Deminutio Fructuario tollit usum fructum, et olim triplex Maxima Media, et Minima, ut testatur Paulus Lib. 3 Sententiarum Tit. de Legatis, sed Hodie ex Iustiniani Constitutione in L. Corruptionem 16 C. de usufructu, duplex Maxima, et Media.

Non usus finit usum fructum, quoties Usufructuarius per tempus legitimum fructibus non utatur, sicut et Dominus Predii dominantis Ius in re amittit, si per idem tempus servitute prediali non utatur L. Labeo 17 ff Servitutes quemadmodum amittuntur quod tempus est Decennium inter Presentes, Viginti anni inter absentes L. Penult. C. de Servitut.

Cuius amissionis ratio est, quia ut servitu:tes tam in personam, quam in rem usu, seu usucapione acquiruntur, et retinentur, ita et non usu amittuntur:

Et pro servitutum acquisitione est notan:da iuxta Forenses triplex earum distinctio desumpta à l. foramen 17 ff. de servit. Urban. Pred.

Et p.° aliquae servitutes sunt continuae, con:tinuam idest, et praeexistentem habent causam, continuo durantem, ut est servitus Tigni immissi, aliusque non Tollendi. ...

2.° Aliae sunt quasi continuae, suam, nimirum potentialiter, si non actualiter causam continuam habentes, ut servitus stillicidii avertendi, quae si non pluat non exercetur, tamen aquam guttatim semper immitte:re potest; Hae vero servitutes ut acquirantur, dictum 10 annorum spatium inter prae:sentes, et 20 inter absentes requirunt l. finali C. de praescript. long. temporis.

3.° Multae tandem sunt servitutes discon:tinuae ex Hominis, et Pecoris facto recipientes existentiam, ut est Iter, Actus, Via, etc. Et in istis usucapiendis servitutibus tempus assignatum duplicabitur 20 inter praesentes, 40 inter absentes l. si quis diuturno 10 ff. si servit. vindic.

Ususfructus vero acquiritur eodem annorum cursu in servitutibus continuis assignato l. final. §. final. ff. de praescript. Long. Temp. His pro notitia habitis redeamus ad modos, quibus Ususfru:ctus finitur.

Et extinguitur etiam abusu, idest quando Fructuarius ultra conventionem, vel tempus praefinitum fructibus fundi fruatur, ut si ei fuerit concessus ususfructus Estate, et utatur Hieme, si in:terdum fuerit donata libertas aquam hauriendi, et ipse noctu duxerit

tu, junctis fructibus ille, et servitute hic privatur l. is qui in usu fructum 10 ff quibus modis usus fructus amittatur.

Consolidatio usus fructus extinguit, si nimirum vel proprietarius usus fructum acquirat, vel fructuarius proprietatem, quia tunc confunduntur usus fructus et proprietas, et res sua nemini servit l. 1 ff quemadmodum servitus amittatur l. In re comuni ff de servit. Urban. Praed: quod accidit vel donatione, vel cessione fructus, eo enim ipso res consolidatur cum sua proprietate, ipso tunc evadit proprietas plena, et non nuda l. à liberto 35 ff de Bonis libert.

Rei tandem interitus perimit usus fructum l. repeti 5 § rei mutatione et in legibus sequentibus ff quibus modis usus fructus amittatur. Et ratio est, quia perempto corpore, et ius in idem perimi necesse est l. Et enim 2 ff de usufructu. Et adeo perit usus fructus, ut si incendio, vel casmate fuerit diruta domus, et inde eisdem cementis, et ligno restituta ipso in loco usus fructus non reviviscat l. qui tamen § 2 et penult. ff quibus mod. usus fruct. amitt. Nam substantia aedis non est eadem, et corpus non est idem, inde non idem remanet ius l. qui usus fructum 36 in princip. ff h. t. Contra verò servitus praedialis restituitur; eo quia in his servitutibus non spectatur corpus, sed materia, cementa, rimurus, lignum, aliaque ad aedificium necessaria l. servitutes 20 § si sublatum ff de servit. Praed Urban. Idem et in pignore, extructa enim domo pignori data, pignus domus extinguitur, Area vero pignori manet l. domo 21. ff de pigneratitia actione l. Paulus 29 § domus 2. ff de pignor. sic enim et areae salvus est cautum creditori

Titulus Quintus
De Usu, et Habitatione

Usufructu prima personali servitute explicato, progreditur Imperator alias duas pertractare, quae sunt usus, et habitatio hic, et in titulo ff de usu, et habit., et de usu, usufructu, et habitatione.

Lega.

legata

Textus Iisdem Modis.

In principio textus agit Imperator de Usu, qui definiri potest = Jus personale utendi re aliena salva substantia, et etiam salvo fructu = Quia usu tantum potest, et non fructus percipere usuarius rei in usu dat. l. 14 in fin: ff h. T. sed, sdem constituitur modis (Pacto, idest, stipulatione, ac legato) et finitur (Morte, minima, capitis deminutione, confusione, non usu, et rei Interitu) ac constituitur, et finitur ususfructus l. 1 ff h. T. et l. 2 ff de usufructu earum rerum ...

§. Minus autem Iuris

Natura, et differentia usus, et ususfructus hic explicatur, eaq. in hoc consistit, quod in usufructu plus Juris est, in usu minus, et hoc 4 exemplis exponit Juris consultus, 1° quod qui fundi nudum usum habet, et aliqua pars fructuum conceditur ad quotidianum usum necessaria, et non omnes l. Plenum in § 1 ff h T. Fructuarius veró fructus omnes consumit, vel locando, vel alii donando, pro ut ei placuerit l. Mevius 66 § penult: ff de legat: 2.

§. Item Is, qui Edium

2° Usuarius edium, illis tantum pro se et familia uti potest, habitando, non vero aliis locando, ut potest fructuarius l. 2 3 4 et 5 ff h T

§. Item Is ad Quem

3° Servi usus relictus in eo consistit, quod usuarius uti tantum potest operibus servi, nec ad alium transferre, seu locare, vendere ac ex his mercedes percipere l. Plenum § operas et l. servus ad ff h T. Usufructuarius vero uti poterit operis ipsis locando, ac emolumenta capiendo dicta l. Plenum l. Arboribus § 2 ff de usu fructu

§ Idem

§. Idem scilicet Iuris est

4°. In Jumentis et Pecoribus Usus relictus, eorum opera, et ministerio donatum est ei, non vero alijs transferre, et locare, immo in pecudum usu venit tantum facultas Agri stercorandi illis ovibus, non tamen lactis, lanæ, ac Agnorum proprio, prout habet fructuarius § in pecudum ff de Usu

§. Sed si Cui

Usus natura exposita agit postremo de Habitatione, quam propie Imperator non vocat servitutem, sed Ius quoddam propius dicimus ad Usu, et Usufructum, quia habitatio in facto potius consistit, quam in Iure, effectu tamen non. Nam est pene idem Ius Usus, et Habitationis § si habitatio 10 ff de Usu et habit. Differunt vero in pluribus Usus et habitatio, 1° quod usus in omnibus rebus constitui potest, habitatio vero in solis ædibus 2° quod qui habitationem habet, illam non amittit ne capitis deminutione, nec non utendo, quod contra est in usu dicta § ... 10, quia habitatio est facti, quæque sunt facti ijsdem non pereunt modis, ac illa quæ sunt Iuris, § 1, et 2 ff de oper. servo. 3° quod qui habet habitationem, habet et usum et Alimenta necessaria § Plenum 12 ff h.T. § Sed 6 ff de alimen. legat non vero illa capit purus usuarius. 4° tandem Habitationem habens potest illam alijs locare, non vero donare ... cum Antiquitas, dicta § si habitatio 10 ff h.T. quod est ... maximum discrimen inter habitationem, usum, et usumfructum, iram Usufructus locari, uendi, et donari potest § Arboribus 12 § Usufructuarius § Non utitur ff de usufructu. Usus neque locari, neque uendi, neque donari § Neque 8 § Plenum 12 § sequens 4 ff h.T. Habitatio medium tenet, locari, idest, non donari potest, quia per habitationem usus alicui conceditur, et qui locat, utitur, non vero qui donat, § Non utitur 38 in fine, et § sequenti ff de usu

fructu

Titulus Sextus, De Vsu Capionibus et Longi Temporis Possessionibus

fluenus de rebus incorporalibus, egit Imperator, nunc ad acquirendi modos redit, cumque Naturales explicasset, civiles exponere progreditur.

Et pr. de Vsu Capione, et longi temporis possessione tractat, utpote ex antiquioribus, et utilioribus acquirendi modis, de quibus late in ff. sub tit. de usucapionibus, et usurpationibus, et 7 titulis sequentibus in Cod. lib. 7 tit. de prescript. longi temporis, et 8 sequentibus

Erant valde difformes olim Vsucapio, et longi temporis possessio, sed hodie vix ulla adest differentia inter Vsucapionem et prescriptionem, nisi illa, quam Justinianus usus donat, Vsucapionem, nimirum, semper rebus mobilibus tribuendo, ex illa ni fallor ratione, quod verbum hoc vsucap. compositum est ex duabus his vocibus vsu, et capio, quae peculiarem acquirendi modum exprimunt, idest rem cum effectu capere l. Aliud 12 ff de verb. signif. cum solae res mobiles vere capi queant, ideo illis usucapionis verbum est donatum. Prescriptione vero pro rebus soli, idest stabilibus utendo, quia forsan prescriptio prisca illis temporibus solam exceptionem, seu dominium adjiciebat. Unde hic sive quo unus evasit acquirendi modus triplici vocabulo appellatus, prescriptio idest longi temporis possessio, et vsucapio ac ita definiri potest = Adjectio dominii per continuationem possessionis temporis lege definiti l. usucapio 3 ff de Vsurpationibus, et Vsucapionibus, Rem etenim alienam tempore a lege prescripto retinens sibi eam acquirit, si alia concurrant statuta requisita, de quibus infra

Sexto,

Textus Iure Civili Constitutum Fuerat

In hujus Tituli Principio tria sunt notanda Usucapionis origo, requisita, et discrimen inter Jus vetus, et Novum, ac res ipsas

Originem diximus esse ex L. 12 Tab: ut testatur Aulus Gellius lib 13 cap 7. L. Potestatis 215 ff de verb. signif.

Requisita ad prescriptionem necessaria, sunt 5 Bonafides, Justus Titulus, seu Causa, Tempus Legitimum, Possessio, et res apta his versibus contenta.

"Non Usucapies nisi sint tibi talia quinque
Justa Fides, Titulus, res non vitiosa
Et res tradatur tempus quoque continuetur

Primum igitur Usucapionis necessarium requisitum est Bona fides, ut, nimirum, ita res possideatur aliena, quasi propria sit L. si aliena ... h T L. Bonafidei 48 ff de acquir: rer. domin

Que Bonafides quamvis Iure Civili in ... usucapionis initio requiratur, attamen canonicis ex constitutionibus toto ad prescriptionem requisito tempore necessaria est Ideo si ante completum tempus superveniat malafides interrumpitur prescriptio cap. vigilanti, cap. si diligenti de regul. Jur in 6

Secundum requisitum est Titulus, sive justa causa, qua res possidet Usucapiens, ut puta Venditio, Donatio &c L. Diutina 4, nec ... 5 C de prescript. long temp et hic Titulus debet esse verus, et non opinatus; ut infra in §. Error h. T.

Tertium requisitum est legitimum tempus, exquo

Ma-

magna provenit differentia inter Jus vetus, et Novum, quoniam de Jure veteri res mo: bilis anno, res stabilis biennio usucapiebatur Vulp in l. 1 C de Usucapion trans. form. Ea ratione quod ita Augusti, et Breves in tali tempora erant Romani Impe: rii limites currente anno V C 304 Ut quilibet Paterfamilias uno semestri res mobiles accipere poterat, et res soli anno lustrare.

Nunc vero statuit Imperator res mobiles sive inter presentes, sive inter absentes triennio usucapi l. unic: C de Usucapion. transfer. Res vero soli, seu stabiles 10 annis inter presentes, 20 inter absentes l. longi 7 l. quod et in Autha Malefidei C. de praescript. long: temp

Et hoc tempus in bonis secularium, seu laicorum attenditur, nam in Ecclesiae bonis praefinitum tempus est 40 annorum, junct. Autha quas Actiones C de sacrosanct. Ecclesiis, Et si Romanae Ecclesiae, aut Principis, aut ci vitatis in immemorabile requiritur Cit. Autha quas Actiones.

Hujus usucapionis causam, seu rationem assi: gnat hic Tribunianus = ne rerum Dominia, idest, in incerto essent = ut loquitur Tex: tus et l. 1. ff h. T. Et ut ait Cic: pro Cecinna ut aliquis esset litium finis, Et de usucapionem vocat Everriculum litium, et Malitiarum. quae fuit Civilis, et publica causa. Altera enim, quae adest causa, est privatorum, ut subicet negligentia unius pu: niatur, et diligentia adiuvetur, Jura enim vigilantibus sunt scripta, et tandem, quod ta cite censetur consentire alienationi, qui rem suam tandiu negligit, ut pro derelicta habeatur l. Alienationis verbum 28 ff de verb: signif.

Quartum requisitum est Continuata posses: sio, quae ut pote usucapionis fundamentum non sicco est pertransenda pede, Ideo breviter eius Ethimon, Definitionem, Divisionem, ac Effectum videbimus.

Ejus 1º Ethimologia venit a pedibus, et pos: sessio dicitur, quasi pedum positio. quia res naturaliter tenetur ab eo, qui ei insistit Paulus in l. 1

n L 1 ff de acquir vel amitt. possess. Sunt et alia duo verba Usus et detentio, sicut tenere et habere magnam cum possessione affinitatem habentia. Hinc hec tria habere, tenere, et possidere publicis in formulis conjungi solent L et uno 18 ff de Acceptilationibus, cum hoc discrimine, qd habere sit velut genus, quia habere dicimur ea, que vel nostra sunt, vel aliena, et hec quocunq: nomine sive bonafide sive malafide, sive commodato &c. L. 1 8 qd autem aut ff de vi, et vi armata. Tenere et possidere sunt velut eius partes, nam tenere est mere facti L. 49 ff de acquir. possess. Possidere est Juris et facti. Plus inde notes continet possessio, quam detentio et Usus.

Definiri solet possessio à Doctoribus, quia in Jure nulla extat Definitio = Ius habende rei corporalis animo sibi habendi, sive in sui utilitatem = Hec definitio suo constat genere in illis verbis habendi, quia habere, ut diximus, est retentionis Genus, in illo tamen pronomine sibi sua differentia, quia qui sibi rem aliquam habet, illam non alieno, sed proprio nomine possidet, et sibi lucrifacit, non alii, ut sunt Colonus, fructuarius, Inquilinus, qui suo Domino possident. L usu 10 ff quemad. servit. amitt.

Triplex dividitur species possessio, alia naturalis, alia Civilis, Naturalis est quecunq: detentio, Civilis est vera possessio Juris ope adjuta, sic vere divisio hec est nominis, non rei, Nam veré sola Civilis est possessio. Alia est Justa, seu Bonefidei, alia injusta, idest malefidei, ut dividit Paulus in L. 3. § genera 21 ff de acquir. possess. Hec vero injusta dupliciter accidit vi, et Clam, Vi, que Domino invito, et sciente possidetur, clam, que Domino incito sed inscio possidetur, ut in pignore testatoris ad Heredis manus pervento. Alia tandem corporis, et Juris, sed hec divisio cum prima eadem est, cum illa idest Juris et facti.

Possessionis tandem effectus, et utilitates multiplices sunt, quarum 1us fuit exposita supra in §. si quis à non Domino de rer. divis. ubi diximus Bonefidei possessorem fructus sibi facere, 2us exponetur infra in Tit. de Interdictis,

3a

3ª que est in Publiciana Actione, et rei vindicatione, que videatur in L. Officium 9. ff de rei vindic. que hujus loci non est Materies, 4ª tandem, que ad res nostras pertinet est in usucapione, ejusque utilitas est maxima, quia sine possessione legitimi temporis res non acquiritur, seu usucapitur L. sine ff. h. T. Unde est, quod ipsa interruptio sive civili, idest per litis contestationem, sive naturali modo idest per rei abdicationem, semper interrumpitur prescriptio L. Naturaliter 5 ff dicto Tit.

§. Sed Aliquando

. . . . Quintum nunc exponitur requisitum ad usucapionem necessarium, quod est res usucapionibus legibus subjectas esse debere, et quia sub duplici sunt classe res usucapioni incapaces, Alie quia vitiose, alie quia nullius; Ideo prius de rebus nullius loquimur, inde in §. sequenti de rebus vitio affectis;

Res ergo, que nullius sunt, et in commercio non existunt, alicujus idest esse non possunt, usucapi nequeunt, ut Homo liber, sacra, et sancta res, ea ratione quod harum rerum Dominium penes neminem extat, et usucapio sine Dominio adesse non potest; Inde res he prescribi, et usucapi nequeunt L. usucapionem 9. ff h. T.

. . . Sicut et Ingenuus servus usucapi nequit, non quia in commercio non sit, sed quia vitium in se habet, ipse enim furtum sui facit, ut ait L. 1. C. de servis fugit.

§. Furtive quoque Res, et §. Sequenti

Vitiose res Usucapionis commodo privatae, sunt furata Bona, contra que fuit per L. 12 Tab cautum, cujus verba non extant, quamvis ejus sententia hec sic à Gellio lib: 17. Cap. 7. relata = Quod subreptum erit, ejus rei eterna Auctoritas esto = Et non solum furata bona, verum etiam vi possessa usucapi nequeunt, quia semper fuere a legibus furta, et Invasiones prohibite, inde ullo modo acquiri posse statuit

nit textus in l. ubi Lex 14. ff de Usurpat. et Usucapion. tam à Jure, tam à quocunque possidente; Loquia Furtum duplex affert vitium, unum quod personas afficit, aliud rem; Fur hinc ut malaefidei possessor nunquam usucapit dicta l. ubi 14. et res furata vel invasa nec praescribitur, quia vitium rei cum ipsa re transit penes quoscunque possessores l. sciens 7 C. de Usucapion: pro empto:

Unde difficile evenit quod res mobilis furata usucapiatur, quia vitium furti difficile vitatur, Furtum enim est rei mobilis, non vero immobilis. Res vero vi possessa (quae violentia in re soli, seu stabili evenit) facilius usucapitur, quia facilius eius vitatur, ut dicemus.

§. Sed tamen id aliquando, et §. sequenti

Quandoquidem, res mobiles difficulter usucapi, inde Imperator duos exponit modos, quibus potest fieri talis usucapio, forsan sumptos ex Gajo l. potest pluribus 36, et l. sequenti ff n. 7

Prior modus est, si Heres vestes, vasa, seu anaque inter res Hereditarias inveniat, quae tamen sua defuncti non erant, sed penes ipsum existebant, utpote commodatae, depositae &c quod res easque Heres suas putans, illas alienavit donando, vendendo; tunc res illas usucapit donatarius, emptor, si interim possederit, dicta l. 36, quia res penes donatarium transit sine vitio penes Heredem cum vitio, vitia enim defuncti in Heredem transeunt l. cum Heres 11 ff de divers. temp. praescript. sic bene potest usucapere tertius ille possessor, non vero Heres

§. Sed si is. Alter modus est si fructuarius suum putet Ancillae partum, et illum alienaverit (quia ut dicemus §. in pecudum de rerum divis. partus est domini et non Usufructuarii) tunc tertius ille possessor usucapit partum, quia furtum non commisit

fru

fructuarius in partis alienatione ex errore Juris facta; qui enim errat in Jure, illi in Usucapione nocet l. Nunquam 31. ff. h. t. l. 4 ff. de Juris et facti ignorantia; Non verò alteri possessori, qui benè potest emptor v.g. rem illam usucapere. Broeus hic N 6.

§. Quod autem

Faciliorem hoc in §. ostendit rerum immobilium usucapionem esse hoc modo. Titius fundi Tusculani possessionem apprehendit vacantem propter Heredum vel in Curiam, vel absentiam, fundumve illum postea Sempronio vendidit, Sempronius possidendo prescripto tempore, fundum prescribit; quia res illa licet sit aliena, tamen quia non furata, nec vi possessa, sine vitio rem non affecit. Ideo transit penes emptorem sine vitio ut illam usucapere potuit; Ipse verò venditor prescribere non poterat propter malam fidem, sciebat enim alienam esse l. Improba 4 ff. de acquir. possess. Et optimè hoc fuit statutum, quia res fuit occupata neq. vi, neq. furto.

§. Res Fisci Nostri

Inter res, quae usucapi nequeunt, Fisci res numerantur, quia in privatorum commercio non existunt. Nam Regis res, vel sunt Regalia eiusdem, ut vectigalia, Tributa &c. Vel ad ipsum pertinent, ut res vacantes, Dominum idest non habentes, pro quibus est cum distinctione procedendum.

Bona etenim vacantia sic dicta, quia sine Herede existunt, aut fuere Fisco delata sive ab ipso incorporata, aut non; si sunt delata, et adhuc non vacant, et tunc locum non habet Usucapio, quia sunt cessati, ut diximus, si non fuere adhuc a Fisco Concessa, et Usucapio locum habet iuxta rerum naturam l. quaevis 18 ff. de Usucap. Peregrinus de Jure Fisci lib 6 Tit 8

§. Error autem Falsae Causae

In Usucapione desiderari iustum Titulum diximus supra in principio textus, et quia hic Titulus potest esse opinativus, Ideo hic
in

in § explicat Imperator, qui debeat esse Titulus, ut Usucapionem pariat.

Et 1° observandum Titulum et Causam idem sonare, hinc si queratur possessionis Titulus, idem est ac querere possessionis causam l. 4, et 7. C. de Contrahen: Emption: Quo observato . . .

Tria sunt distinguenda p° Idem falsum, et opinatum nullam Usucapionem non parere, ut late ait l. Celsus 27 et l. penult: ff. ut putat si quis putet sibi donatum fuisse, vel ab eo aliquid emptum, cum revera ita non sit, cum tunc nihil consistat in veritate, omne sistit in opinione. l. 3 qui putat 15 ff de acquir. Hered: 2°. talem opinatam causam esse sufficientem si secuta fuerit traditio ut si Titius putans Mevio fuisse fundum legatum, et illum Mevio donet, et tradat, quia tunc traditio possessionem parit, que possessio cum opinato Titulo usucapionis sat est ut ait Pomponius in l. Hominem 3. ff pro suo 3°. Traditionem hanc cum putativa causa non sufficere in re empta l. penult ff de Usurpat et Usucap; discrimen quod inter emptionem, aliosque Titulos Legati, Donationis &c habetur, est, quod in his unum attenditur tempus, in Emptione vero duplex, scilicet, initii Contractus, et traditionis subsecutae, nam si nulla sit emptio, nullum potest donare titulum dicta l. penult:

§. Diutina Possessio

Fuit omni constitutum tempore longam et ininterruptam possessionem Usucapioni esse necessariam, sed expost ex constitutionibus Imperatorum Severi, et Antonini fuit etiam datus locus accessioni, idest eadem continuatur possessio, idemque tempus numeratur in successore, prout late habetur in l de accessionibus 14 ff de divers. tempor. prescript.

Cujus rei exemplum est Titius Tusculanum fundum bonafide 8 annis possedit, inde moritur, et eundem fundum biennio possedit filius, fundi Dominus non potest illum repetere a filio, qualis biennio ipse possederit, quia enim dies Patris defuncti accessit tempori possessionis filii, temp.usque complevit dicta l. de Accessionibus

mbus 14. sed hoc non ex stricto Jure, sed ex equitate procedit; Nam ea, que facti sunt, ad Heredem transire nequeunt, cumque possessio sit facti l. [illegible] ff de acquir: possess: ad Heredem transferri non poterat. Equitas tamen contrarium suasit, quia iniquum erat possessionem iustam et legitimam amittere, qui tanto tempore bona fide possedit ob eius mortem cum revera Heres cum defuncto una persona censetur.

Quod de Universali successore fuit dictum, statuit Imperator hic de singulari successore, ut in Emptore, qui venditoris tempus continuat quod si voluerit Justinianus mala fidem Heredis non nocere prescriptioni incoate a defuncto, Emptoris vero nocere; quia plenius est Jus successionis, quam Emptionis. In reliquis vero omnia adequavit tam in prescriptionibus, quam in usucapionibus Noster Imperator in sua Constitutione l. 1mo C. de usucapion: transfor.

§ Edicto Diui Marci

In §. Preshisa supra actum est de prescriptione, qua fiscus repellitur, In hoc vero §. cui respondet Tit. C. de quadrien. prescrip. agitur de ea, que fisco competit.

Igitur, ex Edicto Divi Marci l. Edicta 3. C. si adver. fiscum l. omnes 2 C. de quadrien. prescript. cavebatur rem accipientem a fisco post quinquennium tutum in suo Dominio esset. Ex Constitutione vero Zenonis sub l. 2 C. de quadrien. prescript. cuius summa hic adfertur, ut facilior inveniatur, a fisco emptori, fuit statutum, quod res a fisco emens, illico tutus sit, et Dominus intra quadriennium contra fiscum, non tamen contra possessorem actionem habeat, ad rem recuperandam, et non solum Dominus, sed quicunque Hipotecarii Creditores.

Ex quo processit nostra usitata in Regno venditio[illegible] rei Regiae cum privilegio Toledo et Maqueda per quam vendita bona ab omni liberantur onere, et Hipoteca, prout melius in Rubr. dicemus

Titulus

Titulus Septimus
De Donationibus

Egit præcedenti Titulo Imperator de primo civili acquirendi modo qui fuit Usucapio, et longi temporis possessio nunc de altero tractare aggreditur, qui est Donatio hoc in Titulo, cui respondet Tit. ff et C. de donat. et Tit. de Mortis causa donationibus

Quia cujusque rei, uti le rei etymologia, definitiones, et divisiones nosse Ideo de Donatione nos hæc tria prius examinabimus. Est igitur dicta Donatio à Dono, ut ait Paulus in l. Senatus 35 §. 1 ff de mortis causa donat: sicque appellata ut Doni datio, quæ ita definiri potest = factum quoque alii liberalitatis causa, quid dat, ita ut confestim fiat accipientis, nec ullo id casu velit ad se reverti = Prout definit Julianus in l. 1 ff de donat, et Paulus dicta l. Senatus: quamvis hæc definitio propriæ donationi competat dividitur namque Donatio in propriam, et Impropriam. Propria est ea, quæ liberalitatis causa fit, et statim in Donatarium acceptantem transit. Impropria est ea, quæ negotii alicujus gerendi causa fit, et non ex mera liberalitate, sed hæc verè non dicitur donatio, sed remuneratio, de qua non agit Noster Textus

Unde juxta liberalitatem, et propriam donationem dividimus illam, in eam, quæ mortis causa, et quæ inter vivos fit, ac propter nuptias, de quibus singularum juxta Tituli præsentis ordinem

§. Donationum autem, et §. Mortis Causa

Prima, quæ occurrit Donationis species examinanda, est Donatio Causa Mortis, Donatio, inquam, illa = Qua quis aut vel mortis suspicione, aut mortalitatis cogitatione ita Donat, ut ante Mortem revocari possit, et non nisi post mortem suam plene fit Donatarii = l. Senatus 35 §. 1 et 2. ff de Mortis causa donat:

Item

Hinc nata sunt Donationis hujus peculiaria tri-buta, et quod sit mortis causa facta, et quod possit quocunque momento revocari, et tan-tum quod sola morte confirmetur l. Senatus omnis ff si certum petatur.

Hæc mortis causa donatio, potest mortis mentio-nem multifariam retinere, vel propter ejusdem cogitationem, vel quia quis ægrotat, vel quia quis sit in Periculo, vel quia quis metuat periculum forte suscepturus peregrinationem, aut ad Bellum profecturus l. 2, et 4or ll. sequentibus l. 31 et dictas Senatus 35 ff de mortis causa Donat.

Hæc autem Donatio præter dictam mortis rationem requirit 1°. factionem activam in Donante, quod possit, idest, Donans de re sua disponere, et Donare 2°. Factionem passivam in Donatario, quod idest possit res sibi donatas capere, prout infra melius de Testamentis dicemus 3°. Præsentia Donantis, et Donatarii, et 4°. numerus 5 Testium, hac ratione, quod hæ Donationes ultimis voluntatibus fuere æquatæ, sicque quidquid de Legatis disponitur, de Donationibus istis est dicendum, prout dicit Noster Textus, et nos infra melius [illegible]

Unde illa insurgit difficultas: An Filius Fa-milias Patre Consentiente de Peculio adventitio donare possit mortis causa?

Ex eo oritur dubium, quod talis filius etiam cum consen-su Patris testari, et Legari nequit l. qui in Potestate ff de testamentis l. 3. § 1. C. qui te-stam. facere possunt; Hinc videtur ei donandi denegata facultas

Sed contra dispositum fuit à Martiano in l. 25 ff de mortis causa donat. ubi hæc habet = Filius Familias, qui non potest facere Testamentum nec voluntate Patris, tamen mortis causa patre permittente Donare po-test = Ad cujus dispositionis et discriminis rationem est advertendum, quod Donatio hæc quam-vis morte confirmetur, tamen semper sapit naturam contractus; Debet enim fieri utroque Parte, scilicet, et Filio præsente, ut notat Glossa in l. 2 verbo Legandi ff de Dote prælegata. et contractus potest pendere à voluntate alterius l. inter maritum ff eod: Inde Do-

natio

natio hæc possit fieri dependens à consensu Patris, ultimæ tamen voluntates à nullo pendere possunt l. illa institutio ff de Hered. Instit. sicq. Filii Testamentum cum Patris consensu valere nequit

Postquam vidimus constituendi dictarum Donationum modos congruum erit earundem dissolvendi causas agnoscere, quas tres enumerat Doctor Textus hic, 1ª valetudinis restitutio, de qua l. si alienam 13 l. 26, et 39 ff de mortis causa donat: 2ª Penitentia, de qua l. 35 § 2 et 3 l. mortis 16 ff dicto Titulo, 3ª Mors prior Donatarii dicta l. 35 § mortis 4 in fine; quibus adde postea filiorum supervenientis donanti ex l. si unquam C. de revocandis donat. et tandem rei donatæ consumptio, et alienatio libera l. illud 37 ff de donat. caus: mort l. secum ubi Baldus ff de legat. 2

§. Aliæ autem Donationes, quæ sine ulla Mortis Cogitatione fiunt

Est secunda Donationis species, Donatio inter Vivos appellata, quæ ita rem in Donatarium transfert, ut ullo unquam modo revocari possit, estq: hæc vera, et perfecta Donatio. unde multum differt à Donatione causa mortis, et 1º quod istæ inter Vivos sunt dissimiles legatis, illæ veró coæquales, 2º quod in his res statim fit Donatarii, in illis veró non nisi post mortem, 3º Hæ non revocantur, illæ contra l. Seja 42 § ult. ff de Mortis causa donat: 4º Hæ insinuantur, si excedant quingentos aureos, ut infra, illæ non ita, 5º Hæ coram tribus, illæ coram 5 fiunt testibus l. ult. C eod 6º ex illis detrahitur falcidia, ex his non l. si debitor 12 ff ad legem falcidiam.

Sua tamen necesse habet requisita hæc donatio, ut valeat. et 1º ut sit plenum rei Donatæ in Donatore Dominium, et possit ea suo uti placito, sicq: Minor, Pupillus Donare nequit etiam cum Judicis, et Curatoris Auctoritate; 2º ut Donatarius possit rem donatam recipere, Hinc prohibentur Uxor et Vir rem sibi in Matrimonio Donatam inter Vivos capere tot Tit. ff, et C de Donat. inter Virum, et Uxorem, ne sic conjugalis amor precio ematur, vel amittatur, ut considerat Textus in l. 1. 2 et 3

et 3 ff eod. Nisi fuisset Donatio causa Mortis, quia eo in casu valida est, quoniam quo: cunque nutu revocari potest.

Tertio addunt aliqui, ut non contracta donans bona tam presentia, quam futura, tam quesita, quam querenda, sed indiget donator, ut aliquid sibi reservet, ad testandum, ducti ex l. si stipulatio hoc modo concepta ff de verb. obl. gat, ubi pactum facultatis testandi privativum improbatur, cum hec Donatio testan: di libertatem adimat, inde inferunt Donationem hanc nullam esse, ut Cancerius Tom: 2 Cap 8. N. 74 Covar de testam. in Rubrica part: 2. N. 6 et innumeri apud Hos

Quarto utriusque contrahentis, Donantis, nempe, et Accipientis presentia, Nisi Iudex vel Notarius pro Donatario acceptet, l. si pupillus ff rem pupilli salvam fore Cap: quanquam de Usur.

Quinto tandem requiritur insinuatio, pro qua ria sunt notanda jura vetus, Justinianeum, et Municipale. Ius vetus, seu Prio rum Principum fuit Donationes omnes excedentes summam 200 Solidorum, idest Aureorum (nomine namque Solidi venit aureus scutus) debere insinuari, idest Libris publicis consignari Iudice ordinario provincie, vel municipii interveniente: Et hoc fuit Constantini decretum l. Donatio 25. C. de donat.

Ius secundo Justinianeum hoc § exposito elargavit has donationes, statuitque solas illas insinuari debere, que 500 excedunt Solidos, Novell: 162.

Ius tandem Municipale, seu Nostrum Siculum à Rege Ferdinando in Cap: 62 emanatum requirit quamcunque Donationem insinua tione vallatam, ut valeat, voluitque, quod dicta Donatio debeat registrari in Banca Iuratorum illius Loci, ubi fuit stipulata infra tres Dies, à Die publicate Donatio nis enumerandos, infra mensem unum in Domicilio Donantis, si fuerit in Regno, Ex tra Regnum vero infra sex menses.

Et quia

De Donationibus

Et quia idem Justinianus hoc § à tali insinuatione exceperat Donationes factas, vel à Principe, vel pro Redemptione Captivorum, vel pro restitutione Domuum incendio, ruina consumptarum, et quascunque alias Donationes onerosas l. Sancimus 34 C. de Donat. l. ult. ff. eod. Tamen ut Insinuationis Jura omnes precluderent fraudes fuit per eadem statutum ex §. 11. Cominis de Castro omnes Donationes etiam ad pias causas, et onerosas, prout propter nuptias, et causa mortis, nullas esse contra tertium, si dicta Insinuatione carerent

Quibus omnibus adhibitis plenissima resultat Donatio, et ita perfecta, ut Donans illius penitere nequeat, prout Decrevit Justinianus in sua Constitutione l. ult. C. de revoc. donat.

Attamen ob Ingratitudinis vitium eas revocare permittit idem Imperator, qui 5 talis ingratitudinis modos enumerat hic, 1° Atrox Injuria verborum, 2° Impiarum Manuum illatio, 3° Magnum damnum, 4° Vitae periculum, 5° Pactorum Donationis violatio dicta l. ult. ea ratione quod non debet unquam tradi licentia res alienas capere, et liberalitatem irridere Donatoris, et ipsum iterum Donatorem, suaque res perdere, ac predans mali ob Ingrato Donationis acceptore affici, prout loquitur Jurisconsultus in tit. [illegible].

Preter Ingratitudinem est et altera revocationis causa in Tomis Juris celeberrima l. si unquam C. de revocat. donat. expressa: scilicet liberorum superventus Donatori post donationem iam perfectam, eo quia si de liberis cogitasset Donans ipse, certe extraneo rem suam non donasset, cum hujus legis in proemio in textu nulla sit mentio, nos preter dictum cavere videremur in hac expendenda dispositione, prout recentiores solent, Ideo illa relinquimus, et ad tot parva librorum inde loquentes remittimus

§. Est et aliud Genus inter Vivos Donationum.

Tertia, sed secunda inter Vivos Donationes

spe

species, est Donatio propter Nuptias, de qua Tot: Tit: C. de Donat: ante Nuptias, et Novell. 22, 39, 97, et 119. Haec autem prout a Justiniano sumitur ita definiri potest = Donatio, qua Maritus Uxori Bona ad Dotem compensandam donat = Unde Bona Mariti iis Pactis Naturalibus comprehensa huic donationi respondere autumant nonnulli. Hujus namque Donationis finis est Dotem Mulieri afferre, sicut Mulier viro, illamque retinet conditionem haec donatio, si nuptiae sequantur l. cum veteres 15 l. si constante C. de Donat ante Nupt: Cetera quasi eadem Dotis privilegia habet, si fuerit Matrimonium effectum.

De hac eadem Donatione tria affert iura Justinianus hoc loco

Primum antecedentium principum, idest orientalium (qui multa ex moribus Graecorum, sive Orientis introduxerunt Romanis veteribus ignota) est has donationes solum ante nuptias admittebat, et vocabat, eo quia ante Matrimonium solum haec Donatio effecta permittebatur, post matrimonium vero interdicebatur.

Isti famque Donationis Generi successisse videntur Nostris moribus arrhae, seu sponsalitia largitas, et Dotarium. Arrhae sunt illa bona Mobilia a sponso Sponsae missa in Futuri Matrimonii pignus, prout sunt Torques, Annulus, Vestes &c. quae omnia si Matrimonium non sequatur restituuntur. Et in Matrimonii solutione si sint parvi momenti, remanent Uxori, nec compensantur in Dotem, si vero magni valoris restituuntur Viro, vel compensantur.

Dotarium est amissae virginitatis pretium, donatum a viro Uxori, prout fuit Multories explicatum, et melius suo loco explicandum

Secundum Jus Justiniani Avunculi, et Antecessoris Patris Nostri Justiniani, quod constituebatur ante Nuptias fieri, post Nuptias augeri talis donatio Dotis exemplo l. si constante 19 C. de Donat Ante Nupt

Tertium Justiniani Plenissimum Jus, quod fuit Dona-

ducunt has Donationes posse post Nuptias et augeri et constitui, sicque non habuere Nomen propter Nuptias impositum. His Juribus quartum addi potest ex Novella 97, in qua statuitur dictam Donationem equalem esse Doti, ut puta si mille sit Dos, mille sit et Donatio propter Nuptias

Et hec est famigeratae Donationis propter Nuptias origo, quam nos utimur in illa Donatione facta a Patre Filio familias contemplatione Matrimonii, que duplicem potest habere Naturam, et finalem, et simplicem. potest, nimirum, hec Donatio fieri ob causam finalem contemplatione Contr. Matrimonii, que in Legitimam imputatur, ea ratione, qui ad illam tenetur Pater de Jure, sicque illam imputat Filius in Legitimam ... finali C. de Dotis Promiss. Autha ex Testamento C. de Collat.

Potest etiam fieri ex simplici voluntatis Imperio quod vis Pater illam faciat Filio, ut nubat. sed Incerte Mulieri, et quia hec simplex est, et voluntaria Donatio, non tenetur Filius in Legitimam imputare, eo quia qui libere donat nunquam presumitur ad Donatum velle redire L. 1 ff de Donat. et Doctores in dicta Autha ex Testamento

§. Erat olim, et alius Modus Civilis Acquisitionis.

In Calce hujus Tituli alium acquisitionis modum subjicit Imperator, qui ad Donationem non spectat, sed ad Generales acquirendi Modos.

Erat igitur veteri statuto Jure, sed iniquo si quis suum communem Servum, et ipsum manumississet accrescendi Jure acquiri Domino Consocio non manumittenti; eoque et Servus ille partim liber, et partim servus esse nequibat. Rursus qua manumittens partem suam quasi abdicabat, alteri Domino cedebat.

Sed Nos:

Sed Novo Justinianeo Jure fuit decretum servus hunc manumissus libertatem adipisci soluto precio condomino non manumitten= ti, prout fuerit definitum à Judice, et est à Justiniano in L. ult. C. Communia de Manumiss: ubi diversa pro servis fuere comparata precia.

Titulus Octavus
Quibus alienare licet, vel non.

Ceteros acquirendi Civiles modos prosequi debuerat Justinianus, sed quia etiam Dominium acquiritur, et transfertur per certas personas Ideo duos interponit Titulos, unum de Alienando, alterum de Personis, per quas acquiritur Dominium.

Textus. Accidit aliquando, ut qui Dominus sit alienare non possit.

De Alienatione hoc in Titulo agit Imperator; Et quia Alienatio, ut Recte definitur, est = omnis actus, per quem Dominium transfertur = L. 1. C. de Fundo Dotali, secus in Domino, spectant haec tria Acquirere Retinere, et Alienare, sive dimittere, et amittere, nam per alienationem, seu Domini amissionem alteri acquiritur Dominium, Hujus alienationis Nomine prout explicat L. Alienationis 28 ff de verb. signif. venit quaevis Dominii abdicatio, prout Venditio, Donatio, Locatio ad longum tempus etc.

Et quia alienationis fundamentum est equitatis ratio, per quam cuique conceditur suae rei retinendae, amittendaeve Jus, L. in re mandata C. mandati, et Multones accidat adhuc rei suae Dominum illam alienari non posse, et non Dominum posse; Ideo tres hic proponit explicandas personas Imperator Alienationis propriae rei dubias, quarum 1ª est Maritus 2ª Creditor Pignoratitius 3ª Pupillus, de quibus singulatim

§. Nam Dotale Prædium

Quis mulierum non misereatur aut Imperator in l. Assiduis C. qui potiores in pignore, propter Mulieris sexus fragilitatem deceptarum, easque auxilio non coadiuvet statuto. Sicut primo Lex Iulia, de Adulteriis, et Judiciaria lata à Caio Iulio Augusto inter alia, quæ pro Mulieribus continebat capita de quibus erudite Brissonius, unum erat pro fundo Dotali, in quo prohibebatur Marito alienatio fundi Dotalis Invita Muliere, oppignoratio verò etiam ea consentiente ea de causa, qua faciliùs feminæ oppignorant, quam alienant; Ideo prohibentur, quæ facilius fiunt quamquæ difficilius

Unde Senatus Consultum Velleianum vetat Mulierum obligationes, non donationes, quia ut inquit Ulpianus in l. Sed si ego in fine ff ad Velleianum, faciliùs se obligat mulier, quam donat aliunde. Sicque Iulia Lex procedebat tantum in Rebus Italiæ, non verò in Provincialibus

Hinc Iustinianus secundo Novo Iure indulgentior, et rerum, et alienationum sustulit differentiam; sicque interdixit Marito quamcunque venditionem, alienationem, oppignorationem rei Dotalis etiam Muliere consentiente sive in Italia, sive Provinciis permanentis, unica § cum autem C. de rei uxoriæ Actione, cui accedit Iure Nostro etiam pragmaticalis, sanctio Comitis de Castro in § 3, ubi non solum quæcumque alienationes rerum Dotalium à Marito factas cum uxoris consensu, et Iuramento, nullas, irritas esse declaratur, sed etiam omnes obligationes, quas fecerit Coniux favore viri, eo quia hæ uxoris præsumuntur vi, et metu, aut dolo à Marito

Verum tradita Iura amplius in casu limitantur 1° quoties vir ita acquirit Dotem, ut eius sit perfectus Dominus, uti, dixit, habeat ea ex æstimatione, quæ facit emptionem, et venditionem, quia tunc periculum Dotis ad Maritum

nrud fruet l unica §. cal. lex C de rei uxoriæ Actione, præter hoc in eaque illam Maritus alienare, et contra hunc tertium possessorem non habet mulier, nisi uni siuariam actionem, quæ dicitur rei uindicatoria unlis Glose in l in rebus verbo ex n te C de Jur. Dot. quem concedit pro repetendis rebus mobilibus pretiosis, quæ servando servari possunt, Nam Maritus eas alienat enim invita uxore, quoniam nulli bi. hand verum invenitur prohibita alienatio. Hinc

Secundo si res mobiles quæ servando servari nequeunt, ... recipiunt, res, idest, unius generis pro alia posita, ut puta frumentum pro vino, alienat Maritus, quia tunc hæ res alienantur nullo interveniente mulieris consensu l res in Dote ff de Jur. dot. ... in Authentica sive à me C. ad velleianum.

Tertio si res donatas propter Nuptias vendat vel oppignoret vir, hancque alienationem post biennium ratificet mulier certo animi Judicio, et sententia, ac ex Bonis Mariti possit fundus dotalis servari, Nam tunc est rata, et iusta alienatio, et obligatio Novel. 61

§ Contra autem Creditor

Fuit præcedenti §. datus casus prohibitionis, alienationis factæ à non Domino, est sequens adhuc alienationis, sed concessæ etiam non Domino exponendus: Est pignus Creditori Donatum distractione supposita, de quo toto Titulo ff et C. de distractione pignorum.

Cumque sit, ut pignori in re aliqua data possessio tantum ad Creditorem transferatur, proprietas vero à Debitore retineatur l. cal et oris § ult ff de pignor. actione, eo modo ut rei oppignoratæ fructus sortem seu debitum extenuent l. 1 et 2 C. eod. Tit. Ideo eius venditio, et Alienatio, seu distractio absque debitoris consensu fieri nequit. Talisque venditio iuxta pacta inter Debitorem et Creditorem conventa fieri debet. Hinc cum in triplici posita cum

differentia iuxta triplex casus erit distinguendum, ac procedendum, aut enim expresse convenit debitor cum creditore, ut re debita non soluta pignus distraheret, aut convenit, ut non distraheret, aut nihil expressum est.

Quidem si convenerit, ut pignus distraheret, venditio eorum facta valet, quia hoc casu videtur ipse debitorem vendere ... sicut vo luntate vendat, l. qui mandat 56 ff de solut. l. si convenit 4. ff de pignor. actio ne, dummodo servet tempus, pretium, lex, et locus in pacto adjecta l. idque 5 ff eod. Tit.

Quod si convenerit, ut non distraheret, nihilominus ex peculiari natura pignoratitiae Actionis potest creditor distrahere trina praevia denun tiatione, qua pignoris alienatione significat debitori dicta l. convenit, aliter missis his denuntiationibus creditor furti teneretur debitori l. si is cui pignus ff de furtis

Tandem si nulla adjecta sit conditio, tunc com muni iure procedit, eo modo praescripto, a Nostro Imperatore Justiniano in l. ult. C. de iure dominii impetrando, quae est famigerata constitutio a Nostro Juris Consulto inn... notata, qualiter de Jure Nostri Regni aliter procedatur, ut diximus in titulo suo videlicet

§. Nunc admonendi sumus, neque Pupillum.

Et in hoc § Tertius casus in quo prohibetur do mino rerum suarum Alienatio, prout sunt Pupillus, Minor, Prodigus, Furiosus, quibus est interdicta rerum suarum administratio, indeque alienatio. Ipsi enim, sine Tutoris, aut curatoris Auctoritate distrahere nequeunt l. obligari 9 § Pupillus 1 ff de Auctor Tutor. Quae vero Auctoritas debet intercedere cum Decreto Judicis, et necessitate urgente, aere, scilicet, alieno ac utilitate veniente l. Magis puto ff de rebus eorum l. ob aes alienum C. de praediis minorum. Quibus in Nostro Regno consonat Capitulum 78. Re gis Caroli V, ac sancito pragmaticalis Ducis Sermoneta § 33 ubi Glossus prohiben

nas

ria sub nullitatis pœna, quamcunque alienationem Bonorum Minoris sine Auctoritate, et Decreto Judicis Litterati previa causæ cognitione. Quæ talis sunt vis, ut etiamsi Minor per quinquennium non reclamasset, postquam factus fuerit Major, semper nullitas Talis Contractus possit opponi, ut firmat Virgilius de Legitimatione personæ Cap. 2 ꝟ. 54 Mutua ad Consult: 32 à N 12 usque ad 17

Ex hac generali Conclusione infert hic Imperator, quod Pupillus pecuniam Mutuans nullam contrahit obligationem L. non omnis 19 ff de rebus Creditis, et hoc casu nummi non fiunt accipientis. Ideoque potest illos vindicare Minor, si extant L. Rogasti 11. § ult ff de rebus creditis si non extant Condicere, idest, repetere condictione sine causa. Advertendum condictionem sine causa dari, quoties bona fide Mutuatarius consumpserit pecuniam, nam si mala fide dissipaverit datur contra eum actio ad exibendum; eo quia nunc habetur, ac si eam non consumpsisset L. qui dolo 31 ff de reg. Jur.

§. Ad ex Contrario omnes res Pupillo, Pupillæve dari possunt.

Rerum suarum est interdicta Pupillo alienatio sine Tutore, verum non est etiam vetita Melioratio, sicque potest sine Tutore acquirere L. contra 28 ff de Pactis.

Unde olim fuit dubium si fuerit facta optima solutio Pupillo propter Debitoris eo quia acquirere videtur? Sed huic difficultati respondet hic Justinianus prout rescripserat Cesariensis suis Advocatis in sua constitutione Jancumus 25 C. de Administr. Tut quibus rescripsit nullam esse solutionem factam Pupillo sine Auctoritate Tutoris, et Judicis decreto quamvis etenim aliquid detur Pupillo per solutionem, tamen ipse etiam aliquid amittit, actionem, idest, obligationem; Et Pupillus sine Tutore nihil alienare, aut amittere potest L. Pupillo 15 ff de Solut:

Sunt

Sunt autem semper tres distinguendi casus, aut pecunia data Pupillo adhuc est salva, et tunc repellitur Pupillus si agat exceptione contra bonam fidem, quia esset idem bis petere L. Bona 54 ff de reg. Juris. Aut ex illa factus est locupletior, et eo casu etiam repellitur, si agat exceptione doli, nemo namque debet aliena iactura locupletari L apud 4 § si quis pupillo 4 ff de doli exceptione. Aut nec pecunia est salva, nec pupillus factus est locupletior, et tunc statuit Imperator debitorem adhuc semel solventem iterum ad solutionem cogi debere.

§. Sed ex Diverso Pupilli, pupillaeve solvere sine Tutoris Auctoritate non possunt

Vidimus adhuc de Pupillo, cui solvitur à Debitore, nunc videndum de pupillo, qui solvit Creditori, et statuit hoc in casu Imperator Pupillum sine auctoritate Tutoris, et multoties Judicis, prout in L. Magis 5 § 1. Pupillus 5 ff de rebus eorum, solventem nulliter solvere, nec pecuniam fieri accipientis, quia alienatio est ipsi prohibita. Unde ut rectè Creditori solvat Pupillus debet intervenire et Judicis, et Tutoris Auctoritas dicta L. Magis preto

Titulus Nonus
Per Quas Personas nobis acquiritur

Ad Personas transiit Imperator, per quas nobis dominium acquiritur, easque duas esse dicit in principio Textus Liberos, et Servos, quos vel in Potestate habemus, vel usufructu tenemus, vel bona fide possidemus. Inde sub distinctis §. de his omnibus agit

§. Igitur Liberi Nostri Utriusque Sexus.

Liberorum Jus in quatuor potest distingui differentias iuxta quatuor, quae habuit tempora. Primum fuit antiquissimum illud Jus quo

Paren

Parentibus liberi omnia acquirebant, erat namque loco servorum l. in suis. ii. ff. de Liberis et Posthumis, et erat Patri Plena Necis, et Vitæ potestas in Filios

Secundum ab Augusto inductum, in quo fuit datum filiis quidquid in Militia eis obvenerat §. 1. infra quibus non est permissum facere testamentum ...

Tertium à Posterioribus Imperatoribus ortum, quo quasi castrensia fuere concessa filiis, et Materna omnia bona ipsis relicta de quibus est Titulus C. de Bonis Maternis. ...

Quartum à Nostro Justiniano donatum, iuxta peculii diversitatem suam posuit dispositionem; ut melius inde intelligatur, quid, et quotuplex sit peculium videbimus.

Et ut Iuribus Peculia Naturam agnoscamus eius Ethimologiam premittere congruum est. Fuit namque dictum Peculium à Pusilla Pecunia data Filio vel servo ad sui proprium usum, ut ait Vulpianus in l. depositi 5. § Peculium 3. ff. de peculio, et proinde potest definiri = Illud, quod filius vel servus Patris, aut Domini permissu separatum à Paternis, et Dominicis Iuribus habet, aut ab ipsis acquisivit = l. Depositis § ult. ff. de Peculio

Hoc ita exposito peculium bifariam dividitur In Paganum et Militare Paganum adhuc duplex est Profectitium, quod scilicet ex Bonis Patris proficiscitur, et Adventitium, quod aliquo modo obvenit Filio, puta ex Hereditate, Legato, et aliis similibus relictis. Militare etiam duplex est Castrense, quod occasione Militiæ, vel ex muneribus vel ex stipendiis filius familias acquirit quasi Castrense, quod ex advocationibus, sacerdotiis aliisque officiis acquirit, cuius primus videtur Auctor Theodosius Junior in l. si quis ad declinandam 49 § finali C. de Episcopis, et Clericis l. 2. § Nec castrense 15 ff. de Collatione Bonorum

Hi igitur peculii speciebus habitis, sua à Nostro

Justi-

Justiniano nova distinctione eas in memoria statutum, Peculium, idest castrense, et quasi omne esse Filii familias. Peculium verò profecticium totum Patris, Adventitium tandem quo ad proprietatem liberorum, quoad usumfructum Patris.

Et hoc est Novum Jus ab omnibus hodie servatum, totum Juri civili immixtum, Patriæ, idest, Potestati sequens ubi ea deficit, deficit et Patris acquisitio Unde naturalia Jura Patri non acquiruntur, ut rest retinere, ire, agere, l. quæ dicitur 130 l. 38 §. alteri 17 ff de verborum obligationibus.

§. Hoc Quoque à Nobis Dispositum est

Aliud quoque Jus Novum fuit à Justiniano indu(c)tum, ut nempe illud retentionis Jus tertiæ partis bonorum adventitiorum, quod habebat Pater Filium emancipando in suæ emancipationis premium ex constitutione Constantini in l. 2 et a. C. Theodos. de Bonis Maternis commutaretur in retentionem semissis, idest medietatis Usus Fructus eorundem Bonorum Ita hic in textu §. Sed hoc procedit quoties est verè emancipatus à Patre Filius, non quando eius emancipatio à Jure provenit, à dignitate VS vel alia causa Patriam potestatem solvente, quia tunc nihil Patri competit

§ Item Nobis acquiritur, Quod Serui Nostri.

Titulus hunc ad verbum ferè sumptus ex Gaio in l. acquiruntur 10 §. 1. ff de acquir. rer. domin. Prosequitur Tribonianus iuxta eius id Gaii sententiam Unde postquam de liberis Patris sub eius Potestate Jus Novum pro illis conditum dederit Inde de servis Domino adhuc subiectis, prout et ipse Gaius fecit, prosequitur tractare cumque hi duplici possint esse modo dominicæ subiecti potestati quoad perfectum idest dominium, et quo ad solum usumfructum, Ideo in hoc § de illis, quorum plenam habemus potestatem tractat, quod quidquid acquirunt, Domino acquirant sicut et ipsi ab alio possidentur, sed non Jure possidere aliquid nequeunt dicta l. acquiruntur 10 et hoc enim ignorantibus, et invitis Dominis, quia momento servi, et liberorum persona consistere

rerum

re non potest l. placet 49 ff de acquir. Hered. Necessaria proinde est Domini acquisitio, potest tamen acquisitam postea repudiare. Argumento l. penult. C. de Pactis.

Ita Dominorum acquisitio in Servorum Bonis limitantur in Hereditatem Servo relictam, quam non potest capere, nisi Iussus Domini interveniat l. qui in aliena 6 ff de acquir: Hered. Ne Dominus Aeri alieno obligetur, cum l. multum namque damni continere potest Hereditas ob Aeris alieni onus l. Si Procuratorem 32 ff mandati. Sed quod de Hereditate dictum adhuc est, in Legato haud procedit, quoniam Legatum lucri, et non damni esse potest. Unde Dominus etiam Dormientibus Legatum ipsis accedit prout loquitur Iuris consultus in l. Nunquam 32 ff de Usurpat. et usucapion:

Et non solum Servus, ac Filius illa quae habet pleno iure Domino, aut Patri acquirit, sed etiam ea, quorum solam habet possessionem, non dominium, prout sunt, quae bona fide accepit, ac possidet, ut inde usucapiat.

Unde si usucapit Servus Domino usucapit, quoniam Usucapionis fundamentum est possessio, et si pro Domino possidet, pro Domino usucapit, sicut et Filius.

§. De Iis autem Servis, in Quibus tantum Usum Fructum habemus

Actenus de Servis, quorum propietatem, et usumfructum habemus, nunc de illis, quorum solus ususfructus retinetur: Et in his haec constituitur regula, quod quidquid ex re Domini, et opera Servi fructuario acquiritur, Domino usumfructum habenti acquiritur, caeterum vero propietario Dicta l. acquiruntur 10 § de his 3 l. Si Servi 21 ff de Usufructu, Servus namque fructuario suas tenetur edere operas l. qui bona 23 in princip: ff de acquir: rer: Domin:

Hinc

Hinc Fructuario non datur Hereditas, Legatum, Donatio, Servo relicta, sed Proprietario, quia hæc non ex re, aut operis sui obveniunt, sed alia ex causa, nisi fuerit relicta gratia, et contemplatione fructuarii, Nam tunc acquiritur Usufructuario L. sed si servi 22, et L. sequenti ff de usufructu.

§ Idem placet. Et de eo, qui à Nobis Bona Fide possidetur

Quæ diximus de servo, cujus tantum usumfructum habemus, Idem statuit Imperator de eo, qui bona fide possidetur, sive quia Homo Liber, et putatur servus, sive quia servus Alienus, et existimatur servus Proprius. Immo plus dat hæc bona fidei possessio, quam usufructus, talis enim possessor potest usucapere servum, si per præscriptum tempus possidet, non vero fructuarius, quia in mala fide, scitque illum esse alienum servum, ita hic in §. sed bona fidei L. si [illegible] 19 ff de acquir. possess. Ex omnibus proinde causis potest ab hoc Bonæ fidei possessore acquiri, sicut ex servo proprio.

§ Ex His itaque apparet

In hujus Tituli Calce Imperator, ex Illis, quæ superius dicta sunt regulam trahit ac concludit per Liberas et Extraneas personam nobis acquiri non posse. ad L. Solutum 11. § per Liberam 6 ff de Pignor. Hinc quoniam acquisitio est Juris Civilis, afferens namque dominium, etiam civilibus culpa est se immiscere alienis rebus L. culpa est 36 ff de reg. Jur. Naturaliter vero (ea, idest, quæ Juris Naturalis sunt) acquiri posse per alium, ita ut alter alteri prodesse potest, ut puta si solvatur pro alio etiam ipso invito L. Aliud 19 ff de Novationibus L. Solutione 13 ff de Solutionibus.

§ ... Actenus.

Justa prima Justiniani partitione est nunc agendum de aliis duobus acquirendi modis, universalibus, sed singularibus, ut Legatis

ubi

ut fideicommisso, sed quia his duo modis tantum in inferiorem rejicere locum possunt, idem progreditur Justinianus ad acquirendi modos universales, et Civiles, qui quatuor numerantur, Successiones, Bonorum Possessio, Adrogatio, et Bonorum addictio libertatum causa, quorum prima, ut videtur, est Hæreditas, seu successio sequentibus Titulis tractanda, In Testamentariam, et Legitimam divisa Et prius de Testamentaria, quoniam quandiu speratur Hæreditas ex Testamento, cessat illa ab Intestato, seu Legitima L quandiu 39 ff de acquir. Hered. et totus consumitur Liber iste secundus pro hac testamentaria successione, ubi etiam de Legatis, et fideicommissis traditur, utpote a Testamento pendentibus, sicque venit

Titulus Decimus
De Testamentis Ordinandis.

Hæc Testamentorum Materies, utpote valde utilis, et perlongam pleniorem, ac clariorem indiget Methodum, sicque in ejus ingressu videbimus Ethimologiam, Definitionem, et Divisionem

Et proinde dictum Testamentum à Testando, et mente, ex hujus vocabuli compositione confectum, ut voluit Servius quem sequutus est communis Juristarum Mens, quidquid in hoc dicant Grammatici cum Gellio lib. 6. cap. 1 et presertim Recentior Laurentius Valla in suis elegantiis Lib. 6. cap. qui irridentes Jurisconsultos in hac testamenti voce contra Grammatices precepta adinventos phantasticè terminorum sed sutores istos ultra crepidam meruntur, non sunt etenim Legum dicentes, Verborum inspectores, sed verilogui amatores, unoque in verbo rem ipsam notant, prout Philosophi Juribus accomodatam; sicque bene Servius uno in verbo innuit, quod totum continet testamentum, scilicet Testantis mentem, ex qua inde adversa Testamenti Definitionem deveniri potest à Modestino in L. 1. ff qui testam facere poss allatam his verbis = Voluntatis Nostræ Justa sententia, de eo, quod quis post mortem suam fieri velit = Et benè fuit hæc exposita

Ver-

verbis, Non enim quęcunq voluntatis enunciatio est testamentum, sed illa, quę
post Testatoris mortem sortitur Effectum

Unde, duo illi Sacri Codices, quibus Deus suam
patefecit voluntatem Hominibus, proprie dicuntur testamenta, Unum vetus, alterum
Novum, De suo eternum veré disposuit Regno Deus, ut Homines futurę gloriæ Here-
des efficeret Et quidem Christus Dominus morte confirmavit, quod pro hominibus
disposuerat, ut Luce 22, ait = Et Ego dispono vobis, sicut disposuit mihi
Pater regnum = Et infra = Hic est calix Novi Testamenti in meo sanguine = Et
sic melius dicas vocata esse hęc duo volumina Testamenta ex voluntatis notione, quam
ex pacto seu Lege, quam in se continent; quamvis etiam pro pacto et Lege sumatur Te-
stamentum. Hęc de vera Testamenti Ethimologia, ac definitione, Eius remanet di-
visio videnda, sed illas iuxta textus ordinem explanabimus, itim

§. Sed ut nihil antiquitatis penitus ignoretur, et quatuor §. sequentes

Rem ab alto exordiens Iustinianus, eamq: ab An-
tiquitatis sacrario resumit, in quo duo primum agnoscebantur testamenta Civile, et preto-
rium

Triplici in specie dividebatur Civile, ex Le-
gibus idest descendens, 1.um fiebat Calatis comitiis, 2.um In procinctu, 3.um per Æs, et Libram

Erat Romanorum mos precone per univer-
sam civitatem circumeunte Populum convocare, ut ad comitia interveniret Cala-
ta, ubi Sacrorum detestatio fiebat, et extremam non nulli proponebant voluntatem, quin-
nibus omnibus audientibus, ut meminit Gellius lib. 15 Cap. 27, dicebatur inde hoc testa-
mentum Calatis Comitiis.

Hoc testamenti Genus in pace, et otio
ordinatum tantum, erat proinde et aliud prelii tempore statutum, dictum in procinctu, quo

ute

utebantur milites, id est procinctu in ipso expeditionis apparatu ob dubiam pugnae aleam, ne intestati forsan decederent. Fuit attamen in procinctu dictum, ex veste, qua induebantur milites ad bella profecturi, eratque vestis haec, ut dicit Servius, Thoga in tergum rejecta ut una ejus lacinia revocata hominem cingat.

Hisce duobus accessit et tertium per aes, et libram celebratum quoniam per illa priora Testamenta Romani Cives ferè intestati decedebant, cum illa bis in anno donarentur, sicut et comitia convocabantur, fuit ideo introductum hoc testamentum per aes, et libram, in quo ordinando veteris adhibebatur formula, seu ritus non dum signatam pecuniam pendendi, sicque familiae Emptor nummum lance imponebat coram Libripende, et 5 testibus, ac ita Hereditatem à testatore emebat sub fiducia illam heredi cedendi, qui adhuc Hereditatem mancipi dicebatur, quaecunque enim imaginaria venditio apud Romanos vocabatur mancipatio. Et haec sunt Juris Civilis Testamentorum genera, quorum duo Calatis, et in procinctu per desuetudinem, et non usum extincta fuere, Tertium verò per Aes, et libram ante Tempora Ciceronis ortum Constantino Evo desiit, ut putat Cujacius: quibus accedit eodem adhuc tempore vigens, et pretorium testamentum solis septem testibus, eorumque signis celebrandum, quod fuit Civile mixtum, ut in §. sequenti.

His ad antiquitatis monumenta datis, nostrum erit testamenti Genus videndum, quo hodiè ferè omnes utimur. Et primario dividitur in Militare, et Paganum, Primum fuit à Milite in castris de quo sequenti titulo, Secundum à quocunque alio praeter militem habitante vel in civitate, vel in vicis, vel tandem in Pagis, à quibus dicitur Paganus, ejusque Testamentum Paganum.

Et hic breviter notandum Pagorum habitatores veré Rusticos esse, ut usurpat Cic. pro Domo sua, tamen quia Roma, ut scribit Dionysius Lib. 4 Antiquitatum fuit in quatuor divisa Tribus, quas Pagos vocabant, horum habitatores coeperunt militibus opponi, et Pagani nominari, quorum proinde testamen-

tum

tum paganum est vocatum, ac hunc in duas divisum species sollemne, et minus sollemne, seu Nuncupativum, de quibus nostro Hoc Titulo

§. Sed Cum Paulatim

Et hujus §. insignis, et famigerata dispositio, qua sollemnis testamenti traduntur requisita. Sollemne illud vocamus testamentum, quod a propria testatoris manu, vel ab alio testatoris loco fuit scriptum, et subscriptum, ac Notario inde in publicam redigendum formam traditum l. hac consultissima l. Jubemus C. de testam. et quia ejus forma non in una, sed pluribus in sollemnitatibus consistit, Ideo illas singulatim dabimus

Unde postquam hoc sollemne voluntatis ultimae elogium ex triplici fuerit conflatum Jure, Civili nimirum, Pretorio, et Constitutionum, ejus inde compositio fuerit immixta, quinque in eo fuere enumerata requisita.

Primum Est Heredis Institutio (nomine diserte in testamento expresso) estque hoc testamenti caput, ab eo namque suas assumit vires testamentum l. Jubemus C. de testam. l. final. ff de Jure Codicillorum

2um Ut adsint septem testes juxta Jus pretorium rogati a Testatore literati, masculi, puberes, et liberi, quibus suam manifestet testator voluntatem, et quilibet eorum se subscribat dicta l. hac consultissima, et l. ad singulis ff de Testam. Et si forte septem non inveniantur literati, tunc unus se subscribat loco alterius l. final. C. eod. Tit. Quae subscriptiones a Principum constitutionibus mere additae, et Theodosii nimirum lege, prout dicitur in dicta l. hac consultissima. Ut sit subscriptionibus debent addi propria signa seu sigilla a pretore etiam voluta, quae proprio vel alieno signatorio anulo fieri possunt Immo omnes eodem sigillo se queunt signare l. At testium [illegible] ab ipso ff h. T. l. Si unus C. eodem.

3um Ut testator suam exprimat voluntatem

in scripturas publicas, ibique se subscribat, et si scribere ignoret, alius sit testis, qui loco ipsius Testamentum subscribat, non tamen in testium numero comprehensus, sed octavus efficitur testis l. ad Testium AA § siquis ex Testibus 4 ff qui Testam. fac. poss. Dicta l. hac consultissima.

4.us Est primarium, ut Testator factionem habeat activam Testandi, non sit nimirum testari prohibitus.

5.us Est, ut Hæc omnia uno eodemque contextu, idest tempore fiant, nullis externis rebus interpositis l. Heredes 21 ff h. T. Dicta l. Hac consultissima versiculo in omnibus

Quibus addenda sunt si tempore noctis condatur Testamentum, tria luminaria, prout etiam in codicillis adhiberi debent Argumento Textus in l. 1 § tria luminaria ff de ventre inspiciendo, Ripa in Tract. de Nocturno tempore Cap. 19. et sequent.

Talis tantaque necessitatis sunt in solemni Testamento hæc, quæ numeravimus requisita, ut si alterutrum horum deficiat, Testamentum eo ipso nullum est Dicta l. Hac consultissima, quoniam forma data à Lege, vel statuto etiam in sollemnitatibus est necessaria ad actum Atque in minimo adhuc hujus requisiti manus, Curris Baldus in l. comparationes C. de Fide instrumentorum, nisi Princeps sine his sollemnitatibus testari permittat, quia has ut Civilis Juris remittere potest. Hinc Testamenti genera, ut Juris gentium auferre nequit et modum succedendi à Testatore dispositum immutare haud potest l. si testamentum C. de testam.

Sed data requisita, non in omni desiderantur Testamento, ut valeat.

Et p.o in illo condito à Rusticis, in quo relaxavit Justinianus hanc scriptam observationem l. ult. C. de Testam: et 5 testium numerum, etiam illiteratorum sufficere dixit Apprenus hic.

1.o s

2º. Si Testamentum fiat tempore pestis in quo tres desiderari testes ait Baldus in L. Finali N 4 C. de testam. si fuerit testator Infirmus, sin autem 5 testes, et omnes Doctores in dicta L. Finali

3º. Validum erit Testamentum inter liberos a Parentibus confectum, si sola accesserit voluntatis perfectio, fuerit nimirum voluntas plene manifestata, etiamsi duo adfuerint testes dicta L. Hac consultissima Al. § Ex Imperfecto C. de Testam. [illegible]

4º. Si Jus tantum Canonicum observetur in iis ultimis voluntatibus disponendis, sufficit tantum duos cum Parocho sufficere Testes, ut Testamentum valeat, tam ad pias causas, quam ad profanas Cap. cum esses de Testam. Immo ad solas pias causas, quod tantum observatur, sufficit quaecunque dispositio coram duobus Testibus cujuscunque sexus, et non rogatis facta Cap. relatum de Testam. Et ita decidit in nostris Tribunalibus cum controvertitur de Testamento, ad pias causas condito

§. Testes autem

Primam Testamenti formam in Testium numero consistere diximus, sed quia In his non solum numerus, sed qualitas attenditur, Ideo hoc in loco Tribonianus innuit, qui, qualesve possint, et qui nequeant esse Testes

Rogari igitur Testes non tam prout Romanorum priscis temporibus fieri assolebat, In his etenim rogandis, et verba, et facta adhibebantur. Testator namque idem vel unus Testium qui antestatus dicebatur, futurum rogabat testem, si meminerit ne an testari? Cui Testis respondebat, licet, et opponebat auriculam, Hocque Auris [illegible] indicabat, testis se memorem fuisse voluntatis testantis, de eo, scilicet, quod testator post mortem suam fieri vellet, cum semper fuerit Auris memoriae symbolum. His a dantiquitatis notione habitis, ad nostrum redeamus morem, in quo testes per vocationem a Testatore factam rogantur, Itaque non quicunque erit, sed inde cum testandi non fuerit

prohi

prohibitam ... unde omnes possunt esse testes excepti, iis, qui prohibentur, qui autem prohibeantur, personae ad testificandum in tres dividi classes Justinianus inquit, 2.o 9 numerantur.

Et p.o Et prohibitus ille, qui testamenti factio nem non habet passivam, ex testamento idest capere nequit, prout in ... praesenti, et sunt deportatus, captivus, ...

1.o Mulier, quae licet in Judiciis, caeterisque con tractibus possit esse testis, in ultimis vero sollemnibus voluntatibus testis esse nequit ... qui testamento ... Mulier 6 ff h. t. ea ratione, quod in his aliqua requiritur major solemnitas, quae non est necessaria in caeteris, prout in codicilibus, in quibus ... test adhiberi ut testis ... finali C de testam

3.o Impubes; Minor idest decimo quarto an no, qui si in caeteris actibus non potest esse testis multo magis in testamentis, ubi ... gravitas et sinceritas explorari debet ... ult. C de fidei commissis, L. 3 num 19 ff de Testibus

4.o Servus, est namque Juris Civilis, et praetorii ... stamentum, quo caret omnimodo servus dicta L. qui testamento § Servus ff h. t.

5.o Furiosus, quoniam, ut non sui mentis com pos nec propria nec aliena bona administrare potest, cujus testimonium adhiberi, nisi tempore intermissionis id fiat, dicta L. qui testamento ... Furiosus 4

6.o Mutus, quia testimonium perhibere non potest

7.o Surdus, quia testatorem coram testibus vo luntatem suam exponentem exaudire non potest.

8.o Quibus est bonis interdictum, ii nimirum, quibus bonorum suorum est interdicta administratio prout prodigus, furiosus &c L. 1 ff de curat. furioso dandis, § Testium 3 in princip. ff de Testibus.

9.o ...

9.º Tandem omnes, quos Improbos, et Infames declaravit Lex, prout Componentes libellum, vel carmen famosum l. ex carmen 18 ff de testibus, Condemnati publico Judicio, puta adulterii l. Testium 3 ff de Testibus, Damnati crimine Lesæ Majestatis, et Hæresis l. quisquis 5 §. filius C. ad Legem Juliam Majestatis, sed horum testium Classes videri possunt l. 81 20, 22, et 27 ff h. T.

Priusquam ad secundam accedat Testium classem Imperator, proponit casum de Servo libero putato, et ut liber in Testamento habitus, an re detecta firmum maneat testamentum? Et in §. sed cum quis, firmum manere ex Benignitate respondet, idest, in favorem testamenti, non in Juris rigore, quo attento non valeret, quia error comunis facit Jus, prout fuit etiam decisum in l. Barbarius 3 ff de officio Prætoris in qua acta à Servo putato libero, et ideo coram prætore rata habentur.

§. Pater, nec non Is, qui in Potestate Eius est.

Altera Testium classis est Domesticorum, de qua in l. ad testium 24 ff h. T. inter numerum, parentes, liberi, Fratres, Conjuges, Servi, Coloni, Mercenarii aut, qui in eodem Domo habitant possint esse testes in testamento, quod Domesticum?

Et cum distinctione respondet Imperator, vel Testamentum est alienum, vel non. Si alienum et Pater, et Filius, et duo Fratres, aliive Domestici possunt esse testes dicta l. ad Testium 24 in principio quia actus hic ad alios pertinet, et non ad ipsos, et sic ut extranei reputantur personæ, ita in presenti §. Pater

Si verò non fuerit alienum, idest Patris, vel filii familias, et tunc nec Filius in Patris, nec Pater in filii, nec Frater in fratris testamento testis esse potest, Actus namque hic est eorum proprius, ac Domesticus, et sic iidem, et non extranei reputantur personæ, ita hic in § in testibus l. qui testamento 20. §. Conjuctis ff h. T.

§. Sed

§. Sed Neque Heres, Scriptus, et §. Legatariis autem

Tertia Testium classis est de Herede, Legatario, Notario, Dictatore, seu Jurisconsulto, dicto JCto, quem adhibebant, aliove solent adhibere veteres, et recentiores in dictandis, et componendis testamentis, de quibus in l. penult. in fine ff de legat. 1° l. Dictantibus cod. C. h. T.

Quod ad Heredem attinet, nec ipse, nec illi, qui sub eius potestate sunt, Testes esse queunt, quia nemo sibi testimonium praestat l. Nullus 10 ff de Testibus

Quo ad Legatarios, et fidei commissarios, fecus est. Hi testes esse possunt ut hic §. Legatarii l. qui testamento ff in f. quorum omnium ratio est, quia Heredes sunt Juris successores, totius, idest, et universae Hereditatis, Legatarii vero certi corporis et rei l. quoties § §. Heredes 12. ff de hered: instit. l. 1. §. Illud 13 ff quorum legatorum.

§. Nihil autem interest Testamentum in Tabulis &c.

Ut nullus in dubiis servaretur locus voluit tandem Imperator, materiam ipsam scriptioni Testamenti aptam statuere. Et ait qualibet in materia posse scribi, tum in cartis, tum in Tabulis, tum in membranis, ita hic in praesenti §. et l. 1. ff de Bon: possess.e Contra Tabulas.

Haud hic immoror in antiquo cartarum usu exponendo, Romanis praesertim comuni, pro illo enim vos ad uberiores Antiquitatis Romanae scriptores remitto. Unum tamen vos non lateat, ut Nostris legibus, et Juri familiare: qua numerum de causa semper dicatur possessio iuxta, et contra Tabulas. Sciendum est prisca illa gens utebatur tabulis, in quibus extendebant leges, et postea

solo

inio ferreo literas in ceris infigebat. Unde Authoribus dicta est à praecipua parte Bonorum possessio contra lignum (quod vulgo est ff de Bonorum possessionibus) idest contra Testamenti tabulas ligneas, quae et Pugillares vocantur à pungendo.

§. Sed unum Testamentum pluribus Codicibus Conficere quis potest.

Sin adhuc expositis, et similibus materiis, constat enim Iuris consultis posse plura Testamenti exemplaria confici, ob maiorem securitatem causae, ut ait hic Textus, Ne forsan omisso primo exemplari, omnis et Testatoris voluntas amittatur (l. unum 24 ff qui testam. fac. poss., à qua tota huius §. dispositio est sumpta.

Haec de Testamento solemni scripto quod nunc iuxta comunem usum duci potest in apertum et clausum. Apertum, quando Testator suam manifestat voluntatem coram 7 expressatis testibus. Clausum, quando Testator suum demonstrat Testamentum testibus, eosque rogat, ut subscribant, et signent, qua subscriptione, et signato, traditur Notario ad conservandum, ut post eius obitum in Iudicis praesentia aperiatur, et legatur (l. 2 ff. testamenta quemadmodum aperiantur.

§. Sed haec quidem

Ultimum, quod venit discutiendum est testamentum minus sollemne non scriptum dictum nuncupativum, quia nuncupatione, idest voce tantum fit.

Et quia praetorium edictum hoc testamenti genus non approbat, quoniam quocunque in Testamento Testium subscriptiones, et signa requirit ut in l. ult. C. de Bonorum possessionibus secundum tabulas. Ideo iuxta datam formam a Iure civili perficitur. Et est haec quando Testator coram 7 rogatis Testibus voluntatem suam palam voce nuncupet, scriptura proinde nulla est necessaria, etsi aliquando interveniat fit ad Testamentum probandum, prout solent tales nuncupantis Heredes observare, ut numero Testibus

a Iudi-

à Iudice examinati testamenti voluntatem coram Iudice deponant, quorum dispositio à Iudice servetur, ut omni futuro tempore appareat, ex Theorico Iasonis in l. Publicatam C. de Testam: ; In Nostro tamen Siciliæ Regno ex Pragmatica Inæ del Infantado Tit. 27 § 5 infra de Notariorum numero, et examine Tom. 3 observatur Iuris communis dispositio quoad Testamenta, et in omnibus sive scriptis, sive Nuncupativis testatoris testamentis, ac testium requiritur subscriptio, proinde in quibuscunque Testamentis requiritur scriptura, ut fraudibus obvietur.

Titulus Vndecimus.

De Militari Testamento

Paganici Testamenti ordinis sollemnitates, Militaris sunt nunc congruo videnda ordine requisita: quod proinde sit discrimen inter Paganicum, et Militare testamentum ipsum denotat nomen à Paganis, et militibus sumptum, ac eadem, quæ inter Paganum et Militem intercedit differentia quis, inde sit Paganus leviter supra tetigimus in § sed ut Nihil precedentis Tituli. quis nunc sit Miles dicendum remanet et in huius nominis Ethimologia inspicienda haud immorari indigemus: Eiusque nomen est à Militia, in qua degit, vel ex electione inter Mille Hominum habita desumptum, ut in l. 1 § Miles ff de Militari Testamento

Fuere et Ipsi Milites olim dicti Latrones, idest Laterones, quia nimirum stabant à Latere Principis, ut Lib. 3 Regum Cap. 4 = Duo autem viri Principes latronum = Et quia hi rapinis vivebant, eorum vox deflexa est ad raptores, et fures unde Ebraica voce idem significat Miles ac latro. Pro his ergo militibus presentem dedit Titulum Tribonianus, in quo sollemnitates ad eorum Testamenta requisitas exponit, cui respondet Titulus ff et C de Militari Testamento.

Textus. Supradicta Diligens obseruatio in Ordinandis Testamentis Militibus pro=

pter

per nimiam Imperitiam eorum Constitutionibus Principalibus remissa est

Haec porrò privilegia, quae requisita in militis Testamento desiderata sua agnoscunt originem ex eiusdem Militis in Iure Imperitia l. 1 ff h. t. et ex periculis ac laboribus tali dispendij praemio l. ult. ff h. t. Unde quoquo modo Miles extremam suam ordinaverit voluntatem rata et firma remanet, nisi contraria revocetur l. 9 ff eod. Condonatur namque ei religiosa in condendo testamento observatio, et prout ait Traianus, faciant testamenta Milites quomodo volent, faciant quomodo poterint. Etsi in vagina vel in clypeo literis sanguine suo rutilantibus testamenta adnotaverint, ut in pulvere Gladio subscripserint l. 2 ff. h. t. et l. Milites 15. C. eod. Hoc tamen privilegio solum gaudent milites cum in castris, idest et acie pugnantes, ex Justiniana constitutione l. ultima C h. t. Unde illi extra castra in proprijs edibus commorantes tali non juvantur privilegio, sed iuxta Juris communis regulas testari debent l. penult. et ult. C. de Milit. Testam.

Attamen sollemnitates externae imponuntur militibus extra castra degentibus, non verò personalia eorum tolluntur privilegia, ut idest possit quicunque testari Miles sive Mutus, sive Surdus, sive filius familias etiam sine consensu Patris §. sed testari h. t.; Nam aliunde filius familias etiam cum Patris consensu testari nequit §. 1. infra Tutelae proximo

§. Plane De Testamentis Militum

Fuit haec Militaris libertas à Traiano concessa, eo modo, ut militibus nocere nequaquam possit, Hinc per ipsum Traianum rescriptum fuit, ut Militare hoc Testamentum constet publiceve fiat, ne fraudibus testamenta captantium exponantur. Sicque aut adest Scriptura, quam ipse scribit, et vocat Heredes, ut

legit

bus, et tunc quocunque modo scripta erit, valebit testamentum, prout supradiximus, et l. militis 15 C. h. T. Aut illa deest, et voce nuncupavit Heredem et eo in casu commilitones in Testes advocare debet, ut quem velit post mortem suam Heredem testificentur, ex Quibus duo sufficiunt, qui nec rogati, nec subscripti, nec signati esse debent l. ex Testamento l. militis C. de Testam. Milit.

§. Quinimmo et Mutus, et Surdus

Quae exposuimus ad sollemnitates militaris Testamenti spectant, haec in praesenti exponuntur ad personas ipsas militantium, Paganus namque Mutus et Surdus testari nequit, Miles vero sive Mutus, sive Surdus (dummodo casu in Militia evaserit Surdus, aut Mutus, natura enim tales non recipitur in numerum) semper servatis eius subsistet testamentum l. Mutum 4. ff. h. T.

§. Sed hactenus hoc illis à Principalibus Constitutionibus conceditur, quatenus militant, et in Castris degunt

Exposita Militaris Testamenti Sollemnia ad illud in expeditione faciendum spectant, haec, quae in isto §. adferuntur ad illud post missionem celebrandum attinent. Testamentum igitur à Milite factum omnibus iuris communis sollemnitatibus vallatum esse debet, Tunc enim nihil à pagano distat. Illius attamen ultimam voluntatem quam in castris, et procinctu patefecit, et si imperfectam infra annum a Die missionis numerandum valere principales constitutiones statuere l. Testamenta 26 in l. quod dicitur 38 ff. h. T. Unde si Miles infra annum, à Die quo missus à militia fuit computandum decesserit eo testamento in castris facto, ut Testatus decedit.

Non omni vero à Militia misso datur hic annus, sed solis illis honeste, et ex causa missis, non iam ex ignominia dicta l. quod dicitur 38 ff. h. T. Triplex enim est missio Honesta, Causaria, et ignominiosa.

Hone-

Honesta datur veteranis militibus, qui iam dena stipendia, si equites vicena, si pedites compleverunt, si nimirum decem, aut viginti consumaverit annos sub signis, aut ante fuerit eis ab Imperatore indultum l. 2. §. Est honesta ff. de his, qui notantur infamia.

Causaria ex causa militibus cingi impeditis conceditur, prout ex morbo, aliove corporis defectu, ut per Bellam explicat Tacitus lib. 16 = Ex his aetate aut valetudine fessi sacramento solvebantur, postea igitur Corbulo demissis, quibus senectus, aut valitudo adversa erat, supplementum petivit =

Ignominiosa tandem, et turpis delinquenti militi ex ignominia imponitur l. 2. §. Est ignominiosa ff. de his, qui notantur Infamia. Et multones talis miles infamis efficitur, si exauthoratus detractis insignibus militaribus, puta, Ense, Cingulo mittitur dicta l. 2. §. Sed et si. Et huic denegatur annus, quia omne amittit militaris privilegium.

Militibus inde, quibus annus conceditur, adhuc donat Imperator suum valere heredem, si illum sub conditione instituerit, et conditio post annum fuerit purificata, dummodo ipsi infra annum obierint. Hoc provenit ex l. 38. dicta 38 ff. h. t. Eum casus Miles Titium ita heredem instituit Titius Heres esto, si doctor factus fuerit, miles post Testamentum dimittitur, et intra annum moritur, post annum Titius fit doctor, quaeritur, an ad eum pertineat hereditas? Videbatur non pertinere quia conditio per annum missionis demum extitit. Sed contra respondit Paulus dicta l. 38 dicta 38 propter mortem militis, qui forsan in ea voluntate decessit

§. Sed et si quis ante Militiam non Iure fecerit Testamentum.

Militare privilegium detracto ense, et cingulo cessat, proinde si ensis, et cingulus sumatur, competit l. Titius l. penult. ff. h. t. Pagamus adeoque, qui testamentum sine solemnitatibus fecit, si inde Miles factus,

illud

illud aliquo firmavit signo, puta aliquid addendo, vel minuendo, testatus moritur l. Ti-
tius 25 ff. Cit: Tit.

Tandem idem datum testandi privilegium militi, si se in adrogationem dederit. Jure namque communi per capitis diminutionem fit irritum Paganorum testamentum §. Alio infra quibus modis testamenta infirmentur. Militare vero non, quia Jure, et ductus l. sequentibus ff. h. T.

§ Sciendum tamen est

Non solos armatae Militiae milites complexus est hoc Titulo Justinianus, sed etiam illos, quos inermis, et Coelestis Militiae milites vocamus. Sunt namque Coelestes Milites omnes clericali insigniti ordine, ac Ecclesiastico addicti statui, qui oratione, et sacrificio Deo militant, Can. placuit 22 q. 5 Inermes vero ii, quorum munus, ac officium est Civium bona legibus, et rationibus defendere, ut Advocati, et Patroni l. advocati C. de Advocatis diversorum Judicum.

De his ergo duobus postremis hoc in §. loquens Justinianus, statuit, posse illos de iis, quorum suis muneribus acquisiere Dominium (peculium quasi castrense vocatum) libere testari, ac disponere, sed omnibus observatis Juris communis sollemnitatibus l. ult. C. de Inofficioso Testamento.

Pro totius Tituli Intelligentia notandum ea, quae hactenus explicata fuere ad sola testamenti sollemnia spectare. Habet etenim praeter haec, et alia privilegia miles quorum hic non fit mentio, a Paganis non obtenta. Prout potest ad tempus Heredem instituere, quod nequit Paganus l. In fraudem 15 §. Miles ff. h. T. 2° Heredem certae rei instituere l. Militis 36 ff. eod: 3° Pluribus decedere testamentis, l. quaerebatur 19 ff. eodem 4° Pro parte testatus, et pro parte intestatus mori, l. si duobus 37 ff. Cit. Tit. quae omnia sunt Paganis prohibita, sicut et alia, quae videri possunt in l. Miles 2 C. eodem et toto Titulo ff., et C. de Milit. Testamento.

Titulus Duodecimus Quibus non est permissum facere Testamentum

Ut Tironibus commodius, ac proficuus exposuit Justinianus praecedentibus Titulis ordinem, ac sollemnitates testamenti, et quidem prius, quam de personis testari valentibus ageret, quod contra ff ordinem fecit, ibi etenim p° Personas, inde sollemnia testamentorum posuit. Erat enim legum Alumnis bene prius exponenda origo, mutatio, et diversa testamentorum genera, et post personae numerandae, quae tale poterant testamentum condere, prout hoc Titulo facit, cui respondet Tit. ff. et C. qui testam. fac. possunt.

Personae ergo testari prohibitae quae hic exponuntur Filius familias, servus, Impubes, Furiosus, Prodigus, Mutus, Surdus, Caecus, et captivus, quibus addi possunt aliae additae hic non scriptae, prout glossa dicit l. obsides 11 ff qui testam. fac. poss. incertus, seu dubius de suo statu, an sit liber vel servus l. 14. ff dicto Tit.; Monacus ex Novella 5, excepto casu, quod inter liberos testetur relicto monasterio pro virili portione Novella 123, Damnati ob crimen, et quod Maximam vel Mediam patiuntur capitis Deminutionem l. 8. et sequenti ff eod. omnes his versibus contentae

Prodigus, et Caecus, Mutus, Surdus, Furiosus
Morte damnatus, et Carmine, mente: Captivus
Improbus, et Dubius, obses, et Religiosus
Cui non est servus existens cum Patre Natus.
Cuique interdictum dico, quod octo bis, istis
Qui modo tanguntur, testari Jure vetantur.

Textus. Non tamen omnibus licet facere Testamentum

Filius familias, et servus testari nequit, ut firmat

hic

hic Tribunianus. De servo haud ullus adest dubium ut pote Juris civilis experte. De filio est sola questio, qui nescius testandi facultatem non habet l. 14 et 19 ff qui testam. fac. poss. eo quod nihil suum habet, quod testari queat. Verum quia non omnia a filio pro patre acquiruntur, ut in divisione peculiorum diximus supra per quas personas nobis acquiritur, ideo si loquamur de castrensi, et quasi, de quo disponere potest filius. De profectitiis vero, et adventitiis, verius est eum non posse disponere, etiamsi ad tale testamentum Patris consensus interveniat, prout bene supra de Donationibus causa mortis diximus, quod etiam procedit, si Pater in adventitiis bonis usumfructum non haberet, l. penult. C. qui testam. fac. possunt.

Si vero possit de talibus bonis ad pias causas testari cum, vel sine Patris consensu, est questio inter nostros agitata, pro qua videatur Tiraquellus De Privilegiis piae causae Privilegio 78. qui ducitur auctoritate Cap. licet 4 § finali De Sepulturis in 6, ait civilia Jura derogare non posse favorem piarum causarum, sicque hec prohibere haud queunt tale testamentum.

§. Preterea Testamentum facere nequeunt Impuberes

Ut filius familias testandi incapax, quia de quo testetur non habet, sic et Impubes, quia animi Judicium non retinet, ut possit testari, cumque Testamentum sit supremum Hominum Judicium, sequitur, quod Impubes non possit condere suum Testamentum l. a qua etate 5 l. 19 ff. eo. tit. Et hoc etiam, si fuerit Miles l. finali C. de Milit. Testam., aut Auctoritas testatoris concurrat, quia ultima voluntas ab alieno non potest pendere arbitrio, ut diximus.

§ Item Furiosi, quia Mente carent

Eadem ratione, eodemque Jure furiosus et prodigus testari nequeunt cum mente animique Judicio careant l. furiosus C. qui Testam. fac. poss., nam in Testatore non corporis sanitas, sed mentis integritas est exigenda tempore testamenti l. In eo 2 ff. eod. Sed si fuerit tempore induciarum, idest in remissione furoris,

factum

factum, aut ante furoris conditum, recte illud valet { ult: C. de impub. et aliis substit. et testamen.

§. Item Prodigus

Non absimilis furioso est Prodigus, cui Bonis interdictum est Prodigus namq: ille putatur, qui neque Tempus, nec finem expensarum habet, sed bona sua dilacerando, et dissipando profundit. Is ergo cum bona non habeat quae administret, testari inde de illis non valet {. si cui l. 18 ff qui Testam fac poss: Unde ut eius testamentum non valeat necessaria est Pretoris interdictio, quae hac utebatur formula = quando tua bona paterna, Avitaque nequitia tua disperdis, liberosq: tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi ea re commercioque interdico = Ante interdictionem enim factum sustinetur, sicut et quaecunque alia alienatio.

§. Item Surdus, et Mutus non semper Testamentum facere possunt

Actenus de Iis, qui mente, et animo laborant dictum est, nunc de illis, qui corporis vitium habent, dicendum. Et non omnes Corpore vitiosi à Testandi facultate prohibentur, sed soli Surdi, Muti, et Caeci.

Et primo Mutus, et Surdus testari non poterant, nisi a Principe obtinuissent licentiam { qui 6 §. Surdus ff qui testam: fac poss. Sed Justinianus recte distinxit, aut est mutus tantum, qui scit scribere, et tunc testatur, aut est Surdus tantum, qui calleat scribere, et idem procedit, aut tandem est insimul Mutus, et Surdus à Nativitate, et in eo casu est ille prohibitus testari { discretis co C. eod quando hic ex sua natura scribere nequit, quoniam si casu evaserit Surdus, et Mutus, et tunc scribere posse certum est, et Testamentum eius non est interdictum.

Quae de vere Surdo, et Muto, non ideo de Surdastro, et Balbo, seu tarde loquente intelliguntur.

§. Caecus autem non potest facere Testamentum

Tertius Corpore vitiatus est Caecus, cui dimeret

inter

interdicta testandi facultas. Sed hodie ex l. hac consultissima C. qui test. fac. poss. a Justino Patre Adoptivo Justiniani emanata, cui certis solemnitatibus testari potest. Ultra enim Juris Civilis solemnitates (quas Testator coram 7 Testibus debet declarare suum Heredem per ea signa, ex quibus dignoscitur ejus persona, quae 7 Testes debent signare tale testamentum nuncupativum in scriptis redactum a Notario, vel ab octavo Teste, si desit Tabellio, qui loco testatoris scribat, et subscribat Testamentum. Et sic caeca ultima voluntas servatur.

§. Eius, qui apud hostes est, Testamentum, quod ibi fecit non ualet.

Captivus tandem ab Hostibus testari nequit, qui servus est Capientium l. ejus qui 8. ff. dicto Tit. Nisi fuerit Testamentum ante captivitatem factum, quia tunc firmum manet l. Cornelia 12. ff qui testam. fac. poss. quae lex Cornelia fingit testatorem in Civitate decessisse.

Sed haec antiquo procedebant Jure, ubi servitus dabatur inter Gentes servitus, Nostra attamen tempestate, in qua Christiani non efficiuntur servi Capientium, est Christianis adhuc captivis concessa libertas testandi.

Titulus Decimus Tertius

De Exheredatione Liberorum

Textus Non tamen, ut omnimodo ualeat Testamentum sufficit haec Obseruatio, quam supra expo≈ suimus

Ex his textus verbis ostendit Idem Imperator ordinem, quem in aliis tenet titulis Presentis Tituli. Fuere namque solemnitates ac testantis personae expositae, nunc ipsa testamenti forma est exponenda, quae primario in heredis institutione consistit. Cumque primi, qui sunt instituendi Heredes sunt filii, Inst. 30 ff de Liberis, et posthumis, Ideo de illorum institutione, et Exheredatione hoc Titulo agitur, cui respondet

Tit

Titulus ff de Postumis, et Liberis, et Titulus C. de Liberis præteritis, ac Titulus de Postumis Hæredibus instituendis

Debet igitur Pater Testans in suo ultimo elogio filios Hæredes instituere, quorum olim Masculi iure antiquo erant Hæredes instituendi, vel nominatim exhæredandi, aliter silentio præteriti erat tale testamentum nullum L. 1. § 1. 3. 4. ff h. t., ea ratione quia Patris hæreditas est quodammodo filii etiam vivo Patre L. in suis 11. ff de Liber. et Postumis et filius est quasi Dominus Vnde si illum præterierat Pater, et inde ante Patrem moriebatur filius, testamentum adhuc inutile erat.

Textus. Poterat tamen, prout potest exhæredare, quia hæc est uis Patriæ Potestatis, si Iusta adsit exhæredationis Causa, ut Infra

Ex dictis iam clare apparent distinguenda verba Hæredem instituere, Exhæredare, sive Exhæredem facere, et præterire. Instituere hæredem est suo loco ponere alium Dominum; Nam instituere est ponere, prout instituere arbores &c. sic testator ponit ut Dominum rerum suarum, quem hæredem in testamento vocat, Hæres namque idem est ac Dominus § Ius extraneus Inst. infra de Hæredum qualitate, et differentia

Exhæredare contrarium significat, auferre scilicet Hæreditatem, quoniam particula ex exceptionem significat, ut Exuviare, exterminare &c. Hinc cum naturalis ratio filios ad Patris hæreditatem vocet, idemque ferat votum Paternum L. De emancipatis § cum enim C. de Legitimis hæredibus Ideo si alteri hæreditatem relinquat pater à filiis dicitur illam tollere

Præterire est silentio omittere filios, neque scilicet illos instituere, neque exhæredare § eadem infra de Hæredibus, quæ ab Intestato deferuntur

§. Sed non ita de Filiabus.

Filios Masculos necessario instituendos vel exhæredan

dandos diximus, idem de filiabus non procedere, nunc docet Tribonianus; quoniam filiæ et ne- potes ex filio præteriri poterant, aut exhæredari communi voce = Ceteri exhæredes sunto = si- ne testamenti nullitate l. Maximum vitium 4 C de liberis præteritis, forsan quia filius, sequitur familiam Patris, non sic vero filia, quæ e familia exit. Sed filiabus his præteritis dabatur Jus accrescendi longe aliter diversum illo, quo non petentium partes accrescunt, ut in Tit. 10 C lib 6. Hoc enim Jure heredes accrescunt, partes defluunt iuxta diversitatem heredum. Si namque fue- rant sui Heredes instituti, idest Filii, filia præterita tanquam cohæredibus virilem, seu æqualem partem habebat, si vero fuerant extranei plus obtinebat filia hæc, quia dimidiam Hereditatem ipsa retinebat, et dimidia inter Heredes dividebatur. Sed hoc Jure antiquo, quia de Jure Novo infra.

§. Nominatim autem quis exhære- dari videtur.

Filius solus proinde exheredandus debet nomina- tim, et cum causæ expressione exhæredari, ut puta si dicat = Filius meus Caius exhæ- res esto, vel filius meus (si unicum in militia habuerit, quia tunc eandem signo ceter- orum distinctivo exhæredari potest) exhæres esto = Aut si unicum teneat filium potest dicere = Filius meus exhæres esto = Hinc si plures habens filios, dicat, unum de liberis meis exhæredo = tunc responsum est ex l. 2 ff de Liber et Posthum. Neminem exhæredem esse. Non sic autem si dicat = Filius meus Marcus heres esto, ceteri exhæredes sunto = hoc namque nec- ... valida est exhæredatio, quia cognoscitur quis debeat esse heres, et qui exhæres l. Lucius 4 53 ff de Hered. Instit.

Hæc autem exhæredatio hodie solum fieri potest in Testa- mento et non in codicillis l. Non codicillum C de Testam. ac consulto et non iracundiæ mo- tu, et tandem cum causæ expressione, et insertione in ipsa exhæredatione Auth. non licet C de liber. Præter. Hæ vero causæ debet esse una ex illis a Justiniano in novella 115 notatas, quod Jus hodie pro- cedit etiam in filiabus, prout infra in §. Hæc quidem vetustas dicamus.

causæ

7. Exheredat. Filiorum

Causae autem, quas refert famigerata haec novella sunt 14 quas nos communi carmine tradimus, ut possint à Tironibus facilius addisci et memoriae teneri, suis tamen marginalibus notis causas exponentibus. Sunt igitur haec carmina

Filius exhaeredetur (a) si verbera Patrem
ferre (B), aut verbis violentus erit
(C) Criminis arguet si coram plebe Parentem
Misceat (D) aut turpi dira venena manu
(E) Ruinis dederit, si damnum grande parentis.
(F) Nec curam sana mente parentis agat
(G) Inter colluviem si quadrat ire malorum.
(H) Aut Patris vetito scandat amore Thorum
(I) Si pro Patre fidem non interponat (K) eundem
À Cruce nec variis liberet hoste modis
(L) Si vetet Auctorem testari Sanguinis (M) adsit
Si levibus mimis, quos vel avena iuvat
(N) À sanctis veterum si degeneraverit Aris.
(O) Filia si quaestum corpore spreta fuit
(a) Si manus violentas in manus iniecerit.
(B) Si Patrem injuriosis verbis, ac contumeliis oneraverit.
(C) Si accusaverit Parentem crimine, infamiam afferente
(D) Si mortem Patris veneno, alioque modo Tentaverit.
(E) Si Bonorum Patris dilapidator extiterit.
(F) Si Patrem non curaverit furiosum, quarum Haereditas, ab hoc auferetur filio, et datur ei, qui Patrem curavit Authen. Liberi furiosi (de Episcoporum audientia
(G) Si cum malis fuerat versatus hominibus, utputa Maleficis
(H) Si cum Noverca, aut Patris concubina se immiscuerit

(I)

(I) Si Parentem a Carceribus fideiussione non liberaverit

(K) Si illum ab Hostibus non redemerit, quia tunc bona dantur Ecclesiæ pro Redemptione captivorum

(L) Si Parentem testari impedierit, nam hæreditas hæc fisco applicatur l. 1 ff. si quis aliquem testari prohibeat.

(M) Si cum arenariis, vel mimis se immiscuerit.

(N) Si fidem abiuraverit, quia huic Parenti agnati succedunt, et post nostri Ti[...] sius l. cognovimus C. de Hæreticis.

(O) Si filia turpem elegerit vitam Parente illam dotare volente l. si filiam (de inofficioso testam. Nisi si fuerit Mater meretrix l. in arenam C. eod. neque tandem si nu[p]bat indigno, quia matrimonium ex Iure canonico liberum est

§. Postumi quoque Liberi, vel hæredes institui debent, vel exhæredari

Primi, quos instituere debet Parens sunt filii iam na[ti], secundi, qui instituendi veniunt, sunt filii postumi

Pro quorum notitia tria sunt adnotanda Ethimon, Definitio, et Divisio. Ethimon, seu Nomen vel a post, et Humus est compositum, ut vulgus putat, forsan, quia nati post mortem Patris, eiusque humationem, vel a simplici verbo contextum ex particula post et umus, sine litera H, sicut et postliminium, quod simplex vocabulum est ut vult Gellius lib. 2 Cap. 16 Cuiacius lib. 3 observationum cap. 4. Hinc desumitur Postumus = Postremus natus = sicut Ulpianus Postremos vocat Postumos l. postumi 3 ff. de iniusto, rupto, et irrito testamento.

Hi postumi, seu Postremi filii dividuntur in suos, et alienos, seu Extraneos. Sui sunt filii ipsius testatoris, Alieni sunt eius nepotes, qui mortis tempore in testantis potestatem incidunt. De primis loquitur præsens §, de secundis, sequens sermonem instituet

Postu[mi]

Posthumi proinde sui, sive Masculi, sive Foeminae sunt exhaeredandi, vel instituendi, nam si praeteriti essent, testamentum inutile non redderent, sed eorum agnatione, idest nativitate rumperet L. Placet 4. L. si quis posthumos 9. ff de Liber. et Posthum, quoniam etenim hi nati non fuerint, tamen quia de eorum commodo agitur, pro natis habentur L. penult. ff de his, qui sunt sui, vel alieni Juris

Debent vero Posthumi isti nasci, et non abortiri, quia per eorum abortum Patris ultima voluntas non laeditur, L. qd dicitur in ff de Liber. et Post, sicut et Monstruosus partus non rumpit, quia pro mortuo idest pro nullo habetur L. qd certatum est 3 C de posthumis haeredibus instituendis

Diximus postremos hos filios, scilicet post mortem Patris natos esse etiam exhaeredandos, vel Instituendos, quoniam poterant dum exhaeredari, sed nominatim, utputa = Quicunque mihi filius genitus fuerit, exhaeres esto = Hodie tamen ex nova Justinianea Constitutione in Novella 115 nequeunt amplius exhaeredari quia Pater exhaeredationis causam exprimere debet, ut Exhaeredet filium, quam in non adhuc nato invenire nequit.

§. Posthumorum autem loco

De illis loquitur Posthumis §. iste, qui sui non sunt, ut diximus supra idest de Nepotibus, qui extranei vocantur haeredes, sed nova Agnatione fiunt sui, utputa si fuerint nati ex filio Testatoris Liberi, vel in utero adhuc existerent et hi mortuo Patre, seu filio Testatoris remanserint viventes vivo Avo Testante Tunc si hos praeterierit Avus testamentum rumpitur L. 3 §. 1 et § Ex his ff de injusto Pro intelligentia finge casum Pater habet filium, et ex filio Nepotem, vel ex filio Nurum praegnantem scribit Testamentum, instituit vel exhaeredavit filium, praeterito Nepote, vel iam nato, vel qui in Utero est, Mortuo filio, Vivo Avo, Nepos in locum succedens factus est suus, et rumpit Testamentum, si vero Mortuo Testatore vivo filio natus esset, non esset successioni locus, quia iam delata esset haereditas.

§ Eman

§ Emancipatos Liberos

Suos, sive Natos, sive Postumos instituendos, vel exheredandos esse diximus, nunc de non suis, idest de illis, qui in Patris adhuc potestate non sunt, aliquid dicendum remanet. Hi sunt Emancipati, qui per emancipationem familiae suae Iura amisere, inde civile Ius illos nec instituendos, nec exheredandos esse statuit Textus hic. Sed pretorium Ius, quod equitati processit lege voluit esse necessario instituendos vel exheredandos hos filios, qui a civiliter liberi esse desinunt, non naturaliter, Nam per emancipationem Ius sanguinis non tollitur L. Iura sanguinis 8. ff de reg. Iur; Et si illos preterierit Pater dat Pretor Bonorum possessionem contra Tabulas L. 3 § si eman cipatus ff de Bonor. posses: contra Tabulas.

§ Adoptivi Liberi

Loquutus est adhuc de liberis Naturalibus, et Legitimis, Tribonianus, seu de illis, quos natura dedit, Nunc de illis, quos Lex concedit ad Naturae Exemplum, hique sunt Adoptivi. Et de his iuxta Antiquae Iuris constitutionem, prout in Naturalibus est procedendum.

§ Sed haec quidem vetustas introducebat.

Adhuc antiqua exposuit Iura. Imperator diversitatem Liberorum agnoscentia, suam optimo ordine nunc ponit constitutionem in L. Maximum vitium C. de liberis preteritis velatam, in qua statuit, a Patre quoscunque filios sive Masculos, sive feminas sive Natos, sive Postumos, sive in Potestate, sive Emancipatos, sive Primi, sive Secundi gradus, idest nepotes deberi necessario institui, vel nominatim exheredari cum causae expressione, eorumque pretermissionem nullum reddere testamentum, quavis in postumis, verus observetur Ius, illos scilicet preteritos testamentum Patris ipso tunc non invalidare, sed eorum nativitate rumpere. Huius novae Legis ratio triplex in hoc eodem § legitur

Pri:

Prima quia Natura Mares, et Feminas non distinguit 2º quia Lex 12 Tabularum neque sexus distinguit in successionibus Intestatis § 2. infra de Hereditatibus, quæ ab Intestato deferuntur, 3º quia prætoris edictum bonorum possessionem contra tabulas quibuscunque liberis concedit.

Circa verò adoptivos filios iuxta novum Ius à Justiniano introductum, de quo supra in § sed Hodie de Adoptionibus, est etiam distinctio. Aut sunt adoptati ab Extraneo, et tunc à Patre Naturali, in cujus potestate manent instituendi, vel exheredandi. Aut ab Avo Materno, et ab Ipso sunt Instituendi, vel exheredandi, in cujus transeunt Potestatem L. penult. vers. sed hæc C de Adoptionibus.

Fallit dicta conclusio in Filius Illegitimis, seu Insignis, quibus nec legitima debetur, Ideo nec Institutio, nec exheredatio competit 2º In filio legitimam recipiente in vita Patris. 3º In Filia dotem acceptante cum renunciatione hereditatis paternæ, quia sufficit, si pater illam in legitima, hanc in dote receptis instituat Clarus § Testamentum q. 44

§. Sed si in expeditione occupatus Miles.

Militem adhuc in liberorum exheredatione excipit Imperator. Possunt idest à Milite filii exheredari solo silentio, illos scilicet in Testamento scienter præterеundo L qui Iure 7 L 36. § Miles 1 ff de Testam. Milit. Debet autem scienter præterire, quia si ignorat se talem habere filios, vel ventrem esse prægnantem, tunc talis præteritio testamentum nullum efficit dicta L 36.

§. Mater, uel Auus Maternus

Necesse non habent liberos suos Heredes instituere, aut exheredare.

Maternæ voluntatis, ac ascendentium per ipsam materiam lineam remanet videre Ius, per quod erat, prout in hoc §. dicitur liberum Matri eorum

Avan.

Liber Secundus

Ascendentibus liberos preterire, quia silentio exheredabantur, nec Civili, aut pretorio adiuvabar, remedio filius vel nepos sic preteritus, dabatur tamen per inofficiosi testamenti querela actio, ut Maximus vinus C. de liber. preteritis, et nos infra de Inofficioso testamento sed ex Nova Justinianea lege, in §. aliud quoque 3 Autho. coll. de Appellatione cognoscunt, tenentur tales Maxime ascendentes filios, aut nepotes necessario instituere, vel exheredes facere, et si eos preterierint, Testamentum nullius eo Iure esse statuitur. Hinc si exheredari deberent nominatim, et cum causae expressione debent exheredari

Ex eadem Citata lege in dicto Autho. coll. de Appellationibus § Justo autem prospeximus, sumitur filios si sine liberis decesserint, debere instituere, vel exheredare parentes quorum exheredatio tantum fieri potest ob una ex causis in Citato Autho. relatis, quae ad 7 reducuntur

1a. Accusatio filii criminis infamiam afferentis, preter lesae Maiestatis, divinae, et humanae crimen

2a Insidiae filii vitae factae

3a Prohibitio testandi factae filio de peculio castrensi, et quasi

4a Concubitus cum Nuru, seu sponsa filii

5a Derelictio furiosi, et Mente capti filii

6a Redemptio non adhibita in filii captivitate

7a Heresis Parentis, dummodo filius fuerit catholicus

Fratres tandem non esse a Fratre instituendos, nec exheredandos, sed tantum Fratri preterito querela inofficiosi testamenti competit quoties turpem instituerit Frater personam l. Fratres ff. C. de Inofficioso testamento

Unum admonendum superest quod quoties testamentum redditur irritum ex filii preteritione, tunc sola Heredis institutio cadit, cetera vero in testamento legata, relicta manent firma Autha. ex causa C. de liber. preterit.

sit

Titulus Decimus Quartus
De Heredibus Instituendis

Quæ qualisve sit connexio hujus Tituli cum precedenti, ex se clarescit: fuerat namque loquutus Imperator de sui heredibus, optime de quibuscumque, idest de extraneis loquitur hoc Titulo, cui respondet Titulus C. de Heredibus instituendis, et Titulus de Necessariis heredibus, ac Titulus ff. de Heredum institutione et de conditionibus institutionum. Sunt hujus Tituli summæ partes 3es. 1a. De heredibus necessariis, idest de servis, 2a. de Plurium heredum institutione, sive de Divisione Hereditatis, 3a. de Modo, seu forma institutionis.

Textus Heredem instituere permissum est tam Liberos Homines, quam servos

Et tres § Sequentes.

Quosque Heredes institui posse hic docet Justinianus, et annuit Gajus in l. Non minus 31 ff. de Heredibus instituendis, non minus scilicet servos, quam liberos homines. Et indubia quoad liberos est conclusio. De servis solum dubitari poterat (quos necessarios vocamus juxta ea, quæ in Titulo de Heredum qualitate, et differentia diximus) Et tandem statuit Imperator proprios servos omnimode Heredes vocari posse etiam sine libertate l. quidem s. C. de Necessariis servis instituendis, Nam ex novo Jure (quamvis antiqua lege cavebatur, servos proprios sine libertate institutos libertatem non acquirere) debita Dominicali institutione, statim et ipsa sequitur libertas ob favorem testamenti, et libertatis, prout supra de Titulis § 1. Qui testamento Tutores dari possunt

Proprius autem servus ille est, cujus proprietatem habemus, et si ususfructus alterius sit l. rectè 15 ff. de verb. signif. l. contraria

Usufructuarius servi Dominus dici nequit, hic § Alienus servus

Hec autem Libertas, et testata hereditas servo non acquiritur, si adulterium cum Domina commiserit, ne ex tanto lucretur facinore hic § est tamen casus l. his verbis 48. §. Interdum ff h. t.

§. Servus autem à Domino suo Heres institutus

Idem proprius servus institutus Heres interdum necessarius est, interdum voluntarius, interdum nec necessarius, nec voluntarius. Necessarius est si in eadem permanserit causa, idest fuerit post Domini mortem heres ipse, et servitute alligatus qua velit nolit, hereditatem acquirere debet. l. 4 C. de necessariis heredibus. Voluntarius si à vivo testatore fuerit manumissus, potest enim tunc adire, et non adire ut Extraneus Heres dicitur l. Testamento 90 ff de Heredibus Instituendis. Nec voluntarius, nec necessarius, si postquam eum instituerit heredem Dominus vendiderit, vel alienaverit, quia tunc non ex propria voluntate, sed ex Novo Domini Jussu debet hereditatem adire, quamvis debet sub potestate testatoris esse tempore aditionis, ut sit necessarius l. Hominus 60 ff de Acquirenda, vel omittenda Hereditate.

§ Alienus Quoque Servus.

Alii quos potest instituere heredes testator, sunt alieni servi, sive cum, et sine libertate institui possunt, ut = Stichus Sempronii servus Heres esto, vel Stichus Sempronii servus, cum liber erit heres esto l. servus alienus 22 ff de conditionibus institutionum. =

Servus ergo alienus sine libertate institutus hereditatem adit Jussu Domini, si nec manumissus, nec alienatus fuerit à Domino suo tempore aditionis l. si servus 7 ff h. t. Nam si inveniatur manumissus, ex arbitrio suo heres, si alienatus Jussum Novi Domini expectare debet.

§. Servus autem Alienus

Hujus §. summa hec est: servum Alienum posse In-

stitui

sinit heredes erat mortuo Domino, aut post mortem Domini, quia nunc hereditas necd Domini subsistit L. Hereditas 34 ff de acquir: rer: Dominio

§. Servus autem Plurium

Sicut Propii, et Alieni, sed singulorum, ita communes, idest Plurium Dominorum dantur servi, qui quilibet possunt instituere heredes; atque sic institutos adire non posse sine Dominorum Jussu certum est ex L. servus communis 67 ff de acquir: Hered sic si aliquis Dominorum hereditatem non iusserit adire, nunc portio hec deficiens ei accrescit, quorum Jussu adiit servus et pro Dominica portione acquesit, prout in ceteris servatur rebus, ut Legato, obligatione &c: L si servus 50 L. si fundus 81 § 1 ff de Legatis 1°

§. Et unum Hominem, et Plures.

Sicut prima pars hujus Tituli de servis Necessarii heredes si fuerint Propii, nec necessarii nec voluntarii si alieni. Et nunc secunda hec pars de ipsa institutione Et Imperator docet non tantum unum, verum etiam plures, pro ut testatori placuerit posse heredes institui ut lanis dicitur in L. quoties 9 §. Heredes 12 et sequent ff h T. Ea ratione, et quamvis sint plures, et unum debeant representare defunctum, Attamen omnes pro uno habentur, et in solidum unum representant defunctum dicta L quoties 9 § Heredes 12

§. Hereditas plerumque dividitur in Duodecim uncias

Pluribus institutis heredibus necesse est hereditatem inter eos dividere Hinc affert in hoc §. Justinianus modum dividende Hereditatis, que tota As vocatur, quia hoc Romanis erat quod solidum, et Integrum unde fundum in Assem vendere, id erat, ac totum fundum vendere, nulla retenta parte L. Titius 9 in principio ff quibus modis pignus vel Hypoteca solvitur Attamen in Asse hoc continentur 12 Uncie, seu partes iuxta Romanorum morem duodenario numero utentem, tam in ponderibus, quam in mensuris Hereditatibus obligationibus &c L Pomponius 8 ff de rei vindic. Et quelibet pars propriu retinet nomen, prima dicitur Uncia 1a Sextans 2a Quadrans 4a Triens, 5a

Quin

quincunx 6ta semis, 7ma septunx 8a bes, 9a dodrans, 10 dextans, 11a deunx, 12a as quas videre poteris in l. Servius 50 § ult. ff h. t.

§. Non autem utique semper duodecim uncias esse oportet.

Hæc communis divisio tamdiu observatur, quandiu Testator aliter non disposuerit, Hæreditatemque non diviserit, sic poterit à Testatore in quot voluerit partes hæreditas dividi unde si dividatur in 24 partes hæreditas, dicitur dupondium, si in 3 tripondium, et sic de ceteris.

Verum hoc servatur, in equali hæreditatis divisione, si etenim unus in certam se instituerit hæredem, in toto tunc dicitur institutus esse. Ne partim testatus et partim intestatus mori dicatur l. si quis ita ff de Hæredibus instituendis, ea naturali ratione, quod nemo potest esse partim mortuus, partim vivus l. Rerum mixtura 4 ff de usurpationibus, et usucapionibus. sic nemo potest esse partim testatus, partim intestatus, excepto milite, in quo non regula Juris, sed eius voluntas spectatur l. Miles a C. de Militari testamento.

§. Si plures instituantur

Hæreditatis divisione ad testatorem, ut diximus, spectat: hinc exponuntur diversi casus, quibus potest à Testatore dividi Hæreditas, et ut clarius hac in re procedamus tres sunt distinguendi casus, primus ubi partes nullæ sunt expressæ, secundus ubi partes non omnes sunt expressæ, seu expletæ, Tertius ubi partes omnes sunt expressæ, et expletæ

Et primo casu in quo plures fuerint instituti hæredes, nullique eorum assignata pars, Tunc ex æquis viribus, seu partibus scripti intelliguntur l. quoties 9 § Hæredes 12 ff de Hæred. instit. Qua in obscuro inter plures semper eadem Juris equitas esse debet l. si quis 10 § quoties 3 ff de appellationibus

Secundo casu in quo partes non omnes expressæ sunt, ex Justa expressionis casum est distinguendum, qui triplex esse potest

Qui:

Primus erit, Titius VS ex semisse, idest medietate heres esto, Cajus, et Maevius Heredes sunto, hoc casu partem expressam habebit Titius, reliquas habebunt ii, qui sine parte fuerunt instituti. Ita hic in versiculo partibus autem nominatis § Ins. et lex 17 in princip. ff de Hered. Instit. Dicit, cujus ratio est ipsa testatoris voluntas, ex qua arguitur Heredem scriptam partem debere obtinere, reliquos vacantem, seu non scriptam partem

Secundus si tres instituerit Heredes unum ex semisse alterum ex semisse, 3um sine parte, Hoc casu dimidiam habebunt heredes scriptas partes habentes, semissem, seu dimidiam, alteram tertius sine parte scriptus ita in versiculo si vero Tertius As § quo loco lex 9 ff h. T. quia non ordo scripturae, sed mentis conjectura spectatur.

Tertius si adhuc tres instituerit heredes, 1um in dodrantem, seu 9 uncias, 2um in semissem, idest sex uncias, et 3um sine parte, In hac institutione hereditas in 24 uncias dividetur, seu dupondium, prout in § Et si plures h. T. lex Sabinus 18 ff eod. Et 1us 9, 2us sex, 3us alias novem obtinebit hereditatis partes, quae sunt dupondii, duplicis numerum assis complementum § Ins. et 14 § ult. ff h. T. Haec de secundo principali casu, ubi partes non omnes sunt expressae, nimirum

De Tertio casu, in quo partes omnes sunt expressae, et adhuc necessarium distinguendum, Hereditatis numerum, expletae, non expletae, et superatae

Expletae: Si duo V.S. fuere scripti Heredes, ambo in semissem pro parte, tunc res est expedita, quia fuit à Testatore divisa Hereditas § Interdum 32 § 1 ff h. T.

Non expletae si tres VS fuere instituti Heredes, unus in quadrantem, alter etiam in quadrantem, et 3us in alterum quadrantem Hoc casu Assis explendo, deest quadrans, qui in una uncia cuilibet Heredi accrescit, ne decedat Testator partim testatus, et partim intestatus § Ins. et 13 § 2. ff de Hered. Instit.

Superatae Ut si dixerit Testator, 1us ex quincunce, 2us ex quincunce, 3us ex quincunce heredes sunto, hac in thesi, As est superatus, et singulis

gulis proinde una detrahetur pars, ita hic in §. videamus, quamvis etiam in plures à testatore possit dividi partes hereditas quam in 12; Attamen Juris potestate revolvitur ut commodius dividatur, et revocatur ad 12 partes. omnia hęc explicantur, sed sparsim in l. Interdum 13, et in l. sequentibus ff h. t.

§. Heres purè, et sub conditione institui potest

Tertiam, quam diximus hujus Tituli partem exponet nunc Juris consultus, et est forma, vel modus instituendi, quo, scilicet modo potest heres institui, et in primo distinguit aut sub conditione, aut ex certo die, aut ad certum diem fuerit institutio facta

Si sub conditione, et Institutio valida est, ut puta, Titius Heres esto, si consul erit, quia nulla Juris regula hanc impedit Institutionem, ut toto titulo ff de conditionibus institutionum videri potest, ubi 3es afferuntur instituendi modi 1° si dixerit. Disponens purè, Titius Heres esto, et hęc nullo laborat dubio, 2° si sub conditione ita scripserit si consul erit Cajus heres esto; et hic hereditatem obtinebit purificata conditione, 3° si sub modo, ita vocaverit suum heredem Cajus heres esto, dummodo edificet VS. templum, et Cajus hereditatem adit prestita cautione de onere adimplendo Bartolus in l. quibus diebus §. finali N 6 ff h. t. Vnde patet conditionem impedire, ut Hereditas adeatur, modum vero non

Si ex certo die, seu tempore, ut post quinquennium, quam moriar, heres esto, Hoc in casu institutio hęc irritatur l. Hereditas 34. ff de Hered. Instit. Quamvis si fuerit Institutus Heres ex incerto die valeat, ut si infra vigesimum annum moriar, Cajus heres esto, quia institutio hęc conditionis, et non diei habet vim, et tempus, seu dies tantum demonstrat, ut est casus in l. potestquis 56 ff eod. l. si Titio 41. ff quando dies legati cedat.

Si tamen ad certum tempus. Vt puta usque ad Ka:

len:

lendas Martii Cajus heres esto. Tunc infringitur etiam hæc institutio prout antecedens l. et qui 88 ff h. T. Horum duorum ratio est, ne Testator pro tempore moriatur intestatus, et pro tempore testatus. Quis namque erit heres post, vel ante adventum diei à Testatore præfixi?

Sed optime lex ipsa his duabus succurrit dispositionibus, et diem certum, vel ante aditionem, vel post tollit, et illas, ut puras habet. Hereditas tamen pure talibus conceditur heredibus tempore sublato et neglecto. dicta l. Hereditas 34 ff h. T. Ratio talis dispositionis est omnimodus testamenti favor

§. Impossibilis Conditio.

Sub conditione scribi posse heredem supra sufficientissime dictum fuit adeoque nunc explicatur conditio, cujusque Naturæ esse debeat, ut dispositionem suspendat, usque dum verificetur. Et Tribonianus an Impossibilem conditionem, seu eam, quæ humanis viribus fieri impossibiliter nequit, testamentum non vitiare non solum quo ad institutionem l. conditiones 14 infine ff de conditionibus institutionum, sed etiam quoad legata l. si post 5 ff quando dies legati cedat, fiant commissa et libertates l. cum Heres 4 § Non est 1 testam. liberorum quæ quatuor in testamentis fiunt, quia quidquid in testamento scriptum est impossibile nullam vim habet l. si Mevia 45 ff h. T. quod contra est in contractibus, qua ipsi conditione impossibili vitiantur, prout firmat l. Non solum 31 ff de obligationibus et Actionibus Ea ratione, quod in contractibus contrahentium voluntas attenditur, quæ nulla præsumitur ex Impossibili conditione serio apposita dicta l. Non solum 31

§. Si Plures Conditiones institutioni adscriptæ sint

Cujus unius conditionis in testamento appositæ examinavimus, quid si plures et non una fuerint conditiones vel uti à Testatore nunc videbimus. Et cum nostra textum distinguendum, aut sunt conjunctim, id est uno modo unius scriptæ, prout = si v.g. Navis ex Asia venerit, et Consul erit, Heres esto = tunc ambarum eventus est expectandus, ut hereditatem adeat l. Hæredes 4 de conditionibus Institutio-

no-

nomi Authore Syllanicam volvit prout = Vel si Navis ex Asia venerit, vel si Consul erit, Titius ero = Pro casu susficientiamque purificare quae regula tam in testamentis, quam in contractibus valet L. Si quis ita 129. ff de verb. obligat:

§ Ii, quos nunquam Testator vidit Heredes institui possunt

Voluit tandem Imperator Testatoris voluntatem in omnibus sequendam mandare et sic etiam ignotos, ac a Testante non visos personas institui posse decrevit L. Extraneum 11. C de Hered instit, quae et s. Amici, et hinc institui dicat, attamen huic benevolentiae Testatoris voluntas preferri debeat

Et hac occasione notandum omnes scribi posse heredes, Iis exceptis, quibus capiendi facultas ex Testamento est prohibita, prout 1° perpetuo deportati, vel ad remigandum damnati L. 1. C. de Hered. instit. 2° Collegium illicitum, Collegium C eod. Juris et Religio successionis Incapax Clementina exivi de Paradiso de verb. signif. 3° Filii Reorum Lesae Maiestatis L quisquis § finali C ad Legem Juliam Maiestatis 4° Heretici, et Apostatae. 5° Nati ex Incestuoso et damnato coitu, Authentica ex complexu C de incestuosis nuptiis, nisi legitimati fuerint, vel sub conditione institutionis legitimentur L in tempus ff de Hered instit.

Titulus Decimus Quintus De Vulgari Substitutione

Testamenti caput esse Heredis institutionem diximus ad L 1 ff de heredum institutione, qua deficiente, et ipsum deficere testamentum firmavimus, Ideo et ipsa Lex provida concessit Morienti non unum, sed plures institutiones gradus scribere, ut si primus deficeret, succedat secundus, si secundus, adeat tertius, et sic de aliis, qui secundi, et Tertii instituti, substituti, seu secundi heredes vocantur quia semper in locum primi deficientis veniunt. Hinc iam explicato quidquid ad primos spectat heredes precedenti Titulo, sequitur Titulus hic et sequens, quibus respondet Titulus ff de Vulgari, et Pupillari subs-

vi, substitutione, Titulus C. de Institutionibus, et substitutionibus et Titulus de Impuberum et aliis substitutionibus, De substitutis, et substitutionibus tractare proquorsus nomine

Sciendum 1º Substituere non aliud importare, nisi aliud in locum alterius ponere, subslocare, submittere, subrogare {l. si grege 22 ff de legat. 1º et sic in nostris terminis, non aliud indicat substitutio, quam alterius coheredis subrogatio qui eorum vel locum heredis, vel exheredati obtinet, dicitur substitutus, idest subrogatus hinc, nam etiam exheredato filio potest pater substituere {l. 1 ff de Vulgari, et Pupillari.

Sciendum 2º hanc substitutionem primario dividi, in Precariam, seu fideicommissariam, et directam Precaria ea est, qua Heredem precatur Testator, ut hereditatem restituat substituto, de qua infra. Directa ea est qua directe Testator non Heredem Iubet hereditatem donare secundo vocato, quam accepit substitutus à Manu Testatoris, et non heredis, de hac directa substitutione hic

Sciendum 3º quod directa hec substitutio extra Authenticam, et vulgatam Glossam dividitur in vulgarem, Pupillarem, Exemplarem, Breviloquam, et compendiosam, quas nos, ut foro frequentes breviter explicabimus, cum de ipsis melius, et uberior redibit sermo Deo dante in Nostro Tractatu de substitutione directa, et obliqua

Textus. Potest autem quis in Testamento suo plures gradus Heredum facere.

Prima substitutionis forma, que vulgaris dicitur, per quam Testator suos vocat institutos, et substitutos, hec est = Caius heres esto, et si heres non erit, substituo Seium, et si Seius heres non erit, substituo Sempronium etc = quousque omnes vocaverit heredes, ut explicat Textus in l. Potest 36 ff de Vulgari, et Pupillari, à qua est desumptus § iste. Immo qua primi gradus (sic vocantur primi substituti) instant sunt voluntarii, conceditur Testatori ultimo loco suum vocare servum necessarium Heredem, ne si forte primi non adierint defunctus intestatus remaneret, sed servus, ut Heres

Neces-

necessarius adeat l. 4. C. de servis necessariis.

Fuit huius substitutionis modus ab ipsa l. in Tab. concessus, et confirmatus, prout refertur in l. verbis legis 120 ff. de verb. signif. et a quoviis observatus in quemcunque. Ideo vulgaris dicta substitutio, ut pote frequentior, ut ait Bartolus in l. 1. ff. h. t.

Verum non sola verborum talium expressio indicat vulgarem substitutionem, sed etiam ex tacita Testatoris mente arguitur. Ut puta si Pupillo suo Pater heredem dederit substitutum, qui succedat in casu mortis Filii in pupillari aetate, videtur etiam datus talis substitutus in casu quo pupillus decedat et Hereditatem adhuc non adierit & utrique haec vulgaris tacita, quia videtur quod Pater providens filio in quocunque casu intestatus decederet.

Venit proinde substitutus vulgaris, si primus institutus, cui est substitutus, non adierit Hereditatem, vel quia noluit, seu repudiet, vel quia praemortuus non potuit, nam nolle, et non posse aequiparentur, l. 1 § Vsus ff. de procuratoribus.

Unde duo desumuntur, 1° dari mixtam vulgarem per quam unus exprimitur casus, alter tacetur, sed intelligitur in ipsa substitutione, ut si diceret Testator = Instituo Seium, et si noluerit esse heres, substituo Caium = Subintelligitur adhuc, et si non poterit. Sed hanc puto a quibusdam adinventam Glossographis, quia in nostro tacet Textus, ut in dicto tractatu diximus.

Secundo post aditionem factam ab Instituto extinguitur, post aditam (de Impuberum, et aliis substitutionibus) facta est enim talis substitutio sub conditione <u>Si heres non erit</u>, sic hac non verificata, ipsa deficit substitutio.

Unum demum pro vi, et lege huius substitutionis notandum, quod 1° caventur per hanc substitutionem testatoris, quemadmodum, quod si aliquo casu caducet Testamentum ex vi institutionis, mox reasumet vires a substitutione l. 3. § fina. h. ff.

n. ff. de liber. et posthum., ut quo semper habeat heredem Testator, hinc substitutus ad bona Testatoris tantum, et non ingratum succedit Bartolus in dicta l. 2 ff de Vulgari

8. Et plures in unius locum possunt substitui

Quare verba hujus substitutionis explicata, mo= do nunc quibus fieri potest talis substitutio exponuntur, quos ad 4or recte redigit Broeus hic. 1º quando unus uni substituitur = Ut Cajus heres esto et si heres non erit Seius heres esto = 2º quando plures pluribus, ut = Titius, et Cajus heredes sunto, et si Heredes non erunt, Me= vius et Servius Heredes sunto = 3º quando unus pluribus, ut = Mevius, et Sempronius here= des sunto, et si heredes non erunt Cajus heres esto = 4º quando plures uni, ut = Titius he= res esto, et si heres non erit, Cajus et Mevius Heredes sunto = qui se habent ad modum unius, tanquam id est unus substitutus hereditatem capiunt l. si hereditatem 5 ff de condi= tionibus institutionum

Datur tamen alius modus per quem plures ad invicem substituuntur, et distinctam speciem substitutionis reciprocam vocant, cum revera nullam habeat a ceteris substitutionibus differentiam l. 4 ff h. t. sed est mera qualitas illis addita. Verum quia nostri est frequentata moribus breviter illam trademus, cum in Tra- ctatu de substitutionibus late de ipsa sit disserendum.

De Substitutione Reciproca

Verborum formulae, qua concipiebatur, et concipitur substitutio haec reciproca est, vel quibus exprimuntur partes hoc modo = Titius ex semisse meo heres esto, Mevius item ex semisse quod si Titius heres non erit, Mevius heres esto, quod si Mevius heres non erit, Titius heres esto = vel breviter sine ulla partium mentione = Ut Ti= tius et Mevius heredes sunto, eosque invicem substituo = ob qua formulam breviloquii nomen obtinuit l. qui plures 23 ff h. t.

Vis, et effectus hujus substitutionis est varius et mul=

et multiplex iuxta substitutorum diversitatem, quibus applicatur. Ut si dicatur vulgariter substitutus sit, unus ex substitutis totam habet hereditatem, si alter eorum non adeat, et si hi fuerint Impuberes possunt habere duas pupillares, si furiosi exemplares, sicque de ceteris discurrendo, ut melius ex dicendis patebit. Unde clarescit hanc substitutionem propriam non habere naturam, sed illam assumere à substitutione, et substitutis quibus fit.

Advertendum autem duas equales inferre substitutiones hec verba = Invicem substituo = si pares, eiusdemve scilicet status fuerint substituti: Ut fuerint duo filii familias Impuberes, furiosi &c: Nam si unus fuerit filius familias Impubes, et alter extraneus, et Major, vel pubes: Dicta verba non indicant nisi vulgarem substitutionem, l. Lucius 43 ff h.T. Reciproca namque, et mutua dici non potest, nisi in utroque sit equalis l. 4 § 1 ff h.T.

§ Et si ex Disparibus Partibus Heredes Scriptos invicem substituerit.

Iam adhuc de ipsis substitutionibus, et substitutorum, nunc de partium divisione inter ipsos agit Justinianus, prout in Institutione, et Institutis fecit.

Primus ergo huius divisionis casus est in reciproca substitutione figuratus, si, numerum tres instituerit Heredes, Testator in disparibus portionibus, quos inde ad invicem substituerit, si deinde unus eorum non adiret pars deficientis quomodo concedetur substitutis?

Et pro rata portionis Hereditarie portiones dispares habere, respondit Imperator iuxta rescriptum Divi Pii in l. 2 C. de Impuberum et aliis substitutionibus. Et ut exemplo res clarescat finge Caium. Caium, Seium, et Sempronium Heredes instituos, sed Caius ex uncia, Seius ex Besse, Sempronius ex quadrante, et partibus non expressis ad invicem substitutos Sempronius inde suum quadrantem repudiaret, quadrans hic ipso in casu dividi debet in 9 uncias, quarum unam obtinebit Caius, 8 Seius [illegible]

plures 24 ff h. t. ea ratione, quod partes in institutione expressae censentur repetitae in substitutione, nisi alia fuerit testatoris mens

Haec, quae diximus de substitutione vulgari locum etiam habent in pupillari l. qui liberis 8 ff eod. ac in precaria l. 78 § Maevia ff ad Trebellianum

§. Sed si instituto Haeredi

Secundus casus de ipsarum partium distributione ex distinctione est in ipsa vulgari substitutione figuratus, pro quo finge, quod ita Testator scripserit = Caius et Sempronius ex aequis partibus haeredes sunto, et si Caius haeres non erit, Sempronius haeres esto, et si Sempronius haeres non erit, Maevius haeres esto. Jam quaeritur an Caio, et Sempronio ... institutis, Maevius ad totam haereditatem admittatur?

Dubitandi ratio erat, quod Maevius soli Sempronio erat substitutus, et non Caio. Verum quia Sempronius erat substitutus, et cohaeres Caii, utramque admitti partem rescripsere Imperatores Severus, et Antoninus in l. cohaeredi 41 ff h. t. quia substitutus substituti, est substitutus Instituto § 3 Inst. de vulgari et pupillari

§. Si Servum Alienum

Tertius casus est singularis, quia inter ipsum institutum, et substitutum procedit. Proinde ... dignetur Imperator. Disposuit in Testamento ... de sua haereditate in personam servi sui, quem putabat patrem familias, et liberum eique haeres non erit substituit Maevium, mortuo Testatore adit jussu domini haereditatem ... substitutus vero aditione non obstante intelligit ad se pertinere haereditatem, quia se decepit Testator in institutione, putans liberum, qui revera erat servus, et certe institurus illum non erat, si sciebat ... servilem conditionem

Hujus dubii solutio ... ab Imperatore ... haereditas inter Institutum, et substitutum ad dimidiam ... controversiam in qua semper medium retinetur, ut recte explicatur in l. si pater familias 40

ies

et l. sequenti ff de hered. instit.

Titulus Decimus Sextus De Pupillari Substitutione.

Nullo indigemus capite, ut ordinem hujus Tituli cum precedenti ostendamus. Jam namque Vulgari exposita substitutione, nunc videnda pupillaris, quae propria pupillorum

Textus. Liberis suis Impuberibus, Quos in potestate quis habet, non solum ita ut supra diximus substitutere potest &c:

Origo, et Causa hujus substitutionis pupillaris est Patria Potestas (ex quo infertur patriam potestatem habentibus licere pupillariter substituere. Ut Patri, Avo Paterno, non vero Matri quae liberos in potestate non habet (l. si Mater 33 ff de vulgari) et contra Filiis solis sub potestate existentibus § ult. infra h. T. Sic non liberis naturalibus, qui in pro extraneis, et non pro liberis habentur (l. cum Pater 77 § volo ff de legat. 2º) neque emancipatis (l. cum ex filio 39 ff h. T.) Impuberibus inde solis sub potestate existentibus, (quia puberes suum possunt condere testamentum (l. Moribus 2 ff eod.) permissum est recipere substitutionem Pupillarem.

Formula haec est = Instituo filium meum [illegible] et si in pupillari aetate decesserit substituo Caium — Per quam habetur pupillaris expressa et vulgaris tacita substitutio, scilicet, venit ad paternam haereditatem, si Pupillus haereditatem non adeat

Unde potest etiam dari substitutio, quae vulgarem et pupillarem expressam contineat. Ut = Titius filius meus Haeres esto, et si haeres non erit et si haeres erit, et [illegible] mortuus antequam ad pubertatem venerit, tunc Sejus haeres esto = quo casu si Pupillus haereditatem non adit, tunc Substitutus Patris haereditati [illegible]

erit

ex . . vulgari, succedit, nimirum Patri, si verò hereditatem non adeat, et moriatur intra Pupillares annos, . . . hæres . . . et Patris, ac utramque habebit hereditatem, quia . . . ita hereditas . . . effecta unicum Patrimonium, . . . habetur §. Sed plu . . . §. . . 5 ff h. T.

Sed de omnibus his melius in suo peculiari tractatu. Nunc solum notamus, quod qui non habent expressa Pupillari, sive intra, idest una pupillari, sive in duplici, idest pupillari, et vulgari, sive sub Triplici, idest Pupillari, vulgari et reciproca substitutus Pupillariter succedit ad omnia bona tam Patris, quam Filii et hujus ad illa etiam adventa post mortem Patris §. Sed si plures §. ad substitutos ff h. T. Et . . . succedit, ut omnes ab intestato successuros, in quibus etiam Matrem à . . . Naturæ . . . nimirum à legitima excludit ex clara Textus dispositione in cap. . . . de Testamentis . . . = Licet autem Filius Testamento suo Matrem portione Naturæ debita privare non possit, Pater tamen in Testamento quod pro Filio Impubere facit, potest = Cui congruat . . . Papinianus . . . Sed nec Impuberis ff de inoffic. Testam. Ea ratione, quod, quamdiu est . . . testamento non est locus ab Intestato, et verè Testamento Paterno, quod omnes potest excludere, etiam Matrem; Sed de hac suo loco

§. Qua ratione excitari etiam Constitutionem posuimus in nostro Codice, qua prospectum est, ut si Mente Captus habeat filios

De Substitutione Exemplari

Omnis Substitutionis finis est, ut spectare . . . , nequis intestatus decedat, Ideo . . . cautum fuerit Testatori per vulgarem, Filio Pupillo per Pupillarem, . . . et Justinianus furioso, Amenti, et Morboso providere per exemplarem, seu quasi Pupillarem per quam Pater potest condere Testamentum Filio Morboso seu incapaci testari ob morbum, ad exemplum Pupilli, qui propter ætatem Intestatus decederet. Atque verè nec . . .

in-

stitutio Justinianea dicta, quia illam ex humanitate introduxit, prout in sua constitutione ait Imperator, relata in l. Humanitatis 9 C. de Impuberum, et aliis substitutionibus

Hujus proinde Substitutionis formula est = Filius meus furiosus heres esto, cui si in furore decesserit, Cajus Heres esto = Potest et alia verborum textura dari, prout servatis servandis ex dictis in substitutione Pupillari colligere poteritis.

Non est autem omnimode formae, et speciei, ac Pupillaris cum non solum Pater, sed etiam Mater possit hoc modo substituere dicta l. Humanitatis et non soli Filio Impuberi, sed etiam Puberi, et Majori dummodo morbosus sit. Rursus non fit filio exheredato, sed illi saltem in legitima portione instituto, quia haec non ex Patria Potestate, sed ex mera humanitate pendet. Item non quemcunque substituere potest Pater, sed primum suos ex furioso V.G. 1º Nepotes. Iis deficientibus, fratres, et his adhuc non habitis extraneos dicta l. Humanitatis.

Unde etiam extinguitur si liberi morboso nascantur l. ex facto ff. de Vulgari, vel si sanitas fuerit ei restituta dicta l. Humanitatis, et l. ex facto ubi Paulus hanc adjungit rationem, quia si diutius, idest ultra sanitatem valeret haec substitutio, beneficium Paternum cederet filio in maleficium, auferret, idest factionem Testamenti

Eosdem vero parit effectus, quos et Pupillaris producit, etiam quoad matris exclusionem si fuerit expressa iuxta ea, quae Imperator ponit in dicta l. Humanitatis 9, ibi = Ad exemplum Pupillaris querela nulla contra Testamentum eorum oriatur = Esset de aliis dispositionibus in diversis sequentibus § scriptis discurrendum, verum cum sit plena de his, aliisque, ut multoties diximus suo loco discurrendum, ideo oportet sic et aliqua de finali §. tantum notamus

§. Extraneo verò

Hujus §. Intellectus est, quod si velit aliquis haberede filium, vel extraneum gravare et ipsis instituti substitutum donare, non posse hunc vocare, nisi tantum per directam substitutionem, sed per fideicommissariam et precariam qua obligat heredem

dū, ut retineat Hereditatē, vel parte ipsius. Nullo namq: modo permissū est per directā substitutionē gravare pubere iam heredē ad restitutionē contra Assis, prout clare docet hic Textus. Extraneo vero, vel puberi ita substituere nemo potest, ut si heres extiterit et intra aliquod tempus decesserit, alius sit ei heres = Cuius ratio est, quod directô substituere Impuberi hereditate iā adita pendet ex Patria Potestate, et defectu etatis, per quā Impubes non potest facere testamentū, quę cessāt in iā facto pubere ⟨ ex facto 45 ff h T

Haud autē ignoro hodie admitti talē directā substitutionē, quę sub certa verborū formula omnes tractu temporis contineat Substitutiones Vulgarē, scilicet, Pupillarē, Exemplarē, et Fidei commissariā dictā ideo compendiosā, utpote omniū dictarū substitutionū compendiū, et conceptā sub illa comuni formula = Instituo Caiū, et quōcumq: decesserit substituo. eiū Hinc breviter

De Substitutione Compendiosa

Est huius Substitutionis compendiosę natura ut omnes tractu temporis ex Personarū qualitate contineat Substitutiones ... in ... o § 9 ff h T ea, quę fit per verba mentionē mortis denotantia, quoties, scilicet, Testator in institutione, et Substitutione ad mortis periculū cogitavit; quod in hoc casu dicunt vel le testatorē decedere per eam, quę verificari potest Substitutionē, aut Vulgarē si heres non adierit, aut Pupillarē si adierit, et in pupillari decesserit, aut exemplarē si in furore, aut tandē si nec etas, nec furor, nec aliud impediat restitutionē ut Hereditatē recipiat per fidei commissariā, de qua, quia in preciato Tractatu latior debet redire Sermo, Ideo libenter ibi me remitto, ubi formulas, Verba, et diversā vim videbimus, ac etiā alias duas Substitutiones Anomolas nempe, et Informes dicē trademus: Ideo sit

Titulus Decimus Septimus
Quibus Modis Testamenta infirmentur

Modi, ac Formę, quibus testamenta ordinari debeant fuere expositę, ratio voluit, ut explicentur nunc modi, quibus infirmantur, et

tolluntur; omnis enim res, est interitum prior

Et sic caducum testamentum vel si fuerit iniustum, vel ruptum, vel irritum. Iniustum, si sine debitis sollemnitatibus fuerit confectum, quo in casu, est à sui principio nullum. Ruptum, si valuit, et agnatione sui, idest nativitate V.G. postumi rumpatur. Irritum si testatoris status conditio testamenti tempore ferebat factionem constanti, et ex post ipse testator capite fuerit deminutus, seu statum mutaverit, et testamentum quod erat validum irritatur. Pro quibus omnibus videatur Titulus ff de Iniusto, Rupto, et Irrito facto testamento, et Titulus proximus.

De Iniusto, seu nullo testamento hic non loquemur, solum de Rupto, et Irrito, quod sex potest accidere modis. Agnatione sui Heredis, Posteriore testamento, Capitis deminutione (de quibus hic) Desertione testamenti (de qua in § auo infra h.T.) querela (de qua Titulo proximo) et Bonorum Possessione contra Tabulas de qua §. Sunt autem 2 infra de Bonorum Possessionibus contra Tabulas

Textus. Testamentum Iure factum usque adeo valet, donec rumpatur irritumve fiat.

Testamentum omnibus vallatum sollemnitatibus 1° rumpitur Agnatione sui heredis, quod dupliciter contingere potest vel Nativitate Postumi § Postumi 3 ff de Iniusto, vel Adrogatione Novi filii § verum 8° ff h.t. Ea ratione, quia ad suum heredem pertinet hereditas Patris, Adeo ut tempore testamenti, a nato eo, et preterito, testamentum sit nullum. Et proinde postea nato, idest Agnato fiat ruptum § In suis 11. ff de Liberis, et Postumis

§. Posteriore quoque Testamento, quod Iure perfectum est Superius rumpitur

Secundo rumpitur Testamentum, ubi fuerit per

aliud

aliud revocatum, Posteriora enim semper prioribus derogant l. 6 §. licet (de Jure codicillorum Et adeo priores Tabulæ revocantur, per secundas, ut suam amittant vim, etiam si illas non revocaverit Testator, dummodo tamen sint posteriores perfectæ l. cum in secundo 16 ff de Injusto. Nec interest, si ex hoc posteriori testamento aliquis hæres extiterit, vel non, quia aditio, non ad perfectionem, et substantiam Testamenti requiritur, sed ad illius effectum dicta l. cum in secundo Inde si hæres per desertionem vel quia noluit adire, vel quia non potuit, ex hoc secundo testamento defecerit, Testator est destitutus, idest intestatus moritur.

§. Sed et si Quis priore Testamento

Primum testamentum non solum rumpitur, si per secundum Testamentum fuerit scriptus hæres in toto Asse, sed etiam in re certa fuerit tantum institutus, Etiamsi Jure primæ Tabulæ fuerint confectæ, Nam tunc Prudentum interpretatione inductum est, ut talis institutio sustineatur in toto Asse, et res illa certa pro non scripta habetur, ut voluit Sabinus primus hujus sententiæ Auctor l. Ex facto 35 l. qui non 78 ff de Hæred. Instit.

§. Imperatores Severus, et Antoninus

Primis §. exceptionem adfert § iste, in quo habetur, quod si hic secundus institutus in re certa habuit in Testamento adjectam clausulam, quod prius etiam Testamentum valeat, Ita ut Testator illud revocare noluerit Tunc quia Nemo paganus duplici potest decedere testamento, Illa prima hæreditas non est amplius directa, sed fidei commissaria secundus idest hæres totam occupit hæreditatem, quam (retenta re certa, in qua fuit institutus pro Trebellianica, et si non sufficiat supplementum ex eadem hæreditate habet) primo hæredi restituet, et sic ei obveniunt bona Testatoris, non ut Hæreditas, sed ut fidei commissum, et alia quoque in eo scripta l. Postumus 12 §. 2 ff de Injusto.

§ Alio autem Modo

Adfertur hic tertius modus, quo irritatur, seu rumpitur testamentum (cum hæc duo verba rumpi, et irritum fieri confundat idem, pro Imperator) et est

et est Testatoris mutatio, si scilicet fuerit capite deminutus sive maxima, sive media, sive minima (l. qui, l. 5 irritum s. ff de injusto rupto irrito quia testamentum non est, nisi liberi hominis, civis, et Patris familias, ut supra explicavimus Titulo quibus non est permissum facere testamentum, quas tria tempora in tempore requiruntur, testamenti, scilicet, et Mortis, § In extraneis 4 infra de Heredum qualitate et differentia, usque desiciant tempora mortis est talis testantis elogium nullum.

§ Non tamen

Testamenti autem capitis deminutione irriti alio quod superest auxilium, et hoc pretorium pergit potest heres a Pretore petere possessionem secundum Tabulas, si Testator suus iterum suae Juris fuerit effectus tempore Mortis: Ut puta erat sui tempore quo testamentum condidit, inde effectus servus VS penae, tandem quo moritur momento suae priusquam acquirit Libertatem, tunc Pretor huic heredi scripto dat Bonorum possessionem secundum Tabulas, quia pretorium Jus duplex inspicit tempus Faciendi testamenti (l. 1. ff qui testamenta facere possunt, et tempus mortis (l. 9. exigit ff eod quia inter medium tempus, quo testatori obvenit capitis deminutio non obest, Immo hodie ex ipso Jure civili talia testamenta non dicuntur amplius irrita (confirmantur § si post ff de Jure codicillorum

§ Ex eo autem Solo

Ex vi prioris regulae quod licet posterius testamentum priori deroget, voluit autem non sic procedere dictam regulam Imperator, et cum Pertinax cognomine relata in l. si Jure 18. ff de legibus, statuit, nec nudam voluntatem, ne imperfectum secundum testamentum prius irritare, quia sicut ordinatur omnibus adhibitis sollemnitatibus sic non tollitur sola voluntate, sed eadem omni Juris solemnitate vallata, ex vulgata regula Juris 35 = Nihil tam naturale est, quam eo genere quidque dissolvere quo colligatum est = ff de regulis Juris, Nec etiam ipso Jure secundum abrogat primas perfectas Tabulas, Imperfectum enim testamentum pro nullo habetur, et sicut nullum parit effectum. Hec omnia legere poteris in l. tunc a ff de injusto l. 1. § penult. ff si tabulae Testamenti nullae extabunt.

Verum

Verum nuda voluntas sine alteratione perfecto testamento nullum annullat Codicillum, si illud delevit, incidit, cancellavit, et sigilla abrupit ... de Testamentis et toto titulo ff. de his, quæ testamentum delent.

§. Eadem Oratione

Ho extendit primam illam constitutionem Pertinax, ut testamentum Imperfectum primum non rumpat perfectum, ut etiam si in eo sit scriptus heres Princeps ... ex Imperfecto 23 ff de Legatis 3° quia ut aiebat Idem Imperator teste Capitolino in eius vita = Sanctius esse inopem rempublicam obtinere, quam ad divitiarum cumulum per discrimina, atque dedecoris vestigia pervenire = Rursus, quia, ut inquit Paulus ... ex Imperfecto = Decet Maiestatem Imperatoris eas servare leges, quibus ipse solutus esse videtur = ... Princeps 31 ff de Legibus

Et non solum Principem in Testamento Imperfecto institui prohibuit, sed etiam in re Controversa, Hinc Testamentum non valere, ubi Princeps in re controversa, et perplexa fuit institutus heres sancivit ... Ex hoc edicto 8. § Sed hec ... 3 ff de Alienationibus Iudicii mutandi causa factis Ratio est, quia ex ... Maiestate Calumniæ Occasionem, et facultatem capi non oportet, ut ait Paulus in dicta ... Penultima

Titulus Decimus Octavus
De Inofficioso Testamento

Quibus Modis testamenta infirmentur supra dictum est, nunc qua actione rescindatur iniusta exheredatio, et per consequens imp... Testamentum ... querela inofficiosi videre est, de qua hic, et toto Titulo ff. et C. de Inofficioso Testamento. Patres enim aliquando Novercalibus corrupti instigationibus sanguinem suum exheredant ... 4 ff eod. tit. ut ... contra Pietatis Paternæ officium Ideo pro infirmando Testamento datur filio querela inofficiosi Testamenti, per quam filius officium Iudicis implorat, ut Testamentum rescindat; quia sine causa est exheredatus

exus

Textus. Quia plerumque Parentes sine causa Liberos suos exheredant, uel omittunt.

Auxilium ergo, quod exheredatis, vel preteritis datur est extraordinaria actio, qua vindicatur tota Hereditas iniuste ablata. Hecque conceditur Liberis, Parentibus, Fratribus, et Sororibus

Liberis, quia Parentum pietas in liberos hoc dictat ut in bonis eorum preferantur filii ceteris, et si de eis fuerint male meriti, idest nisi iustam pre[stiterint] exheredationis causam l. Papinianus 8. §. Si ex causa 16. ff. h. T. Nam natura et Parentum commune votum regulat, et filii ad debitam Parentum successionem vocentur l. Peti[tio] ... ff de Bonis damnatorum, Et hac ratione, quia naturalis est, fit, ut querela non tan[tum] ... contra Patrem, sed etiam contra Matrem detur, quamvis eadem non sit Potestas qua tamen idem debetur honos, et reverentia, eadem debet esse caritas erga liberos l. Parentes o ff de in Ius vocando Unde datur spurijs filiis Inofficiosi querela contra Testamentum Matris, vel Patris non agnoscant l. Si suspecta est §. de Inofficioso 2. ff. h. T.

Parentibus, utriusque sexus legitimis, et Naturalibus iniuste exheredatis contra Testamentum Pagani filii quia quamvis bona Parentum ad filios devenire debeant, tamen miserationis ratio dictat, ut bona filiorum ad parentes veniant, et solatium consequantur portionis l. Scriptor in fine ff si Tabulae testamenti nullae extabunt.

Fratribus, et Sororibus, et his ex eodem Patre progenitis l. Fratres 27. et 28. C. h. T. (qui vere germani, et consanguinei vocantur) competit querela inofficiosi testamenti, si Frater turpem instituerit personam, puta Mimum, histrionem, lenonem, Meretricem, dictas l. Fratres

Omnibus vero, quibus concessa est talis querela

iust

fuit quinquennium taxatum ad illam proponendam l. 9 ff h. T. quo elapso non potest agi, nisi ex magna, et justissima causa l. Contra C. eodem.

§. Tam autem Naturales Liberi

Hanc ipsam querelam, quam concessit Imperator legitimis, et Naturalibus liberis voluit etiam extendere ad filios Adoptatos, seu adrogatos, qui habent Hereditatem Adrogantis Patris, prout supra diximus, si fuerint exheredati

Verum quia noluit filios sic equo pede currere ad genitoris respondendum Patris Eulogium per hanc querelam, cum sit contra reverentiam, et amorem Patris, assignavit modos, quibus ea sua filius recipit successionem, et tali querela, non notatur Pater

Sunt proinde tres isti modi, 1us Bonorum possessio contra tabulas, quoties fuerit filius emancipatus praeteritus 2us Nova agnatio, seu Testamenti rescissio per nativitatem Postumi, nam ut diximus agnatione Novi Heredis rumpitur Testamentum l. Postumus 6. ff h. T. 3us quarta, seu legitima filiis relicta, quae querelam omnimodo excludit l. Papinianus §. quoniam, §. quartam ff h. T et si in minori parte fuerit institutus in legitimam, quia querelam non potest proponere, sed Actionem qua petit, ut legis portione deficit, seu supplementum legitimae l. omnimodo 30 (quae est famigerata Justinianea constitutio) C. h. T

Et notandum legitimam hanc non posse relinqui nudo legati vel donationis, sed institutionis Titulo, ex novo Iure in novella 115 Cap 3 exposito ea ratione, quod si fuerit deficiens pars per Jus accrescendi huic legitimario instituto etiam sua accrescit portio

Hinc breviter sciendum nomine legitimae venire portionem illam filio post mortem Patris ex bonis ejusdem competentem deducto aere alieno, et Impensis funeris dicta l. Papinianus §. quartam, et §. quoniam autem quarta ff h. T quae legitima olim erat, quarta pars bonorum Patris § igitur quartam infra h. T. Sed hodie ex

dic ex novella 18. si filii sint quatuor, vel infra est Triens, idest quarta hereditatis pars, si plures et quaternarium excedant numerum est semis, idest media ejusdem hereditatis pars

Hanc quidem portionem legitimariam non potest gravare Pater, nec illius prohibere alienationem, nisi illam adhibuerit Angeli, et Ioannis ca mig... cautelam, per quam illius institutus etiam in legitima gravaturi et tali pro modo instituet Pater filium in omnibus Bonis, eumque obligat hereditatem omnem acceptare cum onere restituendi etiam legitimam, quod si noluerit tale acceptare onus in sola tantum legitima intelligatur heres et sic filius paternum acceptando Assem omne acceptat gravamen etiam in legitima impositum, quod quia est voluntarium bene sustinetur

§. Si Tutor nomine Pupilli

Ut praesentis §. Casus satis intelligatur, oportet in contextum Juris praemittere regulam, in qua cavetur, quod Judicium defuncti emere ... probans dicto, vel facto, nequit deinde rescindi per querelam inofficiosi testamenti l. ... par. 10 §. 1 ff h. T. l. Parentibus 8 C. eod. cujus regulae ratio est, quod nemo potest mutare consilium in alterius injuriam l. si filius 30 ff de Minoribus. Hac cognita regula sequitur, quod exheredatus in Testamento Paterno, relictus tamen Tutor alterius extranei Pupilli, qui in Testamento sui Patris (ubi fuerat exheredatus Tutor) legatum relictum habuerat, inde ipse ut Tutor nomine Pupilli Annuerat a querela inofficiosi Testamenti removeri non debet, quia necessitate ducitur officii hoc petit l. adversus 30 ff h. t.

Idem in contrario statuitur casu, ubi Pupillus est exheredatus, Tutor est legatarius in eodem Testamento, Nam tunc si querelam inofficiosi testamenti nomine Pupilli tentatam non amittit suum legatum; Eo quia Tutores officii necessitas et Judex ab omni eximunt lege l. Tutores ... ff eod.

§. Igitur Quartam Quis debet habere, ut de Inofficioso Testamento agere non possit

Quia hujus finalis §. dispositionem supra in §. ...

Si tam autem naturales exposuimus, sequitur quod non remaneat, nisi hujus quartæ seu legitimæ etiam breviter perscribere pro totius inofficiosi testamenti Materia

Fuit igitur hoc extraordinarium auxilium inofficiosi testamenti filiis donatum ex l. clicia tempore Marci Claudii Clius dictatoris, lata sub anno Urbis Conditæ 105, ut ipsa inscriptio l. quartæ ff h t probat ob summam Patriæ potestatem Jus, quod aliqui Romani filios iniuria exheredabant, et tales testamentarias Tabulas nullum aderat infirmandi remedium

Sed cum querela furoris proveniat, ac si quis Furorem Parentibus imputaret, cujus colore eorum Testamentum convelleret fuit visum alienum a filiali reverentia, ita parentum honorem evertere, Ideo ut aliqua modo conquerendi præcluderetur via, fuit introducta quarta portio, seu legitima ex divo Marco l. si repetit sjaum l. 6 3 observationum Cap. 5 quamvis id ad ulteriora reducat tempora, et nobis obscuram ejus relinquat originem) precipue institutionem legatum, fidei commissum, et quemcunque alium Titulum filius removebatur à querela inofficiosi. Et hodie ex Justiniani mente in novella 18, et 115 solum privatur filius de dicendo inofficioso testamento, quoties Pater illum instituerit in legitima, etsi in minori parte, pro supplemento enim non datur Actio ad rescindendum Testamentum, sed conditio ex Lege, ut salvo Testamento suppleatur quarta et omnimodo 30 ... principiis l. h t

Titulus Decimus Nonus
De Heredum Qualitate, et Differentia

Explicatis iam modo ordinandi testamenta, ordine instituendi heredes, et ceteris requisitis, ut firmæ maneant ultimæ voluntates, sequitur earum executio explicanda, quæ est Aditio Hereditatis et diversa est iuxta differentiam, et diversitatem heredum, pro quibus posuit Imperator presentem Titulum, cui respondet Titulus ff de Jure deliberandi et de acquirenda hereditate et Titulus C de Jure deliberandi, et de

Ado:

Adeunda hereditate

Textus. Heredes autem, aut Necessarii dicuntur, aut Sui, et Necessarii aut Extranei

Prima, et Principalis horum heredum divisio est Immemoris: Alii etenim heredes sunt necessarii, Alii sui et necessarii, alii Extranei, et hi dicuntur voluntarii [illegible] Servus 3 ff de Hered. In[st]., de quibus omnibus nos toto hoc [illegible] sermones insumemus.

§. Necessarius Heres, est Seruus Heres institutus

Primum explicat divisionis membrum, quod de necessario loquitur, qui sive velit, sive nolit debet esse heres, Ideo dicitur [illegible], et necessarius heres, ut hic et [illegible] Cornelia ff qui testam. fac. possunt: Itaque est servus a domino institutus, qui Domini hereditatem repudiare non potest quin immo [illegible] [illegible] na coercetur [illegible] 4 de Necess. [illegible] Servi, ob summam quam habet Dominica potestatem.

§. Sui autem, et Necessarii Heredes

Secundum quod venit [illegible] divisionis membrum est heredes suorum, de quibus quatuor sunt expendenda Definitio, Ethimon, [illegible], et [illegible] nedictum

Sui igitur Heredes sunt, qui Patri, vel Avo morientum sub potestate proxime inveniuntur, ut definit Gaius in [illegible] 3. Institutionum et optime, quia etsi Filii, Nepotes, et Pronepotes sint sub Patria potestate Avi, attamen soli filii sunt sui Heredes, non nepotes, quia isti non sunt proximi Avo. Efficerentur autem proximi si eorum Pater de medio desierit, vel morte interceptus, aut aliqua alienatione à Patria potestate liberatus. Inde illi soli dicuntur et sunt sui, qui proxime et immediate succedunt

et adstringuntur defuncto vi Patriæ potestatis, cui subsunt.

Ex quibus patet suos non dici heredes, qui forsan Patri subiiciuntur, Nam hoc modo eadem ratione dicerentur, et essent, sui, quod verum non esse probatur, sed quia propriè sunt Heredes, ad proprium, idest hereditatem vocantur, et naturâ rerum Domini sunt l. In suis 11 ff de Liber et Posthum. Hæc est ratio cur in Testamento instituti, vel exheredari debeant, de quo supra, et in Intestata successione eorum est primus ordo, ut infra de hereditatibus, quæ ab Intestato deferuntur dicemus, et habetur in l. 1 ff unde Cognati.

Cognita iam horum heredum definitione, et Etimologia, remanet eorum munus cognoscere, quod est Patris hereditatem accipere ipso Iure, idest sine aditione, Invitè sive nimirum velint, sive nolint, partim quia Patria potestas urget, partim, quia iam vivo Patre Domini, et heredes quodammodo fuerunt l. Conditionibus 5 ff de Conditionibus, et demonstrationibus

Conceditur verò ipsis pretorium beneficium, Ius idest se hereditate abstinendi l. necessarius 57 ff de acquir hered. Quod auxilium non tribuit lex 12 tabularum servis, quia æquius putavit, ut bona vendantur à creditoribus nomine servi, quam Domini, Pretor verò voluit potius parcere famæ liberorum viventium, quam parentum iam defunctorum, et Ius abstinendi concessit, ut hodiè etiam observatur, iuxta ea, quæ traduntur in toto Titulo C si ab Hereditate se abstineant Unde non benè dicitur Est Filius, ergo Heres, nisi favore filiorum dicatur, cum iniquum sit heredem probare filium Patri ære alieno onusto defuncto

§. Ceterí, qui Testatoris Iuri subjecti non sunt extranei Heredes appellantur

Tertium heredum genus est Extraneorum quorum nomine veniunt omnes illi, qui Patri non subsunt, et sui, vel non existunt, vel esse desierunt, ut filii emancipati, qui quamvis extranei non sint Testatori, sunt tamen Heredes extranei l. ventre 84 ff de acquirenda Hered. [illegible]

neat descendentes, idemq. Servus si tempore mortis Domini manumissus inveniatur. Secd. extraneis Heredibus adfert ... Imperator 2um Tempus, quo in casibus Testamenti, facto ... In extraneis. 1um Jus deliberandi, et Inventarii beneficium ... Extraneis, et ... quenti 3um Aditionis hereditatis ... Jus extraneis, et finale.

§ In extraneis Heredibus illud obseruatur.

... presenti ... sumpta ex l. si alienum 49 § 1 ff de Heredibus instituendis, quod tempus ex Testamento Recipiendi statuitur, quod diversum est ex diversa heredum nomine, si fuerint enim heredes sui, (dummodo non necessitate, capaces, non Heretici vel deportati &c.) duo tantum requirunt tempora testamenti ... licet, et Mortis, Aditione enim non indigent, quia ipso Jure statim fiunt Heredes: si vero extranei tria sunt tempora inspicienda Testamenti, Mortis, et Aditionis ... ff de Legat: 1o

Testamenti, quia eo tempore debent esse capaces instituti, ut Testamentum valeat. Mortis qui Testamenti, tunc incipiet effectus, hoc est quia testamentum morte confirmatur, et tunc lex suo fungitur munere, ut tempore testamenti Testator hic in ordinando, illa in hereditate à moriente in herede deferendo. Aditionis denique, quia tunc veré testamenti effectus ..., et hereditas ... hoc tempore maxime spectatur, ... heres eo tempore suo fungitur munere adeundo vel repudiando ... Animum non ... in suo, et servo ... ab ipsa lege hereditatem accipiunt, et non proprio animo, seu voluntate.

Hinc medium tempus non habet inter Testamentum, et mortem, si nec ne Heredes fuerint servi, aut deportati, ... et ipsi Testatoris ... l. si alienum 49 § 1 in fine quia tantum ea tempora spectantur, in quibus ... sive à Testatore, sive à Lege, sive ab Herede.

§ Extraneis autem Heredibus

Tria diximus inspicienda de Herede Extraneo

1um

1^m tempus factionis testamenti, 2^m jus deliberandi, et beneficium Inventarii, 3^m. ipsa aditio: nos de primo capite precedenti § loquuti fuimus, est hujus §. de secundo, scilicet de Jure deliberandi, et Inventario loqui pro ejus omnimoda Intelligentia

Notandum Heredem suum, et extraneum, in hoc differre, quod extraneus si vult esse Heres debet Hereditatem adire, suus vero non adire, nec cogitur adire sed statim existit heres, quasi exoritur, quia antea quodammodo laterat, et fuerat heres, ... ff de liber et posthum et sic contra extraneus, qui non adit, dicitur repudiare, omittere, l. sed si 2. et l. cum 64 ff de adeunda hereditate. suus vero hereditatem nolens dicitur se abstinere. unde in extraneo datur aditio et contra repudiatio In suo immixtio (ita immiscere dicitur suus hereditatem acceptans) et contra abstentio, prout omnes loquuntur in l. denique 3 § sed si l. ait Praetor 7 § sed et si ff de minoribus. his premissis sequitur contra hujus § regula, quod si sive suus, sive extraneus deliberaverint hereditatem recipere (quod deliberandi Jus fuit concessum a Primis Legibus, ut utrium heredum auxilio, ad hoc, ut agnoscant excussis diligenter bonis, si hereditas sit lucrosa, vel damnosa futura, hocque est unius anni spatium l. finali C de Jure deliberandi) Amplius repudiare non possunt l. si quis suus familias 7 § ult. C de repudianda vel abstinenda Hereditate, quia heres semel factus non potest amplius effugere ne teneatur Creditoribus. Nemo enim potest mutare consilium cum alterius Jactura l. nemo 75 ff de reg: Jur

Quod limitantur in Minore, qui remedio restitutionis in integrum ob aetatem toto Titulo ff de Minoribus, et specialiter l. ait Praetor 7 § sed et si 5 ff eodem ... ... tores, qui Juvenili aetate ductus vel adiverit, vel repudiaverit, et inveniatur enormissime lesus Juxta Adriani constitutionem, de qua fit mentio in hoc §. l. si quis §. ff de Jure deliberandi

§ Si

§. Sed nostra benevolentia commune omnibus subjectis hoc præstitit Beneficium.

Fuere Hæredibus duo præstita beneficia unum deliberandi Jus, alterum restitutionis in integrum per primum solus dabatur hæredi annus ad excutiendam hæreditatem, ac animum suum declarandi si vellet ne, ne hæreditatem adire, vel repudiare. Adita autem Hæreditate immiscebantur bona hæredis et Defuncti, ut etiam ex pro(prii)s bonis tenebatur ad creditores hæreditarios. Per secundum solus subveniebatur minoribus et Majoribus enormissima læsis, Reliquæ suæ Hæreditatis onere remanebant. hæc autem duo remedia quamvis sint Justiniano priora attamen adhuc observantur. Fuit tandem tertium à Justiniano adinventum, et concessum beneficium omnibus hæredibus ut quam jure deliberandi relicto restitutione in integrum non petita, sint semper sui in bonis tuti Hæredes &c. hoc inventarii adjutorium in sua constitutione sumus ut et C. de Jure deliberandi descriptum.

Hujus proinde inventarii Tenor, seu forma constituendi est (cum sit scriptura publica, quæ continere debet omnia defuncti bona q. .. olt (ad arbitrium Judicis) ut hæredes infra nonaginta dies, quibus se institutum hæredem cognoverit, si res sint in eodem loco, nam si extra Provinciam infra annum Judicium omnium hæreditariorum verum inchoet, et efficiat coram saltem duobus Testibus et creditoribus a .. gatarius stans .. adsint, si vero desint, tunc ultra illos duos coram aliis tribus Testibus Illustria sed cum Testator (ad legem Falcidiam. Judices, et Tabulario publico, ipso quoque Hærede spectante, ac se subscribente, et si scribere nequeat, alius pro eo speciales Tabularius adhibeatur, qui pro hærede se subscribat, Ita tamen ut crucis signum ipse hæres præponat manu sua, additis salutaribus clausulis, de quibus infra ...

Quo peracto inventario ita se habet in seq. hæ-

re

reditatis possessione heres, ut falcidia adversus legatarios utatur, nihil ex sua substantia amittat, creditoribus teneatur in quantum res substantiae ad eos devolutae valent; etsi nihil relinquitur posteriores venientes repellat dicta lex sumus.

§. Item Extraneus Heres

Tertium in herede examinandum caput est aditio hereditatis, pro qua dicit Imperator duplicem dari modum, factum scilicet, et verba. facto est heres qui pro herede gerit, ut si hereditarium servum manumittat, domum defuncti vendat etc. pro herede gerere dicitur, qui vel attingit vel administrat, vel saltem facto aliquo declarat. Verba si suam declaravit voluntatem heres quibuscunque verbis hereditatem adeundi argumento ... mihi bona ... sed quid ... gerit, 88 ff de acquir. Hered. Unde primus acquirendae modus dicitur in Iure gerino, seu pro herede gerere, secundus Adire, seu se heredem declarare

Eo quo aditur modo hereditas, eodem repudiatur, verbis, scilicet, et facto. Verbis ut dicat Renuo, Omitto, Repudio hereditatem. Facto, ut si adeundi tempus abire permittat l. recusari 95 ff de acquir. Hered.

Hinc infert Imperator mutum vel surdum posse acquirere, vel amittere hereditatem quia ambo factis vel verbis consentiunt l. Mutus l. Pater 93 ff de acquir. Hered. Nisi ipsis fuerit datus curator, quia tunc auctoritas est adhibenda. In pupillo autem semper est necessaria tutoris auctoritas l. servo ... [illegible] ff ad Senatus Consultum Trebellianum

Titulus Vigesimus
De Legatis

Post haec videamus de legatis quae pars iuris extra propositam quidem materia videtur. Sic hunc titulum inchoat Iustinianus, indicans ... in ordine scrupulum, ac rationem eiusdem ordinis assignans. Supra enim in ... per quas personas nobis acquiritur, progressi sumus ... univer

singularem res nobis acquiruntur, ut Testamenta, Donationes et Causa mortis, Legata et c. specialis acquirendi modus, quia In his res particularis relinquitur, videbatur ab hoc loco excludenda Legatorum materies, sed recte Legata huc adnexuit Imperator, Incepit enim Testamentorum tractatum omnibus numeris absolvendum. Unde cum ea, quae Testamenti partes sunt exponere debebat, inter quae Legata potiorem obtinent locum, Ideo hunc ex professo dedit Titulum, cui respondent Titulus 19 a Titulo nempe 37 usque ad Titulum 55 lib 6 et in ff libri sex Liber scilicet 30, 31, 32, 33, 34, 35.

8. Legatum itaque est Donatio quaedam à Defuncto relicta ab Herede praestanda

Definitionem ipso tunc ponit Jurisconsultus Legatorum, indeque dicimus, omni nulla facta nominis mentione. Hinc notandum cum Ulpiano Legata dicta à Lege, tum quia Legis modo relinquuntur, seu Iis verbis quibus servus lex Legans scribit Ut Titio centum lego, Titius centum sumito capito, tum quia Legis vim obtinent, omnia idest legata a Testatore scripta sunt ad Legis instar adimplenda. Hoc notato

Ipsa clarescit definitio: Optime namque dicitur Donatio tanquam genus, Legatum namque ex mera procedit Liberalitate, L. res Legatum 18 ff de adimendis Legatis, sicut et Donatio, ut diximus supra in §. 1. De Donationibus

Et quidem donatio a Defuncto relicta. Ultima Legati differentia, qua à Donationibus discriminatur, Hae namque in contractibus inter vivos fiunt, ista vero in Testamentis. Verbum enim hoc Relicta funebre, et Testamentarium est et ad morientium voluntatem spectat L. in fine ff de Tabulis exibendis,

Tandem ab Herede praestanda: quibus hoc postrema verba non nulli expugnant Broeus cum Theophilo Greco, et alius, tum quia in primis exemplaribus non inveniri dicant, tum quia legata ipsa à Defuncto ad Legatarium transeunt nulla heredis opera L. Legatum 80 ff de Legatis 2º Nos tamen cum communi Sententia

illas

illa admittimus, optimam legati conciliationem reddendo. Verè legata recta via in legata- rem transeunt verè ab Herede debet legatarius illa capere l. na[illegible] C. de legatis sunt autem duo spectanda in legatis Dominium, et possessio, Dominium ipso iure transit ad legatarium, possessio ab Herede prestatur, et sic utrumque verè intelligitur, ac [illegible]

§. Sed olim quidem erant legatorum genera quatuor.

Cum sit iam exposita definitio sequitur legatorum exponenda divisio, quam non sine causa à primis antiquitatis cunabulis exorditur Iustinianus, et memorat illa quatuor legatorum genera iam in omnibus sublata

Per vindicationem, qua directè legatarius rem sibi legatam capiebat per illa directa verba Testatoris, quibus dicebat = Sale, prestum capito sumito =

Per damnationem, qua rogebatur, seu damnabatur heres ad rem legatam solvendam ex ipsis Testatoris verbis = Heres meus damnas esto dare[illegible] rem Titio =

Per sinendi modum, quo precipiebat heredi Testator, ut sineret legatarium legatum accipere, sic = Heres meus damnas esto sinere Lucium sumere rem illam =

Per preceptionem, qua precipiebatur ipsi legatario à Testatore, ut sumeret ante partem inter ipsos collegatarios v.g. Lucius Titius rem illam precipito =

Hec quidem legatorum species in verbis [illegible] ... nitatibus fuere sublata à predecessorum Principum Constantino, Constantio, et Constantis, constitutionibus l. in legatis et C. de legat. Attamen quo ad vim, et effectum diversum relictè. Ut puta per legatum vindicationis erat relictio legatarii, damnationis Heredis; Rursus per damnationem res aliena, per vindicationem res pro-

propria legari poterat.

§. Nostra autem Constitutio

Quae memorat Constitutionem l. 1. C. communia de legatis Imperator, § quod omnia fuere exequata legationes genera tam quo ad verba, tum quo ad Juris differentias, eandemque parere obligationes, et Actiones dixit, ita hic, et dictum est in tit. de obligationibus quae ex quasi contractu nascuntur. Et reales ac personales tribuit heredi obligationes Vindicationes, et Hypotecariam concessit legatario pro quocunque capiendo legato. Verum non sic hae duae Actiones sunt accipiendae, aliter ab ipsis Juris Principiis discederet Justinianus; si namque concedimus rei legatae Dominium in legatario, evitetur in eo vindicatio, ut Domini est rem suam vindicare, non autem Hypoteca; quia in re propria Hypoteca contrahi nequit. Sed ita est intelligendum: dari semper vindicationes, quoties res certa fuerit legata, dari Hypotecariam in pignore, si pignus acceperit legatarius rerum Hereditariarum servandi legati causa, sive legatum fuerit quantitativum, ut puta centum aurei.

§. Sed non usque ad eam Constitutionem standum esse putavimus.

Prima non contentus exequatione legatorum nuper Justinianus, voluit et aliam statuere inter legata, et fidei commissa equalitatem eisdem, scilicet, legibus, et Juribus cognoscenda ac Judicanda legata, et fidei commissa statuit l. omne a l. communia de legat.

Quae ita fuere exequata, ut eadem non possent fieri lingua, cum legata necessario debebant scribi verbis civilibus, seu latina lingua l. fidei commissa 11 ff de legat. 3. Ante et Post heredis institutionem cum erant necessario fidei commissa ante Heredis institutionem facienda, et tandem (relictis aliis differentiis hodie sublatis) in utrisque regula est Testatoris voluntas, dicta l. fidei commissa 11, tamen eorum certa equalitas ad id, quod infirmius reducitur, ut leges de fidei commis-

sis loquentes, leges etiam de legatis intelligantur (l. 1 ff de legat. 1°, quia omnis verum est, 2° legata directis fiunt verbis, fidei commissa precariis, 1° fidei commissa tam ex testamento quam ab intestato etiam nuda epistola relinqui possunt, 3° legatum statim transfert rei dominium, fidei commissum non, sed purificato casu fidei commissi; Non nullasque alias habent differentias, quas in ipsis legibus passim invenire poteris. Unde exequationem ad ista iura reducendam esse patet.

§. Non solum autem Testatoris, vel Heredis res, sed etiam aliena legari potest.

Primis legatorum notionibus explicatis, ultimo loco, idest definitione, et divisione superest, ut ipsa videamus legata, legantes, et legatarios, in quibus hic, et paullo longior consumitur Titulus. Hinc ipso primo ponit Imperator, quae, qualesve res legari possunt, ait non solum res proprias, verum etiam alienas posse a testatore legari, dummodo earum sit commercium (l. cum servus 39 § ult. ff de legat. 1°).

Et quo ad proprias res nullum dubium eas praestari debere, quo ad alienas remanet dubium, pro quibus multiplex est adhibenda distinctio, aut eas habere potest Heres, et illas redimet, ut legatario praestet, aut illas redimere nequit, quia forsan dominus vendere nolit, et tunc earum extimatio praestatur, ut quoquo modo voluntas Testatoris adimpleatur (l. si pecunia 12 ff de legat. 1° (l. non dubium 14 § ult. ff de legat. 3°

Rursus, aut hae alienae res legatae est in commercio, itaut emi, et vendi possit, et procedit supradicta distinctio. Aut huius commercium non est, ut si essent legata Civitatis, Templa, Basilicae &c et legatum pro tunc non valet (l. cum servus 39 § ult. et l. sequenti ff de legat. 1°, ac si fuisset a Testatore furioso factum. Non valet adhuc legatum, si res, quae fuerat relicta in testamento inveniatur perempta tempore mortis testatoris, quamvis fuerit hoc legatum ab initio validum. Ut puta si fuerit servus legatus mortuus, aut manumissus (l. si quis 41 ff de legat. 3°

Tan

Tandem Legata rei alienæ debentur si vere sciverit Testator rem esse alienam, et illam legaverit. Nam si ignoraverit falsa et nulla sunt hæc legata, Res enim alienæ legatio mera voluntatis defuncti causa, et quod proinde est, ut eius voluntas diligenter inspiciatur; At voluntarii hominum faciliores sunt in rebus suis legandis, quam in comparandis alienis et Heredibus onerandis { unde 67. § si res 8, ff de legat. 2° ℓ. si omnes 11, inter heredem et legatarium de scientia, et ignorantia Testatoris, quia hæres ignorasse contendit, Legatarius scivisse, probandi onus est legatarii quia Actori incumbit probatio { Verius 12 ff de probationibus ℓ. Actor 23 ℓ. eod.

§ Sed et si rem obligatam Creditori Aliquis legaverit, necesse habet Heres luere

Quod de re aliena dixit Imperator firmat de re obligata, sive oppignorata. Unde si fuerit a Testatore factum legatum rei oppignoratæ, aut Hypothecatæ et talem sciverit obligationem, Heredis erit illam luere, et ad legatarium sine onere transferre { si res 57 ff de legat. 1° Nam si ignoraverit erit legatarii { licet 15 ff de dote prælegata. Verum si expresse caverit, ut eam Legatarius lueret Heres liberatur, expressa autem voluntas requiritur, tacita non prodest Heredi dicta { si res 57 cum legata a voluntate Testatoris maxime pendeant.

§ Si res aliena legata fuerit, et eius uiuo Testatore Legatarius Dominus factus fuerit

Adhuc de re aliena quam dixit Imperator legari posse, ad unguem nunc, an si rem alienam legatam aliunde nactus fuerit vivo Testatore Legatarius, possit illam ex vi legati ab Herede petere? Et tunc addidit distinguendum inter causam lucrativam, et onerosam, inter unum, et duplex Testamentum. Possumus namque nobis rem acquirere ex causa lucrativa, puta donatione, legato successione, in quibus nullum intervenit precium

De legatis

id ex causa etiam onerosa, ut emptionis, dotis etc., in quibus precium pro re prestatur, aut o. us
[illegible] ex promissione 19 ff de obligationibus, et actionibus. Rursus potest nobis eadem res ab uno
testatore legari, sicque haberi in uno testamento, potest etiam a duobus testatoribus relinqui, pro
inde sub duplici testamento

Et prius de uno testamento, in quo res legata est
ex illa fuit legatarius adeptus et regula hoc est, aut, cui res legata est, si illam fuit nactus ex
causa onerosa, potest petere legatum, si ex causa lucrativa non posse l. plane 34 § 1 ff de
legat 1° l. Ille, aut Ille. 25 ff de legat 3° ratio differentiae est quia est iuris regula duas
lucrativas causas in eundem hominem, et in eandem rem concurrere non posse, l. ex pro
missione 19 ff de obligationibus, et actionibus, contra aequitatem namque naturalem est [illegible]
petere, quod sine ullo incommodo, aut onere fuerit habitum

Nunc si duobus fuerit testamentis relicta, de quo
[illegible] lucrativa [illegible] ita distinguitur. Aut fuit rem consequutus ex uno testamen
[illegible] repetitorem ex [illegible] petendo repelletur exceptione doli mali, si eandem, vel precium illius pe
tat, quia dolo facit, qui rem petit, quam habet. Aut precium ex illo relicto habuit solam existima
tionem [illegible], et poterit postea petere rem ipsam l. plane 34 § sed si a l. huiusmodi 85 §
Sempronius 2 ff de legat 1°

Dixi rem, et non quantitatem; quia certum est ex
duplici testamento eandem consequi debere quantitatem. Dubium est in eodem testamento, et ea
dem scriptura. Pro quo respondetur quantitatem, aut corpus in eadem scriptura bis lega
tum semel prestari, nisi expresserit aliud testator l. [illegible] 42 ff de usufructu si autem
fuit in diversa scriptura in testamento, nempe, et codicillis legatum replicatum [illegible]
[illegible] est in distinctione procedendum. Aut fuit corpus, seu res [illegible] quantitas legata
[illegible] et semel tantum debetur, quia codicilli testamentum non constituunt, sed sunt par
tes testamenti l. Mevius 66 § [illegible] 1 ff de legat 2° si quantitas, et utraque debetur
dicta l. plane § sed si non corpus 3. ff. de legat 1°

Pro quorum omnium meliori intelligentia, fingo quod testator dicat = Titio centum do lego – bis in eisdem Tabulis testamenti, debebuntur Titio centum. Si semel in Testamento, et iterum in codicillis ducenta ei debebuntur. Contra in re ut si dicat = Titio fundum Tusculanum do, lego = Et iterum in codicillis, idem legatum ponamus semel tantum debebitur. Ratio differentiae inter rem, et quantitatem est, quia quantitas multiplicari potest, res non item.

§. Ea quoque res, quae in rerum natura non est, si modo futura est, recte legatur.

Non solum res alienae existentes, sed etiam res non existentes, certo tamen futurae legari possunt, l. eadem eo 17 ff de legat. 3°. sicut de iisdem futuris stipulari potest l. interdum 73 ff de verborum obligationibus, prout fructus pendentes, vel venturi anni, partus Ancillae etc. Satis enim est res eo tempore extare quo fuit legata, ut praestari possit, et rata debeatur voluntas defuncti l. si patronus S. qui fidei commissum ff ad Trebellijanum.

§. Si eadem res duobus legata sit

Rem aut bis legatam in eodem, aut diverso testamento diximus iuxta diversitatem relicti, et relinquentis diversam voluntatem praestandam. Nunc de eadem re non uni, sed duobus legata ab eodem Testatore, et Testamento inquirendum remanet cumque in hoc difficulis, tamquam accrescendi materies erit examinanda, de qua in Tractatu de Substitutionibus, nunc breviter dicimus, quod

Iustinianus, cuius hodie constitutio observatur ad solam Testantis mentem adimplendam sollicitus, verba ipsius Testatoris, quibus legat, esse inspicienda statuit, si nimirum illos coniunxerit, vel disiunxerit Et celebris in toto iure huius coniunctionis diversitas, diversaque vis in celebri l. re coniuncti 89 ff de Legatis 3° expressa. Alii enim Re, et Verbis dicuntur coniuncti, Alii Re

tan

tantum. Alii Verbis tantum.

Re, et Verbis legantur, ut = Titio, et Seio fundum do lego = Re tantum, Ut=Titio fundum Seianum do lego, Caio fundum Seianum do lego = Hos autem vocat disiunctos Imperator, quia et si res illos con iungat, Testator tamen sua oratione divisit. Verbis tantum, ut = Titio, et Seio ex Equis partibus hominem Sticum do lego = Stiusque postremae conjunctionis non meminit hic Imperator, quia in his nulla potest esse controversia Iuris accrescen di, illis namque divisit Testator, suumque distribuit legatum. Hoc conjunctorum nota to discrimine, regula haec est firmanda. In Conjunctis Re, et Verbis partes concur su fiunt, Legatarius, idest ambis petentibus res legata dividitur, non capientis inde pars alteri accipienti, sed cum suo onere accrescat. Ratio est, quia in con iunctis conjunctio facit, ut conjuncti sibi quis partem accipiat, quasi suamque l. 3 ubi autem sic versiculo hoc autem itaque de Caducis tollendis.

In conjunctis re tantum, quos etiam ut dixi, vocat disiunctos Imperator, concursu partes fiunt, seu legatum scindunt. Et si erit pars deficientis accipienti accrescet, sed sine onere, quod Iuristae vocant Ius non de crescendi, prout exprimitur in dicta l. 1. § ubi autem in versiculo sin autem de accrescendi, prout exprimitur in dicta l. 1. § ubi autem in versiculo sin autem de ficientis. Unde haec est distinctio inter conjunctos, et disiunctos, quod in illis cum onere in his sine onere accrescat, ea ratione, quod Testator ita videtur voluisse, ut suum quisque onus ferat, cum legat separatim dicto § ubi autem. Et haec sunt prima huius intricatae materiae principia, quibus quemcunque legatorum solvere poterunt casum. Cetera in dicto titulo, ubi late.

§. Si cui fundus alienus legatus fuerit.

Redit hic Imperator ad legatum rei aliene, de quo dixerat supra in §. si res aliena, quod si illam nactus fuerit Legatarius ex causa lucrativa, inde ab herede non petat. Si vero ex causa onerosa Heres eam

cum prestavit. Nunc agit de eadem re aliena legata, sed à Legatario quesita partim ex causa onerosa, partim ex lucrativa, ut puta Testator legavit mihi fundum alienum, eum Ego postea emi, sed deducto usufructu, idest emi fundi proprietatem tantum sine usufructu, mortuo Testatore ususfructus ex legato ad me pervenit, idest ex causa lucrativa, cum proprietatem iam ante essem nactus, sed ex emptione, idest ex causa non lucrativa querit an Ego totum fundum mihi legatum actione ex Testamento petere possim?

Et ait Julianus in L. non quocumque 82. §. fundus 2 (cuius est presens hic §. ff de Legat. 1° me totum petere posse ex illa Iurisprudentia[?] ratione, quod ego ex fundo nihil obtinui, quamvis usumfructum haberem. Ususfructus enim inter servitutes numeratur, cumque nemini res sua serviat, videtur me nihil in usufructu acquirere. Sed hoc Iuris rigore relicto, cum duae causae lucrativae in eandem rem, et personam concurrere nequeant, et ususfructus vere partem Domini afferat L. Ususfructus 4 ff de Usufructu, amplius heredem non damnat Imperator, nisi ad solam extimationem proprietatis fundi, quam Titulo oneroso quesivi.

§. Sed si rem Legatarii quis ei legaverit, inutile est legatum

De Legato rei Alienae prosequitur Tractatus. Et quia fuit dictum res Testatoris, heredis, et Extranei legari posse; Ideo iure querit in hoc §. An res propria Legatarii legari potest?

Et respondet Imperator legari non posse, quia res mea amplius mea fieri non potest, aut quod idem est causae Dominii multiplicari non possunt L. 3 §. Ex pluribus ff de acquirenda, vel omittenda possessione. Quod procedit etiamsi eam inde alienaverit Legatarius, quia quod semel ab Initio non valuit, amplius convalescere nequit L. Catera 41. §. traditur[?] 2 ff de Legatis 1°. Nisi fuerit sub ea conditione legata res, ut valeat, si Legatarii esse desinat

§. 1.

§. Si quis rem suam quasi alienam legaverit, valet legatum.

Rei alienæ legatum validum diximus, si sciverit testator rem alienam esse, contra nullum, si id ignoraverit. Quid si rem propriam legaverit putans alienam esse? Et clarum est validum et firmum esse legatum, quia facilius est in rebus propriis præstandis, quam alienis l. unum ex §. si rem ff. de legat. 1º. Testatoris enim animus erat legatum a suo acquiri legatario, qui facilius habere potest, quam testator ipse putarat, si aliena res esset legata. Hinc regula iuris sequitur, quod veritas prævalet opinioni.

§. Si rem suam legaverit Testator, posteaque eam alienaverit.

De re propria aliena putata locuti sumus. Nunc de re primo propria, inde aliena facta, proque casus est: legavit domum Seius Cayo, inde illa legata alienavit idem Seius, mortuo Seio mortuo possit legatarius petere vel domum, vel eius extimationem ab Herede.

Et ait Imperator cum Celso animum Testatoris esse inspiciendum, aut illam alienaverit animo adimendi legatum et legatum non debetur, aut tali non alienavit animo, et debetur. Quæ distinctio est iuxta rescriptum Antonini et Severi in l. qui post. 3. C. h. T. Animus verò hic ex ipsa alienatione dignoscitur, si enim rei familiaris necessitate ductus rem alienavit, tollendi voluntatem non habuit, sin autem ex mera voluntate rem legatam alienavit, animus est adimendi l. Rem legatam 18. l. legatorum 24 ff. de adimendis legatis l. fidei commissa 11 §. si rem 24 ff. de legat. 3º.

§..

§. Si quis Debitori suo liberationem legauerit, legatum utile est.

Hujus §. controversia reduci videtur ad res Legatarii legatam, cum per hoc legatum debitum ipsius Debitori, de quo in Titulo ff de liberatione legata, vocatur liberationis legatum l. cum ita 19, et 20 ff eod. Tit. Et certe validum est hoc legatum. Nam per hoc actionem, et exceptionem acquirit debitor. Actionem, ut ipsum liberet Heres creditor l. Nonsolum 7 § Liberatio 4 ff de Liberatione legata. Exceptionem, ut si Heres petat, repellatur exceptione Doli propter legatum dicta l. non solum, et l. quod ergo 4. ff eod.

Hec autem Debiti remissio non solum in perpetuum sed etiam ad tempus fieri potest. Ut quod mihi debet Titius, nolo peti intra biennium dicta l. non solum 8. §. potest.

§. Ex Contrario Si Debitor Creditori suo, Quod debet legauerit, inutile est legatum.

Primus [illegible] de Creditore legante [illegible] [illegible] Debitori hic est de Debitore legante creditum creditori. Et legatum tale, si nullum in eo commodo versetur inutile est, si nihil idest plus ex legato acquirat legatarius l. si Debitor 11 [illegible] legati [illegible] contra ff de liberatione legata, quia legatum [illegible] [illegible] [illegible] mera ut [illegible] causa l. [illegible] 10 ff de exceptionibus, ideo [illegible] nullum [illegible] commodum, ubi nihil datur, si proprie legatum dici non potest l. [illegible] ff ad legem Falcidiam

Commodum autem, et utile erit tale legatum, si debitor id quod debet in diem, vel sub conditione legaverit pure quia hoc legatum statim peti potest l. [illegible] autem 29 [illegible] creditor 25 ff de Le:

gatis

gans 2º

8. Sed si Vxori Maritus Dotem legauerit, ualet legatum.

Hic § recte adiungitur priori. Nam modo dictum superior creditor leget, quod ei debet legatum non valere sine commodo in contrarium hic valere si Maritus, idest debitor uxori dotem debitam prelegeret; Dos inde prelegata dicta iuxta Totum Titulum ff de Dote prelegata.

Et recte hoc valet legatum quia aut Dos fuit accepta a Marito, aut nec promissa nec accepta. Si fuit accepta, et duplex retinet commodum Dos hęc prelegata, 1º quod statim debeat prestari, cum iuxta novissimam constitutionem § unicę § Cum autem 4 C de rei uxorię actione, debent mobiles dari intra annum, 2º, quod per actionem legati petit solidum; cum per dotis actionem cogeretur Maritus, eiusque Heres in quantum facere potest l. cum quis a. ff de [illegible] pre. etiam

Si vero non fuerit Dos nec accepta, nec promissa Et est attendenda legati formula; si enim dixerit Maritus = Dotem quam a Uxore accepi ei do, lego = Et hoc legatum est inutile, quia nulla est Dos. [illegible] vero [illegible] = Centum, quę dotis nomine accepi Vxori do, lego, Fundum Tusculanum instrumento Dotali comprehensum uxori do, lego = Hoc legatum valet, etiamsi nihil sit acceptum l. 1. § Adeo. 5. l. Cum scriptum 6. ff de dote prelegata, l. si non designata 3 [illegible] falsa causa adiecta [illegible]. Hinc si non fuerit expressa quantitas, legatum vitiatur si fuerit vero expressa legatum sustinetur, ea ratione, quod propter incertitudinem rei non [illegible] est, extinguitur, sicut etiam in ipsa stipulatione servatur l. si divino [illegible] de verborum obligationibus, quoties vero datur res definita, et expressa quod prestari debet, legatum tenet, etiam si instrumentum dotale vocasset, quod non existit, quia falsa demonstratio legato non nocet l. si sic legatum 45 § ff de legat. 1º

[illegible]

§. Si res legata sine facto Heredis perierit, Legatario decedit.

De rei legatae interitu agit nunc Imperator, postquam de eiusdem prestatione locutus fuerit [illegible] interitus materia [illegible] est tam in legatis, quam in stipulationibus, et de utrisq: in ff

Quaeritur proinde si res legata pereat mortuo testatore, cuius pereat periculo Heredis ne, an Legatarii?

Et respondet Imperator res Legatario perire, quia res domino perit ut est Legatarius qui statim aditae Hereditate rei legatae Dominium aquirit l. a. Tito 64 ff de furtis, nisi fuerit Heres in mora, vel culpa l. in res legata 47 § ulpianus item 5. ff de legat. 1° In Mora, si distulit legatum dare Legatario. In culpa si ipse rem legatam amiserit ut puta Servum, vel Jumentum occiderit &c. Unde Servus alienus legatus si manumissus fuerit sine culpa Heredis ad eius extimationem non tenetur Heres, dicta l. cum res legata 47 § si Heres 36 ff de legat. 1°

Non sic autem de Servo Proprio Heredis legato, quia sive illum manumiserit, sive occiderit, sive donaverit semper tenetur ad illius extimationem, etiamsi legatum esse ignoraverit, quia satis est legatarium esse in damno a quo herede ut legatum reperat. l. Heres 25 ff qui et a quibus manumissi [illegible]

§. Si quis Ancillas

De Augmento, et diminutione rei legatae, nunc postquam de eius interitu diximus, immo aliqua ad eiusdem Legati interitum spectant prout est casus huius §. in quo distinguitur Legatum Principalis, et Accessorii. Unde si duae fuerint legatae res unaque earum sit peremptio an altera subsistet de eius [illegible] inquirendum? Et pro hoc quatuor ponit exempla Imperator, prima duo sunt de conservatione, altera de interitu

[illegible]

Debentur [illegible] altera, quae supersunt, [illegible] [illegible] 1°, fuerint legatae Ancillae, cum suis natis mortuis Matribus Ancillis, partus debentur l. Si Ancilla 62, et sequenti ff de legat. 2° quia hominis partus non [illegible] accessio [illegible] minis dignitatem l. At si 3 ff de peculio legato, ubi sic dicitur = [illegible] [illegible] lego tuo legata Marium, et Vaterum esse dicuntur = 2°. [illegible] ordinarii, et [illegible] [illegible] [illegible] (sunt vicarii servi, illi qui in peculio ordinariorum servorum sunt [illegible] [illegible]) Mortuis ordinariis, Vicarii legato cedunt [illegible] rationem accessorii et principalis [illegible] non agitur l. sed et si 4 ff de peculio legato

Altera quaestionis exempla sunt [illegible] [illegible] modo interitu una etiam re perempta Ut legato servo cum peculio, si mortuus sit [illegible] [illegible] fuerit servus, peculium non debetur l. Nam [illegible] [illegible] qua peculium [illegible] [illegible] legato fundo instructo, idest cum omnibus instrumentis, quibus fundus colitur, et exercetur, fundo alienato instrumenti legatum extinguitur, quia instrumentum est accessio fundi [illegible] [illegible] 2 §. Si fundus 24 ff de instructo, vel instrumento legato

§. Si Grex legatus fuerit.

Hic locus proprie est de Augmento, et Diminutione, quae in ipso traduntur, quae minuuntur, et quae augentur legata [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sunt vero primo legata diminutioni, et augmento subiecta legata [illegible] [illegible] corpora, ex pluribus [illegible] rebus constantia, quorum tria sunt genera a [illegible] [illegible] [illegible], et [illegible] [illegible] [illegible] deducta l. rerum mixtura 30 ff de usurpationibus, et usucapionibus [illegible] Marcellus 3 §. 2 ff de rei vindicat: Conjuncta, Disjuncta, et uno [illegible] comprehensa

Corpus Disiunctum est plurium rerum aggregatum [illegible] [illegible] unitatum ut Grex, Armentum, Legio [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ut Grex, [illegible] [illegible] Boum Armentum, Militum Legio. Unde si Grex fuerit legatus, et fuerit [illegible] minutus [illegible] [illegible] unam ovem pervenerit, ovis haec debetur legatario l. Grege 22 ff de legat: 2° quamvis unica ovis gregem non constituat, tamen quia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

autem adhuc vivo Testatore, totus debetur Gex; Sed nunc decessio vita Accessio est Legatarii l. cum servus 39 §. 2. ff de Legat. 1°.

Corpus Conjunctum est rerum plurium complexu inter se unitarum, ut Domus, Navis et in legata Domo si fuerit Aucta columnis, Marmoribus à Testatore legatum augetur l. cetera 42 §. tractari 2. ff de Legat. 1° et similia in Nave vel in totum, prout si fuerit comestiata etiam Area dicetur quamvis Domus sit relegata l. si ex toto 8. in principio ff de legat. 1° l. Servus 44 §. si Area 4 ff eod.

Corpus, quod uno spiritu comprehenditur, est Homo lego &c. De quo hic nihil

§. Si Peculium legatum fuerit.

Est etiam Corporis Distincti Peculium, quod legari a Testatore potest, proque inde est in ff Titulus de Peculio legato cujusque augmentum et decrementum habet simile Homini, ut inquit Papirius Fronto in l. Peculium 40 in principio ff de Peculio; Sicut enim Homo nascitur, crescit, decrescit, et moritur, sic et Peculium nascitur, crescat, decrescit, et perit.

Unde augmentum, et decrementum vivo Testatore adventum est sine dubio legatarii l. Sed [illegible] §. [illegible] ff de Peculio legato [illegible] autem Testatore ante aditam Hereditatem est distinguendum cum Juliano [illegible] §. [illegible] Aut peculium est legatum pro Filio familias, vel servo [illegible] l. [illegible], et augmentum est legatarii Aut legatum est extraneo, et Heredi acquiritur nisi ex rebus ipsis [illegible] [illegible] factum fuerit augmentum puta si ex Grege fuerint agni editi [illegible] [illegible] Annulla partus dati qua tunc extraneo etiam legatario cedunt Nam quod ex [illegible] [illegible] venit Equus est, ut ei detur cui legatum est Peculium Argumento l. Idem 5 §. Idem 2 ff de rei vindic.

Hac occasione quaerit Imperator An Manumissio servo intelligatur, et [illegible] Donatum [illegible] Imperator [illegible] manumissione

que fit ex Testamento, et que fit inter vivos. Hoc secundo casu peculium sequitur manumissum, illo vero non, ut in hoc § et in l. Si stico 35 ff de peculio legato, quia cum donationes ... rarissime, et viventes tardiores sint ad donandum, si nihilominus donet, probabile est ... ex summo hoc amore, ex quo etiam interpretamur velle hunc donatorem, sive manumissorem esse quam liberalissimum, idest velle servo donare non tantum libertatem, sed etiam peculium

§. Tam autem Corporales res legari possunt, quam Incorporales.

Non solum res, et corpora legari possunt, sed etiam Iura, et res incorporales, ut Actiones, servitutes, nomina debitorum &c l. Cetera 41 ff de legat. 1° Unde si legatur, quod debetur defuncto, tunc actio talis nomini est legatario, prestita tamen per Heredem l. non quocumque 82 § qui Gajum ff de legat. 1° quia actionum Iura omnia in Heredem transeunt, et ab ipso transferuntur §. restituta 3 infra de fidei commissariis hereditatibus.

Hoc vero legatum durat, usque dum Testator non exegerit pecunias post testamentum l. fidei commissa 11. § ergo 13 ff de legat. 3° Ratio est quia exacta, et soluta pecunia nullum amplius est debitum

§. Si generaliter Seruus, uel res alia legetur, electio Legatarii est, nisi aliud Testator dixerit.

Porest adhuc dari alius legandi modus, qui generaliter dicitur, et est cum Generaliter Testator aliquid legat ut Titio Hominem servum do lego, in quo inde legato duplex innatat difficultas 1ª An valeat? 2ª cujus sit talis legati electio?

Et pro prima difficultatis solutione sciendum Iuristas ut Dialecticos non idem genus, et speciem agnoscere, sed quod apud Dialecticos

est

est species, ut vinum, oleum, fundus &c. Apud Juristas est genus, quod apud Juristas est species, ut homo, Pamphilus, Sempronius &c. Apud Dialecticos est individuum. Hoc posito, legatum fuerit generis, ut fundum, domum do lego, erit nullum, utpote rei incertae; l. cum post 69 § generalr 4 ff de Jure dotium, et liberatur Haeres praestando rem minimam, ut in fundo legato, si glebam, quia gleba fundus est; l. locus ff de verborum significatione. Seq. erit irrisoria legati praestatio.

Si autem erit speciei, ut servum Titio do, lego, erit validum, quia etsi non dicat, quem velit servum relinquere, tamen certe dignoscitur velle unum servum donare; dicto § generaliter; l. cum incertus 13 ff de legat: 2°.

Et hoc casu secunda difficultatis solutio intrat, cujus nempe, an electio legatarii, an Haeredis? Et definit Imperator in hoc § electionem legatarii esse, dicta l. legato 37 § si domus 71; l. si servus 108 § cum notio 2 ff de legat 1° quamvis multae sint contra hunc § repugnantes leges, pro quibus conciliandis non est penitus derelinquenda legatorum divisio vindicationis et damnationis. Si namque per damnationem fuerit relictum legatum, tunc erit haeredis electio; l. si a substituto 45 § 1. ff de legat: 1°. l. si ita relictum 43 ff de legat 1°. Per vindicationem legatarii, et procedit dicta constitutio Imperatoris.

§ Optionis Legatum.

Inter electionis legata, suum habet locum legatum optionis, pro quo datus fuit specialis Titulus in ff de optione legata. Et genus hujus legati forma, et vis, ut possit per illud ex pluribus, quas habet, rebus defunctus, eligere quem velit legatarius, et ex illis etiam optimam. Ut = Titius servum elegere, seu hominem unum, quem volet sibi sumito, sibi eligat, optet; l. apud. ao et l. sequenti ff dicto Tit.

Habebat autem olim legatum hoc tacitam conditionem, ut necessario legatarius eligere debebat, aliter ipso non eligente, et mortuo, legatum nullum remanebat. Sed ex nova Justiniani constitutione in l. ult: C. commu:

ma

na de legat scripta, et hic relata fuit sublata talis conditio, et nunc ut legatum purum ad heredes transmittitur electio, vel legatum.

Et quia solet Testator pluribus legatariis earundem rerum legandarum optionem scribere, ideo inter illos saepius oritur dissensio, cujus ut prior electio. Et Justinianus hujus dirimendae litis, Judicis sortem fecit, et cujus sors feliciter dederit electionem, ponverit et ceteris, praestabit res, quas elegerit portionem virilem, accipia res solidas retinebit sicut et in ceteris Juris controversiis, ut coheredum, colegatariorum et sociorum quisque dirimendae sunt usus

8. Legari autem illis solis potest cum quibus Testamenti factio est.

Hoc est alterum totius Tituli caput, de personis, quae legare, et legari possint. De his, quae legare nequeant hic nihil, sed in sequentibus 2 ff. de legatis. Et prohis, id est intelligendum, quo ad Testari valentibus dixi mus. solum ergo discutiuntur Personae, quibus legari queat, et Testamenti factionem habeant, sed passivam, capere nimirum ex Testamento possint, ut supra Tribonianus exposuit § Extraneis 4 versiculo Testamenti des heredum qualitate, et differentia.

Quis proinde legari posse constituit Imperator etiam incertis sint, et Testatori incognitae toto Titulo C de Incertis personis secundum Jur. Decro pars perquod nomine, cognatos, et Amicos poterat Testator suo legato distinguere, ut Amicis 30 ff de excusationibus Tutorum. Hodie inde et certis de incerto genere personarum relinqui potest, ut = lego centum Quattuor Majori ex tota mea familia = Et incertis de certo genere, ut = Filio, vel Nepoti nascituro lego centum = Est in his incerta persona quam Testator animo suo subjicit, sed demonstratione, quae vice nominis juncta est, redditur est certa, quia designata; et bene agnoscitur Testan, Amicus, quem scit eligere, et ad legatum vocare, cum Pater 77. § 4 versus, ff de legat 2° sicque per illam demonstrationem recte legatum substinetur.

§ 40.

§ Postumo quoque alieno inutiliter legabatur.

Quod correxit Ius, prosequitur Iustinianus; atque eodem Iure, quo incertis personis erat prohibitum legari, sic et alieno postumo. Alienus autem postumus est Is, qui Testatori heres suus futurus non est, sed legitimus, ut filius fratris, ℓ penult. ff de legat. 2° vel cognatus ut ex filio emancipato natus ℓ postumus ff de Inoffic. Testam. Postumus igitur solus alienus olim nec heres, nec legatarius valere poterat, per constitutionem tamen Iustinianeam hodie admittitur, tam ut heres, quam ut legatarius ℓ 1. C de Incertis personis rationibus supra adductis

§ Si quis in Nomine, pronomine Legatarii errauerit, si de Persona constat, nihilominus ualet Legatum.

Legatum Incertae Personae relictum non vitiari diximus, sic nunc a nominis errore inutile non reddi idem legatum dicemus, dummodo de persona, pro qua loquitur, sit Testator, constet ℓ si in nomine C de Testam. et quod de legato dictum procedit tum in institutionibus, tum in bonorum possessionibus, tum in stipulationibus, ratio est = quia nomine (ut ait Imperator) significandorum hominum gratia reperta sunt = idest si voluntas Testatoris exequi potest etiam si in nomine sit erratum, est attendenda, et nihil de nomine curandum.

Quod autem hic de Persona, cui Legatur, dicitur, idem est Iuris de re legata, pro qua satis est, quod constet, ut praestetur ab herede, etiamsi in eius nomine errerit, ut fundum qui Sempronianus est, Cornelianum appellaverit Testator ℓ si quis 4 ff de legat 1° Nisi rei legatae error fuerit in nomine appellativo, quod immutabile est, ut si bovem equum vocaverit, quia tunc vitiatur legatum, ut ait Pomponius in dicta ℓ. si quis 4.

§. Huc

§. Huic proxima est illa Iuris regula: Falsa Demonstratione Legatum non perimi.

Quod in Persona nomine errata dixit Imperator, idem de re falsa demonstratione designata dicendum, Demonstratio enim est vice nominis l. Demonstratio 34 ff de conditionibus, et demonstrationibus.

Unde sequitur certo corpore legato falsam demonstrationem legatum non perimere ut = Stichum, quem ex Gaio emi do, lego = Et si Testator non emerit, debetur Stichus. Sic decem, quae mihi Titius debet do, lego, etiamsi non debeat, valet legatum l. Si sic 75 § si mihi 1 ff de Legat 1º Et illa regula quod falsa demonstratio non perimit legatum; quia cum legato nulla cohaeret legandi ratio, sed sola voluntas, et liberalitas Testatoris, ut docet Pomponius in l. cum Tale 72 § falsam causam 6. ff de condit. et demonstrat:

Et quod de re legata diximus est convenienter dicendum de ipsa persona, cum legatur ut Titio Affini Fratri centum do, lego, dummodo de Titio constet, etiamsi non sit affinis, vel frater debetur legatum l. quibus 40 § quo dotalem 4. ff eod

§. Longe magis legato falsa causa non nocet.

Optime ex dictis, infert Imperator causam falsam legato appositam, legato non nocere l. cum tale 72 § falsam ff eod. Tit. Quia ut supra dictum legati vis ex ipsa testatoris voluntate pendet. Potest enim consistere legatum sine causa.

Verum autem est causam illam conditionaliter positam suspendere legatum, quorum accipite exempla = Lego centum Gaio, quia negotia mea

ura.

uravit = legatum valet, et si casus Testatoris negotia non curavit, Hec q. dicatur Causa Impulsiva. Potest enim legatum sine ulla causa relinqui. Contra = lego centum casso si negotia mea curavit = legatum non debetur, ni casus gesserit negotia Testatoris quia conditio aliter coheret legato, ut adimplenda sit ad hoc ut debeatur legatum. L. si legatum 70 § 2 ff de legat 1°

Preter demonstrationem, causam, et conditionem adhuc explicatas datur etiam modus seu legatum sub modali conditione relictum, ut = centum casso do lego, ut edificet templum = Modalis certe conditio ut legatum consequatur. Pro his omnibus legi potest pulcherrimus ff. Titulus de condit. et demonstrat.

§. An Seruo Heredis recte legemus queritur?

Ad personas redit Imperator, ni velimus ad legata in infinitum explicanda procedere. Tertium hujus Tituli caput. Hinc queritur, An instituto Domino herede possit in eodem Testamento scribi legatarius servus?

Et uno distinctione solvit dubium; Aut nimirum fuit relictum legatum pure aut sub conditione. Si pure et nullum est legatum, quia Heredi a se ipso legari non potest. Legatum autem Heredi a se ipso etiam cum servo ejus legatur, quia legatum servo relictum statim Domino acquiritur. Ergo idem esset Heres et legatarius, Creditor ratione legati et Debitor, ut Heres sui ipsius, quod absonum est.

Quod est adeo verum, ut si servus legatarius vivo Testatore post testamentum manumittatur legatum etiam non acquirat quia ex vulgata regula Catoniana in L. 1. ff de regula Catoniana, legatum, quod initio jure valeret, si Testator statim Testamenti facti tempore decessisset, id quandocumque decesserit non valere, Nam quod initio non valet tractu temporis non convalescit. L. penult. ff. de reg. Juris.

Si sub conditione, et legatum valet L. Julianus 30 ff de condit. et demonstrat. Potest enim dari Casus, ut legatum hoc unum sit, ut

tempore non purificatae conditionis servus manumittatur, vel a vero Domino tradatur nunc vel sibi vel illi Domino legatum acquirit. Dies namque conditionalis legati non cedit nisi a die positae conditionis, quod est discrimen inter purum et conditionale legatum. Hinc si die quo etiam conditio veniat servus Domine [illegible] heredis legatum evanescit ob [illegible] rationes cum legato [illegible] ff quando dies legati cedat

§. Ex diuerso Herede instituto Seruo.

Alter sequitur casus, sed priori contrarius, ubi servus relinquitur heres, Dominus verò legatarius. Altera proinde quaestio An legatum hoc domino relictum valeat?

Ex [illegible] rationes superioris §. non valere affirmatur, sed ob diversam quae intervenit, legem inter legatarium et heredem nulla dubium est, quod valeat legatum, in herede etenim non acquiritur hereditas, nisi adeatur [illegible] acquir. hered. In legatario vero statim legatum cedit, quod nunquam damno, sed lucro est [illegible] heredi [illegible] ff Mandati. Hinc sequi potest, quod servus ipse institutus tempore aditionis manumissus, vel alienatus fuerit, et hereditas sibi, vel alteri domino acquiratur, legatum verò priori domino. Utile inde potest esse, et est tale legatum [illegible] in principio ff de legat: 1°

§. Ante Heredis institutionem inutiliter antea legabatur.

Tertium caput hujus Tituli indicimus supra in §. An servo esse de Inutilibus quod inde sequens Justinianus inutilia explicat legata, sed ab illa facta utilia, et illa ad tria reducit ad legatum ante heredis institutionem [illegible] deque hic, sed legatum poenae de quo in §. finali, et aliud, de quo [illegible] legatum nimirum temporale, utputa ad biennium, ad [illegible] proque videri potest [illegible] ult. C de legat.

Primum igitur utile factum legatum a Justiniano est,

legatum praepostero ordine scriptum Ut Titio centum do, lego, et Sempronius haeres esto. Talis erat scrupulosa veterum observantia, ut potius ad scripturae ordinem, quam ad Testatoris voluntatem attendentes testamentum irritabant, utpote non exordium ab Haeredis institutione, igitur Testamenti sed optima Justinianus per novam constitutionem in l. ult. C. de Testamentis hunc subtulit superstitiosum ordinem, et statuit legata in quacumque Testamenti parte sive post, sive ante, sive intermedias Haeredum institutiones scribi posse, Ordo namque scripturae (inquit Papinianus) non impedit causam Juris, et voluntatis l. ut Patet 12 §. fidei commisso 12. ff de legatis 2°.

§. Post mortem quoque Haeredis, aut Legatarii.

Secundum, quod utile fuit redditum legatum a Justiniano est legatum post mortem haeredis relictum, eo quia putabant veteres illi Juris consulti legatum hoc debere praestari ab Haerede Haeredis, a quo nulla potest incipere Actio, et ut actiones ab Haeredes, sicque legatum annullabant. Sed has omnes subtilitates substulit Justinianus per aliam constitutionem in l. scrupulosam 11 C. de contrahenda stipulatione scriptam, et exaequavit legata fidei commissis, decrevitque sicut fidei commissa, legata post mortem Haeredis relicta valere.

§. Poenae quoque nomine.

Ultimum quod fuit sublatum legatum est illud poenae nomine relictum, quod potest fieri triplici modo à Testatore, vel Poenam adiungendo vel legatum adimendo, vel illud transferendo.

Ut Titio centum lego, dummodo Sejam duxerit quod si non fecerit quinquaginta solvat Cajo; quod etiam Haeredi imponi potest Ut intra tempus aedificet meus Haeres, quod si non aedificaverit, solvat mille Sejo.

Aut lego Cajo centum, si efficiatur miles, quod si cingulum, seu militiam non acceperit illis privetur.

Tandem do lego centum sejo si sanus reddat ad Bertam, et si non nupserit Bertæ illa centum donentur.

Hæc legata ut Justinian: à Priscis illis patribus reiiciebantur, ut contra naturam legatorum scripta cum legatum sit præmium, et non pœna, bene volentia, et non Coercitio, tantaque nullitatis vitio laborabant hæc legata, ut non solum si erant a Pagano facta, inutilia censebantur, sed etiam si essent dispositæ à milite repellebantur, et tam legata, quam fidei commissa.

Verum hæc omnia ne quidem agnovit Justinianus et illa novo Iure sustulit scripto in toto Titulo ff. et C. de his quæ pœnæ nomine, in quo censuit solam voluntatem Testatoris esse inspiciendam, ut exequatur, dummodo impossibilia, illicita, et probrosa non adjecerit, ut optime interjecit Tribonianus in hoc § vers. Sero § 2 D. Cit. Titulo.

Titulus Vigesimus Primus.
De Ademptione, et Translatione Legatorum.

Post quam de Testamentis ordinandis dixerat Imperator, de illis infirmandis tractavit, sic de legatis dandis scripsit, nunc de illis adimendis tradit hoc Titulo. Cui respondet Titulus ff. de Adimendis vel transferendis legatis.

Textus. Ademptio Legatorum siue eodem Testamento adimantur legata, siue Codicillis, firma est.

Cuilibet à priori voluntate licitum est recedere cum hominum voluntas usque ad supremum vitæ spiritum sit ambulatoria § 4 ff. h. T. Ideo qui legavit, potest, quæ scripsit legata vel adimere, vel transferre

Adimere vel per generalem ademptionem, vel per particularem

Per Generalem, si Testamentum iam sollemne factum revocet per contrariam Mentem voluntatem, per quam non solum infirmantur legata, sed etiam totum prius Testamentum, ut supra diximus

Per Particularem, et solam Legatorum propriam ademptionem, vel expressam, vel tacitam expressam si priorem scripturam correxit, et commutavit Testator vel novo Testamento, vel codicillis testamento firmatis. Ut si dicat Titio fundum, quem legavi heres meus ne dato L. 1 § quis 3 ff h. T. Tacitam si graves oriantur Inimicitiae inter Testatorem, et legatarium, per quas arguitur ademptio legati quae dicitur nuda voluntate facta et tacita L. Si Tutor 18 ff de Legat. 3°

Transferre Per novam voluntatem mutationem per quam Testator non adimit legatum, sed illud idem quod erat Gaio v.g. relictum in Seium v.g. transfert. Ut = quod Gaio legavi id Seio do lego, L. Si quis 3. § Si Titio 8. ff h. T.

Titulus Vigesimus Secundus De Lege Falcidia.

Quae legatorum tractatum complent, omittenda non erant, Ideo cum Lex Falcidia totam Legatorum Materiem suppleat fuit exposita hoc Titulo cui respondet Amplissimus Titulus in ff ad Legem Falcidiam.

Textus. Superest, ut de Lege Falcidia dispiciamus.

Non nulla prodiere Jura, et Leges ut Testatoribus occurrerent recusantium hereditatem ob nimiam Legantium facultatem quia Hereditatem in legata exaustam suis relinquebant institutis, inde erat, quod ob nullum, vel minimum, quod recipiebant lucrum hereditatem repudiabant; et triplex sequebatur Injuria Testatori, qui ut Intestatus decedebat Heredi, qui assem totum reponebat, Legatario, qui legata amittebat

Fuit hujus Liberae voluntatis origo Lex 12 Tab: quae xmi-

permittebat Testatori totum Patrimonium legatis exaurire, ut colligere est ex hoc fragmento [illegible] verbis legis, ita Ius esto = l. verbis legis 120 ff de verb. signif. Pro hac tamen [illegible] coercenda tres leges Testamentariæ fuere latæ

Prima Lex Furia à Lucio Furio Tribuno Plebis rogata, [illegible], et [illegible] Volumnio Consulibus anno ab V. C. 457, qua sublata fuerat [illegible] legandi potestas usque ad certum terminum ad mille, scilicet nummos, et hos [illegible] cognatis relinquere permittebatur ut Cic. [illegible] lib. 3. [illegible]

Secunda Lex Voconia à Cajo Voconio Tribuno Plebis lata Consulibus Quinto Marcio Philippo, Cajo Servilio Cepione anno ab V. C. 584 quæ cavebat heredi, ut ita Testator legare possit, ut non minus relinquat Heredi, quod legatario dedit

Tertia Lex Falcidia a Iulio Falcidio Tribuno Plebis [illegible] ita dicta, et Cajo Domitio Calvino, Aulio Pollione Consulibus anno V. C. 713 vel 714, ut alii volunt sub Augusto lata. Huius legis duo sunt Capita in primo [illegible] legandi facultas ex l. 12 Tab. refertur. In secunda cavetur, ne minus, quam quarta pars hereditatis heredibus relinquatur. Postea interpretatione introductum est, ut et si Testator quartam non reliquerit, Heres nihilominus ex singulis legatis pro rata deducat, et non relictam quartam ipse retineat. quæ est vera legis mens

§. Et cum Quæsitum esset.

Præmissa generali legis Falcidiæ cognitione, sequitur specialior nunc eiusdem legis interpretatio, quæ, ut una scita est regula, [illegible] [illegible] heredibus ponenda sit ratio legis Falcidiæ, ut hic in fine, et l. In singularis [illegible] [illegible] singulos numerum heredes pro sua quemque parte quartam Falcidiam legatis detinere posse, cuius hæc est [illegible], seu exemplum. [illegible] Testator trecenta in bonis habens [illegible] heredes æquis partibus, sed primi partem legatis absumit, secundi [illegible], [illegible] integram reliquit, tunc primus totam quartam Falcidiam, et secundus reli:

reliquum quartæ, quod deest, a tertio capiant heredes, qui integram et liberam habuit hereditatem.

Hoc fuit controversum ex illa regula, quod debebat remanere heredibus salva pars quarta hereditatis, nostroque in casu uberior retinenti sic à falcidia videbantur excludendi, sed quia singuli heredes quartam salvam habere debent, et non unus tantum heres, ideo primus totam detrahit falcidiam, secundus quod deficit supplet, 3us liberam et integram retinet dicta l. in singulis ff.

§. Quantitas autem Patrimonii . . . mortis tempore spectatur.

Pro quarta recipienda spectari, et nosci debent bona Testatoris utrum nimirum tota hereditas legatis exausta, vel onerata sit, aut remaneat integra quarta. Et quia duplex potest dari tempus hujus hereditatis extimandæ, mortis idest Testatoris, et aditæ Hereditatis, Ideo definit hic Imperator, et l. in quartam 73 ff. h. t. Casus est hic § spectando tempus mortis sicque ante aditionem creverit, vel decreverit Hereditas, heredis lucro, vel damno est. Unde si centum legaverit Testator, et centum tantum inveniantur tempore mortis, ante vero aditam hereditatem ad ducenta vel ultra pervenerit hereditarius Assis ob animalium servorum et partus Ancillarum, in legati præstatione quartam detrahet heres, quia mortis tempore nihil ea remanebat. Tempus in falcidia spectandum sic contra si centum legaverit Testator, et in Hereditate erant ducenta tempore mortis, inde ante aditam Hereditatem incendio vel ruina ad centum tantum reducatur totus Assis, nihil detrahet Heres, quoniam mortis tempore quo legatum cessit l. unica § Novissimo 5 C. de caducis tollendis, erat utique sufficiens hereditas, et damnum ex post sequutum heredis fuit. Potest vero hoc in casu hereditatem repudiare heres, sicque nec legata præstare, nisi Legatarius paciscet de aliqua sibi retinenda portione, ut bene cavet Oinotomus hic.

§. Cum ratio Legalis Falcidiæ.

Est adhuc hujus § institutum Patrimonii vires

et quan

et quantitates considerare pro ipsa Falcidiæ detractione. sic non nulla numerantur, in quibus Falcidia non detrahitur, et quæ in Falcidia non intrant ad computandum tota

Et primo æs alienum, 2º funeris impensæ, 3º pretia servorum manumissorum, quod omne exemplo clarescit, relinquit mille in tota hæreditate, ex his, æri alieno debentur ducenta, sic remanent octaginta, impensæ funerum sunt quinquaginta, alia vero quinquaginta pretii servorum manumissorum, erunt proinde tota hæredis et legatariorum septingenta. Hæc aut tota legatis absumpsit Testator, aut oneravit, ut quarta salva non remaneat hæredi. Si omnia fuere legatariis relicta, et totam suam retinebit quartam hæres, illam pro rata legatariis detrahendo, cui plus scilicet plus detrahet, ut unam rantum quartam integram ex toto habeat bonis, si vero non fuere consumpta, supplementum habebit, tantum tandem detrahet, ut veram habuerit suam portionem, ut legatarii ex Arithmetico studio explicat præses &.

Non ex omnibus autem legatis quartam obtinebit hæres, veluti non fuerit primo in beneficio Inventarii l. finali &. si vero C. de Jure deliberandi, secundo si non fuerit Dos prælegata, 3º si ne ne fuerit legatum piis causis similes in l. 2, 6, 9, 74, 75, et 76 ff h. T. Novella 131 cap. 12 videndum autem tandem, si ejus detractionem non prohibuerit Testator, quod fieri potest Authentica sed cum testator C. de Jure deliberandi.

Titulus Vigesimus Tertius
De Fidei Commissariis Hæreditatibus, et ad Senatus Consultum Trebellianum.

Legatis fuere adjuncta fideicommissa ob supra au... tas rationes quod suadet nostri Imperator omne Testamentorum tractatum unico esse continuo tractu complere: sic cum fideicommissa sæpius, prout hodiernus invaluit usus in Testamentis, scribantur optimè horum frequens, et utilior tractatus ponitur hic, cui respondet Titulus ff ad Senatus Consultum Trebellianum, et Titulus C. de fidei com

commis

Textus. Sciendum itaque est, omnia Fideicommissa primis temporibus infirma esse.

Voluit suo more fideicommissorum originem praemittere Imperator, ut iuxta proprii instituti methodum res à principiis, et causis tractaret. Nos autem Imperatori annuentes uberius tria fideicommissorum spectabimus Ethymologiam nimirum, Originem, et Divisionem.

Fuit semper romano populo testandi facultas interdum favore exterorum, non poterat idest suo Testamento heredes peregrinos [?] ac deditios servos instituere ob eorum incapacitatem, eo quia nimirum non erant cives Romani, cum quae Amicos interdum, ac propinquos haberet Romana illa gens simul ex Testamento recipiendi incapaces, suum ideo scribebat Heredem, quem rogabat, ut hereditatem restitueret suo vocato, quamvis incapaci, et tamen eius fidei committebat hereditatis eius restitutionem. Inde fideicommissa fuere dicta, similes hereditates gravatus fiduciarius Heres, Testator fidei committens, et Vocans, seu substitutus fideicommissarius

Et quia ob Heredum fraudem vana saepius remanebat voluntas Testatoris hereditates retinendo ob infirmam tunc fideicommissorum naturam, tunc fuere Augusti decreto firma et obligatoria facta, et non omnibus, sed aliquibus fuit concessum paulatim vero moribus ipsis fuere omnia reducta obligatoria, Praetore etiam creato, qui tales heredes adstringeret ad restitutionem. Et nostro tempore vim omnem praecepti retinent, Heredes siquidem ad restitutionem [illegible] certa lege obligantur tantum ipsis remanendo vocandi, seu fidei committendi formulam quae non imperativo, sed precativo modo fieri debet, inde etiam dicta fuere fidei commissa precaria substitutiones.

Ex quibus patet quid sit fidei commissum = Do:

natio

uno numero, quoque aliud relicta ex testamento, vel ab intestato per interpositam personam = Bartolus in 2. centurio N. 54 ff de Vulgari et Pupillari, cum similia fideicommissa non ex testamento, quam ab intestato relinqui possint, ut infra dicemus.

Ex bonorum tandem relicto, quoad modalibus fideicommissis hic cons. nascitur divisio. Aut enim gravatur tota hereditas, et est fideicommissum universale, aut aliqua res particularis, ut puta fundus, domus et est fideicommissum particulare. de quo sequenti titulo §. Universali hoc titulo.

§. In primis igitur sciendum est

Possunt ut diximus, ante inductum fideicommissa relinqui tam in Testamento quam ab intestato, quam in codicillo. In testamento agitur hic, ab intestato infra §. Praeterea h. T., In Codicillis infra Tit. de Codicill.

Et cumque in Testamento scribuntur, (quod est huius instituti) requiruntur h. verba in honorem directa, quae ut Testamenti caput semper praecedere debet, et si forsan directe, eo directa totum Testamentum, et cum Testamento fideicommissum, ita ut instituto certo, et directo herede sequitur eius gravamen per obliqua seu precaria verba Rogo, Peto, Mando, fideique committo. Voluntate Testatoris directa, fideicommittere volente, quae in fideicommissis semper requiritur q fideicommissa 11. ff Dig. sique, 10 ff de Legat: 3°.

Potest autem fideicommissum hoc pure, sub conditione, et ex certo die relinqui, prout post biennium hereditatem restituas cum non de conditione in fideicommissis nulla sit difficultas, itaque maxime receptissima = si sine liberis decesserit, =

§. Restituta autem hereditate, Is quidem, qui restituit, nihilominus heres permanet.

Ex vulgata Juris regula, quod qui semel heres exstiterit non potest desinere esse heres < et qui solvendo 65 ff de Hered. inst. valde praeiudicialis sequeretur actus contra gravatum, ut post omnem hereditatis restitutionem actiones

mt

contra ipsos remanebant, utque heredes creditores omnes ad solutionem cogebant, Ideo fuere habita duo Senatus Consulta, unum Peghasianum, de quo sequenti §. Alterum Trebellianum, quo hic, ut tali Heredi consultum.

Hujus Trebelliani S. C. duo afferuntur origo, et sententia. Et quoad originem fuit hoc Senatus Consultum à suo Auctore dictum Trebellianum, quia nimirum illud scripsere consules Trebellius Maximus, et Lucius Anneus Seneca Anno U.C. 814 octavo Kalendas 7bris Nerone Imperante. L. 1 ff. ad Senatus C. Trebellianum.

Quoad sententiam vero est hujus S. Consulti sanctio ut Actiones, quæ penes heredem, heredibusque dari solent omnes ad fideicommissarios transeant, quibus fuerit restituta hereditas dicta L. 1. Justa certe equitate decretum, ut cujus erit commodum, ejus adhuc sit onus, ac tandem omnimode indicari meritum, ut supremæ hominum voluntates ob taliter actionum timorem inanes dimittebantur, quia heredes adire recusabant, et ita deserebantur Testamenta, ut eadem L. 1 dicitur.

§. Sed quia Heredes scripti. . . . .

Fuerat ergo Senatus Consultum Trebellianum bene cautum Heredi, quo ad ejus passivas actiones, non autem quo ad ejus portionem hereditariam, siquidem poterat à Testatore consummari fideicommissis tota Hereditas in fraudem falcidiæ prolegans late, poterantque heredes repudiare, et intestatam relinquere defuncti voluntatem, per novam sanctionem S. C. Peghasiani huic absurdo consultum est, quamvis non amplius legatur Senatus C. Peghasianum, ut à Justiniano abrogatum, tamen quia ejusdemmet Senatus C. capita fuere in Trebellianum transfusa, nos cum Imperatore videbimus causam, originem, sanctionem, et Abrogationem hujus S. C.

In causa tali Senatus C. innovando audeamus ex dictis pateat ob fraudem scilicet Testatorum, et Heredum fraudem.

De origine autem ipsemet Imperator scribit, illumque factum ait sub Dominio Vespesiani à Peghaso et Pusio anno proinde U.C.

835

635 et Imperii ejusdem Vespesiani S. quod fuere suffecti Peghasius, et Pusio ut in suo historico indice rerum romanarum Civilium notat Brisonius

Quod fuerat ejus decretum, ejusque decreti capita non omnia nascuntur, quia ab Imperatore abrogata non extant. Hæ autem sanctiones, seu sanctionis capita, quæ transmisit Justinianus in S. C. Trebellianum sunt tria.

Primum, ut Heres rogatus restituere hereditatem, quartam sibi retineat, de quo hic, secundo ut Actiones hereditariæ inter Heredem et fideicommissarium pro rata parte dividantur. Ternum ut Heres scriptus recusans adire cogatur, tam adire nullo nec commodo, nec incommodo apud Heredem remanente, Hæc tria capita hodie vigent, sed non sub nomine Peghasiani, vel Trebelliani S. C.

Ex dictis videtur detractionem Trebellianæ, seu quartæ in fideicommissis fuisse ad similitudinem falcidiæ adinventam, quæ fuit in Jure prima considerata quarta, eamque sequenti venere cetere quartæ, ut quarta D. Pii in bona abrogatoris quarta legitimaria, seu legitima ad exclusionem querelæ inofficiosi Testamenti, et hæc ultima Trebellianica. Differunt vero falcidia, et Trebellianica, quod in prima nimi imputatur iure hereditario habitum, in secunda vero quidquid ex hereditate lucratur, ut Heres imputatur in Trebellianica L. in quartam 91. ff ad L. falcidiam Immo fructus ipsi in quartam veniunt L. 18 §. 1. L. et §. 2 ff ad Trebellianum.

§. Post quod Senatus Consultum ipse Heres Onera hereditaria sustineat.

Peghasiano adhuc Senatus Consulto existente onera hereditaria penes heredem remanebant fideicommissario existimato, ut legatario, sicut namque legatarius ad nulla hereditatis debita damnatur, sic et fideicommissarius ad illa non adstringebatur, nisi legatarii partiarii loco haberetur, tunc enim dividebantur Actiones et debita hereditatis inter Heredem, et fideicommissarium quæ hodie omnia sunt sublata a Justiniano, et non observantur

§ Ergo

§ Ergo si quidem.

Prosequitur Justinianus discrimina exponere inter senatus consultum Trebellianum, et Pegasianum, tres distinguens casus Primus est Trebelliani Duo sunt Pegasiani. Erat enim locus Trebelliano si dodrantem non excedebat fideicommissum Pegasiano vero, si excedebat, vel totam Hereditatem fideicommissario gravabat Testator, Tunc enim ex Pegasianum quartam retinebat Heres, reliquum restituebat fideicommissario cum Onerum portione, vel iuxta ea, quae stipulabantur inter se heredes, et fideicommissarii, quoad onerum subitione

§ Sed quia stipulationes.

Senatus consultorum diversa capita, ac dispositiones videt Justinianus captiosas ambages, seque describens odiosas, cum fuerit semper consona rationi simplicitas, explosa subtilitate captiosa, hic et ult. § tales. C. de furtis. tunc voluit Pegasianum abrogavit, et in Trebellianum, aliqua, quae rejsunt capita, transtulit Et statuit semper gravato salvam debere esse quartam, sive illam reliquerit Testator, sive etiam fideicommissario subjecerit Talique Jure competere, ut ei competat conditio, seu retentio, si in restitutione Hereditatis, erraverit, putans ipsi remansisse quartam, cum revera nulla remanserit hereditatis pars, talisque error sit facti, quod ipse heres probare debet, ut repetat, nam si fuerit error Juris, quia nimirum existimabat nulla sibi competere quartae retentionem quartam ipsam repetere non potest, q. i. heres 68. in fin. ff h. T. q. Error. g. C. ad L. Falcidiam.

Heres autem qui quartam retinet, sua subibit hereditaria onera pro rata, cetera namque sustinebit fideicommissarius, qui reliquum hereditatis habebit ff in q. R. C. de fideicommissariis hereditatibus, semper exceptis Legatariis, quibus tenetur substitutus L. 1. §. penult. ff ad Trebellianum.

§ Nihil autem interest.

Quod de gravato in tota hereditate restituenda fuit dictum voluit Imperator procedere in gravato in portione donanda, nam ratio, quae est totius, est partis, ut dicitur hic, et L. 1. § sed et quoniam g. ff de fideicommissariis hereditatibus.

§ si quis

§. Si quis una aliqua re deducta.

Heredes quartam retinentes ab onere [illegible] hereditaria

[illegible] pro rata, licet hujus generalis conclusionis insignem ab Imperatore assignamus limitatio

nem non procedere nimirum oneris solutionem in gravato, si testator, vel certum prædium, vel certam

quantitatem prælegaverit, tunc enim legatarii vices sustinens, ut legatarius nullis ex hereditariis

oneribus [illegible] legatum 30 §. multum ff. ad Trebellianum.

§. Præterea Intestatus.

Aliquis poterat adesse dubium, nimirum possine

[illegible] commissa ab intestato morituro relinqui, cum onerari non soleat, nisi qui honoratus sit, [illegible]

[illegible] de fideicomm. Hered. [illegible] heres honorari non potest, nisi illum testator vocaverit, sed [illegible]

[illegible] quicunque successor non solum a lege ad Hereditatem vocatur, sed etiam a tacita mente defuncti,

ideo potest morituros agnatos vel cognatos legitime successuros gravare, ut Hereditatem [illegible]

[illegible] restituant, ut firmatur hic, et [illegible] §. hoc autem [illegible] C. §. 1 ff. ad Trebellianum semper tamen

omissa retentione quartæ.

§. Et quia prima.

Ex nova Antecedenti constitutione fideicommis-

sa integrata [illegible] ult. C. de fideicommissis, novum venit Jus a Justiniano introductum

[illegible] cum nulla in eo adsit scriptura, vel testis, qui talem probet esse voluntatem defun-

cti, debuit et inveniri modus, quo talia fideicommissa serventur, et supremæ hominum

voluntates adimpleantur; ideo fideicommissario concessit Jusjurandum Imperator, [illegible]

[illegible] possit dirigere Actionem et hoc modo faciet, coram Judice Gravatum conveniet, [illegible]

Juratus de non calumniando, præstito idest Juramento calumniæ, illum adstringet, vel

ad Jusjurandum, vel ad restituendam Hereditatem, ad Jurandum scilicet nullam sibi fidei [illegible]

commissam hereditatis restitutionem, quod si non fecerit, hereditatem restituet.

Immo eandem subibit restitutionem [illegible] substitutus [illegible]

[illegible] venerat gravatus, licet idest fideicommissum verbis esse relictum, sed sine debitis solemnita-

tibus

ribus, nam nunc non audit, et respuit, ut diximus.

Hic autem non omittendum, quod si scriptura fuerit relictum fideicommissum, eaque non fuerit debitis sollemnitatibus vallata, certe fideicommissum irritatur, sicut et testamentum l. si veritas 23. et l. finali C. de fideicommissis

Titulus Vigesimus Quartus De singulis rebus per Fidei Commissum relictis

Praecedenti Titulo induximus particularia fideicommissa tractari post longam universalium fideicommissorum tractationem. Hinc fuit praesens Titulus particularibus fideicommissis donatus, et ut singularia, et particularia agens Iure postremus, cui respondet Titulus C. de fideicommissis, et reliqui Tituli ff. de legatis, et fideicommissis.

Textus. Potest autem quis etiam singulas res per Fidei Commissum relinquere.

Nulli dubium posse Testatorem non solum universale Hereditatis corpus, sed etiam singularem aliquam speciem fideicommisso subjicere, et non solum res gravare, sed etiam personas quascumque, Heredem scilicet, et Legatarium, prout dicit Textus restitutione onerare.

§. Potest autem non solum propias res Testator per Fidei Commissum relinquere, sed Heredis, &c.

Ex personis quae gravari possunt transit Imperator ad res, quae per fideicommissum relinqui possunt et docet non solum res proprias Heredis, Legatarii sed etiam extranei posse fidei committi prout supra de Legatis scripsimus adque recurrendum

Tantum hic notanda est vulgata regula Iurisconsulti in l. sed et si ff. de legat. 3. quod recipiendum non est, ut cui nihil dederis, eum rogando obliges, cujus ratio est perspicua, quia omnis sive incommodum commodo respondere debet, ideo nemo plus onerari debet, quam sit honoratus l. secundum naturam 10 ff. de regulis

Iur.

Juris

§. Libertas quoque servo per fidei commissum dari potest.

Prosequitur Justinianus res exponere, quæ fideicommisso relinqui possunt, et inter eas præcipue numerat libertatem, quam ait posse per fideicommissum relinqui non solum servis propriis heredis, et legatarii, sed etiam extraneis.

Proprius et heredis servus statim hac aditur hereditas libertatem acquirit, legatarii, si legatum acceperat, etiamsi illud minimum sit l. generali §. Siquis alienum ff de fideicommissariis libertatibus. Extraneus vero si dominus vendere illum velit, et si nolit fideicommissum transferre usque dum acciderit redemptionis casus, ut ait hic Justinianus, et l. deberi ... eadem

§. Qui autem ex fideicommissi causa.

Hanc, quam obtinet, fideicommissariam libertatem servus manumissus, jus, non habet æqualem, quam haberet, si directam testator illi reliquisset, ut ait textus. Hinc est memoranda directæ, et fideicommissariæ libertatis species.

Directa est illa, quam testator ipse manu propria in testamento donat, ut Titius servus meus liber esto. Fideicommissaria, quæ per manum heredis donanda committitur. Ut cujus heredem rogo, ut libertatem suo servo remittat, et probatur duplex assignatur differentia, 1ª quod directa dari potest tantum proprio servo, fideicommissaria et proprio, et legatarii, et alieno. Altera, quod fidei commisso manumissus fiat libertus heredis, sive ejus, à quo est relictum fideicommissum. Directo vero manumissus fiat libertus testatoris, sive nullius, et hic in jure dicitur orcinus, sive orcivus, id est defuncti, defunctus enim à veteribus orcus lanné dicitur. Brissonius in lexicon Juris

§. Verba autem fidei comissorum hæc sunt Rogo, Volo &c.

Voluit demum Jurisconsultus adjungere verba, per quæ fideicommitti potest, atque esse maxime in usu hæc Peto, Rogo, Volo, Mando, Fideitue committo, quibus et alia multa adjungi possunt, ut Cupio, Desidero, Impero, Deprecor, ... credo, nihil dubito te daturum &c. l. etiam hoc modo 115 ff de legat. 1º l. fideicommissi 11 §. siquis 4 ff de legat 3º

Hæc relata verba omnes fideicommissi vim habent, aliaque, quæ excogitari possunt, excepto commendationis, quibus talis fideicommittendi negatur vigor à l. Lucius 78 § Lucius ff ad Trebell. ut = Filius heres esto, Fratris autem filio Titio 100 do, lego, eumque invicem commendo = eo enim verbo Titio nullum fideicommissum relictum censetur dicta l. 2. § 1 d. l. ita n. ff de legat. 3°

Titulus Vigesimus Quintus.
De Codicillis.

Adhuc ad Testamentariam tractationem pertinent Codicilli tanquam appendix Testamenti, seu, ut definit Theophilus tanquam supplementum defectus ultimæ voluntatis. Unde ut ultima Testamenti pars fuere ab Imperatore in postremo nostri libri loco traditi præsenti titulo, cui respondet Titulus ff de Jure codicillorum, et C de codicillis.

Sunt ergo codicilli hi tanquam subsidium supremæ voluntatis, ut quos moriens si sollemne non potuerit conficere elogium, privatos hos scriberet codicillos, sic dictos ex parva, qua scribebantur carta, et diminutivo vocati nomine ad differentiam sollemnis Testamenti dicti Codices; Itti sic vocati codicilli.

Primævum namque Romanorum mos, ut nunc explicabimus erat illos ad Epistolæ formam scribere, in qua suos declarabant heredes, et legatarios, prout explicat l. cum quis 37 § Seja n. ff de legat 3° et l. ult ff de fideicommissis his verbis = Titio herede meo salutem, peto à te Heres &c. = Unde Epistolæ nomen habebant Cic. lib. 4. ad familiares Epistolas 12. et lib. 6. epist. 18.

Textus. Ante Augusti tempora constat Codicillorum Ius non fuisse.

Codicillorum originem volui præmittere Tribonianus, eamque ait ex eodem manare fonte, quo et fidei commissa, ab eodem scilicet Augusto, qui primus fideicommissa firmavit (Juri enim civili vetera hæc incognita) Lucius namque Lentulus cum in Africa decederet, primus scripsit codicillos, seu Epistolas ad Augustum Cæsarem, et Juliam

quos

quos heredes instituerat et utrosque rogavit, aliquid praestarent. Ut ex fide adimplevit. Caesar usus auctoritate Trebatii insignis eo tempore doctrina, et dignitate ad illos firmandos, ac comprobanda idest fideicommissa et Codicillos. Hinc postea factum est, ut multi codicillos scriberent, eisque fideicommissa relinquerent, quae his temporibus firmari coeperunt, quamvis ante tentatum ab aliis tentata sit, ut supra.

§. Non tantum autem.

Cognita natura, et origine codicillorum, congruum fuit eorum species cognoscere, seu divisionem donare. Alii enim primario sunt Testamentarii, alii Nuncupativi.

Testamentarii adhuc trifariam dividuntur, Alii facti ante Testamentum, Alii in ipso testamento, Alii post testamentum (l. confirmatur 8. § ult. ff de fideicommissariis libertatibus) et hi omnes vires suas ex Testamento capiunt, si fuerint in ipso testamento confirmati.

Et ante Testamentum facti codicilli his confirmantur verbis = si quos Codicillos ante feci valere volo = (l. confirmatur 8. § ult. (l. antepenult. ff de Iure codicillorum.

Confirmantur, et fiunt in ipso testamento sollemni, si fuerit codicillaris clausula inserta, hoc modo = Si testamentum non valebit tanquam testamentum, volo valeat Iure codicillorum = (l. 41. §. 3. ff de vulgari.

Facti tandem post testamentum, sic tanquam futuri confirmantur = si quos codicillos reliquero valere volo = dicta (l. antepenult. et (l. confirmatur ff de Iure codicillorum, quamvis in his semper aliquid addatur, vel minuatur testamento iam condito (l. et si ff de adimendis legatis.

Et pro Codicillis testamento firmatis, unica firmatur regula, quod omnia quae in his relinquuntur non minus valent, quam ea, quae in ipso testamento, [illegible] essent (l. quidam 14. ff h. t. Unde et quae ad Testamentum pertinent, eadem et ad Codicillos testamento confirmatos referuntur (l. codicillis 18 ff de annuis legatis uno excepto, directa scilicet ex fideicommissaria hereditate, quod si testamenta Iure codicillorum valeant (prout operatur clausula Codicillaris supra scripta in testamento apposita, quod si forsan numerum testamentum sollemnitatum causa rumpatur, substinetur Iure Codicillorum, qui nullam requirunt sollemnitatem, ut infra § ult. dicimus) Hereditas tanquam fideicommissaria deberi, seu ut obliquis, et precati-

vis

nis verbis relicta § codicillis infra hoc Titulo

Sunt autem et codicilli testamentarii scilicet ante Testamentum facti, qui ullo modo sunt in Testamento confirmati, sed neque revocati, et de his dubium erat an valerent? Fuit hac inter veteres controversia, ut Papinianus putaverit hos codicillos non valere, sed Imperator valere rescripsit, ipsosque ut fideicommissum retinentes observari debere dummodo non appareat Testatorem ab ipsis recessisse.

Advertendum tamen est Testamentarios hos codicillos sive confirmatos, sive non confirmatos ruere, si Testamentum ruat, et cum ipsis fideicommissa, quia isti hujusmodi Testamenti sunt pars l. si quis, 3 § ult. et l. 8 in principio § 1 ff de Jure Codicillorum

Nuncupativi seu intestati codicilli illi sunt, quos testator sine scriptis nullis adhibitis sollemnitatibus facit, fideique Heredis suam committit voluntatem, dicens = Quisquis mihi Heres erit, det mille Cajo, vel restituat hereditatem Sejo = Tunc. N. Heres adeundo hereditatem ad relicta tenetur, dicta l. conficiuntur 8. l. ab Intestato 16 ff de Jure codicillorum

§. Codicillis autem hereditas neque dari, neque adhibi potest.

Et si Testamentum caput sit heredis institutio, est tamen codicillorum natura nemine heredem instituere. Sicque testamentum per institutionem substinetur, codicillos quandem annullatur. Et optime ne jura codicillorum, et Testamentorum confundantur, ut ait hic Imperator

Codicillis igitur nec heres institui nec hereditas directo relinqui potest sed tantum fideicommissarie, et obliqua l. illud 13 § tractatis ff de Jure codicillorum. Nec exheredatio liberorum, ut institutionis accessorium l. a C h T. Etsi fuerit directis verbis in codicillis relicta hereditas, hec petitur à conjunctis personis non directo, sed ex fideicommisso l. si ei qui ac in fine ff h. T.

Unde certa sequitur Conclusio Hereditas, legata, substitutiones quecumque alia relicta, que in codicillis scribuntur, non ut directa deferri, et peti posse, sed modo

et obliqua, et ad eum omnis sparia dicta, illud 13 §. tractari l. ff de Iure codicillorum

§. Codicillos autem plures etiam quis facere potest.

Sicut in codicillis heredis institutio negatur, ita et eorum pluralitas conceditur. Possunt nimirum plures confici codicilli, nec posterior priori derogat, dummodo vel primus in secundo non fuerit absolute revocatus, vel hic secundus non directe primo adversetur l. 3 C. h. t. l. 6. §. 1 ff eod. et ratio est, quod in codicillis singulae res relinquuntur quae particulares possunt habere dispositiones, et pluralitatem codicillorum l. Dicta §. codicillos 1 ff h. t.

Rursus nulla requiritur sollemnitas in nostris codicillis, non scilicet subscriptio et signatio testatoris, non septem testium praesentia, et rogatorum numerus, sed tantum 5 etiam non rogati testes requiruntur dicta l. Dicta 6 §. ultimo, et l. ult. C. de codicillis, et in his possunt esse feminae testes, nam hi non ob codicillorum sollemnitatem requiruntur, sed ad probationem, ob quam seminarum testium non respiciuntur, ut optime argumentatur Iohannes Ennecius hic N. 665. Argumento l. 20 §. 6 ff qui testamenta facere possunt.

Haec de codicillis et toto secundo institutionum libro iuxta nostri operis institutum et ingenii vires dicta sint satis.

Secundi Institutionum Libri Finis.

AF

agr

Paratitla
seu
Breuis, et Methodica Explicatio
Libri Tertii
Institutionum
Diui Iustiniani Imperatoris.
Titulus Primus
De
Hereditatibus, Quæ ab Intestato deferuntur.

Duplicem acquirendæ Hereditatis modum supra in §. ult. per quas Personas nob. acquiritur docuit ipse Imperator Testamentum nimirum, et legem seu intestatam successionem, Ideo postquam late in præcedenti libro de Testamentarus hereditatibus egerit Nunc de illis, quæ ab Intestato deferuntur agit Optimè legitimæ successiones dicitur, quia huiusmodi intestata successio tota à lege pendet.

Moritur autem quis Intestatus, quoties vel noluit vel nequiuit facere testamentum, aut si fecerit fuit ruptum, et irritum, vel nullus ex ipso extitit heres, prout docetur in Textu hic, et l. Intestatus 64 ff de verb. signif. Quoniam inde nulla adest Testamentaria vocatio, et si adsit, inutilis sit, quolibet intestatum decedere dicimus, et datur locus legitimæ successioni, quia quamdiu hereditas ex testamento speratur, legitima, seu ab Intestato cessat l. quamdiu ff de reg. Iur.

Diuiditur verò hæc intestata hereditas 1º in Ingenuorum, et libertinorum successionem. 2º In Ciuilem, et prætoriam, seu in eam, quæ defertur, ex Iure Ciuile, aut prætorio. Et quo ad primam Diuisionem à succedentium diuersitate sumptam hic nihil est notandum, sed suo loco infra dicemus quo ad verò secundam

à Di.

à diverso, quo deferr. hæreditas, Iure, sumptam, est diligenter considerandum quod duplex dabatur antiquitus succedendi Ius

Unum civile, quod duos tantum considerabat gradus, suos idest, et Legitimos, seu Agnatos, ut indicat Vulpianus in L. 1 ff Unde cogn ti, de primo gradu tractat hoc titulo Imperator, de altero titulo proximo

Alterum prætorium, quod adhuc binos videbat gradus cognatorum scilicet: seu collateralium, ac viri, et uxoris Ius dicitur, quo Vir, et Uxor vocantur

Sed diebus nostris temporibus tertium succedendi Ius a constitutionibus Principum introductum, quod tandem reductum ad novissimam Iustinianeam constitutionem in novella 118 descriptam, ubi tantum tres succedendi ordines dantur, 1us Descendentium, 2us Ascendentium, 3us cognatorum, seu collateralium, de quibus nos paullo nunc la tè. Iuris veteris explicatione omnino omissa cum nihil, vel parum nostris moribus adiuvet, et inserviat.

Unde huius Tituli relicto ordine, et metho: do, brevi dicimus illud fere totum consumi in explicatione suorum Heredum, qui pri mi à civili Iure ad successionem erant vocati, alios non comprehendens hoc Iu: re nisi Filios, Filiasque, Nepotes, et Neptes ex Filio, vel filia natos, tam Naturales, quam adoptivos in potestate morientis existentes, Liberi hinc emancipati hoc Iure excludebantur à paterna successione, sed beneficio prætoris per bonorum possessionem Unde liberi ad illam admittebantur, ut scribitur in §. emancipati h. t.

Titulus Secundus
De Legitima Agnatorum Successione.

Primo titulo de primo succedentium gradu, de suorum, idest Heredum successione est loquutus Imperator, Nunc hic de altero, qui est agna torum, loquitur, Nam si non sint sui heredes, Hereditas legitima ad Agnatos pertinebit. Dividebat autem eos antiquitas in Agnatos et, consanguineos, Agnati vocantur per masculini se xus

xus lineâ conjuncti, Consanguinei vero fratres, et sorores inter se ex eodem Patre nati sed diversa ex matre l. si spurii ff Unde cognati. Quae distinctio omnem habuit ex prudentum interpretatione, quam Imperator vocat mediam Juris prudentiam § Caeterum 3 h. T., Jus enim civile nullam agnoscebat differentiam inter Mares, et Feminas, nisi de agnatione ageretur, quia tunc Agnatus succedebat Agnatae, et non contra Agnata Agnato

Verum Justinianus hanc substulit diversitatem, et omnes legitimas personas exequavit, sive sint consanguinei tantum, sive tantum agnati l. penult. C de legitimis Heredibus.

Huic agnatorum successioni referri potest illa Parentum, et Liberorum inter se, de qua in §. ult h. T. Inter quos veteri Jure Pater non succedebat Filius Jure hereditario, sed Jure peculii l. ult ff ad Tertullianum, liberi vero emancipati ab Intestato, exemplo Patroni dicto § ult h T Cujus nos explicationem ut non servatam relinquimus, cum hodie Pater Filio intestato succedat, ut legitimus Heres, sicut et Mater, de qua breviter Juxta Jus antiquum, et novum duobus Titulis sequentibus dicemus

Titulus Tertius
De Senatus Consulto Tertulliano.

Tertullianum non vero Tertyllianum, ut nostri Pandectae scribunt contra Florentina ff, latum fuit à quinto Flavio Tertullo, et Clemio Sacerdotibus, consulibus, anno V C 9ii. Imperante Elio Adriano, et Antonino Pio, quod fuit institutum ob Matrum levamen (Mares enim à lege 12 tab. à filiorum successione excludebantur, et à Divo Claudio primum ob solatium earumdem ad filii tantum hereditatem fuere vocatae, 2do à Jure Pretorio bonorum possessionem Unde cognati, et tandem, per presens Senatus Consultum Tertullianum) si mater erat Ingenua, et tres habuerat consequuta Filios, aut si libertina quatuor ad bona filii veniebat l. 2. C. de Jure deliberandi.

Novis

Novissimo loco Jus venit Justinianeum, quod Matrem inaequalem portionem cum Patre admisit Novella 118, et Juri Cognationis, ac trium Liberorum abrogavit.

Titulus Quartus
De Senatus Consulto Orphitiano.

Explicato Tertulliano Senatu, in quo de Matris successione dispositum erat, explicatur nunc Senatus Consultum Orphitianum Filiorum successionem ad Matris bona statuens

Et primo latum fuit hoc Senatus Consultum vigesimo anno post Tertullianum sub Marco Aurelio, Vero Rufo, Cornelio Scipione, et Orphito Consulibus anno V. C. 932 ut vult Cassiodorus apud Broeum hic N. 2.

Hoc Senatus Consulto Filius ad successionem Matris admittitur; Nam ex 12 tab. L. nunquam filius Matris Hereditatem agnovit, neque Matri non agnatus, qualis Filius illa vocabatur, sed accommodata bonorum possessione Unde Cognati. Et non solum legitimus, sed et spurius, et Vulgo quaesitus per hoc Senatus Consultum succedit Matri non jam Jure agnationis, sed proximitatis, quod est naturale L. 4 §. Cognationis ff de gradibus.

Et iam naturali aequitate Mater non solum filio legitimo, sed etiam spurio, et vulgo quaesito succedit L. 2 §. Sed et vulgo ff ad Tertullianum, quia in his non ratio civitatis, et Agnationis spectatur, sed sanguinis, secundum quam Mater est certa, et Partus Matrem demonstrat L. 5 ff de in Jus vocando, quamvis vulgo conceperit.

Sed hoc procedit si fuerit sine Scelere conceptus, quia per incestum, vel Adulterium factus, Matri non succedit Novella 89 Cap. fin.
Et supradicta Orphitiani Senatus Consulti Jura hodie observantur, quia non correcta fuere à nova Justiniani Constitutione Novellae 118, quam nos ceteris rebus explicare

care aggredimur. Unde

De Successionibus ab Intestato ex Iure nouissimo, idest ex Nouella 118, et 127.

Ex hoc Iure tres sunt successorum ordines, seu capita, ut triplex est Cognatio, Liberorum, nimirum, sive Descendentium, Parentum, seu Ascendentium, et cognatorum, seu collateralium.

Et de primo filiorum ordine quo ad suorum Parentum successionem triplex assignari potest regula 1.a quod liberi in successione, sive Hereditate Parentum ab Intestato morientium omnibus preferuntur, tam Agnatis, quam Cognatis, filii, idest, ab Intestato morientis quoscumque Parentes, et Agnatos excludunt Authentica in Successione C. de suis, et legitimis

Secunda regula est, Liberos Parentibus succedere nullo nec Potestatis, nec gradus, nec sexus habito discrimine sive, nimirum, sint sui, sive emancipati, sive Feminae, sive eiusdem, aut remotioris gradus, ut hoc solo discrimine, quod sui succedunt Iure Civili, non sui, seu emancipati Iure Pretorio

Tertia regula est, quod in hoc ordine datur successio in stirpes Proqua notandum hic primo nos loqui de filiis Iustis, ex legitimo idest matrimonio procreatis, quia de iniustis liberis sequenti sit redibit sermo. 2.o quod quia omnes etiam diversi gradus admittuntur ad successionem Parentis Intestati, ideo si concurrant filii duo eiusdem Patris, et filii alterius premortui filii, tunc dividitur Hereditas quo ad illos duos filios in capita, quo ad hos filios fratris in stirpes, nam in descendentibus usque in infinitum datur representatio; si vero sint equalis gradus, ut plures liberi, equaliter in capita succedunt.

De secundo successorum ordine, qui in Parentibus, sive Ascendentibus consistit, et quidem Iustis, de quibus hic loquimur, triplex adhuc

ra

matur regula

Prima est, quod Proximior excludit remotio res, Unde si equales sint gradus, equè succedunt, ut puta Pater, et Mater, qui excludunt Avos, utpote ipsorum remotiores, et sic in Capita veniunt. Inde si fuerint Avus, et Avia Materni, et Paterni, in quatuor dividetur Hereditas, quia quatuor sunt concurrentes Personae si verò sint Impares, Divisio fit in stirpes, ut puta concurrunt ad Nepotis bona Avus Paternus, ac Avus et Avia Materna, tunc dividetur Hereditas in semisses, semis datur Avo Paterno, et semis Avis maternis.

Secunda est, quod cum Parentibus ad successionem Defuncti fratres, ac Fratrum Filii admittuntur, quod trifariam intelligi potest. Aut extant Parentes, et Fratres, ac Sorores utrinque Conjuncti, et successio erit in Capita. Ut si Defunctus relinquat Patrem, et duos Fratres, tunc in tres dividetur Hereditas partes. Aut extant Pater, Frater, et Filii Fratris, successio quo ad filios Fratris erit in stirpes. Ut si Defunctus relinquat Patrem, Fratrem, et secundi Fratris premortui decem liberos, partitur in tres partes hereditas, quarum unam habebit Pater, Aliam frater, et tertiam Liberi fratris premortui. Aut tandem adsunt Parentes, et Filii Premortui Fratris tantum sine concursu alicuius Fratris, meo videri, clara in hoc est littera textus, Parentes hos Filios fratrum excludere, ut loquitur citata Novella 118; Nos verò in hoc nihil statuimus, quia non infimi Notae Doctores contrarium sustinent, ut Rocca disp. 18 N 3 Luca de Successionibus Discursu 43. N 3. in supplemento, et alii apud ipsos videndi.

Tertia est, Fratres ex latere uno conjunctos Ascendentes non excludere, imo ipsos à Parentibus, seu Ascendentibus excludi: Ex quibus colligitur fratres utrinque conjunctos quoscumque Ascendentes cujuscumque sint gradus non excludere, concurrunt inde Fratres cum Avo, et Proavo, quamvis Primus sit secundi, et alter tertii gradus; In hoc enim parentum concursu cum Fratribus gradus ratio non habetur

Deter:

De Tertio succedentium ordine ab Intestato, qui sunt Agnati, et Cognati ex transverso limite venientes, tres adhuc assignantur regulae.

Prima est, eos demum post liberos, et parentes succedere, nullo discrimine, aut sexus, aut familiae, si nimirum sint Agnati, vel cognati, cum unica tamen exceptione, quod Fratres utroque parente conjuncti praeferantur fratribus uno tantum latere conjunctis.

Secunda est, quod proximior remotiorem prae ferit, ut Patruus consobrinos excludit, qui est in quarto gradu. Datur etiam in hoc sua limitatio, si non fuerint Filii fratrum, qui cum suis Patruis concurrunt, illis in istis datur repraesentatio, et licet in tertio sint gradu, veniunt ad successionem cum suis Patruis, qui in secundo sunt gradu, quia Patrem suum repraesentant, qui si viveret, cum illis concurreret, eorumque divisio fit in stirpes, ut textus dicit.

L. 3) Tertia est, quod casu exposito excepto de concursu Filiorum Fratris, et Patruorum, semper cognatorum, seu Transversalium successio erit in capita, et maxime inter filios Fratrum, seu consobrinos, qui in capita succedunt. De Jure etiam nostri Regni ex pragmatica ducis Sermonetae § 3. duplici ex capite, 1° quia proximior excludit remotum, 2° quia in istis non datur repraesentatio ultra Filios Fratrum. Unde si defunctus reliquat à linea Patris solum Patruum, à linea Matris Avunculum, et Materteram omnes in tertio gradu, nunc tres fiunt partes haereditatis, una datur Patruo, Alia Avunculo, et tertia Materterae.

Et haec de successionibus ab Intestato iuxta ordinem dictarum constitutionum in novellis 118, et 127 vocantium primo Descendentes, et Ascendentes, usque in infinitum, et tandem Collaterales, usque ad decimum gradum Angelus in § finali infra de successione Cognatorum, de quibus sequens titulus.

Tit.

Titulus Quintus
De Successione Cognatorum.

Exequavit, ut vidimus dictus Agnationis, et Cognationis Jus Justinianus, indeque triplicem indistinctum proposuit successorum ordinem, et explicuit, ac emendavit in dictis novellis. Reliquum erat ut de ceteris Filiorum speciebus ageret, quorum aliqui sunt Legitimi, alii Legitimati, alii Naturales, seu ex injustis nuptiis nati, qui omnes ad paternam hereditatem non vocantur, nisi a Pretore per bonorum possessionem Unde Cognati, et non Unde Liberi, quia à Lege non omnes ad successionem admittuntur. Et quia de Legitimorum, et Legitimatorum successione in suis respective locis egimus, Ideo hic tantum de injustis Liberis agemus, qui ex novissimo Novelle 89 iure ad paternam hereditatem sunt vocati. Unde

De Successionibus ex Testamento, et ab Intestato injustorum Filiorum, ad bona paterna ex Novissimo Iure Novelle 89.

Est ante admonendum, quod Liberi omnes sunt Justi, vel iniusti. Justi sunt, qui ex legitimis nascuntur nuptiis, et alio nomine dicuntur legitimi, et Naturales. Injusti sunt ex vetito Thoro orti, quos Jus nostrum diversimode appellat Spurios, Vulgo quesitos, seu Nothos, et ex damnato coitu procreatos.

Unde si fuerint nati ex concubina domi retenta, idest Pellice, Filii hi dicuntur naturales, ex Publica Meretrice spurii, sicut etiam ex Virgine, aut Vidua, ex Maritata, seu alterius Uxore Adulterini, ex Cognata Incestuosi, ex Moniali Sacrilegi; ex quibus Jus Civile primos solos ex concubina ortos non improbat (quod in hoc sequendum non est, quia canonicum Jus illud correxit, talesque concubinas damnavit) ad quos tantum pertinet Jus novissimum novelle 89 de successionibus Filiorum injustorum, ut docet Ottomandus in libello de spuriis, quod nos explicare aggredimur.

Cum

Et in hac successione sunt quatuor distinguenda: Pater à matre, causa Testamenti à causa Intestati.

Quo ad Patrem primo ex causa Testamenti successionis ratio, qua naturales, aut spurii filii Patri succedunt, hæc est. Aut Pater Iustos habet Filios, et tunc liberis ipsis spuriis potest relinquere unciam. Aut non extant legitimi Descendentes, sed soli Parentes Patris tunc potest dare bessem, idest octo uncias hereditatis Filiis hisce spuriis. Aut tandem nulli adsunt liberi, et Parentes defuncti Patris, et tunc totum assem dabit iniustis liberis.

Ex causa verò intestati si Pater Filios ex legitimo Matrimonio Procreatos relinquit, iniustis Filiis dantur alimenta boni Viri arbitratu, si Filios Iustos non reliquerit, tunc dabitur spuriis sextans, idest duæ hereditatis Partes, reliquum debetur legitimis heredibus.

Hinc contra Pater Notho Filio succedet, si ex Testamento Filius spurius legitimos habeat liberos, Pater habebit unciam, si non filios, sed Parentes habeat Filius, illis dabit legitimam, bessem Patri, si tandem Filius, et Parentibus careat in Asse instituet Patrem Filius spurius. Ab intestato inde si spurius, vel nothus Filius liberos habeat, Patri dantur alimenta boni Viri arbitrio, si liberos non habeat succedet Pater in duas uncias. Et hæc de Patre ex dicta novella 89. Quantum attinet ad Matrem nihil est immutatum, indeque iuxta antiqua Iura succedunt Filii spurii, et nothi Matri, prout Filii Legitimi, et Naturales, ut diximus supra in Senatus Consulto Tertulliano, et Orphitiano.

Titulus Sextus
De Gradibus Cognatorum.

Post longam successionum tractationem, in qua fuit dictum proximiores Agnatos, et cognatos venire Ascendentibus, et Descendentibus defectis. Fuit Iure tradita hæc graduum cognoscendorum regula. Res certè

toti

ton iuri Civili, ac Canonico necessaria, Civili pro successionibus, Tutelis, et Testimonijs Publicorum Iudiciorum, Canonico pro nuptijs. ubi nos hoc loco graduum computationem promisimus.

Et quo ad rubricam est sciendum gradus inter Parentes cognoscere, aliud non esse, nisi illam distantiam, seu ordinem qui habetur inter unum, et alium consanguineum sicque gradus dicti à translato vocabulo scalis adhibito, in quibus per unum gradum, ad alium ascendimus, vel descendimus, ut omnes loquuntur Philosophi, verius hos gradus esse Cognatorum vocatos tantum, et non affinium, Nam proprié affinium nulli sunt gradus ⟨ non facile 4 § gradus ff h T; et nos infra videbimus, Cognatorum autem nomine omnes veniunt, ut ait Modestinus in dicta ⟨ non facile 4. § Cognati = Cognati ab eo dici putantur, quod quasi una communiter nati, vel ab eodem orti, progeniti ve sint = Quamvis in Iure Canonico alio nomine fuerint vocati consanguinei, ut in Tit de Consanguineis, et Affinibus lib. 4, ac eodem etiam generali vocabulo dicantur Parentes His tanquam primis huius tituli fundamentis cognitis ad graduum tradendam computationem progredimur; sed quia est materies valde utilis, necessaria, ac longa, illam ad tria revocabimus capita. In primo iuxta ordinem textus graduum Civilium computationem, ac singulatim personas sub ipsis contentas trademus. In secundo dictas ad praxim reducemus, regulam, idest, ac tabellam pro iuris Civilis dignoscendis gradibus afferemus. In tertio Canonici Iuris regulas pro Nuptiis servandas: cum earum peculiaris schemmate tam circa consanguinitatem, quam circa affinitatem dabimus

Caput

Caput Primum

De Graduum Iuris Ciuilis Computatione ac Personis sub quibuscumque gradibus contentis

Iuxta Textu Ordinem

Textus. Quare in primis admonendi sumus Cognationem aliam supra numerari, aliam infra, aliam ex transuerso.

Non incongrue ante textus expositionem vos admonendos puto in Iure, et Doctorum voce tres pro hac re dari terminos, Stipitem, idest, Lineam, et Gradum.

Stipitis nomine venit ille ascendens, à quo examinandæ et dignoscendæ Personæ descendunt, ut puta Pater dicitur stipes respectu filii, Avus duorum consobrinorum, seu filiorum duorum fratrum, ac itaque ille est stipes, qui est communis descendentium Ascendens.

Sub Linea verò venit illa Personarum connexio, seu series ab eodem stipite, seu Ascendente provenientes, ut puta Pater, Filius, Nepos, Pronepos.

Quid tandem sub gradu intelligatur fuit paullo ante expositum. His præmonitis ad mentem Nostri Imperatoris accedamus.

Et in ipso Principio Textus Lineas dividit Iuris consultus aliam, ait, esse supra, aliam infra, aliam ex transverso. At tamen bene perpenso bifariam dividitur linea, ut vult Paulus in L. ult. ff. de I. I. Alia nimirum Recta, Alia Transversalis.

Recta ea est, quæ Ascendentes, et Descendentes continet, rectoque tramite procedit, ut puta Avus, Pater, Filius ac Nepos:

recta

recta est vere alia supra, alia infra, idest alia Ascendentium, alia Descendentium; quod prima nimirum continet Ascendentes, Proavum, scilicet, Avum, Patrem, secunda Descendentes, Filium, idest, Nepotem, et Pronepotem. Et haec est tota linea recta in Ascendentes, et Descendentes divisa.

Transversalis illa est, quae non Ascendentes, aut Descendentes continet, sed eos tantum, qui per medium stipitem conjunguntur, idest per alium ulteriorem Ascendentem communem, non illum per Personam propriam illius, cujus cognatio quaeritur: exemplo res clarescit. Duo consobrini non sunt nec Ascendentes, nec Descendentes, sed transversales, quia conjunguntur non illa ex propria generatione, sed ex Avo communi stipite. Hinc limes hic, seu linea transversalis, vel collateralis, quatenus à latere conjunguntur, dicitur.

§. Primo gradu est supra Pater, Mater, infra Filius, Filia.

Post lineae divisionem ad gradus accedit Imperator, quos suo ordine adstrictiores primo seu immediatius, et propinquius conjunctos explicat; et non solum gradus, sed etiam Personas sub unoquoque gradu contentas conatur explicare, prout facit Paulus indicata l. ult. ff. h.t. quamvis perdifficile sit, ut idem ipse fatetur in §. Accensus infra h.t.

Igitur Primo gradu conjunctas Personas recto tramite ait esse Patrem, et Matrem, supra in linea, idest ascendentium, Filium, et Filiam in linea descendentium. quid inde quaeres in transversali linea nullus datur primus gradus? Certe in Civili Jure in ipsis transversalibus nec primus nec secundus datur gradus ut in Capite n. juxta veram textus mentem ostendemus.

§. Secundo gradu supra Auus, Auia, Infra &c.

Gradus hic ita continet personas, ut idem Paulus scribit supra duos Avos, et Avias, infra Nepotes, et Neptes, tam ex Filio, quam ex Filia

a late:

a latere Fratres, et Sorores, tam ex Patre, quam ex Matre.

Pulcram Fratris, et Sororis ethimologiam vobis incognitam nolo. Frater enim in Iure est quasi fere alter, Soror, quasi seorsim, seu seorsum nata, Fratres dicuntur, si ex utroque Parente sint, si ex uno parente, hicque sit Pater Germani, et alio nomine consanguinei, si Mater uterini.

§. Tertio gradu supra Proauus, Proauia, Infra &c.

Gradus iste §us 3us continet Personas ex eadem Pauli mente, sexdecim in recta linea, sexdecim ex transverso tramite. Recte linee supra sunt octo, Descendentium sunt octo, in transversa linea sexdecim, que Persone iuncte trigesimum secundum donant numerum.

§. Quarto gradu supra Abauus, Abauia, Infra &c

Octoginta Personas hunc quartum gradum continere docet etiam Paulus in dicta L. ult. §. quarto 15

Sunt autem cum Imperatore bene advertenda nec vocabula Consobrinus, Patruelis, Amitinus, que ad Filios, et Filias Fratris, et Sororis pertinent, quales uno nomine latini Consobrinos, et Consobrinas vocant: sed vere si sint Filii duorum Fratrum vocantur Fratres Patrueles, et Filie sorores Patrueles L. 1 §. quarto 6. ff h. T. Ex duabus vero sororibus consobrini, seu quasi consororini eadem §. quarto, ex Fratre tandem, et sorore progenerati appellantur Amitini. Proprie tamen Amitinus vocatur Filius sororis respectu Filii Fratris, qui Amitam habet Matrem talis Amitinque ait hic Imperator.

§. Quinto gradu supra Atauus, Atauia, Infra &c:

Sunt quinti gradus 192 Persone a Paulo etiam relate in dicta L. ult. §. quinto 16. ff h. T.

Nova tantum vocabula hic adsunt, Propior sobrinus, et propior sobrina vel proprius sobrinus, et propria sobrina, aut si plures sint pro-

piis

prius sobrini, § sexto 3. in fine ff. h. t. et apud Festum verbo propius sobrino: quæ omnia nihil aliud in Iure importantur, nisi Patrui magni, et Amitæ magnæ Filius, Filia, pro ut exponit hic Imperator, vel ut vult Festus consobrini Filius, quamvis impropriè, ut sumitur in l. cum proponeretur C. unde legitimi.

§. Sexto gradu supra Tritauus, Tritauia, Infra &c.

Ultimus hic gradus, qui personas suas latino reddit sermone ex eadem Pauli mente l. 4. § continet personas.

Harum omnium personarum nomina alio non possunt concipi modo, nisi quod Tritauus vel dicatur tertius Avus, Abpatruus, Abamita, tertius Patruus, tertia Amita, quos alio vocabulo appellamus Patruum maximum, Amitam maximam, ut idem Paulus loco citato vers. hos omnes.

§. Actenus ostendisse sufficit.

Ulterius gradus non prosequitur Tribonianus personas exponere, quia earum certe nulla sunt nomina, nec latinæ linguæ accommodata, Imo ipse Paulus in dicta l. ult. § ult. volens exponere personas in septimo gradu contentas Ascendentes majores, Descendentes posteriores vocat sic ad regulam computationis illius remittit propter varios conjunctiones, de qua nos fusè sequenti capite

§. Agnationis quoque gradus eodem modo numerantur.

Ea forma, qua consanguineæ personæ fuere numeratæ, eadem ait Imperator Agnatos numerari, dum ipse suum Adolescentibus offert inspiciendum schemma, seu exemplar de quo nos secundo capite.

Ex vulgari Glossatorum mente huic Titulo alius adiungitur Titulus de servili cognatione, qui septimo loco collocatur, qui revera novus non est Titulus sed pars magni Tituli de Gradibus cognatorum, prout Gifanius Cujacius, Ottomannus, Aug. non infime Notæ JJ.^res[illegible] ex ipsis libris manuscriptis

prius, ipsaque ratione convincunt, quod idem Imperator post servorum successionem explicatam redit ad graduum computationem in § repetitis.

Hinc servilis hæc cognatio est pars Tituli, et non diversus Titulus in nostris institutionibus prout in nuptiis ipsis fecit ipse Juris Consultus, qui post civium explicatas nuptias, interiecit nuptias servorum. Unde nos ad § præsentem nihil recurrentes, servilis cognationis tractatum sic prosequimur.

§. Illud certum est ad Seruiles Cognationes.

Successionis leges ad servos non spectare indubii Juris esse ait Tribonianus cum Juris Civilis, ut successio l. 14 §. Illud tamen ff de ritu nuptiarum quo caret servus, cogit in eo pro nullo habetur l. quod attinet 32 ff de regulis Juris. Verum si in contubernio, seu servili statu fuerint iam nati, et inde manumissi per novam constitutionem l. ult. C. de bonis libertorum, et Jure Patroni ab Imperatore uniti ad successionem suorum Parentum Patris, scilicet, Matris, ac eorum Fratrum omni sopito Patronorum Jure inovato, derogato veteri Jure quod his manumissis successionem derogabat eo quia per illud tenebatur manumissione, conditionem, et statum non mutari l. 4 ff Unde cognati, sic a successione etiam privari.

§. Repetitis itaque omnibus.

... Ex prioribus Titulis, et præsertim hoc de gradibus generalem desumens Canonem Imperator, clare docet ut dignosci in integrata hereditate non semper proximiorem venire, sed multoties remotiores excluso proximiori, prout est in suo herede, ut si daretur Pater defuncti, et Abnepos eiusdem, Abnepos certe excluderet Patrem, ut pote ex linea suorum, idest Descendentium, ut supra diximus Leg. de liberis, Successione.

Caput Secundum

De uera, et Certa regula, ac Schemmate dignoscendorum graduum iuxta Ius Ciuile.

Primis traditis huius rei elementis, ac personis sub

uno

unoquoque gradu contentus, recte sequitur eorundem graduum dinumerandorum tradere regulas iuxta Juris Civilis leges.

Est autem generalis, primaq. semper memoranda regula tam Juris Civilis, quam Canonici (quamvis incognita nostris temporibus, aut obsoleta) enim aliquem ponendum de cuius cognatione quaeritur sive quomodo quaeritur quoto, quaeve persona sit gradu ab ea incipiendum de cuius cognatione quaeritur quam regulam adfert Paulus in l. 10 ff de gradibus quae persona in vulgaribus schemmatibus, seu tabellis tam institutionum quam ff, ac decretalium est sub Petrucii nomine posita, et à veteribus Juris consultis dicta Ego prout vocat Ulpianus in l. hoc est ff de gradibus cognationum.

Habita igitur hac persona, pro quacumque quaeratur linea sequitur graduum numerus iuxta generationum numerum, tot idest sunt gradus, quot sunt generationes, seu personae generantes. Et 1°. in linea recta sit exemplum

Petrus	Abavus
Jacobus	Avus
Franciscus	Pater
Johannes	Filius
Josephus	Nepos

Habes exemplar hoc lineae rectae ascendentium, et descendentium. Unde si quaeras prius in descendentium lineae quoto gradu sit Josephus nepos cum Francisco Patre, incipe à Josepho, qui est Petrucius, seu is de cuius cognatione quaeritur, et ascende ad Franciscum Patrem stipitem, seu personam illam, à qua descendit Josephus nepos, et numera quot sint personae generantes, eius Johannes Filius intermedius, sicq. tribus datis, Francisco Patre, Johanne Filio, Josepho nepote dempto Francisco stipite remanent duae personae, sic duo gradus unde Franciscus Pater, et Josephus nepos sunt in secundo gradu.

Eodem potest discurri modo de linea recta ascendentium

num si quæras quoto gradu sit Franciscus Pater cum Petro filio numera a Francisco usque ad Petrum quot sint generationes, seu personæ, et dempto stipite invenies gradus Unde Franciscus est in secundo gradu cum Petro, quia tres inveniuntur personæ, ex quibus dempta una seu Petro stipite remanent duæ, sic et duo gradus

De linea recta Ascendentium ad transversalem progrediamur prius adhuc est præmittenda regula altera a Paulo in § ult. de quinto gradu ff. de Gradibus = Ad proximum (scilicet ad personam) de quo quæritur perveniri non posse, nisi per eos transitum fuerit ex quibus nascitur = Hoc aliud non importat, nisi non posse nos numerare personas transversi limitis, nisi ascendamus, et transeamus a communi stipite, ut descendamus ad personam de cujus cognatione quæritur, sit pro ea exemplum

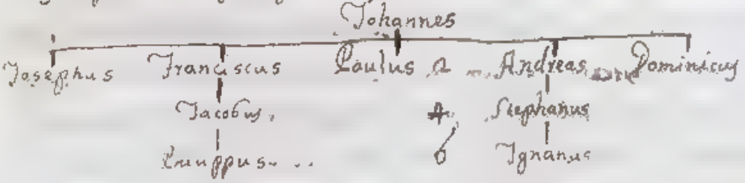

Si proinde quæratur quoto gradu sint conjuncti Stephanus cum Jacobo incipiendum a Stephano ascendendum ad Johannem communem stipitem descendendum inde ad Jacobum, cujus cognationem quærimus, ubique ascendendum, et descendendum numerandæ sunt personæ, et quinque invenies dempto communi stipite, quatuor erunt personæ, quatuor proinde gradus

Rursus si quæratur quoto gradu sit Andreas, et Franciscus fratres, incipiatur ab Andrea, ascendatur ad Johannem communem Patrem, descendatur ad Franciscum, et sic tres numerantur Personæ, ex quibus uno dempto, seu Patre stipite, duæ tantum relinquuntur, secundum ideo habent gradum in iure Civili, etiamsi omnes fratres eorum fuerint, et non ulteriorem

Sunt proinde duo animadvertenda in hac transversalium linea, primum est, quod in transverso limite nullus est primus gradus, quia nemo primus

mus Personis eiusdem limitis nulla potest esse generatio, nec adeoque gradus, ut sunt Marus. Inde evenit, quod si ponas decem Fratres in eadem linea, quia sunt in tabula plana, nullum possunt habere gradum; quia inter eos nullus potest inveniri, qui sit Persona generans; Inde ut detur aliquis gradus est ad Patrem ascendendum, quae tertiam constituat personam, et illis donet gradum, qui est secundus. Hinc decem Fratres omnes secundum tantum habere possunt gradum, si coniungantur cum Patre Ascendente, si in tabula plana nullum, quia inter eos non datur generatio, et ubi haec deficit, deficit gradus.

Secundum est, quod in linea Ascendentium, et descendentium recta sufficit, quod ad Ascendentem, cum quo cognationem quaerimus, ascendamus, et non est ad aliud ascendendum, vel deflectendum. In collateralium autem ascendendum non ad solum proprium Ascendentem, sed ad communem, indeque stipitem, et de eo flectendum ad illum cum quo coniunctionem quaerimus: Prout si velim scire quo gradu sim cum meo consobrino, incipiam a meo consobrino, deinde perveniam ad Patruum, Patrem mei consobrini, et tandem ascendam ad Avum meum communem Ascendentem, ex ipso descendam ad Patrem meum, inde ad me perveniens gradus dinumerem quatuor, quia quatuor adsunt generationes.

Haec pro vera, et firma Iuris Civilis graduum computatione iuxta legum, et Iustiniani sensum, et si per abunde, sed pro ut nostri temporis, et instituti necessitas postulavit, communi seu omnium graduum schemmate vobis terminare volo, ut et quae diximus exemplo habeatis, et quae inveniuntur in Pandectis, caeterisque textus Tabellis, radiantius intelligatis.

cap

2

Q. S

ro multũ
ac ce
n ad sede
Cnamque
ntes, ve
onibus ve
nerationem
res et
ibus, Iure
erum con
peculiares
um dent

n tres
ualem, et

stinctiones
rectam lin
s in hac l
nas gradum
si dixi mus,

secun.

my Sr

my J.

na, ni

sona g

mat p

secundi

tabula

gradus

et deja

my, a

teralin

sed a

conjun

sobrine

mei co

dentem

dus dr

gradun

abunde

murie

quæ d

vique

Caput Tertium
De Regulis graduum computandorum Iuxta Canonici Iuris Sanctiones, idest ad intelligentiam Can: ad sedem 35. q. 5

Tradita Civilis graduum computatio multum iuri canonico obstabat, et ferè omnes pro nuptijs contrahendis everterat sanctiones, ac earum nuptias prohibitiones; Hinc Adrianus Pontifex suo peculiari decreto in dicto Can ad sedem 35 q 5 utrumque voluit salvare ius tam civile, quam canonicum = In legibus (namque ait) siquidem ob nihil aliud ipsorum graduum mentio facta est nisi ut hereditas, vel successio ab una ad alteram personam inter Consanguineos deferatur. In canonibus vero ob hoc progenies computatur, ut aperte monstretur usque ad quotam generationem à consanguineorum nuptijs est abstinendum = Ex quibus Pontificis verbis clarescit civile Ius aliud non attendere, nec ad aliud observari nisi in successionibus Testamentarijs &c: In quibus unica semper succedit persona, sic una ipsarum diversum constituit gradum. Canonicum autem ad nuptias refertur pro quibus peculiares sunt constitutiones Canonicæ observandæ, ut talis duarum personarum detur legitima coniunctio.

Unde est in ipso Principio sciendum tres lineas distinguere Ius Canonicum, Rectam, nimirum, Transversalem equalem, et transversalem inequalem, de quibus nos singulatim.

Et primo linea recta habet easdem distinctiones ac regulas, quas Iuris civilis linea tenet dividitur scilicet, in lineam rectam Ascendentium, et Descendentium: Rursus eodem modo numerantur gradus in hac linea, quo fuere computati in civili quod nimirum generata Persona gradum adiicit seu tot sunt gradus, quot sunt Personæ dempto stipite Undeque ibi diximus, hic commode intelligi possunt, ne inutiliter tempus teramus Hinc

secun

secundo linea transversalis equalis verò à civili differt; Ipsa namque non computat gradus, et personis utriusque lateris, sed ex illis unius, et inde orta est illa communis regula quæ gradibus personæ cognatæ distant à communi stipite, eo gradibus distant interse: quoto, scilicet, gradu distat una persona à communi stipite, eodem distat gradu ab illa persona, cujus cognatio quæritur. Unde ut videtur in collaterali tramite iuxta Juris Canonici regulas datur primus gradus, sic sunt Fratres in iure canonico in primo gradu; et non in secundo gradu, et ita ceteri sunt discurrendi gradus, quos verbis ejusdem Adriani vobis scribere volui = Namque duo (inquit Pontifex) gradus legales unum gradum constituunt canonicum. Fratres, qui secundum seculares leges dicuntur in secundo gradu iuxta canones numerantur in primo, Filii fratrum, qui illic numerantur in quarto, hic computantur in secundo, Nepotes verò, qui in sexto ibi, istic numerantur in tertio. Sic deinceps qui in legibus scribuntur in octavo, et decimo, et canonibus definiuntur in quarto, et quinto. Atque hoc modo de reliquis sentiendum est = Et ut faciliori, meliorique methodo intelligatis, sit sequens Figura

Pro linea Collaterali æquali

Josephus Pater

Petrus Filius	Fratres 1.us gradus.	Andreas Filius
Johannes Nepos	Consobrini 1.i 2.us gradus	Jacobus Nepos
Antonius Pronepos	Consobrini 2.i 3.us gradus.	Carolus Pronepos
Sempronius Trinepos	Consobrini 3.i 4.us gradus.	Franciscus Trinepos

Ex dato schemmate si quæratur quoto gradu distat Franciscus Trinepos à Sempronio trinepote ambis consobrinis tertiis sunt numerandæ personæ, quæ adsint à Francisco usque ad Josephum Patrem, illosque invenies quinque, scilicet, Franciscum, Carolum, Jacobum, Andream, et Jo-

sephum

sephum Patrem communem stipitem, quo dempto remanent quatuor sic distat Franciscus à suo consobrino Sempronio in quarto gradu. Et hac poteritis forma ceteros dignoscere consanguinitatis gradus iuxta Jus Canonicum.

Tertio tandem linea collateralis inequalis aliquid habet, quod non equalis est illa, scilicet, quæ unam habet personam remotiorem à communi stipite, alteram proximiorem. Et pro illa dignoscenda, hæc est observanda regula, quod quoto gradu remotior persona distat à communi stipite, eodem quoque gradu distant inter se, pro qua sit sequens figura

Pro linea Collaterali inequali.

Carolus Pater

Antonius	Filius	Josephus	Filius
Jacobus	Nepos	Dominicus	Nepos
Benedictus	Pronepos	Aloysius	Pronepos
		Benedictus	Trinepos

Hic ubi scripta figura denotat duas personas remotiores, et proximiores stipiti, et si quæratur quoto gradu sit Benedictus trinepos cum Benedicto pronepote, est nunc computandus personarum numerus inter Benedictum trinepotem, et Carolum Patrem, seu stipitem intercedens, quibus personis quamque inveneris cum stipite, quo dempto, remanent quatuor sic distant Benedictus trinepos, et Benedictus pronepos in quarto gradu. Et quia Benedictus Pronepos tertium iuxta datas regulas habet gradum, dicuntur distare tertio in quarto gradu, quamvis semper remotior attendatur in dispensatione, prout in Titulo de Nuptiis diximus.

Has Juris Canonici regulas, ac computationes universali etiam tabella vobis proponere curavi, quam inde consulites.

Pro

Pro graduum computandorum complemento pauca de affinitate remanent. Et quamvis communi sensu inter affines nullus sit gradus quia nulla generatio, quia tamen sunt Tridentini statuta prohibentia Matrimonium inter affines usque ad quartum gradum ex copula licita, usque ad secundum ex illicita. Ideo

Data iam affinitate ex coitu naturali consumato Cap: non debet &. de consanguinitate, et affinitate Tridentinum sessione 24. Cap 4. dignoscuntur hic affinitatis gradus ex conjunctione, quam habet unus affinis cum sua propria consanguinea: Sit exemplum Berta Uxor Titii distat à sua matre in primo gradu, à suo Patruo in secundo gradu (intellige de Iure Canonico) sic idem Titius maritus Bertæ distat à Matre Bertæ suæ Uxoris in primo gradu, à Patruo eiusdem in secundo: Et ita discurrendum de ceteris, et contra in numeratione, scilicet, affinitatis gradus Bertæ Uxoris cum consanguineis Titii mariti. Unde est inconcussa hac in re regula quod quoto gradu distat unus terminus copulæ seu affinitatis cum propria consanguinea, eodem distat alter terminus cum eadem iuxta traditum exemplum.

Adhuc scripta quamcumque graduum dignoscendorum continent regulam, tam Civilem, quam Canonicam, vobis in Titulo de Nuptiis promissam, et hanc ni fallor, hoc loco aptiorem, et uleriorem, iuxta nostri textus, et Canonicæ sanctionis ordinem.

Tit

Inge:
Titulo,
est huius
bicabimus.
gectan:
per anti:
mani.
Dijon:
cenarem
Testamen
si quid
14 ff de
de relin:
po, et tunc

uronum
gratur à
Verbo, aut

ultra
mulibus,
designa:
tione

mento
inter a
Triden
tum
Ideo

natura
tate
ex con
neas.
Su
sic ides
mo qs
rij, et
ris cu
ula
propria
nadim

Duum
nican
aue
canon
m

De Successione Libertorum
De Adsignatione Libertorum

Titulus Septimus, alias Octauus
De Successione Libertorum

Cum ordinis gratia actum fuit de Ingenuorum successione, proximum erat, ut de illa libertinorum ageret hoc in Titulo, cui respondet Titulus 14 ff de Iure Patronatus. Et quia nullus, vel pere niguus est huius materiæ usus, et sex Titulorum inde sequentium, nos ideo illos summatim explicabimus.

De hac successione sunt quatuor spectanda Iura. 1.us Lex 12 Tab; 2.us Edictum Pretoris, 3.us Lex Pappia (quæ Iura, ut per antiquam et indesuetudinem projecta nos non explicabimus) ultimus Constitutio Iustiniani.

Ex constitutione Iustiniani libertus defunctus aut centenarius, centum idest habet aureos aut non centenarius. Si centenarius liberos habeat, et ex Testamento, et ab Intestato Patronum impune preterit, ex Testamento liberos non habens, recipit tunc Patronus tertiam partem bonorum, et si quid deficiat suppletur condictione ex lege, seu actione supplendæ legitimæ § 24 ff de bonis libertorum. Si decedit libertus minor centenario testatus, et nihil tenetur relinquere Patrono, Intestatus veró nullos habens filios, vel Patrem, aut Fratrem, et tunc ipsi succedit Patronus

Titulus Octauus, alias Nonus
De Adsignatione Libertorum

Quia plerumque liberti successio ad Patronum eiusque liberos pertinet, recté de eius adsignatione hic agitur. Per eam enim adsignatur à Patre filius, qui sit liberti Patronus, eique succedat, quam declarationem facit Pater verbo, aut scriptis, et dicitur adsignatio § assignare 107 ff de Verbor. signif.

Fuit autem data hæc adsignandi facultas à Senatus Consulto Claudiano tempore Claudii, Velleio Ruffo, et Osorio Scapula consulibus, cuius verba, et pulcra interpretatio videri potest in § 1. et toto Titulo ff de Adsignatione

tione liberorum.

Titulus Nonus, alias Decimus.
De Bonorum Possessionibus

Divisimus supra in Titulo de Hereditatibus, que ab Intestato deferuntur hereditatem in Civilem, et Pretoriam, seu successionem nobis competere vel ex Jure Civili, vel ex Jure Pretorio diximus; Et quia actenus de Civili successione egimus, que bonorum possessio vocatur, ipsa bona retinens bonorum Possessor, quia Pretor possessionem non Dominium tribuere potest unde habens successionem delatam à Jure Civili dicitur Heres, idest Dominus, à Pretore Possessor, quamvis quo ad effectum non differt ab Herede L. 1. ff. de possessoria hereditatis petitione.

Definitur autem à Ulpiano in L. bona 3. §. Hereditatis 3. ff. de Bonorum possessionibus = Est Jus (scilicet Pretorium) persequendi, retinendique Patrimonii, sive rei, que cujusque cum moritur, fuit Potest, idest, bonorum Possessor persequi, sive petere (si ab aliis possideantur) aut retinere per exceptionem (si ab ipso possideantur, et ab aliis petantur) omnia que defunctus habuit = Petit, aut non per bonorum Possessionem, sed actione, que dicitur possessoria hereditatis petitio, de qua est Titulus ff de possessoria hereditatis petitione. Retinet per exceptionem possessionis.

Hoc quidem Jus pretorium fuit introductum confirmandi, aut emendandi gratia Juris Civilis. Confirmat enim, quando testamentariam successionem, seu hereditatem adiuvat per bonorum possessionem secundum Tabulas, rursus si dat hereditatem legitimam per bonorum possessionem Unde legitimi, Iis scilicet quibus hereditas ex L. in Tab. defertur L. 3. ff. Unde cognati. Corrigit vero cum hereditatem concedit ei, qui neque ex Testamento, neque ex Lege habere poterat, sed suo beneficio tribuit, ut si testamentariam dat Filio emancipato preterito per bonorum possessionem contra Tabulas Unde Liberi L. 3. §. si emancipatus ff. de bonor. possess. contra Tabulas.

Omnes autem Bonorum possessiones dupli-

ces

De Bonorum Possessionibus

res sunt, et edictales, seu ordinariae, et decretales, seu extraordinariae; edictales sunt illae, quae ex perpetuo Praetoris edicto simpliciter competunt sine causae cognitione l. ult. C. h. t. decretales verò non simpliciter, sed cum causae cognitione à Praetore pro Tribunali sedente decernuntur.

Et 1° ad edictales, seu ordinarias referuntur bonorum possessiones Unde liberi, et unde cognati, quae dicuntur contra tabulas, ac Unde legitimi, quae sunt secundum Tabulas.

Ad decretales tamen, seu extraordinarias reducuntur possessiones, quae ventri dantur, et carbonianae, de quibus adest Titulus ff de ventre in possessionem mittendo, et Tit. ff. et C de carboniano edicto. Rursus praeparatoriae, seu querelae inofficiosi testamenti quemadmodum 7. et 8. ff de inofficioso testamento

Est igitur prima extraordinaria bonorum possessio illa, quae ventri datur dicta de ventre in possessionem mittendo. Et accidit cum vidua uxor praegnans remanserit, ac pro alimentis nascituri filii possessionem bonorum mariti petit, ut in l. sed si la quinta ff de carboniano edicto, eamque largiatur Praetor curatore constituendo ventris, ut sumptus et alimenta facultatibus et dignitate mariti inspectis praestet l. 1. ff de ventre inspiciendo. Haec dicitur bonorum possessio contra Tabulas.

Secunda est Carboniana ita dicta a Carbone Praetore, et haec bonorum possessio datur filio, cui mota est controversia status, idest suae filiationis, nam tunc huic Impuberi datur bonorum Patris possessio à Praetore, ne molestetur à consanguineis ante adventum pubertatis l. 1. C. de carboniano edicto, dummodo cautionem praestet de bonis restituendis, si succumbat, quod si non invenit instrumentum consanguineis possessionem hanc habebit dicta l. 1 ff de carboniano edicto. est haec etiam bonorum possessio contra Tabulas

Tertia est Praeparatoria seu querela inofficiosi testamenti, bonorum possessio dicta causa litis agnoscendae. et contingit cum filius iniuste exhaeredatus à Patre possessionem bonorum petit, quam illi concedit praetor, ut possit

querelam inofficiosi testamenti proponere, ac iniquum paternum elogium redere L. Papinianus 8. ff de inofficioso testamento.

Vidimus naturam, ac bonorum possessionis species, remanet modum, ac tempus petendi, seu agnoscendi videre. Et quo ad modum attinet, unus hodie est nostris moribus introductus, et à Constantino Imperatore statutus, ut, dixit, quibuslibet verbis, seu signis quolibet indicio voluntatis petitur bonorum possessio apud quemlibet Magistratum, l. ult. C qui admittantur ad bonorum possessionem, et §. ult. h. T. quo ad tempus nihil est in eo variatum, nam olim et hodie centum dies utiles sunt praescripti à Praetore, exceptis liberis, et parentibus, quibus conceditur annus, idest largius tempus, ut loquitur Ulpianus in honorem sanguinis L. largius in ff de successione edictali, intra quod si petere negligat petenti accrescit, si par sit in gradu, aut succedit, si remotioris sit gradus.

Titulus Decimus, alias Undecimus
De Acquisitione per Adrogationem.

Inter modos acquirendi per universitatem connumeratur acquisitio per adrogationem supra in §. ult. per quas personas nobis acquiritur. Unde post explicationem hereditatis, et possessionis bonorum hic agit Tribonianus de acquisitione per adrogationem

In hoc acquirendi modo duo sunt distinguenda tempora, et Iura. Iure enim veteri adrogatori filius adrogatus omnia bona, et fortunas transferebat, ac pater succedebat in omnia filii bona exceptis usu, et usu fructu, et operibus L. qui ex liberis 11 §. testamento ff de bonorum possessionibus secundum tabulas. Iure vero novo Iustinianeo solum adrogator habet usum fructum in bonis adventitiis adrogati, sicut et pater naturalis in bonis adventitiis filii sui, l. ult. C de testamento manumissis et nos supra diximus in §. 1 per quas personas nobis acquiritur modum hodiernum successionis, neque parentis

Titulus Undecimus, alias Duodecimus
De Eo cui libertatis causa bona addicuntur.

Libertates semper à Iuris Consultis conservatæ fuere, Ideo ex D. Marci constitutione fuit datum Popilio servo Virgilii et Valentis, ut bona sue domine ipsi addicerentur, ut libertatem ex testamento consequatur. Erat enim valde miser libertatis status eo quia libertas in Tabulis relicta nulla remanebat, si nemo ex Testamento heres scriptus existebat, idest adire nolebat ob ingens æs alienum. Unde statuit Divus Marcus in L. [illegible] § quod 3 ff de fideicommissariis libertatibus hoc in casu servo hereditatem dari et libertatem, ut sic quocumque modo libertas salvetur, etiamsi fiscus bonis hæreditariis vacantibus succedere velit.

Titulus Duodecimus, alias Decimus Tertius
De Successionibus sublatis, quæ fiebant per bonorum venditiones, et ex Senatus Consulto Claudiano.

Duos acquisitionis modos hic tandem refert Iustinianus hodie sublatos, et in ff. et C. omissos, hic tamen ad eruditionem traditos.

Primus erat bonorum debitoris venditio per Pretorem. Contingebat enim quoties in creditorum fraudem se latitabat debitor, et tunc post triginta dies Pretorem adibant creditores, petebantque ut ipsis liceret unum e corpore suo constituere qui debitoris bona auctioni subiceret, isque Magister vocabatur quo auctore Patrimonium addicebatur, et bona creditoribus ut vendita dividebantur, sicque et ille qui possidebat, et qui emebat successores Pretorii dicebantur. Ita Cic. in orat. pro Quintio.

Altera erat successio ex Senatus Consulto Claudiano, per quod bona, et libertas mulieris libere se copulantis cum servo alieno Domino servi addicebantur, ut refert Tacitus lib. 12. annalium. Hoc Senatus Consultum vere

vere iniquum, et nostris temporibus indignum, si tacito credamus Claudius Acerre habui

Titulus Decimus Tertius, alias Decimus Quartus.
De obligationibus.

Non nulli initium libri Tertii, vel quarti ab hoc Titulo auspicantur vel obligationes cum actionibus connectentes, vel successiones omnes intestatas cum testatis consugentes, ex quibus secundum efformant librum, ea ratione, quia obligatio est Mater Actionis l. sicut 42. §. 2. ff. de Procuratoribus quod quam absonum sit ex dictis de Dominio, Matrimonio, et Tutela videre poteris, ex quibus adhuc nascitur Actio, et nihil omnius in suis respective locis tractantur. Unde cum obligationes ad res referri debeant, ordinem breviter explicemus. Secunda principalis rerum divisio fuit in Tit. 2. lib. 2. in Corporalium, et Incorporalium distinctione considerata, cumque quinque enumerentur res incorporales servitutes, scilicet, Prediorum, Usus fructus, Usus, et Habitatio, Hereditas, et obligatio, ac ex his quatuor sint iam explicatae, recte de ultima re incorporali hoc loco tractare incipit Imperator, cui respondet Titulus ff. et C. de obligationibus, et Actionibus.

Textus. Obligatio est Iuris vinculum, quo necessitate adstringimur alicuius solvendae rei secundum nostrae Civitatis Iura.

Sic obligationem definit Iuris consultus, et recte illum appellat Iuris vinculum, quia tota vis, et necessitas obligationibus insita a Iure habetur, et non a natura, quia naturalis nexus dicitur equitas, et non obligatio l. stipulatum 59. §. Naturalis 4. ff. de Solutionibus. Unde ad quod aliquis se obligaverit, necessitate adstringitur ad illius positionem, nullum enim erit vinculum, si quis ita stipulatus fuerit, dabis? et alter respondeat, dabo si velim, quia tunc est voluntarium et non necessarium vinculum l. a Titio 108. §. ult. ff. de verb. obligat. et quidem in obligationibus aliquid ab alio debet solvi, id est dari vel fieri; quia suis primarius

esse

effectus non tantum est de re danda, sed etiam de faciendo § non solum 7 infra de Verborum oblig. Et hoc est discrimen intercedens inter alias res Jus in rem, et Dominium nobis ferentes, et obligationes, quae alium nobis obstringunt ad dandum vel faciendum aliquid l. obligationum 3 ff. de obligationibus, et Actionibus.

Obligatio tandem efficax oriri non potest nisi legitimé, et iuxta Juris requisita fiat Ut Pupillus se obligare nequit sine Auctoritate Tutoris ac aliter pura et simplex erit naturalis obligatio pro qua plenius intelligenda.

Sciendum triplicem communiter à Jur. Consultis asseri obligationem, Naturalem tantum, Civilem tantum, Civilem, et naturalem simul, seu Mixtam.

Naturalis obligatio definiri, seu potius describi potest = Equitatis vinculum, ex quo non Actio, deest necessitas solvendi, sed exceptio, seu retentio oritur = Atque naturale vinculum conjicit in illis personis, in quibus Civilis non potest adesse obligatio, ut in Patre et Filio servo et Domino, ac in quolibet simplici promissore, in quibus, quia consensus eorum adest ad aliquod solvendum, vel faciendum nulla Juris intervenienti Auctoritate, oritur non ideo Actio contra ipsos pro promisso exigendo, sed tantum naturalis ratio, et Humanitatis causa, quae dictat, ut ipsi, quod promittunt adimpleant, licet eorum nullum contrariae dat Civile vinculum l. Julianus 60 ff. de Condictione Indebiti.

Civilis tantum obligatio est vere Juris vinculum sed valida exceptione elisum ex defectu scilicet consensus obligantis, tunc subest vinculum, sed necessitas deest, quae exactionem, et exceptionem tollit, ut si quis sub specie numerationis ab aliquo pecuniam recepisse stipulatus fuerit certum ille hinc obligatur § 2 infra de exceptionibus, Tamen quia iniquum est ipsum teneri sine causa, Praetor exceptione non numeratae pecuniae illum adiuvat Civilis inde obligatio quamvis Actionem pariat exactionem tamen non habet, quia in ipsa deficit consensus, seu naturalis obligatio, quia quis se obligare non intendebat, nisi pecuniam VG vere recepisset.

Civilis et Naturalis simul, seu Mixta verò

et est

et efficax est Juris vinculum, quod et Actionem, et Exceptionem parit nullaque pro ipso obligato datur exceptio debitoris, sed statim oritur necessitas dandi, vel faciendi, quia et consensum et Jus continent naturales, et civiles istae obligationes (l. licet 42. § ea obligatio ff de Procurat.

§ Omnium autem.

Traditae definitioni obligationis succedit divisio, quae primaria est Civilis, et Praetoria.

Et obligationes Civiles (sive Praetoriis contrariae prout hic sumuntur) sunt illae, quae vel à Juris Civilis patribus fuere introductae, ut sunt eae ex l. 12. Tab. ortae de quadrupedum pauperie, ex arboribus caesis et tandem à Jure manifesto legis Aquiliae l. si quis argentum 35 § de donationibus, quibus etiam reduci possunt pacta, quae legitima dicuntur l. conventionum 5 § legitima 6. ff de pactis, pro quibus omnibus videri potest insignis locus in l. quoties 42. ff de obligationibus, et actionibus

Obligationes verò Praetoriae seu Honorariae à Praetoris edictis venere, et non tam ex principum constitutionibus, ut sunt per paucae illae obligationes natae ex instituto, ex peculio, Jure jurando, pignore, hipothecata &c. ac tandem ex delictis

Differentiae, effectus, ac vis harum obligationum ea prima est, quod civiles sunt perpetuae. Praetoriae verò non item, sed annuales maxime si sint penales (Actionum 35 §. 2. ff de obligationibus, et Actionibus

§ Sequens Divisio.

Altera eiusdem obligationis divisio quadruplex est, Alia enim est obligatio quae nascitur ex contractu, Altera ex quasi contractu, Tertia ex delicto, et Ultima ex quasi delicto optima est in Jure haec divisio, in quo multa contingunt per verbum hoc quasi ut peculium castrense, ex quasi pignus et quasi &c. Et verè subtiliter Juris consulti hac in re procedunt, quia in non nullis nascitur

obli

De obligationibus

obligatio, in quibus nullus, imo invitus adest contrahendi animus ut in Tutore, qui obligatus existit Pupillo, licet nolens suscipiat Tutelam § Tutores r. infra de obligationibus Hicque tamen non potest contractus, sed quasi.

De his vero obligationum generibus hoc in libro non agitur, sed tantum de illis quae nascuntur ex contractu, et quasi contractu, et in quarto libro de illis quae de delictis, vel quasi delictis oriuntur. Unde quia de contractibus late est hic peragendum pauca quaedam generalia, seu communia contractuum principia trademus.

Et primo verbo hoc Contractus veteres Jurisdicentes non sunt absolute usi, prout hic. et non simpliciter vocavit contractus sed rerum contrahendarum genera aliove nomine pacta, aut stipulationes, ut videri potest ad Herendium, in Tropicis et de officiis. Verum magnum inest discrimen inter Pactum, et Contractus; Pacta enim vel in Contractibus, vel propter Contractus fieri solent, et sine ipsis stare non possunt, Unde Contractus multum differt à Pacto, et Pactum à Contractu. At tamen non negamus aliquam inter eos esse affinitatem propter mutuam plurium conventionem, quam ad ipsos habent contractus pacta, sicque de ipsorum nomine, et definitione non erit incongruum perpauca dicere.

Definitur hinc pactum = Duorum pluriumve in idem placitum, seu consensus = l. 1. ff de pactis

Contractus autem = Duorum pluriumve tractatus, sive negotium certo consensu gestum, ex quo obligatio nascatur = Ex quibus definitionibus tres scatent differentiae inter Pactum et Contractus. Prima quod contractus non est conventio, sed in se habet conventionem, sive Pactum l. 1. §. 1 ff de pactis. Secunda quod contractus continet in se negotium, pactum vero non l. non solent 15 ff de praescriptis verbis. Hinc Donatio, et Matrimonium non sunt rigorose Contractus, quia in se negotium non habent l. Aristo 18. ff de Donationibus. Tertia et primaria, quod ex contractu nascitur obligatio, per quam Contrahentes ad id, quod convenere, adstringuntur, ex

toto

ero Iuris rigore, et Iustitia nimirum commutativa L. Sicut C de Actionibus, et obligationibus; Ex pactis verò nulla oritur necessitas L. legem 10 C de Pactis. Hec de Contractus etimologia, et definitione, nunc eius videamus species, seu in quot dividitur membra contractus.

Relictis primis illis gratuitis divisionibus, ut rigore nulli Iuri innixis à Doctoribus inventis Lucrativi, nimirum, ut est Donatio, et onerosi ut est emptio, rursus in gratiam accipientis facti, ut Mutuum, in gratiam Tradantis, ut depositum, et in gratiam utriusque ut Emptio, locatio &c Relictis inquam his inutilibus contractuum speciebus, quia verè contractus non differt genere verum, et rigorosam ipsorum divisionem videamus. Et necessariae, ac precipue contractus divisiones, quatuor sunt.

Prima est, quae contractus alii sunt certi vulgo nominati, alii incerti vulgo innominati dicti L. uno 15 ff de Acceptilationibus. Certi, seu nominati sunt, qui certum, ac propium nomen a Lege habent, ut Mutuum, Depositum &c. Incerti verò suum propium non habent nomen, sed aliquo modo designantur his verbis Do, ut Des, Do, ut Facias, Facio, ut Des. Facio ut Facias, et de his in instituitionum libris non agitur, sed in ff sub Tit. de Praescriptis verbis.

Erit Contractus Innominatus Do ut Des, si tu mihi Dones panem V.G. ut ego tibi donem librum. Erit etiam innominatus Do, ut Facias si tu mihi des oleum, ut ego pro te laborem. Rursus dicitur innominatus Facio ut Des si ipse laborem, ut tu dones mihi vinum. Et tandem vocatur innominatus Facio ut Facias si utriusque labor amborum respective proficiat V.S. pro me labores si ego tui gratia Facio.

Inter hos contractus ea est differentia quod ex nominatis sua respective oritur Actio, ut ex Commodato actio Commodati, et ex Deposito Depositi &c. Ex Innominatis verò Actio, quae dicitur ex Praescriptis verbis, seu infactum, per quam sic contrahens aliud petere non potest, si res non est integra, nisi quod tradidit et aliquod si habuit interesse, non tamen ad conventum obligari, prout in ff de praescriptis

ver

De obligationibus

verbis et in factum actionibus videri potest; quia isti poenitentiam retinent, idest possunt partes à contractu incerto inito resilire; Non sic verò à contractu nominato, et certo, quia poenitentiam non admittunt, sed ad conventum obligantur.

Secunda divisio est, qua contractus alii sunt bonae fidei, alii stricti juris. Bonae fidei sunt illi, in quibus versatur bonum et aequum, idest ut nonnulli putant de bono et aequo, potest à Judice procedi in his obligandis contrahentibus et non ex toto Juris rigore, vel ut alii volunt, quia in his contractibus nulla adest dissimulatio, calliditas, malitia, astutia etc. De hac explicatione nos infra in § Actionum etc. de Actionibus.

Stricti Juris vero contractus illi, in quibus de toto Juris rigore procedit Judex, quos vere Cic: pro Roscio stricta Judicia appellat, ut Assecuratio, Mutuum, Stipulatio, caeterive in cit: §. numerati.

Tertia divisione dividuntur contractus in puros, in diem, et sub conditione, seu conditionales l. obligationum 44 ff de obligationibus, et Actionibus, et infra late §. omnis de verb: obligat.

Quarta contractuum divisio, quae hujus § est contractus distinguit in illos, qui Re, qui Verbis, qui Literis, et qui consensu contrahuntur.

Re perficiuntur illi contractus, qui actuali rei traditione celebrantur, ut Mutuum, Commodatum etc.

Verbis, qui illis verbis constituunt, ut est Stipulatio, verbis in l. 1 etc. §. Stipulatio est de verbis oblig.

Literis, qui Scripturam ad sui essentiam et existentiam exigunt, ut sunt guarentigiata instrumenta, et Bancales cedulae.

Consensu, qui solo consensu signo, etiam manifestato contrahuntur.

Et in hac postrema contractuum divisione

uxor

iuxta quam dividuntur hujus libri sequentes Titulo continentur certi omnes, seu nominati Contractus, undecim communiter à DD.ribus numerati Mutuum, Indebitum, Commodatum, depositum, Pignus, Stipulatio, Litteralis, Emptio, Locatio, Societas, et Mandatum, de quibus infra.

Ne tamen lapidem intactum reliquamus Glossantium ac in materia notata breviter dabimus. Hi enim distinguunt Substantialia, Naturalia, Sollemnia, et Accidentalia Contractus.

Substantialia eas vocant, sine quibus Contractus existere nequit, ut Partium consensus, Rei traditio, ac Pretii solutio, si emptionis fuerit contractus.

Naturalia illa appellant, quae ita sunt Contractibus insita, ut etiamsi ipsis apposita non sit, attamen pro ut apposita habentur: Ut evictionis pactum in venditione, quod potest expungi à communi contrahentium voluntate, seu Pacto L. ex empto. §. qui autem ff. de Actionibus.

Sollemnia illa dicunt, quae à Lege, vel Statuto ad contractus validitatem requiruntur, ut Minoris obligatio, quae sine Judicis Auctoritate, et Tutoris interventione nulla est.

Accidentalia ultimo ipsa sunt, quae à Partibus communi voto apponuntur, ea scilicet pacta, quae nec lex, nec contractus exigit, sed partes sua in Contractibus apponunt. Haecque accidentalia vocant, quia esse et abesse possunt DD. in L. Pacta ff. de contrahenda emptione. Haec pro facilitandorum notitia sufficiant.

Titulus Decimus Quartus, alias Decimus Quintus. Quibus modis re Contrahitur Obligatio.

Inter primas obligationes, quae ex contractu nascuntur, enumeratur illa ex Contractu re Celebrato nata, Unde hunc ponit Titulum Imperator De obligatione re contracta agente. Etenim Contractus, qui re fiunt non ex sola rei necessitate re contrahi dicuntur, ut vult Vulgata hominum opinio, quia in Ceteris Con:
tracti-

tractibus sicuti consensus, ita et res est necessaria l. Actionum §. ff. de Actionibus, et obligationibus. Sed ex ipsa rei traditione, vel facto: Alioquin non erit Mutui contractus, ut ubi certum mutuo, sed Ita l. qui pecuniam so ff. de rebus Creditis; quia si in his rei traditio et factum non interveniat, contractus, seu obligatio non adest, dicta l. Pecuniam.

... Quinq. hic enumerantur sub diversis contractus re perfecti, Mutuum, numeratum, Indebitum, Commodatum, Depositum, et Pignus, de quibus hic singulatim

Textus. Re contrahitur Obligatio, ueluti mutui Donatione.

Mutuum, quamvis a Graeca lingua suam duxerit originem, hodie tamen latine idem valet ac Creditum; quia Mutuans idem praestat Mutuatario, seu Crediti suam donando pecuniam, ideoq. specialiter credendi hoc verbum mutuo fuit accommodatum (licet omnibus conveniat Contractibus) et in ff. sub Tit: De rebus Creditis contineatur.

Definitur vero Mutuum Contractus, quo quantitas (idest res, quae numero, pondere, et mensura constat) nostra ita datur alteri, ut eadem non in specie, sed in genere nobis reddatur l. mutuum ff. de rebus Creditis. Ex qua definitione liquet aliquid ad mutui essentiam requiratur, duo nimirum, et res mutuo datae, et translatum dominium penes mutuatarium. Natura igitur mutui est, ut illae res mutuentur, quae functionem recipiunt, idest ex proprio usu in Dominium accipientis transferent dicta l. Mutuum ... in suo genere, ipsave bonitate reddatur ...

Et haec est una differentia aliorum Contractuum Pignoris, Commodati &c: quia in his omnes possunt versari res, In mutuo vero res solae, quae usu consumuntur, earumve usus dominium afferat. Altera inde differentia patet ex se, quia Dominium rei mutuatae penes Mutuatarium adest, ...

bet

bet, sicq. qui mutuat, dominium rei habebit Vnde prodigus, Pupillus, Furiosus, non Domini, et sui mutuare nequeunt, quia Dominio carent, et hoc ad dantem pertinet, qd vero accipiens est eandem rem reddere non iam in specie, sed in genere, eiusq. scilicet naturæ, et qualitatis, seu bonitatis dicta l. 2. l. cum q. §. si numeratus 8. ff de rebus Credit.

Hinc inde et hoc Contractu vera et valida obligatio, per quam Mutuatarius tenetur rem Mutuatam restituere Mutuanti eadem in qualitate et genere, et si nolit agit Dominus, seu mutuans contra eum non Actione rei vindicatoria (quæ est Actio in rem, quia ipse non est amplius Dominus rei mutuatæ, unde ad rem vindicandam agere non potest) sed condictione, quæ est Actio in personam, quæ mutuatarium obligat ad mutuatam rem reddendam, in eadem qualitate, quantitate, et Bonitate &c. l. 2. ff si certum petatur

Ex Autem mutui natura explicata sequitur mutuatarium de quacumq. culpa teneri lata, levi, et levissima (quas in §. Item cum explicabimus) quia ipse est rei Dominus, resq. suo periculo amittitur l. 2. §. appellata ff si certum petatur.

Sequitur etiam, qd ultra rem eiusdem qualitatis, et Generis, seu sortem, vel Capitale non tenetur Mutuatarius, nec potest petere mutuans aliquid ratione mutui, quia quod ulterius exigitur usura est, ab ipso Xsto Domino prohibita Matt. Cap. 3. = Mutuum dantes nihil inde sperate = Hic habetur ratio lucri cessantis, et damni emergentis, pro quibus videatur Panormitanus in Cap. Conquestus de Vsuris.

§. Is Quoque, Qui non Debitum accepit.

Indebitum inter Contractus re perfectos positum est aliquod solutum per errorem, qd nullo modo debetur textus in l. 1 ff de condictione indebiti. Per errorem inquam, quia si fuerit à sciente solutum, donatum videtur dicta l. 1. Vnde ex indebiti solutione aliqua oritur obligatio erga accipientem restituendi illud

qd

q[?] nec tibi accepit.. Sed si sit nec ne contractus, dubitat hic ipse Imperator, distractus potius hunc, ipse equé, quasi contractum, quia qui solvit obligationem dissolvit, non contrahit, sed quia ex bono et equo, ex naturali nimirum equitate oritur actio repetendi indebite soluti, quae dicitur conditio ut supra exposuimus, inter contractus, et quasi contractus numeratur l. Haec condictio 66. ff de conditione indebiti.

Sed ex tali indebiti solutione multoties non oritur condictio, 1º si error solventis fuerit Juris et non facti, quia vs negabat à Jure ad solutionem non teneri l. ult. C. ad legem falcidiam. Hinc solutum tantum errore facti repetitur l. et. ff. de conditione indebiti.

Secundo si Pupillo, fuerit solutum sine Tutoris auctoritate, sicut et si fuerit mutuatum, nisi fuerit ex hac solutione Pupillus factus locupletior l. In pupillo 47 ff de solutionibus l. naturaliter 13. § 1 ff de conditione Indebiti.

Tertio si accipiens sciens indebitum recipiat et debitorem urget, et urgeat, ut solvat, quia tunc non nascitur Conditio indebiti, sed Actio furti l. falsus ff de furtis

§. Item Is, cui res aliqua utenda datur, idest Commodatur.

Hoc in §. correspondet Titulus ff Commodati, et C. de Commodato, agitur de Commodato adhuc latine dicto sub verbo utendi l. 1 ff h. T. et multoties, sed improprie sub mutuo, Mutuum enim et commodatum non semel confunduntur l. sed legato 49 § 1 ff. de legat. 3 sed à Mutuo differt commodatum prout ex ipsa definitione patebit, sic enim definitur Commodatum = Contractus, quo res alteri ad certum usum datur utenda gratis = Ex qua lauda sumitur discrimen inter tria Commodato simillima Mutuum idest Locationem et Precarium

quo

Quo ad mutuum, quia eadem res mutuo dantur ab usu, et non usus conceditur. Nam res mutuatae usu consumuntur, sicque ipsius abutuntur mutuatarii; quae vero commodantur in usu consistunt, quia illae res non debent usu consumi l. sed mihi 3. § ult. ff h. t. in qua ut ait Vulpianus = non potest commodari id, quod usu consumitur, nisi forte ad pompam =

Quo ad locationem, quamvis res locata utenda tradatur, tamen eo quod in ipsa merces intercedit à commodato differt, quod usus gratis conceditur; § 2. infra de locato et conducto.

Quo ad precarium licet commodato simillimum, ut voce ipsa l. 1. ff de precario, quia utrumque et gratis et ad liberalitatem pertinet; Nam precarium precibus petenti utendum conceditur, quamdiu is, qui concessit, patitur, sicque beneficium dici potest, sicut et commodatum. Verum differt, quia commodatum est contractus, precarium vero non; rursus quia precarium usum incertum, et rei indefinitum concedit l. 1. ff de precario. Commodatum vero certum usum, et determinatum tempus [illegible] libros commodo, ut legas, vestem pro nuptiis l. cum qui [illegible] ff h. t. Et tandem quia commodatum in rebus mobilibus, precarium tamen in rebus soli consistit l. 2. ff commodati l. in rebus ff de precario.

Igitur Adeo dicimus sequitur commodatae rei Dominium penes commodantem remanere, Commodatario vero dari solum usum, et hunc certum et limitatum l. res 8. et sequent. ff commodati, Itaque rem commodatam eandem in specie sive numero restituendam cum eodem bonitatis, et qualitatis genere, quo fuit recepta nisi aliquo inopinato casu illam amiserit commodatarius, quia tunc ab ipso praestari non debet, quoties talis non evenerit casus sua culpa vel dolo, sed quia in omnibus contractibus culpa contrahentium à Doctoribus disputatur, eamque à contrahentibus esse praestandam docent, rem altius petere opus est Culpam, Dolum, et Casum bre-
vi:

vitae explanantes. Unde

De Culpa, Dolo, et Casu.

Id tria obligationes contrahentes culpam scilicet, dolum, et casum < contractus 23. ff. de reg. Jur., proquo illud certi Principium = In omni contractu praestari dolum, in nullo casum, in plerisque culpam =, sed quia Juvat culpae species distinguere, Ideo triplicem dari culpam in Jure invenio latam, nimirum, levem, et levissimam.

Summa, seu lata Culpa est non intellige-re, vel non facere id, quod omnes homines intelligunt, vel faciunt etiam stulti, et Imperiti, quam Jurisconsulti alio nomine vocant Crassam, et supinam negligentiam < nec supina. 6. ff. de Juris, et Facti ignorantia.

Culpa levis ita definitur, Negligentiae positio, quam non adhiberet, qui fungitur officio Boni Patris Familias < si Curator. 31 ff. ad Legem Aquiliam

Culpa levissima, seu minima est non fungi diligentissimi Patris Familias officio, cui hinc opponitur diligentia exactissima, seu maxima < In rebus 18. ff. Commodati. Breviter ergo Culpa lata est stulti, et dissoluti, levis est diligentis, levissima est diligentissimi Patris Familias.

Hujus triplicis Culpae generis solent exempla adducere Doctores, et latam, seu immodicam negligentiam, illa habent, quam adhiberet Petrus E.G. [illegible] commodatam secus viam nocturno relinqueret tempore illam nemine ablaturum putans, stulti enim est res plateis committere, illamque salvam invenire velle.

Levem seu Mediam putant eam esse, quam poneret Titius E.G. Anulum commodatum Domi apertis januis relinquens, existimans [illegible] in loco illum esse, etiamsi propria Domus omnibus patefacta foret, quia diligens, seu bonus Pater Familias illum in Arca custodiret clausum.

Leviss.

Levissimam vero illam esse dicunt, quam casus Ex. G. adhiberet depositam pecuniam in Arca reponens illa tamen non clausa, quam diligentissimus Pater Familias clausa in Arca ad conservaret.

Dolus vero est versutia et certa fraus ad decipiendum adhibita, cum scilicet aliud agitur, aliud simulatur l. 1. § 2 ff de dolo malo, et Metus exceptione, sed non semper talis dolus prohibetur, quia in Jure et bonus, et malus dolus datur.

Bonus dolus est licita Inimici deceptio, prout sunt stratagemmata bellica, quibus multoties fingimus nos fugere; ut ille persequens in loco tutiori occidatur; de quo etiam bono dolo meminit Apostolus cum laude 2 ad Corinth. 12 = Ego vos non gravavi, sed cum essem astutus dolo vos cepi = Malus dolus est prohibita inimici, vel amici deceptio, qua simulamus illum amare, ut eum interficiamus l. ult. falsorum C. de Falsis.

Casus vero est inopinatus, seu non praevisus eventus, quo aliena res amittitur l. quae fortuitis C. de Pignoraticia actione. Ut si incendio vel ruina domus pereat, in qua vestis Petri, et mea servatur. His ita distinctis

Quaeritur in contractibus quae, et qualis culpa praestetur?

Et juxta contractuum naturam, et contrahentium utilitatem est praestanda. Aut enim contractus fiunt unius causa et commodo, aut utriusque utilitate celebrantur? Si causa commodo unius et tunc si commodum est dantis, prout est in deposito, in quo bonum deponentis tantum agnoscitur, debetur solum a Depositario culpa lata. Si commodum est accipientis, prout est in commodato, et Mutuo qui commodatarii, et Mutuatarii utili-

utilitate celebrantur, prestatur etiam levissima, quia equitas postulat, ut cujus gratia causa, et nomine sit, seu commodo, ejus id quoque ad incommodum redundet l. Nat. hoc natura 14 ff de Condictionibus. Imo in Mutuo casus etiam prestatur, quia Mutuatarius fit rei mutuate Dominus, ut diximus, res inde Domino perit ...

Aut sunt contractus utriusque utilitate, et commodo celebrati, et tunc lata, et levis culpa prestatur, prout est in locatione, emptione, et societate, qui utriusque onere, et honore contrahuntur. Et hanc regulam in culpa prestanda iuxta modum, et utilitatem contrahentium predicant Juris consulti, cum Vulpiano in l. Sicut certo §. Nunc videndum ff Commodati.

Ex dictis colligitur in commodato levissimam prestari culpam, et non casum, prout in Mutuo, Nam casus a nullo prestatur preter mutuum l. Contractus 23. ff de reg. Jur. Nisi vel res commodata extimata fuerit, vel culpa commodatarii intervenerit, dicta l. Sicut certo 5. §. 2; Vel si quibus tandem ita convenerint, ut casus prestetur dicto §. 2 Sicut contra potest fieri, ut nec levissima, nec levis, nec etiam ipsa lata culpa prestetur, si ita partes inter se convenerint l. cum quae 10 §. ult. l. si mei ... ff Commodati

Ex hoc tandem commodati contractu duplex oritur actio, una directa commodati, qua commodans, ejus heredes rem a commodatario repetunt integram et salvam l. in commodato §. Sicut hoc facto ff Commodati. Alia contraria commodati, qua commodatarius, ejusque heredes a commodante expensas immodicas si quas fecerint exigunt l. in rebus ff Commodati

§ Preter:

§. Præterea et Is apud quem res aliqua deponitur

Quarta contractus species, quæ re celebratur, et efficitur est depositum, de quo breviter in hoc §. cui respondet titulus ff et C de deposito, et nos cum eo agentes, circa de deposito considerabimus 1º Ethimologiam, et Definitionem, 2º Divisionem, 3º Actiones depositi.

Est proinde dictum depositum à verbo de, et Positum, quasi valde positum De enim auget, ut deamo, seu valde amo. Hinc fuit dictum depositum, quia aliquid alicuius fidei committitur, concreditur, ut ait Vulpianus in l. 1 ff depositi, et multoties deponere idem importat, ac commodare l. commodare 186 ff de verb. signif.

Unde optimè nostra definitio

Est scilicet depositum = Contractus re initus, quo quis alter alteri gratis rem mobilem ad custodiam fidei illius creditam, ut quando alter deponenti placuerit, eandem in specie restituat = Ex quo tamen infertur contractum hunc inter amicos celebrari, et proinde depositarii dolus et culpa infamiam meretur l. 10 C. h. t.

Dividitur verò principaliter depositum in voluntarium, et necessarium. Voluntarium est usque adhuc explicatum, et traditum in definitione Necessarium (quod et sequester appellatur, eo quod deponentes fidem depositarii sequantur, vel quia qui deponunt eius rebus occurrentes sequantur, ut ait Juris consultus in l. Sequester 110 ff de verb. signif.) et propie illud quod fit de re controversa à pluribus apud aliquem l. licet 17. ff depositi. Hocque Depositum fit Judicis decreto, usque dum cognoscatur, cuius res illa litigiosa sit.

Datur etiam alia depositi divisio in regulare

esse

et Irregulare. Regulare fit, si res tradatur clausa, et obsignata, ut puta Crumenam, ita ut illa non possit uti Depositarius, et Dominium penes deponentem remaneat. Irregulare fit, si res nec clausa, nec obsignata traditur Depositario, ita ut illa possit uti, et Mutui potius speciem sapit, quam depositi, quoniam Dominium apud Depositarium transit.

Potest tandem deponens agere contra Depositarium, si perierit res deposita dolo illius, Depositum namque solius deponentis utilitatem continet; sic de culpa et casu non tenetur l. 1 ff. deposit.

Excipitur autem si fuerit irregulare depositum, quia tunc mutui exemplo etiam ad culpam tenetur l. 24 ff. depositi, vel si ita etiam convenerint contrahentes, et si mora tandem intervenerit l. sicut certos § Rem tibi 12. ff. commodati.

Hinc duplex oritur ex deposito actio, una Directa, altera contraria depositi. Directa datur deponenti, eiusque heredibus ad rem depositam insimul cum damnis, et interesse petendam à Depositario, cui actioni nec compensationis, nec doli mali exceptio opponi potest l. penult. C. deposit.

Contraria datur depositario, eiusque heredibus, qua deponentem, eiusve heredes cogit, ut sumptus in re deposita factos restituat l. 5 in princip. ff. deposit.

§ Creditor quoque, qui pignus accepit, re obligatur

Postremo re contrahitur obligatio, cum Debitor creditori rem tradit propter contractus fidem, et restituendae rei vinculum, ut loquitur Papinianus in l. 9 in fine ff. de supellectili legata; alio nomine Pignus dicitur, quod ut plenius intelligatur, sciendum est sub duplici esse.

esse differentia, duplici nimirum modo contrahi, re, et nudo pacto, sive consensu, vel ut ait Ulpianus in l. 1. ff de pignoratitia actione, Traditione, et nuda conventione.

Re perficitur pignus, quoties traditur mobilis aliqua res creditori mutuanti, vel alteri in fidem, et securitatem sui crediti, et proprie dicitur Pignus depositum l. potest 16. ff de Pignoratitia actione, de quo hic et tit. ff, et C. de pignor. actione pro eo competit pignoratitia actio, qua creditor, qui pignus accepit, conveniri potest à debitore post solutam creditori pecuniam debitam, ut pignus debitori restituat. Haecque est actio pignoratitia directa. Datur namque contraria, qua debitor convenitur à creditore in solvendo id, quod in rem pignoratitiam forte impenderit, vel si rem alienam oppignoraverit l. Tutor 16 §. 1 l. 32. ff de pignor. act.

Hinc definiri potest pignus hoc modo = Contractus, quo creditori, quod obligatur translata in eum possessione, ut in ea sit causa, quo ad debitum solvatur = Quae omnia ex dictis satis patent.

Alterum quod nudo pacto, seu conventione perficitur Pignus, proprie dicitur rei immobilis Hypoteca, quia per ipsum obligantur immobilia creditori in securitatem sui crediti, et hoc verius est pactum, quam contractus, pro quo Hypotecaria, et Serviana, et Utilis Serviana, et quasi Serviana competit actio, de qua infra in §. Item Serviana de Actionibus, et tit. ff de pignoribus, et Hypotecis.

Subdividitur autem hoc nudum pignus in conventionale, et Legale. Conventionale est illud, per quod ex partium pacto bona immobilia obligantur. Legale est illud per quod ex nullo hominum facto, sed ex ipsa lege bona unius alteri obligantur. Ut bona Viri pro restitutione

ne, dotis, bona tutoris, pro minorum cautione . . .

. . . in illo, vigore Pignoris, de quo hic tra:
ctat Imperator, seu de Reali Pignore in nostro § tamen tradit creditorem
Pignus retinentem, teneri non solum ad dolum, et latam, sed ad levem culpam, non
autem ad levissimam et casum, quia casus, et levissima culpa in nullo con
tractu praestatur l. contractus 23. in fine ff. de reg. Iur. Dolus autem et Culpa
levis praestatur in contractu utriusque gratia celebrato; cum pignus in utriusque
utilitatem datur, tam debitoris, quia magis ei pecunia credatur, quam creditoris, cu:
ius securitati consulitur, inde sequitur ad levem culpam teneri, prout in depo:
sito l. si cum venderet 13. § ult. ff. de pignor. act.

Titulus Decimus Quintus, alias Decimus Sextus.
De Verborum obligationibus.

. . . Obligationes ex contractibus re
perfectis natas explicavimus, congruo ordine de illis ex contractibus verbis
perfectis ortis loqui debemus. (de obligationibus, scilicet verbis contractis)
hoc titulo, cui respondet tit. ff. de verborum obligationibus

. . . Est autem pro meliori harum obli:
gationum intelligentia sciendum omnes contractus solo consensu perfici, nec il-
lo indigere sermones l. 48 ff. de obligationibus iure naturali, quod gen-
tium, sed solum fuisse Iure Civili introductam certam verborum solemnita:
tem (quae stipulatio in contractibus dicitur) qua homines quid convenire
intendant explicant. Hinc stipulatio nec substantiam, nec causam specialem
habet, sed caeteris omnibus adiicitur contractibus confirmandis, et concluden-
dis l. si dominus 8. in fine ff. de praescriptis verbis, contractumque firmum,
ac stabilem reddit, prout verbum ipsum stipulo indicat, quod idem valet ac fir:
mum, et stabilem. Potest vero definiri, prout illam definit Pomponius in l.
stipu:

stipulationum [illegible] Verborum conceptio, quibus iis, qui inter rogatum [illegible] interrogantis, [illegible] respondet [illegible] quod melius ex dicendis patebit. Hoc precognito

Textus. Verbis obligatio contrahitur ex interrogatione, et responsione, cum quid dari, fierive, nobis stipulamur

Obligationem [illegible] ex congrua responsione interrogationi datam ait Jurisconsultus, veluti si aliquis petat à Cajo centum, et Cajus respondeat dabo trecenta: Hæc stipulatio non erit, et [illegible]; erit inutilis, [illegible] quod infra [illegible] stipulationibus. Debet ergo responsio petitioni congruere, ut ex illa habeatur stipulatio: Ut dabis centum? Dabo. Et ex illa obligatio, verbis contractus perfectus.

Et obligatio hæc à lege datas [illegible] adiuvatis [illegible] et adhumpleat unusquisque [illegible] Condictio certi, Altera actio ex stipulatu.

Condictio certi datur stipulantibus rem certam dare, utputa dabis mihi centum? Dabo, quia res certa, et determinata promittitur. Actio ex stipulatu conceditur contrahentibus ad rem incertam se obligantibus, utputa dabis pecuniam quam habes in Arca? Dabo, quia est incerta [illegible] pecuniarum summa, qualis certa stipulatio datur actio ex stipulatu quæ [illegible] ve dirigitur contrahentes, cui fuit obligatio aliquid faciendi, ut [illegible] Promittis [illegible] Romam? Promitto. Incerta enim est hæc Obligatio, quia factum hoc pendet ab eventu

§ In

§. In hac re olim talia verba tradita fuerunt: Spondes? Spondeo. &c.

Quanto studio formulas, et verborum delectum observaverint Antiqui Juris consulti, videre est in omnibus Juris partibus, ubi Jus civile introduxit semper certam, datam verborum solemnitatem, prout videre est in sponsalibus, legatis, manumissionibus, et ceteris, et maxime in stipulationibus, sed quia frequentissimus erat earum usus, fuit receptum, ut non tam latinè, sed etiam græca lingua fieri possent, dummodo inter se contrahentes intelligerent, observatis semper eatis formulis, nam nostro Textu relatis, sed sensum horum verborum debeat sua derogatio, et Dabat. Constitutione Leonis in l. omnes C. de contrahendis et committendis stipulationibus, fuit permissum, quibuslibet verbis ac formulis uti.

§. Omnis stipulatio, aut pure, aut in diem, aut sub Conditione fit.

Habita stipulationis Definitione, sequitur ejus Divisio, quæ a textu nostro traditur, assignatur Pure, scilicet, In diem, et sub Conditione. Est autem hæc stipulationis tripartita species omnibus contractibus communis, quamvis a nostro textu stipulationibus tantum applicetur.

Pura est stipulatio illa, cujus obligatio, et petitio est præsens, dies nimirum cessit, et venit l. cedere diem 213 ff de verb. signif. Est proinde pure contracta stipulatio, quæ nec conditionem, nec diem adjectum habet, et ejusmodi stipulationes confestim fieri possunt: Verbi causa, antequam promittis? Promitto.

Verum tamen est, quod promissor non statim hac obligatione venire debet cum sacculo parato ad solvendum, quod pro:

promisit Creditori uetera textus in L. quod dicimus ff de solutionibus, vel datur ei tempus miserationis causa L. debitoribus 31. ff de re judicata quod est judicii arbitrarium.

In diem stipulatio est illa, cujus dies cessit, sed non dum venit, obligatio, idest incepit, sed non actio petendi dicta L. cedere diem 213 ff de Verb: Signif: Ut decem aureos promittis Kalendis Martii? Promitto. Ex Juris ordine oritur statim obligatio a die stipulationis, sed actio, seu executio obligationis a Kalendis Martii L. obligationum fere 44 ff de obligationibus, et Actionibus

Sub conditione est stipulatio illa cujus dies nec cessit, nec venit pendente conditione dicta L. cedere diem Ut si navis ex Asia venerit promittis centum? Promitto. Certe dum navis ex Asia non venit, non est proprie creditor, aut debitor, nec est creditum, aut debitum dicta L. obligationum fere 44. itaque nulla est obligatio, et Actio, seu obligationis executio. Hinc pura stipulatio et obligationem, et Actionem parit, ac cujus dies et cessit, et venit. In diem obligationem, sed non actionem, ac cujus dies cessit, et non venit. Sub conditione nec obligationem, nec actionem, ac cujus dies nec cessit nec venit dicta L. cedere diem 213, et dicta L. 44.

§ Ac si stipuleris.

Est certa stipulatio in diem, illa, cujus obligatio cessit sed non dum venit, nisi dies stipulationi addita accedat. Habet autem hoc stipulandi genus suas exceptiones in die scilicet inutiliter adjectas, etiam stipulatio facta usque ad certum tempus, ut usque ad Kalendas Octobris quoad ... etc; quia tunc hoc tempus rejicitur, et stipulatio habetur pura, maxime si erit illa, quam refert Imperator hic = Decem au

reos

rei dare spondes quo ad vivat == que non stm est pura, sed perpetua, ut idem Justinianus decidit hic. Unde. heres recte petet decem stipulatas, et pulcra ex ratione, quia obligatio est quid Juris, ut supra induimus in definitione sub Juris vinculo, et que Juris sunt, sunt perpetua, sicut et Jus ipsum Argumento L. in suis 21. ff de Liberis et Posthumis. ...

Sed vero ex Jure Civili talis obligatio ad certum tempus stipulata est perpetua, ex facto autem heres, qui petit post mortem stipulatoris, et stipulator, qui petit post tempus stipulatum summa exceptione pacti, seu doli mali removetur, eo quod petat, quod ultra non fuit promissum, hoc adiutorio Juris Pretorii L. eum qui sub § qui ita ff l. I.

Cum hoc est summum discrimen inter stipulationem, et legata; stipulatio namque ad certum tempus facta est pura, legata vero annua in singulos, ut, annos relicta sunt pro primo anno pura, pro sequentibus annis conditionalia, si idem legatarius vixerit sequenti anno etiam per unum diem, quia tunc evadit purum legatum, et actio ad heredes legatarii transmittitur L. nec semel in § Heressime ff quando dies legatorum cedat; eo quia stipulatio est Juris, legatum facti L. eas 8. ff de capite minutione

§. Sub Condictione stipulatio fit, cum in aliquem casum differtur obligatio.

Uberiori modo progredimur conditionales stipulationem exponere; quecumque enim conditio adiecta stipulationi, legatis &c: reddit illa suspensa, nullaque in illis parit obligationem, et attinet dixi quecumque conditio, quam eam communiter triffariam dividunt in Causalem, sive Fortuitam, ex casu aliquo nimirum pendentem = Ut si navis consul factus fuerit = Potestativam, seu arbitrariam

rum, ex voluntate alii pendentem = Ut si Eclogam Virgilii descripseris = et mixtam ex casus (?) et ex voluntate pendentem = Ut si Titio Consule Capitolium ascenderis = Vera tamen conditio illa est casualis, cujus eventus maxime in legatis est expectandus, non praesens; quaevis etiam ceterae vim futurae habeant, et in futurum concipiantur. L. Nominatim 34 in fine ff de Conditionibus, et Demonstrationibus.

§. Si Quis ita Stipuletur &.

Per maxime notabilis est in toto Jure hujus §. Dispositio, et si illam à Multis Glossographis spretam viderim; Ex illa namque dignoscitur primaria et contractuum, et Legatorum quaestio. Hinc est illam plene explicemus.

Est notanda alia conditionis divisio, quae non tribus supra positis congruit, scilicet de arbitraria; Haecque est in faciendo, vel non faciendo posita = Ut si Romam iveris centum dare spondeo, vel lego, aut si Romam non iveris centum dare spondeo aut lego = Certe in prima stipulationis conditione, quae consistit in faciendo, seu in Romanis (?) accessu, semper erit videndus eventus, quod semper poni potest, seu quocumque tempore potest stipulans, seu legatarius Romam ire. In secundo vero, quae in non faciendo consistit, seu in verbis adverbiis, est distinguendum inter stipulationes, et legata. In stipulationibus non venit dies, seu conditio adimpleta non dicitur, nisi moriatur stipulator; quod ut ait Imperator hic perinde est, ac si stipulatus esset cum morietur; Potest namque semper ante tempora dubitari de conditionis purificatione, de operis idest prohibiti positione. In legatis autem ex Cautione Muciana, quae à Jurisconsulto Mutio inventa datur legatario legatum sub fidejussione, qua legatarius cavet Haeredi se nunquam id facturum L. Muciana 7. L. Haeres

89 ff de Condictionibus, et Demonstrationibus

§. Ex Conditionali Stipulatione.

Et si conditionalis stipulatio nec habeat, nec peti possit; attamen ex illa certa oritur spes debitum iri, ut ait Imperator hic, et l. Cedere dies 22 ff de verb. signif: Unde talis est stipulatio haec, ut Tetii iam in utero concepto comparari possit, cuius editio incerta est, et eventus necessarius, ut stipulatio sub condictione concepta non tantum est propria stipulatoris, sed etiam heredis, seu obligatio, et actio ad heredes transmittitur, ut hic ex l. si quis ... ff h.t. Et hoc est aliud discrimen inter condictionales stipulationes, seu contractus, et legata, quod in contractibus, et stipulationibus ratio habetur non tantum contrahentium, sed etiam heredum l. si pactum 9. ff de probationibus; In legatis vero condictionalibus non item quia stipulatio condictionalis est aliquid, cum in se ius contineat l. 2 ff de stipulat: servor:; legatum vero nihil cum in se aliquid facti contineat l. ... ff de capit: diminut: sic stipulatio transmittitur, legatum vero non condictione non purificata ...

§. Loca etiam inseri stipulatione solent.

Dari stipulationes in diem, sub condictione, et pure docuit Imperator. Alias hic docet dari stipulationes, quae et si diem expressum non habeant, tacitum tamen retinent tempus; Haec est, si stipulationi locus solutionis inseratur, prout in ceteris obligationibus; Unde si ... fuerit ita Panormi quis stipulatus dare centum Romae mihi spondes? Certe haec certam nec purificationem condictionis, nec diem expectant, ut solvantur, sed tantum temporis spatium, quo Romam iri possit: Est inde pura quo ad actionem, et obligationem, haec stipulatio, quo ad effectum vero dilata.

quod

Quod tamen temporis spatium in his stipulationibus requiratur? Est ad Judicis, et adi. boni viri arbitrium res remissa, ut ipse habeat temporis, aetatis, valetudinis, et sexus promittentis conditionem l. contrarium. 137 §. cum ita. ff. de verb. obligat.

Infert ex dictis idem Juris consultus, quod si in stipulatione solutionis tempus fuerit praescriptum, id ita angustum, ut intra id perveniri non possit, inutilis erit stipulatio: si quis v.g. promittat Panormi dare centum hodie Romae, in hoc quidem casu est impossibilis talis solutio, ac inde nulla stipulatio, ut sibi contraria, nam quod verbum <u>hodie</u> habeat tempus praesens, et verbum Romae futurum.

§. Conditiones.

Ex conditionibus in stipulatione appositis fuit dictum obligationem differri, ex illis inquam in futurum conceptis, non vero in praesens, vel praeteritum tempus collatis, quia ipsae aut statim obligationem infirmant, aut illam illico pariunt, cum veverae conditiones non sint l. Conditiones 100. ff. l. 7. Hinc si ita casus fuerit stipulatus si Titius consul fuit, aut si Maevius vixit dare spondes? Statim verum est Titium fuisse consulem, vel Maevium viveres, ideo statim est inutilis, vel valet obligatio dicta l. cum ad praesens 37; In hominum namque natura praesentia, et praeterita sunt certa; res vero futurae cognitio non est certa; quia est supra captum hominum

§. Non solum res

Hactenus de stipulationibus in dando consistentibus de illis id est, quae ad res dandas attingunt l. 2 ff de verb obligat, Nunc de iis, quae in faciendo consistunt.

Hujus

Hujusmodi autem stipulationes ex duplici, quo concipi possunt modo, dupliciter dividuntur. In faciendo scilicet, et non faciendo. Stipulationes in faciendo hoc modo concipi possunt = Per te non fieri, neque per Heredes tuos, promittis mihi Heredibusque meis per fundum tuum agere liceat = l. 2. §. 5. Ites si in facto ff h. T. quibus plerumque pena addita, ut firmè maneant his verbis = Si adversus ea facies erit centum dare spondes? = l. 72 l. 137 §. penult ff h. T. et tali addita pena si quid fiat adversus stipulationem, pena paritur, non addita id quod interest, interesse stipulatoris ex stipulatione non adimpleta passus.

Titulus Decimus Sextus, alias Decimus Septimus De Duobus Reis Stipulandi, et Promittendi.

Stipulationes singulorum exposuit Imperator, duorum aut plurium recto ordine nunc tradit h. T. cui respondet Tit: ff. et C. De duobus reis, et Novella 99.

... Et quidem reos vocavit Iuris Consultus quosque contrahentes sive Creditores, sive Debitores, sive idest stipulent sive promittant, Rei namque dicuntur ii, de quorum re agitur, vel disceptatur, ut notat Cic lib: 2. de oratore Cap 43, Unde in Iure tam actores, quam conventi rei dicuntur l. Stipulationum 5 ff de verb: obligat. Et si fuerint plures rei stipulandi, quamvis antiquitus duo, et tres Rei dicebantur, hodie tamen dicuntur vulgo correi, qui non solum in stipulationibus, sed etiam testamentis, ac ceteris contractibus constitui possunt Papinianus in l. eadem 9 ff de duobus reis constituendis.

Textus. Et Stipulandi, et Promittendi duo, pluresve fieri possunt.

In ipso Tituli initio docet Imperator

ratio quomodo fiant duo Rei stipulandi et Promittendi et exemplo illos ostendit. Sed priusquam ad ipsa progrediamur exempla, est admonendum tria debere concurrere ad hanc correalem indivisam obligationem

1° Ut eadem res promittatur, quia si diversa, non fiunt duo Rei stipulandi et Promittendi, et non sunt obligati insolidum.

2° Ut conjunctim, sive conjuncta oratione fiat et stipulatio, et promissio; quia si disjuncta erit, pro virili erit obligatio, et non indivisa.

3° Ut et stipulatio, et Promissio fiat in solidum (de quo verbo mox) idest non nominatim; quia si diversis nominibus fuerit facta stipulatio, non erit sic stipulatio amplectens duos reos stipulandi, et promittendi.

Inde exemplo hec clarescunt = Si Cajus centum a Titio stipuletur, ut spondes ne dare mihi centum? Et iterum Seius spondes ne mihi dare eadem centum? quibus respondet Titius, spondeo = Tunc Cajus et Seius sunt duo Correi stipulandi, aut alio nomine credendi, idest creditores, qui solidum, totam scilicet summam petere possunt singuli a Titio. Sic contra si Titio promittant centum Cajus et Seius eadem oratione Ut spondes dare mihi centum, et alteri spondes ne dare mihi eadem centum, cui respondent Cajus et Seius, vel singulatim spondeo, vel conjunctim spondemus; Tunc erunt duo correi promittendi, seu debendi, idest debitores ad solidum, ad omnia nimirum centum singulatim solvenda obligati L. Duo 4. § h. T. Unde duo non erunt rei stipulandi, et promittendi, si primo ab uno stipuletur, deinde ab alio, et si insimul stipulentur sine clausula

la in solidum. Ut Titius et Cajus centum promittant Seio; Nam tunc non sunt duo rei debendi, sed singuli ad viriles partes, idest ad quinquaginta tenentur l. Reos 11 §. cum l. ff de duobus reis

Verum hodie sine tot Juris solemnitatibus, ac verborum formulis multi eandem rem in solidum promittunt ex Notariorum clausulis, et stipulationibus in solidum obligando quosque Debitores, vel fideiussores.

8. Ex huiusmodi obligationibus

Variis iam duobus reis stipulandi, et promittendi, sequitur eorumque individua obligatio, et Actio; ut si nimirum sunt duo correi stipulandi, seu credendi, idest creditores, possit unusquisque petere solidum à suo Debitore sic obligato, totam nimirum promissam summam (solidum enim integrum quid significat) et solutione facta uni ex creditoribus, non potest alter Debitorem molestare, ut ei solvat, quia obligatio est iam perempta, sed tamen relicto correo non satisfacto datur actio contra socium, ut ex solutione facta partem suam consequatur l. 2. ff de duobus Reis. Si autem fuerint duo rei promittendi, seu debendi idest Debitores, tunc sunt ambo ad solidum obligati, ad totam idest promissam summam solvendam, et non pro virilibus, sed singulatim. At soluto Debito ab uno ex reis debendi est iam perempta obligatio, ac Jus exigendi quoad reliquos dicta l. 2. et 3 §. 1. ff h. T. Quamvis reus solvens contra correum debendi non solventem habeat actionem, ut partem soluti repetat, si ille fuerit socius, et Jurium cessionem obtinuerit, ad quam potest obligari Creditor, sed ante solutionem, maxime si fuerit fideiussor reus solvens l. fideiussor ff de fideiussoribus.

Hic

Liber Jerny

Hic autem non est pretermittendum antiquis et Iustiniani Iuris discrimen erat enim ex veteribus Iuris dispositione obligati ad solidum duo rei stipulandi, et promittendi ex sola rei, et verborum consuetudine, licet hoc verbum in solidum in ipsorum stipulationibus non fuerit expressum: Ex novo tamen Iustiniani Iure in novella 99 relato hoc verbum in solidum nominatim est exprimendum, et adiiciendum, aliter solida non provenit obligatio. Rursus duobus reis sic obligatis conceditur ex eadem novella Beneficium divisionis fideiussoribus tantum datum a D. Adriano (unde dicitur Beneficium Divi Adriani) ut scilicet possit correus si velit opponere creditori se ad suam portionem tantum obligatum non ad illam correi; et sic non potest creditor nisi virilem exigere.

Dixi si velit quia si renunciavit huic Beneficio, illo non gaudet Argumento l. ultima C. de pactis +

+ et hodie ex stylo Notariorum apponitur renunciatio in quolibet contractu in solidum.

§. Ex Duobus Reis promittendi

Tanta vis est solida correorum obligatio, ut si ex illis unus pure, alter in diem, vel sub conditione sit obligatus, possit creditor ex illo pure promittente solidum petere l. 9. ff. h. t. quia sunt duo principales rei, et quilibet independentem ab alio habet obligationem, quae potest esse diverse concepta in utriusque: Et hoc est discrimen inter fideiussores, de quibus infra sub titulo de fideiussoribus, et principales correos, quod inter principalem creditorem et fideiussorem non potest dari diversa stipulatio, ut unus V. G. pure, alter in diem obligetur, quia fideiussoris obligatio est accessoria, et illam principalis debitoris sequitur §. Fideiussores ita s. infra de fideiussoribus: Inter duos vero principales correos datur, quia qualibet obligatio est principalis

Tre:

l. Graecè 95. §. Illud 7 ff de Fideiussoribus.

Titulus Decimus Septimus, aliás Decimus Octauus. De Stipulatione Seruorum.

Liberorum stipulationes explicuit Tribonianus, servorum nunc explicat hoc Tit. cui respondet Tit. ff. de stipulationibus servorum.

Textus. Seruus ex Persona Domini Ius Stipulandi habet.

Ius Civile attendenti extranea videtur huius tituli materies, quae in servorum stipulationibus consumitur, cum pro nullis servi in Iure civili computentur l. nullo 7. ff ad legem Corneliam de falsis.

Verum non stipulandi Ius est concessum ipsis, sed solum emolumentum, quod ipsis non prodest, et sicut ex stipulatione non sentiunt commodum ita non ex sua, quam non habent, sed ex Domini persona stipulantur, prout hic ait Imperator = Ex Persona Domini = et l. quodcumque 45 in principio ff de Verb: obligat: Dominus nimirum personam suam servo imponit, et velut caracterem libertatis accommodat ad hoc negotium peragendum.

§. Sed hereditas in plerisque Personę Defuncti uicem sustinent.

Dictis primam adducit limitationem Iuris Consultus, in qua servus stipulare non potest, et est in hereditate, quę iuxta communem proverbium vicem Defuncti sustinet l. Hereditas 61 ff de acquir: rer: Domin: Hinc et si hereditas iacens persona non sit tamen propter utilitatem receptum est, ut pro persona habeatur, ne videlicet post mortem

Defunc

Defuncti dum iacet hereditas, commoda eorum, quæ sunt in hereditate, idest fructus, fœtus, partus &c pareant. Unde servus hereditarius relicta dum hereditatem non adiit, quæ stipulatur non Domino, sed Hereditati acquirit, idest vel sibi si postea fiet heres, vel Domino, si in servitute remanserit, vel heredi futuro adeunti acquirit L. Si ex re nostra §. illud 4 ff. h. T.

§. Siue autem Domino.

§. Sed cum Factum.

Alteram prosequitur hoc in §. limitatio, datas prius generali regula; quod servus sive sibi, sive conservo, sive simpliciter Domino acquirit, L. sive 15 ff de stipulationibus servorum. Altera singularis traditur limitatio per quam docemur servum ex stipulatione non Domino, sed sibi acquirere, ut erit stipulatio facti, ut si sibi liceat stipulet sibi ire agere per fundum alienum; Nam tunc sibi acquirit, et non Domino L. quod dicitur 130 ff de verb: obligat; quia facta personalia sunt, et naturalia, quorum est capax servus L. 1. in fine ff ad leges Cornelias de falsis.

§. Servus Communis

Postrema servi stipulantis exceptio est stipulatio facta à servo communi, sub duorum sit Dominorum potestate, per quam docet Imperator non totum uni Domino acquirere, sed utrique pro portione Dominii, ut ait etiam Pomponius in L. si communis 17. ff h. T.

Verum hoc idem excipit Imperator triplici in casu 1º si Jussu unius Dominorum servus stipuletur, ergo tunc soli iubenti acquirit, 2º si nominatim uni ex Dominis stipuletur, ut Cajo V. G. Domino meo, Nam tunc Caji est acquisitio 3º si rem talem stipuletur, quæ uni tantum Domino acquiri possit, non utrique. Ut si alteri ex Domi:

nis

nis uxorem ducturo dotem stipuletur, hæc stipulatio ducturo tamen Domino acquiritur, alioqui n° ite L. 2. §. communis 4. L. proinde 7. §. si servus 2. versi. interdum, et duobus L. sequentibus ff h. T.

Titulus Decimus Octauus alias Decimus Nonus De Diuisione Stipulationum.

Stipulationum species progreditur Tribonianus exponere ex personis ipsis, quæ stipulant, t stipulare iubent h. T. cui respondet L. stipulationum 5. ff de verb: obligat:

Textus. Stipulationum aliæ sunt Iudiciales, aliæ Prętoriæ, aliæ Conuentionales, aliæ Communes tam Prętoriæ quam Iudiciales.

Ex ipsa textus lectione bene colligitur optima stipulationum divisio ex causa efficiente proveniens, ut sit, aliæ sunt necessariæ, aliæ voluntariæ; Necessariæ Judiciales, Prętoriæ, et mixtæ; Voluntariæ, quæ ex sola partium conventione proveniunt, inde conventionales.

§. Iudiciales sunt dumtaxat, quę à mero Iudicis officio proficiscuntur.

Et certè hæ à Judicis mero officio proveniebant, quatenus ille has stipulationes Jubebat, quæ potius conventiones dici deberent, quam stipulationes, quorum species duas hic proponit Juris consultus unam de dolo, ut si Dnus rem à Jure vindicare intendat, et meretatim pendente Judicio res à Jure consumpatur, cogitur reus Judicis cavere de dolo L. Si homo 45. L. Pręterea 20 ff. de rei vindic: Alteram de servo persequendo, ut si legatarius servum sibi legatum petat ab Hærede

rede, et heres eum negat in sua potestate esse, ut quia sit in fuga, iubetur heres à Judice servum persequi suis sumptibus, et restituere legatario l. cum servus 39, et l. servo 69. §. ult. ff de legat. 1. Quales etiam aliae leguntur in Jure Judiciales cautiones.

§. Prętorię sunt, quę à mero Prętoris officio proficiscuntur.

Diversum erat Judicis, et Prętorii munus, ac Judicium olim Romę; erat enim Prętor Magistratus quidem, qui suo edicto actiones prestabat, replicationes audiebat, et lite contestata iudicem designabat, qui de plano sententiam iuxta Prętorii edictum, et actionem ferebat: Unde sublimius erat Prętorii officium Judicis inferius, qui etiam Pedaneus dicebatur Judex.

Hinc rectè distinguuntur Prętorię à Judicialibus cautionibus, quia hę à Judice mandantur, illę à Magistratu, de quibus extat Tit. in ff de Pretoriis stipulationibus et tres titulis sequentes, ac Tit. Usufructuarius quemadmodum quis utatur. Ex quibus duas tamen hic affert Imperator, quarum 1ª est damni infecti, qua quis sibi cavet à Vicino hac formula = quod ędium ruina, arborum, locis operisve vitio, intra illum diem damnum mihi contingerit eius rei nomine mihi quanta eius rei erit tantam pecuniam dari = Altera Legatorum, qua utuntur Legatarii stipulantes ab Herede de cuius fide dubitant de legatis confirmandis, aut recte prestandis; Petunt. idest cautionem de legato prestando l. filius familias 114. §. Idem Principes 12 ff de legat. 1.

§. Conventionales sunt, quę ex Conventione utriusque partis concipiuntur.

Conventionales stipulationes

nes sunt altera. Primaria stipulationum divisio libera vocata necessa:riis intertexta. Proveniunt namque à communi contrahentium volun:tate, et arbitrio, ideoque earum genera innumerabilia vocat Impera:tor, ex innumerabilibus negotiis, et factionibus in quibus intervenire pos:sunt dicta l. stipulationum 5. ff de verb. obligat. sicque in eis sola partium attenditur voluntas, et n.° Judicis t Pretoris. Unde multiplex interce:dit discrimen inter necessarias, et voluntarias stipulationes 1.° q.d Necessa:riae, seu Judiciales necessariò prestari debent. Voluntariae seu conventiona:les ex contrahentium arbitrio. 2.° q.d ambiguitas verborum incidens in necessariis interpretanda sit ex mente Judicis t Pretoris, In conven:tionalibus ex mente contrahentium l. In conventionalibus 52. ff de ver: obligat: l. In Pretoriis 9. ff de Pretor: stipul. et 3.° q.d in Pre:toriis cautionibus fideiussores, t pignora requiruntur, in aliis nuda sufficit repromissio l. In omnibus 5. ff de Pretor. stipulat: l. Sanci:mus. 9. C de Verb. signif.

§. Communes Stipulationes ....Et Pretor iubet ....Et interdum Iudex.

Tertia stipulationum neces:sariarum species est mixta, t communis stipulatio, illa scilicet quae et à Pre:tore, et à Judice iuberi potest: Ut rem Pupilli salvam fore, ratam stipulatio:nem à Principali ad Procuratorem Promissam, sed inutilis est hac tem:pestate tertia haec Judicialium, et Pretoriarum stipulationum species, quia officia Pretoris et Judicis amplius non differunt, et quod fieri potest per Pretorem intelligitur etiam per Judicem. Unde stipulatio necessaria ad unam tamen reducitur, ad illam scilicet a Judice ordinatam.

Tit.

Titulus Decimus Nonus, alias Vigesimus De Inutilibus Stipulationibus

Cum contrariorum eadem sit disciplina §. 2. supra de his qui sunt sui vel alieni Juris. Ideo fuit ut post omnes stipulationes tractatas inutiles stipulationes ostenderet Tribonianus, ea scilicet mente, ut bene cognoscantur quae sint utiles cognitis inutilibus. Unde primum generales regulas proponit utilibus, et inutilibus commune quod minus.

Textus. Omnis res, quae Dominio subiiciuntur in stipulationem deduci potest, sive illa mobilis sive sit soli.

Recte [illegible] scilicet negotium gerimus, seu contrahimus de his rebus, quae subiici usibus, dominioque nostro possunt, ut ait Paulus in l. inter stipulantem 83. §. sacram 5. ff. de Verb. obligat. Et quia multoties ex defectu earum rerum dominii multoties personarum, aliquando formae quoque vitiosae stipulationes nostrae inutiles fiunt: Ideo generali proposita regula inutilitatis fontes exemplo progreditur Tribonianus (Res idest, Personas et formam stipulationes inutiles reddentes) explicare.

§. At si quis rem, quae in rerum natura non est, aut esse non potest dari stipulatus fuerit.

Prima, quae stipulationem inutilem reddit, causa est res vitiosa, quae sub triplici est differentia. Aliae enim res nostro in Patrimonio non sunt, nec esse possunt, Aliae in commercio non sunt, Aliae Dominio nostro non subiiciuntur. Hinc

hoc

hoc §. 1º. exponit Imperator res, quæ nostro in Patrimonio n'sunt, nec esse possunt, ut Hippocentaurus, idest Homo equus, & servus qui mortuus est, et vivus creditur: stipulans inde Hippocentaurum, & servum dare est inutilis stipulatio, quia nec haberi, nec haberi potest. dixi nec haberi potest, quia si poterit esse in rerum natura res stipulata, erit utilis stipulatio, ut fructus ex fundo percipiendi L. Interdum 37. ff de verb: obligat:

§. Idem Iuris, si rem sacram, aut religiosam, quam humani Iuris esse credebat.

Res adhuc expositæ sunt Mevique in nostro Patrimonio nec sunt, nec esse possunt Nunc hic exponuntur res, quæ in hominum commercio n'sunt, et aliquæ earum sunt nullius, aliquæ populi, seu universitatis, neutræ tamen singulorum Hinc earum stipulatio semper est inutilis. Sic stipulari non possunt 1º. Res sacræ, et liber Homo, quia earum Dominium apud nos esse nequit L. Liber Homo 103. ff de verb: obligat: Est illud enim nullius prout supra de rerum divisione diximus Nec 2º. Basilicas, Forum, Porticus, quia horum dominium est universitatis §. universitatis 6. supra de rerum divisione L. Littora 3. ff ne quid in loco publico

Ex dictis optime ad Imperatore infertur rei propriæ stipulationem esse inutilem L. Si rem 31. L. nemo 28. L. existimo, 98. ff. de verb: obligat: quia nemo rem suam sibi dari stipulare potest, Dominium namque quod per stipulationem consequeretur iam retinet dicta L. ubi 45 §. ult: ff eod: Potest tamen res Propriam sub conditione stipulari, si mea esse desierit, quia tunc primo deperdito Dominio, potest et aliunde acquiri dicta L. si rem 31 ff cit: Tit: Et hac in re differt rei meæ stipulatio à stipulatione rei sacræ, publicæ,

aut

aut Liberi Hominis, qt rei propriæ sub conditione valet, Rei sacræ, Publicæ et Liberi Hominis nec pure, nec sub conditione tenet L. continuus 137 § cum quis 6. ff de Verb: obligat.

§. Item Contra licet initio utiliter res in stipulatu deducta sit si postea in earum aliquam causam devenerit, extinguitur stipulatio

Stipulationem rei sacræ Publicæ, et Liberi Hominis inutilem esse diximus in sui principio, nunc illam ad extendit Imperator, si prius utilis fuerit, et deinde inutilis deveniat Ut si tempore stipulationis res promissa fuerit prophana, et homo servus, et præstationis tempore evaserit res sacra, et homo liber; Nam utilis quidem ab initio fuit hæc stipulatio, postea fuit inutilis, quia res antea prophana in eam causam devenit, quæ stipulationem reddit inutilem ex vulgata Juris regula Quæ initio constiterunt, postea extingui, si in eum casum incidant a quo non potuissent incipere de qua regula Marcellus in L. existimo 98. L. penult. §. et si ff de verb: obligat. L. Pro parte 11. ff de servit: Nam una eademque est causa liberandi, et obligandi, obligamur, quia dare possumus, liberamur, quia dare non possumus, quoties culpa promissoris non intervenerit L. Inter stipulantem 38. §. sacram ff de verb: obligat.

§. Si quis alium daturum facturumve quid spoponderit non obligabitur.

Non solum est inutilis stipulatio rei hominum commercio negatæ, sed etiam rei sub dominio stipulantis, non existentis: Unde si quis promittat non se, sed Titium V.G. daturum facturum, erit nulla hæc stipulatio; quia aliud non est stipulatio, nisi nego:

nis q^d. int^r ipsum stipulantem et promittentem contrahitur, et negotium quidem civile, in quo culpa est alienæ rei se immiscere l. inter 83 ff de verb: obligat. l. culpa 36. ff de reg: Iur: l. stipulatio ista 38. ff de verb: obligat: ... Excipitur autem si n^o alterius factum promittat, s^d propiam curam et sollecitudinem ad alieni facti executionem spondeat. ut se effecturum q^d V.S. Titius daret tenetur dicta l. stipulatio ista §. 2. et l. quoties 81. ff de verb: obligat. Nam tunc valet stipulatio, quia propium, et n^o alienum factum promittat, id est suam curam et operam ad positionem alterius facti. Erit autem utile in his stipulationibus pœnam adiicere, si eventus non sequatur, ut meliori modo ad curam adstringatur promissor, et si inde n^o fuerit adiecta tenebitur promittens ad id q^d interest ad interesse in stipulationem accipientis, ut claré legitur in dicta l. quoties 82. l. si quis 83. in fine ff de re iudicata

§. Si quis alii, quam cuius iuri subiectus sit nihil agit.

Additur altera priori regulæ exceptio, alienam nimirum stipulationem inutilem non esse, si filius pro Patre, vel Pater pro Filio stipulatus sit, aut etiam Dominus pro servo, et contra, nam Pater et Filius una vox censetur, sic Pater pro filio stipulans videtur sibi stipulari. Rursus q^a liberorum et servorum utilitas est hæc, ut per eos Domini et parentibus acquiratur.

§. Plane solutio etiam in extraneam personam conferri potest.

Patris et Domini stipulatio pro Filius et servo, est omnino utilis, extraneæ autem personæ erit nulla, ut diximus, nisi in ipsam, ait Imperator, fuerit collata solutio, ut mihi, aut Seio dare

dare spondes? Nam nunc mihi acquiritur obligatio, Sejo solutio, quia persona Seii videtur adiecta non obligationis, sed solutionis causa, ut inde promissor sit obligatus, sed mihi et Seio solvere potest, ut legitur in tot. tit. ff de solut. l. cum quis 55. et duobus ll. sequent. ff de verb. obligat. Unde si Seius solutionem acceperit, habeo ipse stipulator actionem mandati, ut acceptum repetam l. Julianus 131. §. 2 ff eod. l. qui res 98. §. qui stipulatus 5. ff de solut.

§. Quod si quis sibi, et alii cuius iuri subiectus non sit dari stipulatus est, valebit stipulatio.

Per formam precedentis stipulationis *mihi* *aut* *Sejo* per articulum nimirum *aut* conceptam nobis obligatio acquiritur stipulanti, solutio adiecto scilicet Sejo (seiam namque hunc veteres adiectum vocant l. si ita stipulatus 59. ff de solut.) Per aliam vero formulam ~~hoc in loco expressam dubium est, quanti, et cuius sit acquisitio. Si quis ita stipuletur = Mihi, et Seio dare spondes? =~~ Valde dicit Imperator fuit dubitandum, an tota sit utilis, an pro parte stipulantis, an tota inutilis? Et de hoc Imperator decidit pro parte stipulatoris utilem pro parte Seii inutilem cuius decisionis ratio evidens est, quoniam per illa verba *mihi* et *Sejo* dimidium contrahenti, dimidium Sejo fuit acquisitum, alteri autem acquiri non potest, sibi soli proinde acquirit, et stipulat creditor, utile namque per inutile non vitiatur l. sed si mihi 5. ff de verb. obli.

Hinc docta clare distinguunt quadrifariam stipulationum formam, in qua diversa iuris regula assistit. Si proinde 1º fuerit stipulatum: *Mihi centum dare spondes?* erit utilis in dubio Jure hec stipulatio 2º *Titio centum dare spondes?* pene inutilis erit etiam hec obligatio 3º *Mihi aut Sejo dare spondes?* erit inutilis

quo

quo ad obligationem in sese, utilis quo ad solutionem: sicq: obligatio tota est stipulantis solutio ipsius, et adiecti, 4º. mihi et seio centum dare spondes? a-mediabitur hæc obligatio, utilis idest contrahenti, inutilis Seio, et quinquaginta tantum sunt stipulatoris, non vero illa Seii l. eum qui 56. ff. de ver. obli:

§. Ei qui iuri tuo subiectus est, si stipulatus sis tibi acquiris.

Supra in §. si quis ignuimus Patrem posse pro Filio, et Filium pro Patre stipulare, notandum nunc in hoc §. est, stipulationem huiuscemodi procedere tantum in peculio profectitio l. 2. C. de bon: quæ liber: et in his quæ sunt Iuris Civilis supra in tit: de stipul: serv: l. In suis 11. ff. de liber. et posthum: non iam in iis, quæ sunt Iuris naturalis, et facti, ut dicto titulo de stipul: serv. distinximus in l. Dominus 39. l. qd dicitur 130 ff de verb: obligat:

§. Præterea inutilis est stipulatio si quis ad ea, quæ interrogatus fuerit, non respondeat.

[illegible] stipulatio si eius forma fuerit, vitiosa, si scilicet promissio, seu responsio non congruat stipulationi, seu interrogationi. Talis dissensio in forma vitiat ipsam stipulationem, et reddit inutilem, quia contractus his verbis perficiuntur, et inde est attendendus eorum conceptus.

Unde erit inutilis stipulatio si promissio in re non conveniat. Ut spondes ne dare domum? spondeo equum. Vel in forma, ut si puré stipuler: intra Kalendas martii dabis? Dabo si navis ex Africa venerit, vel tandem si expresse adducat, t extrahit pro. mission: Ut spondes dare decem? spondeo quinque: vel spondeo viginti, iuxta ea, quæ docet hic Imperator

Sed:

Sed huic §. clare dissentit Ulpianus in l. 1. §. si stipulanti 4. ff de verb. obligat: ubi ait = si stipulanti decem, tu respondeas viginti; non esse contractam obligationem nisi in decem; Contra ex contrario quoque si me viginti interrogante, tu decem respondeas: obligatio nisi in decem n. erit contracta, licet n. oportet congruere summam, tamen manifestum est viginti, et decem inesse = Itaque clarum est dissidium inter Tribonianum, et Ulpianum, quod Tribonianus stipulationem inutilem existimet in maiori summa; Ulpianus putet valere.

Sed illos bene conciliat Cuiacius hic dicens totam stipulationem inutilem esse adhuc sensu Ulpiani, sed inde conservari ex novo contrahentium consensu partem acceptante in ipsa stipulatione insitam, quia scilicet decem insunt in viginti, sicque utriusque solvatur sententia: Et hodie promissio minoris summae à promittente stipulatae optime subsistet in illa parte in qua fuit stipulatio iuxta l. 1 §. stipulanti 4.

§. Item inutilis est stipulatio si uel ab eo stipuleris, qui tuo iuri subiectus est, uel si is à te stipuletur.

Insunt tandem inutiles stipulationes ratione personarum contrahentium si nimirum stipulare sunt prohibitae personae; Ut 1.º Filius familias cum Patre, Servus cum Domino, et contra. Nam Pater et Filius una persona censentur, et sic quis sibi ipsi obligaretur, quod est contra naturam, idem scilicet debitor, et Creditor l. Stamus 71. ff de Fideiussor. Et si autem inter Filium et Patrem nullus possit dari contractus et obligatio l. Emptionem 2. C de contrahenda Empt. Tamen potest Filius cum aliis obligari, quia obligatio est Iuris civilis, cuius est Capax l. Filius familias 39. ff de obligat. et action: Et hoc interest inter servum et filium, quod obli-

ga:

gatio Filii respectu extraneæ personæ sibimet, servi et respectu Domini, et cuiusque alterius contrahentis est inutilis, quia Iure civili caret ut diximus supra de stipul. servo. L. quod attinet 32. ff de reg. Iur. L. obligari 43. ff de obligat. et Action.

§. Mutum, neque stipulari, neque promittere posse palam est.

Secundo stipulare nequeunt surdus et Mutus quia stipulatio verbis perficitur, quæ mutus proferre, et surdus exaudire non potest L. 1. in princ. ff de verb. obligat. sic sunt tamen stipulationis incapaces quia illa requisita ponere non possunt, verba idest, quibus perficitur stipulatio ceteros proinde contractus re consensu efficiendo celebrare possunt, quia pro his nullum habent impedimentum, ut consensum idest præstent, cum res tradant L. qui id quod 33. §. mutus n. ff de donat.

§. Furiosus nullum negotium gerere potest.

Tertio adhuc prohibentur stipulare Furiosi, quibus non solum stipulatio, sed quicumque contractus, et negotium est interdictum L. In negotiis 15 ff de reg. Iur. L. Furiosi 40 ff eod. Nullus etenim contractus absque consensu perfici potest L. in omnibus 55. ff de obligat. Nullum negotium sine intellectu. Furiosi vero intellectu carent L. Duus 6. ff de offic. præsid. Ideo neque de naturaliter obligantur L. is qui 6 ff de verb. obligat.

§. Pupillus omne negotium recte gerit.

Dantur etiam et Personæ, quæ modo prohibentur, modo non stipulare: Hæ sunt Pupilli, qui recte multoties sua negotia gerunt dummodo in his, in quibus obligantur interveniat Tutoris auctoritas dicta L. in negotiis 15 ff de reg. Iur. et supra de Auctoritate Tutoris, quia Pupilli consensum, et voluntatem habent L. 1. § hoc edicto 6. ff ne vis fiat ei, et

et Sermone. 9. § ult. ff. de acquir. Hered.

Diximus modo prohibenti stipulare, modo non. Nam in Pupillis prout hic docet Imperator est triplex distinguendus Etatis gradus, ac negotiorum utilitas. De negotiis parabunde dictum est supra de auctor. tut. Nunc hic de etate, cujus ut dixi tres sunt gradus 1º si Pupillus sit Infans 2º Infantiæ proximus, 3º Pubertati proximus

Infans est si sit minor septennio L. Infanti 18. C. de Jure deliberandi qui ratione, et sermone expers est, et inde infans à non faciendo dictus, quia fari scilicet non potest L. 1. § sufficit 12. ff. de administr. Tut. Et hic non potest stipulare, quia caret, et Judicio, et Sermone.

Infantiæ proximus esse, qui vix septenarium est egressus, id aquitate in ipsius utilitatem substinetur, etiam si non intelligat quod faciat L. Servum 6. ff. rem Pupilli salvam fore.

Pubertati proximus est is qui ad pubertatem pergit, sentit, intelligit, et seusque stipulare potest, si suam faciat meliorem conditionem sine tutore, si deteriorem cum Auctoritate Tutoris L. obligari 9. ff. de auctor. Tut:

Hec breves procedunt de Pupillo non tantum de Impubere, de illo idest qui est sui iuris, et sit sub tutoris potestate, non de eo, qui est sub Patris potestate, qui tamen impubes dicitur. Nam hic nec cum Patris auctoritate se obligare potest, ut ait Imperator hic et Cajus in L. ult. § 1. ff. de verb. obligat. quia pupillus si se obligat cum Tutoris interventu, et male se obligat habet hipotecata bona Tutoris. Filius vero Impubes bona Patris sibi subjecta non habet L. 2. et L. ult. ff. de Tut. Et ratio distrahendi rursus quia cum Pupillus sit sui Juris

in

in hominum commercio bona sua ponere debet, et nemo cum illo contraheret, si ejus obligatio etiam tutoris interventu facta esset nulla. argumento l. illud 4. in fine ff de evictionibus, quod in eo qui est in potestate non consideratur, is enim non sibi, sed Patri contrahit, et acquirit.

8. Si Impossibilis Conditio obligationibus adiiciatur nihil valet?

Adhuc contrahentes nullam efficiunt stipulationem si ei adiungant conditionem impossibilem. l. Impossibilis 7. et l. seq. ff de verb: obligat: quam si vellent ipsi cum effectu contrahere conditionem non adiicerent impossibilem, quæ ullo modo poni potest, ut valideret contractus: sic eorum consensus fuit fatuus, et nullus, et inde etiam stipulatio quod non procedit in testamento, in quo si testator adiiciat conditionem impossibilem, conditio reiicitur, et Hæreditas, vel legatum, ut pura debetur, prout bene distinguit l. Non solum 31. ff de obligat: et Actionibus.

Hanc conditionem Impossibilem describit Imperator per illa verba = cui natura impedimento est, quo minus existat = Ex quibus vult edocere illam reddi impossibilem conditionem, cujus positioni repugnat natura, ut si totum mare biberis, digito cælum tetigeris &c. Et datur etiam et alia impossibilitas à Lege, et Jure proveniens, ut si Titium occideris, si nudus in foro saltaveris, vel sororem in uxorem duxeris, quæ omnia et si natura non sint impossibilia, tamen quia Juri repugnant, et contra bonos mores sunt impossibilia in Jure l. continuus 137. § cum quibus 6. ff de verb: oblig: l. generaliter 26. et seq: dicto Tit: Unde si fuerint appositæ tales conditiones viti:

vitiant; et annullant contractum.

Verum est distinguenda huius conditionis appositio, et recognoscatur actus validitas; si enim consistat in faciendo: Ut si caelum digito tangas dabo centum, est inutilis haec stipulatio, quia impossibilis [illegible] tacitus, sin vero in non faciendo ut si caelum digito non tangas dabo centum, haec erit utilis, et pura, ut ait hic Imperator, quia certum est caelum attingi non posse, et plene necessarium, ut pro pura habeatur talis stipulatio l. si Pupillus § qui sub ff. de novationibus.

§. Item verborum obligatio inter absentes concepta inutilis est.

Ut Mutus et Surdus, ita nec absens stipulare potest cum enim stipulatio sit verborum conceptio l. 5 § stipulatio ff. de verb. obligat; et verba ad surdum, ita nec ad absentem referri possunt.

Sed quia non nulli altercationis materiam acceperant ex hoc, dicendo stipulantem non debere audiri, quia inutilis stipulatio ex eo quod ipse fuit absens. Statuit ideo Imperator per suam novam constitutionem in l. optimam 14. C. de contrah: empt: relatam, fidem deberi scripturae cognitis promissor suam absentiam manifestissimis probationibus per scripturam; idest vel testes idoneos, et omni exceptione maiores probavit.

§. Post mortem suam dari sibi nemo stipulari poterat.

Veteri Iura dabant etiam inutiles stipulationes hoc modo conceptas, post mortem meam, aut tuam dabis,

aut

aut facies? vel pridie quam moriar, vel quam tu morieris dabis aut facies? quia actiones nullae ab Heredibus, et contra heredes incipere poterant l. 1. C. ut actiones ab Heredibus, et contra Heredibus; Ergo actio, quae non capit a Defuncto, vel contra Defunctum non poterat ab Herede et contra Heredes. Id bene perpensis ipsis legis principiis statuit hoc Imperator, et l. scrupulosam C. de contrahenda et committenda stipulatione, has stipulationes esse inutiles, quia ipse possunt incipere ab Herede, et contra heredem; Nam quaecumque ad tempus dilata stipulatio obligationem ipso tunc parit, solutionem ad diem, ut supra diximus, sic haec stipulationis obligatio a stipulante incipit, solutio et Actio ad Heredes, vel contra heredes fuit dilata.

§. Item si quis ita stipulatus erat &c.

Erat etiam inutilis stipulatio praepostero ordine disposita, ut prius posita conditione, inde obligatione iuxta exemplum, quod adducit Imperator hic = si navis ex Asia venerit hodie dare spondes? = Verum quia nimia est visa religiosa haec observantia, fuit statutum contrahentium voluntates, et non verba esse attendenda per constitutionem Leonis in l. Praepostere res C. de testamentis indicatam in solis contractibus dotalibus, quam inde ad omnes contractus extendit Iustinianus ob dictam rationem citatae legis praepostere.

§. Ita autem concepta stipulatio, ueluti si Titius dicat, cum moriar dare spondes ? uel cum morieris, ut apud ueteres utilis erat, et tunc ualet.

Optime Imperator hanc stipulationem approbat, quia etiam a Defuncto, vel contra Defunctum incipit, et ad heredes transit. Nam verbum hoc cum moriar duplex in se continet momentum, vitae idest et

et morty, et obligatio dicitur incepta à momento vitæ, sic à defuncto ipso recipit. obligatio Cujacius in L. ult. ff de manumissis testamento, Inde etiam veteri Iurere fuit approbata . . .

§. Si scriptum in instrumento fuerit promisisse aliquem, perinde habetur, atque si interrogatione precedente responsum sit.

. . . . . . Litem omnes iuxta ex causa diri mit Imperator hic; Nam si appariat instrumentum, inquo promissio sollemnis, vel fideiussio continetur, etiamsi interrogatio, seu stipulatio non legatur, tante fidei esse inquit, ut nulla admittatur contra scripturam dubitatio, et stipulationem credatur processisse. l. 1. C. de contrah: empt:

§. Quoties plures res una stipulatione comprehenduntur &c:

Ex congrua interrogatione, et responsione in stipulationibus requisita, fuit dubitatum an hæc stipulatio sit utilis, si, idest, ita quis interroget Pamphilum, Stichum, Erotem dare spondes? Promissor respondeat spondeo. Ait Imperator valere, et ad omnes obligari, quia non est necesse, ut omnia quæ sunt expressa in stipulatione, in promissione reperiantur. Verum si respondeat Stichum spondeo, tunc quo ad Stichum tantum utilem esse inquit Iustinianus, quo ad ceteros inutilem. Nam tot sunt stipulationes, quot sunt species vel summæ l: scire debemus 29. ff. de verb. obligat. et ex pluribus una perfecta esse potest, alia imperfecta.

§. Alteri stipulari (ut supra dictum est) nemo potest.

Fuit supra certa assignata Iuris regula, quod nemo alteri stipulari potest; Addit hic Imperator duas exceptiones, 1.º si adsit pœna in stipulatione, de qua hic, 2.º si stipulatori inter:

intersit, de quas sequentibus

... Poena igitur adiectio utilem etiam alienam stipulationem reddit. Ut si promissor non solvat ei, cui se obligavit, solvere teneatur stipulanti poenam, quam adiecit: Haec in hoc casu res est in solutione, poena in obligatione, et quasi conditio venit solvenda si non adimpleverit debitor nullo cognito stipulatoris interesse l. cum poena 38 ff. de receptis.

§. Sed et si quis stipuletur alii, cum eius interesset, placuit stipulationem ualere.

Secunda exceptio est stipulantis interesse, quia si eius interest, ut stipuletur, quamvis alteri stipuletur, dicitur stipulationem intercessisse inter stipulantem, et promittentem. Cuius rei tria hic affert exempla Imperator, quamvis et alia adsint in l. stipulatio ista 38 §. si stipulor 20 ff de verb. obligat.

Primum Iurisconsulti exemplum hic allatum est Tutoris cedentis administrationem rerum pupillarium suo contutori, a quo stipulatur rem Pupilli salvam fore, quia non tantum Pupillo, sed sibi consulit.

Secundum Domini pro Procuratore stipulantis, quia eius interest, ut res stipulata detur Procuratori, ut inde eam actione mandati consequatur l. Idem §. si cui §. si mandavero ff Mandati.

Tertium Debitoris pro creditore stipulantis, quia eius interest, ut creditori solvatur. Prout ut Titio centum debeo pignoribus datis, ea lege, quae saepe addi solet, ut nisi solvat centum, Pignus distrahatur, utiliter centum Titio dari stipulor, quia interest mea centum Titio dari, ne pignus distrahatur, sic quoque de ceteris, ubi stipulantis interesse cognoscatur.

§. Item nemo rem suam futuram in eum casum, quo sua sit utiliter stipulatur.

Non

Non tamen rei suae stipulatio inutilis est, si sit res propria tempore contractus, sed etiam si concipiatur stipulatio in eum casum, quo sua futura sit. Ut = Fundum Titii cum meus erit, dabis? = L. nemo 87 ff de Verb: obligat. Nam nihil refert si res mea sit initio idest tempore stipulationis, an tempore praestationis, quia stipulatio incidit in eum casum à quo incipere non potest, ut supra diximus.

§. Si de alia Stipulator senserit, de alia Promissor

Erit quoque inutilis stipulatio si fuerit inter contrahentes error rei, seu corporis L: Inter stipulantem 83 §. 1 ff de Verb: obligat: quoniam diversitas responsionis vitiat stipulationem; In ipsa enim deficit consensus ad quemcumque etiam contractum necessarius L: in omnibus 55 ff de obligat. et action:

Verum est subtiliter distinguendus hic stipulantis error: Nam potest esse vel in corpore, vel in nomine, vel in materia:

In corpore certe vitiatur: ut si quis fuerit stipulatus à Titio servum Stichum, et Promissor habeat unum eo nomine, qui sit Frugi, alterum Nequam, et de Frugi intelligat stipulator, promissor de Nequam non valet stipulatio dicta L: inter stipulantem §. 1 quia est error corporis, qui facit deficere consensum.

In nomine veró contractum non infringit: ut dabis servum tuum Stichum? qui alio nomine vocatur Davus L. si in nomine 32 ff de Verb: obligat.

In materia tandem stipulationem solam non vitiat: Ut si stipuletur à Titio nummos aureos, ut putabat, revera aereos, quibus promissor si sciverit, et fefellerit de dolo teneatur L: Si id quod au:

autem 23 ff eod. quia in ipsa non tantum consensus, sed verba attenduntur, quae facile suspicionem non patiuntur.

Dixi solam stipulationem: Nam caeteri contractus per errorem materiae vitiantur, ut emptio; quia hi solo consensu, non etiam scriptura perficiuntur. l. In venditionibus 9 ff de contrah. empt. l. 11 §. 2 ff de actionibus empti et venditi.

§. Quod turpi ex causa promissum est, non valet

Sicut impossibiles conditiones nullam reddunt stipulationem, sic et turpes: Ut centum dabo, si committas adulterium, omicidium, sacrilegium &c: Nam turpia in Jure comparantur impossibilibus l. Filius 15 ff de conditionibus instit.

§. Cum quis sub aliqua condictione stipulatus fuerit, licet ante condictionem decesserit, existente condictione Heres tuus agere potest.

Hanc claram §. dispositionem confirmatam ex l. si qui 57 ff de verb. obligat. supra late explicavimus in §. sub conditione de verb. obligat. Ubi diximus stipulationem condicionalem ad Heredes transire, quia aliquid a sui initio agit, non ut legata l. quae legata 18 ff de reg. Juris.

§. Qui hoc anno, aut mense dari stipulatus est.

Stipulans infra annum, aut mensem dare, facere, totum anni, vel mensis spatium dandae rei, aut negotio efficiundo liberum relinquit l. stipulatio ista 38 §. Inter ff de verb. obligat: Adeo ut Debitor ante extremum anni diem non sit in mora, nec nisi extremo finito die possit conveniri l. qui hoc anno 42. ff eod. Hinc vulgo ab Interpretibus ani:

quus

quis fuit usurpatum = diem termini in ipso termino computari = Aliud vero est, si quot annis, vel in singulos annos quis promittat, nam ab eo peti potest etiam initio anni §. et si ita supra de verb. obligat. ...

§. Si Fundum dari stipuleris, vel Hominem non poteris continuo agere.

Quaecunque denique stipulatio etiam pura non statim executioni mandari potest, id benigne est intelligendum, ut traditio commode fiat l. Interdum 73 ff de verb. obligat: quod etiam in stipulatione faciendi intelligitur, ut tantum temporis expectetur, quantum factum promissum praestari possit l. Continuus 137. ff eod.

Titulus Vigesimus, alias Vigesimus Primus De Fideiussoribus.

[illegible] omnibus contractibus possit accedere fideiussio, tamen quia ipsa tantum stipulatione fit, ideo fuit tractatui de stipulationibus additus Titulus de fideiussoribus cui respondet Tit. ff. et C. de fideiussoribus et mandat.

Textus. Pro eo qui promittit solent alii obligari, qui Fideiussores appellantur.

Est fideiussio accessoria obligatio, ut tradit hic Imperator, nam aliud non est fideiussor, nisi = Accessorium, qua quis pro aliena obligatione fidem suam verbis adstringit, ut eius creditori magis sit cautum = Dicitur inde etiam sponsor, adpromissor l. In omnibus 43. ff de solut.

Unde ut minus civile personis se obligare prohibitis prohibentur, et fide iubere. Ut furiosi, mente capti, Infantes, Infantiae proximus, Prodigi l. 6. ff de verb. obligat: Pupilli, et minores sine tutorum, et Curatorum consensu, supra §. 2. de Auctoritate tutor: Ac etiam non

alud civile, id enim virile munus interdicunt Mulieres à Fideiussione, et si fide iubeant pro extraneis, quam pro Viris suis, iuvantur velleiano Novella 135 cap. 8. Authā si qua mulier C. ad vellaianum, et de Iure nostri Regni, et Pragmatica cominis de castro sub §. 33 nullas declarant Mulierum obligationes favore Viri factas excepto casu redemptionis.

Cavetur ergo etiam creditori per verum et legitimum Fideiussorem, prout ait Iustinianus hic, sicut et ipsi per pignus Nam in Iure duo sunt cautionum genera, Unum reum, quod pignus, et Hipoteca dicitur, Alterum Personarum quod fideiussio appellatur L. 1. §. Iubet 9. Vers. caveri ff de Collatione bonorum

§. In omnibus autem obligationibus adsumi possunt.

Ut res Hipotecae dari possunt pro quacumque obligatione, sive mutuum, sive dos, sive emptio, sive locatio contrahatur L. 5. ff de Pignor. Ita Fideiussio omni obligationi adhiberi potest, sive re, sive verbis, sive consensu perfecta sit L. si à Reo 70 § Ideo 3. ff h. T. Etiamsi sola naturalis obligatio praecedat, nam Pro servo obligato, ait Imperator Fideiussorem etiam interponi posse tam extraneum, quam Dominum, et tunc obligari civiliter, et Naturaliter L. cum Fideiubeat 35 ff. h. T. Et quamvis servus, qui est principalis, tantum naturaliter obligetur, tamen fideiussor, et si accessorius, et naturaliter, et Civiliter, quia sensus defectus provenit ex Persona, quae civilibus Iuribus caret qui defectus non est in fideiussore.

Et non tantum intervenit fideiussor pro Principali obligato, sed etiam pro ipsomet fideiussore, qui dicitur fideiussor indemnitatis, quia hic promittit servare indemnem Fideiussorem in casu Conditionis, ut scilicet si casus advenerit, quod principalis non solvat, ipse, et non Fide

fideiussor principaliter teneatur solvere, l. Graece in fine ff. h. t.

§. Fideiussor non tantum ipse obligatur, sed etiam heredem obligatum relinquit.

Quod hic statuitur, dicitur etiam in §. et commodati n. l. 24. ff. h. t. l. fideiussores 24. C. eod. ea ratione, quod omnis obligatio ex contractu ad heredes transit § non autem 2. infra de Perp. et Tempor. Actionibus.

§. Fideiussor et praecedere obligationem, et sequi potest.

Quamvis fideiussio dicatur accessio, et sequela prioris obligationis, potest tamen praesentina obligatione fideiuberi antequam reus principaliter obligetur, atque ita futurae obligationi adhiberi l. stipulatus 6. in fine ff. h. t. conveniri tamen non potest, nisi reus principalis debeat l. fideiussor 57. ff. h. t. vires inde resumit fideiussio a principali obligatione, quae si existat, et fideiussio subsistit, si non, et suo est privata effectu, sicut et in ipsa fideiussione conditionali servatur ex textu in l. stipulatus 6. §. et parem ff. eod.

§. Si plures sint Fideiussores.

Et unus et plures fideiussores se obligare possunt, et si plures, singuli ad solidum tenentur, nam accepti sunt, non ut pars debiti, sed ut totum debitum sit cautum; Inde liberum est creditori, quem velit ad solutionem cogere, ita ut uno convento habeat regressum ad alios, imo principali ipso non convento a fideiussoribus solidum petere l. liberum 16. ff. Cr. Tit.

Haec erant veteris Iuris privilegia Creditori concessa, et onera fideiussoribus imposita, sed illa penitus ex

ex novo Jure sunt abrogata. Primum enim fuit sublatum ex celeberrima episto: la D. Adriani, qua concedit fideiussoribus beneficium divisionis, ut sic pro unius cuiusque rata possint à Creditore conveniri L. Inter fideiussores ab ff de Fideiussoribus; Hodie tn ex stylo Notariorum nri Regni apponit in cratu Fidejussionis renunc. huius beneficii. Secundum abrogatum à Nostro Justiniano in Novella 4. ut prius nimirum conveniatur reus, inde fideiussor. quod dicitur beneficium ordinis et discussionis. Et hodie ex stylo Notariorum nri Regni solet in cractu fidejussionis apponi renunciatio de conveniendo primo et princi: pali debitore. ideo invaluit usus ut pot agi cra fideiussore sine excussione principali. = Sed ut hisce gaudeant beneficiis fideiussores duo advertere debent, 1. ut illa petant tempore litis contestatae non post solutionem, quia ea non ipso Jure, sed ope exceptionis competunt L si conten: dat 28. ff h. T. secundo ne illis renuncient, quia si adsit in contractu horum renun: ciatio, statim ipsis privantur. Unde caute Feneratores, et Negotiatores si accipiant fideiussores, curent, ut ipsi utrique beneficio renuncient, ut idest Jure teneantur in solidum, et ante reum Principalem conveniri possint.

§. Fideiussores ita obligari non possunt, ut plus debeant, quam debet Is, pro quo obligantur

Quicumque autem sint Fideiussores non possunt in duriorem causam obligari ex illa Juris regula = Fideiussorem in minus posse, in plus, quam reum Principalem non posse obligari = In L. Graeca 8 §. si quis 8. ff h. T. scripta. Unde si reus promittat decem, fideiussor in vi: ginti obligari non potest, et si sub conditione, non obligari potest fideiussor pure dicta L. Graeca. et illud. Ratio est, quia fideiussio est accessio, quae sequitur non ex: cedit naturam Principalis L. Hi qui 34. L. Si ita 42. ff. eod. Bene vero potest fideiussor in leviorem causam obstringi. Ut si Principalis se obliget in viginti, fideiussor in decem, ut ait Imperator hic: Et quae de maiore obligatione di: ximus, etiam intelligantur de die, et tempore obligationis. Utputa Principa: li

li ad certum tempus obligato, nequit fideiussor obligari hodie l. ut si aut in ff de Verb. signif.

§. Si quis autem Fideiussor pro Reo soluerit.

Fideiussor obligatur et Creditori et stipulatori, sed habet sibi obligatum Debitorem. Vnde quod prima, quae subsistit obligatione potest à creditore conveniri ad solutionem actione ex stipulatu quadrij (non est hic praetermittenda famigerata cautela l. si contendat 28. ff. de fideiussoribus.) fideiussori datur beneficium excussionis contra creditorem moroque in debitore suo excutiendo vt si iste moretur creditor ad debitum petendum possit fideiussor illum in Iudicio vocare, ut vel principalem debitorem excutiat, vel ipsum à fideiussione liberet: qua inde facta excussione si reus principalis fiat non solvendo fideiussor liberatur si vero hec vel non fuit, vel non profuit exceptio fideiussori, et sic coactus solvere datur ei contra debitorem (quae est secunda obligatio Fideiussoris, qua ipse tenet) actio contraria mandati vel negotiorum gestorum. (dummodo solverit cum cessione actionum obtenta à creditore ante solutionem, vel immediate post, quae hiatum [illegible] solverit l. 64. ff. de solutionibus) contraria mandati si solverit praesente reo principali, vel sciente solutionem. Negotiorum gestorum ipso absente, et inscio l. potest 4. ff. h. t. l. ex mandato 10. §. 1. ff. mandati.

In ritu habet ad si Fideiussor est unus solus tunc potest agere contra principalem debitorem etiam non ostensiva credit. iuridicisi unde quod dicit ipsa parenthesis est falsum.

§. Grece Fideiussor.

Fideiussorum mores innuit hic Imperator non solum apud latinos, sed etiam apud grecos pervenisse: Vnde postea etiam grece, et aliis linguis fieri cepit l. 1. §. ult. ff. de verb. obligat.

§. In Stipulationibus Fideiussorum.

Prout instrumento in stipulationibus credendum esse decrevit Imperator supra in §. scriptum de Inutilibus

sti:

stipulationibus: sic et hic statuit scripturae standum si in ipsa fideiussio contineatur, tamen fideiussor conventus non possit dicere de sua fideiussione non rite facta, et quia ipsa abfuit, et ob diversitatem rationis, ut sic omnis fraudi concludatur locus, prout supra loco citato diximus nisi nihilominus id probet rationibus.

Titulus Vigesimus Primus alias Vigesimus 2dus: De Literarum obligationibus.

Ex quatuor obligationum generibus, duobus iam expletis Re, et Verbis perficiendis, sequitur tertium literis perficiendum, quod dicitur literarum obligatio

Textus. Olim scriptura fiebat obligatio, quae nominibus fieri dicebatur.

Veteres, et Novas literarum obligationes refert hic Justinianus; et 1° de veteri illa argentariorum loquitur ab ipso Justiniani adhuc tempore exoleta inde sequenti §. de ea nostris moribus accommodata.

Verum igitur illa literarum obligatio erat quaedam sollemnitas effectio iam contractui adhibita, aliud inde non parturiens effectum, nisi solius probationis.

Habantur enim in Romano foro argentariorum tabernae, in quibus pecuniae quantitas, ac numeratio nomen debitoris, et causa debiti in certis codicibus et Kalendariis scribebantur, et argentarii ipsi frequentius vocabant in pecunia fenori danda, et accipienda, quos inde Plautus in Curculione Feneratores vocat quavis etiam ad alios attenderent contractus: Nam aliquot honesti viri, coram quibus erat iam contractus effectus accersebantur, tabularium, seu notarium a quo recipiebant perfectum et originale instrumentum, et signo aut subscriptione subsignabant, Inde

de apud Argentarios in foro voles referebant contractus, et in tabulis ob id ad hibitis nomina contrahentium, Debitorum, idest et Creditorum scribebant. Et qui Debitores habebant, nomen induebant, et quo inde evenit, ut in nostro Iure sola nominis mentio fiat pro nomine debiti quolibet accipiendo l. Nominis ff. de verb. signif. [illegible]

§. Plane si quis debere se scripserit, quod ei numeratum non est.

[illegible] Hactenus pristina literarum obligatio fuit exposita, nunc nova exponit Tribonianus non vera literarum obligationes, quae nulla est, sed tantum id, quod ad eas etiam ex veteribus refertur, et est cautio, et non numeratae pecuniae, prout etiam in C. de non numer. pec. legitur, quaeve sic contrahitur. Qui sub spe enumerationis pecuniae, quae non dum facta, Chirographum emisit, ex quo obligatur, habet exceptionem non numeratae pecuniae intra biendium de Iure novo, nam de Iure veteri habebat quinquennium l. In contractibus C. de non numer. pec.

[illegible] Verum haec non numeratae pecuniae exceptio in solo mutui contractu locum habet, minime in ceteris, ut Deposito, Emptione, et similibus, nisi evidentissime probetur l. 5. 6. 8. et 13. C. eod. et maxime in Apoca de recepto, quae non obligationem, sed probationem acceptae pecuniae refert, eaque omni exceptione maiorem, si sit publica l. 14. §. 2 C. eod. Sed pro hac datur talis exceptio intra viginta dies, nisi fuerit repetita pecunia dicta l. 14. §. [illegible]

Hac denique confessio de dote mitiorem exceptionem non numeratae pecuniae reperitur, quare si soluto intra biendium matrimonio concedatur talis exceptio per annum, soluto intra decennium per tres menses, et post decennium expirat, Auth. quod locum C. de dote cautae; tamen

huius

huiusmodi confessio, et apocas nullas parit obligationes, et sic ulla indiget exceptione. Unde ex dictis patet mutuantem tali chirographo cautus non posse contra mutuatarius agere, nisi transactio biendio, quo suus praescripsit mutuus, et debitor de non numerata pecunia conqueri non possit. Et si eidem mutuanti conceditur condictio certi ex mutuo (certi condictio quod ff de rebus creditis (si verè pecuniam numeraverit) et actio ex stipulatu (si stipulatio intercesserit).

Titulus Vigesimus Secundus, alias Vigesimus 3.us

De obligationibus ex consensu.

Ultimum obligationum genus est illud, quod consensu solo celebratur, et exponendum remanebat: Unde hoc titulo de eo tractat Imperator.

Textus. Consensu fiunt obligationes in emptionibus &c.

Commune est omnibus contractibus consensu perfici (: In omnibus §§ ff de obligationibus et Action: id non omnes nudo consensu dici dicuntur, cum in his, qui re contrahuntur, res idest factum, sive datio requiritur, in stipulatione: verba sollemnia, in omnibus sollemnis scriptura: In consensualibus tamen nihil ex his requiritur; et huius naturae contractus quatuor hic numerantur, emptio et venditio; locatio et conductio, societas et mandatum, de quibus singulatim sequentibus titulis.

§. Ideo autem.

ique sit ex nudo consensu talis fete: ctionis ratio assignatur, quia neque datio in his necessaria, nec scriptura, nec praesentia contrahentium requiritur, sed sufficit sola voluntas etiam per epistolam, aut nuncium manifestata, ut obligatio inde oriatur.

§. Item

§. Item in his Contractibus alter alteri obligatur.

Obligatio autem, quae ex his consensualibus contractibus oritur, est mutua hinc inde obligatio, quia nimirum utrinque obligantur contrahentes L. Labeo 19 ff de verb: signif; quod non verificatur in ceteris contractibus, in quibus alii ex una tantum parte obligant, ut Mutuum, Stipulatio. Rursus, quod omnes hae consensuales obligationes sunt bonae fidei, et non stricti Juris, ut melius infra in §. Bonaefidei dicemus.

Titulus Vigesimus Tertius, alias Vigesimus Quartus De Emptione, et Venditione.

Primarius contractus, qui consensu fiunt, est Emptio et Venditio, ita dictus a Verbo Emere, quod idem importat ac accipere, sive sumere, et tradere. Unde quia in ipso mutua acceptio, et traditio intercedit, vocatus fuit contractus Emptionis, et venditionis.

Est autem Emptio contractus qui consensu fit, quo res alteri certo pretio venditur, ita ut eam habere liceat L. 1 ff de permutatione rerum.

Dicitur Contractus, nam Emptio non est proprie alienatio, sed contractus L. alienatum 67. ff de verb: signif. quamvis multoties si accedat traditio rei habeatur pro alienatione L. itam libertas ... ff. de statu liberorum.

Est vero hic contractus est de Jure gentium, nam primo illo ... hoc rerum ac pretii commercium.

Textus. Emptio, et Venditio contrahitur simul atque de pretio convenerit.

Ut huius textus melior et omnimoda habeatur sententia res paullo altius est repetenda. Fuit enim antiquissimo

sima Jure, ex L. 12. Tab: cautum, ut venditio n. aliter fieret nisi eodem tempore, et res, et pretium traderetur. Verum inde propter libertatem commerciorum paulatim introductum fuit, ut haec pretii numeratio e vestigio facienda, n. ita exigeretur, id satis esset de eo cavere, aut fidejussore, aut attamen pignore dato, aut sola fide interposita; Atq: ita n. pretii numeratio, sed conventio efficiebat Emptionem, ut ait Ulpianus in Inst. 2. §. sine 2. ff. de contrah: Empt; Et Imperator in L. Empti 9. C. eod: propter utilitatem commerciorum, et huius contractus usitatissime necessaria Jure ... emptionem, intendat ...

Perficitur nuda conventione, si partes nihil de illa scribenda convenerint L. 1. §. 2. ff. de contrah: Empt:

Non perficitur si contrahentes ad scripturam se referrant, et nisi scriptura sit confecta, et, vice absoluta à Publicis tabellionibus n. dicitur perfecta emptio; Etiamsi Arrae intervenerint, quae haec n. ad substantiam Emptionis donantur, sed ad meram probationem, et argumentum venditionis L. 35 seqq. 35 ff. de contrah: Empt: Unde solum pretium seu Pecunia numerata est essentia huius contractus § Pretium infra h. T.

Data inde perfecta Emptione n. est locus penitentiae, et n. potest ab ea recedi, nisi utriusq: consensu et Conventione L. si donationis 3. C. h. T., alioq: Emptor, aut Venditor si ab Emptione solus recedere velit, sine poena n. potest; Idest Venditor tenetur in id quod interest, Emptor ad Usuras L. 2. ff. de Actionibus Empti. Verum si ea n. perfectae unus velit recedere, tunc, n. datur poena, sed arrae amittuntur, si fuerit Emptoris penitentia, ad duplicatas arras condemnabitur, si fuerit Venditoris: L. contractus 17 C. de fide Instrumentorum.

Et autem pro nostri Regni
Pra=

Praxi cavendum non posse fieri venditiones stabilium sine scripturam ab ipsis partibus subscripta, tabelliis loco illarum, aliter contractus nulli declarantur per Pragmaticam unicam Tit. de ... 15. §. 2. Tom. 3.

§. Pretium autem constitui oportet: nam nulla emptio sine pretio esse potest.

Unicum emptionis necessarium requisitum est pretium, quod et potest esse conventum, ac perficit venditionem, ut supra, et tale conventum debet esse verum et certum, de quo infra, ex tandem debet consistere in pecunia numerata, de qua sequenti §.

Debet igitur in quacumque emptione intercedere pretium in sola pecunia consistens huius contractus causa constituta, l. 1. ff. de contrah. empt. et melius nos sequenti §. quia adhuc intercedere potest in operarum locatione, et dicitur merces. Unde in emptione vocatur pretium, quia est quasi peritium, ut ait Varro lib. 4. de ling. latin. consistit enim eius quantitas in peritorum arbitrio rem emendam existimantium. In operarum merces, quia id quod manu factum est, aliquid sibi meretur, quod est pretium seu pecunia. Est enim pretium rei existimatio, sive quod respondet rei equalitate quantitatis, dicta l. 1. ff. h. t. Quae quantitas hodie vulgo dicitur valor, dicta l. 1.

Hinc in emptione et venditione debet 2° intercedere pretium, quia ipso deficiente substantia ipsius contractus deficit, ut ait Papinianus in l. Pacta conventa 17. ff. h. t. 1°. Hoc idem pretium certum, quae certitudo potest esse expressa et tacita. Expressa, si eius quantitas fuerit nomine expresso conventa. Tacita, si intelligatur: ut quantum emisti fundum tantum mihi vendere promittis, l. hec venditio 7. §. penult. ff. de contrah. empt. Quo argumento per veteres decidi (constitutiones namque a Justiniano prodiere ad decidendas controversias antiquorum

decisiones vocantur in Iure, quae ad quinquagesimum numerum perveniunt ut habetur in proemio Codicis] controversias Iustinianus insulti (eod: si nimirum pretium in tertii arbitrium remissum validet emptionem, vel non?

... Et eas distinctione respondit. Aut Arbiter ille definit pretium, et substinetur emptio, aut illud non definit, vel quia tertius ille mortuus, vel noluerit fuit, emptio ut non facta habetur, quod etiam in locatione applicari potest, ut ait Tribonianus hic, et § si merces ns ff locati.

§. Item pretium in numerata pecunia consistere debet.

Altera pretii qualitas est pecunia numerata, sine qua non emptio, sed aliquis alius contractus innominatus vel permutatio efficitur. ...

... Iure inde non leviter scholae video in hac definienda controversiam, si ste pretium debet consistere in sola pecunia numerata? ...

... et Sabinianorum opinio non solam pecuniam numeratam, sed etiam qualecunque rem aptam putabat ad emptionem. Contra vero Proculianorum solam pecuniam defendebat, ex quibus tandem prevaluit ex posteriorum Iuris consultorum, et Imperatoris approbatione haec postrema volens solam pecuniam efficere hunc contractum. Et recte Sabiniani namque veteres agnoscebant hominum commercium in quo sola rerum permutatio dabatur, et in ea rudi societate unica mercium inexplebilis societas agnoscebatur: sed ulteriori hominum progressu fuit aurum, argentum, et Es inventum, quod quod prius non designatum tantum appendebatur, et in Romano populo libri pennes erant constituti, qui eos appendebant, eisque valores imponebant, unde et nobis remansere illa sola verba Impendere,

Im:

Impendia, Impensae, ut observat Plinius lib. 33 cap. 3 ... valuit usus usq: dum Servii Regis sequenda vestigia, qui primus aliquot signavit nummos, fuere nummi obsignati et librati, itaut eius valorem ex ipsa impressa figura ostenderet. homines communi vocabulo dicti pecuniae, ex pecudibus Ebreorum, quae pecuniae vices inter eos subibant, ut ostendit Plutarchus in vita Servii Tullii sicq: cum Proculiani vetustum nostri moris commercium tantum dignoscerent optime substinebant pecuniam numeratam esse solam emptionis causam ac ex eodem Homero sumebant hic interim allegato, qui permutationem ab emptione distinxit.

§. Cum autem Emptio et uenditio contracta sit periculum rei uenditae statim ad Emptorem pertinet.

Celebrata conventione perfecta venditio, sequitur altera insignis Iuris regula hoc in § exposita = quod perfecta emptione periculum et commodum rei venditae ad emptorem pertinet = quod Iuris principium est expositum etiam in toto tit. ff et C. de peric. et commod. rei venditae. Periculi autem nomine, sive verbo tam interitus rei, quam laesio aut damnum aliquod intelligitur.

Verum ut melius regula haec intelligatur, est triplex adhibenda distinctio. 1º aut emptio est pura, aut sub conditione §. emptio infra h. T. 2º aut fit in scripto, aut sine scripto § 1. supra h. T. 3º aut est rerum, quae pondere et mensura consistant, aut aliarum rerum ut domus Agri, de qua distinctione hic nihil, ut in ff dicto Tit. late explicatur.

Quoad primam attinet, puram statim efficitur, conditionalis impleta conditione L. Haec venditio 4. ff de contrah. empt. et in his periculum est statim emptoris. L. necessario 8. ff eod: quoad 2am sine scripto:

ptura, qua illa conventione, quod scriptura non fiat, nisi instrumento confecto. Hinc periculum utrinque ad emptorem spectat, si fuerit instrumentum confectum quo ad 3am omnium rerum conventionem perfici venditionem, illarum vero, quae consistunt in numero pondere, et mensura, tum perfici, cum res tradantur, et proinde in his periculum non est nisi post admensionem, et appensionem l. 2a repet. 35. § in his ff. de contrah. empt.

§. Quod si fugerit Homo.

Ex supradicta sententia est emptor ordinarius periculo rei venditae, et non dum traditae, ex huius autem §. decisione dicta limitantur procedere in casu, quo non adfuerit dolus, et culpa Venditoris, in rei interitu, qualis multoties excusatur, a tali dolo, et culpa Venditor, et tantum de dolo tenetur: Ut si emptor fuerit in mora, vel apud venditorem possessio rei sit tantum precaria l. si per emptorem 5. l. illud 14. ff. de peric. et com. rei vendit. Et multoties contra in plus tenetur de dolo, scilicet, culpa, et custodia; puta in vino ante mensuram l. 1. §. sed et custodiam 1. ff. eod:

Unde ait hic Imperator, si quis servum, vel aliquod animal vendiderit, et eius custodiam promiserit usque ad traditionem, si inde servus, vel animal aufugerit, tenetur ipse venditor de servo, et animali, sin autem hanc non promiserit custodiam ad nihil tenetur, debet tamen emptori cedere rei vindicationem, et si res furto sublata sit, actionem furti, et conditionem furtivam, et actionem damni injuria ex l. Aquilia, si res sit laesa, quas omnes habet venditor ante traditionem, quia ille dantur Domino l. in rem 23. ff. de rei vindic. Et venditor ante traditionem adhuc est dominus, nam rei venditae dominium traditione transfertur § venditae 41. supra de rer. divis. l. traditionibus ... de Pactis

§. Cum

§. Emptio tam sub Conditione, quam pure contrahi potest.

Sicut caeteri contractus possunt pure, et sub conditione celebrari, sic et Emptio et venditio, utputa si navis ex Africa venerit, emo domum centum. Verum huic contractui dantur duae conditiones, seu pacta peculiaria ad ipsum tantum spectantia de quibus extat singularis titulus ff. et C. de in diem addictione, et l. commissoria.

Harum conditionum 1a est addictio in diem, quae est pactum resolutivum contractus, utputa = Hunc tibi fundum vendo centum nisi infra mensem alius meliorem obtulerit conditionem, seu pretium = l. 1. ff. de in diem addict. si inde quis melius offerat pretium tenetur venditor priorem emptorem certiorare, si velit offerre, aliter rem illam liberat secundo oblatori l. necesse ff. eod:

Secunda est legis commissoriae, ut si ita venderet quis, ut si intra certum tempus pretium non solvatur res pro non empta habeatur l. 1. et 2. ff. de lege commissoria. Unde si dies venerit, et pretium non fuerit solutum venditori, illam venditor vendit sine interpellatione, quia dies interpellat pro hoc, l. si fundus § marcellus ff. eod: et si fuerit tradita illam rem restituet emptor una cum fructibus perceptis, quia iam cecidit in commissum ut vulgo dicitur l. si fundus 5. ff. eod. Tit:

§. Loca Sacra, Religiosa ... frustra quis sciens emit.

Non omnes tamen res vendi, et emi possunt, id solum propriae, et non alienae, ac hae quae sunt in commercio: unde res sacrae, sanctae, Religiosae, publicae, et liber homo vendi nequeunt, et si vendantur scienti emptori, earum venditio est nulla, si ignoranti valet l. et liberi 4. l. hanc legem 22. l. pacta 72. § Papinianus et l. sequenti

ff. de

ff de Contrah. Empt. Vend. habet tamen. hic secundum. Emptor actionem Empti contra Venditorem, ad pretium repetendum, et id quod interest non esse ad rem tradendam § si sterilis ac. ubi quamvis ff de actione Empti.

... Et ut plenius res haec intelligatur. Est notandum duplicem actionem oriri ex hoc contractu, una quae dicitur Venditi, et datur Venditori ad pretium repetendum, sive pretii causa. Altera quae dicitur Empti, et datur Emptori, qua et rem petit, eamque ut habere sibi liceat, aut certe eius loco id quod sua interest. Id enim praecipue Emptor hac sua actione Empti petit, et consequitur, ut rem sibi traditam Venditor praestet habere licere, idest tranquille possidere, fructusque ex sua percipere l. 1 ff de permut. rer. l. venditor 8. ff de Evict. quod communi nomine nos evictionem vocamus: Tenetur praeterea Venditor defendere rem Emptori, vel cautione in ipso contractu praestita, vel adhuc non praestita ex natura ipsius contractus, et re evicta in id quod interest l. 1. § si sterilis ac. ff de action. Empti. et toto tit. ff de Evict.

... Rursus sicut certae res vendi nequeunt, ita certis personis est datum in emptionibus, praesertim quod salvatur in venditionibus rerum stabilium, quibus iam venditis datur vicino, vel consanguineo Ius retractus, seu sanguinis, aut prothomiseos intra annum, menses, hebdomadas, et dies, ex quo possunt reemere rem a manu Emptoris, iuxta ea, quae notantur in Constitutionibus Federici, quae incipit, Sancimus. Ex consuetudine nostrae Felicis Urbis Panormi consanguineos usque ad quartum gradum datur biennium ad retrahendum, extraneo dicendum tempus, ut scribit muta in consuetudine 26 panormis.

Titulus Vigesimus Quartus, alias Vigesimus Quintus
De Locatione, et Conductione

Datur contractus, qui consensu perficitur

ciuntur, dantur aliqui ad res alienandas, ut emptio, et venditio, dantur alii ad dandam rem ad usum, aut faciendum, ut locatio et conductio. Quod locandi verbum venit à loco, ut deducit Varro lib. 4. de lingua latina, quia ubi pretium constitit, nil amplius à conducentibus, et locantibus augetur, et res locata dicitur, non secus atque id quod in loco aliquo consistit, proprie locari, sive collocari dicitur. Et hic contractus res in rebus, quam in operis mercenariorum potest consistere. Unde recte definitur = Contractus Iuris gentium solo consensu initus, quo res alteri traditur utenda, fruenda, vel opera premittitur certa mercede constituta prestando = iuxta ea, quae deducuntur ex textu hic. Hic que duo diversa venere nomina Locator, et Conductor, quorum differentiam late explicat Cujacius lib. 11 observat. Cap 28. quam nos ita breviter exponimus. Aut conductio fuit operae, vel laboris, et tunc qui operas prestat dicitur Locator, Is cui fit opus, sive prestatur opera Conductor. Aut fuit rerum, aut prediorum, domus &c Conductor. Is dicitur, qui res utendas accipit Locator qui tradit semper enim Locator dicitur qui pecuniam accipit, sive mercedem.

Textus. Locatio, et Conductio proxima est Emptioni. Iisdemque Iuris regulis consistit.

His verbis, et fere hoc Titulo usque ad § Conductor exponit Imperator similitudinem et affinitatem horum contractuum venditionis, et locationis. Tria autem potissima hic adferuntur in quibus sunt similes.

1° quod ut emptio, conventione pretii, ita et locatio conventione mercedis efficiatur. 2° quod ut emptio certo pretio, ita et locatio certa mercede fiat; Ita ut alieno arbitrio definitio sive [illegible] permittatur utrobique idem Iuris. 3° quod pretium non [illegible] numeratione, sed in pecunia numerata, ita et merces in [illegible] consistat, de quo melius sequenti §. Unde ait Imperator hic, quod si quis vestes poliendas Fulloni,

f. sarciendas Sarcinatori nulla conventa certa mercede dederit, non propriè locatio et conductio contrahitur, sed contractus innominatus, pro quo actio praescriptis verbis conceditur.

Hac de causa peculiaris est notanda doctrina toto Iure diffusa, ac frequens, distinguens actiones in rem directas, et actiones utiles, in factum, et praescriptis verbis: Fuere namque sicut et sunt innumera hominum commercia, inde et contractus, quibus Iuris consulti non omnibus nomen proprium invenere, sed non nullos innominatos vocavere, ut supra exposuimus, aliis verò nomen dedere, ut Emptio, Venditio, Locatio &c. ac proprias actiones. Inde iuxta eorum diversitates actiones ex illis ortas concessere; quas directas in rem vocavere, si ex nominato contractu proveniebant. Utiles, in factum et praescriptis verbis dixere, si ex innominatis contractibus oriebantur. Et ea est ratio, quia contractus isti sunt incerti, sicque incertam, et sine nomine habent actionem et 1° utilem, quia haec est opposita directae, unde si pro nominato contractu competit actio directa in rem, pro innominato utilis l. 1. ff. de praescript. Ver. 2° In factum, quia multa et varia in illis contractibus inveniuntur facta; Ideo iuxta illa actionem suo in libello olim concipiebat Praetor, et non iuxta formulas, quae pro certis contractibus dabantur. 3° praescriptis verbis, quia integra verba scribebantur à Praetore Romano haec actio, et non tantum per sillas notas ut Iuris consultos videns exponit Cic. in Mureniana Q. S. A. T. M. D. O idest aio te mihi dare oportere, unde quia has actiones integras scribebat Iudex, illas praescriptis verbis vocavere Iuris consulti.

§. Praeterea sicut vulgo quaerebatur an permutatis rebus Emptio et Venditio contrahitur, ita quaeri solet de Locatione.

Tertia, quam induimus, similitudo

do est, ut in locatione debeat adesse pecunia numerata: Unde ut dubitatum fuit an pro re data contraheretur emptio: Ita hic fuit dubitatum: An usu rei pro alterius rei usu dato contraheretur locatio et conductio. Puta cum unum Bovem haberem, et Vicinus unum, placuit inter nos ut ego ei, et ille mihi bovem accommodaret, ut utriusque successive opus fieret: Vel si solvatur merces in iis rebus, quae consistunt in numero pondere et mensura, detur locatio: Ut si sartori dem cadum vini. Et utriusque casus ea est solutio, quod hi non dicuntur locationes, sed innominati contractus Do ut des, Facio ut facias, Facio ut des, Do ut facias, pro quibus competit actio praescriptis verbis L. si gratuitam 17. §. si communem ff de praescriptis verbis, quia in locatione debet adesse merces, et haec certa L. rogasti 19. §. 2. ff eod: ac tandem in pecunia numerata consistens.

Non sine Juris discrimine praetermitti potest diversa verborum notio ad mercedem spectans, sunt namque In Jure merces, Pretium, Vectigal, Pensio, Reditus, Canon, Onorarium.

Mercedis verbum late sumptum ad omnes locationes spectat, angustius ad solas operarum et operum conductiones Et hic merces a merendo est dicta.

Pretium etiam dicitur hoc, quod mercenarii solvitur, nam saepius merces sub pretii vocabulo venit.

Pensio proprie dicitur merces illa, quae solvitur pro domorum, et Praediorum locationibus.

Vectigal est merces quae solvitur pro particulari, Domino principi [illegible]

Canon proprie in Emphiteusi, sive pensio praedii Emphiteuticarii dicitur.

Ono:

Honoraria sunt mercedes Professorum, Preceptorum, Medicorum &c, ob honorem, quem tales exercentes scientias retinent, Honoraria vocata.

Dantur tandem Salaria, quæ mercedes Sacerdotum, Militum, et Magistratuum sunt; sicut sportule, nuncii et Judicibus solvende, de quibus omnibus erudite Contius Lib. 2 Disputationum Juris Cap. 4

§. Adeo autem.

Ut Majori ratione emptioni, et venditioni, ac locationi et conductioni comprobet similitudinem Imperator duo affert exempla inter veteres dubitata. An emptioni, An locationi tribuenda essent, quamvis hodie definita.

Quod est in hoc §. extat, est: si fuerit datum predium in longum tempus. Vel in perpetuum colendum, et fruendum, ut melius et cultius redderetur, ea tamen lege, ut solvatur annuus Canon, seu pensio: An talis contractus sit emptio, aut locatio? quia plus locationis habet, transfert enim Jus in rem, ac aliquale Dominium, et Colonus dicatur Emphiteuta, Dominus utilis: minus enim venditionis quia hunc contractum non reddit verè Dominus; Unde si cessaverit per triennium solvere cadit à Jure suo l. 2 §. 1 C de Jure Emphiteutico, nec illum vendere potest irrequisito Domino, seu proprietario, qui dicitur Dominus directus l. 3. C. eit. Tit. de quibus omnibus nos latè tractabimus Deo duce in tractatu de censibus, Ideo hic non immoramur) Unde diversum sortitum est Nomen et Emphiteusis vocatus fuit hic contractus ex constitutione Zenoniana; quæ legitur in l. 1 C. de Jure Emphiteutico, Nomine ab Antiquo Romani Populi more desumpto, qui Provinciales Agros culture donabant sub certo vectigali, seu canone, quatenus plantare, et serere, idem in Greco verbo Emphiteusis significat.

§. Item quaeritur si cum Aurifice Titius convenerit

Secundum exemplum est de Aurifice cui Titius v. c. anulum conficiendum ex proprio auro dedit, An haec conventio sit locatio, an venditio; Et putabat Cassius partim venditionem partim locationem contrahi, venditionem materiae, locationem operae; Sed Pomponius in l. Sabinus 20 ff de contrah: Empt. totam venditionem esse existimavit, quem sequutus est Justinianus in l. scribet 34. ff de auro et argento legato, quia si Aurifex operam et materiam praestat, perinde est ac si anulum antea confectum vendat, Rursus quia absurdum est idem et unum negotium diverso Jure metiri l. rerum mixturam 30 ff de usurpationibus, et usucapion. Verum si aurum à Titio aurifex acciperet, et ex illo anulum conficeret, tantum erit locatio, ut ait idem Pomponius in dicta l. Sabinus. Nam ubi sola opera facientis subest tantum erit locatio l. convenit 65. ff de contrah. Emptione.

§. Conductor omnia secundum legem conductionis facere debet.

Requisitis huius Contractus expositis, sequitur, ut ostendamus, quidve praestare debeat conductor, exponere. Et in hoc est prius distinguenda locatio rei, et locatio operae, de qua sequenti §. Pro rei locatione, ait Imperator, eam legem servandam, quamcunque convenerint Contrahentes, Ita ut si ipse casus fuerit conventus, puta incendium, erit praestandus l. si quis domum 9. §. 2. ff locati, nam pacta in ipso contractu adiecta sunt ut leges servandae l. si merces 15 §. conductor 3. ff h. t. Si autem nihil convenerint, id praestabitur, quod aequitas, quae maxime in contractibus bonae fidei spectatur, suadet. Ita ut etiam usuras mercedis non solutae l. Praeses l. locati, et adhuc culpam levem, ut puta ruinam, culpa conductoris evenientem praestabit Conductor, ille:

Se

tectiones autem rei ad Locatorem spectant L. Domus 54. §. In conducto ff h. T. Et si quid pro totali refectione expendat Colonus, repetit L. colonus. 61 ff dicti T.

§. Qui pro usu vestimentorum

Operæ locationem distinguendam diximus ab illa rei; In hac enim conductor debet summam adhibere diligentiam, quam diligentissimus Pater Familias adhiberet. Unde in locatione Jumenti vs. Argenti &c: tenetur Locator non solum de culpa et Dolo, sed etiam de custodia itaque de culpa levissima, ut bene conciliando referunt Textus in L. si merces 25 § penult: L. Item 13. § si gemma 5. ff h. T. Unde si quis columnam transferendam conduxerit diligentissimus esse debet L. si merces 25 § qui columnam ff eod: Hinc Mitres Rex Ægypti erecturus obeliscum (quem Xistus V. in Aream Vaticanam differre curavit) cum vereretur, ne machinæ ponderi non sufficerent, quo magis periculum curæ artificum denunciaret, Filium suum alligavit cacumini = ut salus eius apud molientes prodesset lapidi = Inquit Plinius Lib: 36. Cap: 9.

§. Mortuo Conductore.

Locatio et conductio non finitur Locatoris, aut Conductoris morte; Ita ut Heres conductoris tenetur pensionem solvere L. 24. §. si Domus ff h. T. et heres locatoris non potest conductorem expellere cum uterque ex contractu defuncti actione locati, et conducti tenentur L. ex deposito 12. ff de obligation:

Unde successor particularis non tenetur, quia ex contractibus Defuncti non obligatur, ut Legatarius, Emptor &c. hi possunt conductorem expellere ex Prædio legato, Empto L. si merces 25. ff h. T. et ita contra conductor non cogitur in eadem conductione perseverare, ut probat Cujacius argumento L. Venditor 22. ff de Hered.

Hereditate vel actione vendita

Titulus Vigesimus Quintus, alias Vigesimus Sextus De Societate.

Tertius contractus consensualis est Societas cujus naturam, divisionem ac effectus optimè explicat præsens Titulus cui respondet Tit. ff pro socio.

Textus. Societatem coire solemus aut totorum bonorum, aut unius alicujus negotiationis.

Cum societas quid fraternitatis in se habere dicatur l. verum 63. in princip. ff h. t. Ideo definitur = Contractus quo res nudo consensu, ipsiusque ejus lucrum, et damnum inter aliquos communicatur= quæ definitio est ab Effectu desumpta explicato in l. Societates s. & l. ff h. t. habet enim per hunc contractum socii et rem, ac damnum, et lucrum commune, ut melius infra.

Hæc enim definitio distinguit Societatem à Consortio, et Communione (qualis sæpius sub nomine alterutrius veniat societas) est namque consortium inter fratres, qui indivisum retinent Patrimonium, ut eorum sit æquale lucrum, et damnum nullo interveniente contractu. Unde si diviserint Patrimonium dissortes tales fratres dicuntur, ut observat Cujacius lib. 5. observat. cap. 10.

Communio autem est necessaria rei indivisæ retentio sine contractu à Testatoribus Proveniens, ut in domo, et fundo legatis l. verum 63. §. in hæredem 8. ff pro socio.

Hinc cum nos de sola societate loquamur, de illa bonorum idest communione ex contractu proveniente in

res distinguimus species cum textu.

Prima est universalis et haec est omnium bonorum tam presentium, quam futurorum, ac etiam universarum fortunarum l. si societatem 73. ff eod.

Secunda est generalis seu ut alii vocant indefinita, quae simpliciter ad solos quaestus spectat ad omnes id est aliquorum operas l. coiri 7 ff h. t.

Tertia est particularis, qua res una tantum communicatur, ut quia certa negotiatio, opera, vel aliqua certa res l. societates 5. ff eod.

§. Et quidem si de partibus lucri.

Exposita natura, seu quiditate societatis, ac diversis speciebus, sequitur eius exponere effectum, quo nimirum pacto sit dividendum lucrum et damnum inter socios et iuxta pacta contrahentium erit definiendum. Aut enim partes lucri, et damni sunt expressae, aut nullae sunt expressae, aut denique una est expressa, altera omissa.

Si fuerint expressae, id servandum erit, prout fuerit expressum, ait Imperator, de quo melius § sequenti.

Si vero non fuerint expressae, et equales sunt partes damni, et lucri cum hoc, quod si sit societas universalis equale est damnum, et lucrum l. si non fuerint eg. et l. sequenti ff pro socio (ex quibus totus hic § fuit desumptus) si tamen rei particularis, aut negotiationis habita ratione quantitatis, et industriae collatae erit dividendum lucrum et damnum boni viri arbitratu. Ut si Titius in negotiatione olei ducenta, Seius centum contulerit, ex lucro duae partes debentur Titio, una Seio dicta l. si non fuerint.

Tam:

Tandem si una pars fuerit expressa, ut pura damni, alia omissa, utputa lucri, est idem statuendum in omisso, quod est in expresso, ut infra §. illud expeditum.

§. De illa sane conuentione quæsitum est: Si Titius, et Seius inter se pacti sint, ut ad Titium lucri duæ partes pertineant, damni tertia ad Seium duæ partes damni, lucri tertia: An rata debeat haberi conuentio.

Fuit hæc questio magna inter primos illos Jurisdicentes, et alii in aliam abiere sententiam: putabant enim non nulli cum Quinto Mutio omnium Jurisconsultorum vetustissimo (cuius scripta in ff. referuntur) societatem hanc, in qua non equale lucrum, et damnum dividebantur nullam esse; Imo improbam cum societas sit quedam fraternitas, quem non patitur, ut alter plus lucri, alter plus damni sentiat, inquit Paulus in l. si non fuerint ff. pro socio . . . . erravit autem Sulpitius, qui scripsit notas ad Mutium, ex quibus adfert istud l. Mutius 30 ff. pro socio cum reliquis Juristarum veri: autumavit Mutii sententiam, non esse sequendam, Imo talem posse dari societatem firmavit, ut unus tantum pecuniam, alter operam ponat, ita ut opera illius tanti veniat in societate, quanti et forsan maiori extimatione pecunia illius l. societates 5 et sequenti ff. h. t.

Vnde optime Servium sequens Imperator ait hic equissimam esse societatem, quamvis plus lucri percipiat ex industria et opera, quam ille in societate adhibet; Equum enim est hunc plus percipere otioso.

Inequalem hanc societatem esse

approbat Imperator, ut doceat adhuc conventionem inter socios, qua unus lucri partem damni vero nullam ferat, valere: quae conventio et si iniquissima videatur, tamen attente considerata aequissima dignoscitur: Potest namque dari socius, ut talem ponat industriam, quod quaelibet damna exposuisse debebat, ut in negotiatione ob longinquis partibus faciendo, in qua unus tantum navigationem, et peregrinationem subiiceat, ac totam operam investiendarum mercium illis in nationibus. Hic certe ob tantum et talem laborem haud meretur praemium quod a damno fiat immunis lucri attamen particeps. Sic si duo socii binas assumpserint negotiationes, et coierint societatem, et ex una damnum 75 centum aureorum, et ex alia lucrum trecentum aureorum fuerit acceptum, tunc damno et lucro comparatis, quod excesserit, est dividendum. n° tam stt trecentum aurei, sed ducentum sunt dividendi, ratione compensationis, et Pacti, si autem nullum fuerit lucrum, sed damnum, tunc totum sufferet alter ex pacto; quoniam alius debet esse immunis, ut hic et l. Mutius 30 ff pro Socio.

§. Illud expeditum est, si in una causa pars fuerit expressa.

Quod in 3a distinctione parte meminimus, hic exponitur: Partem scilicet omissam regulari ad illam expressam, ut pars damni sit comparanda (si fuerit omissa) cum illa lucri (si fuerit expressa) non quia in societate eadem damni, et lucri ratio esse debet, sed quia contrariorum eadem est ratio ac proportio l. ult. §. ult. in fine ff de legat. 3.

§. Manet autem Societas.

Ut certis, et finitis modis contrahitur Societas, ita certis et finitis solvitur, quos inde Triboniarius hic quinque enumerat, Renunciationem videlicet, Mortem socii, Finem negotii, Publicationem, et Cessionem bono:

Genere; et si Ulpianus eleganter Mos ad quatuor reducat, ad Personas idest, Res, Voluntatem, et Actionem l. verum 63 §. Societas in fine ff. pro Socio.

Renunciatio igitur est primus modus tollendæ societatis, ut enim utriusque consensu efficitur, ita diversu dissolvitur et contraria voluntate dicta l. verum 63; ratio est quia Societas non potest esse eterna propter rixas, quas plerumque parit communio, ut ait Iuris consultus in l. cum Pater 77 §. dulcissimis no ff. de legat: n. quæ renunciatio potest esse expressa, et tacita: expressa fit verbis, tacita vero ipso, ut si socius privatim, et separatim negotietur l. Itaque 64 ff. pro Socio. debet autem esse pura, et non callida, ut si socius expectet hæreditatem dividendam, se à societate eximat, eo casu non liberatur actione pro Socios, id est hæreditatem communicare l. actione 65. §. diximus ff. h. T.; Non autem si ipsi obvenit quid ab ipso captatum, quia tunc industriæ conceditur; hoc autem pacto socius callide renuncians, nam alter consocius liberatur, et nihil communicare obligatur, dicta l. actione 65.

§. Soluitur adhuc Societas morte Socii.

Secundus, quo solvitur Societas, modus, et socii mors l. Societate 4. §. 2. ff. pro Socio; quia huius contractus natura est respicere operas, diligentias, et industrias Socii, quæ mortua persona expirant l. inter 32. ff. de Solution:

Quod adhuc procedit etiam si plures fuerint Socii, nam ipsa est individua, et tota + subsistere, + solvi debet l. actione 65 §. morte 9. ff. h. T.; Itaque in his qui supersunt Sociis dissolvitur adhuc Societas, nisi fuerit aliter conventum dicto §. morte 9.

§. Item si alicuius rei contracta Societas sit, et Finis negotio impositus sit Finitur Societas.

Tertius modus est finis negotii, + rei

ë rei communioni suppositę interitus, quia eā habet, ut qd̄ est contractus fuit conventus, & fuit sublatus, est qd̄ contraxerant l. duo rr. ff pro socio.

§. Publicatione quoque distrahi societatem manifestum est.

Quartus modus est bonorum confiscatio, seu publicatio, quę mors Civilis socii dicit, sicut inde morte naturali, sic civili soci finit Societas. Verum est illam omnium bonorum solvit n° iā est particularē, quia adhuc supersunt bona, in quibus tanquam in materia societas remanere potest l. actione §. §. publicatione ff eod:

§. Item si quis ex sociis mole debiti pregrauatus bonis suis cesserit

Quintus modus est cessio bonorum; si enim socius ęre alieno pressus ad carcerem vitandum cedat bonis, res pereunt, sic et societas contracta, prout in publicatione diximus

§. Socius Socio

Ad ea tandem ad quę obligat socius administrans devenit Imperator: et ait n° solum dolum, sed etiam culpam prestare debere l. cum duobus §. §. venit. 2. ff pro socio. eam certe culpam quę levis est, quia ut ait hic Imperator tenet illam prestare diligentiam socius in rebus communibus, quam in propriis diligentissimus pater familias adhiberet; licq: levis culpa venit imputanda administratori socio, n° iā levissima, quoniam hęc imputat contrahenti, qui talem elegit sibi socium, ac in illam incidit decidiosam personam l. qui cum alio 19. ff de reg: Iur:

Titulus Vigesimus Sextus, alias Vigesimus Septimus
De Mandato

Postremum habuit locum inter consen

sua:

suales. contractus Mandatum, quia inferius, sunt enim nobiliores Emptio; Locatio, et Societas, sicque Priores tractari debuere.

Habuit autem originem contractus iste à summa hominum necessitudine, vel amicitia, qua quis unus alteri vel propriam faciendam mandat, et à manu sua dextera, idest fide (quam hic servandam Jurabat) porrecta, dictum mandatum ut vult Isidorus

Est autem duplex Mandatum, unum Liberum, et Mandatarius hic dicitur Procurator, de quo in tit: ff de Procurat: Alterum verum, et hoc verè dicitur Mandatarius, et negotiorum gestor, de quo hoc titulo, et tit: ff Mandati, et C. Mandato.

Unde verum Mandatum sic definiri potest = Contractus qui fit nudo consensu alieni negotii sine mercede gerendi = sine mercede quidem quia hoc Amici officium est, ut melius infra §. ult: dicemus.

Potest etiam mandatum esse expressum, et tacitum. Expressum est quis expressis verbis jubet Volo, Rogo, Mando, Cupio L. 1. ff h. t. Tacitum, est quis tacet videns ab altero rem propriam geri, ut si pro se fidejubentem aliquem viderit, et taceat L. qui patitur 18. L. si is 50 §. 1 ff h. t. Hocque adhuc datur generale, et speciale generale, si datur omnium negotiorum, et bonorum, speciale certi negotii vel rei, ut equi emendi L. 63. ff de procurat: Erit tamen valde Dominus, si cum libera fuerit constitutus quia potest alienare, transigere &c. Merus gestor sine libertate, quia potest tantum gerere, et administrare ...

Textus. Mandatum contrahitur quinque modis.

Datur hujus tituli initio alia

alia mandati divisio à fide mandantis, idest ab utilitate eius, cuius negotium geritur, desumpta, et quintuplex assignatur: Nam potest dari mandatum Mandatarii tantum factum, Mandantis tantum, Mandantis et Mandatarii, aliena tantum, Mandantis et aliena insimul, Mandatarii et aliena unitim prout refertur hic ex L. 2. ff mandati.

Unde si mandatarii tantum respiciat utilitatem, et nihil intersit mandantis, erit hoc non mandatum, sed consilium, nec actio ab eo nascitur, ut infra de tua tantum h. T.

§. Mandantis tantum gratia.

...erit etiam mandatum solius mandantis gratia contractum si illud respiciat favorem mandantis, et in hoc versatur periculum eiusdem, et vere mandati contractus datur, sed Mandantis ff h. T.

§. Tua, et Mandantis.

Respiciet utriusque utilitatem mandatum, si mandantis et Mandatarii respiciat commodum: Ut si Mandaret Titius pecuniam à Cajo mutuari, deinde sub usuris, ut inde Cajus insiteret utilitatem illam converteret textus hic.

§. Aliena autem causa.

Mandatum quod nec mandantis, nec mandatarii respicit utilitatem, sed illam tertii inutile omnes reputant, sed vere inutile, quo ad utilitatem, tamen quo ad periculum, quia hoc periculo mandantis contrahitur.

§. Tua, et Aliena

Si autem mandatum respexerit utilitatem mandatarii, et Tertii, nulla certe ex hoc oritur obligatio; Nam ipsum in merum transit consilium, ex quo nemo obligatur, nisi sit fraudulentus

ms consiliarius. l. mandatum 2. in fine ff h. T. l. consilii non fraudulenti ff de reg. Jur.

§. Tua gratia interuenit mandatum.

Id in ipsius Tituli limine proposuit Imperator, hic latius exponit, atque mandatum certè respiciens utilitatem solius mandatarii nullum esse, id in merum consilium resolvi, verum solum consilii munus habet hoc mandatum, si in incertam Personam feratur: Puta mando tibi, ut Pecuniam tuam fenori colloces, quamvis in hoc et propria, et aliena quasi videatur proposita utilitas, quia in alienam, id incertam tertii personam (qui est antecedentis §. casus) tantum est consilium, et non mandatum obligatorium. Unde si certam mandet Personam, veluti mando tibi, ut pecuniam tuam fenori des Titio, est hoc mandatum obligatorium iuxta mentem Sabinianorum, contra Proculianos, quia non aliter fuit creditum Titio, nisi quia ad fuit mandatum, et designatio Personae Mandantis, et alienam praevedit utilitatem (et hic est verus Casus praecedentis §. Aliena) l. si numerandi 6. §. si tibi mandavero 4. ff h. T.

§. Illud quoque mandatum non est obligatorium, quod contra bonos mores est.

Prout omnes Contractus quid turpe, et contra bonos mores retinere non possunt, sic nec mandatum, et si fuerit rei turpis, et inhonestae nullum est l. si vero 12. §. si adolescens 22. ff h. T.

Unde si Mandatarius turpe exequitus mandatum, ab eo, cui iniuriam intulit, conveniatur, non habet actionem contrariam mandati contra mandantem, quia uterque tam Mandator, quam Mandatarius ab offenso conveniri potest l. non solum 11. §. si mandatum 3. ff de Iniuriis.

§. Is, qui exequitur mandatum, non debet excedere fines mandati.

Sicut mandatarius turpem rem exequi non tenetur, sic fines, et formam prescriptam mandato excedere nequit, quia ut Paulus ait = fines mandati sunt diligenter custodiendi = l. diligens 5 ff mandati.

Hinc si aliquis excesserit fines mandati contra mandantem non competit actio mandati. Finge Mandavi tibi ut emeres fundum centum, tu vero emisti centum, et pluris ut centum viginti, et minoris, ut nonaginta: si definito pretio centum aureorum, habes contra me actionem mandati, ut pretium repeteres, si pluris repetes usque ad concurrentem quantitatem, idest ad solos centum, prout obtinuit Proculianorum opinio benignior contra Sabinianos quantitatem etiam commissam negantes, ut ait Imperator hic, et dicta l. diligenter. Datur tamen pro eo pluris, quod excessit retentio mandatario, si mandator emptionem ratam non habuerit, quia si ratam, omne resolvet pretium Broeus, et Oinotomus hic. Si tantum minoris, quod exsolvit Mandatarius repetet, quia meliorem licet, etiam non deteriorem mandantis conditionem facere l. Preterea 3 ff h. t.

Ex hoc Juris precepto in quo mandati diligens custodia committitur, illud facile intelligi potest, quod hic est pretermissum, Mandatarium nimirum teneri non solum ad dolum, sed etiam ad culpam latam, levem, et levissimam l. si mandavero 42 ff mandati.

§. Recte quoque mandatum contractum.

Mandati contrahendi modum diximus, nunc eiusdem dissolvendi modum tenemus, qui duplex precipuus est; Alter solum fit revocatione, alter morte. [illegible]

Revocatione si mandator peni-ten-

tenor dictus mandatum revocaverit Mandatario, translatum mandatum sit sensus gratia Mandantis, mirum inde non est si illud revocare potest Argumento l. si quis in quo scribendo 29. C. de pactis, dummodo tamen res sit integra, si Mandatarius id est mandatum exequi non ceperit l. si post 3. C. eod. quia tunc revocari nequit consilium etenim cum alterius detrimento mutare non licet l. nemo potest 75 ff de reg. Jur: sicq. Procurator ad lites revocari non potest, si fuerit lis contestata cum ipso l. post litem ff de Procuratoribus

§. Item si adhuc integro mandato mors alterius interveniat.

Alter mandati finiendi modus exponitur, qui fit morte; et morte quidem Mandantis, quam Mandatarii tollitur mandatum l. si quis ac § morte 3. ff Mandati; ea ratione, quod in mandato, et societate certi Hominis fides, et diligentia eligitur l. Mandatorem distrahendorum 57. ff h. t. Excipitur autem ni res non fuerit integra l. Mandatum 15 ff h. t. Et pro quo leguntur duo diversi casus, unus in l. 1. C de coligation Alter in l. si vero ca. § ult. ff h. t. videndi

Excipitur 2do, si Mandatarius mortem Mandantis ignoraverit, et bona fide exequutus fuit mandatum (quod et in revocatione procedit) nam hoc casu utilitatis causa conceditur actio mandati contra Heredes Mandatoris l. inter 26. ff h. t.

Hoc idem exemplo debitoris Absentis, et nescientis manumissionem servi economi firmat Imperator, qui factam solutionem approbat, quia bona fide Debitor ille solvit l. siquis servo 18. ff de Solution:

§. Mandatum non suscipere cuilibet liberum est, susceptum autem consumandum est.

Pracedenti §. de Peniltentia
Man:

mandantis; hic de renunciatione, et Poenitentia Mandatarii, pro qua communis omnium contractuum statuitur regula, quod actus hic ab initio voluntarius, postea fit necessarius l. sicut s. C. de oblig. et Action.

Unde infertur Mandatarium posse quidem Mandato renunciare, si res fuerit integra, si Mandator nimirum res sua per se alium exequi possit. Non posse autem re non integra, vel renunciatione intempestiva, nisi iuxta subsit causa, puta valetudinis, exilii l. Sane 25. ff h. t. quia ut supra innuimus nemo potest mutare consilium cum alterius iactura

§. Mandatum in diem differri, et sub conditione fieri potest.

Mandatum sicut et ceteri contractus celebrari potest et in diem, et sub conditione l. 1. § 1. ff h. t. et ad res omnes, ac ad certum negotium, tam cum mandatario, quam cum Procuratore.

§. In summa sciendum est.

Unicus mandati Character in hoc §. finali assignatur ab Imperatore. Ergo Negotii Mercenarii, et gratuiti. Mandatum enim ex sui natura gratuitum mercede constituta fit locatio, et non actio mandati; sed locati competit et locatio sui natura mercenaria, si fiat sine mercede, erit mandatum, et actio locati, et non mandati datur l. si tibi polienda 22. ff de Praescriptis verbis.

Titulus Vigesimus Septimus, alias Vigesimus Octavus.

De obligationibus, quae ex quasi contractu nascuntur.

Textus. Post genera Contractuum.

Obligationes nasci supra docuimus in §. 2. tit. de obligat. ex contractu, et quasi contractu, maleficio, et quasi maleficio. De nobiliori obligationum fonte, idest de contractibus locuti sumus, nunc de

de alio secundario tractabimus, qui est quasi contractus, ita communiter definitus = Negotium quoddam sine ullo contractu, aut conventione habitum = Contractus enim cum conventione, et antecedenti tractatu fit, quasi contractus nulla interveniente conventione, et pacto nascitur, sed ex quadam Iuris, et aequi causa l. si et me 23. ff de reb. cred:

Horum autem quasi contractuum genera quinque hic exponuntur 1°. Negotium gestum, 2°. Tutela, 3°. Communio sive societas, 4°. Haereditatis aditio, 5°. Indebitum sumptum ex casu in l. si quis 5. ff de Obligat: et action: et singulatim toto hoc Tit: exposita

§. Cum igitur quis absentis negotia gesserit.

Utilitatis causa receptum est ut si quis absentis negotia, ne perirent gesserit, habeat Dominum obligatum, et ipse contra Dno obligetur, ac quasi contractus inter eos nascatur, dicitur negotiorum gestio, et ille negotia faciens negotiorum gestor l. 1. ff de negotiis gestis.

Unde duae oriuntur actiones ex hac negotiorum gestione, una directa, quae est Principalis, altera contraria, et hae actiones non solum quasi contractui conveniunt, sed etiam ipsis contractibus, ut sunt Depositum, Mandatum, Commodatum, Negotia gesta quasi: vis ex aliis una tantum nascatur actio, ut ex mutuo, stipulato, Indebito l. si commodato 17. §. 1. ff commodati.

Directa igitur negotiorum gestorum actio datur ipsi gestori contra Dominum rei gestae etiam ignorantem si modo utiliter negotia gesserit, ut si pro Domino aliquid impenderit, vel solverit, ut id sibi reddatur l. Iusti 6. §. ult. ff de his qui notantur infamia: et hanc habet actionem, etiam si res gesta malum eventum habuerit, dummodo fuerit utiliter gesta, ut si domus empta conflagarit l. ex duobus ff de Nego:

tiis

tiis gestis.

Verum Negotiorum Gestor tantum de levi culpa et dolo tenetur l. si negotia 11. ff. eit Tit. Interdum etiam levissimam praestat si alius, ut ait Imperator, diligentius eo, et commodius administrare poterat, et ipse non gmisit l. ind. 5. Brult. ff. de negot. gest.

§. Tutores quoque.

Est enim quasi Contractus administratio tutelae, quia inter Tutorem adhuc et Pupillum nulla conventio, et negotium intercessit; cum Tutoras quidem ... l. inter n. 6. ff. de Tut. et Curat. dat.

Unde duplex enim oritur actio una directa Tutelae, qua Pupillus contra Tutorem agit, pro male administrata Tutela, et ad rationes reddendas prout bene explicatur in tit. ff. de Tutel. et rat. distrah.

Altera contraria, qua Tutor in Pupillum certis ex causis agit, quae tres hic afferuntur 1° si impenderit aliquid in rem Pupilli l. ras. § ... ff. de contraria tutelae et utili actione. 2° si pro Pupillo fuerit obligatus l. 3. § 1. ff. dicto tit. 3° si res propias Creditoribus Pupilli obligaverit l. ult. C. eod. ubi et aliae numerantur causae.

§. Item si inter aliquos communis sit res sine societate.

Societatem supra diximus contrahi etiam ex quasi contractu, et vere dici communionem, quae duplex est, ... Universalis et Particularis. Universalis nascitur ex toto haereditario aere duobus, vel pluribus relicto, pro qua datur Judicium Familiae Erciscundae, ut Haereditas idest inter Cohaeredes dividatur toto Tit. ff. et C. Familiae Erciscundae. Particularis oritur ex rebus singularibus communiter Donatione, Legato, vel Fideicommisso relictis, pro quas conceditur Judicium communi dividundo, ut res nemi:

murus communis dividatur de quo toto Tit. ff communi dividundo.

Et ex utriusque communioni bus nascuntur præstationes personales, de quibus præsens §. Tenetur nataque socius præstare consocio quidquid ipse in rem communem impenderit, ut si domum communem ædificaverit. Et contra si ex re communi fructus unus perceperit, vel aliquid damni in re communi dederit dolo, vel culpa l. Si familiæ 4. infra de officio Judicis, quia socii ex quasi contractu obligati remanent ad has personales præstationes.

§. Heres quoque Legatorum nomine.

Eadem ratione, qua supra Imperator probat hic Heredem adeundo ex quasi contractu obligari legatariis, et creditoribus Hereditariis; Nam nec conventionem, nec maleficium habent creditores et Legatarii, ut Heredem ad præstationem legati obligent; sed ex solo quasi contractu, qui nascitur ex aditione Hereditatis, et omnium Hereditariorum onerum accollatione.

§. Item Is cui quis per errorem non debitum solvit.

Postremum exemplum quasi contractus est indebitum, solvens enim per errorem, nec cum illo contrahit, nec illum expresse sibi obligat, sed distrahere obligationem potius intendit l. 5. §. Is quoque ff de obligat. et action. Propterea quia indebitum solvit, quasi cum illo contrahit, et mutuam videtur tradere pecuniam, quam non conditione Mutui, sed conditione indebiti repetit l. Hæc conditio 66. ff de condition. Indebiti.

§. Ex quibusdam tamen causis.

Pro precedentis §. limitatione refert hic Imperator veterem illam regulam, per quam indebitum solutum non repetitur: Et est hæc = quod ex quibus causis infitiando lis crescit, ex iis causis indebitum solutum repeti non potest = l. eaque 4. C. de condit. indebiti. quod in iis nimirum causis

causis, sive actionibus, in quibus aliquis inficiando, sive negando, idest mendacii convi: ctus punitur, et pro simplo propter mendacium condemnatur in duplum, In his quoque causis non repetent quid solutum, licet indebitum, quae autem sint causae, quae inficiando, sive negando crescunt in duplum affert hic Imperator, 1. est legatum damnatio: nis, quod est sublatum l. omne 2. C. communia de legat: 2. legatum Ecclesiae reli: ctum de quo infra in §. et maleficiis de Actionibus.

Titulus Vigesimus Octavus alias Vigesimus Nonus Per quas Personas obligatio acquiritur.

... exposiis supra libro 2. gene: ribus acquirendi Dominium subiecit Imperator Titulum Per quas Personas Domini: um acquiratur, tamen hic expositis obligationibus addidit Titulum per quas personas obligatio acquiratur, cuius multa sit similitudo inter Dominium et obligationem sunt fere omnia exposita illo Titulo.

Textus. Expositis generibus obligationum... admonendi sumus acquiri nobis... per servos et Filios nostros

Obligationes omnes, quae meliorem Domini conditionem, vel Patris reddunt cum non ad deteriorem, quae nostra sine nostra voluntate alienari non possunt, Domino tota acquiruntur, Patri vero iuxta Diversitatem Peculii supra expositam ex constitutione l. cum oportet 6. C. de bonis: liberis; quaelibet actionem a Filio acquisitam Pater semper movere debet, et si utrique commodum ex illa actione habeatur l. cum non solum 8. §. ubi autem C. eod

§. Item per Liberos Homines, et alienos Servos

Praeter liberos et servos dantur adhuc 4. Personae, per quas obligationes acquirimus, 1. Liberi Homines, et alie: ni servi nostri putati bona fide, quidquid ex re Domini, vel ex operis suis obli: gando

gando acquirunt, Domino sunt, ut supra §. de stip. servi ...

§. Per eum quoque

Secundo ... vi inquoque ex his causis obligant Domino acquirunt, prout etiam supra.

§. Communem servum.

Tertio Servi communes pro Dno obligaris eo modo quo ipsis acquirit Domini, ut explicavimus supra de stipulat. Servor.

Quarto liberi Hoes etiam obligationem pariunt alienam, ut si fuerint Procuratores constituti ... nobis acquir.

Titulus Vigesimus Nonus, alias Trigesimus. Quibus modis soluitur obligatio

Non est ... in institutionum libris novum postremo loco de rei interitu agi, cum prius de ipsius ortu, et progressu actum fuerit. Itaque cum egerit Imperator de obligationibus, eiusque contrahendi modis, ... de illis dissolvendis, ac modis quibus dissolvuntur tractat.

Textus. Tollitur autem omnis obligatio solutione eius, quod debetur.

Praecipui contrahendae obligationis modi expositi sunt contractus ... Inde obligationes re, verbis consensu; Ita hic modi tollendae tres praecipue assignantur Solutio, Acceptilatio, aut Novatio, et Dissensus (quamvis et alii sint, ut Delegatio, Confusio, Compensatio, rei Interitus [illegible] de quibus erudite Brissonius in commentario de solutionibus ... tantum tradidit.

Unde Primarius tollendae obligationis modus est solutio, seu liberatio, si generice sumatur, quae sic sumptus omnem satisfactionem subit (l. Solutionis 176 ff de Verb. Signif. ... quocunque modo,

quo

quae creditoris desiderium implet l. 2. ff qui satisdare cogantur.

Si autem specifice, seu specialiter sumatur, solutio est liberatio, quae fit nummorum numeratione, aut naturalem eius quod debetur, praestatione fit de qua hic et Tit. ff. de solution:

Unde id debet solvere debitor, quod creditori promisit sive pecuniam numeratam, aut corpus, utputa equum etc. Non autem corpus pro pretio, aut pretium pro corpore: aliud est enim res, aliud pretium l. 2 ff de reb. credit: Volenti tamen et consentienti aliud pro alio solvi potest, scilicet species pro pecunia, pecunia pro specie l. manifesti 17. C. de solut.

Quae solutio item liberat debitorem, ut tam si ipse debitor solverit, aut alius pro eo, ut procurator, negotiorum gestor, tam si invito creditore solverit, quia alterius conditio melior fieri licet, etiam ignorantis et inviti l. solvere 53. ff de solut: Tam denique si ipse principalis reus, quam fideiussor, nam ex alterutrius solutione semper satisfit creditori, et solvuntur pignora, et hipotecae l. in omnibus 43. ff de solut:

5. Item per acceptilationem tollitur obligatio.

Quia sicut contractus re celebratus rei traditione solvitur, ita contractus verbis factus, verbis tollitur, verbis in quam incerta interrogatione, et responsione consistentibus, quae a iuris consulto acceptilatio dicuntur. Est enim acceptilatio liberatio per mutuam interrogationem facta l. 1. et tot. tit. ff de acceptilat: Dicitur. Et non vera solutio, quia per eam non intercedit pecuniae numeratio, sed sola creditoris confessio, qua fatetur debitum a suo reo accepisse. Unde ipso iure tollitur obligatio verbis concepta, quam ut ait Imperator nihil tam naturale, quam rem dissolvi eo modo, quo nexa est l. 35 ff de reg. iur: Ceteri vero contractus re, et consensu celebrati non tolluntur, sed per exceptionem infirmantur ex hac acceptilatione l. si acceptolatio 19 ff de

acces

acceptilationibus

Verum fuit à Cajo Aquilio Gallo Ciceronis amicissimo, ac cautelarum inventori acceptilatio introducta, per quam omnes et re, et verbis, ac consensu obligationes tolluntur l. Imperatores 4. ff de transactionibus et novantur certa addita solemni forma, per quam stipulationes omnes novari, et tolli obligationes adhuc agnovit Imperator. Hispanarum autem Legum mos nullas sollemnes formulas agnoscit, id per solam, et quandocumque stipulationem acceptilationem importantem cognoscit dirimi quoscumque contractus tantum illa posita clausula à Notariis per Aquilianam stipulationem

§. Praeterea Novatione tollitur obligatio.

Adhuc verborum obligatio tollitur novatione in certa rei, et Creditoris stipulatione consistente. Est enim novatio = Prioris debiti in aliam obligationem vel civilem, vel naturalem transfusio, atque translatio = l. 1. et tot. Tit. ff. et C. de novationibus, per quam transfusiones, vetus, et prior obligatio mutatur, et solvitur sed nova superest.

Est autem novatio haec duplex una voluntaria, alia necessaria, seu Iudiciaria, quae fit per litis contestationem, et Iudicis sententiam de qua in l. aliam 29 ff de novation:

Voluntaria vero, de qua in hoc §. agitur bifariam dari potest, vel in eandem personam, vel in aliam.

In aliam si vs. centum, quae mihi Titius debet, Cajus promittat, et tu Caje mihi promittis centum, quae Titius debet? Et Cajus respondeat promitto: Per quam promissionem stipulatione vallatam prima Titii tollitur obligatio, et alia insurgit, seu novatur cum Cajo quam novationem, vel potius delegationem ita firmam putat Imperator, ut etiam si secunda inutilis sit, prior inutilis remaneat; quia voluntas novare cupientis et

Per:

persona in qua fit novatio, adeo, ut inde illa sit inutilis novatio ob Juris resistentiam, ut in pupillo sine tutore se obligante, hoc non officit, quia vera fuit novatio, quibus omni modo tollatur obligatio.

Fit autem novatio voluntaria in eandem personam, quoties primae obligationi aliqua additur, vel tollitur res, aut solvendi, vel cautionis modus veluti si quae prius debebat fine, inde sub conditione se obligaverit, vel alio modo, In hoc et similibus casibus accedit novatio, quia nova videtur esse obligatio; sed Imperator ad nulla dirimenda dubia, et difficultates antiquorum per suam novam constitutionem l. ultima C. de novationibus, voluit, ut tunc detur novatio inter easdem personas, quoties ipse specialiter, aut nominatim tales novationes expresserint.

§. Hoc amplius.

Remanet postremus modus tollendae obligationis contractibus puro consensu perfectis correspondens. Eorum poenitentia, seu mutuus dissensus re adhuc integra, si nimirum pura intercesserit conventio ut de pretio, et de traditione, nam si fuerit solutum pretium, et merx tradita non datur locus poenitentiae l. 1. C. quando liceat ab emptione recedere; licet ab emptione recedatur, si utrimque accepta reddantur, pretium emptori, res empta venditori l. ab emptione ff de pactis.

Unde priores modi tollendae obligationis fiunt Re ut solutio, Verbis ut novatio, et acceptilatio, Dissensu ut poenitentia; ceteri quia assignari possunt, et nos infra de exceptionibus, legimus in Glossa l. in omnibus 43. ff de solutionibus.

1. Solutio
2. Acceptilatio
3. Novatio

4.

4. Delegatio.

5. Confusio.

6. Obsignatio.

7. Interitus rei.

8. Exemptio ex Commercio.

9. Compensatio.

10. Pignoris venditio.

Hos decem solvendæ obligationis modos explicat Brissonius lib. 1. et 2. de solutionibus.

Additur à non nullis

11. Maleficium.

Tolluntur alii sex per exceptionem afferuntur ab eodem Brissonio lib. 3. de solutionibus.

1. Pactum

2. Testamentum

3. Ius Iurandum

4. Tempus

5. Sententia Iudicis

6. Acquisitio rei dominio ex causa lucrativa.

Finis Libri Tertii Institutionum.

Paratitla
seu
Breuis, et Methodica Explicatio Libri Quarti Institutionum Diui Iustiniani Imperatoris
Titulus Primus
De Obligationibus, quae ex delicto nascuntur

Ordo huius Tituli cum praecedentibus ille est, quem Imperator hic in principio tradit: In § sequens divisio supra de obligationibus fuere divisae obligationes in eas, quae ex contractu, et quasi ex, in eas, quae ex delicto, et quasi nascuntur, usque de primis toto lib. 3. fuerit dictum; hoc in libro de secundis recto iure agitur.

Et quo ad delicti verbum illud à delinquendo, dictum sciatis, vel à derelinquendo, quia qui delinquit, leges, ac mores optimos derelinquit. Inde sic breviter definiri potest = Offensio contra Ius Tertii illata ad poenam obligans =

Hocque delictum duplex est ordinarium, et extraordinarium ordinarium consistit poenam habet à lege extraordinarium Iudicis arbitrio punitur. Est et illud ordinarium et publicum, quia publicam turbat pacem, et contra universalem utilitatem tendit, prout in Tit. ff de Publicis Iudiciis, et proprie dicitur Crimen, et privatum, quia privatam personam offendit, prout in Tit. ff de privatis, et extraordinariis delictis. et proprie dicitur Delictum, Noxa, Maleficium; quamvis haec nomina communia sint Privatis, et Publicis delictis

f. 1

l. 1. ff de poenis. Privata vero delicta sunt quatuor Furtum, vis, seu rapina, Damnum, et Iniuria, de quibus hic singulis titulis traditur.

Textus. Sed illa quidem: Dividuntur.

Contractus obligationes parientes quatuor esse docuit supra Imperator Re, sti, Verbis, Literis, et Consensu. inter Delicta ex quibus obligatio oritur, ex uno tantum hic capite esse docet, ex Re sola nimirum, quia non nuda voluntas, nec litterae, sed factum inducit delictum, a quo obligatio oritur, v.g. puta in furto non animus contrectandi, sed ipsa contrectatio obligationem parit, ut eleganter in l. si quis 52. § neque 19. ff de furtis. Nec movet, quod etiam ex iniuria, quae sit Re de manu, Verbis ut convicio, et etiam scriptura, ut Carmine, et libello famoso, ut in tit. ff de Iniur. et libello famoso, oritur actio quia ipsum carmen, et convicium continent factum quoddam, prout est Infamia, et Honoris laesio.

§. Furtum est.

Furti definitio ita a Paulo sumpta in l. 1 ff de furtis, hic scribitur = Fur est, qui rem alienam contrectat = Nos autem cum nostro Justiniano ita furtum definimus = Contrectatio fraudulosa lucri faciendi gratia, vel ipsius rei, vel etiam usus eius, possessionisve, quod lege naturali prohibitum est admittere =

Contrectatio. Non ad veram furti essentiam requiritur, ut res de loco ad locum contrectetur, seu auferatur l. 6. l. 9. ff de furtis, unde ad solas res mobiles se extendit furtum, et non ad res soli l. verum 25 ff eod. Rursus non verbo et scriptura, sed re, idest rei contrectatione fit furtum.

Fraudulosa, quia dolo malo, et furandi animo debet esse res ablata l. in furti 50 § recte, et § sequenti

ff

ff d. tit. Voluntas enim delinquentis distinguit maleficia, unde furtum non est si Titius Caji asinum in equas suas non furandi animo, sed generationis causa admiserit l. si quis uxor § si quis ito ff de furtis. Rursus sub hoc verbo fraudolosa potest intelligi, quod fures res invito Domino ad furti existentiam necessarium, In eo etenim casu in quo Domini voluntas, vel est expressa, vel praesumitur, ibi furtum non adest, ut in § furtum autem infra h. t. dicemus.

Lucri faciendi gratia. Per hoc distinguitur à Plagio et crimine Arborum caesarum; Plagium enim, quod est Hominis liberi vel ancillarum furtum fit multoties libidinis, et gratificationis causa l. Nulla 82. § quae ancillas n. ff de furtis. Arborum caesarum crimen fit etiam sine lucro aliquo, sed ex petulantia nimirum, et Iniuria l. furtim 7. § 1. ff arborum furtim caesarum; furtum vero ob solum lucrum l. 44. § 1. ff de furtis.

Vel ipsius rei, etc. mobilis et alienae, quia rei suae non datur furtum, nisi quo ad usum, et possessionem, ut si quis rem suam alteri oppignoratam auferat, quia non proprietatem, sed tantum possessionem aufert l. si pignore 45. ff de furtis.

Quaeri hic solet An filius Patri, servus Domino, Uxor Marito furtum faciat?

Censeré isti furantes, furti tamen actione non tenentur l. servi 17. ff de furtis; Hic etiam coniux ob societatem, et matrimonii arctissimum vinculum res non furari, sed amovere dicitur l. 1. et tot. Tit. ff rerum amotarum.

Vel etiam usus, furtum enim committit commodatarius, et depositarius re commodata utens l. qui re 76 ff de furtis. Sic sartor, vel fullo si vestibus utatur, furtum earum facit in usu l. si fullo 82. ff de furtis.

Possess.

Possessionis usus; Nam si a Nudo, et mero possessore res auferatur, ut erit in Pignoratitio creditore, furtum possessionis committitur, ut in l. 15 ff de furtis: Pro cuius et Praecedentium notitia sciendum ex quolibet furto duplicem oriri actionem; una quae dicitur rei persecutoria, seu rei furatae vendicatio condictione furtiva petita l. 1 ff de condictione furtiva. Altera quae est actio poenalis, qua rei extimatio petitur, eaque in duplum, vel quadruplum peti potest; et in hac potest includi criminalis actio; seu poena, et supplicium corporale quo puniatur reus vel corporis afflictione, vel pecuniae expensione. Unde extimatio quaecumque peti potest non tantum proprietatis, sed et possessionis, usus, et usus fructus, aut alterius Juris utilitatis; Hocque in uno eodemque re furata concurrere potest, exempli gratia. Servus furto contrectatus est, cuius proprietas est Titii, possessio usus, et usus fructus Caji, tunc datur actio furti Titio, quia proprietatis Dominus, possessionis, usus, et usus fructus Cajo; quae est itaque, et aliquando hoc Dominus in lege omnes ait §. si servus ff de furtis.

Quod lege naturali prohibitum est admittere quia naturale lumen dictat Dominia servanda iuxta eorum acquisitionem, ac a Naturali, et Gentium Jure, fuere distincta Dominia l. 4 ff de Justitia et Jure.

§. Furtum autem.

Cognita furti Natura prius, ut monuit cuiuscumque scientiae studiosos Imperator in l. 1 in princ. ff de Just. et Jur: = Juri operam daturum, prius nosse oportet, unde Juris nomen descendat = Hunc de vocis flexione nos docet Imperator et ait furtum a furvo venire, idest a nigro, quia clam, et obscure fit. Sabinus vero a fraude dictum voluit l. 1 ff de furtis Alii a ferendo, vel ab auferendo,

quia

quia hoc contrectatione efficitur delictum, oblatione magis rei alienae; unde fures à manu fures manuarii appellati.

§. Furtorum autem genera duo sunt.

Vnde furti definitionem sequitur divisio; duo enim sunt furtorum precipua genera, manifesta sti et non manifesta. Manifesta ea sunt, quae fures in furti loco, vel in via deprehensum habent, si nimirum fuerit cum re furata fur in furti loco, et in loco non dum pervenerit ad res celandas destinato invenerit l. 3. ff de furtis.

Non manifesta ea vero sunt, quae res furatas in loco destinato absconditas invenerit, ita Vinnius hic n. 2. Haec divisio introducta fuit, à Graecis illis legislatoribus, etiam à Praetoribus Romanis firmata, et correcta, ut ait Gellius lib. 11. cap. ult. qui contra fures manifestos dedere actiones in quadruplum contra non manifestos in duplum.

Praeter ea dabantur et aliae furtorum species oblati nimirum, concepti, prohibiti, et non exhibiti, id ipse potius sunt actiones ex furto orientes; quatenus nimirum furatus actiones habebat res sibi oblatas penes quoscumque inveniendi; unde fuit dictum furtum conceptum, quia res furtiva apud fures reperiebantur, oblatum eo quia furatae res dabantur ut ibi invenirentur. Prohibitum, si furtum quis prohibebat sua in domo perquiri, exhibitum tandem si illas furto oblatam rem apud se exibere nolebat. Hae inquam furti species actiones potius erant illi antiquo Romanorum mori furtas quaerendi per lancem, et licium competentes, quas commemorat Gellius lib. 16. cap. 10 furtum per lancem, et licium dictum.

Res enim aequissimus Magistra:

tum

nō adhibebat, ut ei Lictores concederet ad res in alienis edibus perquirendas, vel ad prehendendum, aut virgis verberandum quempiam, Itaque cum Lictores Licio idest lana veste, quę magnę erat usui magicę, et rebus occultis inquirendis, uterentur, Ovidius ait Fastorum

Tum cantata tenet confuso licia plumbo.
Et septem nigras versat in ore fabas.

Et quia Gineceum non raro intrabant, in quo Lanificium exercebant Mulieres, lances assumebant, quas ante oculos tenebant, ne a Matribus Familias, aut Virginibus viderentur, illa ratione quod cum in rerum furatarum perscrutatione ingredi solebant, ne furatam rem apud se ferrent

Sed hodie hęc absunt, nam quia contra quemcumque furti actio competit, qui furtum, sive rem furatam, aut furis receptator, qui eadem plectuntur pęna l. eos qui 14 C. de furtis; Tum quia alienam Domum sine ullo iudicio perscrutari non licet, cum enim Domus cuiusque tutissima sedes sit, si supplicio intercedat, nam nunc Magistratus Auctoritate interveniente talis perscrutatio permittitur, ut facultas [illegible]

Fiunt tandem et diversa furta ex diversa ipsorum qualitates, seu res, et loca in quo fiunt. Ut sacrilegium furtum si rei sacrę, aut sacris edibus fuerit factum l. sacrilegii 19 ff ad legem Iuliam peculatus. Peculatus si reipublicę, et ad Principem, aut fiscum spectantibus fiat l. 2. 4. 6. et 9. ff eod tit. Abigeatus si armenta et greges furentur, prout est Tit. in ff de Abigeis. Plagium si liberi homines sit furtum. Pro quibus et aliis Furtorum Generibus videatur Cuiacius lib. 6 observat. capite

Iures

Fures etiam sunt Nocturni, et Diurni, Improbiores, et Improbissimi et famosi.

Nocturni noctu, Diurni die furantur, et hodie atrociores putantur l. 54 § a ff. de furtis, ex l. tamen 12 Tab. gravius puniebantur Nocturni a Diurnis; licitum enim erat Nocturnos fures occidere, Diurnos vero interficere nequibant l. 1 ff. de furtis balneariis; Nam die credebatur animus furandi, noctu vero aggredientis animus nescius furandi, aut occidendi fuerit.

Improbiores sunt Domorum effractores l. 2 ff. de effractoribus. Improbissimi sunt Viarum grassatores l. capitalium § grassatores ff. de penis. Famosi tandem, et furantur, et occidunt dicta l. Capitalium § famosos.

§. Pena Manifesti Furti.

Et manifesti furti pena in quadruplum, nec manifesti in duplum, tenetur, scilicet fur manifestus solvere ultra rem furatam quadruplum, nec manifestus duplum, et harum penarum quae est pretoria, alia civilis nam manifestum furtum ex l. 12 Tab. multoties pena corporali, et capitali puniebantur, quam ut nimiam moderavit Pretor, et in pecuniariam mutavit, ut loquitur Cit. Aulus Gellius cap. ult. lib. ex novis constitutionibus Imperatorum furti pena augeri cepit iuxta furum, et furti qualitatem; Famosi enim et Improbissimi latrones seu viarum grassatores morte puniuntur l. Capitalium § famosos ff. de penis, ac etiam sacrilegi eadem puniuntur pena Follerius in praxi criminali sub rub. de summa Trinitate n. 47.

Et nostris moribus pro primo et secundo furto corporali afficiuntur pena, ut exilii Triremis &c. pro tertio tamen suspenduntur Glossa in l. 3 C. episcopalis audientia Clarus lib. 5 § furtum n. 7

n. 7. et 16. et ex pragmaticali constitutione 4r. de furtis, furtum in campis et in viis publicis cum violentia commissum etiamsi sit primum, et minimum capite punitur.

§. Furtum autem fit

Non sola amotione, seu ablatione fit furtum, sed etiam sola abusu, ita ut sit quis aliena re invito domino ultra usum sibi concessum utatur prout est in pignore, commodato, deposito, de quibus latius in l. qui iumenta 40 ff. h. t. Creditor enim qui re pignorata contra consensum creditoris, et depositarius ultra mentem deponentis, et commodatarius ultra usum sibi concessum, utantur, furtum committit l. 59. ff. de furtis quia rem alienam domino nolente ad alterum usum possident.

§. Placuit tamen.

Diminute intelligendum quod diximus nunc procedere docet Imperator. Sive commodatarius re utatur commodata ultra usum ei donatum furandi animo, quatenus scilicet dominum invitum putet, et revera dominus est, et tunc vere committit furtum sive putet dominum invitum, qui revera non est invitus, et eum volentem praesumat utpote amicissimum et tunc neutro in casu datur furtum, quia in utroque deficit animus l. quamvis 48 §. 1. et § 4. ff. de furtis.

§. Vnde illud quaesitum est.

Hic veterum Iurisconsultorum controversia proponitur de qua in l. si quis 20. C. de furtis, ubi quaerebatur an contra servum alienum corrumpentem eum in corruptionis experientiam, detur actio servi corrupti, et furti. Si quis scilicet rimatur malis suadeat arbitrio alienum servum, ut res domino auferat, eaque ipsi ferat, et servus vero innocens domino renunciavit, qui rem servo permisit ad corruptorem afferre, ut illum in furto deprehendat et contra

eum

eū furti et corrupti servi actione agat. & decidit Imperator utramq. competere, quia taliter voluit Dominus rē servo donare, ut specimen faceret fraudolosi consilii, de quo ex eventu constitit.

§. Interdum etiam.

Liberū aliquando hominē subripere furtū est, ut filiū Patris Potestati subiectū furari, contra hunc actio furti datr Patri l. eū qui erat §. filius familias ff de furtis; Pater enim potest eū illū vendere, et vindicare l. 1. §. 2 ff de Rei Vindic: ad qd requiritr Patria Potestas, itaq abla: tio eius, qui Patriæ n̄ subest Potestati n̄ est furtū; Non enim est rei alienæ contrectatio, qd ille est sui, n̄ alieni Juris, Mater inde furti actionē n̄ habet, qā filiū in potestate n̄ retinet l. Mater ff de furtis

§. Aliquando

Excepit quasi hic Tribonianus furti naturā in aliquo casu dari idest furtū etiā rei propriæ, et n̄ alienæ, prout erit si debitor rē Pignori datam à creditore subtraxerit, vel commodatus rē à commodante l. si debitor 19 l. vi is qui rē 59 ff h. t. ea rōne, qd furtum n̄ solū proprietatis, id est etiā usus et possessionis, alterius furtū sit, prout ex definitione constat l. 1 §. 3 sed et n. ff h. t.

§. Interdum quoque furti.

Fur, furtū, et furti actio coniugata n̄ sunt, ita ut tantū detr actio furti contra furē, nā etiā admittitr contra eū, qui furtū n̄ commisit, ut sunt contra consulentes, et auxiliatores revera furti innocuos, cūm eis sit, qui opē dedere furi. Ut ferramenta scalas, alia instrumenta prebendo, consiliū movendo animū furis ad furtū patrandū l. 34 l. 52 §. ope consilio ff de furtis; quia qui damni dedit causā, et damnū dedisse videtr l. Pretor att 4. §. hoc

aut

aurei edicto ff de vi bonorum rapt.

Pro quibus omnibus non condictio furtiva, sed furti actio datur; ipse enim contra solum fures admittitur ad res vindicandas l. ex furtiva 5. ff de condict. furt. Ita contra quoscumque ad duplum [illegible]

Et furti actione tenetur non solus is, qui opem dedit, sed etiam ille cujus consilio est furtum sequutum, quia etiam hoc in casu opera ejus intervenisse creditur l. proinde ff eod. tit., sed si furtum non sit sequutum hac actione liberatur l. ope §. ult. ff de furtis, consulentes vero et coadjutores hunc non nisi in duplum teneri lit. [illegible] furtis non manifesti statutum fuit.

Unde qui panno rubro ut ait textus armenta fugavit licet non subripuerit furti tenetur actione prout ait Plutarchus, Tauros feniceis vestibus irritari elephantes vero albis, et Seneca lib. 3. de Ira = Taurus color rubicundus excitat ad irae vires, ursos leonesque magis [illegible] provitat [illegible]

§. Is qui in Parentum.

Ut datur furti actio contra furem, sic negatur contra fures, is qui est filius familias, et servus, qui Paternam et Dominicam rem subripuerint, quia vere fures sunt, furti tamen actione non tenentur l. servi ff de furtis, ea ratione, quod res Patris non est filii, et Domini non est servi; unde res hae furtivae usucapi nequeunt §. furtivae supra de usucapionibus: Actio vero non datur, quia nulla lis esse potest, et actio inter filium et Patrem, Dominum et servum l. lis nulla ff de Judiciis, et eadem natura est ipsi impedimento, quia pater et filius una sunt Persona, una sunt vox: et ita Pater secum ageret, quod absonum est l. 16. ff de furtis.

At si filius peculium castrense, vel quasi habuerit, Pater aget actione utili adver:

adversus eum, qui vestimentum, quod furatus est, l. si quis uxori § sedui ff eod.

§. Furti autem actio.

Docet hic Imperator usque ad finem exponere, cui detur actio furti, et docet cuilibet concedi, cuius interest rem non esse subre: ptam, etiamsi Dominus non sit, prout creditori, fructuario, commodatario, possessori Bonæ fidei &c. et hoc ex honesta causa, quia prodest rem illam esse penes te fructuari: um, te possessorem &c. ut bene ait l. cuius. 10 ff h. t. l. ult. C. eod. At etiam credito: res dignus, quia plus habet cautionis in rem, quam in personam l. plus cautionis, 25 ff de reg. Iur.

§. Item si Fullo.

Furti actionem etiam fulloni, qui vestimenta lavanda, et polienda accepit, et sarcinatori qui eadem resarcien: da, et conficienda suscepit, dari dixit Iustinianus, et non Domino, quia ipse contra fullo: nem actionem habet ex locato, si res culpa sua etiam levi pereat. Unde soli fullo: ni, et sarcinatori hæc competit actio l. itaque 12. ff h. t. cum hoc tamen est pro cedendum discrimine, quod si fuerit fullo solvendo, etiam tunc ei datur actio, aut non fuerit et datur Domino, quia semper cuius interest rem fore salvam ipsi con: ceditur furti actio.

§. Sed et Bonæ Fidei.

Eandem concedit actionem Bonæ fidei emptori, et possessori Tribonianus, et sic, qui rem alienam bona fide emit; quia interest, ut rem apud se esse, ut tandem aliquando usucapiat.

§. Quæ de Fullone diximus.

Dubitatum fuit an actio furti detur commodatario, et commodanti, si res commodata fuerit subrepta. Et Iu: re veteri dabatur commodatario l. ult. in prin. C. de furtis, Iure vero novo

cum

ad hac est distinctione procedendum, prout in d.ª l. ult. explicatur, et 1º si Dominus elegit actionem, tunc eius electioni est standum; Nam si scivit rem commodatam fuisse furto subreptam, et actione commodati egerit, tunc datur Commodatario actio furti, et si ignoraverit, et quod sua interest à commodatario consequutus sit idem procedit; si verò ignoraverit, et dubitaverit furti, et tunc ipse eliget actionem; furti enim quadruplum petit, simplum commodati. Unde si contra furem egerit liberatur commodatarius: Et sic semper Domino favere volunt leges, ut res ipsi integra foret.

§. Sed Is apud quem.

Depositario hic negatur actio furti si fuerit depositum contrectatum; quia de custodia nihil tenetur depositarius, neque etiam de culpa lata, levi, et levissima, sed de dolo, ideoque si fuerit subrepta res deposita ad nihil obligatur l. 14. §. 3. ff de furtis: Unde Deponenti, seu Domino datur actio furti.

§. In Summa.

Impuberes ex hoc §. docemur nec furtum committere, nec furti teneri nisi pubertati fuerint proximi; quia dolo caret furtum impuberum, qui dolus ad verum furtum requiritur l. Impuberes 23. et l. ideo ff. de reg. iur. l. inutil. stipulat.

Impuberes verò pubertati proximi minus puniuntur, nec suspenduntur, ex l. 12 Tab. sed arbitrio magistratus arbitrarium verberabantur l. 1. § Impuberes 32. ff de senatus consulto Silaniano; quod idem procedit in maleficiis, et delinquentibus, qui minus et non iuxta legis rigorem damnantur l. fere in omnibus ff de reg. iur.

§. Furti actio.

Praeter furti actionem poena

Datur etiam Domino actio rei persequutoria. Penalis illa actio est in duplum et quadruplum, haec vero rei persequutoria seu rei vindicatio est in rem, seu ipsam petit Dominus rem furatam possidentem quemcumque possessorem, ex qua etiam oritur condictio furtiva, qua agit ipse Dominus contra furem, et eius haeredes pro rei extimatione l. in rem 39 ff de furtis. Unde differt penalis actio ab his duabus, quia illa datur cuicumque interfuit rem furatam non esse, haec vero domino, et quia ista rei vindicatio est realis, condictio vero furtiva personalis, ut melius infra in §. ex maleficiis de actionibus.

Nostris tamen moribus abiere penae illae dupli, et quadrupli, et remansere penae criminales, et civiles actiones; per criminale Judicium damnatur Reus exilio, Triremibus iuxta qualitatem delicti; et si sit ex famosis, morti l. capitalium ff. de penis, per civile ad restituenda furata bona, et eorum expensas, ac damna. Et nostro in Siciliae Regno Discalantes Domos, Apotecas, Horrea, et Ecclesias, aut clavibus adulterinis illas aperientes, aut tandem ostia frangentes capite puniuntur pragmaticam 2. tit: 19. tom. 3. pragmaticarum, et si discalaverint, et furati non fuerint ob aliquod superveniens impedimentum triremis perpetui pena, in qua includuntur facilitantes, et consulentes.

Titulus Secundus
De Vi bonorum raptorum.

Quia de furtis egit Imperator, nunc de rapina tractare progreditur, quae furti est species, cum hoc discrimine, quod raptor cum vi contrectat, fur vero clam, et quia auferri possunt et res et Personae, ideo cum violentia contrectans Personas ad matrimonium finem raptum committit de quo est Tit. C. de raptoribus; si vero diverso fuerit animo

mo libere, iste prone Plagium efficit. Tandem rapina est veró mobilium rerum stabilium enim seu soli est propriè invasio § si quid C unde vi.

Textus. Qui res alienas rapit.

Improbior fur est raptor propter vim, quam in amovenda re, adhibet, fur enim simplex decipit, raptor veró palam aufert, à [struck] fure vigilantissimus pater familias se liberare potest, à Raptore tamen nullus, nullius inde culpæ rapina imputatur, furtum veró multoties alterius culpæ tribuitur § contractus 23 ff de reg Jur.

Unde contra hunc improbiores fures non solum actio furti nec manifesti, sed etiam actio vi bonorum raptorum à Prætore fuit introducta, prout majori pœna hæc reprimatur Improbitas, qua intra annum utilem tenetur raptor ad quadruplum, ad rei istius rapta restitutionem, et ad tripla aestimationem, quæ inde veré ad triplum se reducit pœna. Et qualis minor videatur furto, tamen quia furtum solet esse non manifestum, ideo fere dupli pœnas pro eo datur; Pro rapina veró semper triplum, ex quo major semper est pœna raptoris.

Hostro veró evo abiere in desuetudinem hæ rapinarum pœnæ et solum contra raptores criminaliter iuxta delicti qualitatem agitur, et si fuerit in campis facta rapina pœna ordinaria mortis puniuntur raptores de nostri regni lege, ut diximus. Si veró in publicis viis huius felicis Urbis Panormi noctis tempore pro prima vice triremibus annorum decem spatio castigatur. pro iterata veró rapina, capite, ut statuit Aluysius de Veragues in sua constit. pragmaticali 4. sub tit: de furtis et rapinis folio mihi 307. data die 14. februarii 1699: Jure veró Canonico excomunicantur Cap. 1 de raptoribus.

§. quia

§. Quia tamen hæc actio competit.

Supradicta raptorum bonorum actio n' datur, nisi rapina fuerit animo malo, ~~et dolo facta~~, L. Prætor 12. §. Dolo, ff de vi bonor. Raptor: qd omnibus est commune delictis. Unde erat prius licitum Dño, res suas p vim à possessoribus auferre, Ideo p Divales constitutiones, quæ extat sub 7. C. Unde vi, fuit statutum nemini licere res propriam vi auferre, ne sit occasio majoris tumultus, ut inquit Paulus L. non est singulis 176. ff de reg. Jur; Sicut si sit Dnus privatur re sua, et Fisco devolvitur, si Tertius et res reprimet, eiusq: extimationem, et expensas solvet.

§. Sane in hac actione

Qd de furti actione dixit Imperator, docet hic de Actione bonorum raptorum: et nimirum hanc competere actionem cuius interest rem n' esse raptam: quare datur Conductori, Commodatario, Fructuario Bonæfidei possessori, depositario, si de culpa levi promiserit L. 14. § Is autem 3. ff de furtis. Res enim quas in bonis idest nostro in Dominio, et ex bonis idest tenemus et possidemus, nostra interest penes nos esse, et raptas n' fuisse, inde talis conceditur actio L. Prætor 2. §. In hac actione 22 ff de vi bonor: raptorum.

Titulus Tertius
De Lege Aquilia.

Obligantur nobis n' solum Fures et raptores, sed etiam damnum iniuriæ inferentes, Peculiari idest maleficio irrogantes ex dispositione L. Aquiliæ, seu Plebis. Sed Aquilii, fuit enim Lex hæc lata ab Aquilio Tribuno plebis §. Illud patam infra h.t.

Huius plebi scit, et hodie à Justiniano inter leges numerati plura fuere capita, quorum nunc duo

duo existunt, quibus vid commemoret Imperator, Nam nostri huius legis caput ait non esse in usu. Hinc

Textus. Damni iniuriæ actio constituitur per legem Aquiliam.

Primum legis Aquiliæ caput ita verba ipsa referunt = Qui servum servamve alienum, alienamve, quadrupedem ve, pecudem iniuria occiderit, quanti id in eo anno plurimi fuerit tantum dari damnas esto = Duo inde hoc in capite continentur et servi alieni occisio, et quadrupedis, seu pecudis interfectio: lex etenim ista, quæ ad damnum illatum obligat recte servum includit, aut servam quia si liber esset homo non legis aquiliæ competit actio. id publicum Iudicium ex l. cornelia de sicariis (qualis pro homine libero vulnerato hæc datur actio utilis tantum ad damna idest, et expensas reficiendas l. liber homo ff. h.t.) servusque hic alienus esse debet quia si proprius esset damnum non venit dominus, sibi enim facit Includit secundo quadrupedem, et pecudem Illa enim animalia hoc in primo capite comprehenduntur, quæ gregatim pascuntur, et proprio nomine pecudes vocantur (cetera vero ut sunt feræ omnes canes etc. In tertio veniunt capite) et ea sunt, quæ sub custodia hominis ex pabulo terræ simul feruntur, et ex quarum fetu lacte, pilo, lana, carne, et ceteris magna utilitas percipi solet.

Hæc autem occisio manu debet esse facta, non vero causata, debet idest damnificans ut legis aquiliæ actione teneatur fuste, gladio, lapide, alio telo interficere, et veneno non vero sola causa mortis. Ut si quis alienum pecus includat, ut fame pereat, quia contra hunc utilis tantum competit actio §. ult. infra h.t. sicut et pro vulnerato homine libero datur.

§. In:

§. Iniuria autem occidere

Occisiones servi, et quadrupedis, Lex Aquilia prohibet et damnat, id est illas iniuria factas, culpa nimirum patratas. Illa ergo interfectio illa necessitate aut fortuito casu eventa liberat occisorem à poena aquiliana. Unde 2º Jurisp. Infantes aliique sui nº compotes hac non tenentur actione [sed et si 5. §. et Ideo 1. ff. 11 familia furtum fecisse dicatur.

Necessitate adstricti ab hac una eximuntur Legis Aquiliae poena et tirandi, qui casu damnum afferunt, et nº data opera. Pro quibus omnibus quatuor ponuntur exempla ab Imperatore.

1º (quod est huius §.) legitur de occisore latronis vim inferentis, et sic cuiusque alterius aggressoris; vis enim vi repellitur, et ab his vi defendimur [sed et si ff h.T. quia caedes haec est facta nº ultionis, id est tuitionis, et defensionis causa, quam Iuris Consulti vocant inculpatam tutelam, seu moderamen inculpatae tutelae [verum 3. ff de Iu: sti: et Iure.

§. Itaque si quis dum iaculis ludet.

1º exemplum est de Interfectore servi, casu et sine culpa, explicatum in frequenti Romanae Juventutis exercitatione; solebant enim Militiae Tirones se exercere in certis locis Ludi publici appellatis, lusoriis Telis veterano centurione praesidente, ut sic ad pugnam aptiores forent. Unde si servus casu transiens sagitta, vel Jaculo fuerat occisus, erat talis occisor poenae legis Aquiliae immunis..

Erat tamen si in publico ponerentur id fiebant, vel nº milites tale munus exercebant damni omnes hi tenebantur, quia nº ad proprium exercendum officium, id ad voluptatem se his ludis exercebantur.

§. Id.

§. Item si Putator ex arbore deiecto ramo Seruum occiderit.

3.us exemplum est de deiectione Rami ex arbore. Si enim Putator in via publica ramum ex arbore deiecerit, et non proclamaverit, tenetur de damno, servum cum tali ramo occiderit; si vero fuerit in privata via, et adhuc si non proclamaverit de damno non tenetur l. si putator 31. ff. l. l.; ea quia in primo culpa dignoscitur non in secundo

§. Præterea si Medicus.

Quartum exemplum est etiam de culpa in omissione et commissione data; Itaque medicus, qui curationem etiam gratuitam suscepit, et inde dereliquit, ad mortem ægroti servi ob curæ omissionem tenetur, quia culpa est tam in faciendo, quam in non faciendo, idest negligendo l. Idem 8. in principio ff. l. l.

Idem et de iisdem medicis, et Chirurgis intelligitur, si ob eorum imperitiam mors servi infirmi evenerit: Imperitia enim culpæ adnumeratur, cum feriendum quisque esse profitetur, iuxta eaque videri possunt in l. qui l. [illegible] §. Si calice ff. l. l.

§. Impetu quoque Mularum.

Imperitus quoque mulio ad damnum tenetur, et Nauta, si mulæ culpa sua, vel navis in alteram impingens damnum alteri afferant l. [illegible] §. Item labeo 3. ff. l. l.

§. His autem verbis.

Pœna denique huius primi capitis in illis postremis legis verbis posita, explicatur ibi = quanti id in eo anno plurimi fuerit = [illegible] non solam damni extimationem solvet interfector sed totam eam, quanti tote eo anno, quo servus vel pecus occisus fuerit pluri:

plurimi erat redderetur, quæ ultima pars est pœnalis l. Ita vulneratus si. ff h. t. quod hodie n observari ait Argenteus. hic, id tantum damnari ad id, qd valebat tempore occisionis

. . . . Certum autem est ad pœnam non teneri heredes, quia actiones pœnales ad heredem n transeunt, sicut et hæc l. Aquiliæ, l. Inde Neratius 23. § hanc actionem 8. ff de ... tempor. action.

§. Illud non ex verbis legis, sed ex interpretatione placuit.

. . . . ex verbis legis intelligitur extimatio habita ratione corporis et membrorum ex interpretatione autem prudentum, seu ex sententia legis n extimatio consideratur, id est damnum, qd extra corpus laesi, vel animalis occisi contingere potest l. ait lex 21. §. 2. l. si servum 23. ff h. t. utputa si servo fuerit relicta hereditas, et eum illum occidisti antequam adiret jussu domini, amissæ hereditatis damnum resarcieris l. Inde neratius ff h. t. vel si ex quadriga equorum unus fuerit occisus, non tantum ad extimationem equi occisi, id est quantum equo, qui superest ex morte alterius detractum est, præstabis l. 22. ff eod.

. . . . Unde etsi interficiens Hominem liberum publico Judicio legis corneliæ de sicariis teneatur, et n legis Aquiliæ, tamen Uxor et filii occisi hac actione legis Aquiliæ interfectorem damnandum petere possunt ad eius expensas pro curatione, vel ad valorem operum mariti præstandum l. qua ratione 7. et l. Inde Neratius § Hanc rationem ff h. t. quæ dicitur actio utilis legis Aquiliæ, de qua infra in f. tit.

§. Liberum autem est.

Hic tantum de servi cæde non de pecudis, de qua dicuntur duo posse intentari et insurgi Judicia: Unum

pri:

privatum Legis Aquiliæ, Alterum publicum seu capitale Legis Corneliæ de Sicariis l. Inde neratius 23. §. si dolo 9. ff eod. quorum Judiciorum genus po est Dnus experiri, quod vult, etiam utraque dummodo unum principaliter, aliud secundario petat: ut prius lege Cornelia unum velit, et inde accessorie ad restitutionem cuiusque damni lege aquilia appellat d. l. Inde Neratius § si dolo.

§. Caput Secundum Legis Aquiliæ n'ē in Vsu.

§. Capite Tertio De omni cætero damno cavetur.

Secundo remoto capite 3um succedit moribus nostris adhuc probatum, cuius verba hæc sunt = Cæterarum rerum præter Hominem, et Pecudem occisos, si quis alteri damnum facit, quod usserit, fregerit, ruperit iniuria: quanti ea res in triginta diebus proximis fuerit, tantum æs Dno dare damnas esto = l. si servus 27. §. Tertio capite 5. ff h. t.,

Unde breviter lex hæc (licet latius explicetur ab Imperatore hic) tria continet, 1o Vulnus, servi, et Pecudis (nam eorum occisio est in primo capite) 2o Occisionem, aut Vulnus non pecudis, sed alterius cuiusque feræ ut Canis, Apri, Leonis, Piscium &c. 3o Combustionem, fractionem, Ruptionem rerum inanimium, ut frumenti, vini, Librorum, Domus, proquibus omnibus tantum præstatur ex hoc capite, quanti fuerit intra proximos triginta retrorsum dies damni æstimandum l. quemadmodum 27. §. ult: ff h. T, licet hodie extimetur damnum a die legionis, verum tamen est quod pro hoc præstando damno requiritur Dolus et culpa prout in 1o capite l. qui occidit 30 §. in hac quoque actione 3. ff h. T.

§. Cæterum placuit.

Actiones omnes, quæ ex damno dato ex legis Aquiliæ oriuntur, exponit hoc §. Imperator, easque docet esse, Directas, utiles, et in factum proquarum intelligentia;

De Lege Aquilia

sciendum est actiones t civiles t pretorias esse. Civiles sunt eæ quarum origo est lex Civilis. Pretoriæ eæ sunt, quas Pretoris Jurisdictio, et equitas dedit.

Actiones enim dividuntur in Directas, et Utiles L. Actionis 47. ff de oblig. Directæ sunt, quæ ex ipso Jure, et sua sponte ex ipsis legis verbis proficiscuntur, quæ et ordinariæ dicuntur L. 1 et 2 ff de præscriptis verbis.

Utiles quæ non sua sponte, sed veluti in consequentiam ex sapientum interpretatione accommodantur equitatis causa L. rem alienam 41. ff de pignor: act. Et hæ utiles aliquando etiam dicuntur in factum Pretoribus accommodatæ, ita ut si non lex, non prudentum interpretatio, Pretoris equitas his actionibus legis obvenit.

Unde omne damnum datum à corpore corpori, ut vulneratio t occisio culpa facta punitur actione directa, ex ipsis ipsæ Legis Aquiliæ verbis. Damnum verò datum à non corpore corpori, ut puta siquis Alienum servum, aut pecus ita incluserit, ut fame necaretur, cohibetur actione utili, ex prudentum nimirum sententia, quæ legem aquiliam ad eos, etiam non iam occidentes, sed prebentes causam mortis extendit, cuius varia exempla videri possunt in L. 7. §. 3 L. 9. §. 2. L. 11. §. 1. ff h. t.

Damnum datum nec à corpore nec corpori, sed alio modo, ut si quis alienum servum compeditum solvat, ut fugiat, coercetur actione in factum à Pretore accommodata, prout videri potest in L. elegans 7 §. 7 de dolo 7 ff de dol. mal. ...

Titulus Quartus
De Iniuriis.

Tribus prioribus delictis additur quartum ad meram vindictam, et existimationem spectans l. item 15 §. si quis 2 ff h. t. ex quo eius actiones sunt annales, nec contra heredes dantur prout exprimitur in §. ult. infra h. t. Unde ut omnibus inferius fuit explicandum hoc postremo titulo cui respondet tit. ff de Iniur:

Textus. Generaliter iniuria dicitur omne id, quod non iure fit.

Generico iniuriae nomine omne venit flagitium, et scelus sive à Lege, sive à natura prohibitum, et patratum sive à Privato, sive à Magistratu, prout etiam eleganter dicit Vulpianus in l. 1 ff h. t.; specialiter tamen contumelia indicatur à contemptu, seu contendendo sic dicta, quam intolerabilem ait Seneca lib: 2 de tranquillitate animi. Et strictius ad tres reducit species iniuriam Tribonianus hoc loco, ad contumeliam nimirum iam explicatam, ad culpam, seu damnum iniuria latum, de quo iam in superiori tit: Ad iniquitatem à Iudice iudicando, et decidendo commissam.

§. Iniuria autem committitur.

Cum ergo in nostro textu sensu iniuria sit — delictum quo dignitas alterius per contumeliam læditur — genera seu modi, quibus talis infertur iniuria examinandi remanent, quos Imperator plures hic ait esse, sed Ulpianus in duos principales reducit Re et Verbis, et si Paulus ita illos distinguat. Fit iniuria vel in corpore dum cæditur, vel verbis dum convitia patimur, vel cum dignitas læditur, ut si Matrone vel pretextatæ comites abducantur, de quibus nunc, sed quia hæc posterior Pauli divisio in illa prima Ulpiani inclu:

includitur, Iura eas tamen suo ordine exponemus.

Re proinde fit Iniuria cum quis violentas manus in aliquem iniecerit, et pulsatione, et verberatione, ut supra, et in nostro Regno si fusto, ferro aut aliquo alio instrumento feriat, si Nobilis relegatur per quinquennium, si Plebeius pena triremium per decennium punitur ex pragmatica unica sub titulo pragmat: tit: 46.

Re etiam fit iniuria cum quis alterius quasi debitoris bona possidet, cum revera nihil debeat L. 15 §. Idem si 32. L. 1. pretor 19. ff. l. I.

Verbis fit iniuria cum quis mala alteri fuerit Imprecatus, Argumento L. ite apud ff. h. T. et contumeliosis verbis alterius leserit famam, illud vel mendacem vocando Bartol. in dicta l. Item apud §. Ait pretor ff. h. T. si eadem tandem contumeliosa verba scripto proposuerit, famosumque libellum ediderit, in quo alterius famam dignitatem, et Honorem publice ledat: Pro quo puniendo delicto adest in C peculiaris Tit: de famosis libell. et in ff de iniur. et famos libel: quod etiam, ut reliquis iniuriae generibus gravius capitalem ex ipsa in Tab. habuit penam == Si quis (sunt verba legis) occentassit, carmenve condiderit, quo iniuriam faceret, flagitiumve alteri capitale esto == quam penam est approbatus Imperator in l. unica C. de famosis libellis, et nostra pragmaticalis sanctio in titulo de penis, et etiam famosos libellos peculiari lege firmavit ultimo supplicio damnans non solum componentes, sed etiam mandantes et affigentes.

Honor denique leditur, eademque iniuriis afficitur, si honestam mulierem, Quemdive bonae conditionis, qui fuerit adsectatus, maxime Romanorum tempestate in qua Meretrices à Matronis discriminebantur, prout refert D. Jeronimus in eluidium == Mulieres Impudice apud

apud Romanos flavo crine, veste variegata, eaque subductiori à caeteris mulieribus discriminabantur = Ac praeceteris ornamentis Matronae seu Matres Familias stola matronali distinguebantur; Reliquae vero Virgines et Pueri praetextati dicebantur à Praetexta togae, quam ferebant usque ad annum 17. (qui erat annus Tirocinii) erat autem Toga haec limbis, et fasciis Purpureis, et clavis circumtexta, clavi et limbi dicti, quia in margine, et ora vestis adsuti, Oraria aliquando appellati. His inde personis Matronis nimirum, Virginibus, et Pueris Praetextatis iniuriam affert, qui pudicitiam eorum sollicitat, et pravis verbis corrumpit l. Item 15 §. Appellare 20 ff h. t.

§. Patitur autem quis iniuriam non solum per semetipsum, sed etiam per liberos suos

praedictis modis non solum Patres familias iniuriam pati possunt, sed etiam liberi, servi, uxores, omnes uno vinculo adstricti, ut ad Patrem Familias relati tanquam membra ad caput l. Pronunciatio ff de verb. signif; Ideo non solum laesio fit ipsi Patrifamilias directe, sed etiam indirecte per eius uxorem et Liberos, Ac actio iniuriarum competit Patri familias pro filio laeso, dummodo non fuerit emancipatus, nam si emancipatus, ipse actionem instituet l. sed si unius 17 § filio familias 12. ff h. t.

Unde sive eius potestate est etiam invito filio potest Pater actionem prosequi, et Filius non potest illam intentare, nisi pater absit, aut nolit ulcisci l. In persona §. 2. ff de Pactis.

Quod de Filio diximus, idem de Marito iniuriam Uxoris vindicante, dicendum cui soli competit actio iniuriarum pro iniuria uxori illata l. Item apud 15. §. convicium ff h. t. Et non contra Uxori pro iniuria facta marito; quia vir Uxorem, et non Uxor virum defendit. Textus hic.

Dictis procedunt, si iniuriam Uxorem

res, et Filius Familias illos tales esse sciverit, si enim ignoraverit nulla insurgit actio Patri, et Marito l. eum qui ff h.T.

§. Servis autem ipsis.

Pater iniuriam recipit ex Filii le: sione, Maritus ex illata Uxori, sic inde Dnus ex iniuria servo illata de qua est longius ff tractatus sub l. 15, 16, 26, et 30 h.T. Et si nullam iniuria recipiat offen: sionem servus quia in eo, nec persona, nec dignitas, nec caput datur, pro nullis enim habentur, tamen illam alteri faciunt l. sed si unius 17. §. cum servus 4. ff h.T; sunt enim delicti facti, et non iuris ac in persona Domini substinent; Ita ut in: iuriarum actionem pro servo Dnus habeat, dummodo sit atrox, et contumelio: sior iniuria l. Dominus 9. C h.T. quod est discrimen inter servos et liberos, liberorum namque iniuria etiam levissima vindicatur, servi non nisi atrox, vel ad Domini contumeliam specialiter facta l. 15 §. Praetor ait qui servum 34. et l. sequenti ff h.T.

§. Si Communi Servo iniuria Facta sit.

Praecedenti §. de proprio, nunc de communi, 3º de eo in quo est usus fructus, 4º de Bona fide possesso tam servo, quam libero homine, agitur.

Et de communi servo ea est ser: vanda regula, quod pro iniuria illi illata actio competit Dnis equalis, si pares sint dignitatis, ut puta duobus Senatoribus, dispar, si inequalis conditionis, ut Senatori et plebeo, nam major est iniuria facta Senatori, sic et actio, minor ple: beo, inde et actio 7 l. § 1. ff h.T.

Unde non Dominica portio est di: spicienda, sed singulorum dignitas: et si contrariam senserit Pedius in l. sed non 16. ff h.T. Id tamen fuit à Caio in institutionibus reprobatum, et à Nostro

Im:

Imperatore hic, ut inquit Broeus hic n. 2. Id contraria mihi non videtur Pedii sententia, quia ibi dignitatem Dominorum non distinguit, sic et illos pares in Domino, et dignitate supponit, ut Glossa ibidem.

De fructuario servo adhuc est distinguenda iniuria; Aut ea fuit ipsi illata in contemptum usufructuarii, et actio fructuario competit, aut non, et Proprietario, quia omne Jus illius est, sic et actio l. Item apud. 15 §. penult. ff eod.

§. Sed si libero Homini.

Quod de servo fructuarii diximus idem est de libero Homine servo putato, cuius iniuriae actio sibi ipsi vero Domino competit, et non Bonae fidei Possessori, nisi pulsatus fuerit in Possessoris contemptum dicta l. Item apud 15. §. penult.

§. Pena autem iniuriarum ex L. 12 Tab.

Variis iniuriarum generibus, et offensis Personis pro temporum varietate diversa etiam erat sequenda pena, sic offendenti variis constitutum capitulis.

Proinde 12 Tab. divinam sequutus in exodo cap. 21. penam Talionis voluit in Ruptione membri (similitudo vindictae, et pena reciproci a Iuris consultis dicta) cuius verba sunt haec = Si membrum rupit, ni cum eo pacit, talio esto = relata ab Aulo gellio Cap. 2. In aliis vero fractione, et verbalibus iniuriarum Reo pecuniariae summae erant infligendae his verbis = Qui iniuriam alteri faxit quinque et viginti aeris pena sunto = Gell. Capitulo primo — — — — tabularum penae in desuetudinem abiere, et illae ex edicto Pretoris inducte sunt quas Justinianus hic appellat

Penae autem Pretoriae sunt arbitrariae, id est pro gravitate, et levitate iniuriae a Iudice fit extimatio; et hic

hic et nunc pecuniariæ tantum nunc graviores infligunt pœnæ iuxta rationem Personæ, et dignitatis offensi, et offendentis. Unde etiam hic Imperator ait non æqualem esse pœnam pro servi iniuria infligendam; sed ipsa qualitas servi est dignoscenda, cuius triplex hic fit distinctio. Actoris nimirum, Mediastini, et Vilissimi

Actor erat ceteris melioris conditionis, cui dominus rerum suarum curam credebat.

Mediastinus erat Inferioris, cuius opera erat in ceteris scopis mundandæ, applicata, quem scoparium appellat Iuris consultus in l. 8. ff. de fundo instructo.

Vilissimus erat infimæ conditionis, nam hi compedibus vincti nullam nec operam, nec functionem gerebant.

§. Sed et Lex Cornelia de iniuriis loquitur.

Iuri Prætorio fuit introducta Lex Cornelia a Lucio Cornelio Silla Dictatore, Cajo Mario, et Cajo Carbone consulibus anno ab Urbe condita 673 lata, per quam actio iniuriarum conceditur in tribus iniuriæ generibus, Pulsatione scilicet, Verberatione, et Introitu in domum per vim, de quibus omnibus textus in l. Lex Cornelia 5. ff. h. t.

Et commodum huius legis est quod actio hæc civilis est perpetua, illa Prætoria vero annalis.

§. Atrox iniuria extimatur uel ex facto &c:

Quia non eodem est punienda modo iniuria, sed ut diximus iuxta diversitatem eiusdem, ideo Imperator assignat hic, quæ sit atrox, et vera iniuria, nam levis fere semper remittitur. Atrox ergo iniuria dignoscitur vel ex facto ut si revera aliquis cæsus fuerit l. Prætor §. penult. ff. h. t. vel ex loco ut si in publica curia cæsus sis, prout exagerat adversus Antonium Cic. = si inter cenam in tuis illis immanibus poculis id tibi accidisset, quis non

tur:

turpe diceret. In cetu verò populi Romani ac = vel ex persona cuiusque, ut si Plebeius, Senatori, L. 1. 3. et 4. C. h. T.

§. In summa sciendum est.

Ex dictis patet à Pretore et L. Cornelia constitutis duplex insurgit Iudicium, unum civile, aliud criminale, seu publicum. Civile est Pretorium, quod sola iniurie extimatio, et pecuniaria pena petitur. Criminale est Legis Cornelie, quod ad relegationem Rei, vel ad aliam penam agitur L. ult. C. de Iniurijs.

Et alienum potest intendi ab offenso, ad hoc, quod civile potest etiam per Procuratorem, Criminale verò non permittitur: ff. de public. Iudic. Itiji fuerint illustres viri, quibus permittitur per procuratores criminalem actionem proponere ex Zenoniana constitutione, que est in L. ult. ff. de iniur.

§. Non solum iniuriarum.

Ad hanc iniuriarum actionem obligat Imperator non solum eum, qui iniuriam fecit, sed etiam qui fieri curavit L. non solum 11. § 1. ff. h. T. ratio est quia qui per alium facit, ipse facere videtur L. 1. damnum 169. ff. de reg. Iur.

§. Hec actio dissimulatione abolétur.

Ex iniuriantis animo oritur actio iniuriarum, ex iniuriati voluntate extinguitur: unde Imperator ait dissimulatione abolerì, idest si offensus per annum taceat, omittat et non prosequatur iniuriam, anno elapso etiamsi velit illam prosequi, non potest. L. si non convitij s.. C. h. T.

Verum non omnis iniuriarum actio anni elapsu extinguitur, sed sola illa Pretoria, que ex equo et bono, ex praria idest ad honoris, et fame rutionem datur dicta L. non solum 11. § Iniuriarum

l. ff h. t. nam ceterae actiones quae conceduntur a senatus consulto pro famosis libel: lis et lege cornelia de pulsatione sunt speciales, quia civiles l. In honorariis 38 ff de oblig. et Action:

Sunt denique et alii modi huius tollendae actionis, ut Pactum, Transactio, Iusiurandum, quos videre poteris in l. 17 § 2. ff de pactis et l. 21 § 1. ff h. t.

Titulus Quintus
De Obligationibus, quae ex quasi delicto nascuntur

Obligationum causas quatuor induximus, Contractum, quasi contractum, Delictum, quasi Delictum, quarum tribus expositis, reliquum erat, ut de quarta causa explicemus, idest de obligationibus quae ex quasi delicto nascuntur h. t. ad verbum sumpto ex lib. 5 ff de oblig. et Action: in quo quatuor quasi delicti exempla afferuntur, de quibus singulatim.

Textus. Si Iudex litem suam fecerit, non.. Ex maleficio obligatus videtur.

Voluntas et propositum maleficii ~~[illegible]~~ Unde si aliquid [illegible] ignorantibus accidat nec delictum, nec vitium est. Verum etsi nonnullis vera delinquendi voluntas absit, adest tamen in eodem delicto culpa, pro qua offensio non ex maleficio sed ex quasi maleficio ~~tenemur et hoc est quasi~~ delictum.

Hinc 1º Imprudens iudex, qui vel per imperitiam, vel per imprudentiam iudicat, litem suam facit, idest periculum litis ad se convertit, et omnem litis extimationem praestare cogitur l. final. C. de poenis Iudic quia etsi malus in eo desit Animus, adest tamen imperitia, quae summae Iuris culpa est, sufficiens ad illum obligandum ex quasi delicto

Hoc autem procedit si ita absque dolo
id

sed imprudentia deciderit, si namque dolo malo, et aut Amicitiae, aut per sordes Judicaverit, tenetur ex Maleficio extraordinario, sit infamis, et totius litis verae existimationem praestat dicta l. ult. C. de pen. Judic. l. ult. ff de variis, et extraordinariis cognition.

§. Item Is ex cuius Cenaculo

Secundo ex quasi delicto nascitur obligatio, adversus eum qui ex cenaculo proprio (erat cenaculum apud Romanos conclave in superiori parte domus, quod edere solebant et ad quod ascensus erat per scalas in via, [illegible] cenaculum superior [illegible] ... scalis ferentibus in publicum [illegible], aditumque in eius verso) vel conducto aliquid effundit, vel quod transeuntes laesit, vel ita aliquid suspensum retinuit, ut eius casus noceat sive servo, sive per liberos fuerit deiectum, et casus. Tunc pro damno ex deiecto erat dupli, ex caso decem aureorum, sed hodie sola praestatur estimatio damni si autem laesio fuerit Hominis liberi nec vero mortis occisio, poena erat 50 aureorum, si vulneratio. arbitraria erit poena Judicis prudentis arbitrio [illegible] l. ... §. Haec in factum et seq. ff h. t.

§. Si Filius Familias seorsim à Patre habitaverit

Tertio talis obligatio oritur etiam contra Patrem si aliquid à Filio Familias fuerit eiectum, vel suspensum ut supra quod tamen procedit si insimul cum Patre habitet, quia tunc habetur quasi delictum filii l. 1. § habitare ff h. t. si vero seorsum nec actio de effuso, nec de suspenso datur contra Patrem etiam ex peculio tenus; quia inquit Ulpianus haec obligatio non venit ex Contractu non ex delicto (pro quibus iuxta peculium vires tenetur) sed ex quasi delicto pro quo ad nihilum obligatur.

§. Item Exercitor navis, aut Cauponae, aut Stabuli.

Quarto datur ex quasi delicto obligatio

Navi:

Navigantibus, et Peregrinantibus contra exercitores navis, vel stabuli, et caupones. Exercitor enim, et Institor vocatur quicunque ad quem commoda totius navis, cauponae et stabuli spectant l. 1 §. exercitorem 15 ff de Exercitoria actione.

Datur ergo Navigantibus actio ex quasi delicto, si nautae aliquid ex sarcinulis, aut mercibus sua custodiae commissis subripuerint contra Navis institorem, et idem peregrinantibus, si quid stabularii, caupones et mercium vectoribus, et sarcinulis furaverint, contra exercitorem, Caupona, aut Stabuli; quia sibi imputare debet exercitor, quod opera improborum hominum utatur l. 1. Servius 3. ff Nautae, Caupones, Stabularii. Poena autem est dupli dicta l. ult. §. Haec actio 1.

§. In his autem casibus actio in factum competit.

Omnibus quidem ex quasi delicto obligationibus, et non tantum his postremis conceditur actio in factum, qua à Praetore estimationis damnum petitur, quae datur haeredibus quidem laesi, non autem contra haeredes laedentis; quia haec est poena, et ut talis est Personalis, nec ad haeredes Delinquentis transit l. Julianus 164. ff de Judiciis.

Titulus Sextus
De Actionibus

Cum tres Privati Juris partes sint, ut Institutionum initio diximus, Personae nimirum, Res, et Actiones, et duae earum iam expositae fuerint, tertiam de actionibus explicandam hoc loco aggredimur, ea ratione quod sicut personis res adiectae sunt, ita rebus actiones, et ambae Personarum commodo constitutae. Jus enim quod Homines sparsos congregavit, resque unicuique concessit obligationes, et Actiones etiam huius tuendae societatis causa adinvenit. obligationes, quibus commercium exerceant, actiones quibus invitu fidem cogantur adimplere: Atque Actiones ab obligationibus pendent, et actio sine obligatione esse non potest, ut Partus sine matre: obligatio ergo naturalis

horta:

loctatur, Civilis ornatus tenet, Actio invictus cogit.

Est autem hoc actionis verbum in latina et Juridica lingua diversimode sumptum.

In latina triplicem adfert notionem, ut vult Varro lib. 5 de ling. latin. quatenus vocat mentis agitationem, omne idest quod nos actum cogitemus, deinde dicimus, postremo agimus: quocirca inde agitatio, et cogitatio humana dicitur actio.

2.° qualiscumque causae agitationem quoties idest causa dicitur, seu peroratur coram Praetore, semper ipsa agitur l. 1. C. ad vim, talio modo. Primis namque Romani Populi temporibus nec procuratores nec pragmatici in Judiciis interveniebant, sed soli contendentes Actor, et Reus causas agebant, et Perorabant; Actorve adversarium nulla previa interpellatione ob tortio collo in Jus trahebat.

3.° appellat eam, quae in Jus translata est et post l. 12 Tab. ad Juventutem a Prudentibus compositam, et in certam formam redacta est. Haec vero est actio illa, qua Jurisprudentia utitur, nomenve ejus multiformiter sumunt.

Nam 1.° latissime sumptum omnia Judicia Civilia, Criminalia, ordinaria, Extraordinaria, Civilia, et Praetoria continet l. actionis 37. ff de obligat. et Action: ubi capitales causae etiam actiones dicuntur.

Secundo minus late, et continet tantum civilia Judicia sive ordinaria, sive extraordinaria, sive Praetoria, ut interdicta, non autem Publica Judicia, quia eorum verum nomen est accusatio § 1. infra de publicis Judiciis.

3.° Angustius, et continet tantum civilia, eaque ordinaria, adeoque interdicta, Praejudicia, persecutiones propriae

ab

ab Actionibus distinguantur L. Actionis 37. ff de oblígat. et Action.

4.º Tandem Angustissimè et maxime proprie, eo quia continet non omnes civiles actiones, sed eas tantum, quæ in personam sunt L. 28 ff de obligation. et Action.

Quarum omnium significationum materiam tota hæc institutionum postrema pars agit eo quia etiam de Publicis Iudicijs loquitur in ultimo Titulo, In presenti tamen titulo solæ secundæ actiones explicantur, Civiles idest et Prætoriæ, ordinariæ, et extraordinariæ, etsi earum etiam diversi adsint Tituli.

Unde hodie verba hæc cognata sunt formulas Iudicium, Lis, Res, Causa, Controversia, Petitio, Persecutio, Interdictum, et Preiudicium, neque tamen ita distinguendum est, quod ex his omnibus, quædam Ius agendi notant ut est Actio, Petitio, Interdictum, Formulas, Preiudicium, Alia ipsum Iudicium ut Lis, Res, controversia, Causa.

Textus. Actio nihil aliud est, quam Ius persequendi in iudicio, quod sibi debetur.

Hæc est Celsi definitio in L. Nihil 50 ff de oblígat. et Action: Perquam quæcumque comprehenduntur actiones tam in rem, quam in Personam, et si enim quod proprium est non persequatur, sed vindicetur, tamen sub illis verbis quod sibi debetur tacité etiam intelligitur quod proprium est.

Unde non est improbanda alia à Recentioribus assignata definitio = formulas est, quæ quis Ius suum in Iudicio persequitur = Hoc namque verbum Ius qualecumque retinet tam et proprium, et alienam, seu obligatam tam ex contractu, quam ex maleficio.

Sed huius rei persequutio est facienda in Iudicio, in quo est proponenda actio, et Lis disceptanda coram Iudice, ne privato detur occasio vim propria manu sumendi, quod erit in multis occasio

Unde

Unde nec actio sine Judicio, nec Judicium sine actione datur l. si Pupilli 6. ff de negotiis gestis: quae actio nostris in Tribunalibus proponitur supplici libello de quo nos late in Rituum [illegible]

§. Omnium Actionum

Innumeras pene actiones agnoscit noster Juris corpus, illas quae cuique rei, et personae accommodatas: Unde ut sue clara procederet methodo Imperator, sua prima origine exponit, et dividit

Est proinde omnium actionum Principalis divisio, quod aliae sunt in rem, aliae in Personam l. Actionum 25 ff de oblig. et Action.

Actiones in rem, et nobiliores eae sunt quibus quis ab alio petit quod suum est, quamvis ille nullo Jure ei obligatus sit, causa unde harum actionum est Dominium, l. in rem 23. ff de rei vindic. Actiones in personam sunt illae, quibus quis id petit ab alio, qui ei obligatus sit vel ex contractu, vel ex maleficio. Et adeoque earum causa contractus, et maleficium, et ex illis tantum tenetur is, qui contraxit, vel malefecit In quibus etiam venit quasi contractus, et quasi maleficium, et adhuc contractus et maleficia incerta, seu innominata, quorum actiones dicuntur in factum, Omnes vero in Personam, de quibus nos infra suo loco h. T. cum sit presens §. Tractatus de Actione in rem

Est ergo actio in rem Dominii Alia rei persecutoria, inde rei vindicatio per excellentiam dicta, datur contra quemcumque Possessorem, vel si possideat, tamen si dolo desiit possidere l. si a bonae fidei 27. et sequenti ff de rei vindic. Unde pro ea instituenda

Requiritur 1°. Ut reus rem possideat, l. Officium 9. ff. ead:

2°. Ut actor sit Dominus, et rem suam esse contendat l. 42. ff. de[illegible]

3°

3.° Ut verus sive Possessor, seu ejusq: rei Dominus, sive rem eē suam contendat, ut innuit Imperator his verbis = Possessor vero Dnū rei se eē dicat = Licet Domini probatio ad actorem spectat, et n̄ ad reum, quia possessio est rei probatio L. 11. C. de petitione Hereditatis.

Afferuntur autem rei actiones 8 in h. T. licet et aliæ duo in toto Iure reperiantur, quarum I. est rei vindicatio, de qua adhuc (hæcq: est rei corporalis, ceteræ namq. sunt incorporalis) II. Confessoria actio de qua in §. æquè sequenti. III. Negatoria de qua indicto §. æquè versiculo contra IV. Publiciana de qua in §. sed iste vers plerumque. V. rescissoria de qua in § rursus VI. Pauliana, de qua in §. Item si quis in fraudem VII. Serviana, de qua in §. Item Serviana VIII. quasi Serviana, seu Hipotecaria, de qua indicto § Item Serviana versiculo quasi Serviana IX. Emphiteuticaria de qua adest Tit: ff si ager vectigalis, vel Emphiteuticarius petatur, X suffitiaria, de qua L specialis 73 §. 1. et 2. ff de rei vindic: et hæ omnes sunt actiones in rem singularem, seu rei particularis persequutoriæ, sunt namq. Actiones in rem universales 1.° querela inofficiosi testamenti, 2.° Petitio Hereditatis 3.° S. pars hereditatis petitio 4.° Possessoria hereditatis petitio, 5.° Iudici commissaria hereditatis petitio, quæ ut ordine rem universalem prosequuntur exponuntur in Titulo 2. 3. 4. 5. 6. 7 libri 5. ff.

§. Æquè si agat Ius sibi esse fundo forte.. Utendi.. In rem actio est.

Secunda sequitur actio in rem, id incorporalem (nam corporalis rei actio, ut diximus, una est rei vindicatoria) atque hæc confessoria, seu affirmativa = qua quis ait Ius eē sibi utendi fruendi, t eundi per fundum = sicq: per hanc servitutem verbis affir: mati:

tivis conceptam, ut = Aio mihi Ius esse utendi fruendi aedibus meis = contendit debitam servitutem sive rusticam, sive urbanam, de qua est Titulus ff. si usus fructus petatur. et quasi vindicat servitutem, quae debetur, et Ius quod retinetur l. u. l. 4. §. 1. ff. si servitus vindicetur.

§. Contraria quoque

Confessoriae actioni accedit negatoria, per quam (sicut per confessoriam servitus deberi dicitur, ita per eam servitus deberi negatur) libertas fundi contenditur ut si Titius servitutem sibi deberi ab aedibus seu affirmet, et Seius illam deberi negat, tunc Seius libertatem suam conservat. Unde definiri potest: Actio qua quis intendit non esse Ius adversario utendi fruendi = dicta [illegible] 4.

Solet plerumque actio haec negatoria negativis verbis concipi, sicut et Confessoria affirmativis, prout in exemplo servitutis altius aedes tollendi, et non tollendi demonstrat Imperator hic. [illegible] multoties confessoriam negativis, negatoriam affirmativis verbis retinetur, prout in citato exemplo altius tollendi videri potest. Si enim agam Ius esse mihi altius tollendi. Erit confessoria et negatoria haec actio ex diversa vi, et intentione agentis. Erit confessoria, si per eam intenderem aedes meas esse liberas, et posse altius tollere, et vicini lumina obscurarem. altius &c. de Servitutibus. Erit negatoria si prius ipse servitutem debuerim, et haec mihi ex testamento, conditione, tali modo fuit remissa, tunc si vicinus meus impediat ne aedes altius tollam, per hanc actionem negarem esse ei Ius altius tollendi, et contenderem me ei non debere servitutem, qualem vicinus vindicare intendit l. si Domus 12. ff. de servit. Urban. Praediorum. Prout in ipsa negatoria dignoscitur si ego dicerem vicino non esse Ius altius tollendi, est certe negativis verbis concepta, id in effectu

est

qui affirmativam, et confessoriam, quia ideo quis alteri servitutem negat, sibi libertatem affirmat. Unde ex contendentium mente, et non ex verbis dignoscitur confessoria et negatoria actio.

Et quidem negatoria haec actio in solis rebus incorporalibus dari potest. In corporalibus namque illa datur confessoria, quia in ipsis non possidenti conceditur actio, et negatur possessori l. 1. §. Interdictum autem ff uti possidetis; sed in incorporalibus datur etiam possidenti qui possidet fundum, et quidem, quando servitus pretenditur l. 6. §. 1. ff si servitus vindicetur.

§. Sed Istae quidem Actiones.. Ex Civilibus causis descendunt.

Ceteras in rem actiones deberet prosequi Imperator, id recte earum originem intervicit, aitque primas has adhuc expositas esse Juris Civilis, idest ex legibus, senatus consultis, Constitutionibus Principum, Responsis prudentum descendentes, has exponendas de Jure Pretorio. Pretor namque qui supplendi Juris Civilis causa Jurisdictionem suam interponebat, alias proposuit actiones, quas Jus Civile tamen non Domino, et quasi Domino. Inspexit enim et ipse naturalem, et civilem equitatem, quam sicut ex lege Dominis rei vindicatoria in corporalibus, et negatoria, ac confessoria iuvatur; sic ex sua Jurisdictione publiciana, et huic contraria rescissoria quasi Dominum adiuvit.

§. Namque si cui ex Iusta causa res aliqua tradita fuerit

quilibet ex Justa causa, seu titulo Bonafide, ac traditione vel possidemus, quasi dominium in ipsa acquirit, itaque si eam iam sic legitime possessam, et non usu captam, quia toto tempore ad prescriptionem, vel ad usucapionem determinato non possessa fuerit subre-

pta

ptea, illas vindicabit actionem publicianam à malo possessore toto Tit. ff. de Pu-
bliciana in rem actione

Ceterum hanc concessit actionem

Quintus Publicius, qui auctore Cicerone fuit praetor Urbanus cum Marco Junio;
quia huic civilis non datur actio; ea enim soli Dño concedebatur, et sic possessor
erat injustus praeferebatur; Ideo naturali equitate hanc introduxit Actio-
nem, per quam rem non usucaptam, quasi usucaptam ab injusto possessore, quasi
Dominium vindicaret l. penult. et ult. ff. cit. Tit.

Unde Dño ex dictis colligunt

ius publicianam haec actio non solum conceditur pro rebus corporeis, sed etiam
pro incorporalibus, quia et si ipsa possideri nequeant reali traditione
et possessione, tamen possidentur et traduntur patientia et usu l. ult. ff.
de servitut. sic contra Turbantem actione hac agitur

secundo quod haec actio contra in-
justum detentorem datur, non vero contra verum Dñum rei nondum usucaptae
... Dñus possessori praefertur, et dominium possessio-
ni ... l. penult. et ult. ff. eod.

§. Rursus ex diverso si quis cum Reipublicae causa abesset.

Quintus Publicius non solum
usucapionem nondum completam, quasi completam fingit, sed illam completam
ut non completam vult, in quo casu Dñus est legitime absens, vel à justo etiam
possessore vindicare non potuit

Unde actio haec qua accommo-
datur, datur plerumque Rescissoria, plerumque restitutoria, quia et rescinditur usu-
capio, et restituitur res Dño et sic definiri potest = Actio in rem, quae datur Dño

pro-

propter rem ab alio usucaptam intra annum . post absentiam vindicandam = ut late explicatur in Tit. ff ex quibus causis Major in integrum restituatur ex qua desinitione duo sunt necessario prenotanda pro hac concedenda actione .

Primum quod Dominus absit, iusta causa, nempe vel rei publicae, vel arbitrarij causa, ac etiam servitutis, vinculorum, et studiorum, ac alia iusta ratione iudicii relinquenda L. Succurritur 9. et duobus ff. sequentibus ff ex quib. caus. maior in integr. restit. Nam si voluntaria fuerit absentia actionem hanc non parit, quia alterius absentia, inquit J. C., in L. 19. ff de iure Tit. alteri neque damno, neque compendio esse potest.

Secundum quod intra annum, velit movere actionem, datur namque contra Jus Civile, quod usucapionem concessit, sic non ordinaria est perpetua, prout et ceterae actiones in rem, esse ponit, id annalis L. 35. ff de oblígat. et action. Et actio inde haec fuit vere pretoria, non civilis; quia stricte Dominus hic rem amisit, ut ab alio usucaptam; Pretor autem equitate motus rescindit hanc usucapionem L. ult. § ult. ff ad Velleianum .

5. Item si Quis in fraudem Creditorum .

Per precedentem actionem rescissoriam ita rem concedit Domino Pretor, quasi ea nunquam fuisset usucapta. Sic et per huius § Actionem ita rescindit debitoris venditionem rei debitae, ac si nunquam fuisset vendita. Est ergo haec pretoria actio in rem Pauliana dicta L. videamus 38. § In faviana ff de Usuris. Data creditori contra in Bonis debitoris in fraudem alienatis. Hac enim actione ea bona revocantur; quae in fraudem creditorum fuere alienata, ut ab ipsis iam possessa sunt: Tit. ff quae in fraudem Creditorum, et specialiter L. 1. ff eod. tit.

Unde, liquet, et hanc actionem ex Pretorij equitate esse ortam, et in alienatione pro revocatione veram debere

adesse

adversus fraudem [illegible]

[illegible] quod ad Praetoris aequitas sit huius actionis causa, indubitatum est, nam alienatio quaelibet ipso Jure Civili statim valet, nec rescindi potest L. 1 ff. Cod. tit. Sed quia iniquum judicavit Praetor aliquem cum aliena locupletari iactura, hac actione voluit rescindi alienationem L. ait Praetor 10 §. penult. ff. eod.

Quod fraudem vero adsit fraus in tali alienatione non est ambigendum; quaelibet enim alienatio esse validam affert. Ius infractionis rescissionis ex causa facienda, quae in nostro casu debet esse fraus debitoris, ad quam dignoscendam pugnant DD. et non nulli scientiam in emptore et fraudem in venditore requirunt cum L. 6 L. 10 §. quod ait Praetor ff. quae in fraudem creditorum.

Sed omnes tollit dubium Imperator hic, atque non demum dari paulianam, cum Bona fuerint iam possessa a creditore ex Judicis sententiam. In possessionem bonorum idem fuerit iam missus a Judice creditor, res ea inde debitor alienaverit; Nam si ante missionem Debitor quod alienaverit, alienatio non revocatur L. 10 ff. eod. tit.: et ita veram fraus nunc habet, quod bona fuerint a creditore possessa ex Judicis Literalis textus in L. qui autem 6. verbo sciendum Juliani ff. h. t. et praesens § verba dicatur = Item si quis in fraudem creditorum rem suam alicui tradiderit bonis eius a creditoribus ex sententia Praesidis possessis permittitur ipsis creditoribus rescissa traditione eam rem petere = [illegible]

[illegible] verum [illegible] adhuc [illegible] mihi videtur optimo, qui Paulianam concedunt creditori in bonis alienatis ante missionem, sed in fraudem, ut si nimirum debitor vel se solvendo non efficiat, vel aliunde solvendo non sit [illegible] ff. quae in fraudem creditorum.

Sive

§. Item Seruiana, et quasi Seruiana, quae Hipotecaria uocatur.

Reliquae duae praetoriae actiones in re exponuntur Serviana et quasi Serviana. Ambae quidem praetoriae, et quia earum auctor fuit Servius Praetor, et quia earum causa fuit aequitas, ne nimirum inutilis remaneat obligatio ex puro pacto orta, pro qua nulla nascitur actio ex Iure Civili l. 1. ff de Pignoribus. Hinc hanc actionem accommodavit Praetor, qua res obligata persequatur, prout late exponitur in toto Tit. ff de Pignoribus et Hipotecis.

§. Seruiana autem experitur quis de rebus Coloni

Serviana igitur Actio datur Domino praedii locanti contra bona invecta, et illata in fundo locato pro pensione illius fundi, seu mercede exigenda expressa conventione oppignorata, et non, pro quibus etiam Domino datur Salvianum interdictum, de quo infra § sequens et Versi[culo] solo interdictum de interdictis.

Dixi expressa conventione oppignorata, et non, nam est notanda differentia praedii rustici et urbani, res enim in rustico praedio adductae expresso tantum pignore obstringuntur. In urbano vero sine ulla etiam conventione, id est ex tacita contrahentium, et legis mente l. certi Iuris 5. C. locati. l. 6. ff quibus ex causis Pignus, vel Hipoteca. Huius autem discriminis ratio est quia in rustico praedio fructus eiusdem tacite obligati locatori, et proinde satis est ei cautum per fructus, ut non sit opus rustica instrumenta ei obligari, nisi expresse in conventione l. In praediis 7. ff eo tit. At in praediis Urbanis, quia nulli sunt fructus praeter ipsam pensionem, receptum fuit, ut per bona invecta, et illata ab Inquilino tacite caveretur locatori pro pensione.

§ Qua:

§. Quasi Seruiana autem, qua Creditores pignora Hypotecasue persequitur.

Propter affinitatem quam habet cum Serviana, dicitur hec actio quasi serviana, que datur (non Domino fundi ut Serviana) sed creditori pro re qualibet debita sive expresso, sive tacito Pignore. Unde est dicta etiam Primo utilis serviana l. 1. § cum Predium ff de Pignor. 2º. Hypotecaria dicta l. 1; 3º. Pignoratitia l. In hac 3 §. est autem 3. ff ad exibendum 4º. Utilis Pignoratitia l. rem alienam 41. ff de Pignor. action: Unde hec actio et datur tantum Hypotecariis creditoribus, seu illis, qui vel expressum, vel tacitam habent conventionem, seu Hypotecam, et obligationem bonorum, non autem meris chirographariis, et datur contra quemcumque rei oppignorate, et Hypotecate Possessorem, quia actio realis in rem, non autem personam persequitur l. Pignoris 17. ff de Pignoribus.

§. Inter Pignus, et Hypotecam quantum ad actionem attinet, nihil interest.

Pignus et Hypoteca spectata actione hypotecaria nihil differunt, Ita ut Marcianus inquit hec duo verba tantum sono differre l. res 5. l. 1. ff de Pignoribus; sed ex diverso, quo contrahuntur Iure. Pignus enim traditione rei perficitur inde datum in sola re mobili, ut prius spectata Ethimologia colligitur, qua Pignus à Pugno dicitur, sic res mobilis à manu l. 238. ff de verb: signif: Hipoteca vero nuda conventione, et nudo pacto perficitur, qua debitor supponit, et obligat rem suam creditori, sed eius possessionem retinet l. Si fundus §. Si res ff de Pignor. Unde creditor pro re obligata duplici in casu Hypotecariam habet 1º Debitore non solvente, ut rem Hypotecatam avocet, seu ut distrahat 2º. Si illius ha:

habuit possessionem, et inde amiserit, ut eam iterum avocet l. 17. § De Pignore ff. de Pactis. Sicque pro pignore is competit Pignoratitia, pro Hipoteca Hipothecaria actio.

§. In Personam quoque Actiones ex sua Iurisdictione propositas habet Prætor.

Actionibus in rem Prætoris præmissis pœnales adhuc adiciunt Prætoris, quæ rem etiam persequuntur, id est in personam, res petitas in actionibus, id est à Persona quæ nobis obligata est, non iam à Tertio possessore, ut supra initio huius Tituli diximus.

Hinc Prætor adiuvandi, supplendi, corrigendi Iuris civilis causa in suo albo proposuit actiones personales, quas in duplici distinxit classes, in personales rei persequutorias de quibus hic, et aliis quatuor § sequentibus, et personales pœnales de quibus in § pœnales infra.

Rei igitur persequutorias personales, quarum hic est sermo, tres enumerant, de constituta pecunia, de Peculio, et de Iureiurando, de quibus sigillatim.

§. De Constituta autem pecunia cum omnibus agitur.

Præcedenti § notavit Tribonianus hanc actionem constitutæ pecuniæ successisse receptitiæ, seu receptitiam ad hanc actionem fuisse transfusam.

Per receptitiam enim obligabantur antiqui illi argentarii, seu Mercatores Romani, ut sæpe supra exposuimus ad quodcumque solvendum, tradendum, ut pote iam ab ipsis receptum certis quibusdam solemnibus verbis, Ita ut actio hæc erat Civilis l. 2. C. h. t. quod autem inter eos, vel alios erat conventum, et constitutum nulla dirivabatur actione Civili, quia ex nudo

pacto

pacto actio non poterat, oritur civilis, ideo prætor constituto actiones accommodavit, quæ ex constituta pecunia dicebatur, quæ solum ad res obligatas ad res tradendas adstringebatur, et ita invaluit huius actionis usus, ut Imperator sublata receptitia actione, reliquerit solam constitutæ pecuniæ actionem.

Est igitur actio de constituta pecunia, seu constitutoria, qua constitutum, cum quis pro se, vel pro alio ius oblato se soluturum constituit: est enim constitutum solutioni simillimum l. 10 l. 17 ff de constituta pecunia.

Unde pro constituto dando est necessarium præcedens debitum, sive proprium, sive alienum, et hoc sive naturale, sive civile l. 11 ff eod., et quod nulla intersit stipulatio, id solum pactum, quo quis se soluturum obliget dicta l. 2 ff Cod. Tit. Aliter si stipulatio intercesserit oritur actio civilis, et non Prætoria l. n. C. de const. pecunia.

§. Actiones autem de Peculio.

Secunda personalis actio Prætoria est de peculio, qua Pater ex contractu filii, vel Dominus ex contractu servi peculio tenus convenitur, prout in toto Tit. ff de peculio explicatur.

Est huius actionis causa, seu origo ipsa Prætoris equitas, et non civilis ratio, quæ neminem ex alieno contractu obligat l. 11 ff de obligat. et action. Prætoris igitur equitas tales accommodavit creditori actiones, qua pater ex contractu filii, et Dominus servi obligantur, sed in eo quantum vires peculii servo, et filio concessi suppetunt, idest peculio tenus l. 1 ff de tributoria actione, eo modo, ex contractu horum lucrantur Pater, et Dominus, ita et obligari debent, iuxta nimirum Patrimonii, seu Peculii quantitatem l. 1. ff quod cum eo.

§. Is

§. Item si Quis Postulante Adversario Juraverit.

Tertia personalis Pretoria actio est de Jure Jurando, de qua extat Tit. ff. de Jure Jurando, et Tit. C. de rebus Creditis; Hec autem actio est ea = quaque is ex Jure Jurando legitime prestito petit id, quod sibi deberi adjudicari = que etiam dici solet actio in factum l. 11. ff. de Jure Jurando.

Et quidem fuit hoc Jus Jurandum quervivendarum litium, quod debitores, et Creditores, et actores, et conventi Jure Jurando finem suis imponerent litibus l. 1. ff. eod. Partibus namque coram Judice convenientibus, ac postulantibus Pretor Juramentum ab una ex partibus prestandum approbat, neque eo prestito statim res est Judicata, et datur actio Juranti, ex Jure Jurando, qua, quod sibi deberi juraverit, prestandum. Ea ratione quod iam quasi nova fuerit transactio servanda, 1°. ex fide, seu pacto l. 1. et 2. ff. eod. 2°. ex auctoritate Judicis, coram quo, vel a quo prestatur. 3°. ex debito precedente sine fundamento supposito, tamen juratur plerumque de eo, quod iam ante deberi contenditur. 4°. ex religione Juris Jurandi l. 2. C. de rebus Credit. que omnia conjuncta causam attulerunt Pretori, ut ex Jure Jurando daret actionem.

§. Penales Quoque Actiones.

Secunda personalium actionum classis adhuc a Pretore introducta est penalium, nempe que penam persequuntur, quae omnes sunt in personam, penales etiam dicte, et in factum. Hec autem actiones nonnisi in hoc §. proponuntur, quamvis sint innumerabiles, ut inquit idem Imperator.

Prima est actio Albi corrupti, qua quilibet de populo, agit contra eum, qui quid ex albo Pretoris corrupit, ut breviter exponit Ulpianus in l. si quis 7. ff. de Jurisdictione = si quis id, quod Jurisdictionis perpetue causa, non prout res incidit in albo, talia materia propositum erit

ddo

dolo malo corruperit datur in eum 50 aureorum (quae accusanti, et n° fisco donantur) Judicium, quod est Popularis ...

Erat album Praetorij pariex gypso illitus ad rerum cautum in jurisprudentia aptus, quod duplex erat, unum in quo Praetorij annua edicta continebantur, aliud in quo Praetor Judices referebat pro privatis controversijs disceptandis, et dirimendis.

1ª De in Jus vocando, qua puniuntur Liberi, et Liberti parentes, et Patronos in Judicium revocantes sine venia, quo per reverentiam dicis debitam, poena aureorum 50, q. 12. ff de in Jus vocando sed hodie est pene abolita haec actio, haecve veniae petitio.

2ª De in Jus vocato vi exempto, quae agitur contra eum, qui exemerit, aut impediret abducendo, vel retinendo, ac morando eum, qui in Jus legitime vocatus venire vellet. Poena autem est ut Eximens teneatur actori in tantum in eo quod in veritate est, id quanti ea res ab Actore fuerit aestimata, de qua a controversia l. penult. ff ne quis eum qui in Jus vocatus vi eximatur.

Debet autem haec Judicij abductio dolo fieri, si enim factum fuerit sine dolo ob iniustam nemirum causam tali non datur poena, prout videri potest in l. sed eximendi 4 in fine ff dicto tit.

§. Praeiudiciales Actiones in rem esse uidentur.

Alias tres actiones in rem proponit Imperator, Praeiudiciales dictas quae quia mixtae sunt Civilibus, et Praetorijs, post omnes civiles, et Praetorias actiones in rem, et personam exposuit, ut bene notat Glossa hic.

Et quia peculiare praeiudicii adservant nomen, ideo breviter videndam earum homonymiae causam, quam multiplicem invenio, et brevitatis, et nostri instituti gratia ad duplicem tantum reduco.

1ª est

Q. est, quae aliud possit sic ferunt Iudicium, sicut praeordinatus ad alias causas dicuntur praejudicium, seu verum Iudicium praefra L. 1. C. de ordine Iudiciorum.

R. quia ei, qui tales actiones patitur magnum inferunt praejudicium, seu damnum, ut si aliquem declarari servum, idest mortuum; cum servitus, et mors comparentur l. servitutem ff de reg. Juris

Sunt proinde praejudiciales hae tres actiones ad statum alicuius pertinentes, una est actio liberalis, altera actio liberti 3.a actio de partu agnoscendo, quae omnes ita Iudicatum efficiunt, ut in his sententia faciat Jus etiam quo ad extraneos, idest cum iis, qui cum illis non litigaverint, quae sententia status agitentis in L. Papinianus 7. § ult. ff de Inofficioso Testamento.

Q. ergo actio praejudicialis est liberale Iudicium, quod vel movet Dominus contra servum, qui se liberum esse contendit, vel contra dominum servus, qui libertatem suam vindicat, et asserit, sive eius nomine alius, qui dicitur assertor contra eum, qui dominum esse dicat Pro qua actione extat totus tit: ff et C. de liberali causa. Haec actio est stricta civilis, ut descendens ex L. XII. Tab: l. 2 §. Initium ff de origine Juris

2.a actio est ea, qua libertus contra Patronum utitur dicens se esse ingenuum, et non eius libertum, et contra Patronus utitur contra libertum, si eum libertum esse sibique operas et obsequia debere contendat l. ult. et tot: tit: ff si ingenuus esse dicatur.

3.a Praejudicialis hodie fere agitatur est inter Parentes et Liberos, dum vel Pater filium vindicat, aut denegat, vel filius se aut liberum esse ait, aut negat, de qua actione in L. 1. et toto Tit. ff de Agnoscendis, et alendis liberis aut parentibus. Haec quidem verum Judicium praeit, quod alimentorum Iudicio praefertur, quo pater vel filius labore damnatur, damnatur inde–

inde etiam alimenta.

§. Sic ita decretis Actionibus.

Expositis actionibus in rem, et personam earum veram formulam tradit Imperator modum id est, quo concipi debet libellus Judici proponendus. Et docet in rei vindicatione, seu actionem in rem hanc esse formulam = Hanc rem meam esse aio = Res nimirum haec, quae a Titio V.S. possidetur mea est, ad me spectat. Non iam Alius dominium petere, quia illud iam habet, et dominus est, fieri dominus amplius non potest, aliter sibi praeiudicaret l. cum an eadem § penult. ff de exception: rei Judicatae.

In actione vero in personam sic proponi debere = Si paret (id est apparet) Lucium Titium dare, facere oportere = Per quam dominium rei nobis obligare petimus, quia omnes actiones in personam ex obligatione nascuntur, ut supra diximus. Inde in actionibus realibus Libellus concipitur cum causa dominii, ut donatione, usucapione &c. In personalibus cum causa obligationis, ut contractus, quasi contractus &c. de quibus plenius infra.

§. Plane odio Furum

Et si dominus rem suam a fure petat tamen adversus furem in eius odium datur eidem domino petitio proprio nomine dicta condictio furtiva, de qua est Titulus ff de condictione furtiva; et non solum haec, sed quatuor contra furem cumulantur actiones Actio ad exhibendum, rei vindicatio, condictio furtiva, et actio furtiva l. si pro fure 7. §. 1. ff eod.

§. Appellamus autem.

Natura et formalis utriusque actionis exposita tam realis, quam personalis, nunc nomen erat indicandum.

Et actiones in rem proprie vindicationes

ap:

appellantur à vindicijs, à iure idest, quod habet dominus rem suam manu apprehendere = ut ego rem hanc meam esse ago =, quæ vindicatio non solum in mobilibus, quæ facilius apprehenduntur, sed etiam in stabilibus apud Romanos servabatur. Prima namque Populi Romani ætate cum Quirinum agrum angustis finibus coarceret, Prætor cum litigantibus ad rem accedebat ut in loco, atque in re præsenti actori, seu domino fundum traderet.

Propagatis tamen postea Imperij finibus institutum est, ut ex prædio aliqua particula, velut gleba una ad Prætorem deferretur ut Actor hoc singulo totum fundum vindicaret, Vindicta à Gellio circa Curtis, et Festucariis lib. 20, Cap. 9, sicque reales actiones vindicationes et rei vindicationes fuere dictæ.

Actiones autem in Personam generali nomine dicuntur condictiones, seu denunciationes, quia condicere idem est, ac denunciare quæ denunciatio etsi detur actionibus realibus, et Personalibus, tamen quia actiones in rem proprium habent vindicationis nomen, hoc verbum condictionis mansit proprium actionum in personam

§. Sequens illa Diuisio

Supradictæ iam expositæ actiones à fine, quem prosequuntur sunt vel omnes rei persecutoriæ, vel pœnales, vel mixtæ, idest partim rem, partim pœnam persequuntur.

§. Rei persequendæ Causa.

Et certè hæ actiones, quæ dominium in actore supponunt, illam rem vindicant, sunt rei persecutoriæ, sicut et pœnales actiones ortæ ex contractibus ferè omnes rei persecutoriæ sunt, quia his rem nobis obligatam prosequimur.

Dixi ferè quia datur casus in quo

mixta

mixta ex contractu oritur actio ut si quis urgente necessitate tumultus, incendii, ruinæ aliquid deposuerit apud aliquem, et is depositum inficiatus sit, et si ex deposito oriatur actio est penalis in duplum l. 1. § 1. l. 18 ff depositi

§. Ex Maleficiis uero

Penales actiones sunt hæ, quibus pena à lege constituta persequimur l. In honorarii 35 de oblig. et actio[n] dici legem constitutam, nam pena vel est conventa, ut dabis 100, et nisi dederis, dabis 110, et pertinet ad actiones rei persequutorias, vel est legitima, et hæc ex maleficiis, vel quasi, vel ex crimine ibus provenit quæ ex criminibus oritur hic n' spectat, quia illa non privatorum utilitas, sed publicus disciplinæ rigor postulat et fisco vindicatur, ea inde quæ ex maleficiis, vel quasi oritur est presentis tituli materies.

Unde, si actiones meram penam perse quuntur penales sunt ut actio furti manifesti, et non l. 7. §. 2. ff de condictione furtiva. si penam et rem mixtæ, quibus idest et penam, et res sequuntur, harum verum hic proponuntur, vi bonorum raptorum, legis Aquiliæ, et legati pii.

Actio vi bonorum raptorum, et legis Aquiliæ iam supra est exposita.

Legati pii erit si illud sit relictum venerabili Ecclesiæ inficiatum sit, idest negatum ab Herede, et dilatum diu tunc datur contra Heredem actio in duplum sic mixta rei et penæ, de quibus infra in §. sed furti [illegible]

Verum hodie est hæc quasi sublata pena nam si heres solutionem legati moratus Heres ab Episcopo, vel magistratu omnibus Hereditariis commodis privatur, novella 131. cap. 12.

§. Quædam actiones.

Mixtas actiones ex re, et pena exposuit

sunt Imperator, alias nunc addit etiam mixtas, id est ex re, et persona, quas et res, et personalis prestatio petitur, ut supra § tres, i. inter s de obligation Unde res sunt hic numeratae hae actiones, Familiae erciscundae, communi dividundo, et finium regundorum, de quibus omnibus singulares intitulantur instit. et C

Habent Heredes et socii, quibus hereditas, vel bona aliqua sunt communia L. Judicium Familiae erciscundae id est Hereditatis dividendae Ercisceare enim est verbum iunctum ab ercto et cio, unde apud veteres dicebatur erctum citum id est Patrimonium divisum, erctum non citum, id est Patrimonium non divisum

L. Judicium communi dividundo ff quod, et ipse res, t. Hereditas nimirum, t bona petuntur, et prestationes personales, si quid nimirum impenderit coheres, vel socius, sic Hi Judicii et res, et Personas persequitur, eorumve actio est mixta in rem et Personam.

Eodem certo modo est actio finium regundorum, ff qua agrorum confinium divisio petitur, inde res, et si quid in his fuerit impensum, Unde haec actio datur inter vicinos, et agrorum eorum confines L Haec actio n. ff finium regundorum.

In his autem Judiciis multum equitas Pretoris prevalet, ut non so fiat divisio, ut nemini fiat fraus, non vero potest rem uni adiudicare, et alteri pecuniam conferre, si res divisionem non patitur, ut domus, navis, Equus &c. quia tali adiudicatione lites diminuntur l. mevius sn § Arbiter ff famil. ercisc. &c

§. Omnes autem actiones.

Est haec alia divisio a materia quam persequuntur actiones desumpta, quidem utilis ob libelli, in petitionis conclusionem, ne quis incidat in periculum plus petitionis, ut infra § si quis agens 33 Et Ille actiones hanc petunt divisionem, quae civiles sunt, non vero criminales, aut Conventionales

nales, quia corrupti hi possunt excedere, dummodo in conventione usurarum non excedant modum l. Palal. & §. Circa ff de dol. mali et Metus exceptione

§. In Simplum agitur.

Simplum nominat ipsam rem, id quantum nobis abest ratione rei retentae, petimus omnibus actionibus rei persequutoriis tam in personam, sive ex contractu, quam in rem, ut actiones ex empto, vendito, stipulatione &c.

§. In duplum agimus.

Actiones ferme penales duplum persequuntur, duplicant idest, quod nobis ratione rei abest. Et quamquam hic numerantur actio furti non manifesti, Legis Aquiliae, ex legato pio, depositi incendii causa, de quibus omnibus supra, et servi corrupti, de quo hic breviter.

Est enim actio servi corrupti, de qua est Tit. ff de servo corrupto, et tit. C de furtis, actio pretoria, quae datur in eum, qui servum alienum dolo malo corruperit, idest deteriorem fecerit, aut fugere vit, ut luxuriose vivat, aut quid simile, ex quo domino fraudetur, et haec actio est in duplum contra corrumpentem l. 5. § Haec actio 12. ff Cit. Tit.

Duplatur autem omne damnum non solum idest id, quod in ipso servo corrumpendo fit, sed etiam id quod servus etiam abstulit l. 9. §. ult. ff de servo corrupto.

Haec autem actio non est in usu, id
circumvenire in filiis familias et liberis corruptis, quae est utilis, et datur Patri l. ut tantum 14. § 1. ff de servo corrupto.

§. Tripli vero.

Una tantum haec ponitur actio quae triplum prosequitur, quae condictio ex lege contra plus petentem summa sibi debita,

ut

ut si petat actor triginta, cum deberet 10, datur tunc reo in triplum actio ob maiores sportulas, quas solvit exequutoribus, et Iudici, ut in sua constitutione memorat statui-se Imperator, quae est l. n. C. de sportulis et sumptibus, a Cujacio restituta ex Greca in latinam linguam lib. 11 observationum cap. 22

Id hodie pro exequutoribus et Notariis est sublata haec poena, quia ipsis praestantur salaria non iuxta quantitatem in libello petitam, sed iuxta loca distantiam, quo ad Iudicis vero honoraria seu provisionem servatur.

§. Quadrupli.

Actiones quadrupli quatuor hoc loco proponuntur, Actio furti manifesti, quod metus causa, Actio calumniae, condictio ex lege contra exequutores. Prima est iam supra exposita, reliquae tres hic breviter exponuntur

2a. igitur, quod metus causas actio datur ei, qui vim passus est vel minis, vel potentiae, vel reverentiae indequae est coactus in aliquo faciendo, vel non faciendo, in quadruplum intra annum, in simplum post annum toto Tit. ff. et C. quod metus causa.

3a. Actio calumniae datur ei, qui ab aliquo calumniose vexatus fuerit in quadruplum intra annum, in simplum post annum toto Tit. ff. de calumniatoribus.

4a. Condictio ex lege datur litigantibus contra nuncios, vel exequutores maiores sportulas exigentes in quadruplum, simplum autem datur Parti, triplum vero fisco Authentico ut litigantes Iurent §. quoque Collat. 9.

§. Sed furti quidem nec Manifesti.

Aliquae nunc exponuntur differentiae inter actiones supra expositas, 1a est quod quaedam competunt in duplum tantum contra fatentem

quam

quas cum negantes, ut actio furti non manifesti, servi corrupti l. 50 ff de furti, l. 5 § 11. ff de servo corrupto; quedam vero tantum cum negantes, ut actio depositi, ex con: ti causis, et legati piis ex testamento.

§. Item Actio de eo, quod metus causa.

Altera differentia est, quod ceterae actiones in quadruplum semper penam prosequuntur, tam si reus pareat, quam non; sola vero quae metus causa quadruplum exigit, si reus parere nolit; tam si ipse rem restituat iussu et arbitrio Iudicis absolvitur, et non damnatur ad triplum, sed ad solam rem. Hae autem omnes actiones dupli, tripli, quadrupli, in desuetudinem quasi abiere

§. Actionum autem quaedam Bonaefidei sunt, quaedam stricti Iuris.

Celebris apud omnes glossographos est § iste, in quo alia insignis exponitur actionum divisio ex contractus, et negotii natura desumpta, a qua etiam pendet diversa Iudicum potestas in controversiis discipandis.

Est proinde actio vero Bonae fidei, Alia stricti Iuris, 3a Arbitraria l. In actionibus 5 ff de in litem Iurando, et de hac postrema infra in §. Praeterea h. T.

Bonaefidei actiones vero sunt illae (et si diversae adsint in his explicandis actionibus opiniones, quas ut scholasticas relinquimus) in quibus in contrahentibus maxime versatur fides, seu rerum praestatio ad eorum fidem relinquitur, et ad Iudicis prudens arbitrium, inde dicitur Iudicium latum

Stricti Iuris autem sunt eae in quibus solus Iuris rigor dispositus, quem Iudex sequi debet inde dicitur Iudicia stricta, ut melius in §. In Bonaefidei infra h. T. constabit

Sunt Bonaefidei actiones in hoc § specialiter enumeratae, ita ut alius singularis non extet locus in toto Iure, pro quo itamo: net

net Alciatus in l. naturales. 5. § penult. ff de praescriptis verbis, et Gen. dicit, non esse hanc actionem bonae fidei, quia non legitur in nostro § Actionum ... de Action:

Et septendecim exponuntur ... pro nominatis, Venditio ... ceterae actiones ex nominatis contractibus ortae, exceptis duabus ex mutuo et stipulatione; His sunt additae actiones ex quasi contractu, ut Tutelae, Negotiorum gestorum, Familiae Erciscundae, Communi dividundo, ac petitionis haereditatis, propter postremam fuit olim dubitatum an sit stricti Juris, vel bonae fidei et Imperator decidit bonae fidei exemplo aliarum actionum familiae Erciscundae, communi dividundo ut se exponit in constitutiones relatas in l. ult. C. de petit. Hered.

Connumerantur his duae actiones ex innominatis contractibus (ceterae namque sunt stricti Juris) una praescriptis verbis ex extimato, alia ex permutatione rerum. Actio de extimato datur contra eum, cui vendendae res traditur certo pretio, ut 100 aureis, eaque si pluris vendat, ut id ipse loco mercedis retineat; Hinc ut locatione, et emptione simillima est bonae fidei l. ult. ff de extimato sicut et actio ex permutatione. L. 1 et 2 ff de rer. permut. quae quibus notas ex dictis de permutatione supra in § item pretium 2 de emptione, et venditione.

Sunt autem praeter has aliae sex in l. ex maleficio 4. de obligat: et action. expositae, et tacite in hoc § comprehensae, et hae sunt actiones ex contrario, ut contraria negotiorum gestorum, Mandati, Depositi, Commodati, Tutelae, et Pignoratitia.

§. Fuerat antea et rei uxoriae actio una ex bonae Fidei Iudiciis.

Olim duae dabantur Viro et Uxori pro petenda et repetenda dote, actiones. Una erat rei uxoriae, idest Matrimonii, ut indicat Gellius lib. ... Cap. 6. non ... dotis, qua petebatur dos tantum conventa

ro, et erat Bonefidei, alia ex stipulatu, si stipulatio intervenerat (l. n in prin. ff soluto matrimonio. Hodie autem semper competit actio ex stipulatu, sive subsequuta sit stipulatio, sive non (unica §. 1. C. de rei uxor. actione. et utriusque actionis Iura commixta sunt retenta natura bonefidei, quia actio hec ex stipulatu in locum rei uxoriae successit, que erat bonefidei, ut laté indicat (unica dicit Imperator, et nos Deo dante scribemus.

Et non solum tacitae stipulationis beneficium dotibus concessit Imperator, sed etiam tacitae Hypotecae, ut Mulier contra Viri prosua recuperanda dote Hypotecata habeat; Ita ut preferatur omnibus Creditoribus Anterioribus Mariti etiam expressam habentibus, ut in eadem (unic. et l. assiduis C. qui potiores in Pignore legiz, quamvis ob hoc non levis sit questio; quam nos suo loco examinabimus.

§. In Bonefidei autem iudiciis.

Et prima breui bonefidei, et stricti Iuris actionum notione clara inter eas requiz differentia, et effectu diverso orta.

Et earum primarium discrimen est in Iudicando, in Iudiciis idest sententia, quam pronunciare debet, prout propria dictat religio, et equitas, si verset in Iudiciis bonefidei, Ita ut in his poterit Iudex plus, vel minus adiudicare actori, vel reo, si autem stricti fuerit Iudicium coram ipso introductum tunc iuxta actoris petitam, et partium conventionem iudicabit nullo arbitrii relicto loco.

Secundum, quod inter eas datur discrimen est compensationis, In Iudiciis namque bonefidei statim etiam primeuo illo tempore erat admissa compensatio, In his vero stricti Iuris erat sed interdicta; Et Iure autem novo D. Marci exceptione doli, et non ipso Iure concedebatur compensatio Iustiniani tandem novissimo Iure, ac consti-

tutio:

tiones l. ultima C. de compensationibus, Compensatio in omnibus actionibus vel bonæ fidei, quæ stricti Juris ipso Jure fuit admissa; dummodo debitum quod à reo obiicitur constet ex confessione adversarii, vel ex publicis instrumentis, vel ex sententia prioris Judicis, et sit tandem hoc debitum liquidum et certum, si enim fuerit controversum, et incertum non admittitur l. si debeas 22. ff de compensationibus.

Firmavit vero Imperator Compensationem ipso iure fieri in omnibus actionibus vel bonæ fidei, quæ stricti Juris, excipit tamen actionem depositi l. penult. C. de compensat. et novella 88. ea ratione, quod ne sub prætextu compensationis retentio fraudulenta induceretur depositi, vel negando depositum, vel retinendo sub oppositione compensationis, cum sit depositum omnimoda aliqua fidei prosequutio, quod inde reddendum etiam in casu furti l. Bona fides 31. ff depositi

§. Præterea quasdam actiones arbitrarias.

Ex illa triplici actionis divisione sola remanet exponenda actio arbitraria in hoc §. promissa.

Et proinde arbitraria actio sic dicta ceteris glossantium relictis opinionibus, ab arbitrio Judicis, à quo pendet; Nam Judicis arbitrium præcedit sententiam, et actiones sequuntur, cum Judex suo arbitrio omnem utilitatem sive rem æstimet, ac definiet, et non pro ut actor in suo libello petit

Unde definiri possunt arbitrariæ actiones illæ == quibus res licet certa petitur tamen secundum rei naturam exarbitrio Judicis ex æquo et bono quantum videbitur æstimatur == quæ definitio est desumpta ex initio huius §. verò in his enim actionibus.

Harum autem actionum species recensentur hic enumerantur ab Imperatore vers in rem, quatuor in personam.

In rem Publicianam, serviana et quasi

Hypotecaria. In personam quod metus causa, Actio doli, Actio de eo quod certo loco, ad exhibendum. quibus non nullae adiungi possunt apud Johannem Fabrum hic videndae inter quas peculiares, et usitatiores sunt Actio redhibitoria, et quanti minoris brevi de earum utilitate explicandae.

Actio redhibitoria est illa, qua quis agit contra venditorem animalis morbosi ob vitium ignoratum in empto animali, ut pretium acceptum restituat; quae actio de iure competit intra sex menses a die emptionis numerandos l. cum sex menses ff. de aedilitio edicto. De consuetudine vero nostrae felicis urbis infra quadraginta dies consuetudo 74 panormitana. Ubi multa

Actio quanti minoris est illa qua emptor animalis morbosi ob morbum, aut vitium quod ignorabat agit contra venditorem, ut partem pretii restituat, seu tantum quanti animal cum tali vitio vendi poterat l. 1 ... In summa ff. de aedil. edict. et in nostro Regno infra quadraginta dies exercetur ut dictum est ...

In his proinde et similibus actionibus Iudex suum interponit arbitrium; eo modo ut potius clementius et benignius cum reo agat, quam pro actore iudicet ac severam extimandi potestas iuxta cuiusque rei naturam, non iam actoris petitionem l. si in rem ... ff. de rei vind. quod arbitrium multoties praecedit sententiam quod est discrimen inter actiones arbitrarias, et bonae fidei in his nimirum arbitrium sumitur in ipsa sententia non iam ante sententiam

§. Curare autem debet Iudex.

Actiones bonae fidei possunt incertum retinere petitionem, sic et arbitrariae quasi incertam propter arbitrium Iudicis sententia tamen Iudicis debet esse certa, idest ad certam pecuniam, et quantitatem, aut rem obligare debet reum, quantum potest, ita pressius ex cuius dispositione Glossatores illud commune reassumunt axioma, quod sententia debet esse conformis libello, argumento

mento, ut fundus, & Ille Commun. divid. sed ex ipsius contextus verbis refellitur in omnibus Judiciis hoc axioma, quia in illis bonae fidei non sequitur actoris petitio, nec mari naris, ergo in solis strictis Juris, in quibus etiam datur exceptio prout in Judiciis universalibus, ut in petitione hereditatis, in qua certa non est determinata quantitas, sed relinquitur liquidanda post sententiam, terminato de fructibus, et similibus expensis, sic de similibus

§. Si Quis agens in intentione sua plus complexus fuerit cum tribus §. Sequentibus.

Quod Actori non solum utile, sed etiam necessarium est scire quantum petere debeat, ne in periculum plus petitionis incidat. Ideo Imperator tractans de plus petitionibus ex positis actionibus subiecit, de quibus in C. lib. 3. sub tit. de plus petitionibus.

Ad coercendam ergo hanc temeritatem et calumniam fuit a Judicio veteri Jure remotus, qui plus in libello petebat, quae plus petitio 4 potest modis accidere Re, Tempore, Loco, Causa.

Re, scilicet maiorem summam petat, quam quae obligatione comprehenditur.

Tempore cum id, quod in diem, vel sub conditione debetur, pure petitur.

Loco cum quis, quod Ephesi v.g. aut Romae dari promissum est petit hic Panormi, cum merces ex diversitate locorum diversum recipiant pretium l. pretia rerum § finali ff ad legem falcidiam.

Causa plus petit, cum quis quod alternatim, vel generaliter debetur alterutrum definite petit.

Hodie autem ex novo Zenonis et Justiniani constitutione diversum est introductum Jus. Nam de tempore constituit Zeno

Zeno, ut is, qui plus tempore petit, illius litis praematuras expensas subire teneat et duplum temporis, de eo quod petit, ut si ante Biennium debitorem adorinxet, et quadriennium inde ipsum expellet l. 2 C. de plus petitionibus.

De reliquis autem modis, Justinianus statuit, ut in triplum damnetur actor plus petens l. 1 C. de plus petitionibus.

Nostris tandem moribus una tantum est introducta plus petitionis poena, ut damnum nimirum resarciat actor ex pluris petitione factum, inficiendo reo DD. hic.

§. Si quis aliud pro alio intenderit.

Percelebris huius §. dispositio forensem retinet disputationem, an scilicet possit emendari, vel mutari libellus post litem contestatam.

Varie respondent DD. in l. edita 3. C. de edendo; sed verior meo iudicio opinio est, quod etiam post litem contestatam possit corrigi; tradit Imperator ait in eodem Judicio, quod non datur nisi a tempore litis contestatae usque ad sententiam l. si rem alienam 9. §. ult. ff. de pignor. actione.

§. Sunt praeterea quaedam actiones.

Actor non bene se gerit, si plus, vel minus petat, sed ita recte agit si totum vel solidum petat, et solidum non consequatur.

Certa est Juris regula qualibet actione solidum, seu totum debitum posse persequi; attamen ipsa lex non omnibus hoc petitum solidum concedit iuxta differentiam personarum, a quibus petimus, vel actionum naturam, quae intentantur. Sunt namque personae, quae ob reverentiam, vel honorem habent hoc privilegium non solvendi solidum, ut Parens, Patronus, Maritus, Socius, Donator, in hoc titulo expositi, quibus addi possunt milites l. Miles 6. ff. de re Judicata, Advocati, militibus similes, ac Clerici, pro quibus adest capitulum Odoardus de solutione. Hi omnes nimirum conveniuntur in id dumtaxat, quod facere possunt

l. 9.

Leg. 19. 21. ff eod.

Tanti enim actiones, quae solidum non possunt persequi, Actio de peculio, compensatio, et cessio, de quibus singulatim

Prima quae hic exponitur est actio de peculio, pro qua Pater, vel Dominus tenetur ex contractu filii, et servi, id in tantum tenetur in quantum peculium vires suppetunt, ultra enim peculio non consequuntur §. Praeterea infra sequenti Titulo

§. Item si de dote Iudicio Mulier agat.

Secunda est actio de dote, qua tenetur maritus restituere uxori pro facultatibus, seu in quantum facere potest L maritus ... ff soluto Matrimonio. quod ob reverentiam est receptum etiam in socero L 10. et 21. ff de re Iudic.

Et dotis repetitio non solum minuitur ob inopiam viri, sed etiam ob retentionem, idest propter impensas a marito in dote, seu res dotales factas, prout in Latiori ff tit: de impensis in res dotales factis exponitur.

§. Sed et si quis cum Parente suo, Patronoue agat.

Tertia est actio qua agitur contra Parentem, Patronum, Socium, et Donantem, qui omnes tenentur in quantum facere possunt L. sunt qui 16 ff de re Iudic. quorum ratio est perspicua, quia in Parente, et Patrono honor debitus exigit L 3 et 4 ff de in ius vocando, In socio, quia societas est velut fraternitas L. 63. ff. pro socio Et hoc sive sit socius omnium bonorum, sive certae rei, Ex quo intelligitur fratrem fratri ultra id, quod facere potest condemnandum non videri

Indonatore tandem, ne liberalitatem ...iter ... L 50 ff de re Iudic.

§. Compensationes quoque

Quarta est ipsius exceptio, qua actio

actio; Per compensationem enim fit ut actor solidum non consequatur, ut supra in § in bonaefidei h. t.

§. Eum quoque qui Creditoribus suis bonis cessit.

Ultima est enim exceptio qui namque bonis cessit ob inopiam omnis, si postea magnum aliquid acquisivit non est expoliandus, ut totum solvat creditoribus L. qui bonis 6. §. is qui 4. ff. de cessione Bonorum.

Titulus Septimus
Quod cum in eo, qui in aliena potestate est, negotium gestum esse dicitur.

Omnes actiones in personam vel ex nostro contractu, et delicto oriuntur, aut ex alieno, non illo ex alieno qui in nostra potestate non est, quia ex libera persona nihil nobis acquiritur, sed de eo, qui nobis subiicitur, et quia is potest esse vel servus, vel filius, vel animal, et hi vel ex contractu, vel ex delicto possunt nos obligare, ideo sub diversis titulis de his tractatur.

Textus. Quia tamen superius mensionem habuimus de actione, qua in peculium Filiorum &c.

Illud in ipso titulo initio exponit ordinis causam Imperator, atque mensionem peculii praecedenti § factam causam dedisse, ut de actionibus ab alieno contractu ortis sermonem insinueret. Unde sex exponit praetorias actiones h. t. quod iussu exercitoria, Institoria, Tributoria, de peculio, et de in rem verso, quae omnes ad tres vere reducuntur quod iussu, de peculio et de in rem verso in C. et ff. sub triplici titulo expositas.

§. Si igitur iussu Domini cum Seruo negotium gestum erit

Prima est actio, quod iussu, qua Dominus et Pater obligantur ex contractu filii, vel servi iussu suo celebrato, et contrahens obligatos habet in solidum, et filium Iure civili et Patrem Iure Praetorio

vel

vel servo Iure naturali, vel Dnus Iure civili L. 1 ff qd Iussu

Iussus autem spēe t generale, t speciale. Generale fit ad omnes contractus, ut qd volo cum Sticho servo meo negotium generes, periculo meo gerito ita L. 1 in princip. speciale fit ad particularem causam ut = Stico servo meo pecuniam credito = Et pater ut Dnus nō solum iubere potest verbis, sed etm epistola, aut si chirographo filii, t servi se subscripserit dicta L. 1 § sed Servinus

. . sed tantum est verè notandum, Mandatum proprie dici liberorum, Iussus autem servorum, aut filiorum dein servi similium L. in suis ff de liberis et postumis.

§. Eadem ratione Prætor alias duas pollicetur actiones.

secunda et 3a actio est exercitoria inqe se ac cum 2a similline, qā omnes in solidum obligant quoties adest expressa Domini voluntas L. in ff de exercitoria actione

. . . Similitudinem autem habent duæ hæ exponendæ actiones, exercitoria sit, et institoria, qd ambæ pro negotiatione competunt, et si 1a pro maritima 2a pro terrestri, et nomen diversum desumant ut prima ab eo qui preponit, 2a ab eo qui preponitur L. 1 § magistrum 1 et § sequent ff de Exercitoria actione.

Exercitoria igitur dicta est ab Exercitore seu ab eo ad quem quæstus quotidianus navis spectat, ut Ulpianus desinit = Exercitorem eum dicimus, ad quem obventiones, et reditus navis omnis perveniunt = qua iste, exercitor obligatur ex contractu facto cum suo magistro, seu preposito navis; Nam qui Magistrum preponit (ait Ulpianus) contrahi cum eo permittit L. 1. § 1. § licet ao ff de exercitoria actione

Quæ actio nō solum integra exercitores

toto, si Magister navis fuerit servus proprius, et etiam alienus, aut liber dicta l. 1 ff. lic. iii.

Unde tamen tenetur exercitor ex contractu illa causa celebrato, pro qua prepositus fuit, ut si Magister navis prepositus sit tantum ad hoc ut emat frumentum, et ipse emat vinum, non tenetur ex vino empto exercitor dicta l. 1 § 17 autem 7. ff. eod. quod locum habet etiam in institoria.

§. Institoria tunc locum habet, cum quis Taberne servum proposuerit.

Explicata exercitoria actione pro negotiatione maritima proposita, clara est institoria actionis pro negotiatione terrestri vis; per eam enim obligatur Dominus ex contractu institoris ab instando dicti, eo quia negotio gerendo instat l. institoris. ff. de Institoria actione.

Sunt autem institores, qui taberne, locove ad emendum vendendum preponuntur (taberne vero comprehenduntur omnes loci omnis generis mercis vendende causa instructi l. Institor 18 ff. eod. Sicque ex contractu talis institoris obligatur in solidum cum Institore Dominus sive institor fuerit servus, sive liber, sive femina l. sed et si quis 7 ff. de institoria actione.

§. Introduxit et aliam actionem Pretor, que tributoria appellatur

Quarta actio est tributoria ab eius effectu nomen desumens; eo quia nimirum tribuit peculiares merces inter Creditores l. Procuratoris § ult. ff. de Tributoria actione.

Quoties namque servus, vel filius familias ex peculiari merce negotiatur Patre sciente, et Patiente, vel Domino

tunc

nunc ad mercium restitutionem non tenetur Pater, vel Dominus in solidum, sed illas a Pretore distribuere obligatur inter creditores, nec potest quid plus, vel totum retinere, quam eas pro modo debiti ob iniquam distributionem est obligatur inter se et creditores tribuere L. 3. §. penult. et ult. ff de tributoria actione

§. Preterea introducta est actio de peculio et §. sequenti

Quinta et sexta actio est de peculio et de in rem verso, amba ob earum affinitatem, et similitudinem coniunctae in hoc §. et una in alia potest contineri, licet multoties inter se diversae sint

Est proinde actio de peculio ea, qua convenitur Dominus a creditoribus Servi, ut tantum prestet, quantum in peculio est idest peculio servus, ut supra diximus, ex quo peculio debet deduci, qd Dno debetur. Unde peculium definitur = qd servus permissu Dni separatim a rationibus Dominicis habet, deducto inde, si quid Dno debet = L. Depositi §. 6. et 7. ff de peculio, quia non est verisimile id Dnum servo concedere in peculio, qd sibi debetur L. si servus 17. ff de peculio

Actio vero de in rem verso est ea qua Dominus convenitur ex negotio servi cum sua voluntate gesto ad id qd in eius utilitatem est versum, et impensum ut plurimis exemplis explicatur in L. 3. ff de in rem verso.

Hae iam explicatae actiones et unirum intentari possunt, ut si agatur actione de peculio, addatur clausula qd et in utilitatem Domini versum erit; Tunc una et eadem actio sunt L. 1. L. 19. ff citato Titulo; et separatim; et tunc una actio in alia non continetur, ut late explicatur in L. 1. L. 5. §. 1. ff eod;

§. Cete:

§. Cæterum non est dubium.

Consulit Creditores Imperator hic, monetque: cum actionibus quod jussu exercitoriæ, institoria, et Tributoriæ concurrere reliquas duas de in rem verso, et de peculio, sicque harum actionum electionem concessam creditoribus ait, quos cautos dicit, si agant exercitoria, institoria, et quod jussu, etenim si possint agere reliquis illis duabus, nam ibi consequuntur solidum et facilius datur actionis illis quantum in peculio, et versum est in utilitatem, quod difficilis probationis est l. 9 ff. de Tributoria actione.

§. Quæ diximus de Seruo, et Domino, eadem intelligamus et de Filio, et Filia, (sed diuersimode, ut sequenti §. uidebimus) aut Nepote, et Nepte.

§. Illud propie seruatur in eorum persona, quod Senatus Consultum Macedonianum &c.

Patrem actiones de peculio conveniri posse à creditoribus diximus iuxta vires peculii a filio retenti exceptio nunc adfertur huius eiusdem actionis, estque Senatus consultum Macedonianum quod mutuantes pecuniam filio familias amittunt, non possunt ideo nec à patre, nec à filio, etiam in quantum facere potest pecuniam mutuatam repetere l. 1 §. Mu: ... ff. ad Senatus consultum Macedonianum

Fuit optimum huius Senatus consulti consilium ad Fenerationem omnem avaritiam expendendam, ac Juvenum salutem providendam: Adolescentes namque fomite luxuriæ adsciti pecunias omni arte quærunt, et quæsitam consumunt, et consumptam, ære alieno pressi Parentis vitæ insidiantur, ut creditoribus satisfaciant, et multoties patris necem quærunt, quia putant, quod eius mortuus facti heredes mutuum reddant, et se à Creditorum molestiis liberent l. 3. §. 3. ff. eod:

Vide

... Unde provida illorum Cæsarum meus ... Feneratores hos coercens crediti amissione speciali consulto, qd ab illo pessimo Romano Feneratore Macedones nomen desumpsit l. 1. ff ad Macedon ... Ex illa inde mutuatæ pecuniæ datione solius non conveniunt ... ex aliis rebus etiam mutuo datis, ut frumento, oleo l. 3. ff cit. Tit. nisi talem mutuum fiat in fraudem Senatus consulti l. 7. ff eod.

§. Illud in summa admonendi sumus.

Quas superiores expositas quatuor actiones, qd Jussu, in rem verso, exercitoriam et institoriam ex principalibus contractibus descendere videntur, idest ex ipso Dno Jubente, aut præponente; Idea ... directe agi pot. Servo, aut Filio non molestato, ... Non solum actionem ex posita ... Jussu ac ... directam conditionem ex ipso contractu ... mutuo, ex empto et ... depositi de peculio, ... quia quatuor in hoc titulo expositæ Actiones sunt accessoriæ, et nomen proprium non habent, ... appellatum l. cuicumque s. §. Non tamen 22. ff de institoria actione.

Titulus Octauus
De Noxalibus actionibus

Præcedenti Titulo diximus ... nos posse nos obligari ex contractu, ac ex maleficiis, seu delictis: et expositis iam obligationibus ex contractu servorum ortis, congruum est explanare illas ex delictis natas h. t. cui respondet Tit. ff et C. de Noxalibus actionibus et tit. ff si ex noxali causa agatur.

Textus. Ex maleficiis Seruorum . . . Noxales actiones proditæ sunt.

Privatæ delicta quæ in Homine libero pecuniariam pœnam prosequuntur in servo noxam ad quam non ipsi Servi, idé

id Domini teneri l. si servus 62 § qd vero 5. ff de furtis (Nam ex criminibus publicis n. Domini, id servi ipsi tenentur l. 3. in fine C. de noxalibus actionibus.

Est autem noxa, t ipsum delictum, t ipsa pena delicto respondens. Sic servus datus noxae est servus obnoxius pena, et si hic Imperator distinguat haec duo verba Noxia, et Noxa ab omnibus autem reprobatur aliis noxiam ipsum delictum importare. Noxam vero penam seu dedendi, qd idem indicat ac ipsa pena, qd quidquid sit de hoc

Certum est ex noxa, seu maleficio servi furto, idest rapina, damno, et iniuria oriri noxalem actionem in personam = qua permittitur Dño, aut litis extimationem sufferre, aut ipsum Hominem noxae dedere = quia iniquum est ex servo plus damni, quam lucri capere, et in plus obligari, quam servus valeat l. qd favore 6. C. de legibus.

§. Dominus noxali iudicio.

Conventus Dñus noxali actione, aut damnum resarcire, aut servum noxae dedere cogitur, Unde servum noxae dedendo Liberatur l. miles §. 1 ff de re Judicata, Est non a se alienat servum ut in eius potestate amplius n. sit, id in eius iam Mala fuit iniuria, transeat: Sicque si servus ipsa pecunia ex propriis operis quesita extimationem litis solvat invito etiam hoc aº Domino a Pretore manumittitur, et ab omni dominicali potestate liberatur, ita ut nec ad vetera Dñm redit

§. Sunt autem constitutae noxales actiones aut Legibus, aut Edicto Pretoris.

Harum actionum origo est Jus civile et Pretorium, Unde hae actiones sunt civiles et Pretoriae, Civiles quae ex L. bus in Tabularum descendunt, ut furti et damni iniuria dati ex Lege aquilia Pretoriae ex edicto Pretoris, iniuriarum et Rapinae

Et

Ex quibus colligitur his actionibus idem competere, quod communibus diximus, ut aliae sint perpetuae, ut civiles, aliae annales ut Praetoriae, aliae simplum, aliae duplum &c. prosequantur, quia vero noxalis nomen praeter appellativum nihil addit, sic ad illas primas expositas actiones reducuntur, addito Noxalis verbo, et dicitur noxalis furti, noxalis iniuriae L. 19. §. 28 ff h. t.

§. Omnis autem noxalis actio caput sequitur.

Noxalis haec actio est tantum instituenda contra caput noxium, L. quod dicitur 18 ff de furtis, contra eum idest qui tempore institutae actionis servum possidet, sic eodem tempore noxae sit Caii V.S. et tempore instituti Iudicii sit sejus tunc contra Seium est intentanda noxalis actio, quia ipsa caput sequitur, seu servum, qui noxam fecit: Unde potest inveniri casus, quo ex directa convertatur in noxalem, ex noxali in directam haec actio. Unde si liber delictum patraverit, et inde se servum condicat tunc instituenda actio erit noxalis, quae primus tempore commissae noxae erat directa: sic si servus maleficium fecerit, inde in libertatem se receperit, noxalis actio est in directam convertenda.

§. Si Servus Domino noxiam commiserit actio nulla nascitur.

Noxalis autem haec actio non oritur inter Dominum et Servum, quia nulla inter eos potest intercedere obligatio, cum pro nullo in Iure servus habeatur L nullo ff ad L. Corneli de falsis, nec nemo potest adversus se ipsum actionem habere. Unde actio non orta non potest inde nasci, si in alienum Dominum sit venditus servus, quia semel nata est ambulatoria, non nata sequi non potest L 18. ff de furtis.

§. Sed ueteres quidem.

Veteris patriae potestatis libertas eo pervenerat ut filios a servis non distinguere non vererentur; Et si servus noxae

dederi

deleri poterat, sic et Juris t. filiae, ut Pater à prestatione damni liberet, Vera nova ngrii Juris humanitas hoc exolevit, Filiisq. à servis distinxit, ac statuit filios fa: milias, ut liberos homines ex conveniendo, ac ex contractibus, et delictis seipsos obli gari, ac teneri. l. 57. ff de Iudiciis l. 33. et 35 ff de noxal action: sicque Pa tres ex eorum maleficio n. teneri.

Et recte, quia noxae pem lerabatur cor. pus filii, cuius parentes magis terrentur, ut ait Paulus in l. 8. in princip. ff quod metus causa = Cum pro effectu Parentes magis in liberis quam in se ipsis terre. antur = Maximeque si fuerint foeminae, in quibus propria honestas, et Patris honor propinuebatur.

Titulus Nonus
Si Quadrupes pauperiem fecisse dicatur

Nobis subiciuntur, et filii et servi, et Ani: malia, Tale filii ex eorum contractibus Patres obligant, servi ex contractu, et delicto Dominos, Animalia denique ex pauperie [illegible].

Quadrupedes namque seu animalia ve: ra damnum n. inferunt, quia ratione carent; pauperiem proinde afficere dicuntur ut monet Vlpianus in l. 1. § ait Praetor ff de noxal. action.

quae Pauperiem t. faciunt ex natu: rali et genita, quae habent ferocias, t. ex alterius incitationes, et commotione t. ex propria malignae animalis natura.

Si ex propria ferocia, seu genitali, ut Vrsus, leo &c. et tunc datur actio de edilitio edicto de qua sequenti §. si ex alte rius opera, et commotione, ut si ex vulnere equus commotus alteri nocuit, et tunc datur actio damni legis Aquiliae supra exposita

Aut tandem ex propria Malignantia

bestiæ naturæ, ut si sit equus calcitrosus, bos cornu petere solitus, et tunc datur ex L. 12 Tab. actio de pauperie quadrupedum hic et L. 1. ff h. t. - qua domini quadrupedum veniunt ad extimationem, vel ad noxæ deditionem; nam animalia quæ noxam, seu pauperiem committunt ultra dominos onerare possunt quam ut noxæ dedantur L. Prætor ait §. Hoc edictum 2. ff de damno infecto.

§. Ceterum sciendum est.

Ex communi usu quam latius erant Romæ frequentes indomitæ bestiæ. Unde Ædiles eorum publico edicto caverant has feras publico in loco non teneri, prætoriaque actione cavebant. Et si nocumentum ex eis fuerit juxta rem qualitatem pœna infligebatur; Nam si necatus liber occisus, pœna erat 200 aureorum, et si maneat vulneratus ... extimatio judicis arbitrio relinquebatur L. 1 ff h. t. ... pœna dupli ... hodie est sublata, ... damnum dantis ...

Titulus Decimus
De his per quos agere possumus

Actiones divisimus, ac retulimus, nunc a quibus ... proponi posse dicendum h. t. cui respondet totus liber ... ff, et C. de advocatis diversorum Judicum.

Textus. Nunc admonendi sumus agere posse quemlibet Hominem, aut suo, aut alieno nomine.

Ipsius Tituli initio Juris veteris discrimen à nostris moribus assignatur. Jure illo enim antiquo in Tab. factores cogebantur reus in Judicium venire ... nullo admisso procuratore, nisi (prout inquit Lex Hostilia à consule Hostilio lata anno V C 584) Pro populo, pro Tutela, pro exule, pro captivo in Judicium venire debe-

bebat. Nunc tamen ægrotis, et aliis ac in quocunque Iudicio procuratorem admitti, id in privato; Nam in Publico, seu criminali Procurator denegatur l. licet 42. ff de procurat.

§. Procurator neque certis verbis, neque præsentis Adversario Constituitur.

Procurator nullis constituitur sollemnibus, sed nudis verbis, vel epistola, aut nuncio, dummodo de eius mandato constet. Unde sic definiri potest Procurator = quod sit is cui quis rem suam vel agendam, vel defendendam commiserit = Nam proprie procurator est is, qui omnium rerum et litium curam Domini mandato gerit, tanquam Domini vicarius, et si fuerit universitatis dicitur Syndicus

Titulus Vndecimus

De Satisdationibus.

Vera Iudicii securitas est cautio, veraque cautio est satisdatio; Inde ut tutum Iudicium reddatur nec alterutra partium elusa remaneat, ac expensis fatigata; modum hic tradit Imperator, quo satisdatio et cautio Iudicialis tradi debeat.

Cautionis inde nomine venit omnis securitas, seu omne id, per quod quis cautus et tutus est redditus; Est autem Cautio triplex Nuda, Plena, et Plenissima; Nuda est mera promissio sine pignore, aut promissio, cui solet accedere Iuramentum, Iuratoria inde dicta cautio. Plena est dicta satisdatio sit datis fideiussoribus l. 1. ff de stipulat. prætor. Plenissima pignoribus, de qua non hic, Nam in hoc titulo agitur tantum de fideiussoria cautione, cui respondet Tit. ff qui satisdare cogantur, et cautione Iudiciali, quæ ita definiri potest = Cautio qua adversario nostro, pro eo quod a nobis petit, ita caveamus, ut eum hoc nomine securum faciamus datis fideiussoribus = l. 1. ff Cautio:

Est

Et huius cautionis triplex species, una Iudicio sisti, se nimirum cavere in Judicium stare usque ad litis eventum, de qua non hic, sed in dicto Tit. ff qui satisdare cogantur; Altera vero ratam habere; et 3a Judicatum solvi, de quibus hic et tot. Tit. ff Judicatum solvi.

Textus. Satisdationum modus alius antiquitati placuit.

Est huius Tituli Materia non parum confusa, ac intricata, quia veteris, et novi Juris discrimen retinet; Hinc ut perlucida ostendemus methodo brevi totam huius Tituli dispositionem expendemus, quam ad tria reducimus capita, Ad Jus primitivum scilicet, et novum, Ad Actiones in rem, et personam, et 3o Ad formas ipsas in Judicio existentes.

§. Olim si in rem agebatur possessor satisdare cogebatur cum § sequenti.

Iure veteri, si in rem agebatur reus, quidem satisdabat Judicatum solvi, sive suo, sive alieno nomine compareret, quia Possessor l. officium § ff de rei vindic. Actor vero si suo nomine non satisdabat, si alieno, idest Procuratorio satisdabat de rato.

Si autem in personam agebatur et Actor de rato cavebat, reus vero, si suo nomine non tenebatur satisdare, si alieno tenebatur.

§. Sed hęc hodie aliter obseruatur.

Fuit autem omnino sublata huius satisdationis species Judicatum solvi, qua adstringebantur sive Actor, sive Reus, sive Procurator omnem litis extimationem solvere, et solum remansit satisdatio in Judicio sisti, seu permanendi in Judicio usque ad finem litis, ut bene exponitur in toto Tit. ff qui satisdare cogantur, quae committitur ante litem contestatam, post vero litem

lite contestata de re defendenda l. 1. § generaliter ff. Judicatum solvi.

Hujus satisdationis modus est autem observandus iuxta diversitatem personarum, nam satisdant omnes datis fideiussoribus, Unde promittunt, qui possident immobilia l. 15 ff. qui satisdare cogantur, et Juramento promittunt viri illustres, et quilibet alius, si ita Judici videbitur l. ultima C. de dignitatibus.

§. Sin autem per Procuratorem.

Item ex novo Jure Actor, sive reus presens tantum tenetur satisdare de in Judicio sistendo, et eodem Jure Procurator satisdat de rato (rem idest Judicatam a Domino acceptandam) si publicum mandatum non exibeat, nam si illud exibeat, et parte presente a Domino sit constitutus non tenetur l. 1. C de satisdando.

§. Si vero aliquis convenitur.

Peculiariter de procuratore rei nunc agitur, aut enim reus est presens, aut absens, si presens, et ipse reus dat satisdationem (etiam procuratore constituto) de re defendenda et de dolo malo l. 6. ff. Judicatum solvi, ac etiam se adfuturum in ipso Judicio tempore sententie, quam si fallat tenebitur fideiussor actori in id, quod interest.

§. Si vero reus presto.

Si absens et non admittitur procurator, nisi satisdet Judicatum solvi = nemo enim (sunt verba textus) alienae rei sine satisdatione idoneus intelligitur l. 1 C. de satisdando =

Titulus Duodecimus
De perpetuis, et temporalibus actionibus, que ad Heredes, et in Heredes transeunt.

Actionum varius, et constituendi modus

est

est exposimus, nunc earum finis iuxta eandem naturae ordinem, Prius enim de origine inde de fine: ordo certe tenendi frequens.

Textus. Hoc loco admonendi sumus

Vitae actionum ex ipso iuri Auctore dignoscitur. Iam si civiles sint perpetuae remanent, si praetoriae annuae.

Civiles institutae à Legibus, Senatus consultis, Principum constitutionibus, olim etiam in infinitum competebant, Ideo perpetuae dictae, id ex statuta Theodosii Iunioris (ut frequens omnium opinio fert) constitutione praescribuntur, seu concluduntur actiones civiles in finem triginta annis l. sicut 3. C de praescriptionibus triginta annorum In re hypothecaria 40 annis, reliquae 20 l. omnes C dicto Tit. Cui constitutione consonat nostri regni capitulum 57 Regis Martini, quod adigit perimens actionem lapsu triginta annorum

Verum nec communes, nec municipales nec lex in foro servatur, id quoties constat per publica documenta vitiosus titulus possessoris, etiam post centenarii lapsum potest actio intentari, ut firmant Tribunalium decisiones Fontanella de pactis clausula 4 Glossa 13. parte 4. n 47 fol. mihi 392. Rizzanus de censibus §. Praescriptio n. 82. Molina de Primogeniis lib. 2. cap 6.

Praetoriae ab edicto praetoris profectae, annales erant iuxta magistratus auctorum, qui annuus erat cum autem edictum ex annuo factum sit perpetuum, aliquae actiones extiteres perpetuae, et sunt Actiones rei persecutoriae, quaedam annuae et sunt poenales actiones l. In honorarius 35. ff de oblig. et Actionibus

Haec autem Praetoriarum actionum divisio procedit in illis solis à Romano Praetore olim editis, In Hispania ex nostris magistratibus natis semper est servanda lex, ut tantum durent, quantum

ipsis

ipsius magistratus vice existit ...

§. Non omnes autem actiones .. In heredem eque competunt

Sunt et Actiones, que ad Heredes transeunt, et que non, ac vitam motmo suo principali retinent. Itaque actiones intra propriam naturam protrahuntur. Rei namque persequutoriae dantur Heredibus in Heredes, et contra heredes l. 152 §. ult. ff de reg: Jur: Penales vero aut sunt ex maleficiis, et dantur heredibus, et non contra heredes l. 111 ff eod: Ratio est, quia pena suum Auctorem retinet, nec transit ad heredem l. si pena 20 ff de penis.

Et heredibus competunt, si pecuniae persequutionem habeant; si solam tamen ultionem et vindictam prosequantur, nec Heredibus nec contra heredes dantur, ut Actio Iniuriarum l. 13. et 28. ff de iniuriis

Aliae etiam contra heredes veniunt, si fuerat iam lis contestata cum suo Defuncto, quia Iudicium ceptum est cum suo herede prosequendum.

Aliae sunt dictae penales actiones ex contractibus, et heredibus, et contra heredes dantur l. ex contractibus 49. ff de obligat. et action: ut sunt Edilitiae omnes actiones, sed ex his excipiuntur Actio Depositi Incendii, ruinae, Tumultus, Naufragii causa, quibus heres persequi non potest l. de eo 18. ff deposit. Heres enim in his non tenetur nisi inquantum factum sit, seu inquantum ad ipsum pervenerit, et durat, et quod locupletior factus est l. 25 ff de petit. Hered:

Titulus Decimus Tertius
De Exceptionibus

Actoris partes adhuc exposuit Tribonianus, easque diversis actionibus munitas proposuit, recte nunc rei, seu conventi explicat, illasque exceptionibus, seu defensionibus insignitas. Actiones namque Actorum causae comparatae sunt, sic et exceptiones defendendorum reorum, Exceptione indes oritur actio l. si unus § pactus ff de pactis; cum Multones prima fronte iuxta

actio

actio videatur, et iniqua exceptione opposita appareat: sic iniquitas actionis succurrit exceptionis omni æquitate præstitæ l. 66. ff de reg. Jur.

Unde definiri potest exceptio cum Ulpiano in l. 2. ff h. t. = quædam velut exclusio, quæ opponi actioni cuiusque rei solet ad excludendum id quod in intentionem condemnationemve deductum est = quare dicimus exceptiones institutas sunt ne actores argutiis Juris abuterentur.

§. Verbi gratia si metu coactus &c.

Iam prosequitur More suo noster Jurisconsultus exceptiones singulariter enumerare, quarum toto hoc titulo 7 explicat Metus, scilicet, Doli mali, In factum, Non numeratæ pecuniæ, Jurisjurandi et rei Judicatæ, quarum tres priores in hoc §. exponuntur, et a sub integro titulo ff de doli mali et Metus exceptione

Prima ergo est exceptio, quæ metus causa et datur reo obligato ex metu, utputa Mortis, cruciatus Corporis &c, qui quamvis stricto civili Jure sit obligatus, tamen ad implementum non tenetur, quia voluntas metu coacta non est voluntas l. si Mulier 21. § si metu ff quod metus causa

Secunda est exceptio doli, quæ reus removet actoris actionem insidiis, et calliditate obtentam; quia nimirum ad contractum fuit inductus insidiis, et dolo malo actoris l. 2. § finali ff de doli mali exceptione

3a Est exceptio in factum, quæ eludit quæcumque actio quacumque exceptione de doli nomine expertes, sicut et actio propria nomine vocans dicitur actio in factum.

Hanc autem exceptionem, uno exemplo explicat Imperator hic Ut si me putans sibi debere centum ex Mutuo, vel alia causa, cum revera nihil deberem, hoc errore, sive ignorantia inductus sibi ea centum stipulanti promissum, valet quidem stipulatio stricto Jure, sed

sed quas vera nullas subest causa, id erroneas tibi agenti ex stipulatu opponet exceptio in factum l. 2. § 3. ff de doli mali et metus exceptione.

§. Idem iuris est.

Quarta est exceptio non numeratæ pecuniæ, id est cautæ, de qua in C. sub Tit. de non numerata pecunia lib. 4. et nos supra de literarum obligationibus §. plane. Chirographum enim sub spe numerandæ pecuniæ factum per hanc exceptionem infringitur intra biennium opposita l. penult. C. dicto Tit.

§. Præterea Debitor.

[illegible] Quinta est exceptio pacti conventi, de qua in l. 7. [illegible] pactis et toto tit. ff et C de pactis.

Debitor namque etsi convenerit cum Creditore se debitum non soluturum, et ipsum non petiturum, tamen semper civili Iure manet obligatus. Nam civilia (ut est obligatio) per factum (ut est pactio) non tolluntur l. 10 ff de reg. Iur. sic exceptione tantum eliditur hæc obligatio, ex pacto convento, quia iniquum est fidem violare l. 1 ff de pactis.

§. Æque si Debitor.

6. Exceptio Iuris Iurandi, de qua in ff et C sub Tit. de Iure Iurando, per quam removetur vel actor, vel reus, qui a parte deferente seu consentiente Iuraverit se vel non petiturum debitum (si fuerit actor) vel nihil debere (si fuerit reus) hoc namque Iuramento præstito etsi civilis non tollatur obligatio tamen per hanc exceptionem infringitur quæcumque Actio sive realis, sive personalis; quia iniquum est contra fidem Iuramenti quærere l. 34 § ult. ff de Iure Iurando.

Dicta debent intelligi de Iuramento extra Iudiciali inter partes præstito non tam de Iudiciali, quia per hoc to:

ta·

aliji vel viriz, obligatio naturalis.

§. Item si in Iudicio.

Hic est exceptio rei Iudicatae (de qua latet inst de exceptione rei Iudicatae) competens reo victori de eadem re convento Titius vs conventus a Mevio in rem, vel in personam, et inde absolutus a Iudice, si iterum ab eodem Mevio conveniatur, summovet illum exceptione rei Iudicatae ... § eandem ff Cit: Tit

... Unde obligatio sententia adhuc pro.. rata remanet, eaq. elidit exceptionem rei Iudicatae.

§. Hec exempli causa retulisse sufficiat.

Idem Imperator fatetur non omnes numerasse exceptiones, sed aliquas ad exempli gratiam retulisse, ceterae namque videri possunt in variis Pandectarum Titulis, et ex Titulo quod quisque Iuris. tit de Iureiuranda, tit: ad Macedonianum tit ad velleianum, tit de exceptionibus rei Iudicatae, et latius tit. de exceptionibus.

Hinc ad divisionem earum procedit quarum 1° aliae sunt Civiles aliae Pretoriae, prout Actiones, sed haec divisio inutilis est, quia et si actiones Civiles sint perpetuae, Pretoriae annuae; tamen omnes exceptiones sunt annuae, sive Pretoriae, sive Civiles, quia actori licet quando ve:it actionem intendere, sic sunt et perpetuae actiones; Reo vero incumbit Actoris intentionem expectare ... ff de doli mali, et metus exceptione sic exceptiones sunt annuae.

§. Appellantur autem exceptiones.

Secundo exceptiones aliae sunt perpetuae, et peremtoriae, aliae temporales et dilatoriae.

Perpetuae et peremtoriae sunt com:

pa

parate ex ipsis causæ visceribus, et perpetuo obligationem perimunt, et actionem sedi... dunt manent, ut legitimæ præscriptiones, Senatus Consultum Macedonianum, Velleianum &c. quæ omnes etiam post litem contestatam possunt opponi L. 19 C de probationibus

Temporales verò et dilatoriæ ex Judicii constitutione petitæ non omnino causam dirimunt sed differunt ad tempus. Ideo dilatoriæ dictæ, seu translationes.

Cum inde Judicium ipsum ... causa harum exceptionum duplex earum assignatur origo, tempus et Persona.

Tempus vel ex pacto ut si convenerit Creditor, se non petiturum intra annum, vel ex re ipsa, ut si fuerit promissum frumentum in herbas, vel partus in utero L. Interdum 73. L. 137. § ... ff de ... et Vendito.

quæ exceptio ita actorem afficit, ut reliquum temporis duplicetur, et litis impensæ ab ipso solvantur ut explicatur ... in § si quis agens supra de Actionibus

§. Hodie autem non ita stricte hæc procedere volumus.

Præcedentem dispositionem ad suos spectare mores ait hic Justinianus, sed ex Zenonis constitutione; Nam Antiquo Jure ut inductus causam et rem amittebat Actor tempus prevenientes.

§. Præterea etiam ex persona dilatoriæ sunt exceptiones.

Secunda dilatoriarum Actionum causa est Personae vel procuratoris vel Judicis.

Procuratoris si mandatum non habeat L. Inter quos 3. § 3. ff de damno infecto, vel si habeat, et procurator esse non possit, ut Miles, Puer, Prodigus, Furiosus, Mulier, qui omnes procuratores esse prohibentur L. 2. et 3. ff de exceptionibus

Judi

Judex, si fuerit suspectus, incompetens, inexpugnabilis, atque aliud exceptiones ante litem contestatam debent proponi L. 19. C. de probationibus.

§. Eas vero exceptiones

Infamis adhuc procurator non admittebatur, sed postea tollendae altercationis causa cautum fuit etiam infamem procuratorem esse posse, non Advocatum L. 1. ff. de postulando, quamvis Valentinus in novella de postulando = Advocatorum coetus seminarium esse Magistratuum =

Titulus Decimus quartus
De Replicationibus.

Equitas eadem, quae reo exceptiones concessit, ut actionem elidat, donavit et Actori replicationes, ut iniquam exceptionem infringat L. si unus §. Pactus ff. de Pactis. Hinc oriuntur etiam fuere duplicationes, Triplicationes etc. omnes enim sunt velut exceptiones L. 2. ff. de Exceptionibus.

Est ergo replicatio = Actoris allegatio, qua Rei exceptionis replicatur, et resolvitur, et infirmatur = Per eam namque actor oppositam infirmat exceptionem. Ut si excepisset reus Creditori pacti exceptione de non petendo, postea vero eodem convenisset de petendo, Actor seu Creditor bene replicaret contra hanc exceptionem replicatione de petendo. ... textus: sic si aliud haberet reus, quo replicationem elidat, verum exciperet, quae exceptio dicitur duplicatio, et hinc contra Triplicatio, quadruplicatio, sic de ceteris, quamvis ultra triplicationem aliquid aliud admitti non debeat, nisi gravitas causae aliud exposcat, ut melius in ritu

§. Exceptiones autem.

Replicationum, et Exceptionum occasio

sione sumtae insigne tradit regulam Tribonianus, ut multoties exceptio rei Fideiussori prosit, multoties non

Hinc est secundum divisio exceptionum realis et Personalis. l. 7 ff de exceptionibus ...

... Reales enim, metus, doli, Iurisiurandi &c nō tantum reo, sed etiam Fideiussori conceduntur, quia rei sequuntur, et rei cohaerent dicta l. 7

Personales (ut si debitori bonis cesserit l. 11 Maxime, et beneficium competentiae, quo non in solidum, sed quantum facere possint tenentur) non fideiussorem sequuntur, sed solam rei personam non excedunt l. 22 ff de pactis quia sunt privilegia, quae personam tantum recognoscunt l. 196 ff de reg. Iur.

Titulus Decimus Quintus
De Interdictis.

Non penè dissimilia erant actionibus interdicta Romanorum Iudicijs; sicut enim instruendi Iudicii causa fuere introductae actiones, et exceptiones, sic et introducendi eiusdem gratia fuere inventa interdicta ...

Unde, praetoria auctoritate interposita si de possessione quaestio incidebat (erant enim interdicta possessionum tantum donata, ut melius infra) ne ad arma venirent partes Praetor interdicebat, seu aliquid eorum iubebat fieri, vel prohibebat, ut in principio textus dicitur. et inde post hanc interlocutoriam iudicium plenum agitabatur.

Textus. Sequitur ut despiciamus de interdictis.

quae adhuc servissimus ordinem demonstrat praesens nuli, cum namque inter actiones numerarentur interdicta actionibus fuere addita h. T. cui respondet liber 43 ff et tit: 9. Libri 8. C.

Etiam

Et ut ad nostri temporis interdictorum usum accedamus, sic illa definire possumus = Interdictum est actio in personam pretoria de possessione veré, t adipiscenda, vel retinenda et fruenda, t recuperanda — Soli namq. Pretori erat ad. tempus interdicere, et decretum interponere, et in actionibus honorabilibus l. 1 infine ff de interdictis, ac de possessione veré agentibus, t quasi possessione idest de rebus incorporalibus, quæ veré non possidentur l. sequitur 4 § penult: ff de usucapion et usucap. cum de rei proprietate pauca sine l. 1 § 1. ff h. t. Pro illa namq. concessæ sunt actiones.

§. Summa autem interdictorum diuisio

Titulum de actionibus feré totum consumpsit in earum divisione tradenda, sic et hunc de interdictis cum earum partitione incipit, et terminat.

Triplex proinde assignatur interdictorum species diversis §. posita, et 2.a hic tradita est ea, per quam interdicta dividuntur in Prohibitoria, Restitutoria, et Exhibitoria.

Prohibitoria sunt illa, quibus Pretor vetat aliquid fieri, ut verba ipsius Pretoris indicant, vim fieri veto. et horum quatuor afferuntur exempla in presenti §.

1.um est ne vis fiat ei, qui in possessionem missus est à Pretore, aliter etiam dictum uti possidentis, de quo infra in §. retinende, et proprio ff titulo ne vis fiat ei, qui in possessionem missus est.

Secundum de mortuo inferendo, ne scilicet vis fiat ei, qui in locum suum mortuum prohibetur inferre toto tit: ff de mortuo inferendo.

Tertium ne quid in loco sacro fiat, ex quo aliquid sequatur damnum, vel incommodum toto tit. ff ne quid in loco sacro

quar:

Quando ne quid in flumine publico fiat, ex quo navigatio, vel piscatio impediatur tot. tit. ff ne quid in flumine publico. Sunt autem praeter haec et complura, quae prohibitoria dicuntur, ut infra.

§. Restitutoria sunt.

Per haec interdicta Praetor potest mandare, et ut restituatur possessio, et ut aliquod aliud opus etiam reintegretur.

Pro primo pro ideo restitutione possessionis duo afferuntur exempla. Unum quorum bonorum, de quo late in §. sequenti in fine. Alterum unde vi, de quo etiam late in §. recuperandae.

Pro secundo, pro opere idest reintegrando adhuc potest afferri exemplum de via publica reficienda.

§. Exhibitoria sunt.

Quod retinetur, et absconditur, haec interdicta iubent ostendi, et exhiberi. Hinc tria sunt horum exempla.

Unum de libero homine exhibendo, seu de ostendendo homine, de cuius liberalitate est controversia tot. tit. ff de lib. hom. exhibendo.

Alterum de liberis exhibendis, quod datur Patri pro filio, pro invito detento tot. tit. ff de lib. exhibendis.

Tertium de Liberto exhibendo, quod conceditur Patrono pro liberto exhibendo l. 2 ff de interdict.

§. Sunt tamen, qui putant proprie interdicta uocari, quae prohibitoria sunt.

Aliquorum sententiam proponit hic putantium interdicta vere esse solum prohibitoria, alia vero decreta. Sed quia hoc interdicti nomen, et latius, et angustius sumi potest. Hinc si latius sumatur

voni

venit etiam in qualibet decreto iudicis interpositum ... in vnc ff ai iat exhibendi ... sic hoc nomine venit qualibet interdictum. Angustius vero, illud id quod prohibet, et sic sola prohibitoria intelliguntur.

§ Secunda Diuisio.

Secunda interdictorum species est vulgarata et insignis in hoc § et lib. § hac autem 3. ff de interdictis exponitur quod producuntur Interdicta in Adipiscendae, Retinendae, et Recuperandae possessionis. Iuris exemplo, quod consistit vel in acquirendo (quod non habemus) vel in conservando (quod possidemus) vel in mouendo, seu alienando (quod notum est Vlpianus l. vlt. de usufr.

§ Adipiscendae possessionis causa... accommodatur bonorum possessori.

... Primum ergo Interdictum est rei adipiscendae, quod non habemus, quod duplex in nostro textu assignatur quorum bonorum, pro quo adest tit. ff et C. quorum Bonorum, et Salvianum, pro quo etiam adest tit. ff et C. de Salviano interdicto. quibus addi possunt et non nulla, ut quod legatorum, quod haeredi, vel bonorum possessori datur, ut res legatas sine ipsius haeredis voluntate a legatario possessas restitutas habeat, pro quarta, seu falcidia detrahenda l. 1. § 2. l. unica (quod legat. de tabulis exhibendis supra expositum est.

Est interdictum quorum bonorum, ita nominatum a primis verbis decreti, seu edicti praetoris, et datur ei qui a Praetore missus est in bonorum possessionem contra vel secundum Tabulas testamenti, contra eum, qui pro haerede possidet, seu qui se putat, vel mentitur esse haeredem, et pro possessore retinet, seu qui neque est haeres, neque Bonorum possessor ex Praetoris edicto. Vnde primus causas sive titulus possessionis non vero, sed opinatum affert, aut nullum, secundus nullum, id rogatus titulo, quo possideat, respondet quod ad rem ut praedo, Fur, Latro l. pro haerede 11. § vlt. et duobus legibus sequentibus ff de

de petitione hereditatis

§. Interdictum quoque quod appellatur Saluianum

Hoc interdictum appellatur Saluianum non tam à primis verbis decreti, ut precedens, sed à nomine ipsius Authoris, qui Salvius Iulianus vocabatur. Datur autem Locatori predii rustici contra colonum, vel Inquilinum, ut rei oppignoratæ seu predii obligati consequatur possessionem, qua ex fructibus predii illius sibi satisfaciat, idest solvat, et debitum extinguat, quo extincto restituit.

Et hoc interdictum est directum si contra Inquilinum petatur, est utile si contra conductorem predii urbani pro consequenda possessione rerum invectarum, et illatarum intendatur.

§. Restituendæ possessionis causa comparata sunt interdicta uti possidetis, et Vtrubi.

Secundum interdictum est rei, seu possessionis retinendæ quod utilius, quia leves, et gravissime de possessione contentiones, quia multæ sunt possessiones utilitates, et major, quod in ambiguis, et pari causa potior est causa possessoris l. In pari 128. ff. de Reg. Iur.

Hinc qui rem possidet omni medio, ac remedio utitur, ut illam retineat. Sic si est turbatus in rei immobilis possessione conceditur ei à Pretore interdictum uti possidetis, ut sic in sua remaneat possessione conventus, nec turbetur, et turbans à turbatione desistat, pro qua caveat, et prestet, quod interest l. unic. C. uti possidetis usque ad Iudicium extinctum. Et hoc interdictum competit possessori rei immobilis.

Possessori inde rei immobilis datur interdictum Utrubi, quod in sua possessione retineatur, et turbans repellitur à Turbatione l. unic. § 1. ff. Utrubi. Sic dictum utrubi ex verbis edicti ipsius Pretoris — Utrubi, seu apud quem res inveniatur, ibi sit interdictum, seu causa de possessione

§ Pos-

§. Possidere autem uidetur quisque non solum si ipse possideat, sed & si eius nomine aliquis in possessione sit.

Interdictum retinendæ possessionis ipsi Dño concessum fuit expositum, nunc explicat per quos retineatur talis possessio (sicut et acquiritur supra § per quas personas nobis acquiritur)

Et ait Imperator possessionem retineri non tantum per nos metipsos, id est etiam per nobis subiectos, et qualibet alium extraneum, qui nostro nomine possidet, ut commodatarius, Depositarius, Inquilinus, Colonus [illegible] generaliter [illegible] qui universas 30 ff de acquir. poss. solo namque animo nobis possessio retinetur, et conservatur [illegible]

§. Recuperandæ possessionis causa.

Tertium interdictum est recuperandæ possessionis, quod competit ei, qui per vim fuit a sua possessione eiectus (Unde dicitur interdictum Unde vi) Adversus adiicientem ad restituendam possessionem una cum fructibus, et exsolvenda damna, et interesse passa [illegible] 44 ff de vi, et vi armata.

Potest autem vis hæc duplex esse, et privata, quæ dicitur in nostro textu quotidiana, et Publica, quæ dicitur armata, idest cum armis facta, Inde pro publica non solum competit actio civilis iam exposita, id etiam criminalis ex [illegible] Iulia de vi publ. per quam eiiciens pœna deportationis et confiscationis omnium bonorum punitur.

Attamen et pro privata, et publica vi successit in praxi spolium ex can. redintegranda 3 q. 1 et cap. 18 de restit. spoliat. quod spolium si fuerit recens idest infra bimestre in nostro Regno per cap. [illegible] 135 adhuc inaudiendus pœna efficitur spolians idest non auditur nisi re:

sti:

stimat vel una cum fructibus, et clarius patet in dicto cap. 135 et nos melius in vitam.

§. Tertia diuisio interdictorum est hęc, quod aut duplicia sunt, aut Simplicia.

Tertia, et postrema interdictorum species, seu diuisio est illa divisio in simplicia, et duplicia §. 1. in princ. ff de interd.

Simplicia sunt illa, in quibus, ut in reliquis omnibus Iudiciis, discernitur quis sit Actor, quis Reus, quibus idest tale competat interdictum, ut sunt omnia Iudicia exhibitoria, et restitutoria prout Actor petit exhiberi, Reus denegat . . . . . .

Duplicia sunt, quibus uterque ex litigatoribus potest ex utraque experiri vel agendo, quod excipiendo, ut in interdicto uti possidetis, et Vtrobi, ut cogitanti patet.

§. De ordine, et uetere exitu interdictorum super uacuum est hodie dicere.

Et si interdictorum usus hodie non sit penè sublatus, cum iis remedia possessoria successere, non parum interdictis affinia, ut in vim, attamen eorum omnis modus ritus et certa sublatus, seu verus interdicendi forma, pro qua ~~edite~~ eruditissimus Cujacius lib. 5. observat: cap. 17. et omnia ad actiones sere redacta, et actiones utiles Civiles, quae etiam Civilia possessoria iudicia appellantur.

Titulus Decimus Sextus.

De Pęna temere Litigantium.

De Actore, seu de Actionibus, et Reo seu exceptionibus separatim est loquutus Iustinianus, nunc de utroque coniunctim perpauca affert, quę ad ipsam Iudiciorum praxim spectant.

Textus. Nunc admonendi sumus.

Iudiciorum usus est necessarius, in quo Imperator, sed ad lites dirimendas non vero inducendas, hinc ut litigantium temeritatem, et litium diuturnitatem coerceret pœnas affert, quibus temere litigantes a Iudicio deterrentur, hæ sunt tres Iusiurandum, mulctas, et Infamias, de quibus ordine sermo.

§. Ecce enim iusiurandum.

Prima, qua coercentur, est Actor, et Reus in limine Iudicii, pœna est Iuramentum dictum calumniæ, de quo est tit. C. de iure iur. propter calumniandum, et in decretal. de Iuram. calum:

Per hoc namque iuramentum iurat actor se litem non intendere causa calumniæ hic et l. 2. C. de iure iur. [illegible] propter. Reus vero se bona instantia uti ad contradicendum dicta l. 2. et tandem uterque Actor et Reus iurant nullam omnino se prolaturos probationem exhiberi, nisi quam putabunt necessariam ex novell. 49 §. ult.

§. At aduersus inficiantes, et §. sequenti.

Hinc si reus negaverit, seu inficiaverit rem debitam, quam revera illam debeat tenetur pœna dupli, vel tripli, vel quadrupli iuxta actionis diversitatem de quibus supra sed hæc non servantur.

§. Vtriusque etiam partis aduocati.

Non solum actore, et Reo exigit hoc Iuramentum Imperator, sed aliquando a Iudice, et Advocato. A Iudice se non adhibiturum instrumentum partem suspectam l. rem non novam 14 C. de Iudiciis. Ab advocato, seu Patrono se sui clientis causam bona fide acturum, et si quid ab ea alienum deinceps animadvertat, desistiturum dicta l. rem non novam 14. §. Patroni. verum hæc nostris moribus in praxi servari non video.

§. Hæc

§. Hæc autem omnia

Secunda pœna est mulcta, id est pecuniaria, qua olim actor cavebat reo iniuriarum et decimam partem soluturum, ut si petebat mille promittebat 100 tempore Justiniani abolita Novel. 112. sed improbus, aut temerarius litigator hodie iudex victus ad expensas litis damnetur, pro qua pœna est tit. C. de fructibus et litis expensis et l. properandum 13. § sin autem 6. C. de Iudic. §. cum Papinianus 4. C. de sentent. et interloc.

§. Ex quibusdam iudiciis damnati ignominiosi fiunt

Tertia pœna est Infamia, qua damnatus ex actione famosa improbe tentata efficitur infamis, quæ actio sive nata ex delicto, et contractu. Delicto ut actio furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum &c. Contractu, ut actio Tutelæ, Mandati, Depositi, Pro socio, quæ omnes exponuntur in l. Athletas 4. § ult. et 3. ff. seq. ff. de his qui notantur infam. l. præter 7. ff. de Iniur.

§. Omnium autem actionum.

In hoc postremo §. formam veterem insinuendorum iudiciorum exponit Imperator, quæ quia non servatur nostris moribus relinquimus videndam apud Duarenum lib. 2. disput. anniver. cap. 2.

Titulus Decimus Septimus
De Officio Iudicis.

Tribus quilibet Iudicium constat Personis, Actore, Reo, et Iudice, cumque prius de principalioribus Personis Actore, scilicet et Reo tractatum fuisset, superest ut de officio Iudicis disputemus, qui interponitur post Actoris et Rei partes.

Iudicis vero officium duas habet principes partes una est causæ cognitio, de qua non hic sed sub tit. ff. et C. de

Iud:

Iudicij libera est sententia de qua hic et tit. ff. de re Iudic. et tit. de sent. et interloc. Iudic.

Textus. Et quidem in primis illud obseruare debet Iudex ne aliter iudicet, quàm legibus, aut constitutionibus, aut moribus proditum est.

Hoc praeceptum non est novum, sed vetus Iudicibus ut ait Imperator in l. rem non novam 14 C. de Iudicijs quod etiam Iureiurando se adstringunt, quamvis plerique suo ex arbitrio Iudicant, et leges, quas suae contendunt voluntati postputant in suo priori sacramento non considerato, et huius iurisiurandi contempta religio Deum ultorem cavere habere non desinet

§. Ideoque si noxali

Datum praeceptum supra exemplis confirmat Iustinianus § quo Iudicij sententia legibus distare nequit.

Est ergo primum exemplum noxalis actionis, in qua conventus condemnari non potest, nisi vel ad noxam sarcire, vel ad servum noxae dare, non autem ad unum imputato ad solam noxam ut bene explicatur in l. servi 2. C. de noxalib. action.

§. Et si in rem actum sit siue contra petitorem iudicauerit.

Secundum est rei Iudicationis, seu in rei vindicatione, in qua si Iudex actorem damnaverit, Reus, seu possessor absolvitur, si autem contra possessorem Iudicaverit mandabitur restitui una cum fructibus l. sicut 9. et 4. et sequen. ff. de rei vindic.

Sunt autem fructus concedendi iuxta distinctionem possessoris bonae vel malae fidei traditam in § si quis a non Dno 35 supra de rer. divis.

quo ad autem rei restitutionem sunt

rei

res distinguendi casus. Aut statim potest, et non vult restituere, et tunc ei aufertur res manu militari l. qui restituere 68 ff de rei vindic. Aut vult et non potest vel quia dolo vel d.s. consumpsit, et praestet quanti in litem iuravit, vel quia sic culpa res est consumpta, et praestabit extimationem, quanti res erat dicta l. qui restituere. Aut tandem non potest statim, sed aliquo indulto tempore, et hoc casu indulgebitur tempus dato fideiussore iuxta prudens Iudicis arbitrium.

§. Et si hereditas petita sit.

Tertium exemplum est de petitione hereditatis primo non dissimile, quia eius actio est etiam realis, cum hoc tamen quod rei vindicatio est rerum singularium, petitio hereditatis est universitatis l. ff. de rei vindic.

In hoc igitur hereditario Iudicio adhuc possessor si damnatur ad restitutionem hereditatis damnatur etiam ad fructus, et ad omnes etiam consumptos, ut praedo, seu malaefidei possessor l. illud 40 l. cum hereditas 56. ff de petit. hered. l. Mater. 3 C. de rei vindic. ad illos perceptos, et consumptos post litem tamen contestatam, si bonaefidei possessor quia ipse post denunciationem fit praedo, et malaefidei l. item veniunt 20. § petitam 11. l. sed et si lege as §. si ante 25 l. cum hereditas 56 ff de petit. hered.

§. Si ad exhibendum actum fuerit.

Quartum exemplum est de actione ad exhibendum quae quamvis non sit nec realis, nec personalis est tamen utriusque praeparatoria, prius enim res exhibetur, seu demonstratur, inde vindicatur l. 1 et 2. ff ad exhibendum.

Unde res hic debet exhiberi a suo possessore una cum sua causa, ut Imperator idest cum fructibus partu v.s. et usuris etc. l. praeterea 20 ff de rei vindic. quas restituere debet iuxta eos

quae

quę de bona, et malo possessore diximus:

Vnde si rem non exhibuit reus in ipso litis initio una cum sua causa damnabitur, inquantum passus est actor interesse à Iudice si rem non exhibuit l. Iulianus g. §. quantum § quia tamen ubi § reg. ff ad exhib.

§. Si Familię erciscundę iudicio actum sit.

Tria quę subsequuntur exempla sunt mixtarum Actionum,

Hinc eorum primum, et suo ordine.

Quintum exemplum est Familię erciscundę (de qua late supra in §. quędam actiones ... de action.) in quo Iudicium duas interponit partes Iudex. 1ª est diuisio rerum hereditarum singulis heredibus, ita quod si aliqua res diuisionem non patiantur uni res adiudicatur, alteri pro sua parte pretium reddit l. Familię 55. ff fam. ercisc.

Altera est personalium prestationum damnatio in qua damnat Iudex coheredem ad fructus damnas, impensas in re hereditaria factas, quę pars videtur dicendo imputatio, seu reputatio l. item g. ff ait. tit. l. et puto § sed et si ... 4. § denique 5. l. inter 44. § fru: ctus 3. ff eod. l. incertum 17. C eod.

§. Eadem interueniunt, et si communi diuidundo

Secundum mixtarum actionum et suo ordine

Sextum exemplum est de actione communi diuidundo tota fermé similis actioni familię erciscundę, per hanc enim actionem duo etiam prestabit Iudex, Vnum adiudicatio, seu diuisio (quę iuxta dictas materias in §. precedenti l. 1. l. in communem 3. ff comm. diuid.) Alterum reputatio, seu imputatio, vel personalis prestatio (quę etiam ad antedictam conferunt) et quia hoc Iudicium supra late fuit expositum ibi nos remittimus

§ 1,

§. Si Finium regundorum actum fuerit.

Tertium mixtarum actionum et suo ordine

Septimum et ultimum exemplum est finium regundorum. In hoc enim Iudicio duplex adhuc est Iudicis officium.

Unum de Adiudicationes, seu de regundis finibus; nam si ex veteri determinatione fines commode regi possunt adiudicatio seu divisio non est necessaria, si autem non possunt erit necessaria q. l. d. i. quis. C. finium regun. et his in casibus solet à Iudice exhiberi Mensor, de quo est tit. C. si mensor adversus modis dixerit

Alterum de condennationibus seu reparationibus, ut si quid forte damni circa fines dolo factum sit, ut vel de lapidis, vel arboris finalis amotione dupli Iudicio damnatur ut tot. tit. ff de termino moto

Est tandem notandum prout notat Imperator hic in fine ex his tamen postremis Iudicis sententia Iudicis transfert possessionem et dominium, quam in aliis usque in rei vindicatione non transfert sed declarat dominium.

Titulus Decimus Octauus

De Publicis Iudiciis

In his tandem pené Iuris elementis voluit postremo loco Imperator Publicorum Iudiciorum materiam praegustandam vel summis labiis Tyronibus Tradere, ut nulla ipsis pené ignota sit Iuris notitia. Hinc

Textus. Publica Iudicia neque per actiones Ordinarias

Ipso in hoc limine differentiam publicorum et privatorum Iudiciorum affert Tribonianus, ut quae sint Publica, quae privata Iudicia plené dignoscantur. Summum deinde eorum discrimen, in instituendo, seu ordinando, et prosequendo, sive exercendo consistit.

2.º namque in publico Judicio ordinando libellus seu accusatio est cum inscriptione accusatoris concipienda, quod non necesse est in privatis l. ult. ff. de privat. delict. quamvis non sit necessarium nomen calumniae, quod diximus usitatum in privatis delictis l. 2 C. de iur. iur. prop. calum.

3.º In prosequendo seu exercendo eorum publico Judicio non quilibet adiri potest Iudex, id criminalis, et Romae olim soli quaestor, seu quaesitor, qui quaestiones, seu tormenta adhibere potest (quae non dantur in Privatis Judiciis) ut tale criminale Judicium solo biennio, cum privatum triennio terminari debeant l. properandum 13 C. de Judic.

Hinc publicorum Judiciorum definitio liquet vel iuxta ea quae scribit textus Licili = Publica autem dicta sunt, quod cuivis ex populo executio eorum plerumque datur = quae veré non definitionem sed ethimologiam important, vel iuxta veriorem sententiam sensum sic definientem Publica Judicia = ea quibus certa lege constitutis criminibus poenis legitimis, seu certis vindicantur = Vel veré publica Judicia ea sunt, quae ex lege, vel senatus consulto constituta sunt, adeo ut sine lege nullum est Judicium Publicum l. 1. ff. de public. Judic. cum deinde etiam privatis delictis quorum actiones cuivis de populo dantur, ideo dictae actiones Populares l. cum qui 30 § in popularibus 3. ff. de Iur. Iuran. Hinc publicorum natura est non quia cuilibet de Populo datur eorum prosequutio, et accusatio, sed quia à lege constituta sunt publica, utpote Rempublicam directo lâdentia, ut bene ratiocinatur Cuiac. lib. 5. observat. cap. 33.

§. Publicorum iudiciorum quaedam capitalia sunt

Traditae definitione sequitur divisio, quod ab ipsa poena publica Judicia distinguuntur, qua ratione alia sunt Capitalia alia non Capitalia l. Publicorum ff. de Publica Judic. Capitalia sunt ea, quae damnato vel vitam, vel libertatem, vel civitatem adimunt magna, et media capitis de:

deminutione l. aut n. ff de pen. In Jure namq: tria sunt veras supplicias ultima 1a summa ut Mors, 2a mediocria ut Exilium, metallum (cui successit pena ad triremes) Tertia infima, ut relegatio, mulcta, aliud inde veris ultimum est. ummum supplicium est Mors l. ultimum 21 l. qui ultimo 29. ff de pen.

Non capitalia sunt ea, quibus sola infamia inuritur cum pecuniario damno, ut relegatio in insulam, quae fit in integro capite flagellorum castigatio &c. l. 6. infra: l. 4. ff eod.

5. Publica autem Iudicia sunt haec.

Cum duplex sit Judicium publicum, seu crimen capitale, et non capitale, congruum est dignoscere quae sint haec capitalia, et non capitalia crimina. Et 13 enumerat toto h. T. Imperator, quae sunt I. Maiestatis II. De Adulteriis et stupro III. De Sicariis IV. De parricidiis, V. De Falsis VI. De Vi publica VII. De vi privata VIII Peculatus IX. De Plagiariis X Ambitus XI Repetundarum XII De Annona XIII. De Residuis, et quidem vetera, quia sunt nova, ut Haereseos crimen à Theodosio inductum l. Manicheos 4 l. seq: et ult. C de Haeret. et manich.

Et 1um Judicium est Maiestatis ex lege Julia punitum, seu à Julio Caesare dictatore, qui legem Corneliam Maiestatis innovavit prius lata à Cornelio Sylla dictatore Et quidem 1o loco exponitur tale Maiestatis crimen hic pote gravissimum, ut pote summe dignitatis, Amplitudinis, Imperii, ac Maiestatis laesivum, quod duplex est unum perduellionis, alterum Maiestatis.

Perduellionis Maiestatis est cum quis hostili animo in Principem, vel rempublicam armatus est l. ult. ff ad L. Juliam Maiest: Perduellis inde idem est ac Hostis l. quos nos hostes 234 ff de Ver. Signif.

Maiestatis est cum quis summam celsitudinem laedit, quae in eos cadit 1o in Deum l. non distinguemus 37. § Sacerdotio 4 ff de

ff de receptis qui arbitrium (quod vere est Regis de qua non hic) 1° In Principem, sive Populum aut optimates l. non dubito 7 §. 2 ff de captiv. et post limin. reversis. 3° In Magistratum a Principe, vel a Populo constitutum aut statum Principis et monetae falsificatione de penula ff de dyst. et Iur. l. 4. 5. et 6. ff ad l. Iuliam de Adult. (quod verum crimen vere dicitur delictum Legis Maiestatis in secundo capite.

Quicunque inde hostili animo Principis authoritatem laedunt (quod est crimen lesae Maiestatis in 1° capite) Morte afficiuntur et supplicio, et post mortem perpetua notantur infamia, ita ut etiam mortuus etiam intendi solet l. ult. ff ad l. Iul. Maiest.

Unde si erant consules, et nunc aliqua dignitate ornati, qui Maiestatis damnabantur, nomina eorum fastis eradebantur, statuae detrahebantur, Domus evertebantur l. eorum 24 ff de poenis, ac eorum liberi, et omnes posteri in infinitum ab omnibus honoribus excludebantur (quod adhuc hodie servatur) l. quisquis 5 C ad l. Iul. Maiest.

Qui vero solum in 2° capite committunt crimen sola morte damnantur, ac proptere inurentur infamia, quia crimen finit.

6. Item Lex Iulia de Adulteriis.

Secundum est Publicum Iudicium de Adulteriis ceteris criminibus detestabilius, pro quo Augustus specialem condidit legem, ut scribitur in l. 1 ff ad l. Iul. de Adult. et Suetonio in vita Augusti.

Tria coercet crimina haec lex Adulterium Nefandum, et Stuprum

Adulterium est cum alteri alterius thorum commaculat, ac primariam societatem, et fidem quae est in coniugio, ac proinde certitudinem sobolis, quae est fundamentum Civitatis corrumpit, cum Lex illa

30.

36 q. 1. quod committitur sive solutus accedat ad uxoratam, sive soluta ad coniugatum Can: nemo 36. q. 4. Can: non mechaberis 15. 32. q. 5.

Eius vero poenae duplex Civilis et Criminalis, Civilis si a Marito (cui soli convenit accusari Adulteram uxorem, non cuilibet de Populo) etc: Accusata uxore de Adulterio pro Thori separatione ac dotis amissione agitur, cuius cognitio est Iudicis Ecclesiastici cap. 1 fi. item 5. et 6. de divort:

Criminalis si ad vindictam agatur, quae poena iure divino, poena est ultimi supplicii, seu lapidationis, ut ex Sacris literis habetur. Iure vero civili regnum, et ante Iustinianum nulla fere certa erat statuta sed nunc mors, nunc exilium infligebatur. Post Iustinianum fuit masculis mortis poena inflicta, feminis verberorum castigatio data, ac detrusio in monasterium, quae per biennium poterunt a Marito revocari, quo transacto, et marito premortuo residuo vitae tempore monastico habitu coguntur vivere in eodem monasterio.

Has autem poenas desuetudine sublatas vide Farinac. in sua prax. crim. p. 4. tit. 16. q. 141. n. 1, et alias leviores introductas ut carceris, pecuniarias, et similes.

Nefandum est execranda et monstruosa libido cum Masculis aut feminis praepostero usu (stuprum ff ad L. Iul: de adult. de quo sic Salvianus lib. 7. de provid. = Horrendum dictu, quis audire possit conversos in muliebrem petulantiam viros in usum suum contra atque naturam = Hinc utrique flammis comburuntur (cum vir 31. C. ad L. Iul de adult. non vincit, cum inquiunt.

§. Eadem lege Iulia stupri flagitium punitur.

Tertium huius legis Iuliae crimen est stuprum, quod vi et sine vi succedit sine vi si viduam, vel virginem honeste viven-

tes

rem quis corrumpens, 3 ff de conditione et hanc materiam, q̃d et si non violentum stuprum pōt esse nonvoluntarium, et voluntarium

Nonvoluntarium, seu violentum erit ubi quis minis, aut promissionibus donationibus pecuniarum, vel blanditijs, et similibus virginem aut viduam ad stuprum induxerit, et hinc Iure Divino, et canonico inspecto primo in exodi cap. 22 et 16. secundo in cap. 1 et 2. de adulter. scripto, imponitur puellas vel ducendi in uxorem, vel congrue dotandi habita eius ratione qualitatis stupratoris: Iure verò civili nobiles, seu aliquo ordine constitutos dimidia parte bonorum multantur, humiles verò stupratores ac nullius ordinis censu corpore puniuntur, vel relegantur. Ita hic.

Voluntarium erit stuprum si libens se obtulerit puella stupratori, ut puta si ad Iuvenis lectum nuda se contulerit, et ad stuprum invitaverit. et eo tunc lascivientis Iuvenis omni excusatur, vel liberatur pena quia nullus in ipso dolus a culpa physica. quis tamen poterit emanare libidinoso Mulieris igne resistere? Gomesius in l. Taur. 80. n. 10 vers Ad quarto et Moralistis peccatum hoc in solis finibus fornicationis reponunt

Erit tandem stuprum vi commissum si fuerit virgo vel viro potens oppressa et immatura, vel raptu seu fuga Virgo aut Vidua deflorata, et isto in casu pena erit capitalis omni ex Iure l. qui cetum 5. ff ad leg. Iul. de vi publ. l. 1 C de raptu Virginum, et viduarum aut sanctimonialium.

§. Item Lex Cornelia de Sicariis, quæ homicidas &c.

Tertium publicum Iudicium est nomine dictum l. cornelia persequendi Fuit Lex hæc cornelia dicta ab auctore suo Lucio Cornelio Sylla, qui anno V. C. 672 C. Mario, et C. Carbone tertium Coss. dictator perpetuus creatus fuit. Hinc 4or tulit leges cornelias idest de falsis, de Parricidijs, de iniurijs et tandem de sicarijs et veneficijs de quibus hic

Et

Et Sicariorum nomine stricta notione veniunt tantum hi, qui hominem sicca (seu brevi gladio) persequuntur, quos describit Josephus lib. 20 antiqui. c. 7. = Utentes gladiolis instar acinacis proximi moris, quales sicas Romani nominant, unde latronibus istis cognomen est inditum multorum caede infamibus = Quidam hoc abusione vocantur Sicarii, omnes hi qui telo aliove instrumento caedes committunt. Est tamen telum quidquid manu mittitur, sive lapis, sive ferrum, sive lignum sit.

Hisce omnibus his, sive tentaverint sive patraverint tale facinus, dummodo meditato fecerint animo, mors et ultimum supplicium hodie fulminatur l. eiusdem 3 § legis 5 ff. ad Leg. Cor. de sicar.

§. Eadem lege et Venefici

Lex haec non solum caedes teli aliquo genere patratas vindicat, sed etiam eas magica arte molitas. =

Magi namque vel Divinatores, qui immundorum spirituum commercio, vel orrendis carminibus, seu susurro et incantationibus, vel veneno, vel veneficio, et machinatione magica mortem inaudito modo inferunt, capite plectuntur lege ista fin. C. de malefic. et Mathemat. et multo magis a catholicis cremantur ob summum peccati genus, per quod et corpus et animam suam tenebrarum Principi donant, soli creatori reservatam, ac Dei imagines, seu dilectos homines in bestias transformant, ac trucidant malis his artibus omni malorum genere collusa.

Unde non solum morti traduntur qui his magicis mediis homines occidunt, sed etiam qui medicamenta vel venena mortis alteri exhibent, ut sunt pigmentarii

§ Alia

5. Alia deinde lex asperrimum crimen nova pœna persequitur, quæ Pompeia de parricidiis uocatur.

Quartum Publicum Iudicium est parricidium, non parum d[issimile] homicidio: fuit namque ut Manutius lib. de leg. roman. ait parricidium omne homicidium vocatum, ut ostenderent magnum esse cognomen inter cives, ac æquale crimen Patrem, et civem occidere.

Sed hodie est Parricidium gravissimum et asperrimum crimen à Lege Pompeia vocatum (cum fuerit antiquis adhuc temporibus cognitum) ita dicta à C. Pompeo magno prætore L. 1. ff. ad Leg. Pom. de Parricid. Pergit omnes liberi, qui occiderint Parentes, et Patrem, Avum, Parvum, Avunculum, Amicum, socerum, Virum, Novercam, vel Parentes Liberos, ut filium Nepotem Neptem, Pronepotem, aut sororem, vel soror Patrem, parricidii scelere, et pœna teneantur.

Et autem Pœna hæc in 5. dividendo tempora usque diversa fuit imposita. Et 1.° Parricidæ tantum culleo (idest sacco Coriaceo ut testatur Iuvenalis) insuti in mare deiiciebantur. Secundo in culleum sunt additæ duæ belluæ, serpens et vipera, et simia. 3.° Imperatorum Severi et Antonini temporibus in huius singularis pœnæ locum alia successit, ut parricidæ vel vivi comburerentur, vel bestiis adiicerentur. 4.° tempore Constantini fuit revocata pœna veris, et culeo, ac duobus belluis serpenti et simiæ fuere additi Gallus Gallinaceus, et Canis L. 1. C. de his qui parentes vel lib. interfecerunt inter quas ferales angustias parricida comprehensus, et in vivum morte, vel amnes proiectus omni privatus elemento, ac sidamine moreretur.

Quinto denique (quod nostra servatur tempestate) ut reus ad supplicium ducens forcipe candente aliquoties uratur et dilaceretur, et mortuus ad vehiculum alligatus per Urbem proma

traherent Elan lib. 5. sent. § parricidii n. 5.

§. Item lex Cornelia de falsis.

Iudicium Publicum est crimen falsi ab eodem L. Cornelio Sylla dictatore institutum l. 2. § 32. ff. de origine Juris.

Porro lex hæc Cornelia de falsis ad omnes falsi genus producta (cum proprie tamen contra falsas testamenta sit lata unde lex Cornelia testamentaria dicta Cic. lib. 3 in Verrem) a Senatusconsultis et constitutionibus Principum, ut ad eos qui nummos adulteraverint, tinxerint, raserint, ut Ulpian. l. 8. et 9 ff ad Leg. Corn. de fals. quamvis gravior sit omnium pœna ut supra diximus pro hoc summario ordinaria nimirum sententia l. 1. l. ubi 22 in fine C. de fals. moneta; ad consignatores falsarum mensurarum, ponderum, sive scripturæ, Judicum, testium, Instrumentorum ac etiam ad crimen suppositionis partus l. 25. 26. et 27 ff ad Leg. Corn de fals. ad falsi nominis et cognominis adseverationem, neque si aliquis se pro alio gessisset ac tandem ad omne id crimen quod in veritatis imitationes, ac suppressione in alterius fraudem dolose factum consistit pro ut loquitur Heineccius hic. et est vera falsi descriptio.

Pœna falsi pœna nostro in Jure fuit constituta pro servis Mors pro liberis Deportatio, id est quasi nostro tempore arbitraria, ita ut etiam usque ad ultimum supplicium possit extendi, si ita conditio postulaverit l. 4 l. 26. adhuc in fine C. ad leg. Cornel. de falsis Novella 14. cap. 8. novell. n. cap. 1. §. 1.

§. Item lex Iulia de Vi

Quintum est legitimum publicum Judicium est vis publica et Privata a Cajo Cæsare latum, quod contra eos

eos excitur, qui armis aliquem oppresserint, eiecerint, verberaverint (hecque est vis publica armata) vel sine armis expulerint (hecque est vis privata sine armis) ut supra exposuimus.

Huius criminis pœna est deportatio si fuerit armatus ex eadem lege Iulia L. qui dolo, 10 in fine ff de vi publica. si fuerit autem sine armis est tertiæ partis bonorum confiscatio L. 1 et L. ult. ff de vi privata. Est autem hodie adhuc arbitraria, et etiam ad mortem extenditur si casus foret L. Iulia 7. §. Hodie ff ad leg. Iul. repetund.

§. Sin autem raptus Virginis uel Viduæ per Vim.

Est huius §. unus casus quo mors vim inferenti donatur, et hic est raptor Virginis, vel viduæ aut sanctimonialis, monasterio nimirum dicatæ, ut supra innuimus. et huius non solum actus, sed etiam conatus morte punitur L. unic. C. de raptu Virginum

§. Item lex Iulia peculatus.

Octavum est crimen peculatus, quod est furtum publicæ pecuniæ et eius fur peculator dictus, ut scribit Festus à Pecore, quia ab eo initium fraudis esse cepit, sicuti ante æs, aut argentum signatum extiterit, aut ovis commerciorum causam solueba

Est autem hoc peculatus crimen duplex Reipublicæ, et Rei sacræ, quod proprie sacrilegium dicitur. Unde qui pecuniam sacram, ac etiam vestes sacras, sepulcra, lapides et marmora furatur, quæ res religiosæ vocantur, pœna extraordinaria damnatur, idest ferè semper capite L. Lege 4. §. 2. L. sacrilegi 6. et 9. ff ad Legem Iuliam Peculatus. Qui vi pecuniam publicam aliave res publico usui addictas subripit, si Magistratus insignis:

grauis est eius pena capitalis ex constitutione Theodosii L. 1. C. de crim. peculat. si privatus eius penam est deportatio L. Lege 2 ff ad Leg. Iuliam peculatus.

§. Est et inter publica iudicia Lex Fabia de Plagiariis.

Nomen est Plagium, seu quasi furtum liberi hominis, aut alieni servi suppressio dolo malo facta L. Legis 3. L. cum qui 5. ff ad Leg. Fab. de plagiar. ex plaga, seu dolore ob filii vel servi oppressionem, venditionem Parentibus, aut Domino illato, plagium dictum.

Eius pena antiqua erat pecuniaria, que usu esse desiit L. ult. ff eod. Recentior est gravior, sed tota arbitrio Iudicis remissa L. ult. ff et C. eisdem tit.

§. Sunt preterea publica Iudicia.

Explicata adhuc novem Iudicia sunt maioris et gravioris momenti, ac usitatam; Reliqua quatuor, que hic memorantur pene indeleta sunt ob laxas nostre etatis disciplinam. Unde breviter nos illa donabimus.

Est inde decimum Iudicium crimen ambitus, cuius criminis incurrunt omnes dignitates, magistratus, honores per pecuniam, largitiones, et dona querentes. Vetusta horum pena erat honorum carentia per quinquennium, hodierna est 100 aureorum cum infamia L. unica ff ad Leg. Iuliam de ambitu. sed nostris moribus ita huius legis sunt obliti cupidi inanis glorie viri, ut dignitates obtineant, leta ac impudenti fronte largitionis summam offerunt.

Unde

Unde est repetundarum crimen ab illis commissum, qui in administranda pecunia socios spoliarint, aut alioqui dona, pecunias munera acceperint pro suo impartiendo munere et officio.

Fuit hoc prejudicium Iudicium a C. Cesare in suo primo consulatu contra magistratuum avaritiam cum pena interdictionis aque et ignis, que hodie est etiam arbitraria, nunc levior nunc gravior, iuxta qualitatem delicti L. Lex Iulia 7. §. hodie 3 ff ad Leg. Iul. repetund. L. si aliquis 38. §. Iudices 10 ff de penis.

Duodecimum est crimen annone, quo tenentur ii, qui publicam annonam fraudaverint sive ii cuius dolo malo est factum ut annona vel arctior, vel carior fieret. L. 1. et 2. ff ad Legem Iul. de annona.

Huius criminis hodierna pena est arbitraria, nunc pecuniaria, nunc relegatio, nunc metallum pro conditione persone et delicti L. annone 6. ff de var. et extraordinariis crimin:

Postrema est de residuis, a Cicerone de residuis pecuniis appellatum; quod perpetratur ab eo, qui pecuniam ad usum publicum datam, et attributam retinuerit, et ad suos usus converterit sive in solidum, sive pro parte, Residui crimen delictum, quia apud eum cui administranda data est publica pecunia resideat L. Lege 4. § Lege 3. ff ad leg. Iul. peculatus

Pena autem est ut de hoc crimine damnatus preter infamiam etiam tertia parte amplius, quam debet restituere cogatur, ut si residua sint ducenta, prestent trecenta d. cta L. 4.

Hec

Hac publicorum Iudiciorum per brevis cognitio omnium institutionum clausit laborem, ac studium, eoque modo ut pertradita et si concinna, et breviora Iuris elementa vobis digestorum ac codicis copiosus ac largius donetur aditus. Est namque nostri non levis sudoris ac laboris finis, ut ea, quae quasi per indicem accepistis, inde in suis primariis fontibus hauriendi, ut idem ipse Imperator hic, et Cic. lib. 2. de orat. loquitur = Equidem vobis quoniam ita voluistis fontes unde hauriretis, atque itinera ipsa putavi esse monstranda, non ut ipse dux essem, sed ut commonstrarem tantum viam, et ut fieri solet digitum ad fontes intenderem = Ut inde vobis verus Iuris et Iustitiae, ac Sapientiae amor excitetur, qui in solo summi omnipotentis Dei timore residet, cui qualecumque sit nostrum dicamus opus.

Finis Libri Quarti, et Omnium Institutionum Librorum.

Index
ri Primi

re Juris fol: 1
a et Jure fol. 27
arali Gensiu et Civili fol. 21
Personarum fol: 29
ngenuis fol 32
Libertinis fol: eod.
ibus ex causis manumittere n° licet fol. 35
Lege Fusia Caninia tollenda fol: 37
his qui sunt sui vel alieni Juris fol. eod.
Patria Potestate fol 38
Nuptiis fol 40
Adoptionibus fol. 59
Modis Jus Patriæ Potestatis solvitur fol 64
De Tutelis fol. 68
Testamento Tutores dari possunt fol: 73
Attiliana Tutela fol 77
ntis Diminutione fol: 78
ima Patronorum Tutela fol: 82
a Parentum Tutela fol 82
iaria Tutela fol. eidem
no Tutore, et eo qui ex lege
Tina dabatur fol. 83
ritate Tutorum fol 87
Modis Tutela finitur fol: 90
De Curatoribus fol: 93
De Satisdatione Tutorum et curatorum. fol: 100
De excusationibus Tutorum et curatorum fol: 103
De suspectis Tutoribus et curatoribus fol: 113

Index
Libri Secundi

De rerum Divisione et acquirendo
ipsarum Dominio fol. 122
De rebus Corporalibus et Incorporalibus fol: 152
De servitutibus Prædiorum Rusticorum et Urbanorum fol 153
De Usu fructu fol: 160
De Usu et Habitatione fol 165
De Usu capione, et longi
temporis præscriptione fol 168
De Donationibus fol 177
Quibus alienare licet, vel non fol 184
Per quas personas nobis acquiritur fol. 187
De Testamentis Ordinandis fol 194
De Militari Testamento fol 204
quibus n° est permissum
facere testamentum fol 2..
De exheredatione liberorum fol 212
De Hæredibus Instituendis fol. 221
De Vulgari substitutione fol 225
De Pupillari substitutione fol 234
Quibus modis testamenta
infirmentur fol: 238

De

Hac publicorum Iudiciorum cognitione omnium institutionum clausit laborem, ac studium, eoque ut pertradita et si concinna, id breviora Iuris elementa vobis ac codicis copiosius ac largius donet aditus est namque nostri non devis ac laboris finis, ut ea, quae quasi per indicem accepistis, inde suis primariis fontibus hauriretis, ut idem ipse Imperator hic, et lib. 2 de orat. loquitur = Equidem vobis quoniam ita voluistis fontes unde hauriretis, atque itinera ipsa ita putavi esse monstranda, non ut ipse dux essem, sed ut commonstrarem tantum viam, et ut fieri solet digitum ad fontes intenderem = Ut inde vobis verus Iuris et Iustitiae, ac Sapientiae amor exoriatur qui in solo summi omnipotentis Dei timore residet, cui qualecumque sit nostrum dicamus opus.

Finis Libri Quarti, et Omnium Institutionum Librorum.

Index
Libri Primi

De Origine Iuris fol: 1
De Iustitia et Iure fol: 17
De Iure Naturali Gentium et Civili fol. 21
De Iure Personarum fol: 29
De Ingenuis fol: 32
De Libertinis fol. eod:
quibus ex causis manumittere n̄ licet fol: 35
De lege Fusia Caninia tollenda fol: 37
De his qui sunt sui vel alieni Iuris fol eod
De Patria Potestate fol 38
De Nuptiis fol 40
De [illegible] nonibus fol. 59
quibus modis Ius Patriæ Potestatis solvitur fol. 64
De Tutelis fol. 68
[illegible] testamento Tutores dari possunt fol 73
De Legitima Agnatorum Tutela fol 77
De Capitis Deminutione fol: 48
De Legitima Patronorum Tutela fol. 81
De Legitima Parentum Tutela fol. 82
De Fiduciaria Tutela fol eodem
De Atiliano Tutore, et eo qui ex Lege Iulia et Titia dabatur fol. 83
De Auctoritate Tutorum fol 87
quibus Modis Tutela finitur fol: 90
De curatoribus fol: 93
De satisdatione Tutorum et curatorum fol: 100
De excusationibus Tutorum et curatorum fol: 103
De suspectis Tutoribus et curatoribus fol: 113

Index
Libri Secundi

De rerum Divisione et acquirendo ipsarum Dominio fol: 21
De rebus corporalibus, et Incorporalibus fol. 152
De servitutibus Prediorum Rusticorum et Urbanorum fol. 153
De Usu fructu fol: 160
De Usu et Habitatione [illegible] fol. 165
De usu capionibus et longi temporis præscriptione fol [illegible]58
De Donationibus fol 177
Quibus alienare licet, vel non fol 184
Per quas personas nobis acquiritur fol. 189
De Testamentis ordinandis fol. 194
De Militari Testamento fol 204
quibus n̄ est permissum facere testamentum fol [illegible]
De Exheredatione liberorum fol 212
De Heredibus Instituendis fol. 221
De Vulgari substitutione fol. 228
De Pupillari substitutione fol. 234
Quibus modis testamenta infirmantur fol [illegible]38

De

De Inofficioso Testamento fol: 241
De Heredum qualitate et differentia fol 245
De Legatis fol: 252
De Ademptione, et Translatione Legatorum fol: 275
De Lege falcidia fol. 276
De fideicommissarijs hereditatibus et ad Senatus Consultum Trebellianum fol 279
De singulis rebus per fidei: commissum relictis fol 286
De Codicillis fol: 288

Index
Libri Tertii

De Hereditatibus que ab Intes: tato deferuntur fol: 293
De Legitima Agnatorum suc: cessione fol: 294
De Senatus Consulto Tertul: liano fol: 295
De Senatus consulto Orphi: tiano fol: 296
De Successione Cognatorum fol 300
De gradibus Cognatorum fol: 302
De Successione libertorum fol: 315
De Assignatione libertorum fol. eid
De Bonorum possessionibus fol: 316
De Acquisitione per Adrogationem fol. 318
De eo cui libertatis causa bona addicuntur fol: 319
De Successionibus sublatis que fiebant per bonorum venditiones et ex Senatus Consulto Claudiano fol: eid
De obligationibus fol: 320
quibus modis re contrahitur obligatio fol: 326
De verborum obligationibus fol: 337
De duobus Reis stipulandi et Promittendi fol: 345
De stipulatione servorum fol: 349
De divisione stipulationum fol: 352
De inutilibus stipulationibus fol: 354
De fideiussoribus fol: 370
De litterarum obligationibus fol. 375
De obligationibus ex consensu fol: 377
De Emptione et venditione fol: 378
De locatione et conductio: ne fol. 385
De societate fol. 392
De mandato fol: 397
De obligationibus que ex quasi contractu nascuntur fol. 403
Per quas personas obligatio acquiritur fol: 407
quibus modis solvitur obligatio fol. 408

In

Index

Libri Quarti

De obligationibus quae ex delicto nascuntur fol: 413
De vi bonorum raptorum fol: 425
De Lege Aquilia fol: 427
De Injuriis fol: 434
De obligationibus, quae ex quasi delicto nascuntur fol: 442
De Actionibus fol: 443
Quod cum eo, qui in aliena potestate est negotium gestum esse dicitur fol: 474
De Noxalibus Actionibus fol: 479
Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur fol: 482
De iis per quos agere possumus fol: 483
De perpetuis et temporalibus Actionibus, quae ad Haeredes et in haeredes transeunt fol: 486
De exceptionibus fol: 488
De satisdationibus fol: 484
De Replicationibus fol: 493
De Interdictis. fol: 494
De poena temere litigantium fol: 500
De officio Judicis fol: 502
De Publicis Judiciis fol: 506

nimum Cap: 33. et de qua nos infra ad Tit: de usucapionibus.

Jure in re, res veré non apprehenditur, sed alligata nobis retinetur, cujus multae sunt species, et 1^a Servitus prediorum, 2^a Ususfructus, Usus, Habitatio, et annui reddittus, Emphiteusis nimirum, Census, Bullales, Superficies, Feudum. 3^a Pignus, et Hypoteca.

Dominio tandem res possidetur, si liberi eius Domini simus, ac nostrum erit, si illas vendere, alienare, aut donare velimus. Unde

De Dominio tria sunt notanda Nomen, Definitio, Divisio.

Nomen suum traxit dominium à Domino, qui est enim Dominus Dominium habet: Et adhuc dicitur mancipium, Propietas, Nam Antiquiores Romani mancipii verbo utuntur, et non dominii, Varro lib. 4. de lingua latina, et Hic mancipi, et non mancipi res, significat res esse, vel non esse sub nostro Dominio: Et mancipatio est Civilis translatio Dominii. Propietatis etiam nomine idem multoties venit, ac Dominium l. si Procurator 13 l. 36. ff de acquir: rer: Domin: Aliquoties vero pars dominii, et opponitur usu fructui, ut dicitur Propietarius nudus, idest sine usu fructu l. Fructus 3 ff de rei Vindic: Postremo ute: